سۆپن ھېدىن (شۆپتسىيە)

قاچقۇن ماجۇڭىيك

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: غەيرەت خالىق

قاچقۇن ما جۇڭيىڭ

قۇرغاق رايونلار نەشرىياتى

ISBN 978-7-5373-3397-9

سۆبن هېدىن (شۆبتسىيە)

قاچقۇن ما جۇڭىيىڭ

داۋۇت غازى
تەرجىمە قىلغۇچىلار:
تاھىر تالىپ

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

مۇھەررىرى: تۇرغۇنجان سۇلتان
مەسئۇل مۇھەررىرى: دىلبەر ئابدۇرېھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: گۈلباھار مۇھەممەتئىمىن

قاچقۇن ما جۇڭيىك

ئاپتورى:	سۇبىن ھېدىن (شۋېتسىيە)
تەرجىمە قىلغۇچىلار:	داۋۇت غازى، تاھىر تالىپ
نەشرىيات:	شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى
تېلېفون:	0998 — 2653927
ئادرېسى:	قەشقەر شەھرى تاربوغۇز يولى 14 - قورۇ
پوچتا نومۇرى:	844000
تارقاتقۇچى:	شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
زاۋۇت:	قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋۇتى
فورماتى:	1230×880 م م 1 / 32
باسما تاۋىقى:	13.75
نەشرى:	2014- يىلى 6- ئاي 3- نەشرى
بېسىلىشى:	2014- يىلى 6- ئاي 1- بېسىلىشى
باھاسى:	40.00 يۈەن

ما جۇڭيىك جياڭجۇن

زيانكەشلىككە ئۇچراشتىن بىر نەچچە ئاي ئىلگىرىكى
ياڭ زېڭشىن جياڭجۇن

شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى جىن شۇرېن (1928- يىلىدىن 1933- يىلىغىچە ئۆلكە باشلىقى بولغان)

قومۇل قوماندانىنىڭ يامۇلى ئالدىدا، سولدىن ئوڭغا: ئېپى، چېن زۇڭچى، خېمىل، يۈ يىنجاۋ، گۇك جىچېك، ئاپتور، جاك فېڭمك قوماندان؛ ئەك كەينىدىكىسى جورجى بىلەن بانگېمون

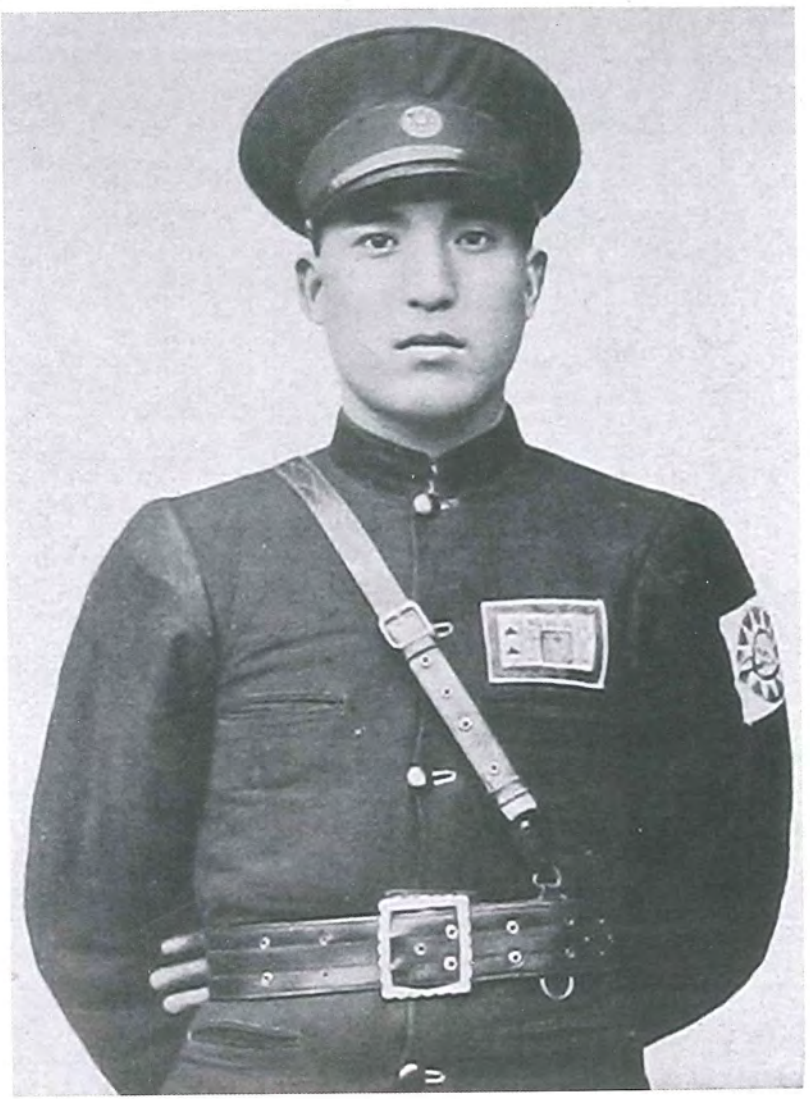
قومۇلدا تەسىر كۆچى ھەممدىن زور شەخس ــ يولۇاسخان

شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يولباشچىسى، مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى خوجنىياز ھاجى

شنجاڭدىكى تەسىر كۆچى ھەممىدىن زور شەخس ــ شېڭ شىسەي

ما جۇڭيىك

نەشرىياتتىن

قولىڭىزدىكى «قاچقۇن ما جۇڭيىڭ» (ئەسلىي ئىسمى «چوڭ مانىڭ قېچىشى») دېگەن كىتابنى شۇېتسىيەلىك سۇېن ھېدىن يازغان بولۇپ، 1935 ـ يىلى ستوكھولمدا شۇېد تىلىدا تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغان. نەشر قىلىنىپ ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئىنگلىز تىلى، گېرمان تىلى، ياپون تىلى قاتارلىق تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان. بۇ نۆۋەت نەشرىياتىمىز تەرىپىدىن نەشر قىلىنغىنى ئۇنىڭ تۇنجى خەنزۇچە نۇسخىسى بولۇپ، ئۇنى شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى مىللەتلەر تەتقىقات ئورنىدىن لىك سۇڭچۇن بىلەن ۋاڭ جيالىن F.H لىئاننىڭ ياپونچە تەرجىمە نۇسخىسىدىن پايدىلىنىپ تەرجىمە قىلغان.

سۇېن ھېدىن (1865 ــ 1952) شۇېتسىيەنىڭ ستوكھولم شەھىرىدىكى بىر ئوتتۇرا بۇرژۇئازىيە ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىغىچە دۇنياغا تونۇلغان مەشھۇر ئېكسپېدىتسىيەچى. ئۇ ئۆزىنىڭ 50 يىللىق ئېكسپېدىتسىيە ھاياتىدا كاۋكاز، غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا قاتارلىق رايونلارنى كېزىپ چىققان. ئۇنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي رايونىدىكى ئېكسپېدىتسىيە پائالىيىتى ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ سەككىز قېتىمدىن كۆپرەككە يەتكەن، ئۇ ئىچكى موڭغۇل، نىڭشيا، گەنسۇ، چىڭخەي، شىنجاڭ ۋە شىزاڭ قاتارلىق ئۆلكە، رايونلارنى ئايلىنىپ چىققان. جىددىي داۋام قىلغان ئېكسپېدىتسىيە داۋامىدا، ئۇ يەنە ۋاقىت چىقىرىپ، زېھنىي كۈچىنى توپلاپ، تەكشۈرۈش دوكلاتلىرىنى رەتلەپ چىققان ۋە ئىلمىي ئەسەر يېزىش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ دۆلىتىمىزگە ئالاقىدار ئەسەرلىرىدىن

ئاساسلىقى «جۇڭگو - شۆبىتىسىيە ئىلمىي تەكشۈرۈش دوكلاتى» (جەمئىي 35 تۇم)، «ئوتتۇرا ئاسىيانى تەكشۈرۈش دوكلاتى»، «ئۇزۇن سەپەر خاتىرىسى»، «شىزاڭنىڭ جەنۇبىي قىسمى»، «شىزاڭنىڭ غەربىي قىسمى»، «گاندىس تېغى»، «چۆل - بايابانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈش خاتىرىسى»، «ئاسىيانىڭ كىندىكىگە ساياھەت» ۋە «مېنىڭ ئېكسپېدىتسىيە هاياتىم» قاتارلىقلار بار. بۇنىڭدىن سىرت ئۇ يەنە دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي قىسمىغا دائىر نۇرغۇن ئىلمىي ماقالىلەرنى يازغان. بۇ ئەسەرلەر دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي قىسىم رايونلىرىنىڭ گېئولوگىيە، قەدىمكى هاياتلىق، هاۋا رايى، قەدىمكى ئاسارئەتىقلەرنى تەكشۈرۈش ۋە جۇغراپىيە قاتارلىق ساهەلەر ئۈستىدىكى تەتقىقاتىنى مول ماتېرىياللار بىلەن تەمىن ئەتتى. لېكىن، بۇ ماتېرىياللار ئاساسەن تەبىئىي پەن ساهەسىگە مەنسۇپ.

1933- يىلىدىن 1934- يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا سۆبن هېدىن يەنە گومىنداڭ هۆكۈمىتى تۆمۈرىيول مىنىستىرلىقىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە، «سۇيىيۈەن - شىنجاڭ تاشيول تەكشۈرۈش ئەترىتى» نى يېتەكلەپ، بېيجىڭدىن يولغا چىقىپ، سۇيىيۈەن (هازىرقى ئىچكى موڭغۇل)، نىڭشيا، گەنسۇ ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىياغا بارىدىغان بىر تاشيول (تۆمۈرىيول) لىنىيەسىنى تەكشۈرۈپ تېپىش ئىدى. ئۇ يېتەكلىگەن تەكشۈرۈش ئەترىتى شىنجاڭغا كېلىپلا، نەق «شېڭ شىسەي - ما جۇڭيىڭ ئۇرۇشى» غا دۇچ كەلدى. شۇڭا، ئۇ ئامالسىزلىقتىن ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، ما جۇڭيىڭ ۋە شېڭ شىسەينىڭ كونترول‌لۇقىغا ئۆچرىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاپلا قالماستىن، بەلكى يەنە تاسادىپىي هالدا لوپنور كۆلىنى ساياھەت قىلىشتەك ئۇزاقتىن بۇيانقى ئارزۇسىنىمۇ ئەمەلگە ئاشۇردى. سۆبن هېدىن بۇ كەچۈرمىشلىرى ئارقىلىق يەنە

ئۇچ پارچە يېڭى ئەسەر — «قاچقۇن ما جۇڭيىڭ» ، «يىپەك يولى» ۋە «كۆچمە كۆل»نى يېزىپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولدى.

«قاچقۇن ما جۇڭيىڭ» ناملىق بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى بولۇپ، ئۇ بۇنى ئەينى چاغدىكى خاتىرىسىگە ئاساسەن رەتلەپ چىققان. شۇڭا، بۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى چىن ۋە ئىشەنچلىك، ئوبرازلىق، كونكرېت، ئالاقىدار شەخسلەر، ۋاقىت ۋە ئورۇنلار توغرا ھەم خاتاسىز. بۇ غەربىي شىمالنىڭ ھازىرقى زامان تارىخى، مىللەتلەر تارىخى ۋە شىنجاڭنىڭ يەرلىك تارىخىنى تەتقىق قىلىشمىزدا، بولۇپمۇ «شېلك شىسەي - ما جۇڭيىڭ ئۇرۇشى» نى تەتقىق قىلىشمىزدا بىزنى نۇرغۇنلىغان بىرىنچى قول ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، بۇ كىتابتا ئەينى چاغدىكى شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى، يەرلىك ئالاھىدىلىكى، مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى، قاتناش يوللىرى ۋە تەبىئىي جۇغراپىيەسى قاتارلىق جەھەتلەرگە ئائىت تەپسىلىي خاتىرىلەرمۇ بار.

كىتابخانلارنىڭ بۇ كىتابنى ئوقۇشىغا ياردىمى بولسۇن ئۈچۈن، بىز نىڭشيا ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىدىن يولداش ۋۇ جۇڭلىنى بۇ كىتابقا بەزى ئىزاھاتلارنى بېرىشكە تەكلىپ قىلدۇق. بۇ كىتابنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغۇچىلارنىڭ بەرگەن بەزى ئىزاھاتلىرىمۇ قىستۇرۇلدى، بۇ ئىزاھاتلار بىردەك كىتابنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە بېرىلدى. كىتابنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىغا بېرىلگەن سۆزەتلەر كۆپ ئىدى، ئەمما بىز كىتابخانلارنىڭ پايدىلىنىپ قېلىشى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئەھمىيەتلىكرەك بولغان بىر قىسمىنلا تاللاپ باستۇق.

1985- يىلى 8- ئاي

سۆز بېشى

1933 - يىلى 8 - ئايدا مەن نەنجىڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن بىر تەكشۈرۈش ئەترىتىنى باشلاپ شىنجاڭغا بارغانىدىم، مەقسىتىمىز جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرى بىلەن ئاشۇ چەت - يىراق ئۆلكە ئوتتۇرىسىدا ئاپتوموبىل ماڭغۇدەك ئىككى يولنى تەكشۈرۈپ تېپىش ئىدى. مەن بۇ يەردە جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ شۇ قېتىمقى سەپەرنىڭ ئالدى - كەينىدە ۋە سەپەر جەريانىدا ماڭا ئىشەنگەنلىكىگە چىن دىلىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

مەن ستوكھولمغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ئادەتتىكى كىتابخانىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئۆز كەچۈرمىشلىرىمنى يېزىشقا كىرىشتىم. مەن ماتېرىياللارنىڭ يېتەرلىك ئىكەنلىكىنى، بىر كىتاب يېزىشقا يېتىپ ئاشىدىغانلىقىنى سەزدىم. مەن بايان قىلماقچى بولغان بىرقانچە تېما ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئوخشاش بولمىغان ساھەلەرگە مەنسۇپ بولۇپ، بۇلار ئوتتۇرا ئاسىيا[1] دىكى ئۇرۇش ۋە سىياسىي ئەھۋاللار، قاتناش تىرانسپورت ئىشلىرى ھەم ئاشۇ چوڭ قۇرۇقلۇقنىڭ كىندىكىدە پەيدا بولغان جۇغراپىيەلىك ئۆزگىرىشلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەن مۇشۇ ئۇچ مەزمۇننىڭ ھەربىرى ئۈستىدە ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىردىن كىتاب يېزىش قارارىغا كەلدىم. مەن چۆل - باياۋانىدىكى سەپىرىمگە دائىر

---

[1] ئاپتورنىڭ بۇ يەردە ۋە تۆۋەندە «ئوتتۇرا ئاسىيا»، «ئاسىيا» دېگىنى دۆلىتىمىزنىڭ شۇ چاغدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنى كۆرسىتىدۇ.

خاتىرەمنى پۈتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىنلا، بۈگۈنكى كۈندىكى ئاسىيانىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدىكى ئۆزگىرىشچانلىقنى، يېڭى ئىنقىلاب ۋە قوزغىلاڭ يۈز بېرىشتىن ئاۋۋال 1934 - يىلىدىكى رېئال ئەھۋالنى تېزرەك بايان قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتتىم.

شۇنداق قىلىپ، ئۇرۇش، يول ۋە كۆلدىن ئىبارەت مۇشۇنداق بىر يۈرۈش سايياھەت تېرىلوگىيەسى تەبىئىي ھالدا مەيدانغا كەلدى.

بۇ كىتاب مۇشۇ تېرىلوگىيەنىڭ بىرىنچىسى. مېنىڭ بۇ كىتابتا بايان قىلىدىغىنىم شىنجاڭنى خارابىگە ئايلاندۇرغان 1931 - يىلىدىن 1934 - يىلىغىچە بولغان ئاشۇ قانلىق ئۇرۇش. تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزمۇ شۇ ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى قاينىمىغا ئىختىيارسىزلا كىرىپ قالدى. بۇ ئۇرۇشنىڭ باش قەھرىمانى ياش تۇنگان[1] جياڭجۇن ما جۇڭيىڭ ئىدى. تۇنگانلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان خەنزۇلار[2] دىن ئىبارەت. بەلكىم ئىرقىي جەھەتتە ئۇلار خەنزۇلاردىن ئازدۇر - كۆپتۇر پەرقلەنسە كېرەك. «ما» — مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ ئىسمىنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسى.

ئىككىنچى كىتاب «يىپەك يولى» بولۇپ، بۇنىڭدا بىزنىڭ ئاپتوموبىلدا ئولتۇرۇپ، شەرقىي ئاسىيا بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى 16 مىڭ كىلومېتىرلىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈش جەريانىدا كۆرگەن - بىلگەنلىرىمىز بايان قىلىنىدۇ؛ 2000 يىلدىن بۇرۇنقى

---

[1] چەت ئەللىكلەر جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدە ئولتۇراقلاشقان خۇيزۇلارنى تۇنگانلار دەپ ئاتىشىدۇ ياكى بولمىسا «سەللىلىك مۇسۇلمانلار (چەنخۇي)»، «سەللىلىكلەر (چەنتۇ)» (ئۇيغۇرلارنى كۆزدە تۇتىدۇ) دەپ ئاتايدىغان شىنجاڭلىقلاردىن پەرقلەندۇرۇش مەقسىتىدە «خەنزۇ مۇسۇلمانلار» دەپ ئاتىشىدۇ.

[2] گومىنداڭ ھۆكۈمىتى پەقەت «ئىسلام دىنى»نىلا ئېتىراپ قىلىپ، خۇيزۇلارنىڭ ئايرىم بىر مىللەت ئىكەنلىكىنى زادىلا ئېتىراپ قىلمايدۇ، ھۆكۈمەت تەرەپ تۇنگانلارنى پەقەت ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان خەنزۇلار دەپ قارايدۇ.

جۇڭگو — «سەيلىس دۆلتى»[1] بىلەن رىم ئىمپېرىيەسىنى تۇتاشتۇرغان قەدىمكى يېپەك يولى تارىخىي جەھەتتىن ئەسلەپ ئۆتۈلىدۇ. ئاخىرىدا شىنجاڭنىڭ مەركىزى ئۇرۇمچىدە توپتوغرا تۆت ئاي نەزەربەند قىلىنغانلىقىمىزغا دائىر ئەھۋاللارمۇ بايان قىلىنىدۇ. بىز نەزەربەند قىلىنغان كۈنلەردە بىزگە بولغان مۇئامىلە كەڭ بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بىزنىڭ سەۋر - تاقىتىمىز ۋە نېرۋا سىستېمىلىرىمىز ئۈچۈن ھەقىقەتەن بىر سىناق بولدى.

ئۇچىنچى كىتابىمنىڭ ئىسمىنى «كۆچمە كۆل» دەپ بېكىتمەكچى. ئۇنىڭدا قولۇاققا ئولتۇرۇپ تارىم دەرياسىنىڭ يېڭى تارماق ئېقىنىنى بويلاپ لوپنور كۆلىگە بارغان بىر قېتىملىق سايا ھەتىمىز، شۇنىڭدەك ئىككى يۈك ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇپ دۇنخۇاڭدىن غەربكە قاراپ يول ئېلىپ، بىزگە پۈتۈنلەي ناتونۇش بولغان رايونلارنى كېزىپ، لوپنور ئويمانلىقىغا بارغان بىر قېتىملىق ئىنتايىن كۆڭۈللۈك سايا ھەتىمىز بايان قىلىنىدۇ.

تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ تەركىبى، قورال - جابدۇقلىرى ۋە ئۇنىڭ خادىملىرى ئەمەلىيەتتە «يېپەك يولى» دېگەن كىتابنىڭ بىر قىسىم مەزمۇنىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ يەردە مەن ئۇنىڭ تەشكىلىي ئەھۋالى ھەققىدە قىسقىچىلا توختىلىپ ئۆتىمەن.

بىزنىڭ تېببىي خادىمىمىز دوكتۇر دۈيېد خېمىل، يەر تۈزۈلۈش ئەھۋالىنى ئۆلچەيدىغان خادىمىمىز فولك بانگېمون ئەپەندى ئىدى. بىزدە يەنە نەنجىڭ تەرەپ ئەۋەتكەن يۇ يىنجاۋ ئىسىملىك تاشيول ئىنژېنېرى ۋە گۇڭ جىچېڭ ئىسىملىك تۆمۈرىيول ئىنژېنېرى بار ئىدى. ئۆلچەش ئىشلىرى ۋە ئاسمان جىسىملىرىنى

---

[1] مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 3- ئەسىردىلا غەربلىكلەر جۇڭگونى «سەيلىس دۆلتى» دەپ ئاتىغان. سەيلىس دېگەن سۆز گىرېكچە « سەيل» دېگەن گەپتىن كەلگەن. «سەيل» دېگەن سۆز پىلە دېگەن مەنىدە بولۇپ، «سەيلىس» يېپەك ماكانى ياكى يېپەك ساتقۇچىلار دېگەنىنى بىلدۈرىدۇ. بۇلارنى بىرلەشتۈرگەندە يېپەك دۆلتى دېگەن مەنە كېلىپ چىقىدۇ.

كۆزنىشكە چىن زۇكچى ئەپەندى مەسئۇل ئىدى. بۇ كىشى ئىلگىرى دوكتۇر نايرېس هولنا بىلەن ساياهەتتە تۆت يىلدىن كۆپرەك بىللە بولغان. بىزدە يەنە جورجى سۇدېب ۋە كارل ئىلروم شېل ئىسمىلىك ئىككى نەپەر تېخنىكمۇ بار ئىدى. بۇلار شىمالىي جۇكگودا دىن تارقىتىۋاتقان شۇېتسىيەلىك دىن تارقاتقۇچىلارنىڭ ئوغۇللىرى ئىدى. ئۇ ئىككىيلەن ۋە خېمىل بىردىن يۇك ئاپتوموبىلىنى هەيدەيتتى. بۇلاردىن باشقا يەنە سەيرات ۋە چومۇچا ئىسمىلىك ئىككى مۇكغۇل شوپۇرمۇ بار ئىدى. ئاشپەزنىڭ ئىسمى جيا گۇي ئىدى. لى، ليۇ جيا، سەنۋازى ئىسمىلىك خەنزۇ خادىملار ۋە چوكتون ئىسمىلىك موكغۇل خادىمۇ بار ئىدى. بىز جەمئىي 15 كىشى ئىدۇق.

مەن بۇ خىزمەتداشلىرىمنىڭ هەممىسگە چىن قەلبىمدىن رەهمەت ئېيتىمەن، ئۇلارنىڭ ساداقەتمەنلىكىگە، قىزغىنلىقىغا ۋە يۇقىرى ئۇنۇملۇك خىزمىتىگە، شۇنداقلا ئىنتايىن خەۋپلىك شارائىتتىكى باتۇرلۇقى ۋە غەيرەت - شىجائىتىگە مىننەتدارلىق بىلدۇرىمەن.

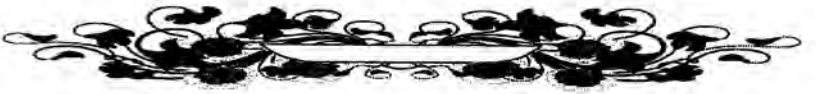
بىزنىڭ ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزدە «تۇد سايدىن» دەپ ئاتىلىدىغان ئاپتوموبىلدىن بىرى، يۇك ئاپتوموبىلىدىن تۆتى بولۇپ، هەممىسى «فورد» ماركىلىق ئاپتوموبىللار ئىدى. بۇلارنىڭ ئۇچى 1932 - يىلدىكى تۆت پورشېنلىق يۇك ئاپتوموبىلى ئىدى. تۆتىنچىسى 1933 - يىلدىكى سەككىز پورشېنلىق ئاپتوموبىل بولۇپ، بۇنى ماڭا ئېتسل فورد تەقدىم قىلغانىدى. بۇ يەردە مەن ئۇنىڭ بۇ ياخشى نىيىتىگە چىن قەلبىمدىن رەهمەت ئېيتىمەن.

ئاخىرىدا، مەن سۇرەتلىرىنى مۇشۇ كىتابقا كىرگۈزگەن كىشىلەرنىڭ هەممىسگە رەهمەت ئېيتىمەن.

سۇېن هېدىن
ستوكهولم
1935 - يىلى 23 - سېنتەبىر

مۇندەرىجە

شىنجاڭدىكى ئۇرۇش 1
جاننى ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ ئېلىشىش 36
ۋەيران بولغان يېزا - قىشلاقلاردىن ئۆتۈپ تۇرپانغا بېرىش 69
ما جۇڭيىڭنىڭ سەنمۇجاڭى ۋە يولۋاسخان بىلەن بىرگە بولۇشى. 97
باندىتلار يۇرتىدىكى جىلغىلار ۋە كۆيۈۋاتقان يېزا - قىشلاقلاردىن
ئۆتۈش 123
كىشىنى تېرىكتۇرىدىغان بازار — كورلا 151
ھاياتىمىزنىڭ قىل ئۈستىدە قېلىشى 177
جورجىنى ئىزدەش 197
ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچرىشى 230
ما جۇڭيىڭنىڭ ئاپتوموبىلىمىزنى ئېلىپ كېتىشى ۋە كورلىنىڭ
بومبارداىمان قىلىنىشى 258
تەشۋىشلىك كېچە 272
ما جۇڭيىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ كورلىدىكى بۇلاڭچىلىقى 296
غالىبلارنىڭ يېتىپ كېلىشى..... 307
بېكدىۋ جياڭجۇن 324
ئىككىنچى قېتىملىق نەزەربەند 348
شوپۇرلىرىمىزنىڭ قايتىپ كېلىشى 374
جورجى ۋە ئېفىنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن بىللە قېچىشى 386
ما جۇڭيىڭنىڭ رۇسىيە تۇركىستانغا قېچىشى 414

شىنجاڭدىكى ئۇرۇش

ئوتتۇرا ئاسىيا قەدىمدىن تارتىپ بىر جەڭگاھ بولۇپ كەلدى. نۇرغۇنلىغان مىللەتلەر بۇ يەردە، كىيىنكى چاغلاردا جۇڭغارىيە ۋە «ئالتە شەھەر»[1] ھەم «شىنجاڭ» دېگەن ئورتاق ناملار بىلەن جاھانغا مەشھۇر بولغان بۇ كەڭ رايوننىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ئۆزئارا تالىشىپ كەلمەكتە.

1759- يىلى چىەنلۇڭ خان ئوتتۇرا ئاسىيانى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالدى. ئاردىدىن بىر ئەسىر ئۆتكەندىن كېيىن، يەنى 1867- يىلى ئىستىلاچى ياقۇبېگ[2] قەشقەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا شىنجاڭنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئېلىۋالدى. ئۇنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرى تا

---

[1] «ئالتە شەھەر» پۈتۈنلەي جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆرسىتىدۇ.

[2] ياقۇبېگ (1825 — 1877) ئەسلىي ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قوقان خانلىقىنىڭ ئەنجان دېگەن يېرىدىن. ئۇ چىڭ سۇلالىسى تۇڭجىنىڭ 4- يىلى (1865-يىلى) جەنۇبىي شىنجاڭغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن. ئۇچىنچى يىلى ئەكسىيەتچىل «يەتتە شەھەر» خانلىقىنى قۇرۇپ، ئۆزىنى بەدۆلەت خان («بەخت - سائادەت ئىگىسى») دەپ ئاتىۋالغان. گۈاڭشۈنىڭ 3- يىلى (1877- يىلى) ئۇ شەنشى - گەنسۇ باش نازارەتچىسى زوزۇڭتاڭ قوشۇنلىرىنىڭ زەربە بېرىشى بىلەن مەغلۇپ بولۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان، نەتىجىدە ياندۇرقى يىلى ئۇنىڭ خانلىقىمۇ گۈمران بولغان.

هازىرغىچە كىشىلەر ئارىسىدا ئېغىزدىن - ئېغىزغا تارقىلىپ يۈرمەكتە.

ئۇ شىنجاڭدا 12 يىل مۇستەبىتلىك ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزگەندىن كېيىن، ئوينىغان كومېدىيەسىنى مەڭگۈگە ئاياغلاشتۇردى.

ياقۇپبەگ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقان چاغلاردا، تەجرىبىسى مول، زېھنىي كۈچى تولۇپ تاشقان ماركىز زوزۇڭتاڭ شەنشى - گەنسۇ ئۆلكىلىرىدە باش نازارەتچىلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتاتتى. 1876- يىلى زوزۇڭتاڭ شىنجاڭنى قايتۇرۇۋېلىشنىڭ پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ چاغدا ئۇ 65 ياشقا كىرگەنىدى. خان ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان لايىھەسىنى تەستىقلىدى. 1876- يىلى ئاپرېلدا زوزۇڭتاڭ قوشۇنى خانلىق يول بىلەن قومۇل ۋە گۇچۇڭ[1] غا يېتىپ كېلىپ، ئۇرۇمچىنى ھۇجۇم بىلەن ئېلىپ، ماناسنى ئىشغال قىلدى. زوزۇڭتاڭ پادىشاھقا يوللىغان مەلۇماتنامىسىدە، تۇرپاننى تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي يولى، يەنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ دەرۋازىسى دەپ كۆرسەتتى. ئۇ يەنە بۇيۇك بېرىتانىيەنىڭ رۇسىيەنىڭ ھىندىستانغا تاجاۋۇز قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، ياقۇپبەگنىڭ ئۆزى ئىشغال قىلىپ تۇرۇۋاتقان جايلارنى ھىندىستان بىلەن رۇسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ۋەزىيەتنى يۇمشاتقۇچى بىر دۆلەتكە ئايلاندۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلىدى. زوزۇڭتاڭ ياقۇپبەگ ئۆزى ئىشغال قىلىپ تۇرۇۋاتقان شەھەر - بازار ۋە زېمىنلارنى قايتۇرۇپ بېرىشى شەرت، چۈنكى بۇ زېمىنلار قەدىمدىن تارتىپ جۇڭگونىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولۇپ كەلگەن، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى.

ئىككىنچى يىلى مارت ئېيىدا، قارا شەھەر قولغا چۈشتى. بىر

[1] ھازىرقى شىنجاڭ سانجى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى گۇچۇڭ ناھىيەسى.

ئايدىن كېيىن توقسۇن، تۇرپانلارمۇ قايتۇرۇۋېلىندى[1]. ياقۇبېگنىڭ قوشۇنلىرى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىدى، نەچچە مىڭ ئادەمنى ئەسىرگە چۈشتى. ياقۇبېگ كورلىدا تۇرپاننىڭ قولدىن كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى.

زوزۇڭتاڭ خانغا يوللىغان يېڭى مەلۇماتنامىسىدە مۇنداق دەپ يازغان: «شىنجاڭنىڭ مۇداپىئەسىنى كۈچەيتكەندىلا، موڭغۇل زېمىنىنىڭ بىخەتەرلىكىنى ھەقىقىي كاپالەتلەندۈرگىلى، جۇملىدىن بېيجىڭنىڭ مۇداپىئەسىنمۇ مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ. ئاۋادا ئەنگلىيە ۋەزىيەتنى يۇمشىتىدىغان بىر رايون ئارقىلىق ھىندىستاننى رۇسىيەنىڭ تاجاۋۇزىدىن ساقلاپ قېلىشقا موھتاج بولىدىكەن، ئۇ ھالدا ئۇ بىر قىسىم ھىندىستان زېمىنىنى ئايرىپ ۋەزىيەتنى يۇمشىتىش رايونى قىلسا بولىدۇ..... قەشقەر خەن سۇلالىسى زامانىدىلا جۇڭگوغا تەۋە ئىدى..... ئەنگلىيەنىڭ ھازىر بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئەلچىسى بار، ئۇلارنى مېنىڭ قېشىمغا ئەۋەتكەيسىز، مەن ئۇلارغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنى بىلىمەن»[2].

شۇ يىلى كۈزدە زوزۇڭتاڭ قوشۇنلىرى كورلا ۋە كۇچا ئارقىلىق داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئاقسۇ ۋە يەكەننى ئارقا - ئارقىدىن ھۇجۇم بىلەن ئالدى. 1878 - يىلى يانۋاردا قەشقەرنىمۇ قايتۇرۇۋالدى. ئۇ يەردە ياقۇبېگنىڭ 1166 نەپەر سادىق مۇرتلىرىنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. ياقۇبېگنىڭ ئوغلى بەگقۇلىبەگ رۇسىيە پىسكەنتكە قېچىپ بېرىۋالدى. 1890 - يىلى مەن ئۇنى ئاشۇ يەردە زىيارەت قىلدىم. شىنجاڭ يەنە جۇڭگوغا تەۋە بولدى.

---

[1] بۇ يەردە بايان قىلىنغان ۋاقىت ئەمەلىي ئەھۋالدىن پەرقلىنىدۇ.

[2] بۇ يەردە نەقىل كەلتۈرگەن سۆزلەر زوزۇڭتاڭ يوللىغان يازمىلارنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنىدىنلا ئىبارەت. ئەسلىي تېكىستى جەھەتتە «ھەزرىتى زوزۇڭتاڭ ئەسەرلىرى — مەلۇماتنامىلەر» 51- جىلد ۋە «ھەزرىتى زوزۇڭتاڭ ئەسەرلىرى — مەكتۇپلەر» 18 - جىلدقا قارالسۇن.

زوزۇكتاڭنىڭ ئېرىشكەن مۇۋەپپەقىيىتى ئۇلۇغ ئىدى. ئۇ 1 مىليون 600 مىڭ كىۋادرات كىلومېتىر زېمىننى قايتۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ قاتناش لىنىيەسى 3200 كىلومېترغا يېتەتتى.

1911- يىلى جۇڭگودا جۇمھۇرىيەت تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، يۇننەنلىك ياڭ زېڭشىن[1] دېگەن قالتىس بىر شەخس شىنجاڭنىڭ ئۆلكە باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. ئۇ بۇ ئۆلكىدە يۈز بەرگەن بىرنەچچە قېتىملىق توپىلاڭنى چورتلا تىنچىتتى. رۇسىيە ئىنقلابىدىن كېيىن ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەيلا، 30 — 40 مىڭ رۇس ئەسكىرى جۇڭگو زېمىنىغا كىرىۋالدى[2]. ئەينى چاغدا ياڭ زېڭشىننىڭ قولىدا ئاران 10 مىڭ ئەسكىرىي كۈچ بار ئىدى، شۇڭا رۇسىيەلىكلەر پۈتۈن شىنجاڭنى ئاسانلا كونترول قىلالايتتى. ياڭ زېڭشىن زېرەكلىك، ھوشيارلىق بىلەن يۇمشاق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، جۇڭگو ئۇچۇن شىنجاڭنى ساقلاپ قالدى.

ئۇ 1928- يىلى 7- ئىيۇلدا، سۇيقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بىزنىڭ ئىلمىي تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ئۆزىنىڭ كۈچلۈك بىر ھمايىچىسى ۋە دوستىدىن ئايرىلدى،

---

[1] ياڭ زېڭشىن — تەخەللۇسى جىنچېن، يۇننەن ئۆلكىسىنىڭ مېڭزى ناھىيەسىدىن. 1912- يىلى شىنخەي ئىنقلابى مەزگىلىدە، ئىلى ئىنقلابىنىڭ غەلبىە مېۋىسىنى تارتىۋېلىپ، چىڭ ئوردىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق تەپتىش ئەمەلدارى، قوشۇمچە ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق ئەمەلدارلىقىدىن بىر سەكرەپلا مىنگودىن كېيىنكى شىنجاڭنىڭ كاتتىبېشى بولۇۋالغان. ئۇ 1928- يىلى 7- ئىيۇلدا 61 يېشىدا سۇيقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن.

[2] سوۋېت ئۆكتەبىر ئىنقلابى غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، قىزىل ئارمىيە تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغان ئەكسىل ئىنقلابىي ھەربىي ئەمەلدار كولچا ۋە دۇتوۋلارنىڭ قالدۇق قوشۇنلىرى 1918- يىلى ئەتىيازدا كۆپلەپ شىنجاڭغا سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان. بۇلار ئاقلار دەپ ئاتىلاتتى.

شىنجاڭ بولسا، ئۆزىنى 17 يىلغىچە جۇڭگونىڭ بىر قىسمى قىلىپ ساقلاپ كەلگەن دانا سىياسەتچىسىدىن ئايرىلدى.

ئۇنىڭ ئورنىغا تەيىنلەنگەن جىن شۇرېن[1] گەنسۇلۇق، تۆۋەن تەبىقىدىن كېلىپ چىققان كىشى بولۇپ، ئۇ باشتىلا بۇنداق مەسئۇلىيەتنى ئېغىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىشقا تامامەن لايىق ئەمەسلىكىنى چاندۇرۇپ قويغانىدى. ئۇ قاتتىق قوللۇق سىياسەتنى قوللاندى، ئاچ كۆزلۈك - نەپسانىيەتچىلىك قىلدى ۋە خەلقتە زۇلۇم سالدى. شۇ سەۋەبتىن كۆپ قېتىم توپىلاڭ ۋە ئىچكى نىزالار كېلىپ چىقتى. ئاردىدىن بەش يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ ئاخىر بۇ ئۆلكىنى خارابلاشتۇرۇپ، مادارىدىن كەتكۈزۈۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىنجاڭ بىلەن جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى بارلىق ئالاقىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىككى ئىنىسىنى ئەڭ يۇقىرى ھەربىي ۋەزىپىگە قويدى، ئۇلارنىڭ بىر خىزمەتچىسىنى بىر تۇەننىڭ تۇەنجاڭلىقىغا تەيىنلىدى[2].

---

[1] جىن شۇرېن — تەخەللۇسى دې ئەن، گەنسۇنىڭ خېجۇۋ (ھازىرقى لىنشيا خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستى لىنشيا ناھىيەسى) دېگەن يېرىدىن. ئۆلكە باشلىقى يالڭ زېڭشىن ئۆلتۈرۈلگەن چاغدا، جىن شۇرېن ئۆلكىلىك مەھكىمە مەمۇرىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ئىدى. ئۇ «7- ئىيۇل» ۋەقەسىنى بېسىقتۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلغان ھەمدە توپىلاڭچىلارنى تازىلاشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكتىن، ئۆلكىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەن. 1932- يىلى 12- ئاپرېلدىكى سىياسىي ئۆزگىرىشتە تەختتىن چۈشكەن. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ سىياسىي ساھەدىن چېكىنىپ چىقىپ، لەنجۇغا بېرىپ تۇرغان. 1941- يىلى 62 يېشىدا كېسەل بىلەن ئۆلگەن.

[2] جىن شۇرېن تەختكە چىققاندىن كېيىن، ئۆز يېقىنلىرىنى ئىشقا قويۇپ، تۆتىنچى ئىنىسى جىن جې ۋە بەشىنچى ئىنىسى جىن شۇشىنلارنى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، ئايرىم- ئايرىم ھالدا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقى، ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقى ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىككىنچى شىسىنىڭ شىجاڭلىقى قاتارلىق مۇھىم ۋەزىپىگە قويغان. ئۇ يەنە خېجۇۋلۇق خىزمەتچىسى ۋە مۇھاپىزەتچىسى سۈي جاۋجىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇھاپىزەتچىلەر تۇەننىڭ تۇەنجاڭلىقىغا ئۆستۈرگەن. ئۇلار ھەربىي ھوقۇقنىلا ئەمەس، بەلكى ئۆلكىنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىنمۇ چاڭگىلىغا ئېلىۋېلىپ، بولۇشىغا ئەسكىلىك قىلغان.

ياڭ زېكشىن سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلۈپ ئاردىدىن بىرنەچچە ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا، جىن شۇرۇن زالىملىق ۋە ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بۇ رايونغا ھۆكۈمرانلىق قىلدى. ئۇ باج - ئالۋاننى ئېغىرلاشتۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ سودىگەرچىلىك ۋە قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش ئەركىنلىكىنى چەكلىدى. جىن شۇرۇننىڭ يېڭىدىن تەشكىللەنگەن قوشۇنى تەرتىپ - ئىنتىزام دېگەننى قىلچە بىلمەيدىغان، يەكسان خەلققە ئازاب - ئوقۇبەت، بالايىئاپەت كەلتۈرىدىغان بىر توپ خۇلىگەر لۈكچەك ۋە مۇتتەھەملەردىن ئىدى. چېگرا بېجى كۆپەيگەن ھامان، باجگىرلار ھېچنېمىدىن تەپ تارتماي ساختىپەزلىك قىلىشقا باشلىدى. جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرى بىلەن بولىدىغان سودا ئالاقىسى توسۇلدى، سوۋېت ئىتتىپاقى بۇ رايونىنىڭ ئىچكى سودىسىنى كونترول قىلىۋالدى. مالىيە ۋە پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى ئېغىر دەرىجىدە قالايمىقانلاشتى. ئالتۇن - كۈمۈش يوقالدى، ئالتۇن - كۈمۈش زاپىسى يوق پۇللار ھەدەپ تارقىتىلىۋەرگەچكە، پۇلنىڭ قىممىتى بارغانسېرى تۆۋەنلەپ كەتتى. ئاساسىي باج مەنبەسى بولغان تېرە، يۇڭ سودىسى مونوپول قىلىندى. خەلق دەرد - ئەھۋالى، ناله - پەريادلىرىنى ئېيتقۇدەك يەر تاپالمىدى. مەخپىي پايلاقچىلار ھەممىلا جايىنى قاپلاپ كەتتى، ئاغزىدىن تاسادىپىي ھالدا بىرەر ئېغىز گەپ چىقىپ كېتىپ قالغۇچىلارنىڭ پۇت - قولى كېشەن - زەنجىر بىلەن باغلىنىپ تۇرمىگە تاشلىنىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. خەت - چەكلەر، گېزىتلەر ۋە تېلېگراممىلار ناھايىتى قاتتىق تەكشۈرۈلەتتى. جىن شۇرۇننىڭ ئۆز ئىمزاسى بولمىغۇچە، مۇشۇ ئۆلكە دائىرىسىدىمۇ بىراۋنىڭ خالىغانچە سەپەر قىلىشىغا يول قويۇلمايتتى. بۇ ئۆلكىدىن چىقىپ كېتىش تېخىمۇ قىيىن ئىدى. جىن شۇرۇن شىنجاڭنى مەھكەم قامال قىلىۋېلىپ، ھەرقانداق نارازىلىق ۋە ھەقىقىي ئەھۋاللارنىڭ سىرتقا چىقىپ كېتىشىنى

جېنىنىڭ باريچە توستى.

جىن شۇرۇن چەت ئەللىكلەرنى ياماڭ كۆرەتتى. ئۇ چەت ئەللىكلەرنىڭ چىشىغا تېگىش، بىرەر باھانە - سەۋەبلەر بىلەن ئۇلارغا توسقۇنلۇق قىلىش ۋە زەربە بېرىش ئارقىلىق ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىشنى ياخشى كۆرەتتى. نېمىلا بولسۇن، بىز سەۋر - تاقەتلىك بولغاچقا، ئۇ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ پائالىيىتىنى ئومۇميۈزلۈك چەكلەشكە ئامالسىز قالدى - يۇ، بىراق قويغان تەلەپلىرىمىزگە ھە دەپ قېينىچىلىق تۇغدۇردى. پىلانىمىزنى ئۇزاققىچە بىرياققا تاشلاپ قويغانلىقتىن، نۇرغۇن مەبلەغلىرىمىز بىكاردىن - بىكار ئىسراپ بولۇپ كەتتى. ياڭ زېڭشىن جىياڭجۇن تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزگە بىر كورپۇس ئۆي ئاجرىتىپ بەرگەن ھەمدە تەكشۈرۈش ئەترىتى شىنجاڭدا تۇرغان مەزگىلدە بۇ ئۆيگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ، دەپ بەلگىلىگەن ۋە بىزنىڭ خىزمىتىمىزنىڭ بۇ ئۆلكىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق ئىكەنلىكىنى كۆرسەتكەنىدى. ئەمما، جىن شۇرۇن بىزدىن بۇ ئۆيگە ئۇستۇن ۋە ناموۋاپىق ئىجارە ھەققى تەلەپ قىلدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىلگىرى كەچۈرۈم قىلىنغان ئىجارە ھەققىنىمۇ تولۇقلاپ ئالماقچى بولدى. ئەمەلىيەتتە، ئىچى تار، ھەسەتخور بۇ زالىم ھەممە كىشىگە مۇشۇنداق يامانلىق قىلاتتى.

نارازىلىق كەيپىياتى كۈچىيىپ بارماقتا ئىدى، خەلق چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان ھالدا پەيت كۈتۈپ تۇراتتى، ۋەزىيەت جىددىي ھەم تىنجىق ئىدى. پارتىلاتقۇچ دورا دۆۋىلىنىپ، شارت قىلىپ ئوت يېقىلغان ھامان ئالەمنى مالەم قىلغۇدەك پارتلاش يۈز بېرىدىغاندەك ھالەت شەكىللەنگەنىدى.

قومۇل تومۇلاڭ ماكانىغا ئايلاندى. بۇ رايونغا بىرنەچچە ئەسىردىن بۇيان ئاجىز ۋە ئىقتىدارسىز بىر ئۇيغۇر ۋاڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلگەنىدى. جىن شۇرۇن بۇ ۋاڭنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ،

ئۇيغۇرلارنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويدى[1].

شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا گەنسۇ تەرەپتىن ئاچ قالغان 100دىن ئارتۇق دېھقان قومۇلغا قېچىپ كېلىۋالدى. جىن شۇرېن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۇيغۇرلارنىڭ تېرىۋاتقان يەرلىرىنى ئۆزىنىڭ بۇ يۇرتداشلىرىغا بۆلۈپ بېرىپ، بۇ يەر - زېمىننىڭ قانۇنلۇق ئىگىلىرىنى پۈتۈنلەي تېرىلماي تاشلىنىپ قالغان قاقاس يەرلەرنى تېرىشقا مەجبۇرلىدى. بۇ ئەھۋال ئىسلام دىنىدىكىلەرنىڭ قەھر - غەزىپىنى تېخىمۇ قاتتىق قوزغىدى. ئۇلار جىن شۇرېننىڭ بىر خىل ئادالەتسىز يېزا ئىگىلىك سىياسىتى ئارقىلىق يەرلىك ئاھالىلەرگە زۇلۇم سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يەتتى. جىن شۇرېن ئەخمەقانە ھالدا، ئىسلام دىنىدىكىلەر بىلەن غەيرىي دىنىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى، شۇنىڭدەك ئېتنىزغا تايىنىپ ياشايدىغان شۇ يەرلىك تىنچ ئاھالىلەر بىلەن سىرتتىن كەلگەن دېمىقى ئۇستۇن، ھاكاۋۇر پاراز ىتلار ئوتتۇرىسىدىكى خەتەرلىك قارىمۇقارشىلىقنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى.

بىر خەنزۇ باجگىر بۇ قېتىمقى مالىمانچىلىقنىڭ سەۋەبچىسى بولدى. ئۇ بىر ئۇيغۇر ئايالنى زورلۇق بىلەن خوتۇنلۇققا ئالغانىدى. ھاقارەت خاراكتېرىنى ئالغان بۇ ۋەقە مالىمانچىلىقنىڭ مەشئىلىنى تۇتاشتۇردى. 1931- يىلى مارتتا، ئۇيغۇرلار ھېلىقى باجگىرنى ۋە

---

[1] قومۇل ۋاڭنىڭ خانلىق - فېئودالىق ھۆكۈمرانلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، «مەنسەپكە ۋارىسلىق قىلىشنى بىكار قىلىش» نى يولغا قويۇش بىر خىل ئىلغار تەدبىر بولسىمۇ، لېكىن جىن شۇرېننىڭ بۇ سىياسەتنى يولغا قويۇشتىكى مەقسىتى خەلقنى بىۋاسىتە ھۆكۈمرانلىق قىلىش ۋە ئۇلارنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدى، ئۇنىڭ ئىسلاھاتىمۇ تەلتۆكۈس بولمىدى، شۇڭا خەلق ئىسلاھاتتىن نەپ ئېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە جىن شۇرېن ھۆكۈمىتى بىلەن ۋاڭ مەھكىمىسىنىڭ قوش زۇلمىغا ئۇچراپ، قوزغىلىپ قارشى تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. بۇ ۋاڭلىق تۈزۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش بىلەن قىلچە مۇناسىۋەتسىز ئىدى.

گەنسۇدىن كەلگەن جىمى مۇساپىرنى ئۆلتۈردى ھەمدە تەكرىتاغقا جايلاشقان قىرغىزلار[1]نى ئۆزلىرىنىڭ قوزغىلىڭىغا قاتنىشىشقا كۆندۈردى.

جىن شۇرىن توپىلاڭنى باستۇرۇشقا قوشۇن ئەۋەتتى. بۇ قوشۇن چېكىگە يەتكەن ۋەھشىيلىك ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن، قولغا چۈشكەن بارلىق ئەسىرلەرنى قىرىپ تاشلىدى. ئۇيغۇرلار قېچىپ تاغلىق رايونغا بېرىۋالدى. ئۇلار غەزەپ يالقۇنى ئىچىدە ئۆرتىنەتتى، ئىنتىقام ئېلىشقا تەشنا ئىدى.

قومۇل ۋاڭىنىڭ قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلار، خوجىنىياز ھاجى[2] ۋە يولۋاسخان[3] قاتارلىق بۇ رايوندىكى ئۇيغۇر ئاھالىلەرنىڭ يول باشچىلىرى مېڭىشقا يول تاپالماي، ئامالسىزلىقتىن گەنسۇلۇق ياش تۇنگان جياڭجۇن ما جۇڭيىڭغا مۇراجىئەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن ياردەم تەلەپ قىلدى.

مەن بۇ يەردە، ئۇلار ما جۇڭيىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشكەن

---

① قازاقلار بولۇشى كېرەك. تۆۋەندىكىسىمۇ شۇنداق.

② خوجىنىياز ھاجى — قومۇل ۋەقەسىنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن بىرى. ئۇ مىنگونىڭ 1 - يىلى تۆمۈر خەلىپە رەھبەرلىك قىلغان قومۇل قوزغىلىڭىغا قاتناشقان، قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قومۇل ۋالىڭ مەھكىمىسى مۇھاپىزەت ئەترىتىنىڭ ئوفىتسېرى بولغان. لېكىن، شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن، ئۇ قوزغىلاڭچى خەلقىگە ئاسىيلىق قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرەپكە ئېغىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەي شېڭ شىسەي تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

③ يولۋاسخان — ئەسلىدە قومۇل ۋالىڭ ئوردىسىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ۋە ئۇيغۇر قوشۇنىنىڭ يىگىتلىكى بولۇپ، قومۇل ۋەقەسىدىن كېيىن، قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا قاتناشقان. ئۇ قارا نىيەت، يۇمىلاق تاۋۇز ئادەم بولغاچقا، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، ما جۇڭيىڭ، شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ كۆچلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقان. قومۇلنى ئىگىلىۋېلىپ، ئۇيغۇر، خەنزۇ خەلقىگە زۇلۇم سېلىپ، ئەكسىيەتچى كاتتىباشقا ئايلىنىپ قالغان.

پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ما جۇڭيىگدىن ئىبارەت بۇ قالتىس شەخسنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي.

ما جۇڭيىڭ گەنسۇنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى خېجۇۋ دېگەن يەردە تۇغۇلغان، ئۇ 17 ياش ۋاقتىدا شىنجاڭدىكى ما بۇفاڭ ئارمىيەسىدە شاڭشياۋ بولغان. «خىرىستيان جياڭجۇن» فېڭ يۈشياڭ گەنسۇدا ئۇرۇش قىلىپ يۈرگەن چاغلاردا ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭغا ئاسيلىق قىلغان. ئۇ بىرنەچچە مىڭ كىشىلىك قوشۇننى باشلاپ خېجۇۋغا كېلىپ، بۇ شەھەرنى سەككىز ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت قورشۇالغان. ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا مەقسىتىگە يېتەلمىگەن. چۈنكى، فېڭ يۈشياڭنىڭ قوشۇنلىرى بۇ شەھەرنى قورشاۋدىن قۇتۇلدۇرۇۋالغان.

بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتتىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ باندىتلارغا باشلىق بولۇپ، تەرەپ - تەرەپتە پىتىرلاپ يۈرۈپ، ئوت قويۇش، ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە بۇلاڭچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن ئۇ ئۆز شېرىكلىرىنى باشلاپ خانلىق يول بويىدىكى يۇڭچاڭغا قېچىپ كېلىپ، ئۇ يەردىكى ئاممىنى ئىسيان كۆتۈرۈشكە قۇتراتماقچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىغان. ئۇ شۇ ئاچچىقىدا 3000 ئادەمنى قىرىپ تاشلىغان، كېيىن يەنە جېنپەندىمۇ شۇنچىلىك ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغان. 1929- يىلىدىن 1930- يىلى قىشقىچە ئۇ يەنە بىر قېتىم مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، خۇددى كۆچمە قاراقچىدەك نىڭشيا رايونىدا ئېقىپ يۈرگەن. دەل شۇ پەيتتە، گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى لىۇ يۈفېن ما جۇڭيىڭنىڭ توپىلاڭ كۆتۈرۈشتەك قىلمىشىغا جازا بولسۇن ئۈچۈن، ئۇنىڭ دادىسىغا ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلغان. بۇ ئىش ما جۇڭيىڭنى دەرغەزەپكە كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ خەنزۇلارغا بولغان ئۆچمەنلىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇۋەتكەن.

1930- يىلى باھاردا ما جۇڭيىڭ نەنجىڭغا بارغان. جياڭ

جيپـشى ئـۇنى ھەربـي مەكـتەپكە ئۆگىنـىشكە ئورۇنلاشـتۇرغان. ئاربـدىن ئـۇچ ئـاي ئۆتكەنـدىن كېيـىن، ئـۇ خـۇاڭخې دەريـاسـى بويـيـدىكى جۇڭـۇبي[1] گە بېرىـپ، بـۇرۇنقى قـول ئاسـتىدىكى ئـادەملەرنى تـوپلاپ، ئـۆزىنى شـىجاڭ دەپ ئاتىۋېلىـپ، گەنـسۇغا كەلـگەن. گەنـسۇ ئۆلكـىسىنىڭ باشـلىقى ئـۇنى گەنجۇۋنـىڭ بـاش قوماندانلىقىغا ئۆستۇرگەن. شۇنداق قىلىپ، ئـۇ پۈتـۈن گەنـسۇنىڭ غەربـي قـىسمىغا ھۆكـۈمران بولۇۋالغـان. ھەمـمە كـىشى ئۇنـىڭ قوشـۇنىغا كېلىپ ھەربي خىزمەت ئۆتەشكە مەجبۇر بولغان. ئۇنـىڭ قوشـۇنىنىڭ ئـادىمى 10 مىڭغـا يەتـكەن؛ ئـىستانبولدىن كەلـگەن كامال ئەپەندى دەيدىغان تۈركىيەلىك بىر كـىشى ئۇنـىڭ ھەربـي مەسلىھەتچىسى بولغان.

كېـيىن مـا جۇڭيـىڭ ئـۆزى بىلگـىنچە گەنـسۇنىڭ غەربـي قـىسمىدىكى رايونلارغا ھۆكۈمرانلىـق قىلىـشقا باشـلاپ، يۇقىرىنـىڭ بۇيرۇقىغا ئىتـائەت قىلمايـدىغان بولۇۋالغـان. نەتىجـىده مـا بۇفـاڭ ئـۇنى جازالاشـقا قوشـۇن ئەۋەتـكەن. مـا جۇڭيـىڭ يەنە بىر قېتىم بۇرنىغا يېگەن.

شـۇڭا، ئۇنىڭغـا يولۋاسـخانىنىڭ ئـۇنى شـىنجاڭغا كېلىـپ، ئۇيغۇرلارنـىڭ جـېن شـۇرۇنغا قارشـى تـۇرۇش ئـىشلىرىغا يـاردەم بېرىـشكە تەكلـىپ قىلغىنـىدىنمۇ ئوبـدان ئـىش يـوق ئـىدى. ئـۇ تەخمـىنەن 5000 چە ئـادەمنى تـوپلاپ، كـىشىنى ھەيـران قالـدۇرغۇدەك جاسـارەت بىـلەن، تومۇزنـىڭ (1931 ـ يىلـى) ئەڭ ئىسـىق كۈنلىرىـده ئازغىنـا ئوزۇقلـۇق بىـلەن ئەنـشىدىن يولغـا چىقىپ، سۇسىز قاقاس چۆلنى كېسىپ ئۆتۈپ، 350 كىلومېتىر يول كېزىپ، قومۇلغا قاراپ ئىلگىرىلىگەن.

ئۇ ئالدى بىلەن باربكۆلگە يېتىـپ كەلـگەن. قەدىمى يەتكەنـلا

---

[1] ھازىرقى نىڭشيا خۇيزۇ ئاپتونوم رايونىدىكى جۇڭۇبي ناھىيەسى.

يەردە گويا نىجات يۇلتۇزىدەك قىزغىن قارشى ئېلىنغان. باربكۆلدىكى ھەربىي قوماندان ما جۇڭيىڭغا تەسلىم بولغان[1]. شۇنىڭ بىلەن ما جۇڭيىڭ 2000 تال ملتىق ۋە نۇرغۇن ئوق - دورىغا ئىگە بولغان. ئۇ قومۇلنى ئالتە ئايدىن كۆپرەك مۇھاسىرىگە ئالغان بولسىمۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ئۆلكە ئارمىيەسى تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قوشۇنلىرىنى تەرتىپكە سېلىش — ئۇنىڭ ئۆز سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، گەنسۇنى تىنچىتىش ئۈچۈن يەنە ئەنشىگە قايتىپ كەتكەن. ئۇ ئەنشىدە سېترون تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ نۇرغۇن بىنزىن، ماشىنا زاپچاسلىرى، سىمسىز رادىيو ئەسۋابلىرى ۋە يېمەكلىكلىرىنى بۇلىۋالغان.

1932- يىلى فېۋرالدا، ما جۇڭيىڭ سۇجۇۋ[2] غا كىرگەن ھەمدە نەنجىڭ تەرەپتىن 36- شىنىڭ شجاڭلىقغا بەلگىلەنگەن. بۇ ھال ئۇنى يېڭىدىن ئەسكەر ئېلىش سالاھىيىتىگە ئىگە قىلغان. شۇنىڭ- دىن كېيىن ئۇ سۇجۇۋدا توپتوغرا بىر يىلنى جەمجىت ئۆتكۈزگەن.

مۇشۇ مەزگىلدە، تۇرپان ئويمانلىقىدىكى ئۇرۇش داۋاملىشىۋاتاتتى. جىن شۇربن بىرنەچچە جياڭجۇننى ئۇيغۇرلارنى جازالاشقا ئەۋەتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاساسلىقى شېڭ شىسەي جياڭجۇن[3] ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى بۇ كىتابىمدا كۆپ ئۇچرايدۇ. ئۇ

---

[1] بۇ يەردە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تۇرغۇزۇلغان مۇداپىئە قوشۇنىنىڭ تۇەنجاڭى خې جىنشياڭنىڭ ئۇرۇشمايلا تەسلىم بولغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

[2] گەنسۇنىڭ جيۇچۈەن دېگەن يېرى — ت.

[3] شېڭ شىسەي — تەخەللۇسى جىن يۇڭ، 1892- يىلى تۇغۇلغان، لياۋنىڭ ئۆلكىسى كەييۇەن ناھىيەسىدىن. ئۇ ياپونىيەدە ئىككى قېتىم ئوقۇغان. 1930- يىلى شىنجاڭغا كېلىپ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن. قومۇل ۋەقەسىدىن كېيىن، ئۇ ھەربىي ھوقۇقنى ئىگىلىگەن ھەمدە 1933- يىلىدىكى سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىنلا شىنجاڭنىڭ دۇبەنلىك تەختىگە چىققان. 1944- يىلى ۋەزىپىسىدىن بوشىتىلىپ، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرلىقىغا تەيىنلەنگەن. ئۇ ئازادلىق ھارپىسىدا تەيۋەنگە قېچىپ كېتىپ، 1970- يىلى 13- ئىيۇلدا تەيۋەندە ئۆلگەن.

ئۇيغۇرلارنىڭ توپىلىڭنى تىنچىتىش ۋە ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن، تەرەپ - تەرەپتە يۆتكىلىپ جەڭ قىلىپ، بىرمۇنچە شەھەر ۋە يېزىلارنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇردى، ھەتتا قومۇل ۋاڭىنىڭ قەلئەسىنى پۈتۈنلەي خارابلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى؛ قومۇل ۋاڭ ئوردىسىنىڭ خەزىنىسىدىكى بىرنەچچە ئەسىردىن بۇيان قاقتى- سوقتى قىلىپ توپلانغان ئالتۇن - كۈمۈشلەرنىڭ ھەممىسىنى بۇلاپ قۇرۇقداپ قويدى. شېكى شىسەي ما جۇڭگىنىڭ مۇئاۋىنى ما شىمىڭ بىلەن بىر مەيدان قاتتىق ئېلىشتى. جىن شۇرېننىڭ خەلقىقە قىلغان يامۇزلۇقى ناھايىتى كەلسە ئىنقىلاب يالقۇنىغا داۋاملىق ياغ چېچىش رولىنى ئويناشتىنلا ئىبارەت بولدى، خالاس.

1932 - يىلىدىن 1933 - يىلىغىچە، ما شىمىڭ ئۇرۇمچىگە قاراپ ئاتلاندى. جىن شۇرېن بىر قوشۇننى داۋانچىڭ ئېغىزىغا بۇ مۇسۇلمان قوشۇنلىرىغا زەربە بېرىشكە ئەۋەتتى. ما شىمىڭ جىن شۇرېن قوشۇنلىرىنىڭ ھاراق - شاراب ئىچىپ بەزمە قىلىۋاتقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارغا ئۇششۇمتۇت زەربە بەردى. ئۇلاردىن 100 ئادەم قېچىپ كېتەلىدى، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئۆلتۈرۈلدى. بۇ مۇسۇلمان قوشۇنلىرى كېيىنكى بىر قېتىملىق جەڭدە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، جەنۇب تەرەپتىكى تاغلارغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

1933 - يىلى يانۋارنىڭ ئالدىنقى يېرىمى دەل قەھرىتان سوغۇق بولۇۋاتقان مەزگىل ئىدى. ئۇيغۇرلار خۇددى يىرتقۇچلاردەك ئۇرۇمچىگە قاراپ ئېتىلىپ، يول بويى ئۇچرىغانلىكى خەنزۇلارنى قىرىپ تاشلىدى. جىن شۇرېن يېقىن ئەتراپتا ئولتۇراقلاشقان رۇسىيە مۇھاجىرلىرى ۋە خەنزۇلارنىڭ ھەممىسىنى خەنچېڭغا كۆچۈپ كىرىشكە بۇيرۇدى. ئۆلكە مەركىزى غەم - قايغۇ ۋە ئۇمىدسىزلىك كەيپىياتى بىلەن تولۇپ تاشتى. خەنزۇلار رەھىمسىز تەقدىر ئىلاھىنىڭ بېشىدا قانات قېقىپ يۇرگەن شەپىسىنى

ئاڭلىدى - يۇ، بىراق مۇداپىئە كۆرمىدى. كوچىلاردا گۆرىستان جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى، ھېچكىم سىرتقا چىقىشقا پېتىنالمايتتى. ئەمما، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كەسپىداشلار، يۇرتداشلار تەشكىلاتلىرى ۋە كاتولىك دىن تارقاتقۇچىلىرى بولسا خاتىرجەم، بىمالال يۈرەتتى. ئۇلار تەڭرىنىڭ ئادەم سىياقىغا كىرىۋالغان ھېلىقى ئالۋاستىغا جازا بېرىشنى كۈتمەكتە ئىدى. بۇ ئالۋاستى ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرىنى نابۇت قىلىش ۋە ئازابلاشنى ھەممىدىن چوڭ خۇشاللىق دەپ بىلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئالۋاستى نۇرغۇنلىغان بىگۇناھ خەلقنىڭ قېنىغا قەرزدار ئىدى. بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى ئۇ يەنە نومۇسسىزلارچە ۋە ۋاپاسىزلىق بىلەن، ئۆز يامۇلىدا تۇرغاۋۇتلارنىڭ دىنىي ۋە ئومۇمىي ھۆكۈمرانى شىنجىن گېگېن[1] نى ئېتىپ ئۆلتۈرگەنىدى. شىنجىن گېگېن شۇبېتسىيە پادىشاھىغا بۇتخانىدا ئىشلىتىدىغان ئاق ئۆي (چېدىر)[2] دىن بىرنى تەقدىم قىلغان ۋە شۇبېتسىيەلىك جۇڭۇبي ھېنىن ھاسلوندىنى ئىنتايىن سەممىي كۈتۈۋالغانىدى. مانا ئەمدى جىن شۇرېننىڭ بېشىغا پىت چۈشتى، بۇ جاللات، قاراقچى، قاتىلنىڭمۇ ئالتە كۈنلۈكى قالدى.

ئۆي ۋە قورۇلىرىدىن تالاغا چىققان كىشىلەر شۇ ئان ئوقنىڭ ۋىزىلداپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلىيالايتتى، سېپىلدا تۇرغان قاراۋۇللار بۈيرۇقنى نەزەردە تۇتماي تالاغا چىققان ھەرقانداق كىشىنى ئوققا تۇتۇش بۇيرۇقىنى ئالغانىدى.

---

[1] 1932 - يىلى قومۇل ۋەقەسى پارتلىغاندىن كېيىن، قارا شەھەر موڭغۇللىرى كونا تۇرغاۋۇتلارغا تەۋە جەنۇبىي قەبىلىسىنىڭ مۇۋەققەت ئايماق باشلىقى دورجى (مۇشۇ كىتابتىكى شىنجىن گېگېن) كۆتۈرۈلۈپ ئاۋاز قوشماقچى بولغان. جىن شۇرېن بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، دورجىنى ئالداپ ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ ئەكېلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىچىدە ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

[2] موڭغۇل ۋاڭلىرى سايا‌ھەت، سەپەردە ئېلىپ يۈرىدىغان ئاق ئۆي.

هەمـمە قـورۇ ۋە ئۆيلەرنـىڭ ئـىشكلىرى مەھـكەم تاقالـدى. ئەسـكەرلەر تـوپىلاڭچىلار قوشـۇنىغا تاقابـىل تـۇرۇش ئۈچـۈن ئەۋەتىلگەچـكە، خەلـق ئەسـكەرلىرى تـۇەنى قۇرۇلغانـدى. ھېلىمـۇ ياخـشى، رۇسـىيە مۇھـاجىرلىرى[1] يـاردەمگە كەلگەچـكە، ھۇجـۇم قىلغۇچىلار ئارقىغا چېكىندۈرۈلدى. لېكىن، ئۇلار ھەرگىزمـۇ مەغلـۇپ بـولغىنى يـوق. ئـۇلار يەنە توپلىنىـپ، ھەل قىلغـۇچ جەڭ قىلىـشقا ھازىرلانماقتا ئىدى.

ئـۇلار يەنە تۈيدۈرماسـتىن قايتىـپ كەلـدى. 21- فېـۋرال كېچىـدە، ئـۇلار ئۈرۈمچىنـىڭ غەربـىي شـەھەر ئەتراپـى رايونىغـا شـىددەتلىك ھۇجـۇم قىلـدى. تـوپىلاڭچىلار بـىر قـسىم ئـۆيلەرنى ئىگىلىدى ھەمـدە ئۆيلەرنـىڭ تامىلرىـدىن مىلتىـق ئاتىـدىغان كامار تەشـتى. جەڭ ئىنتـايىن كەسـكىن ۋە دەھـشەتلىك بولـدى. تـاڭ سۈزۈلگەندە ئېتىشىش توختىدى، بۇ يەر يەنە تىنچ كۈنلەردىكىدەك جىمىـپ قالـدى. ئەتىسى شـەھەرنىڭ غەربـىي تەرىپىـدە يەنە بـىر قېتىم شـىددەتلىك جەڭ بولـدى. بـۇ يەردە تەسـۈرلەش مـۇمكىن بولمايـدىغان بـىر خىـل ئەھـۋال يـۈز بەرگەن، يەنـى ئاھالىلەرنـىڭ بىرىمـۇ سـاق قالمىغانـدى، زىيانكەشـلىككە ئۇچرىغـانلار مىلتىـق بىلەن ئېتىپ ئەمەس، بەلكى قىيناپ ئۆلتۈرۈلگەنىدى.

ھۆكـۈمەت قوشـۇنلىرى ھېچقانـداق ئىلگىـرىلەش ھاسـىل قىلالمىدى. رۇسلارنىڭ توپچى قىسىملىرى تـوپ - زەمبىرەكلىرىنـى ھازىرلاپ توپىلاڭچىلار ئىشغال قىلىۋالغان ئۆي - ئىمارەتلەرنى توپقا تۇتـۇپ، پۈتـۈن شـەھەر ئەتراپـى رايـونىنى ئـاتەش دېڭىزىغـا ئايلاندۇرۇۋەتتى. دالا ئۇرۇشـى دوختۇرخانـىسىدا ئىشلەيدىغان دىـن تارقـاتقۇچىلار مىسلـسىز پاجىئەلـىك ۋە تەسـۈرلەش مـۇمكىن

---

[1] سـوۋېت ئـۆكتەبىر ئىنقىلابـىدىن كېيىن شـىنجاڭغا قېچىـپ كېلىۋالغـان ئـاق رۇسلاردىن تەشكىللەنگەن ئۆزلەشكەن قوشۇننى كۆرسىتىدۇ.

بولمايدىغان بۇ ئەھۋالنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆردى. ئەنگلىيەلىك ئىككى دوختۇر (فېسباچ بىلەن مازېس) ئەسۈتلىك كېزىك بىلەن يۇقۇملىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانىيەتكە بولغان مۇھەببىتى يولىدا ھاياتىنى تەقدىم قىلدى. دۆڭە - دۆڭە كۆيۈك جەسەتلەر ھارۋىلار بىلەن توشۇلدى. نۇرغۇن ئادەملەر توپلاڭغا قاتناشتى دېگەن گۇمان بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى. 6000 بىچارە، بىگۇناھ كىشىنىڭ جەستى مۇشۇ خارابە ئىچىدە قالدى.

توپلاڭچى قوشۇنلار مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن جەڭنى يەنە بىر سوتكا داۋاملاشتۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئېغىر تالاپەتكە بەرداشلىق بېرىپ، تاغلارغا قاچتى. تېخى يېقىندىلا غۇژ - غۇژ ئاۋات شەھەر ئەتراپى رايونىنى ئەمدىلىكتە قورقۇنچلۇق مەنزىرە قاپلاپ تۇراتتى، ھەممىلا يەردە خارابىلىك، خىش - ساپال دۆۋىلىرى، بۇزۇلغان ئۆي سەرەمجانلىرى، كۆيۈپ قارا بولۇپ كەتكەن جەسەتلەر كۆزگە تاشلىناتتى.

ئۇرۇمچىدىكى بۇ ئۇرۇش داۋاملىشىۋاتقان مالىمانچىلىقنىڭ شەپىسىلا ئىدى. تەخمىنەن 100 كىلومېتىر دائىرىدىكى بۇ بوستانلىق بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىدى، توپلاڭغا قاتنىشىشنى خالىمىغانلار ئۆلتۈرۈلدى.

1933 - يىلى باھاردا، ئۇيغۇرلار قوشۇنلىرىنى يەنە بىر قېتىم توپلاپ، ئۇرۇمچىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار شىمالىي قوۋۇق بىلەن غەربىي قوۋۇق سىرتىغا توپلاندى. شەھەر پۈتۈنلەي قامال قىلىندى، ئوزۇق - تۈلۈك يەتكۈزۈپ بېرىدىغان يوللارنىڭ ھەممىسى ئۈزۈپ تاشلاندى. توپلاڭچى قوشۇنلار بۇ شەھەرنى ئەگەر قورال كۈچى بىلەن ئالالمىسا، ئاچ قالدۇرۇش چارىسى بىلەنمۇ ئالالايتتى. جىن شۇرۇپپىنىڭ ئىنىسى ھەممە بۇغدايىنى مۇسادىرە قىلىۋېلىپ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك ئۇستۈن باھا

بىلەن كىشىلەرگە ساتاتتى. ھەممە ياقنى نارازىلىق قاپلىدى، جىن شۇرىنىنىڭ كۆتىگە تېپىشنى خالىمايدىغان بىرمۇ ئادەم قالمىدى.

رۇس مۇھاجىرلىرىنىڭ ياردىمى بولمىغان بولسا، ئۇرۇمچى چوقۇم قولدىن كەتكەن ۋە قىرغىنچىلىق مەيدانىغا ئايلانغان بولاتتى.

كۆچلۈك تەشكىلچانلىقى، ئۈستۈن جەڭگىۋارلىقى، باتۇر ھەم جەڭگە ماھىرلىقى بىلەن غەلىبە قىلىپ كەلگەن رۇس مۇھاجىرى جىن شۇرىنىي ھەيرەتتە قالدۇرغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭدا مىننەتدارلىق ھېسسىياتىنى قوزغىيالمىدى. گۇمانخورلۇق ۋە ھەسەتخورلۇق جىن شۇرىنىي ھەق - ناھەقنى ئېنىق ئايرىش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم قالدۇردى. رۇسلارنىڭ باشلىقى چاقماق تېزلىكىدە ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىشقا ۋە ئۇنۇملۇك ھالدا قوغلاپ زەربە بېرىشكە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدىغان بىر قېتىملىق شىددەتلىك ھۇجۇم قوزغاشنى تەلەپ قىلدى. ئەمما، بۇ ئۆلكە باشلىقى قۇلقىنى يوپۇرۇۋېلىپ پىسەنت قىلمىدى. مۇھاسىرىگە ئېلىپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان توپىلاڭچى قوشۇنلارغا بىر قېتىممۇ قايتۇرما زەربە بەرمىدى. ئۇ رۇسلارغا قەستەن ياخشىراق قورال - جابدۇق بەرمىدى. ئۇ دەسلەپتە رۇسلارغا ئات بەرگىلى ئۇنىمىدى، رۇسلار پىيادە يۇرۇپ جەڭ قىلىشنى رەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇ ساپلا ئورۇقلاپ كەتكەن ئاتلاردىن بىرئاز بەردى. ئەڭ ياخشى ئاتلارنى بولسا، ئارقا سەپتىكى جۇڭگو ئەسكەرلىرىگىلا قالدۇردى. لېكىن، ھېلىقى رۇس مۇھاجىرلىرىمۇ ئۇنچىۋالا بوش كېلىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار ئاخىر ياخشى ئاتلارغا ئېرىشتى - يۇ، ئەمما ئېگەر - جابدۇققا ئېرىشەلمىدى.

جىن شۇرىن زور بالايىئاپەتكە دۇچ كېلىۋاتقان مۇشۇنداق بىر پەيتتە، ياخشى قوراللانسا ئۆزىنى قوتۇلدۇرالايدىغان ئاشۇنداق بىردىنبىر كۈچكە يۈگىرىنىدەك مۇئامىلە قىلدى. ئۇ چارروسىيەدىن

كەلگەن ئاشۇ بىچارە مۇھاجىرلارنىڭ زىيادە كۆچمىنىڭ كېتىش ئېھتىمالى بولغان مۇڭۇپپەقىيەتكە ئېرىشىشنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى قىلاتتى.

ۋاھالەنكى، رۇسلار ئەڭ خەتەرلىك جايغا ئەۋەتىلدى. ئۇلارنىڭ نارازىلىق كەيپىياتى ئېشىپ بارماقتا ئىدى. جىن شۇرېن يامۇلدىن بىر قەدەم نېرىغا چىقالمايتتى، ئۇ خۇددى مۇشۇكتىن ئۇركۈگەن چاشقاندەك قورقۇپ تۇراتتى. لېكىن، شۇ كەملەردە ئۇنىڭ تەرسالىقى ھەددىدىن ئاشقانىدى. خەنزۇلار ئىچىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار رۇسلار بىلەن بىرلىشىپ ئۇنى ئاغدۇرۇپ تاشلىماقچى بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە توپىلاڭچى قوشۇندىن كەلگەن بىر پارچە خەتتە: جىن شۇرېن قوغلانسىلا، تىركىشىشنى توختىتىشنى خالايمىز، دېيىلگەنىدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئىرادىسى تېخىمۇ چىڭىدى.

جىن شۇرېن ئۆزىنىڭ ئىستېپا بېرىشنى تەلەپ قىلىپ يېزىلغان ئەڭ ئاخىرقى ئاگاھلاندۇرۇشىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ئۆزىگە ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ھەربىي ئىشلار نازىرى بولغان ئۇنىڭ ئىنىسى[1] جىن شۇرېنغا مۇبادا ئۇ ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىدىغان بولسا، ھەربىي ھوقۇقنى ئۆزى ئۈتكۈزۈۋالىدىغانلىقىنى ۋە جەڭنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت توشقاندىن كېيىن، 1933- يىلى 11- ئاپرېل رۇسلارنىڭ بىر ۋەكىللەر ئۆمىكى جىن شۇرېننىڭ يامۇلىغا كىرىپ، ئۇنىڭ قوبۇل قىلىشىنى كۈتكەن بولسىمۇ، لېكىن بىر كۈن كەچكىچە ساقلاپمۇ كۆرۈشەلمەي قايتىپ كەتتى. 12- ئاپرېل ئۇلار تېخىمۇ كۆپ ئادەم توپلاپ بېرىپ يامۇلغا كىرىشنى تەلەپ

[1] بۇ جىن شۇرېننىڭ بەشىنچى ئىنىسى جىن شۇشىننى كۆرسىتىدۇ.

قىلغانـدا، دەرۋازىغـا تېخمـۇ كۆپەيتـىپ قويۇلغـان مۇھـاپىزەتچىلەر دەرۋازىنـى تاقىۋالمـاقچى بولۇشـتى، بـىراق ئـۇلار تېخـى تاقاشـقا ئۈلگۈرمەيلا، ئالاھازەل 70تەك رۇس دەرۋازىدىن باستۇرۇپ كـىردى. ئىككـى تەرەپ ئېتىـشىپ قالـدى، بىرقـانچە ئـادەم ئېتىـپ ئۆلتۈرۈلدى[1].

ئەمـدى كۆرۈشۈشـنىڭ ھـاجىتى قالمـدى. رۇسـلار ۋەزىيەتنـىڭ جەزملىشىپ قالغانلىقىنى بىلدى. بىرقانچە ئاتلىق ئەسكەر شەھەردە قېچىقالغان يالغۇزلا بىر تۈەننىڭ ئىشتابىغا قاراپ چاپتى. بـۇ تۈەنـدە 500 ئـادەم بولـۇپ، ھەمـمە تەييـارلىقىنى تەخ قىلـىپ قويغانـدى. رۇسلار ئۆزلىرىدىن سان جەھەتتە بىـر ھەسـسە كـۆپ بولغـان جىـن شـۇرىنىنىڭ مۇھـاپىزەتچىلەر ئەتـرىتىگە قارشـى يامۇلغـا شـىددەتلىك ھۇجۇم قىلدى.

شۇ كۈنى پاسخا بايرىمى ھەپتىسىنىڭ 3- كۈنى ئىدى. ئالـدى بـىلەن شـەھەر دەرۋازىـسىدىكى ۋە سـېپىل ئۈسـتىدىكى مۇھـاپىزەتچىلەرنى قوراللاندۇرۇشـقا تـوغرا كېلەتتـى. ئەممـا، رۇسلارنىڭ ئادىمى بەك ئاز بولغاچقا، ئۇلار يەتتە دەرۋازىنىڭ ئاران ئىككىسىنلا ئىـشغال قىلغانـدى، قالغـان دەرۋازىـلار ۋە سـېپىلنىڭ كۆپ قىسمى يەنىلا جىـن شـۇرىنىنىڭ قولىـدا ئىـدى. جەڭ ئەھـۋالى گـاھ ئـۇ غەلـبە قىلـىش، گـاھ بـۇ غەلـبە قىلـىش ھالىتىـدە كېتىۋاتـاتتى. رۇسـلار سـەل ئىككىلىنىـپ قالـدى. يېـرىم كـېچە بولغاندا، جۇڭگولۇقلار يارىدەمگە ئېرىشتى.

جىـن شـۇرىن تـۇن قاراڭغۇسـىدىن پايـدىلىنىپ، ئەسـكەر

---

[1] بۇ يەردە بايان قىلىنغىنى چىن جۇڭ، تاۋ مىگيۇ، جاڭ شىن، لى شياۋتيەن ۋە جاۋ دېشۇ قاتارلىق كىشىلەرنىڭ پىلانلىشى بىلەن، باپپىنگوت ۋە ئانتونوۋلار باشچىلىقىدىكى ئۆزلەشكەن رۇس قوشۇنلىرىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئىشغال قىلىـپ، جىـن شـۇرىننى قوغلىـۋەتكەن 12- ئاپرىـل سىياسـىي ئۆزگىرىـشىنى كۆرسىتىدۇ.

قىياپتىده ياسىنىپ، ئوكۇشلۇق هالدا ئارقا دەرۋازىدىن غىپىده تىكشۈەتتى، ئاز ساندىكى بىرقانچە ئاتلىق ئەسكەرمۇ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ قاچتى. ئۇنىڭ ئىنىسى بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئىككى ئەمەلدار تۈتۈپ ئۆلتۈرۈلدى.

رۇسلارنىڭ شۇ چاغدىكى ئەھۋالى ئىنتايىن قىيىن ئىدى. بىر ئوفىتسېر: «ئىش چاتاق، يامان بولدى! بىز رۇسلار ئايالالار ۋە بالىلارنى شەھەرنىڭ سىرتىغا يۆتكىۋېتىشىمىز كېرەك» دەپ تۇۋلىسا؛ يەنە بىرى: «ھازىر بىز جەڭدە غەلىبە قىلمىساق، ھەممىمىز تۇتقۇنىمىز، ئازاب - كۈلپەت تارتىپ ئۆلگەندىن كۆرە، جەڭ قىلىپ ئۆلگىنىمىز تۈزۈك» دەيتتى.

ئىلھام بېغىشلايدىغان بۇ گەپلەر ھەربىر كىشىنىڭ جاسارىتىنى ئۇرغۇتتى. ئۇلار جانلىنىپ، دۈشمەنگە خۇددى قاپلانەك ئېتىلدى. ھەپتىنىڭ 4- كۈنى قۇياش پاتقان ۋاقىتتا، جەن شۇرېننىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتى غەربىي دەرۋازىنىڭ بىر بۇرجىكىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. غەربىي دەرۋازا ئېچىلدى، ئۇلار مەغلۇپ بولۇپ قاچتى. رۇسلار مەقسىتىگە يەتتى. جەن شۇرېن ئاغدۇرۇلدى، ئۇنىڭ ھۆكۈمىتىمۇ گۇمران بولدى.

ئۇرۇش ئەمدى غەلىبە قىلىشغىلا، ئۇلار بىر قېتىم يېغىن چاقىرىپ، ماۋارىپ نازارىتىنىڭ ئەسلىدىكى نازىرى لىيۇ تىڭشەن (لىيۇ ۋېنلۇڭ)نى ھەممە بىردەك ۋاقىتلىق ئۆلكە باشلىقلىقىغا كۆرسەتتى. 14- ئاپرېل شېڭ شىسەي جياڭجۇن شىنجاڭنىڭ ۋاقىتلىق دۇبەنلىكىگە، يەنى ھەربىي ئىشلار باشلىقلىقىغا بەلگىلەندى.

جەن شۇرېن ئۆز يېقىنلىرىدىن 300 كىشىنى ئېلىپ قېچىش جەريانىدا، يەنە يول ئۈستىنى قانغا بويىدى. يول ئۈستىدە ئۇ ئالتاي تەرەپتىن كەلگەن ئازغىنا بىر قىسىم قوراللىق كۈچلەرگە دۇچ كەلدى، ئۇ ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ تىرىك قويماي يوقاتتى.

16- ئاپرېلدا ئۇرۇمچىدىكى رۇسلار بىر - بىرىنى «خرىستوس

تىرىلدى، شىنجاڭمۇ تىرىلدى!» دېيىشىپ تەبرىكلىشىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق ئالتاي بىلەن چۆچەك جىن شۇرىن كېلىدىغان بولدى. دېگەن ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا جىن شۇرىن يەنە ئۇرۇمچىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۇچۇن چۆچەكتە قوشۇنلىرىنى تەرتىپكە سالىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

19- ئاپرىل جىن شۇرىن ماناسقا بېرىپ، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ نەسىھەت قىلىپ توسۇشىغا قارىماي، ئۇ يەردە تۇرۇشلۇق بەش نەپەر رۇس ئەسكىرىنى ئېتىپ تاشلىدى. ئۇ دەل 500 ئەسكەرنى باشلاپ كەينىگە قايتىپ، ئۇرۇمچىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىمەن دەپ تۇرغان چاغدا، قىرغىزلار (قازاقلار بولسا كېرەك — ت) بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇنى قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى - دە، يەنە داۋاملىق چۆچەك تەرەپكە قېچىش قارارىغا كەلدى. ئارىدىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، تاشقىرىدا «جىن شۇرىن چۆچەك، غۇلجىلارنىڭ ھەربىي باشلىقلىرى بىلەن ئۇرۇمچىنى قايتۇرۇۋېلىش پىلانى ئۈستىدە مەخپىي مەسلىھەتلەشۋېتىپتۇ» دېگەن مىش - مىش گەپلەر تارقالدى. بۇ پىلانغا ئاساسەن، ئۇ شىنجاڭدىكى ئاق رۇسلارنىڭ تۇخۇمىنى قويماي قۇرۇتۇۋەتمەكچى بولغانىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزى مۇشۇ سۇيىقەستكە سۆرەپ كىرمەكچى بولغان كىشىلەرنىڭ دامىغا چۈشكەنىدى.

ماي ئېيىنىڭ ئاخىرىدا، ئۇ نەنجىڭغا تېلېگراممۇ يوللاپ، ئۆزىنىڭ رۇسلار تەرىپىدىن قوغلىۋېتىلگەنلىكىنى، جۇڭگونىڭ شىنجاڭدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئاخىرىدا ئۇ نەنجىڭدە پەيدا بولۇپ قالدى ۋە قولغا ئېلىنىدى[1].

---

[1] جىن شۇرىن تەختىتىن چۈشۈپ ئىچكىرىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، 1933- يىلى ئۆكتەبىردە نەنجىڭدە جاۋابكارلىققا تارتىلىپ تۇرمىگە تاشلاندى ھەمدە ئۇچ يىل ئالتە ئايلىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. 1935- يىلى ئۆكتەبىردە ئالاھىدە كەچۈرۈم قىلىنىپ تۇرمىدىن چىقتى.

ياڭ زېكشىن 1920 - يىللا رۇسىيە بىلەن «سوۋېت ئىتتىپاقى — ئىلى سودا كېلىشىمى» ئىمزالىنغاندى. 1925 - يىلى كېلىشىم بويىچە، چۆچەك، ئۇرۇمچى ۋە قەشقەرلەر رۇسىيەگە قارىتا سودىنى ئېچىۋەتكەنىدى. باشقا جايلارنىڭمۇ ئالاھىدە رۇخسەت ئالمايلا سودا ئالاقىسى قىلىشىغا يول قويۇلغانىدى. جۇڭگولۇقلار بولسا، رۇسىيە زېمىنىدا سودا ئىشلىرىنى يولغا قويۇش ھوقۇقىغا ئېرىشەلمىگەنىدى.

جىن شۇرېن ئۆز پۇقرالىرى — ئۇيغۇرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قورال كىرگۈزدى. ھالبۇكى، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن تاشقى ئىشلار خادىملىرى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەرسىز ئىدى. 1931 - يىلى 1 - ئۆكتەبىردە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئىمزالانغان سودا كېلىشىمىنىمۇ نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە مەلۇم قىلمىغانىدى. 1933 - يىلى 6 - ئايغا كەلگەندىلا، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىلگەن مۇرەسسە قىلىش ۋالىيسى خۇاڭ مۇسۇڭ جياڭجۇن[1] بۇ مەخپىي كېلىشىمنىڭ ئىمزالانغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. بۇ كېلىشىمدە رۇسىيەگە پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي جان تومۇرىنى تىزگىنلەش ھوقۇقى بېرىلگەنىدى.

جىن شۇرېن چەت ئەل بىلەن مەخپىي كېلىشىم ئىمزالىغانلىقىنى، نەنجىڭ تەرەپتىن سوتلاندى ۋە تۆت يىل قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

جىن شۇرېن قوغلانغاندىن كېيىن، شىنجاڭدا بىر مەھەل خاتىرجەم - تىنچ ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. يېڭى ھۆكۈمەت يېزىلارغا ئۆز ئەلچىلىرىنى ئەۋەتىپ، خەلقنى تىنچلىق ۋە ئەركىنلىك

---

[1] ئۇ كۆرۈنۈشتە نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭغا ئەۋەتكەن ھال سوراش ئەلچىسى بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە جىن شۇرېننىڭ ئورنىنى بېسىش ئۈچۈن كەلگەنىدى. بۇ ئىش شېڭ شىسەي قارشى تۇرغانلىقتىن ئەمەلگە ئاشمىدى.

بېرىشكە ۋەدە قىلدى، خەلقنى قورال - ياراغلىرىنى تاپشۇرۇپ، ئۆز يۇرت - ماكانلىرىغا قايتىشقا ئۇندىدى. لېكىن، ئۇيغۇرلار قۇرۇق ۋەدىگە قانائەت قىلمايتتى. ئۇلار ھۆكۈمەت ئىچىدىكى ئەڭ يۇقىرى ۋەزىپىسىگە بىرىگە ئۆزىنىڭ ئادىمىنى قويۇشنى تەلەپ قىلىشتى. خەنزۇلار بۇ تەكلىپكە قوشۇلمىدى. بۇ چاغدا مانجۇرىيە ۋە رېخې ئۆلكىسى ئارقا - ئارقىدىن قولدىن كەتتى. جۇڭگو ئۆز ئابرۇيىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ غەربىي چېگرا جايلىرىنى يەنە شۇنداق قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمايتتى. مۇسۇلمانلار ئۇمىد - سىزلەندى - دە، قوللىرىغا يەنە بىر قېتىم قورال ئېلىشقا باشلىدى.

ھەممىدىن يامان بولغىنى شۇكى، شەرقتىكى ئۇيغۇق سىزىقىدا تولىمۇ خەۋپلىك بولغان ھېلىقى بوز ئاتلىق شاياتۇن پەيدا بولدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەلچىلىرى گەنسۇغا ئىككى قېتىم بېرىپ، ما جۇڭيىڭدىن ياردەم سورىدى. ما جۇڭيىڭ بۇ تەلەپنى دەرھال قوبۇل قىلدى ھەمدە گەنسۇنىڭ ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان ئاشۇ بىر قىسمىنى پۈتۈنلەي ما بۇفاڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئارقىدىنلا، ئۇ ئۆز قوشۇنلىرىنىڭ يولغا چىقىشىغا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۆزى بولسا كېيىنرەك ئاپتوموبىل بىلەن يولغا چىقتى.

ئۇنىڭ قوشۇنى ئۇرۇمچىنىڭ بارلىق دۇشمەنلىرى ئىچىدە ئەڭ خەتەرلىك، ئەڭ كۈچلۈك قوشۇنلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ ھېچقانداق توسالغۇغا ئۇچرىمايلا گۇچۇڭغا يېتىپ كەلدى ۋە شۇ ئەتراپتىكى جايلاردا مۇتلەق نوپۇزغا ئىگە بىر مۇستەبتكە ئايلاندى.

ئۇرۇمچى ھۆكۈمىتى ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ باقماقچى بولدى. ما جۇڭيىڭ سۆھبەتلىشىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇلار ئۇنىڭغا پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭنى ۋە بۇ ئۆلكىنىڭ شىمالىي چوڭ دەرۋازىسى بولغان قومۇلنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە ماقۇل بولدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ نەچچە مىڭ كىشىلىك قوشۇنى ئۇرۇمچى

تەرەپـكە قـاراپ ئىلگىرىلەۋاتـاتتى. ھۆكـۈمەت قوشـۇنلىرى ـ ئاساسـەن رۇسـلار 1933 ـ يىلـى ئىيـۇل ئايلىرىنـىڭ باشـلىرىدا ئىستىھكاملارغا كىرىشىپ، گۈچۈكـدىن ئۆلكە مەركـىزىگە بارىـدىغان يولنـىڭ قـاق ئوتتۇرىـسىدا مـا جۇڭيىڭنـىڭ قوشـۇنلىرى بـىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. بۇ قېتىم رۇسلار ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولدى.

يـاپونلار مـانجۇرىيەنى ئىـشغال قىلىۋالغـان چاغـدا، بىـر قىـسىم قوشۇن قېچىـپ چېگـرادىن ئۆتـۈپ سـوۋېت ئىتتىپاقىنـىڭ زېمىنىغـا كىرىۋالغانـىدى. ئـۇلار ئـۇ يەردە قورالـسىزلاندۇرۇلۇپ شـىنجاڭغا قايتۇرۇلـدى. بـۇ قوشـۇندا جەمئـىي 7000 كـىشى بـار ئـىدى. ئـۇلار 1933 ـ يىلى باھاردا چۆچەك ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە كەلدى.

قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئۇرۇمچى ھۆكۈمىتى بۇ قوشۇننى ياكى ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى رۇسلارغا يارەملىشىپ، مـا جۇڭيىڭغـا زەربە بېرىـشكە ئەۋەتتـى. بـۇ بىرلەشـمە قوشـۇن مـا جۇڭيىڭنـىڭ قوشـۇنلىرىنى قـاتتىق مەغلـۇبىيەتكە ئـۇچراتتى، تـوپىلاڭچىلار قوشـۇنىدىن 1000 ئـادەم ئۆلتۈرۈلـدى، قالغـانلىرى تارمـار بولـۇپ قاچتى.

جۇڭگولۇقلار ئېرىـشكەن غەلىبىلىرىـدىن قانـداق پايدىلىنىـشنى بىلمـىدى. ئـۇلار مـا جۇڭيىڭغـا قـوغلاپ زەربە بەرمـىدى، ئەكـسىچە ئۇنىڭغـا قالـدى ـ قـاتتىق قوشـۇنلىرىنى قايتـىدىن قـۇرۇپ چىقـىش ئىمكـانىيىتى بەردى. مـا جۇڭيىـڭ تۇرپـاننى ئىـشغال قىلىـپ، جەنۇبىي شـىنجاڭ ۋە ئـۇرۇمچىگە قاتنايـدىغان ئىككـى چـوڭ يـولنى تىزگىنلىۋالـدى. قـارا شـەھەردىكى خوجىنيـاز ھـاجى مەغلـۇپ قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ما جۇڭيىـڭ قومۇلـدىن كـورلا، كۇچـاغىچە ۋە ئـۇ يەردىـن قەشـقەرغىچە بولغـان پۈتـۈن رايونىنـىڭ غوجايىنىغـا ئايلاندى.

ھۆكـۈمەت يەنە بىـر قېـتىم سـۆھبەت ئۆتكۈزۈشـكە ئۇرۇنـدى. لېكىن، مـا جۇڭيىـڭ تۇرپـان، قومـۇل ۋە ئالتـايلارنى ئـۆز ئىلكـىگە

ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلغانلىقتىن كېلىشىم ھاسىل قىلغىلى بولمىدى. ئالتايدىكى قىرغىزلار ۋە تۇنگانلار يەنە بىر قېتىم توپىلاڭ كۆتۈردى. شىنجاڭنىڭ ئالتۇن كېنى جۇڭگولۇقلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، مانا شۇنداق قولدىن كەتتى. ما جۇڭيىڭنىڭ ئەرۋاھى جۇڭغارىيە[1] ئاسمىنىدا ئەگىپ يۈردى.

ئىلىدا تۇرۇشلۇق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەن[2] جياڭجۇن بۇرۇنلا يۇقىرى مەرتىۋە، ئۇستۇن مائاش تەقسىماتىدىكى سوغۇق مۇئامىلىدىن نارازى بولۇپ يۈرگەنىدى. شۇڭا، ئۇ بۇ چاغدا ما جۇڭيىڭ تەرەپكە يېقىنلاشتى.

ئىيۇلدا، ئۆلكىدە ئومۇمىيۈزلۈك بىر خىل ئەنسىزلىك كەيپىياتى پەيدا بولدى. چۈنكى، دېھقانلار ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ، يەر تېرىلماي قالغانىدى. يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ ھەممىسى مۇسادىرە قىلىنىدى، ھەممىلا يەردە ئاشلىق يېتىشمەيتتى. ھارۋىلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي ئىشلارغا ئىشلىتىلگەچكە،

---

① بۇ جۇڭغار ئويمانلىقىنى، ئومۇمەن شىمالىي شىنجاڭنى كۆرسىتىدۇ. تەرجىمدىن شۇنداق.

② جاڭ پېيىۋەن ــ تەخەللۇسى زى خېڭ، چىڭخەي ئۆلكىسى گۇيدې ناھىيەسىدىن. ئۇ ئەمەلگە ئاشمىغان «7- ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشى» يۈز بەرگەندە، ئۆلكىلىك مەھكىمە ھەربىي ئىشلار نازارىتى ھەربىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئىدى. ئۇ جىن شۇرېننى قوللاش، توپىلاڭنى بېسىقتۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈلگەن ۋە يەنە بىردىنلا ئىلىدا تۇرۇشلۇق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارى قىلىپ ئەۋەتىلگەن. كېيىن ما جۇڭيىڭ بىلەن بىرلىشىپ شېڭ شىسەينى ئاغدۇرماقچى بولغان ۋە ئۇرۇمچىگە قاراپ ھەربىي يۈرۈش قىلغان. سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرا مۇداپىئە ئارمىيەسى ئۇنىڭ ئارقا يولىغا ئۇشتۇمتوت زەربە بەرگەنلىكتىن، ئۇ يا ئالدىغا، يا كەينىگە ماڭالماي، 1934- يىلى 6- يانۋاردا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان، شۇ چاغدا ئۇ 40 ياشتا ئىدى.

يېمەكلىكلەرنى بىر رايونىدىن يەنە بىر رايونغا يۆتكەپ توشۇغىلى بولمىدى. ئۇرۇمچى بىلەن ئەتراپتىكى جايلارنىڭ ئالاقىسى ئۈزۈلدى؛ جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرى بىلەن ئالاقىلىشىدىغان بىرلا يول قالدى، ئۇ بولسىمۇ گېرمانىيە ـ جۇڭگو ياۋروپا ـ ئاسىيا ئاۋىياتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانى بىلەن قاتناش ئىدى. لېكىن، 1934 ـ يىلى فېۋرالنىڭ بېشىدا، بىز قومۇلغا كەلگەندە، بۇ ھاۋا يولىمۇ تاقالدى.

گۇچۇڭ بىلەن ئۈرۈمچى ئوتتۇرىسىدا ئۈرۈش بولۇۋاتقان چاغدا، بېكىندىن تەيىنلەنگەن خۇاڭ مۇسۇڭ جياڭجۇن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلدى. ئۇ ئۈرۈشنى ئومۇمىيۈزلۈك توختىتىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. سۆھبەت باشلاندى، بىراق ئۇرۇش يەنىلا داۋام قىلىۋاتاتتى.

ئۈرۈمچىدە شېڭ شىسەيگە قارشى بىر سۈيىقەستلىك دېلو پەيدا بولدى. ئۇچ نەپەر يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدار ئېتىلدى[1]. خۇاڭ مۇسۇڭ ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ئورۇنلانمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئايروپىلان بىلەن نەنجىڭغا قايتتى.

سېنتەبىردە، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى لو ۋېنگەن بىۋاستە نەنجىڭدىن ئۈرۈمچىگە ئايروپىلان بىلەن كېلىپ، شېڭ شىسەي بىلەن ما جۇڭيىڭدىن ئىبارەت بىر ـ بىرى بىلەن دۈشمەنلىشىۋاتقان بۇ ئىككى جياڭجۇننى مۇرەسسەلەشتۈرمەكچى بولدى. ئۇ بۇ ئىش ئۈچۈن تېخى تۈرپانغىمۇ باردى. لېكىن، شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنىڭ قوماندانلىق ئىشتابى قومۇلدا بولۇشى كېرەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ قوماندانلىقىمغا بويسۇنۇشى كېرەك

---

[1] بۇ يەردە 1933 ـ يىلى ئىيۇلدا، شېڭ شىسەينىڭ 12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشىنى قوزغاپ، ئۆزىنىڭ تەختكە چىقىشىنى ھىمايە قىلغان ئاساسلىق شەخسلەردىن چېن جۇڭ، تاۋ مىڭيۇ، لى شىياۋتيەنلەرنى ئۆلتۈرگەنلىكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

دەپ تۇرۇۋالغاندا، ما جۇڭيىڭ بۇنى رەت قىلدى. ما جۇڭيىڭ تۇرپاننىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيەلىك تايانچ پونكىت ئىكەنلىكىنى، تۇرپان ئارقىلىق ئۇرۇمچىنىمۇ، جەنۇبىي شىنجاڭنىمۇ كونترول قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ما جۇڭيىڭ ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن، شېڭ شىسەينىڭ ئۇنىڭغا ئۇرۇمچىگە كېلىپ مەجلىسكە قاتنىشىش توغرىسىدا بەرگەن تەكلىپىنىمۇ قوبۇل قىلمىدى.

ما جۇڭيىڭ كۈچلۈك ئورۇندا تۇراتتى. ئۇ پۈتۈن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى رايونلارنى كونترول قىلىپ، 10 مىڭ كىشىلىك قوشۇننى تۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بولسا، پەقەت گۇچۇڭدىن چۆچەككىچە بولغان جايلارنىلا ئىگىلەپ تۇراتتى. ئىلىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەننىڭ ئىشەنگۈچىلىكى يوق ئىدى. شېڭ شىسەي خىلمۇخىل دۇشمەنلەر مۇھاسىرىسى ئىچىدە قالدى، ئۇنىڭ ئىستىقبالى بەكمۇ غۇۋا ئىدى. ئۇنىڭدا پەقەت ئىككى ئايلىق ئوزۇق - تۇلۇكلا قالدى. ما جۇڭيىڭ بولسا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاشۇ مۇنبەت بوستانلىققا بارىدىغان يوللارنى توراپ تۇراتتى. ئاق رۇسلار ئۇرۇش قىلىشنى تەشەببۇس قىلاتتى.

ئۇرۇش يالقۇنى يەنە يېڭىباشتىن لاۋۇلداپ كەتتى. جۇڭغارىيەدىكى بىرقانچە جايدا ئۇرۇش بولۇۋاتاتتى. ئىلىدىكى ھېلىقى جياڭجۇن ما جۇڭيىڭ - جاڭ پېيىۋەن بىرلەشمە قوشۇنلىرى يېتىپ كەلگەندە، ئۇلارغا شەھەر دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىش توغرىسىدا ئۇلار بىلەن ئوچۇقتىن - ئوچۇق پۈتۈشۈۋالدى.

ئىلىدىن چىققان بىر قوشۇن ئۇرۇمچىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى. 26- نويابىر بۇ قوشۇن رۇسىيە تەرەپتىن ئۇرۇشقا كېرەكلىك ماددىي ئەشيالارنى قاچىلاپ كەلگەن بىر ئاپتوموبىل ئەترىتىنى توسۇپ قولغا چۈشۈردى. يەنە بىر تەرەپتىن جاڭ پېيىۋەننىڭ ما

جۇڭيىڭغا ئەۋەتكەن خەۋەرچىسى تۈتۈلۈپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن شېڭ شىسەي ھۆكۈمەتكە قارشى نۇرغۇن سۇيىقەستچىلەر گۇرۇھىنىڭ بارلىقىغا دائىر دەلىل - ئىسپاتلارنى قولغا چۈشۈردى. 10- دېكابىر، شەرقىي شىمال ئارمىيەسىدىكى بىر تۈركۈم ھەربىي ئەمەلدارلار ۋە بىر قىسىم رۇسلار قولغا ئېلىندى. بېكدىۋ جياڭجۇن[1] ئۆزلەشكەن رۇس قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى. بىرنەچچە ئايدىن كېيىن، ئۇ بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى بەلگىلەش جەھەتتە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى. 1928- يىلىدىن بۇيان، بىزنىڭ دوستىمىز بولۇپ كەلگەن ئانتونوۋ جياڭجۇن شېڭ دۇبەننىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى.

31- دېكابىردا شىخۇ شەھىرى ھۆكۈمەت ئارمىيەسى تەرىپىدىن ھۇجۇم بىلەن ئېلىندى. جاڭ پېيىۋەن تەكرىتاغدىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا بېرىش ئۈچۈن غۇلجىدىن جەنۇبقا قاراپ يۈرۈش قىلدى. ئۇ غۇلجىغا 50 كېلومېتىر كېلىدىغان جايدا قاتتىق شۇرغانغا دۇچ كەلدى. ئۇنىڭ قوشۇنلىرىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ تولىسى سوغۇققا ۋە ئاچلىققا چىدىيالماي غۇلجىغا قېچىپ كەتتى. ئاخىرىدا جاڭ پېيىۋەن ئۆزى يالغۇز دېگۈدەك قېلىپ، ھېچ ئامال قىلالماي، ئۆزىنىڭ بېشىغا ئۆزى بىر پاي ئوق ئېتىپ ئۆلۈۋالدى.

شۇنىڭ بىلەن بۇ مۇتتەھەم خۇدانىڭ ھەققانىي جازاسىغا ئۇچرىدى. 1934- يىلى يازدا مەن ئۇرۇمچىدە ئۇچراتقان بەزى ئۇزۇن قۇلاق خەنزۇلاردىن 1928- يىلى ياڭ زىڭشىننى ئۆلتۈردى، دەپ ئەيىبلەنگەن تاشقى ئىشلار مەخسۇس خادىمى فەن

---

[1] بۇ ئادەم ئەسلىدە چار پادىشاھ دەۋرىدىكى ئوفىتسېر بولۇپ، ئۆكتەبىر ئىنقلابىدىن كېيىن شىنجاڭغا قېچىپ كېلىپ سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان، ئۇ باپىسنگوتنىڭ ئورنىغا ئۆزلەشكەن رۇس قوشۇنلىرىنىڭ لۈيجاڭى بولغان.

يـاۋنەن[1] نـسڭ گۈناھـسىز ئىكەنلىكىنى؛ ھەقىقـي جىنايەتچىنـسڭ جاڭ پىيىۋەننىڭ قوللـشىغا ئېرىـشكەن جىن شـۇرېن ئىكەنلىكىنى بىلدىم.[2] بۇ ئىككى ئادەم ئىقتىدارلىق يـاڭ زېڭـشىننىڭ ئـاقىلانە ۋە پاك ـ دىيانەتلىك ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغـدۇرۇپ تاشـلاپ، شـىنجاڭنى بۈنىگـدىن كېـيىن قاچـانغۇچە داۋاملـشىدىغانلىقىنى بىلگىلـى بولمايدىغان كۈلپەتلىك، ئازاب ـ ئوقۇبەتلىك، ۋەيرانە بىر دەۋرگە پاتۇرۇپ قويدى.

ئالتـاي قوشـۇنلىرىمۇ توسـۇپ ئارقىغـا قايتۇرۇلغانـدىن كېـيىن، ئۈرۈمچى تەرەپ ۋەزىيەتنى بەكمۇ ئۈمىدلىك مۆلچەرلىدى.

توساتتىن، 20ـ يانۋار ما جۇڭيىڭ ئالغا ئىلگىرىلەپ ئۈرۈمچىگە يەتتە 10 كىلـومېتىرلا كېلىـدىغان بىـر يەرگە يېتىـپ كېلىۋالـدى، ئەمما بۇنى ھېچكىم سەزمىدى. پـارتلاش خاراكتېرىـدىكى بـۇ خەۋەر ئۇشـتۇمتۇت يېتىـپ كەلگەنـدە، جيـاڭجۇنلەر شـېڭ دۇبەن بىـلەن كەچلىك تاماقتا بىللە بولۇۋاتاتتى. ئىككىنچى قېتىملىق قورشـاپ ھۇجـۇم قىلىـش جېڭـى مانـا شـۇنىڭدىن باشـلاندى. چـۆچەككە ئەۋەتىلـگەن قوشـۇننىڭ قايتـپ كېلىـشى توغرىـسىدا تېلېگراممـا ئارقىلىق خەۋەر بېرىلدى. شۇ چاغدا پۈتـۈن جۇڭغارىيە قېلىن قار ئاستىدا قالغانىدى. قوشـۇنلارنىڭ يـۈرۈش سـۈرئىتى ئىنتـاين ئاستا

---

[1] فەن يـاۋنەن ــ تەخەللۇسـى زاۋشـياڭ، خـۇبېي ئۆلكىـسىنىڭ گـۇڭئەن ناھىيەسىدىن. ئۇ ياپونىيەدىكى زاۋداۋتيەن ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتكۈزگەن. 1928ـ يىلى 7ـ ئايدا ئەمەلگە ئاشمىغان سىياسىي ئۆزگىرىش قوزغاپ، ئۆلكە باشلىقى ياڭ زېڭشىننى ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن كۈچى ئاجىز كېلىپ قالغاچقا، جىن شـۇرېن تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغان ۋە قولغا ئېلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەن. سىياسىي ئۆزگىرىشتىن ئىلگىرى، ئۇ ئۆلكىلىك مەھكىمە ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، قوشـۇمچە ئالاقىلىشىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى بولغان.

[2] بۇ گەپتە تالاش ـ تارتىش بار. بۇنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

بولغاچقا، ئۇلار 11- فېۋرالدا ئاران ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلەلىدى.

ما جۇڭيىنگ ئۇرۇمچىنى پەقەت بىر ئايلا مۇھاسىرىگە ئالغاندىن كېيىن، 16- فېۋرال كېچىدە ئاساسىي قىسىملىرىنى باشلاپ داۋانچىڭغا چېكىنىپ بېرىپ، ئىستىھكام قۇردى. شۇ كۈنى تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ئۇلاردىن ئانچە يىراق بولمىغان تۇرپانغا يېتىپ باردى. بىز قورقۇنچلۇق قارا بۇلۇتنىڭ ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنىڭ ئۈستىگە توپلىنىپ قالغانلىقىنى قىلچە ئويلىمىغانىكەنمىز.

بىرنەچچە كۈنگىچە، قىش پەسلىنىڭ بورىنى قاتمۇقات تاغلار ئۈستىدە توختىماي گۈركىرەپ تۇردى. بۇنىڭ بىلەن ھۆكۈمەت ئايروپىلانلىرى رازۋېدكا قىلىشنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ جەريانىدا ما جۇڭيىنگنىڭ قول ئاستىدىكى تۇنگانلار داۋانچىڭ ئېغىزىدا ئاكوپ كولاپ، قارارگاھ قۇردى. فېۋرالنىڭ ئاخىرىدا ھاۋا بارا - بارا سۈزۈلۈشكە باشلىدى. ئايروپىلاندىن خۇددى يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان بومبىلار بۇ ئىستىھكاملارنى ساقلاشقا ئىمكانىيەت بەرمىدى. تۇنگانلار توقسۇن تەرەپكە قاراپ تىكىۋەتتى. ھۆكۈمەت ئارمىيەسى تۇرپانغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى. بۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئىلگىرى بىزنىڭ ئاپتوموبىل ئەترىتىمىز ئۇ يەردىن كەتكەنىدى. بىز ئەگەر ھۆكۈمەت ئارمىيەسىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، ما جۇڭيىنگنىڭ تاجاۋۇزچى قوشۇنىغا تەۋە كىشىلەر دەپ قارالغان بولساق، قانداق مۇئامىلىگە ئۇچرايدىغانلىقىمىزنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى.

20- فېۋرال ئانتونوۋ جىياڭجۈن ئىلىدىن بارغان ھۆكۈمەت ئارمىيەسى بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن، تاغلىق رايوندىن ئۆتۈپ قارا شەھەرگە بېرىشقا بەلگىلەنىدى. مەقسەت قارا شەھەرنى ئىشغال قىلىپ، ما جۇڭيىنگنىڭ چېكىنىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلاش ئىدى. شۇنداق بولغانىدا، ما جۇڭيىنگنىڭ جىنى ئىككى پۇلغىمۇ

یارنمایدىغان بولۇپ قالاتتى! ئاپتوموبىل ئەترىتىمىز قارا شەھەردە 28- فېۋرالدىن 4- مارتقىچە تۇردى. شۇڭا، بىز بولقا بىلەن سەندەلنىڭ ئارىسىدا قېلىشتىن قۇتۇلۇپ قالدۇق. بۇ شەھەردىن ئامدىلا ئايرىلىپ تۇرۇۋۇدۇق، ھۆكۈمەت ئارمىيەسى ئارقىمىزدىن كېلىپلا شەھەرنى ئىشغال قىلدى.

بىز كۆپىنچە ھاللاردا ۋەزىيەت تۇيۇقسىز بىزگە پۈتۈنلەي پايدىسىز بولۇشقا قاراپ ئۆزگىرىشكە بىرنەچچە سائەت قالغان چاغدىلا ئۆزىمىزنى چەتكە ئالدۇق. ئەگەر سەللا ھايال بولۇپ قالغان بولساق، چوڭ بالا - قازاغا ئۇچرىغان بولاتتۇق. بىز گويا سەنئەت ماھارىتى ئىنتايىن ئۇستۇن ھەم ئاق كۆڭۈل بىر سەھنە نازارەتچىسى يازغان ۋە رېژىسسورلۇق قىلغان بىر مەيدان تىياتىرنى ئورۇنلايدىغان بىر تالاي ئارتىسلاردەك، مەيلى خالايلى ياكى خالىمايلى، ھەممىدە ئەنە شۇ نازارەتچىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئىش قىلىشقا مەجبۇر ئىدۇق.

مەن بۇ يەردە 1934- يىلى باش باھارغىچە بولغان ئارىلىقتا، ما جۇڭيىڭ ئۇرۇشىنىڭ ئاساسىي ئالامەتلىرىنى، ئارقىدىنلا ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرگەن ئاخىرقى بىر كۆرۈنۈشنى يۇزەكىلا سۆرەتلەپ چىقتىم. شۇڭا، پەقەت كۆرگەن - بىلگەنلىرىمىز ۋە كەچۈرمىشلىرىمىزنى بايان قىلىپ ئۆتسەملا كۇپايە.

مەن ئەزەلدىن ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننى كۆرۈپ باققان ئەمەس. لېكىن، بىزنىڭ ئىككى نەپەر تېخنىك ئىشچىمىز سۇدېپ بىلەن شېل[1] ما جۇڭيىڭ بىلەن قويۇق ئالاقىلىشىشكە مەجبۇر بولغان. بىرگېل بولىن 1932- يىلى سۇجۇۋ (جيۇ چۇەن) دا ئۇنى كۆرگەن. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ما جۇڭيىڭ قەددى قامىتى

---

[1] سۇدېپ بىلەن شېل كىتابىمىزدا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان جورجى بىلەن ئېفنى كۆرسىتىدۇ.

كىلىشكەن، ئورۇق، ئېگىز بوي، ئەقىللىك، چېۋەر، چېچەن، خۇشخۇي ۋە چاقچاقچى بىر كىشى ئىكەن. لېكىن، ئۇ يەنە كىشىگە ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنى زىنھارلاپ يۈرمەيدىغان ۋە ئەدەپ - قائىدىنىمۇ ئانچە چۈشەنمەيدىغان بىر خىل تەسىرات بېرىدىكەن. ئۇ يېمەك - ئىچمەكنى لايىقىدا ئىستېمال قىلىدىكەن. بىرگىل بولسن ئۇنى ئالاھىدە كۈتۈۋالغان چاغدا، ئۇ پەقەت ئازراقلا بولكا بىلەن مېۋە قېقىنلا يېگەن، چوشقا مىينى ئۇقماي يەپ سېلىشتىن قاتتىق ئېھتىيات قىلغان. چۈنكى، ئۇ ئىسلام دىنىنىڭ ئەمرىمەرۇپلىرىغا قاتتىق ئەمەل قىلاتتى.

ئۇ پەۋقۇلئاددە يۈرەكلىك ۋە جىگەرلىك، ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان ئادەم بولۇپ، ھەرقانداق قىيىن ھەربىي ۋەزىپىمۇ ئۇنى ئارقىغا قايتۇرالمايتتى. بىرەر شەھەرگە ھۇجۇم قىلسا، ئادەتتە ئۇ ھامان بىرىنچى بولۇپ سېپىل ئۈستىدە كۆرۈنەتتى. لېكىن، ئۇ يەنە ناھايىتى رەھىمسىز ئادەم ئىدى، جاھىللىق بىلەن تەسلىم بولماي تۇرۇۋالغان شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ بىرىنى قويماي قىرىپ تاشلايتتى، ھەرگىز يۇمشاق قوللۇق قىلمايتتى.

ئۇنىڭ گۇچۇڭدىكى ئۇرۇشتا ئۆلۈپ كەتكەن ئىنىسى[1] ھەم قىزىقچى، ھەم تەربىيە كۆرگەن ئادەم ئىدى.

ئۇ ئادەتتىكى ئەسكەرلەرگە ئوخشاش تاللىق مىلتىقنى ئېسىۋالاتتى، دائىم ئۆز ئەسكەرلىرى بىلەن پۇتبول ئوينايتتى. ئۇ قول ئاستىدىكىلىرىگە ناھايىتى قاتتىق قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. رەتلىك تىزىلغان قوشۇن ئالدىدا، ئۆزىنىڭ تاللىق مىلتىقى بىلەن خاتالاشقان ياكى پۇقرالارنى ئايىغ ئاستى قىلغان

---

[1] قاتارغا تىزىپ كەلگەندە، ما جۇڭيىڭ بالىلارنىڭ بىرىنچىسى ئىدى. ئۇ يەردە دېيىلگىنى ئۇنىڭ ئىنىسى ما جۇڭيې بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى «ئىككىنچى قوماندان» دەپ ئاتىشاتتى.

ئەسكەرلەرنى ئېتىپ تاشلايتتى. پۈتۈن بىر ئوتتۇرا ئەترەتنى قورالسىزلاندۇرۇپ، ئۇنىڭ كومانىدىرلىرىنىڭ ۋەزىپىسىنى تۆۋەنلىتىۋېتەتتى. ئۇ گەرچە ئاشۇنداق قاتتىق قول بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى يەنىلا يۈكسەك ئىنتىزامچانلىقنى ساقلىيالمايتتى. 1931 - يىلى ئىيۇندا، ما جۇگېنىڭ 12 ئەسكىرى سۇجۇۋغا ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە، تاللىق مىلتىق ۋە تاپانچا بىلەن، ئۆتكەن قېتىمقى تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزگە قاتناشقان خىزمەتداشلىرىمىزدىن گېراد بېكسىل ۋە فۇيرۇس جونسۇنلەرگە ھۇجۇم قىلغان. ئۇلار خىزمەتداشلىرىمىزنىڭ چېدىرىغا باستۇرۇپ كىرىپ ئوق چىقىرىپ، پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى بۇلاپ كەتكەن.

ما جۇگېنىڭنىڭ خاراكتېرىدىكى يەنە بىر گەۋدىلىك ئالاھىدىلىك شۇكى، ئۇ چېكىدىن ئاشقان قارا نىيەت ئىدى. ئۇ ئۆز مەسلىھەتچىلىرى بىلەن قىلىشقان سۆھبەتتە، قىلچە ئۇيالماستىن، گېرمانىيە، رۇسىيە ۋە تۈركىيەلەر بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپ، پۈتۈن دۇنيانى ئىستىلا قىلىش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ئۇنىڭ چوتىچە ھەرقايسى چوڭ دۆلەتلەر ئۇنىڭ سەنىمىگە دەسسىشى كېرەك ئىدى، ئەلۋەتتە.

مۇبادا ئۇ يېتەرلىك دەرىجىدە مۇستەھكەم ئىرادە ۋە سەۋر - تاقەتكە ئىگە بولۇپ، ھازىرقى زامان ئۇرۇشى سەنئىتى تەلىم - تەربىيەسىنى ئۈزۈل - كېسىل قوبۇل قىلغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ تالانتى ۋە ئىرادىسىگە تايىنىپ، جۇگگوغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ھاكىمىيەتنىڭ ئەڭ يۈكسەك پەللىسىگە چىقالىغان بولاتتى. ئەمما، ئۇنىڭدا ئۆزىنى تۇتۇۋالىدىغان ئاشۇنداق ئامىل كەم بولغاچقا، ئۇ ئەقەللىيسى شىنجاڭنىمۇ يۇتۇپ كېتەلمىدى. ئۇ زورۇڭتاڭدەك سەزگۈر ۋە ئەقىللىك ئەمەس ئىدى.

لېكسن، 1934- يىلى يانۋاردا، ئۇ بۇ مۇسابىقىدە ئۇتۇپ چىقىشقا تاسلا قالغانىدى. ئەگەر شېكې شىسەي رۇسىيەدىن ئايروپىلان، بىرونېۋىنك، پىلىموت، ئوق - دورا ۋە ئاپتوموبىل قاتارلىقلارنى سېتىۋالمىغان، ھەتتا ئاشۇ دۆلەتنىڭ ھەربىي قىسىملىرىنى يالاپ ئىشلەتمىگەن بولسا، ما جۇكېيىڭ غەلىبە قىلغان بولاتتى. ئۇنىڭ كىچىككىنە قورال - يارىغ ئامبىرىنى رۇسىيەنىڭ قورال - جابدۇقلىرى بىلەن ھەرگىز سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى. رۇسىيەنىڭ تەلىم - تەربىيەسىنى كۆرگەن قوشۇنلار ئالدىدا، ئۇنىڭ ئۇيان-بۇياندىن يىغىپ كەلگەن ئالتە توك - توك قوشۇنى بەكمۇ چېنىپ قالاتتى.

مەن سۇجۇۋدىكى چاغلاردا ما جۇكېيىڭنى تولۇق چۈشىنىدىغان گېرمانىيەلىك دىن تارقاتقۇچى موربس پوپقا مۇنداق دېگەنىدىم:

— ئەگەر ما جۇكېيىڭنىڭ ۋاقتى يار بەرگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئۆزىمۇ قىزىققان بولسا، ئۇ نەقەدەر رومانتىك بىر تەرجىمھال يېزىپ چىقالىغان بولاتتى - ھە!

— ئۇ ئۆزىنىڭ تەرجىمھالىنى يېزىپ چىقالمايدۇ، — دەپ جاۋاب بەرگەنىدى پوپ، — چۈنكى ئۇ ئەملىيەتنى ئاساس قىلىپ يازىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا كىشىنى يىرگەندۈرىدىغان ياۋۇزلۇق ۋە ۋەھشىيلىكنى يېزىشقا توغرا كېلىدۇ - دە، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرايدۇ.

ئۇ خۇددى تەۋرات‌تىكى ئىيۇخان بېشارىتىدە ئېيتىلغان تۆتىنچى تامغا بۇزۇپ تاشلانغاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان ئاشۇ بوز ئاتلىق كىشىگە ئوخشايدۇ. «مەن بۇ بوز ئاتقا قاردىم ھەم سەپسېلىپ چىقتىم: بۇ ئاتقا مىنىۋالغان ئادەمنىڭ ئىسمى ‹ئۆلۈم› دېمەكتۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە دوزاخمۇ بۇ ئادەمنىڭ كەينىگە ئەگىشىۋالغان. ئۇلارغا شەمشەر، قەھەتچىلىك، ئۆلۈم ۋە يەر يۈزىدىكى يىرتقۇچلارنى ئىشقا سېلىپ، دۇنيادىكى

هاكىمىيەتلەرنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش تاپشۇرۇقى بېرىلگەن» .

هېچقانداق شۇملۇقتىن بېشارەت بولمايلا ، بىز بۇ غارايىب شەخسنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا چۈشۈپ قالىدىغان بولدۇق - دە .

جاننى ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ ئېلىشىش

1934 ـ يىلى فېۋرال ئايلىرىنىڭ بېشىدا، بىز ئادەم قەدەم باسمىغان رايونلارنى كېزىپ، شىنجاڭغا كىرىشتىكى بىرىنچى چوڭ بوستانلىق ــ قومۇلغا قاراپ ئاتلاندۇق. شۇ چاغدا بىز بۇ ئۆلكىنىڭ ھەربىي ۋە سىياسىي ۋەزىيىتىدىن پۈتۈنلەي دېگۈدەك بىخەۋەر ئىدۇق.

5 ـ يانۋار بىز خېشىدا[1] توساتتىنلا نەنجىڭ رادىيوسىدىن 3ــ 4 مىڭ ئۇيغۇر ما جۇڭگىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى قومۇلنى ئىشغال قىلىۋالدى، ما جۇڭگىنىڭ تۇرپانغا چېكىنىدى، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىدۇق.

ئەتىسى، رادىيودا يەنە: «شىنجاڭدىكى جەڭ توختىدى. تەپسىلىي ئەھۋال ئېنىق ئەمەس. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭغا بىر تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىشنى قارار قىلغان» دېگەن خەۋەر ئاڭلىتىلدى.

29 ـ يانۋاردا، بىز يېماجىڭ دېگەن جايدىكى قونالغۇمىزدا: «شىنجاڭ ۋەقەسىگە دائىر خەۋەر يوق» دېگەن قىسقا بىر خەۋەرنى ئاڭلىدۇق. ئاخىرىدا يەنە 30 ـ يانۋار، بىز مىڭشۇي دېگەن جايدا، (نەنجىڭ) مەمۇرىي ئىشلار پالاتاسى باش كاتىپىنىڭ ئاخبارات ساھەسىدىكىلەرگە: «شېڭ شىسەي جياڭجۇن جەنۇبىي شىنجاڭ

[1] گەنسۇ ئۆلكىسىدىكى خېشى كاربىدورىنى كۆرسىتىدۇ.

مۇستەقىللىق جاكارلىدى دېگەن گەپنى ئىنكار قىلدى» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدۇق.

بەلكىم پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ قارامىلىق قىلغىنىدىن كۆزە، كۆزىدىن كەچۈرۈشكە ياكى بىرقۇر تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە ئالدىن ئادەم ئەۋەتكىنىمىز ياخشىراق بولار. شۇنداق بولغاندا، بىز بانىدىتلار، مۇساپىرلار ياكى ئۆي - ماكانلىرىدا قېپقالغان دېھقانلاردىن بەزى ئەھۋاللارنى ئۇقالمىشىمىز مۇمكىن. شۇنداق بولسا، بەلكىم بىز خەتەرلىك بىر قەدەمنى بېسىشتىن خالي بولارمىز. بىز قومۇلنىڭ شەرقىدىكى ئەڭ ئاخىرقى قونالغۇمىزدا شىئەنگە باربدىغان يول ياقىسىدىكى ئىستولبىلارنى كۆردۇق. زۆرۈر تېپىلغاندا، مۇشۇ خانلىق يول بىلەن قايتىپ كېتەلەيدىكەنمىز دېگەننىمۇ ئويلىدۇق. لېكىن، ئەينى چاغدا بىزنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىمىزگە كاشىلا بولغۇدەك توسالغۇ تېخى يوق ئىدى. ئۇرۇش دەستىدىن ۋەيران بولۇپ كەتكەن شىنجاڭ بىزگە دەرۋازىسىنى كەڭ ئېچىپ تۇراتتى. بىزنىڭ ئارىمىزدا، بۇ ھەل قىلغۇچ قەدەمنى بېسىپ، ئۇنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىدىن ئۆتۈش مەسلىسىدە دېلىغۇل بولغۇچىلاردىن بىرىمۇ كۆرۈنمىدى.

ماڭا ئېنىقكى، ئەتىسى — 1934- يىلى 6- فېۋرال، مەيلى قانداق ۋەقە يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، مېنىڭ ھاياتىمدا زور ئەھمىيەتكە ئىگە بىر كۈن بولۇپ قالىدۇ.

مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم كىشىنىڭ قورقۇسىنى كەلتۈرگۈدەك ئېغىر ئىدى. مەن بىر چەت ئەل ھۆكۈمىتىنىڭ ھاۋالىسى بويىچە، دۇنيا بويىچە ئەڭ چوڭ قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتىدىغان تاشيولنى تەكشۈرۈپ لايىھەلەشكە كېتىۋاتاتتىم. لېكىن، تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، مەن يەنە مېنىڭ بۇيرۇقۇم بويىچە ئىش قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك ئىدى، يەنە كېلىپ، مەن شۇغۇللىنىۋاتقان بۇ ئىشنىڭ ئەسەبىيلەرچە، ھەتتا تەلۈلەرچە

قىلىنغـــان بـــر قـــاراملىق ئىكەنلىكىنـــى مەنـــدىنمۇ بەكـــرەك چۈشـــىنىدىغانلار يـــوق ئـــدى. بـــۇ مېنىمـــۇ ئـــۆز ئىچىـــگە ئالغـــان، باشـــقىلارنىڭ ھايـــاتىنىلا ئەمەس، بەلكـــى ئۆزۈمنـــىڭ ئـــابرۇيىنىمۇ تەۋەككۈلىسىگە دو تىككەن بىر مەيدان قىمار بولـــدى. چۈنكى، بـــۇ ۋەزىپىمىز مەغلۇپ بولىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا بىز كەلـــگەن يـــولىمىز بـــىلەن قايتـــىپ كېتـــىشكە مەجبـــۇر بولاتتـــۇق. ھايـــاتىمىزنى ســـاقلاپ قالالىغان تەقدىردىمۇ، بۇ مېنى جۇڭگودا پۈت تىرەپ تۇرالمايدىغان بىر قېتىملىق ئوڭۇشسىزلىققا باشـــلايتتى، ئـــۇزۇل - كېسىل بەربـــات بـــولاتتىم. يـــول ئۈســـتىدىكى قـــايغۇمىز ئېغىرلاشقانســـىرى، گويـــا مەن مەغلـــۇپ بولـــۇپ، دېڭـــىز بويىغـــا قايتـــىپ بارغانـــدا، مېنـــى كۈتـــۈپ تۇرغان مەسخىرە سادالىرىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم.

تـــۇن جىمجىـــت ئۆتـــۈپ كەتتـــى. بىزنـــىڭ خـــاتىرجەملىكىمىزگە دەخلـــى بەرگـــۈدەك بـــىرەر تىۋىـــشمۇ يـــوق ئـــدى. خـــۇددى قۇملـــۇق، چـــۆل - جەزىرىـــدە تۇرغانغـــا ئوخـــشاش، گۆرىـــستان جىمجىتلىقـــى ھەممە تەرەپتىن بىزنـــى ئـــۆز قوينىغـــا ئېلىۋالغانـــدى. بـــىرەر ئىتنـــىڭ ھاۋشىغان ئـــاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى، ھەتتـــا ئۆزىمىزنـــىڭ پـــادا ئىتىمىـــز «يىلۋىز»مۇ غىڭـــشىپ قويمـــايتتى. بـــۇ يەردە ئەگەر چېگـــرا مۇداپىئە ئەســـكەرلىرى بولغـــان بولسا، ئـــۇلار چوقـــۇم بىزنـــى تېخـــى كۆرمـــىدى بولغـــاي. 6- فېـــۋرال ســـەھەردە بـــىز ناھـــايىتى تەمكـــىن - بىمـــالال ئىدۇق. بىز ئۆزىمىزنى توغرىدىن - توغرا شـــىرىنىڭ ئۇۋىـــسىغا يـــاكى زەھەرلىك يىلانلار مىغلىداپ تۇرغان ئۆڭكۈرلەرگە ئىتتىرىـــشكە تېخـــى ئۇنچىـــۋالا ئالـــدىراپ كەتمەيتتـــۇق. ناشـــتا قىلىـــش، چېـــدىرلىرىمىزنى چـــۈۋۈش، ئاپتوموبىلغـــا قـــاچىلاش ــ بـــۇ ئـــشلارنىڭ ھەممـــىسى خـــۇددى ئـــادەتتىكى چاغلاردىكىـــدەك خـــاتىرجەم يـــاكى ئۇنىڭـــدىنمۇ خاتىرجەمرەك قىلدۇق. ئارىمىزدىكىلەردىن ھېچكىممۇ شـــۇ كۈنىنىڭ ئەركىنلىكىمىزنىڭ ئاخىرقى كۈنى بولۇش - بولماسلىقىنى ياكى شۇ كـــۈنى قۇيـــاش پېتىـــشتىن بـــۇرۇن بىراۋنىـــڭ كېلىـــپ ھەرىكىتىمىزنـــى

كونترول قىلىش - قىلماسلىقنى ياكى ھەممىمىزنىڭ بىراقلا قارىغۇ ھەم زەي تۇنگان تۇرمىسىگە ئاپىرىپ سولاپ قويۇلۇش - قويۇلماسلىقنى بىلمەيتتى.

سائەت 10 بولاي دېگەندە، ئاپتوموبىللىرىمىز گۈركىرەپ، غەربكە قاراپ سوزۇلغان يولدا مېڭىشقا باشلىدى. يول غەرق توپا بولۇپ، ئەت توپىلىق يولدا ھارۋىلارنىڭ يوغان چاقلىرى چوڭقۇر كاتاكلارنى پەيدا قىلىپ قويغانىدى. ئېگىز ئۆسكەن پايانسىز سېرىق قومۇشلۇقنىڭ سىرتىدا بىر سىگنال پوتىسىنىڭ خارابىسى خۇددى يەككە - يېگانە بىر تاش تۆپىلىككە ئوخشاش چوقچىيىپ تۇراتتى. يەر تۇزۇلۇشىنى ئۆلچىگۈچى خادىمىمىزنىڭ بەلگە كالتىكى قىش پەسلىدە قۇرۇپ كەتكەن ئوت - چۆپلەرنىڭ ئارىسىدا ئادەتتىكىدىن بىرئاز پەس كۆرۈنەتتى.

سەيرات بۇ ئەترىتىمىزگە يول باشلاپ ماڭماقتا ئىدى. ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىنى ئانچە ئېگىز بولمىغان بىر قۇم بارخىنى توسۇۋالدى. ئۇ ئاپتوموبىلنى كەينىگە ياندۇردى - دە، ئاندىن شىددەت بىلەن ھەيدەپ قۇم بارخىنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. چومۇچا بىلەن جورجىمۇ ئۇنىڭغا يېقىن ئەگىشىپ مېڭىپ، يۇقىرىقىدەك چارە بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. چومۇچا يۇگۇرۇپ قايتىپ كېلىپ، قول ئىشارىتى بىلەن بىزگە يولنىڭ راۋان ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى. ئاپتوموبىلىمىز چاڭ - توزان ئىچىدە گۈرۈلدىگەن پېتى تېز مېڭىپ كەتتى. پەقەت ئېغىلا كۆرۈنمەيتتى. بانگىمون ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىدا ئولتۇرۇپ، قولىغا كومپاسنى ئېلىۋېلىپ، كىچىك ئاپتوموبىلنى ئۆلچەملىك نۇقتا قىلغان ھالدا يۆنىلىشنى ئۆلچىمەكتە ئىدى.

يولنىڭ ئىككى ياقىسىدا دېھقان ئۆيلىرىنىڭ خارابىسىنى كۆرگىلى بولاتتى - يۇ، لېكىن نە ئادەمنىڭ، نە چارۋىلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇچ «پىل» ياكى كۈل رەڭ چىشى چوشقا- بىز جورجى، سەيرات ۋە چومۇچانىڭ ئاپتوموبىللىرىنى شۇنداق

ئاتايىتتۇق ــ چاڭ - توزان قويىندا غايىب بولدى. بىز ھاسىراپ- ھۆمۈدەپ، غىچىرلاپ كېتىۋاتقان ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزگە يېقىن ئەگەشكەن ھالدا ئالدىرىماي كېتىۋاتاتتۇق. ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە خۇنۇك كۆرۈنەتتى. چاڭ - توزان ئىچىدە چومۇچانلىق ئاپتوموبىلى غىل - پال كۆرۈندى. ئاپتوموبىل ئەترىتى توختىدى. سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلى يەنە قۇمغا پېتىپ قېلىپ ماڭالمىدى. بىز قولىمىزغا گۈرجەك ئېلىپ قۇمنى بىرياقتا ئىتتەردۇق، سالقىن شامال چىقىپ توپا - چاڭلارنى ھەيدەۋېتىشى بىلەنلا، شىمالدىكى تەڭرىتاغ چوققىلىرىدا كۆك ئارىلاش ئاقۇچ مۇزلۇقلار يالتىراشقا باشلىدى. جەنۇب تەرەپتە يوغان بىر قورۇق خارابىسى، كېسەك ئۆيى ۋە تاملار تۇراتتى.

بىز بىر سائەت 15 مىنۇت يول يۈرگەندىن كېيىن، قومۇشلار بارا - بارا پەسىيىپ، شالاڭلىشىپ باردى، ئاخىرىدا دېگۈدەك تۈگەپ كەتتى. بىز كەك كەتكەن ئوچۇقچىلىققا چىقتۇق، ئەمدى كۆزىمىزنى توسقۇدەك بىرەر نەرسە يوق ئىدى. ئالدىمىزدا دېھقان ئۆيلىرى، ئاندا - ساندا دەل - دەرەخ ۋە باغلار كۆزگە چېلىقىشقا باشلىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى تاشلىنىپ قۇرۇپ كەتكەنىدى. ھەممە ئۆيلەرنىڭ تورۇسلىرى كۆيۈپ ئۆرۈلۈپ چۈشكەن، ئۆيلەرنىڭ ئەتراپىدىكى دەرەخلەرنىڭ جىمىسى كۆيۈپ چۈچۈلا بولۇپ كەتكەن، ساق قالغان دەرەخ غوللىرى گويا قەبرىستانلىقتىكى كىرىست جازىسىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. سان - ساناقسىز دەل- دەرەخلەر ۋە يول ياقىلىرىدىكى چاتقاللار كېسىپ تاشلانغانىدى. دەل - دەرەخلەرنىڭ چوقچىيىپ تۇرغان كۆتەكلىرى جىن شۇرۇپىنىڭ تىنچلىق سۆيەر، ئەمگەكچان ئۇيغۇر خەلقى ئالدىدا ئۆتكۈزگەن ياۋۇزلۇقلىرىغا سۈكۈت بىلەن گۇۋاھلىق بېرىپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن، بۇ بوستانلىقتىكى ئۇيغۇرلار نەقەدەر راۋاج تاپقان ھەم گۈللەنگەن ئىدى - ھە! ئۇلار ئۆز يەرلىرىنى

تېرىپ، ئۆز ھاياتى ۋە ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەن كىشىلەرنىڭ ھاياتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانىدى. سار ۋە لاچىنلار بۇ قاقاس زېمىن ئاسمىنىدا ئۇيان - بۇيان ئەگىپ، ئۇۋۇسىدىن چىقىشقا پېتىنغان چاشقانلارغا چاڭ سېلىشقا ھەرقاچان تەييار تۇرماقتا ئىدى.

يەنە يېرىم سائەت ماڭغاندىن كېيىن، بىز يولنىڭ سول تەرىپىدە، بىر دېھقان ئۆيىنىڭ خارابىسى يېنىدا، نېمىلەرنىدۇر ئۈچراتقانىدەك قىلدۇق - دە، پۈتۈن ئاپتوموبىل ئەترىتىمىز ئىختىيارسىز توختاپ قالدى. ئۇ يەردە 11 تۆگە، ئىككى - ئۈچ ئات ئوتلاۋاتقان بولۇپ، ئۇلارنى ئىككى ئادەم بېقىۋاتاتتى. گۈڭ جىچېڭ، سەيرات ۋە چومۇچىلار ئالدىراپ ئۇلار تەرەپكە ماڭدى. ھېلىقى ئىككى يادىچى قورقۇپ كېتىشتى، ئۇلار قاچىدىغانىدەك قىلاتتى. ئۇلار نېمىلەرنى ئويلىشى مۇمكىن؟ شەرق تەرەپتىن كېلىۋاتقان بۇ بەش ئاپتوموبىل، قايتا - قايتا تارقىلىۋاتقان ئىغۋالارغا ئاساسەن، ئېھتىمال نەنجىڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ۋە تەرتىپىنى قوغداش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئارمىيەنىڭ ئالدىنى يۈرەر قىسمى بولسا كېرەك، ئەلۋەتتە. لېكىن، ئالدىمىزدا مېڭىۋاتقان گۈڭ جىچېڭ ھېلىقى ئىككى ئادەمگە ۋارقىراپ تۇرۇپ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىپ، ئۇلارنى توختاتتى. ئۇ ئۇلار بىلەن بىرپەس سۆزلەشكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىرىنى ئېلىپ مېنىڭ ئاپتوموبىلىمغا قاراپ كەلدى. كەلگىنى 12 ياشلىق خەنزۇ ئوغۇل بالا ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ يېنىمغا كەلدى. بىزنىڭكىلەرنىڭ ھەننىۋاسى بۇ بىچارە بالىنىڭ ئەترапىغا توپلاشتى. ئۇ تىترەڭگۈ ئاۋازدا بىزگە ئۆز ئائىلىسىنىڭ خۇاڭلۇكىن كەنتىدە قېپقالغان ئەڭ ئاخىرقى ئالتە ئائىلىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى؛ ئۆزىنىڭ بۇ كەنتتە ئاخىرقى ھېسابتا ئېشىپ قالغان بىرنەچچە چارۋىغا قاراۋاتقانلىقى ۋە كەنتتە يەنە ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ

ئەسكەرلىرى تۇرۇۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بىز بۇ بالىغا پارقىراپ تۇرغان تەڭگىدىن بىرنى بېرىپ يولىمىزنى داۋاملاشتۇردۇق. بۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىك قانچىلىك كۆتۈرۈلۈپ كەتتىكىنتاڭ!

يەنە بىرپەس ماڭغاندىن كېيىن، بىر ئۆينىڭ خارابىسى يېنىدا ئۇستباشلىرى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن سەككىز ئەر - ئايال ئۇچرىدى، ئۇدۇل تەرىپىمىزدە تۇرغان تۆت بالا بىزگە سەپسېلىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار بىزنى چوقۇم يېڭى كەلگەن بىر تۈركۈم بالاخور زىياندىشىلار، ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نەرسىسى — جېنىنى ئېلىشقا كەلگەنلەر دەپ قاراپ قالغان بولسا كېرەك.

خېمىل، چېن زۇڭچى، گۇڭ جىچېڭ ۋە مەن كىچىك ئاپتوموبىلدا ئىدۇق. يۇ يىنجاۋ سەيراتنىڭ كابىنكىسىدا بولۇپ، بىزنىڭ سەل ئالدىمىزدىراق كېتىۋاتاتتى. ئۇلار چارلاش ئەترىتىمىزگە يول ئېچىپ مېڭىۋاتاتتى. ئېڭ بىلەن بانگېمون چارلاش ئەترىتىمىزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا كېتىۋاتاتتى. بىزگە ھارۋىلارنىڭ كاتاڭ ئىزلىرىنى بويلاپ مېڭىشتىن ئۆزگە چارە يوق ئىدى. مەلۇم بىر ئارىلىقتىكى يولدا كاتاڭلار ناھايىتى چوڭقۇر بولغاچقا، ئاپتوموبىلنىڭ گەۋدىسى كاتاڭ ئارىلىقىدىكى يەرگە تېگىپ قالدى. ئېڭ گۇرجەك، مېتىن، دامكرات ۋە قېلىن شالنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئاپتوموبىلنى دامكراتقا دەسستىپ كۆتۈردى - دە، كاتاڭنى تۆزلىدى، بىز يەنە داۋاملىق ئىلگىرىلەۋەردۇق.

بۇ ئارىلىقتا چېن زۇڭچى بەزى خەنزۇلار بىلەن پاراڭلاشتى. ئۇلار 1931 - يىلى ئەنشىگە قېچىپ كېتىپ، يەنە 1933 - يىلى ئۆزلىرىنىڭ ۋەيران بولۇپ كەتكەن ماكانلىرىغا قايتىپ كەلگەنىكەن. ئۇلار ما جۇڭيېڭنى ئۇرۇمچىدە شېڭ شىسەي بىلەن شىنجاڭنى قانداق بۆلۈشۈۋېلىش ۋە ئىدارە قىلىش مەسلىسى ئۈستىدە سۆھبەتلىشىۋاتقىدۇ دەپ قارايدىكەن.

بىز ئالدىمىز تەرەپتە، يولنىڭ سول تەرىپىدە بىر چېدىرنى، چوڭراق بىر «پوتەي»، كىچىكرەك بەش «پوتەي» نى، يەنى لاي بىلەن قوپۇرۇلغان سىگنال سۇپىسىنى كۆردۇق. ئالدىمىزدا كېتىۋاتقان ئۇچ «پىل» توختىدى. ئەسكەرلەر ئۈياقتىن بۇياققا يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى. يەنە بەزى ئەسكەرلەر چېدىرنىڭ كەينى تەرىپىدىكى دېھقان ئۆيلىرىدىن چىقىۋاتاتتى. بىزمۇ دەرھال ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدۇق.

ئۇستىگە جۇۋا كىيىۋالغان، قولىدا تاللىق مىلتىقى بار 12 ئەسكەر بىزنىڭ ئىككى - ئۈچ ئادىمىمىزنى ئورىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ پاسپورتلىرىنى ئىنچىكە تەكشۈرمەكتە ئىدى. يۇ يىنجاۋ سەيراتنىڭ كابىنكىسىدا ئولتۇراتتى. سەيراتنىڭ ئاپتوموبىل چېدىرىغا 100 مېتىر كەلگۈدەك يەرگە كەلگەندە، ئەسكەرلەر يۈگۈرۈپ چىقىپ، يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى تام كەينىگە ئۆتۈپ يەردە يېتىپ، تاللىق مىلتىقىنى شوپۇرغا بەتلىگەن هالدا، ئاپتوموبىل يېقىن كەلگەن هامان ئوق چىقىرىشقا تەييار تۇرۇشتى. سەيرات ئاپتوموبىلنى دەررۇ تورمۇزلىدى، يۇ يىنجاۋ ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىدە قورال - يارىغ يوقلۇقىنى ئىما قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەسكەرلەر تاللىق مىلتىقىنى پەسكە چۈشۈردى، ئۇلاردىن بەزىلىرى ئورنىدىن تۇرۇشۇپ، يۇ يىنجاۋنىڭ كېلىشىنى كۈتتى. ئۇلار بىزنىڭ قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىمىزدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىنلا، ئاندىن خاتىرجەم بولۇشتى. ئۇلار ما جۇڭىيىڭ جياڭجۇننىڭ قوشۇنىدىكى تۇنگانلار ۋە ئۇيغۇرلار ئىدى. بۇ قاراۋۇللۇق ئورنىغا ئىنتايىن هاكاۋۇر بىر ياش يىگىت قوماندانلىق قىلاتتى. ئۇ بىزنىڭ پاسپورتلىرىمىزغا تامغا بېسىپ بەردى ۋە سىپاگەرلىك بىلەن كۆرەڭلىگەن هالدا، تېلېفون ئارقىلىق قومۇل قوماندانىنى ۋاقىپلاندۇرغۇچە بىزنىڭ مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرۇشىمىزنى جاكارلىدى. چۈنكى، ئۇ باشلىقنىڭ ئۆزى

بۇاستە كېلىپ، بىزنىڭ سالاھىيىتىمىز ۋە ئارقا كۆرۈنۈشىمىزنى تېخىمۇ تونۇشتۇرۇپ چىقىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى.

بىر ئۇيغۇر ئەسكەر بىزنى كوماندىر تۇرغان ئۆيگە كىرىپ چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى. ئارىمىزدىن بىر - ئىككى كىشى كېچىك ئاپتوموبىل بىلەن ئۇ يەرگە بارىدى، ئاندىن ئۇلار كېچىكىنە ئاددىي بىر ئۆيگە باشلاپ كىرىلدى. ئۆينىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئوت قالانغان بولۇپ، قوقاس ئۇستىگە بىر چۆگۈن قويۇلغانىدى.

بىر تۇنگان تېلېفون سىمىنى تېلېگراف سىمىغا ئۇلاپ، قومۇلنىڭ شۇ چاغدىكى قوماندانى بىلەن كۆرۈشتى ھەمدە قارشى تەرەپ سورىغان بىر قاتار سوئاللارغا جاۋاب بەردى. ئاخىرقى بۇيرۇق بويىچە، بىز بارلىق قورال - ياراغلىرىمىزنى تاپشۇرۇپ، ئۇنى بىر ئاپتوموبىلغا مەركەزلەشتۇرۇپ، دەرھال قومۇلغا قاراپ يولغا چىقىدىغان بولدۇق، يولدا ئىككى ئەسكەر بۇ قورال - ياراغلارنى ساقلاپ ماڭىدىغان بولدى.

تاللىق مىلتىقىمىز ۋە تاپانچىلىرىمىزنى ئاپتوموبىللاردىن چۈشۈرگۈچە، ھېلىقى ئۇيغۇرنىڭ بىرگە دەپ بېرىشىچە، بۇ كەنتتىكى ئاھالىلەرنىڭ جىمىسى ئەنشى، دۇنخۇاڭلارغا ۋە شىمال تەرەپتىكى تاغ ئىچىگە قېچىپ كېتىپتۇ، لېكىن يەنىلا نۇرغۇن كىشى قومۇلدا قېپقاپتۇ. 1928 - يىلى يانۋاردا بىزنى كۈتكەن يولۋاسخان ھازىر تۇرپاندا ئىكەن. لېكىن، ئۇنىڭ ئوغلى نىيازبەگ ھېلىمۇ قومۇلدا دادىسىنىڭ مەھكىمىسىدە ئىكەن. قومۇل ۋاڭى ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئۆلۈپ كېتىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا يېڭى ۋاڭ تەيىنلەنمەپتۇ. ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزى يا تۇرپاندا، يا ئۇرۇمچىدە ئىكەن، ئۇرۇمچىگە باردىغان يول بىرگە نىسبەتەن قامال قىلىقلىق ئىكەن.

بىز ئاپتوموبىللارنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەندە، بارلىق قورال -

ياراغلىرىمىز بىر ئاپتوموبىلغا مەركەزلەشتۈرۈپ بولۇنغانىكەن. قورال-ياراغ بىسلىغان ئاپتوموبىلدا ئىككى ئەسكەر ئولتۇراتتى، بىز ئاپتوموبىلغا چىقىپ ئالدىمىزغا ماڭدۇق. ئانچە ئۆتمەيلا سۇغىرىش ئۆستىگى ئېقىپ ئۆتىدىغان بوستانلىقنىڭ بىر چېتىدىكى جايلار تېزلا ئارقىمىزدا قېپقالدى. ئارقىدىنلا، قاتتىق تاشلاڭ يەر، غۇرۇمەك-غۇرۇمەك چۆپلۈكلەر باشلاندى. بىراق، بۇ چۆچەكلەرمۇ ئۇ يەردە-بۇ يەردە ئۆسكەنىدى. ئەمدى ئالدىمىز غىڭ ساي ئىدى.

بىز بېسىپ ئۆتكەن يولدا ئىككى كارىز — يەر ئاستى ئېرىق ئۇچرىدى. بۇ غەلىتە ئېرىق تۇرپان ئويمانلىقى بىلەن ئىرانغىلا خاس بولۇپ، بۇنىڭدا، يەرگە تەخمىنەن 2 مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ياكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭقۇرراق بىر تىك قۇدۇق قېزىلىدۇ، ئاندىن قۇدۇق ئاستىدىن ئايرىم - ئايرىم هالدا يۇقىرىغا ۋە تۆۋەنگە قارىتىپ، تاغ يانباغرىنىڭ يەر يۈزى بىلەن پاراللېل دېگۈدەك يەر ئاستى ئېرىق قېزىلىدۇ. ئارقىدىن هەر 20 مېتىر ئارىلىقتا يەنە بىردىن تىك قۇدۇق قېزىپ مېڭىلىدۇ ۋە بىرنەچچە ئارىلىقتا يەنە بىردىن تىك قۇدۇق قېزىپ مېڭىلۇېرىدۇ. تىك قۇدۇقنىڭ ئاستى يەر ئاستى ئېرىقلىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇلىدۇ. يەر ئاستى ئېرىق بىلىنەر - بىلىنمەس يانتۇلۇق بىلەن تۆۋەنگە قاراپ سوزۇلۇپ، تاكى تېرىغىلى بولىدىغان يەرلەرگىچە ئېقىپ بارىدۇ. يەر ئاستى ئېرىقنىڭ سۇيى يەر ئاستىدىكى بۇلاقلاردىن ياكى قار - يامغۇر سۇلىرى يىغىلىپ قالغان ئازگال - ئورەكلەردىن كېلىدۇ. سۇ بۇ يەرلەردىن يەر ئاستى ئارقىلىق ئۆز مەنزىلىگە ئېقىپ بارىدۇ، كۇن نۇرىنىڭ تەپتىگىمۇ ئۇچرىمايدۇ، پارغىمۇ ئايلانمايدۇ. كىشىلەر ئەنە شۇ تەرىقىدە، هەتتا ئەڭ قۇرغاق يەرلەردىنمۇ ئاشلىق ئالىدۇ. ئەمما، بۇ ئېرىقلارنى هەر دائىم ئادالاپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، تىك قۇدۇقنىڭ ئاغزى ئەتراپىدا قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىرىلغان لاي دۆۋىلىرى خۇددى يانار تاغ ئېغىزلىرىدىكى

كونۇسسمان لاتقىلارغا ئوخشاپ قالغاندى. ھازىر، دېھقانلار ئۇرۇش قىلمۇاتقان ئىككىى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرىغا ئەسكەرلىككە تۇتۇپ كېتىلگەن، ياكى ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن، يا بولمىسا باشقا جايلارغا قېچىپ كەتكەنلىكتىن، ئېرىقلار لايلار بىلەن تىنىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ تارماقلىرىمۇ قۇرۇپ كەتكەن، تېرىلغۇ يەرلەر قۇملۇققا ئايلىنىپ قالغاندى.

بىز قومۇل بوستانلىقىدىكى ئېرىق - ئۆستەڭلەر بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئېتىزلارنىڭ شەرقىي چېگراسىدىن ئۆتكەن چېغىمىزدا دەل سائەت 3 بولغانىدى. يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدا خارابىگە ئايلانغان دېھقان ئۆيلىرى، تاشلىنىپ چۆلدەرەپ كەتكەن باغباراڭلار تېخىمۇ كۆپ ئۇچرىدى. قومۇل بوستانلىقى ماركوپولو[1] دەۋرىدىلا كەڭ باغباراڭلىرى ۋە شېرىن - تاتلىق مېۋىلىرى بىلەن داڭ چىقارغان. شۇ زامانلاردا ئېقىپ يۇرگەن بىر تەمسىلدە: «تۇرپان ئۈزۈمى شېرىن، قومۇل قوغۇنى قەنىدەك؛ ئىلىخو ئاتلىرى قاۋۇل، كۇچا قىزلىرى گۈلدەك» دېيىلگەن. لېكىن، ئۇچ يىلدىن بېرى، قومۇلدىن بىرەر قوغۇن ياكى باشقا مېۋە - چىۋە چىققىنى يوق. 1928 - يىلى بىز قەدەم تەشرىپ قىلغان ئاشۇ باغدا ئەمدى بىرنەچچە تۇپ دەرەخلا قاپتۇ، ھەتتا بۇ بوستانلىق تەۋەسىدە كارۋان يوللىرىنى ئۆز سايىسى ئاستىغا ئېلىپ تۇرىدىغان ۋە كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك رەت - رەت كەتكەن تېرەك ھەم سۆگەتلەرمۇ كېسۈۋېتىلگەنىدى، ھازىر بۇ يەردە ئىلگىرىكى ئاۋات،

---

[1] ماركوپولو — ئىتالىيەلىك ساياھەتچى بولۇپ، ئۇ 1275 - يىلى دۆلىتىمىزنىڭ يۇقىرى ئاستانىسىگە (ھازىرقى ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى دولۇن ناھىيەسىنىڭ غەربىي شىمالىدا) كەلگەن. يۇەن سۇلالىسى خانى قۇبلەيخانىنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىپ ئەمەلدار بولغان. ئۇ ئوتتۇرا ئەسىردە غەربكە جۇڭگو بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيانى تونۇشتۇرۇپ، جۇڭگو بىلەن غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئالماشتۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرگەن تۇنجىلىق ئەلچىسى.

گۇللەنگەن مەنزىرىلەرنىڭ شاھىتى سۈپىتىدە پەقەت پالتىلارنىڭ چوڭقۇر ئىزلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان دەرەخ كۆتەكلىرىلا قالىپتۇ، خالاس. جىن شۇرۇپىنىڭ قىساسچىلار تۈەنى بۇ يەردىن ئۆتۈپ، 1931- يىلىدىكى توپىلاڭچىلار ماكانى — قومۇلنى جازالاشقا بارغان. ئۇلار چۆل - جەزىرىلەرنىڭ دائىرىسىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش ئۈچۈن، بۇ بوستانلىقنى يەر يۈزىدىن چورتلا يوق قىلىۋەتمەكچى بولغان. جىن شۇرۇپن بۇ جايغا ئېلىپ كەلگەن كىشىنى چۆچۈتكۈدەك بالايىئاپەتلەرنىڭ ئىزلىرى هەممىلا يەردە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ جاي ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە ئاسىيلىق يولى بىلەن ئۇنىڭ هۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئېلىنغان.

زەئىپ هاياتلىق ئالامەتلىرى دىققىتىمىزنى ئۆزىگە تارتماقتا ئىدى. بىر ئادەم قومۇش ئارتىلغان بىر ئاتنى يېتىلەپ چىقىپ كەلدى. يالغۇز قالغان بىر كىشى كەپىسى ئالدىدا كۆزلىرىنى مىت قىلماي بىزگە قاراپ تۇراتتى. بىر قوتاندا بەش ئېشەك، قوتان سىرتىدا 20 تۆگە ئوت يەۋاتاتتى. بەزى كۈل رەڭ ئابىدىلەر بۇ يەردە قەبرىستانلىق بارلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ئۆلۈپ كەتكەن ئاشۇ كىشىلەرنى بىز ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئوت قويۇش ۋە باشقا زوراۋانلىق هەرىكەتلىرىدىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقى بىلەن تەبرىكلىدۇق.

ئېغىرلىشىپ كەتكەن ئاپتوموبىل چۆلدەرەپ قالغان خارابىلەر ۋە رەت - رەت دەرەخ كۆتەكلىرى، شاخ - شۇمبىلار ئارىسىدىكى توپا - چاڭ ئۇچۇپ تۇرغان يولدا ئاستا هەم ئاۋايلاپ ماڭماقتا ئىدى. يولنىڭ ئوڭ تەرىپىگە يېقىن بىر يەردە خەنزۇلار بۇتخانىسىنىڭ بىر خارابىسى تۇراتتى. بىر ئوفتىسىر، ئوچ ئەسكەر ئاشۇ يەردە مۆكۈنۈپ ياتقاندەك، بىر تامنىڭ كەينىدىن ئۇشتۇمتۇتلا سەكرەپ چىقىپ، يول باشلاپ كېتىۋاتقان مېنىڭ ئاپتوموبىلىمغا قاراپ ئېتىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قولىدىكى تاللىق مىلتىقى ئوق

چىقىرىشقا تەييار تۇراتتى. ھېلىقى ئوفىتسېر قول ئىشارىسى قىلىدى ۋە بىرگە «توختاڭلار» دەپ ۋارقىرىدى. بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئاپتوموبىلىمىزنىڭ يېنىدا چېن زۇڭچى بىلەن سۆزلىشىپ كەتتى. ھېلىقى ئوفىتسېر بىر تالاي مەسىلىلەرنى سورىدى ۋە بىزدىن قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىشىمىزنى تەلەپ قىلدى. ئۇ بىرگە ئۇزاق كاشىلا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئۇنىڭغا ياخشى تەسىرات بەرگەچكە، ئاخىرىدا ئۇ بىرگە قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى قومۇلغا يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

ئۇ ئوفىتسېر خېمىلىنىڭ يېنىدىكى ئالدى ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئۇ ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلىرىنىڭ جىمىسى تۇنگانلار ئىدى. ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىدا ھېچقانداق نۇقسان يوق بولۇپ، ئويلىنىپ، ئەدەپلىك سۆزلەيتتى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ بىزنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى بىلىدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا ئالاھىدە بۇيرۇق ئالغانلىقى ئايان بولدى. چۈنكى، ئۇ بىرگە قومۇلدىكى سۈيىيۈەن - شىنجاڭ ئاپتوموبىل شىركىتى باش ئىشتابىدا بىز ئۇچۇن بىر كورپۇس ئۆڭ تەييارلاپ قويۇلغانلىقىنى توساتتىنلا ئۇقتۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ تەكشۈرۈش مەقسىتى — روشەنكى، بىزنىڭ ھەقىقەتەن نەنجىڭ تەرەپتىن ئەۋەتىلگەن - ئەۋەتىلمىگەنلىكىمىزنى بىر قۇر ئېنىقلاپ بېقىشتىن ئىبارەت ئىدى. كۆكخوتتىكى فۇ زويى جياڭجۇن[1] بىزنىڭ كېلىدىغان خەۋىرىمىزنى تېلېگراممىا ئارقىلىق ما جۇڭيىڭ جياڭجۇنگە ئۇقتۇرۇپ بولغانىكەن.

---

[1] ئەينى چاغدىكى سۈيىيۈەن ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى فۇ زويى جياڭجۇننى كۆرسىتىدۇ.

ئەسكەرلەر ئاپتوموبىلغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، ئوفىتسېر بىرگە ئاپتوموبىلنى ھەيدەشكە ئىما قىلدى. بىز ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا، يەنە ئون نەچچە ئەسكەر يولنىڭ سول تەرىپىدىكى ۋەيرانە بىر دېھقان ئۆيىدىن چىقىپ بىرگە قاراپ ئېتىلدى. ئۇلار مىلتىقلىرىنى كۆتۈرۈشكەن بولۇپ، بارماقلىرى مىلتىقنىڭ تەپكىسىدە ئىدى. ئۇلار خۇددى بىر دىسكا ئوق بىلەن بىزنى كۈتۈۋالماقچى بولۇشقاندەك مىلتىقلىرىنى بىرگە تەڭلىدى. لېكىن، بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىۋاتقان ئوفىتسېر قولىنى چىقىرىپ، تۇۋلاپ بۇيرۇق چۈشۈردى - دە، ئۇلارنى توسۇپ تىنچىتتى. ئۇ بىرگە ئاپتوموبىل شىركىتىدىكى بەزى ئاپتوموبىللارنىڭ توختاشقا بۇيرۇق بەرگەندە توختىمىغانلىقى ئۈچۈن ئوققا تۇتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

ھەممە جايدا ئازاب - كۈلپەت ھۆكۈم سۈرەتتى، ھەممە ياق خىش - ساپال دۆۋىلىرىگە تولۇپ خاراب بولغانىدى! قومۇل بوستانلىقىنىڭ بۇرۇنقىدەك ئاۋات، گۈللەنگەن ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن 20 يىل ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاقراق ۋاقىت كېرەك ئىدى.

بىز ئاخىر شەھەرگە كىرىپ، ئۇنىڭ بوش قالغان ئاساسلىق كوچىسىدا ماڭدۇق. كوچىدا ئۆي - ماكانسىز قالغان بىر - ئىككى ئۇيغۇر نىشانسىز تەمتىرەپ يۈرەتتى. بازاردىكى دۇكانلارنىڭ قېلىن شالدىن ياسالغان ئىشىكلىرى تاقالغان، بارلىق سودا - سېتىق توختىغانىدى. يولنىڭ دوقمۇشلىرىدا كىيىملىرى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن بىرقانچە ئوغۇل بالا ئويناپ يۈرۈشەتتى. بىرمۇ ئايال كۆزگە چېلىقمايىتتى.

بىز خەنچېك (يېڭىشەھەر — ت) دىكى مۇھاپىزەتچى قىسىم قوماندانى جاك فېڭمىڭنىڭ يامۇلى ئالدىدا توختىدۇق. ئۇ بۇنىڭدىن ئالتە يىل ئىلگىرى لیۇ جياڭجۇن بىزنى قوبۇل قىلغان

ئاشۇ ئۆيدە بىزنى كۈتۈۋالدى. ھازىر خەنزۇلارنىڭ ھەننۇاسى قوغلانغان بولۇپ، ما جۇڭيىڭ قومۇلدا قېپقالغان ئازغىنا بىر قىسىم ئاھالىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇراتتى. پاكار، دىقماققىنا كەلگەن جاڭ فېڭمىڭ يۇرۇش - تۇرۇشى مۇلايىم، دوستانە ئىدى. ئۇ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ كوللېكتىپ پاسپورتىنى كۆردى. شەخسلەرنىڭ پاسپورتى، قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى ئېلىپ يۇرۇشكە رۇخسەت قىلىش گۇۋاھنامىسى قاتارلىقلارنى تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلمىدى. ئۇ بىزنىڭ كەلگەنلىكىمىزنى ما جۇڭيىڭغا ئېيتماقچى ھەمدە بىزگە قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكى ۋە بىزنىڭ قايسى يول بىلەن مېڭىشىمىز توغرىسىدا ئۇنىڭدىن يوليورۇق سورىماقچى بولدى. بۇنىڭ جاۋابى ئىككى كۈن ئىچىدە يېتىپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى. ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ قوماندانلىق ئىشتابى ھازىر تۇرپاننىڭ شىمالىدىكى بىر جايدا ئىدى.

بىر سائەتتىن كېيىن بىز ئاپتوموبىلىمىزنى ھەيدەپ ئاپتوموبىل شىركىتىنىڭ ئىش باشقارمىسىغا باردۇق. بىزنى ئۇ يەردە يۇ جىڭلى ئەپەندى كۈتۈۋالدى. بۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئىلگىرى، ئۇ رادىيو ئارقىلىق بىزنىڭ خېشىغا يېتىپ كەلگەنلىكىمىزنى ئاڭلىغانىكەن. شۇڭا، بىز ئۇنىڭ بۇ يەردە تېخى تولۇق تەييارلىق كۆرۈپ قويمىغانلىقىدىن ئاغرىنمايمىز. قورۇ خېلىلا كىچىك بولغاچقا، ئاپتوموبىل توختىغاندا ئاران ئايلىنالىدى. بىزنىڭ ئىختىيارىمىزغا بېرىلگىنى ئىككى ئېغىز ئۆي بولۇپ، بىرى كىچىك، يەنە بىرى بولسا ناھايىتى چوڭ ئىدى. چوڭ ئۆي تايلانغان پاختىلارنى قويۇشقا بېرىلگەنىدى. تايلانغان پاختىلار ھازىر ئارىمىزدىكى بەزىلەرنىڭ ئۇخلايدىغان كۆرپىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۆينىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا مەش قويۇلغانىدى. ئۇزۇن بىر شىرە ئۆينىڭ ئارقا ئۇزۇن تېمىنى بويلاپ جايلاشتۇرۇلغانىدى. شىرەنىڭ ئالدى

تەرىپىدە يۇ جىڭلىنىڭ ھەربىي كارىۋىتى بار بولۇپ، مانا ئەمدى مېنىڭ ئىشلىتىشىمگە بېرىلگەنىدى.

كەچلىك غىزا باشقا بىر شىرە ئۈستىگە قويۇلدى، ئۇنىڭدا بازاردىكى تىجارىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن دۇكانلاردىن ئېلىپ كېلىنگەن مۇرابا، نان ۋە تۇخۇملار بار ئىدى. چىراغ ئادەتتىكىدىن بالدۇرراق ئۆچۈرۈلدى، بىز كارىۋاتلارغا تاشلىنىپ، ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن ئىستېلا قىلغان بۇ زېمىندا تۇنجى كېچىنى ئۆتكۈزدۇق.

بىز قومۇلدا بولغان تۇنجى كۈنى ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن زىيارەتتە بولدۇق. بىز ھېلىقى قوماندانىنى قايتا يوقلاپ باردۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىشىنى شادلاندۇرغۇدەك بىر خەۋەردىن ۋاقىپلاندۇق: لەنجۇۇ ئارقىلىق نەنجىڭ بىلەن ئالاقىلىشىدىغان تېلېگراما لىنىيەسى تۇتىشىپتۇ! بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىز تۆمۈرىيول مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى دوكتور گو مېڭيۈگە تېلېگراما بېرىپ، ئۇنىڭغا شىنجاڭغا ئامان - ئېسەن يېتىپ كەلگەنلىكىمىزنى، ھېلىقى قوماندانىنىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا سازاۋەر بولغانلىقىمىزنى خەۋەر قىلدۇق. بىز يەنە ما جۇڭيىڭغىمۇ تېلېگراما بېرىپ، ئۇنىڭدىن بىزنىڭ تۇرپانغا بېرىشىمىزغا، ئۇ يەردىن يەنە ئۇنىڭ قوماندانلىق ئىشتابى تۇرۇشلۇق جايغا بېرىشىمىزغا رۇخسەت قىلىشىنى ئۆتۈندۇق. ئۇچىنچى تېلېگراممىزنى سۇجۇۋ پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن بىزنىڭ خەت - چەكلىرىمىزنى قومۇلغا يوللاپ بېرىشنى ئۆتۈندۇق.

بىز شەھەر باشلىقى ما[1] نى يوقلىدۇق. ئۇ ياشانغان كىشى ئىدى. بىز 1928 - يىلىلا ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقانىدۇق. بىز گېرمانىيە - جۇڭگو ياۋروپا - ئاسىيا ئاۋىياتسىيە شىركىتىنىڭ

[1] ئۇ شەھەر باشلىقى ئەمەس، قومۇلنىڭ يەرلىك مەمۇرىي ئەمەلدارى.

ئىش بېجىرىش ئورنىدا ئۇنىڭ مەسئۇلى ياكى جىگلى ۋە ئۇنىڭ ئىككى يارەمچىسى بىلەن كۆرۈشتۇق. ئۇلارنىڭ ھەممىسى نېمىس تىلىدا سۆزلەشنى بىلەتتى.

چۈشتىن كېيىن بىز كەينىدىن جاۋابەن زىيارەتكە كەلگەنلەرنى كۈتۈۋالدۇق. بۇ — جۈڭگونىڭ قەدىمىي قائىدە - يوسۇنى. بىز مېھمانلارغا ھەمراھ بولۇپ چاي - پاي ئىچىپ، تاماكا چېكىپ، بىرپەس پاراڭلاشتۇق. بىز شۇ كۈنى ئاڭلىغان ھەر خىل پاراڭلارنى مەركەزلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىپ، ئۇنىڭدىن تۆۋەندىكى سىياسىي، ھەربىي يۈزلىنىشنى بىلىۋالدۇق: ما جۇڭگۇنىڭ ھازىر ئۇرۇمچىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىۋېتىپتۇ، ئۇرۇمچىنىڭ ھەر ۋاقىت قولدىن كېتىش ئېھتىمالى بار ئىكەن. ئۇرۇمچى قولدىن كەتكەن ھامان ما جۇڭگۇنىڭ پۈتۈن شىنجاڭنىڭ مۇتلەق ھۆكۈمرانىغا ئايلىنىدىكەن. شۇڭا، ئۇنىڭدا ياخشى تەسىر قالدۇرۇش تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ئۈچۈن تولىمۇ پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن ئىدى. گېزى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتەيكى، بۈيرۇق بويىچە بىزنىڭ بىتەرەپ مەيدانىدا تۇرۇشىمىز كېرەك ئىدى. لېكىن، ما جۇڭگۇنىڭ ئەسكىرىي كۈچى يېتىشمەيتتى، شۇڭا ئۇ قولغا كەلتۈرەلەيدىغان ئادەملەرنىڭ ھەننۇاسىنى يىغىپ توپلاۋېتىپتۇ. ئۇ دائىم قومۇلغا كېلىپ ئەسكەر ئېلىپ، ئىنتايىن نامراتلىشىپ كەتكەن ۋە ئاھالىسى كەملەپ كېتىۋاتقان بۇ بوستانلىقنى شوراپ قۇرۇتۇۋاتاتتى.

ئۇرۇمچى بىلەن بولغان ھەر خىل قاتناش ئالاقىلىرى ئۇزۇۋېتىلگەنىدى. ئۇرۇش لىنىيەسىدىن ئۆتمىگۈچە ئۇ يەرگە بارغىلى بولمايتتى. بىز ئۇرۇش لىنىيەسىگە بېرىپ قالساق، ئىككى تەرەپ گۇمان قىلىشى مۇمكىن، يەنە كېلىپ، ئوققا تۇتۇلۇشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. يەنە بىر تەرەپتىن ئەگەر بىز باندىتلاردىن قورقمىغىنىمىزدا، ئاپتوموبىل بىلەن تۇرپان، كورلا ۋە

كۆچاغا بارساقمۇ بولاتتى. ئېيتىلىشچە، پۇتۇن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى جايلار، يەنى جەنۇبىي شىنجاڭ ما جۇڭيىگنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا ئىكەن. قەشقەر، يەكەن ۋە خوتەنلەرنىڭ ۋەزىيىتىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. ئومۇمەن ئېيتقاندا، بىز ئاڭلىغان ھەربىي ۋەزىيەتكە دائىر خەۋەرلەرنىڭ بۇنىڭدىن بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى بېيجىڭدا ئاڭلىغانلىرىمىزغا ئوخشاشلا ئىشەنگىلى بولمايدىغان خەۋەرلەر ئىكەنلىكىنى سەزدۇق.

قازاندىن كەلگەن بىر تاتار بار بولۇپ، ئىسمى كېرىموف ئىدى. ئۇ كۆچا بىلەن تىجارەت قىلاتتى. ئۇ پۇتۇن جەنۇبىي شىنجاڭ تېپتىنچ ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ، چۈنكى ئۇ يەردە سودا ئەسلىگە كەلدى دەپ قارايدىكەن.

باھار يېتىپ كېلەي دەپ قالدى. 7- كۈنى كېچىدە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن11.3℃ قا يەتتى. بىز تۇرغان جاي بەكمۇ قالايمىقانىدى. شەرق ۋە غەرب تەرەپلەردىن كەلگەن ھەرىكە- سەرىكە ئادەملەرمۇ مۇشۇ جايدا تۇراتتى. بۇ جېدەلخور، غەلۋىكەش بىرنېمىلەر بىلەن ئازراق ئۇچرىشىش ئۈچۈن، ھويلىنىڭ بىز تۇرغان ئۆيگە يېقىن تەرىپىنى ئارغامچا بىلەن توسۇپ قويدۇق.

ساقلى ئاقارغان ئۇيغۇر سودىگەر ئاخۇنباي بىزنى يوقلاپ كەلدى. ئۇمۇ مەن 1928- يىلىدىن تارتىپ تونۇشقان بىر كىشى ئىدى. ئۇ بۇ ئۆلكىنىڭ ئەھۋالى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ئىلىدىكى جاڭ پېيىۋەن جياڭجۇن ما جۇڭيىڭ بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپتۇ، بۇ ئىككىيلەن شېڭ شىسەينى مەغلۇپ قىلغان ھامان، شىنجاڭغا بىرلىكتە ھۆكۈمرانلىق قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ يەنە ئېيتىشچە، بۇنىڭدىن ئالتە يىل بۇرۇن بىز قومۇل ۋاڭنىڭ

ئوردىسىدا كۆرۈشكەن قېرى ۋاڭ شامەخسۇت[1] ئۆلۈپ كېتىپتۇ؛ ئۇنىڭ ئوغلى يېڭى ۋاڭ[2] مۇ ئۆلۈپ كېتىپتۇ؛ يېڭى ۋاڭنىڭ 20 ياشلار ئەتراپىدىكى ئوغلى[3] ھازىر قومۇلدا ئىكەن، ئەمما ئۇنىڭ ھوقۇقىمۇ، ئىناۋىتىمۇ يوق ئىكەن.

ئاخۇنباي بۇرۇن ئالمۇتىدا تۇرغان، لېكىن ئۇ 22 يىل «قومۇللۇق» بولۇپ قالغان. ئۇرۇش ئۇنىڭ ئۆيى - جايى، يەر - زىمىن ۋە بارلىق مال - مۈلۈكىنى ۋەيران قىلغان. ئۇ ھازىر بىر ئۆينى ئىجارە ئېلىپ ئولتۇرۇپ، ۋەزىيەتنىڭ ئوڭشىلىشىنى كۈتۈۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ مۆلچەرلىشچە، ئۇرۇشتىن ئىلگىرى قومۇلدا 10 مىڭ ئاھالە بار ئىكەن. ھازىر بۇ ئادەملەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يېقىن ئەتراپتىكى شەھەر - بازارلارغا، ھەتتا كۇچا ۋە سۇجۇۋلارغا قېچىپ كېتىپتۇ. ئۇلار «ئۇرۇشتىن قورقۇپ ھەممىلا يەردە مۆكۈنۈپ يۈرگەن، ۋاھالەنكى ئۇلار نەگە مۆكسە، ئۇرۇشمۇ شۇ يەرگىچە

---

[1] شامەخسۇت — قومۇلنىڭ 9- ئەۋلاد ئۇيغۇر ۋاڭى. ئۇ 1882- يىلى ۋاڭلىق ئورنىغا ۋارىسلىق قىلىپ، 1930- يىلى 6- ئىيۇندا كېسەل بىلەن ئۆلگەن، ئۇ قومۇلدا 48 يىل ھۆكۈم سۈرگەن.

[2] بۇ شامەخسۇتنىڭ ئوغلى نەزەرنى كۆرسىتىدۇ. شامەخسۇت ۋاڭ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت «مەتسەپكە ۋارىسلىق قىلىشنى بىكار قىلىش» چارىسىنى يولغا قويغانلىقتىن، نەزەر ۋاڭلىق ئورنىغا ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مەسلىھەتچىلىكىگە يۆتكەلگەن. شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن، يەنە ئۆلكىلىك تەرتىپ ساقلاش ھەيئىتىنىڭ ئەزالىقىغا تەيىنلەنگەن، 1934- يىلى سېنتەبىردە ئۆلگەن.

[3] بۇ نەزەرنىڭ چوڭ ئوغلى بېشىرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ قولدىن كەتكەن ۋاڭلىق ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، قومۇل قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ لاگېرىغا سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان. ما جۇڭيىڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن بېشىر قومۇلغا قايتىپ بېرىپ، يولۋاسخان بىلەن ھوقۇق تالىشىپ يۈرتقا ئاپەت ياغدۇرغان. ئۇ خەلقنىڭ قاتتىق قەھر - غەزىپىنى قوزغىغان ئەشەددىي خۇمپەر بولۇپ، 1951- يىلى تۈرمىدە كېسەل بىلەن ئۆلگەن.

يامربغان» .

بىز قومۇلدا چاقماق تېزلىكىدە تارقىلىپ يۇرگەن نۇرغۇن سۆز-چۆچەكلەرنى ئاڭلىدۇق. ئۇيغۇرلار گەپ - سۆزدە بەكمۇ ئېھتىياتچان ئىدى. ئۇلار خەنزۇلار بىلەن تۇنگانلارغا توسۇۋالغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدىكەن. خەنزۇلار— غەيرىي دىنىدىكىلەر، ئۇلار چوشقا گۆشىنى يەيدۇ، تۇنگانلار ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ مۇرىتلىرى بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار بۇ ئۆلكىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان مۇتلەق ھوقۇقنى قولغا كەلتۈرۈشكە تەشنا. ما جۇڭگىنىڭ قومۇلدا قاچانغۇچە دەۋران سۈرىدىكەن، ئۇيغۇرلارمۇ ئۇنى شۇ چاغقۇچە قوللاشقا مەجبۇر. مۇبادا بىراۋ بىرەر پىكىر بايان قىلماقچى بولىدىكەن، بۇمۇ ما جۇڭگىنىڭ پىكرىگە پايدىلىق بولۇشى كېرەك. ئۇ ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا مۇقەررەر غەلبە قىلغۇچى ئادەم دەپ قارالماقتا. نەتىجىدە بىز ئىشنىڭ بېشىدىلا ئەمەلىي ۋەزىيەتكە نىسبەتەن خاتا كۆزقاراشتا بولغانىدۇق. بۇ قارىشىمىز تۇرپانغا كەلگەندىلا ئاندىن تۈزەلدى.

بىز غۇلجىنى مەركەز قىلىپ ياتقان ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەن جىاڭجۇن بىلەن ما جۇڭگىنىڭ ئىتتىپاق تۈزگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدۇق. ھازىر بولسا يۇ يىنجاۋ يەنە جاڭ پېيىۋەن ئۇرۇمچىدىكى ھەربىي ئىشلار دۇبەنى شېڭ شىسەي تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ما جۇڭگىنىڭ كۈنى بارغانسېرى قىيىنلىشىپتۇ دېگەن بىر خەۋەرنى ئاڭلاپتۇ. لېكىن، ما جۇڭگىنىڭ ئۇرۇمچىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىۋېتىپتۇ دېگەن پاراڭلار يەنىلا تارقىلىپ يۈرمەكتە.

كەچتە قوماندان جاڭ فېڭمىڭ بىزنى قارشى ئېلىش يۈزىسىدىن زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. بىز زىياپەتكە ۋاقتىدا بارىدۇق. بىراق، بىز خېلىغىچە ساقلاپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇ ئاندىن بۇ كىچىككىنە ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ

بىرئاز قىزىتىپ قاپتۇ، شۇڭا ئۇ زىياپەتكە قاتنىشالمىدى. ئۇنىڭ بىز بىلەن ھەمداستىخان بولۇشنى خالىماسلىقىدىكى ھەقىقىي سەۋەب دىن مەسلىسىدىن ئىبارەت. ئۇ ئىسلام دىنى مۇخلىسى ئىكەن، بىز بولساق چوشقا گۆشى يەيدىغانلار ئىدۇق. لېكىن، بىز توخۇ گۆشى قىيمىسى (كەپتەر تۇخۇمى بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ شورپىدا پىشۇرۇلغان)، بېلىق قانىتى، بېلىجان، دېڭىز يۇسۇنى، نېلۇپەر يىلتىزى ۋە بامبۇك نوتىسى قاتارلىقلاردىن قىلىنغان سەيلەر، جىگىمو ۋە باشقا ئېسىل، لەززەتلىك تائاملار — قومۇلدا پۇل چىقىرىپمۇ تاپقىلى بولمايدىغان نەرسىنى يېدۇق. پەرزىمىرچە، بۇ نەرسىلەر يېگىشىھەر بازىرىدىكى سودىگەرلەردىن بۇلاپ كېلىنگەن بولسا كېرەك. كۆچىلىك يەنە بىر - بىرىگە ئىسىستىلغان گۇرۇچ ھارىقى تۇتۇشتى، گەرچە بۇ ھاراق ھەربىي قوشۇن ئىچىدە مەنئى قىلغان، يەنە كېلىپ، يارىدار ئەسكەر بولمىسا زادىلا تاپقىلى بولمايدىغان بولسىمۇ.

جاڭ فېڭمىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ئىككى ئادەم بىزنى كۇتمەكتە ئىدى، زىياپەتتە ئولتۇرغانلارنىڭ كەيپىياتى قىزغىن ھەم خۇشال ئىدى. زىياپەت باشلانغاندا، ئارىمىزدىن بىرەيلەن مۇنداق دېدى: بىرنەچچە كۇندىن بېرى، بىز قۇملۇق ئىچىدە يول يۇرگەچكە، ئۇستىبېشىمىزغا قونغان ۋە ئاغزىمىزدىن كىرىپ كەتكەن توپا - چاڭلارنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق، ئەگەر بىر يۇيۇنۇۋالغان بولساق، قانچىلىك ھۇزۇرلىنىپ كەتكەن بولاتتۇق - ھە! بىز زىياپەتتە تاماق يەپ بولۇپ ئورنىمىزدىن تۇرۇشىمىزغا، ساھىبخانىنىڭ بىر ۋەكىلى مۇنچىنىڭ سۇيى ئىسسىتىپ تەييارلاندى، دەپ جاكارلىدى.

بىز ھېلىقى بۇتخانىدىن چىقىپ كىچىك ئاپتوموبىلىمىزدا ئولتۇرۇپ كەلگەن ئوفىتسېرنىڭ ھەمراھلىقىدا بىر كىشىنىڭ ئالدىمىزدا پانۇس تۇتۇپ يول باشلىشى بىلەن، بىرىمىزنىڭ

كەينىدىن بىرىمىز خۇددى ئەرۋاھىتەك قاپقارا كۆلەڭگىلەر ئاستا سىدىرلاپ تۇرغان كىچىك قورۇ ۋە تار دالانلاردىن ئۆتۈپ، كىچىك بىر ئۆيگە كىردۇق. بۇ مۇنچىنىڭ كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيى ئىكەن، بۇ ئۆيدىكى شىرەگە ياندۇرۇلۇق چىراغ، چاي، قەنت ۋە تاماكىلار قويۇلغانىدى. بىز ئىسسىق سۇ تولدۇرۇلغان يۇيۇنۇش كۆلچىكىگە بىر - بىرلەپ كىردۇق، ئاندىن پۇرکۇگۇچلۇك جۇمەكتى ئۆزىمىزگە توغرىلىدۇق. ئۆي ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى. هەممەيلەننىڭ خۇشاللىقتىن گۈلقەلبلىرى ئېچىلىپ كەتتى. جۇڭگولۇقلارمۇ، شۆبىتسىيەلىكلەرمۇ تەڭ دېگۈدەك خۇشاللىقتىن ناخشا ئوقۇيتتى، توۋلىشاتتى، هىندى ئۇسسۇلى ئويناشاتتى، يەنە جۇمەكتىكى مۇزدەك سۇنى بىر - بىرىگە چاچرىتىپ سوقۇش قىلاتتى، شۇنىڭدەك شوخ ۋە ئاجايىپ قىزىقارلىق چاقچاقلارنى قىلىشاتتى. بىزدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان هېلىقى ياش ئوفىتسېر بەلكىم ئۆزىنى قېچىپ چىققان بىر توپ سارىڭلار ئىچىدە قالغاندەك هېس قىلغان بولسا كېرەك، سېرىكچىلەردەك غەلىتە ئويۇنلارنى ئويناۋاتقان بۇ كىشىلەرگە قاراپ مەمنۇن بولغاندەك كۈلۈپ تۇراتتى.

بىز ئەڭ تۇنجا، ئەڭ مۇهىم خەۋەرلەرگە ئومۇمەن يۇ يىنجاۋ ئارقىلىق ئىگە بولاتتۇق. ئۇ هامان ئاشۇنداق چېچەن - ئەقىللىك ۋە هۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەيلى قانداقلا ئىش بولسۇن، ماڭا دوكلات قىلىپ تۇراتتى. بەزى خەنزۇلار بىزگە پۈتۈن ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنى تۇرپانغا ئېلىپ بارماسلىق، رۇخسەت ئېلىپ ئۇ يەرگە بارغاندىمۇ، پەقەت ئىككىلا ئاپتوموبىل بىلەن تەۋەككۈلىسىگە بېرىپ بېقىش، قالغان ئاپتوموبىللارنى ئەنشىگە ياكى باشقا بىخەتەررەك جايغا ئاپىرىپ قويۇش توغرىسىدا نەسىهەت قىلدى. لېكىن، بىز تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنى ئىككىگە بۆلۈۋەتمەسلىكنى، هەرقانچە چوڭ بەدەل بېرىشكە توغرا كەلسىمۇ، هەممىمىز بىرگە بولۇشنى قارار قىلدۇق.

هازىر بىز ئىلگىرى رادىيودا ئاڭلىغان قومۇلنىڭ غەربىي رايونلىرىدىكى توپىلاڭغا دائىر بەزى يېڭى خەۋەرلەرنى ئاڭلىدۇق. كۇچالىق بىرنەچچە يۇز ئۇيغۇر باندىت مەخپىي ھالدا قومۇلغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، بۇ شەھەرنى ئىشغال قىلىش ۋە بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشقا ئۇرۇنغانىكەن، ما جۇڭگىنىڭ جياڭجۇن 1500 ئەسكەر ئەۋەتىپ ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئاپتۇ ۋە تارمار قىپتۇ، ئەسىرگە چۈشكەن 70 كىشى شۇ يەردە چېپىپ تاشلىنىپتۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ كاتتىبېشى ۋە باشقىلار جېنىنى ئېلىپ قېچىپتۇ. بۇ ئىش قومۇلغا كېلىشتىن بىر ھەپتە بۇرۇن يۈز بەرگەنىكەن. بۇ بەزىلەرنىڭ بىزگە تۇرپانغا بېرىشتا يول ئۈستىدە باندىتلاردىن پەخەس بولۇڭلار، دەپ نەسىھەت قىلغانلىقىدىكى سەۋەب ئىدى.

ما جۇڭگىنىڭ قوشۇنىدىكى 500 كىشى تۇرپانغا قايتۇرۇپ كېتىلىدى، قالغانلار 8- فېۋرال ئەسكەرلىككە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان 700 ئۇيغۇر يىگىتنى ئېلىپ قومۇلدىن يۈرۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ماڭغىنىنى ئىنژىنېر گۇڭ جىچېڭ كۆرگەن. ئۇلار دەرۋازىسىغا قۇلۇپ سېلىنغان يوغان بىر ھويلىغا خۇددى قويغا ئوخشاش قامىپ قويۇلغان. ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، خوتۇنلىرى ۋە ئاچا- سىڭىللىرى دەرۋازىنىڭ سىرتىدا يىغا - زار قىلىپ ئاھ ئۇرۇشقان. قوماندان جاڭ فېڭمىڭ ما جۇڭيىڭغا ئەھۋالنى دوكلات قىلىپ، ئۇلاردىن بۇ يەردە ئۇنىڭغا 2 — 3 يۈز ئادەم قالدۇرۇشنى ئۆتۈنگەن. بولمىسا، قېيقالغان ئازغىنا تېرىلغۇ يەرلەرنىڭمۇ تېرىلماي ئاق قالىدىغانلىقىنى ۋە قالدى - قاتتى سودا ئىشلىرى ھەم قول ھۈنەرۋەنچىلىك كەسىپلىرىنىڭمۇ پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭمۇ چۆلدىكى بۇنداق بىر دۆۋە خارابىگە قوماندان بولغۇسى يوقلۇقىنى ئېيتقان.

ئەتىسى 9- فېۋرال سەھەردە بىز قومۇلغا يېتىپ كەلدۇق. شۇ كۈنى كېچىدە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 10.9℃ تىن تۆۋەن

ئەمەس ئىدى. بىز ئىللىق رايون ۋە مۆتىدىل پەسلىگە يېقىنلاشماقتا ئىدۇق. قىش بىزگە بەكمۇ مۇلايىم مۇئامىلە قىلدى. تەڭرى بىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلاۋاتاتتى. كۈندۈز كۈن ئۇزارماقتا، تۇرمۇشمۇ خېلىلا يەڭگىللىشىپ بارماقتا ئىدى. بىزگە يېقىلغۇلارنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن ئەندىشە قىلمۇيدىغان ھاجىتى قالمىدى.

ھېلىقى تاتار كېرىموف يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ قەيەردە جەسەت بولسا شۇ يەردە قارا قۇش بولىدۇ دېگەندەك بىر ئىش ئىدى. ئۇ بىزگە: «مېنىڭ بىر ياخشى دوستۇم بار، ئۇ ئۇيغۇر، تۇرپاننىڭ بۇ تەرىپىگە نەچچە كۈنلۈك كېلىدىغان بىر يەردە ئولتۇرىدۇ، ئۇ تۇرپان رايونىدا تاشقا ئايلانغان ھايۋان سۆڭەكلىرى قاتلىمى بار بىر تاغ بارلىقىنى بىلىدۇ. ئۇ يەردە مۇكەممەل ھايۋانات سۆڭىكى ــ ھايۋانلارنىڭ بېشى، ئومۇرتقا سۆڭىكى، قۇيرۇقى، پاچاقلىرى قاتارلىقلار بار ئىكەن، بۇ يەر ناھايىتى مەخپىي» دېدى. كېرىموف بۇ يەرنىڭ نەدىلىكىنى ئۇقماقچى ۋە «تاشقا ئايلانغان ھايۋانات سۆڭىكى» نى جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرىغا ئاپىرىپ ساتماقچىدى، بۇ نەرسە بىرنەچچە مىليون يۈەنگە يارىشى مۇمكىن! جۇڭگودا ھايۋانلارنىڭ تاشقا ئايلانغان سۆڭەكلىرى تازا پۇلغا يارايدىكەن. جۇڭگونىڭ دورا دۇكانلىرى ئۇ نەرسىلەرنى دورا ئورنىدا ساتىدىكەن. كېرىموفنىڭ مۇجمەل خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، ئېھتىمال قىممىتى ناھايىتى ئۇستۇن تاشقا ئايلانغان سۆڭەك «قېزىلمىسى» بار بولۇشى مۇمكىن.

تۇنۇگۈن زىيارەتتە بىز بىلەن بىللە بولغان ھېلىقى ساھىبخانىنىڭ بىرقانچە ۋەكىلى بىزنى يوقلاپ كەلدى. ئۇلارنىڭ بىرى قوماندانلىق ئىشتابى تېلېگراممىا ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى ئىدى. يۇ يىنجاۋ ئۇنىڭدىن ما جۇڭيىڭ جياڭجۇندىن جاۋاب كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى سورىدى. ئۇ «جاۋاب يوق» دېدى. يۇ يىنجاۋ بۇنى جاڭ فېڭمىڭغا بۇ ھەقتە جاۋاب كەلگەن بولسىمۇ،

لېكىن بۇ جاۋاب بىرگە پايدىسىز بولغاچقا، ئۇ بىرگە يەتكۈزۈشنى مۇۋاپىق كۆرمىگەن بولسا كېرەك، دەپ چۈشەندۈردى. كەچتە، چىن زۇڭچى ياۋروپا - ئاسىيا ئاۋياتسىيە شىركىتىگە ۋاقىت جەدۋىلىنى كۆرۈشكە باردى. قوماندانلىقنىڭ قول ئاستىدىكى بىر ئادەمنۇ ئۇ يەردە ئىكەن. ئۇ چىن زۇڭچىغا ما جۇڭيىڭدىن جاۋاب كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ، لېكىن چىن زۇڭچى ئۇنىڭدىن جاۋابنىڭ مەزمۇنىنى ئالالماپتۇ. بۇ ئەھۋال بىزنىڭ گۇمانىمىزنى كۈچەيتىپ قويدى. ئەگەر «بولىدۇ» دەپ جاۋاب كەلگەن بولسا، يەنى بىز ئەركىن ھالدا تۇرپانغا ۋە تۇرپاننىڭ غەربىگە بارالايدىغان بولساق، جاڭ فېڭمىڭ بۇنى بىزگە دەرھال ئۇقتۇرۇشى مۇمكىن ئىدى. بىز ئادەمنى تىت - تىتچىلىقتا زەردىگۆش قىلۋېتىدىغان بىر خىل قىيىن ئەھۋالدا قالدۇق.

جەڭ مەيدانىدا نەنجىڭ ئەلچىسى ۋە چەت ئەللىكلەر كۆرۈشكە قولايسىز ئاللىقانداق بىرەر ئەھۋال يۈز بېرىپ قالدىمۇ - قانداق؟ قومۇل بىز ئۈچۈن شىنجاڭدىكى بىرىنچى ۋە ئەڭ ئاخىرقى قارارگاھ بولۇپ قالدىمۇ - قانداق؟

بىز تۇرغان ئۆي ھەم تاماق يەيدىغان، مېھمان كۈتۈدىغان ئۆي، ھەم ياتاق بولغاچقا، ئۇنى ئىشخانا قىلىش بەكمۇ قولايسىز ئىدى. چۈنكى، ئەھۋال سوراپ كەلگۈچىلەر كۈنبويى ئۈزۈلمەيتتى، ئۇلارنى چاي قۇيۇپ، پېچىنە - پىرەنىك ۋە تاماكا تۇتۇپ ئۇزىتىشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭا، مەن چۆلدىكىگە ئوخشاش، كىچىك ئاپتوموبىل ئىچىدە ئىشلەيتتىم، ئۇ يەردە مەن خېلىلا نامى بار ياقۇپبەگ[1] دېگەن بىر ئادەمنى كۈتۈۋالدىم. ئۇ قومۇل ئۇيغۇرلىرى ئىچىدە ئەمەلىي ھوقۇقى بار شەخس — يولۋاسخانىنىڭ

---

[1] 19- ئەسىردە جەنۇبىي شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان تاجاۋۇزچى ياقۇپبەگنىڭ ئىسمىغا ئوخشايدۇ.

ئىككىنچى ئوغلى ئىدى. ياقۇپبەگ بىزنى قوغلىۋېتىش ئۈيۇقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە قارشى ئېلىشقا تېگىشلىك كىشىلەر دەپ قارىدى. ئۇ بىزگە تۇرپاندىكى دادامغا تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئازادىرەك ئۆي ھازىرلىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىڭلار دېدى.

1928 - يىلىدىكى بىر قېتىملىق سەپىرىمىزدە نورلىن، ئامبورت بىلەن بىرلىكتە ئۈرۈمچىدىن ماگىسۇرباي دېگەن بىر باي سودىگەرنىڭ ئائىلىسىدە تۇرغانىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھازىر ئۇ سىياسىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قېچىپ كېتىپ، كۇچا بىلەن قەشقەر ئارىلىقىدىكى يولدا باندىتلارنىڭ كاتتىبېشى بولۇپ قاپتىمىش. بۇ قېتىم بىز ئۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكىگە ئوخشىمايدىغان بىر شارائىتتا يەنە بىر قېتىم كۆرۈشۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن. كىشىلەرنىڭ يەنە بىزگە ئېيتىشچە، قەشقەر ۋالىيسى مادوتەي[1] ما جۇڭيىڭغا تېلېگراممۇ يوللاپ، ئەگەر ما جۇڭيىڭ ئۈرۈمچىنى ئوڭۇشلۇق ئالالىسا، پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ ئۈنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى، ئەمما شېڭ شىسەي غەلىبە قىلىپ قالسا، جەنۇبتىكى يېرىم ئۆلكە ئۇ تەرەپكە ئاغمىچى بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئەتىسى قاق سەھەردىلا، ئىككى ئەسكەر كىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ يەنە باشقا ئىككى ئەسكەر بىلەن بىرلىكتە، قومانداننىڭ بۇيرۇقى بويىچە، بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ، تۇرپانغىچە ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. ئەجەب ياخشى بوپتۇ، غەربكە بارىدىغان يول بىزگە ئېچىلىپتۇ - دە! ما جۇڭيىڭنىڭ قومانداناتلىق

---

[1] بۇ قەشقەرنىڭ مەمۇرىي ئەمەلدارى (ۋالىي بىلەن تەڭ) ما شىياۋۇنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئەينى چاغدىكى گەنسۇ ئۆلكىسىدىكى يەرلىك ئارمىيەنىڭ جىيادجۇنى ما شىياۋۇ بىلەن بىر ئادەم ئەمەس. دوتەي — چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى تۆتىنچى دەرىجىلىك ئەمەلدار (ۋالىي بىلەن تەڭ) لارنىڭ ھۆرمەت بىلەن ئاتىلىشى.

ئىشتابى بىزنىڭ بېرىشىمىزنى كۈتمەكتە ھەمدە بىزنى قارشى ئېلىشقا تەييار تۇرماقتا.

بىر سائەتتىن كېيىن بۇ خەۋەر بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپپىرىپ قويۇشقا مەسئۇل قىلىنغان ھېلىقى ئوفىتسېر تەرىپىدىن ئىسپاتلاندى. ئۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى لو ۋېنۇۋۇ چۈشكەن ئايروپىلان قوموللغا قونغاندا، لو ۋېنۇۋۇنىڭ بارلىق يۈك - تاقلىرىنى ئاختۇرغان ھېلىقى لۈكچەك ئىدى. بۇ ھاكاۋۇر ياساۋۇل بىزگىمۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ خىرىس قىلماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ يۈ يىنجاۋغا: «ئاپتوموبىلىڭلاردا يۈك - تاقلار شۇنچە كۆپ ئىكەن، ئۇنىڭدا شىنجاڭدىكى بەزى سودىگەرلەرگە ئېلىپ كەلگەن مال بولۇشى مۇمكىن» دېدى. يۈ يىنجاۋ بۇنداق ئىش بولمىغانىدەك بىر قىياپەتتە ئۇنىڭغا: «بىز نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭدىكى سودىگەرلەر بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق» دېدى.

قوماندان جاڭ فېڭمىڭنىڭ چىن فاملىلىك بىر ياردەمچىسى بىزگە ما جۇڭيىڭنىڭ سەممىي جاۋابىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ بەردى. جياڭجۇن ئۆز تېلېگراممىسىدىكى جاۋابىدا، قانچە بالدۇر يولغا چىقساڭلار شۇنچە ياخشى دېگەن. چىن فاملىلىك بۇ يارداەمچى يەنە ئۆزىنىڭ باشلىقىنىڭ كىشى قۇلىقىغا ئانچە ياقمايدىغان بىر تەلىپىنى، يەنى بىزدىن 150 گاللون بېنزىن «قەرز» ئېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ رادىيو - تېلېگراف ئاپپاراتىغا ئىشلەتمەكچى ئىكەنلىكىنىمۇ يەتكۈزدى. مەن: «ياق، بولمايدۇ، بىزدىكى بېنزىنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىزگە ئېھتىياجلىق، چۈنكى ئالدىمىزدا تېخى ماڭىدىغان يول ئۇزۇن، بىز ھۆججەت ئېلىپ، بەك كۆچەپ كەتسەك 60 گاللون بېنزىنلا بېرەلىشىمىز مۇمكىن» دەپ جاۋاب بەردىم. چىن بۇنىڭغا قوشۇلدى. ئۇ جاڭ فېڭمىڭنىڭ نامىدا تۇرپانغا بارغاندىن كېيىن، بىزگە يەنە ئاشۇنچىلىك مىقداردا

بېنزىن بېرىدىغانلىقىنى ھۆددە قىلىدى - دە، كېيىن بىرگە جاڭ فېڭمىڭنىڭ ئىمزاسى قويۇلغان بىر پارچە ھۆججەت بەردى.

بىز كۆكخوتتىن ئايرىلغاندا، 3260 گاللون بېنزىن بار ئىدى، خېشىغا كەلگەندە بولسا، 2320 گاللون بېنزىن قالدى؛ قومۇلغا كەلگەندە يەنە 1900 گاللون بېنزىن قالدى؛ بىز ھازىر يەنە 60 گاللون بېنزىننى ئارىيەت بەردۇق، شۇنداق بولغاندا، بىزدە پەقەت 1840 گاللونلا بېنزىن قالدى. كۆكخوتتىن قومۇلغا كەلگۈچە 1420 كىلومېتىر يول يۈردۇق. ھەربىر گاللون بېنزىن بىلەن يەتتە - سەككىز كىلومېتىر يول يۈرۈپتۇق[1]. ئەگەر جاڭ فېڭمىڭنىڭ دېگىنى ئىشەنچلىك بولمىغان بولسا، بىز ئۇچۇن پايدىلىق بولاتتى. بىز ئۇ 60 گاللون بېنزىننى بىكاردىن - بىكارغا توشۇپ يۈرمەيتتۇق. لېكىن، ئۇ كارزاپلىق قىلمۇاتاتتى، ئۇنىڭ بەرگەن ھۆججىتى تۇرپانىدا بىر تېسىنگمۇ ئاقمايتتى. دېمەك، ئۇلار 60 گاللون بېنزىنىمىزنى ئالداپ ئېلىۋالدى. بىز ئۇنىڭغا ھەقىقىي ئىشەنچ قىلالمايتتۇق. لېكىن، ھەممە يەردە، بولۇپمۇ قومۇلدا ئۇ يەرنىڭ قوماندانىنىڭ چىشىغا تېگىش خەتەرلىك ئىش ئىدى. ئۇ ئەگەر ما جۇڭيىڭ جىاڭجۇنگە بېزنىسى چۆلگە ھەيدىۋېتىش كېرەك دەپ تېلېگراما بېرىپ قويىدىغان بولسا، بىز پۈتۈنلەي تۇگىشىمىز. شۇڭا، بىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ ئاچچىق دورىنى يۇتماي ئامال يوق ئىدى. بىز ئۆلكىگە كىرگەن ئىكەنمىز، ئۇ ھالدا ھەر خىل ئەھۋاللارغا ماھىرلىق بىلەن تاقابىل تۇرالايدىغان بولساقلا، 60 گاللون بېنزىننى زىيان تارتقان تەقدىردىمۇ، كۇنمىزنى يەنە كۇن ئېتەلەيمىز. ئىشنى ئەڭ يامان يەردىن ئويلىغاندا تۆگە، ئات ۋە ھارۋىلاردىن پايدىلانساقمۇ بولىدۇ - دە! بىز تۇگمىنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قالساق بولمايدۇ.

---

[1] ئەسلىي ئەسەردە مۇشۇنداق، بۇ سان بىر - بىرىگە زىت.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، بىز ياقۇپبەگ ۋە ئۇنىڭ ئىنىسى ئەخمەتبەگنىڭكىدە مېھمان بولۇپ، كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدۇق. ئۇلار بىزنى ئۇششاق توغرىلىپ بىر قەۋەت نېپىز خېمىر ئىچىگە ئېلىنىپ، قاسقاندا پىشۇرۇلغان قوي گۆشى، ئادەتتىكى گاڭپەن ۋە ئۇششاق پارچىلانغان قوي گۆشى، سەۋزە ۋە يېمىش ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىغان غىزا — پولۇ ھەم چاي بىلەن كۈتۈۋالدى. ئۇلار بىزگە قومۇلدا كۆپ دېگەندە 200 ئۇيغۇرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى، پىچاندا 11 مىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈلگەنلىكى، تۇرپاننىڭ ۋەزىيىتىنىڭ تىنچ ئىكەنلىكى، بازارنىڭمۇ قايتا ئېچىۋېتىلگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

11- فېۋرال ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 7.1℃ بولدى. ئارىمىزدىن بەزىلەر ياقۇپبەگ ۋە ئاخۇنباينىڭ ھەمراھلىقىدا ئاپتوموبىل بىلەن قومۇلنى بىرقۇر تاماشا قىلدى. بىز جىن شۇرۇننىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن دەۋرىنىڭ يادنامىسى سۈپىتىدە بۇ ئۆلكىگە قالدۇرۇپ كەتكەن بالايىئاپىتنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆردۇق. باتۇر ھەم تالانتلىق جىاڭجۇن زوزۇڭتاڭنىڭ بۇتخانىسىنى ئۇنىڭ ئىچىدىكى بۇت ۋە يوغان نەزىر - چىراغ سۇپىسى بىلەن قوشۇپ تۈپتۈز قىلىۋەتكەنلەر ئۇيغۇرلار بولسا كېرەك. ئۇلارنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى ئىنتايىن شەپقەتسىز بەدۆلەت («بەخت - سائادەت ئىگىسى») ياقۇپبەگنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ياشىغان. ئۇلار قاراپ تۇرۇپ زوزۇڭتاڭنىڭ شىنجاڭنى ياقۇپبەگنىڭ قولىدىن قايتۇرۇۋالغانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، ھازىر بۇ ئۆلكىنىڭ چاڭ - توزانلار بىلەن تولغان چوڭ - كىچىك كوچىلىرىدا ئېقىۋاتقان قان بىلەن ياشنى خاتا ھالدا زوزۇڭتاڭنىڭ كاساپىتىدىن بولدى دەپ قارىغان.

بۇنىڭدىن ئالتە يىل بۇرۇن، قومۇلنىڭ كونا ۋاڭى شامەخسۇتنى زىيارەت قىلغان چاغدىكى ئەھۋاللار ھېلىمۇ كۆز ئالدىمىزدىن كەتمەيدۇ. ئۇ بېشىغا ئاق يىپەك سەللە يۆگىگەن

هالدا، سەلتەنەتلىك ئوردىسىدا بىزنى قوبۇل قىلغانىدى. ئۇنىڭ ساقال - بۇرۇتلىرى كۆمۈشتەك ئاپپاق ئىدى. ئۇنىڭ ئوردىسىنىڭ ھەممىلا يېرىگە گىلەم، پايانداز سېلىنغان، ئاجايىپ ياسداق - پۇزۇر ساپالار قويۇلغان، تامغا مەشھۇر يېخى نارانىڭ ئۆز بېغىشلىمىسى ئېسىلغانىدى. ئوردىنىڭ بىر قىسمى كونا شەھەر ئەتراپىدىكى سېپىل ئۈستىگە بىنا قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن قومۇلنىڭ كوچىلىرى ۋە ئۆي - ئىمارەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

جىن شۇرۇپىنىڭ قول ئاستىدىكى قىساسچىلار ئەترىتى ئۆز غوجايىنىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئوردىدىكى قىممەتلىك بايلىقلارنىڭ بىرنىمۇ قويماي بۇلاپ كەتكەن، ئاندىن ئۇلار ئوردىنىڭ تۆۋرۈكلىرى، راۋاقلىرى ۋە تورۇسلىرىنى كۆيدۈرۈپ، كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان تاملىرىنىمۇ بۇزۇۋەتكەنىدى. بۇ ئىشلارنىڭ بولغىنىغا ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى.

بىز بالىخانىنىڭ بىر قىسمىغا چىقتۇق، بۇ يەر ئەسلىدە شامەخسۇت يېتىپ - قوپىدىغان جاي ئىكەن. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن بۇ يەردە ئۇنىڭ ئوغلى — 20 ياشلىق يىگىت ۋاڭلىق تۇزۇم بىكار قىلىنغاندىن كېيىن، ئاددىي پۇقرادەك كۈن ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. بىز ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق. ئاڭلىشىمىزچە، ئۇ كۆزگە كۆرۈنگەن، بىلىملىك ھەم مۇلايىم كىشىمىش. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشتىكى بۇ پادىشاھلىقىدا تىنچلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇ ئوسمانلىق ئوردىسىنى بۇرۇنقىدەك ئاشۇنداق كۆركەم ۋە ھەشەمەتلىك ياساپ چىقماقچى بولۇۋېتىپتۇ.

بۇ يەردە كۆزگە تاشلانغىنى نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق مەنزىرە- ھە! ھەممە تاملار بۇزۇپ تاشلانغان، كۆيدۈرگىلى بولمىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى كۆيدۈرۈپ تۈگىتىلگەن، ئەگەر بۇ يەرنىڭ

بىر چېتىگە چىقىپ، بۇرۇن ۋاقتى ئوردىسىنىڭ بېغى قىلىنغان، ھازىر چۆلدەرەپ قاقاسلىققا ئايلىنىپ قالغان ئاشۇ كىچىككىنە بىر پارچە يەرگە نەزەر تاشلىماقچى بولساق، ئۇ ھالدا ۋەيران بولۇپ كەتكەن ئېگىز - پەس تاملار ئارىسىدا ئېھتىيات بىلەن قەدەم بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. شامەخسۇتىنىڭ ئارقا ئوردىسى ۋە ياز كۈنلىرى دەم ئالىدىغان شىپىگى خۇشبۇي مېۋىلىك دەرەخلەر، بېدىشقا ئېلىنغان ئۈزۈم ۋە قوغۇنلۇق ئارىسىغا جايلاشقانىدى. لېكىن، ئەمدىلىكتە بولسا، بۇ يەردە كۆيۈپ چۈچۈلىغا ئايلانغان بىرنەچچە تال ياغاچتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغان، دەرەخلەرمۇ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلانغانىدى.

باغنىڭ سىرتى ئاشۇ بەختسىز كونا شەھەر، ۋەيران قىلىنغان ئۆيلەر بولۇپ، ئۇلار خۇددى كۈل رەڭ شاھمات تاختىسىغا ئوخشايتتى. بۇ يەردە ساق قالغىنى كوچىلار بولسىمۇ، بىراق ئۇلارمۇ تاش - ساپال، ئەخلەت دۆۋىلىرى بىلەن توسۇلۇپ قالغانىدى. بۇ كوچىلاردا دۆۋە - دۆۋە خارابىلەر ۋە ئۇ يەر - بۇ يەرگە سېلىنغان يەكىكە - يېگانە بىرنەچچە ئۆي (بۇ ئۆيلەر ماكانسىز قالغان ئىگىلىرى تەرىپىدىن قايتا يېپىلغان بولۇشى مۇمكىن) دىن باشقا، ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

ئوردىنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىدە چوڭقۇرلۇقى بىرنەچچە مېتىر، كەڭلىكى 70 — 80 سانتىمېتىر كېلىدىغان بىر قۇدۇق بار ئىكەن. بىرقانچە ئەسىردىن بۇيان، قۇدۇق قومۇلدا ئۆتكەن ۋاقىلار پۇقرالاردىن شىلىۋالغان ئالتۇن - كۈمۈشكە لىقمۇلىق تولۇپ بولغانىكەن. لېكىن، ئۇنىڭ ئاغزى شۇنداق ئۇستىلىق ۋە مەككارلىق بىلەن يېپىلغان ئىكەنكى، ئۇنىڭ ئورنىنىڭ نەدىلىكىنى ۋاقىنىڭ بىر - ئىككى يېقىن ئادىمىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن. جىن شۇرۇپنىڭ قول ئاستىدىكى باندىتلار بۇيرۇقتا بىنائەن ھەرقانچە بەدەل بېرىشتىنمۇ قورقماي بۇ قۇدۇقنى ئىزدەپ تاپقان ھەمدە

ئۇنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن مال - دۇنيانى ئۇرۇمچىدىكى جىن شۇرۇنىنىڭ يامۇلىغا توشۇپ كەتكەن. بىر خائىن ناھايىتى كۆپ ئىنئام ئېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا ھېلىقى قۇدۇقنىڭ نەدىلىكىنى ئېيتىپ بەرگەن. بۇ قۇدۇق نەزەرنىڭ خۇسۇسىي ھۇجرىسى ئىچىدە ئىكەن. بۇ قۇدۇق قۇرۇقدىلىپ، مال - دۇنيالىرى جىن شۇرۇنىنىڭ ھۇزۇرىغا توشۇپ كېتىلگەن. جىن شۇرۇن بۇ مال - دۇنيانى كارۋان تەشكىللەپ باربكۆل ۋە كۆكخوت ئارقىلىق تېھنجىنگە يۆتكۈۋالماقچى بولغان. لېكىن، زور مىقداردىكى بۇ زاڭ مالنى ئېلىپ ماڭغان كارىۋانلار شىنجاڭنىڭ چېگرا سىدىن چىقىش ئالدىدا بانديتلارنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپ قۇرۇقداپ قويۇلغان.

بىز ئاشۇ قۇدۇقنىڭ بويىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ قۇرۇقدىلىپ بولغان قاپقاراڭغۇ ئاستىغا تىكىلىپ قاريدۇق . بىر جۈپ قاغا ئەسكەرلەر- نىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا ئۇچرىمىغان تام ئۈستىدە زوكزىيىپ تۇراتتى. «ئۆمۈچۈكلەر ۋاڭ ئوردىسىغا تور باغلىغانىدى، ھۇۋقۇش بولسا ئەفراسىياپنىڭ قەلئەسى ئۈستىدە ھۇۋلايتتى».

بىز ۋاڭ غوجامنىڭ ئوردىدىن سەل نېرىراققىراق جايلاشقان خېلىلا سۇرلۇك - ھەيۋەتلىك مەسچىتىگە كىردۇق. ھېيتگاھ مەسچىتى دەپ ئاتىلىدىغان بۇ مەسچىتنىڭ چىرايلىق بىر خانىقاسى بار ئىكەن. ئۇنىڭ تورۇسلىرىنى مەھكەم، پۇختا كۆۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇرىدىكەن، رەت - رەت تۈۋرۈك قويۇلغان بۇ خانىقانىڭ يورۇق چۈشكەن يېرى بىلەن يورۇق چۈشمەيدىغان گۇڭگا يەرلىرى ئاق - قارىسى ئېنىق بىر سۈرەتنى شەكىللەندۈرەتتى. تەقۋادار مۇسۇلمانلار بەيغەمبەرنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىپ، بۇ يەرگە توپلىنىپ بىر يىلدا بىرنەچچە قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان چوڭ دىنىي مۇراسىملارنى ئادا قىلىدىكەن. ئەمدىلىكتە، ئۇلارنىڭ سانى ئازلاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن دىنىي مۇراسىم، شەك - شۈبھىسىزكى، يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئۆتكۈزۈلۈۋېرىپتۇ.

مەسچىت خانىقاسىنىڭ سىرتى ئالتۇنلۇق مازار بولۇپ، بۇ تولىمۇ ئاددىي، پەس گۈمبەزلىك ئۇزۇنچاق قۇرۇلۇش ئىدى. تارىختا ئۆتكەن قومۇل ۋاڭلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى ئەنە شۇ گۈمبەز ئاستىدىكى لەھەتكە دەپنە قىلىنغان. گۈمبەزنىڭ ئىچىدە تاش ساندۇققا ئوخشاپ كېتىدىغان ئۇزۇنچاق ئابىدىلەر بار ئىكەن. بۇ ئابىدىلەر يەر ئاستىدىكى لەھەتنىڭ ئەمەلىي ئورنىدىن دېرەك بېرىدىكەن. ئەگەر ئۆلگۈچىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن قويۇلغان بۇ ئابىدىلەردە دېيىلگەن گەپلەر راست بولىدىغان بولسا، كېيىنكىلەر چوقۇم ئۇنىڭدىن قەھرىمانلارغا دائىر بىرەر داستاننى تېپىپ ئوقۇشقا ئامالسىز قالىدۇ. شامەخسۇت ئىنتايىن ئاچ كۆز، مۇتتەھەم. ئۇ ئۇيغۇر دېھقانلىرىنى قاقتى - سوقتى قىلىش بەدىلىگە بېيىغان. ئۇنىڭ ئەجدادلىرىمۇ ئۇنىڭدىن ئانچە پەخرلەنمەسە كېرەك. لېكىن، ئۆتمۈشتىكى شانۇشەۋكەتلىك كۈنلەر ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى، ۋاڭلىق تۇرۇم بىكار قىلىندى، دۇنيا - دۆلەتلىرى ئىس - تۈمانىدەك تۇزۇپ كەتتى، ئەمدىلىكتە قالغىنى ئەنە شۇ قەبىرە ۋە مەسچىتتىلا ئىبارەت، خالاس. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇرىتلىرى ئۆزلىرىنىڭ مەڭگۈ ئۇيقۇغا كەتكەن ئازابلىغۇچىلىرىنىڭ روھ - ئەرۋاھىغا دۇئا - تىلاۋەت قىلىدىغان جايمۇ خانۇەيران بولدى. شامەخسۇت بۇ يەردە ئۇيقۇغا كەتكەن. ئۇ ئەمدى ئويغىنالمايدۇ. ئۇنىڭ ئوردا - قەسىرى بىر دۆۋە كۈلگە ئايلىنىپ بولدى، ئالتۇن - كۈمۈش، دەپنە - دۇنيالىرىمۇ خۇددى توزۇغان تۇمانىدەك ئىز - دېرەكسىز غايىب بولدى.

ۋەيران بولغان يېزا - قىشلاقلاردىن ئۆتۈپ تۇرپانغا بېرىش

بىزنىڭ يولغا چىقىشىمىزغا كاشىلا بولغان بارلىق توسقۇنلۇقلار ئاخىر سۇپۇرۇپ تاشلاندى. بىز 12- فېۋرال سەھەردە قۇياش تېخى ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلمىگەن بىر چاغدا، ئورنىمىزدىن تۇرۇپ چىراغنى ياندۇردۇق. مەشتە پاراسلاپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. قورۇدا كىشىلەر ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشىپ يۈرۈشەتتى، ئاغرىپ قالغانلار دوختۇرنى تېپىپ كېسەل كۆرسەتمەكتە ئىدى، دوختۇر ئۇلارنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپ داۋالاۋاتاتتى. مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىش ئەترىتىنىڭ ئەسكەرلىرى تاللىق مىلتىقىنىڭ تەپكىسىنى بېسىپ تاراق - تۇرۇق قىلىشىۋاتاتتى. ھۆپىگەرلەر بىزنىڭ ئاشپەزگە نان ۋە تۇخۇم سېتىۋاتاتتى. بىز ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئوچۇق كۆڭۈل ئىگىسى يۇ ئەپەندى بىزنىڭ چۆلدە يول تەكشۈرۈشىمىزنى كۆكخوت ئاپتوموبىل شىركىتىگە پايدىلىق ئىش دەپ، ھەرقانچە قىلساقمۇ بىزدىن ئۆي ئىجارىسى ئېلىشقا ئۇنىمىدى.

ئەتراپىمىز پايپېتەك بولۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاياغ تىۋىشلىرى ۋە ۋاراقىراش - جارقىراشلىرى بىلەن تولغانىدى. مۇشۇ پاتپاراقچىلىقتا ياقۇپبەگ يېتىپ كەلدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ ئاغرىپ ئىككى قولى قولىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ، دوختۇردىن داۋالاپ قويۇشىنى ئۆتۈندى. دوختۇر ئۇنىڭغا: «ئىشىكىڭىز ئالدىدىن

ئۆتۈشتە، ئۆيىگىرگە كىرىپ، خوتۇنىگىزنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ قويايلى» دەپ جاۋاب بەردى.

ھۆرمەتلىك قوماندان جاڭ فېڭمىڭ كېلىپ، بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىدىغان ئەترەتكە ئۆزىنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقىنى چۈشۈردى. ئۇ ئالتە ئادەم ئېلىپ كەلگەندى، لېكىن بىز ئاپتوموبىلغا ئەڭ كۆپ دېگەندە يەنە تۆت ئادەم سىغدۇرالايدىغانلىقىمىزنى ئىزاھلىغاندىن كېيىن، ئاخىرىدا، ئۇ بىزگە بەش ئادەم بېرىدىغان بولدى، ئۇنىڭ بىرىنى (بىز شۇنداق پايدىلانىدۇق) يەنە بىر يېزىغا بارغاندا، ئاپتوموبىلدىن چۈشۈرۈۋەتمەكچى بولدۇق.

جاڭ فېڭمىڭ بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىش ئەترىتىنىڭ كوماندىرى قىلىپ بەلگىلىگەن شاگىشياۋ تۇنگان بولۇپ، ئىسمى ما يىگىبياۋ[1] ئىدى. ئۇنىڭ شەرەپلىك ھاياتىنى تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتۈشكە بولىدۇ: ئۇ گەنسۇدىكى چاغدا، ياش جىياگجۇن دەپ ئاتالغان. ما جۇگىيىگنىڭ ئۆزى بولسا، گەنسۇدا «بالا قوماندان» دەپ نام چىقارغان. 1931- يىلىدىن 1932- يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ما يىگىبياۋ خۇددى بىر يالماۋۇزدەك نىگشيادىن چىقىپ لەنجۇۋ، گەنجۇۋ ۋە سۇجۇۋلار ئارقىلىق ئەنشىگە يېتىپ بارغان. يولدا ئۇ كونا خانلىق يول بويىدىكى شەھەر - بازار ۋە يېزا - قىشلاقلارنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرگەن، قىرغىنچىلىق قىلغان ۋە بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ قۇرۇقداپ قويغان.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ بىرنەچچە مىڭ ئادەمنىڭ خۇنىغا قەرزدار ئىكەن. ئۇ ئۆلتۈرگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى خەنزۇلار ئىكەن، يەنە كېلىپ، تولىسى ئايالار ۋە بالىلار ئىكەن. ئۇنىڭ

---

[1] بۇ ئادەم ئەسلىدە گەنسۇنىڭ مىنشيەن رايونىدىكى خۇيزۇلار قوزغىلىڭىنىڭ باشلىقى ئىدى. 1928- يىلى ئۆكتەبىردە، ما جۇگىيىگ مەغلۇپ بولۇپ خېجۇۋدىن مىنشيەنگە چېكىنگەندە، ما يىگىبياۋ ئادەملىرىنى باشلاپ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، ما جۇگىيىگنىڭ ياراملىق ئاتارمىنگە ئايلىنىپ قالغان.

قەدىمى يەتكەنلىكى يېزا - قىشلاق ياكى دېھقان ئۆيلىرىنىڭ ھەننۇاسى كۆيدۈرۈلۈپ خارابىگە ۋە كۈلگە ئايلاندۇرۇلغان.

ما جۇڭيىڭ شىنجاڭغا بېسىپ كىرگەندە، ما يىڭبياۋ ئۇنىڭ سەنمۇبۇسىنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ، بۈيرۇققا بىنائەن قومۇلغا كەلگەن. ئالدىنقى بابتا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ يۇك - تاقىسىنى ئاختۇرغاندىن كېيىن، مىنىستىر ما جۇڭيىڭ جياڭجۇنگە ئېتىراز بىلدۈرگەن. ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنى باريكۆلنىڭ قوماندانى قىلىپ قويغان. بۇ ھېچقانداق جازا بەرمىدى دېگەن سۆز. ئۇ باريكۆلدە ئادىل ئىشلىمەي، ئۆزى بىلگىنىنى قىلىپ ياۋۇزلۇقتا چېكىگە يەتكەنلىكتىن، ئۇ يەردىكى خەنزۇلار ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ غايەت زور ئۆچمەنلىكىنى قوزغىغان. ئۇلار ئۇنى جايلىۋەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ بەختىگە ياريشا ئالدىن قېچىپ جېنىنى ئاران قۇتۇلدۇرۇۋالغان. ئۇ قول ئاستىدىكىلەردىن يەتتە - سەككىزدەك ئادەمنى باشلاپ باريكۆل بازىرىنىڭ غەربىي دەرۋازىسىغا قېچىپ بېرىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ مەلئۇنلارنىڭ جىمىسىنى ئۇ يەرنى مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرغان قاراۋۇللار توسۇۋېلىپ، كاللىسىنى چېپىپ تاشلىغان، پەقەت ما يىڭبياۋلا باشقىچە قىياپەتتە ياسىنىپ قېچىپ چىققان. ئۇ ئۆزى يالغۇز تەڭرىتاغنىڭ جىلغىلىرىدىن ئۆتۈپ، ئاچلىق ئازابىدىن ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ، مىڭ تەسلىكتە پىچانغا كېلىۋالغان، ئاندىن پىچاندىن قومۇلغا بىزدىن ئىككى ھەپتە بۇرۇنراق يېتىپ كەلگەن.

ھازىر، قوماندان جاڭ فېڭمىڭ بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل قىلىپ بەلگىلىگەن ئادەم دەل ئەنە شۇ نوچى ئىدى. ئىشىنىمىزكى، تۇرپانغا بارغۇچە بولغان يولدا، ما يىڭبياۋ شاڭشياۋ ھەرقانداق باندىتىنمۇ خەتەرلىك. لېكىن، ئۇ بىزگە تەھدىت سالماسلىقى مۇمكىن. قومۇلدا ئۇچراتقان بەزى

خەنزۇلارنىڭ بىزگە ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىش ۋەزىپىسىنى قوبۇل قىلىشتىكى مەقسىتى بىزنىڭ ما جۇڭيىگنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ ياخشى گەپىنى قىلىپ قويۇشىمىز ۋە بىزنىڭ تونۇشتۇرۇشىمىز ئارقىلىق، ما جۇڭيىڭ جياگجۇننىڭ يەنە بىر قېتىم ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشىگە نائىل بولۇشتىن ئىبارەت ئىكەن. شۇڭا، ئالدىن مۆلچەرلەشكە بولىدۇكى، يول ئۈستىدە ئۇ يېنىكلىك بىلەن تەنتەكلىك قىلماسلىقى مۇمكىن. ھەرنېمە بولسا، بىز قوماندان جاڭ فېڭمىڭنى بىزنى ئاپىرىپ قويۇش باھانىسى بىلەن، ئۆزىدىن تېخىمۇ يامان بىر مۇتتەھەمنى ھەيدەۋېتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدۇق، شەك - شۇبھىسىزكى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بىزدىن ئىنتايىن خۇشال بولۇشى مۇمكىن.

سائەت 9 يېرىم بولغاندا ھەممە تەييارلىقلار پۈتتى. بىرقانچە ئاپتوموبىل ھېلىقى قورۇدىن ئاستا قوزغالدى - دە، تار دەرۋازىدىن چىقىپ، كەڭلىكى كاردوردىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان ئاساسلىق كوچىغا قاراپ ماڭدى. بىز ئولتۇرغان كىچىك ئاپتوموبىل يولۋاسخانىنىڭ ھەشەمەتلىك سارىيى سىرتىدا بىرپەس توختىدى. قىزىق ئىش، بۇ ساراي جىن شۇرۇپىنىڭ قول ئاستىدىكى باندىتلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدىن ئامان قاپتۇ. بىز يولۋاسخانىنىڭ ئوغلى ياقۇپبەگنىڭ ئۆيىگە كىردۇق. ئۇنىڭ رەپىقىسى بېشىغا قېلىن رومال ئارتىپ، ئاپتاپقا كەينىنى قىلغان ھالدا ئولتۇراتتى. دوختۇر ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرگەندىن كېيىن، دورا ساندۇقىنى ئېلىپ، تېبابەت قائىدىسى بويىچە ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالىدى. شۇ ئەسنادا ئاخۇنبايمۇ كىچىك قىزىنى ئېلىپ كەلدى. بۇ قىزمۇ ئاشۇنداق كېسەل بولغاچقا، يۇقىرىقىدەك ئۇسۇل بىلەن داۋالاندى.

يەنە بەزى كېسەللەرمۇ بۇ شەپقەتلىك دوختۇرنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىۋالدى. بىر تەرەپتە كۆتۈپ تۇرغان بىزلەر بولساق، سەۋر -

تاقەت قىلىپ ساقلاپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇق. كېسەل كۆرسەتكەن كەلگەنلەر ئىچىدە چېلىشچىغا ئوخشاپ كېتىدىغان سېمىز بىر ئۇيغۇر تۇراتتى، ئۇ بىزگە جىن شۇرۇبن توغرىسىدا بەزى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈپ ئېيتىشىچە، جىن شۇرۇبنىڭ قوشۇنلىرى خۇددى دوزاختىن چىققان يالماۋۇزلارغا ئوخشاش، شەھەر - بازار، يېزا - قىشلاق ۋە دېھقان ئۆيلىرىدە 50 مىڭ ئۇيغۇر ئەر - ئايال ۋە بالىلارنى قىرىپ تاشلىغان. ئۇ سۆزلەۋاتقاندا، غەزەپ - نەپرىتىنى باسالمىغانلىقتىن پۈتۈن ئەزايى لاغىلداپ تىترەيتتى. بىز بەزىدە شۇ جىن شۇرۇبنىڭ رەقىبى بولغان ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن ئۇستىدە توختالغان چاغدىمۇ، ئۇلار پات - پات بىزگە ۋەيران بولغان يېزىلار ئېچىنىشلىق ھالدا كېسىپ تاشلىغان ۋە ۋەيران قىلىنغان دەل - دەرەخلەر، باغبارچىلار ھەم بۇك - باراقسان يوللارنى ما جۇڭيىڭنىڭ زوراۋانلىق جىنايى قىلمىشىنىڭ دەللىلى قىلىپ كۆرسىتىشەتتى. لېكىن، بۇ ئۆلكىنىڭ بۇ بىر قىسمىنى چۆل - باياۋانغا ئايلاندۇرۇۋەتكەن باش جىنايەتكار ئەمەلىيەتتە جىن شۇرۇبن ئىدى.

مانا ئەمدى دوختۇرنىڭ ئىش - كۈشلىرىمۇ تۈگىدى. بىز رەسمىي يولغا چىقالايدىغان بولدۇق. بىز ئاپتوموبىللارنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپ، ئالتۇنلۇق مازاردىن ئۆتۈپ، ھارۋىلارنىڭ چاقى، ئېشەك ۋە كالىلارنىڭ تۇۋۇنقى تېگىپ بوشاپ كەتكەن ئەت توپىلىق يولدا ئىرغاڭلىغان پېتى ئاستا كېتىپ باراتتۇق. يولدا بىزگە پەقەت ئىككى - ئۈچ ئاپتوموبىل ۋە كىچىككىنە بىر تۆگە كارۋىنى ئۇچرىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن، كۆزىمىزگە چېلىققىنى چۆلدەرەپ مۇڭلىنىپ تۇرغان ۋەيرانە مەنزىرە بولدى. بىز پات - پات چاڭ - توزانلارنى يېرىپ ئۆتۈپ، شىمالدا چوقچىيىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغنى ۋە ئۇنىڭ ئاجايىپ يېقىملىق پارقىراپ تۇرغان قارلىق

چوققىسىنى كۆرەتتۇق.

ئاربىدىن كۆپ ئۆتمەي، يولدا يەنە ئۇيان - بۇيانغا ئۆتۈۋاتقان ئادەملەر، ئۇلاغ ۋە ھارۋىلار ئۇچراشقا باشلىدى. بىز بىر - ئىككى ئاتلىق ياكى ئېشەكلىك دېھقانىنى، ئىككى - ئۈچ كالا ھارۋىسى ۋە كىچىكىرەك بىر تۆگە كارۋىنىنى ئۇچراتتۇق. بەزى يولۇچىلارنى كەينىمىزگە تاشلاپ ئۆتۈپ كەتتۇق. بىز بىرنەچچە قېتىم بىرقانچە توپ ئەسكەرنىمۇ كەينىمىزدە قالدۇرۇپ ئۆتۈپ كەتتۇق. بىر قېتىم خۇرجۇن، ساندۇقلىرىنى ئۇلاغلارغا ئارتىپ كېتىۋاتقان 16 ئېشەكلىك ئۇيغۇرنىمۇ كەينىمىزدە قالدۇرۇپ ئۆتۈپ كەتتۇق. ئۇلار ئېھتىمال ھەر بالاغا تەۋەككۈل قىلىپ پاناھلانغان جايدىن چىقىپ، خاراب بولغان يۇرتلىرىغا كېتىۋاتقان مۇساپىرلار بولسا كېرەك. بىز بىر - ئىككى قېتىم ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ مۇز تۇتقان دەريادىن ئۆتتۇق.

بىز تەخمىنەن 30 كىلومېتىرچە يول يۇرگەندىن كېيىن، سۇمقاغا يېزىسىغا كەلدۇق. 1928- يىلى بىز مۇشۇ يەردە بىر موڭغۇل ئوفتسېرنىڭ ئۆيىدە دەم ئالغانىدۇق. ھازىر بۇ يېزىدا بىر دۆۋە سېرىق توپىدىن باشقا ھېچنېمە قالمىغانىدى. قارىغاندا، بۇ يېزىنى ۋەيران قىلىش بۇيرۇقى ئىنتايىن ساداقەتمەنلىك بىلەن، ئۇزۇل - كېسىل ئىجرا قىلىنىپتۇ. بۇ يەردە يەنە بىرئاز دەل - دەرەخلەر قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ دەرەخلەرنىڭ يەردىن 30 سانتىمېتر كېلىدىغان يېرىگە پالتا چېپىلغان، شۇڭا بۇ دەرەخلەرنىڭ قۇرۇپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. بۇ يېزىدا ئىلگىرى 60 ئائىلىلىك بولۇپ، ئۇلاردىن 30 ئائىلىلىك ئۆلتۈرۈلگەن، قالغانلىرى قېچىپ قۇتۇلغان، ساق قالغان 12 ئائىلىلىك يەنە قايتىپ كېلىپ، ھازىر بۇغداي بىلەن قوناق تېرىماقتا ئىدى.

بىز سۇمقاغا يېزىسىدا خېلى ئۇزاق كۈتتۇق. بىرنەچچە سائەت

ئۆتۈپ كەتتى، ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ تولىسى تېخى يېتىپ كېلەلمىدى. ئۇلار يەر خەرىتىسى ئىشلەيمىز دەپ ھايال بولغىنى يوق. چۈنكى، ئۇرۇش بولۇۋاتقان جايدا، بىز ئۆزىمىزنىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزلەپ، باشقىلارنىڭ گۇمانىنى قوزغايدىغان ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن ساقلىنىشقا مەجبۇر ئىدۇق. ياق، ئۇلاردا چوقۇم بىرەر چاتاق چىققان بولسا كېرەك! بىز يولدا بېسىپ ئۆتكەن ئۇلاغلىقلار بىر - بىرلەپ يېتىپ كەلدى. ئۇلاردىن بىرى «ئاپتوموبىلنىڭ بىرى مۇزلىغان بىر ئۆستەڭگە چۈشۈپ كەتتى» دېدى؛ يەنە بىرى «ئاستىغا شال قويۇپ تارتىۋاتىدۇ» دېدى؛ ئۇچىنچى بىر ئادەم «ئاپتوموبىل يەنە ھەرىكەتكە كەلدى» دېدى.

بىراق، ئۇلار نېمە ئۈچۈن تېخىچە كەلمەيدىغۇ؟ قاراڭلار، يولدا ساپسېرىق توپا - چاڭ كۆتۈرۈلدى! ھە، ئۇ قۇيۇن ئىكەن، ئۇلار خۇددى كۆكۈچ ھەم سېرىق ئەرۋاھتەك بىر - بىرىنى قوغلاشماقتا ئىدى.

ئاخىر، سەيرات بىلەن ئۇنىڭ ئاپتوموبىلى كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئىنكاس قىلىشچە، ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلى بىر ئازگالغا چېتىپ قالغانلىقتىن، ئاپتوموبىلدىكى يۈكنىڭ ھەممىسىنى چۈشۈرۈپ، ئاخىر ئاپتوموبىلنى سۆرەپ ئازگالدىن چىقىرىپتۇ. بىز ئەھۋالنىڭ زادى قانداق بولغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كەينىمىزگە ياندۇق. ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلى يەنە باشقا بىر يەردە قۇمغا چېتىپ قاپتۇ. ھەي، بىچارە ئېغىنىڭ تەلىيى نېمىدېگەن كاج - ھە! بىز قۇمغا شېغىل تۆكۈپ ياتقۇزدۇق. ئاردىن سەل ئۆتۈۋىدى، ئۇنىڭ ئاپتوموبىلى يەنە بىر ئېرىقنىڭ بويىدىكى پاتقاققا چېتىپ قالدى. بىز ئات - ئېشەك مىنىپ يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنى چاقىردۇق ۋە جىق پۇل بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ، ئۇلاردىن يارەم قىلىشنى ئۆتۈندۇق. بىز قومۇلدىن سېتىۋالغان ياغاچلارنىڭ ھەممىسىنى ئىشلىتىپ ھېلىقى پاتقاقلىققا بىر كۆۋرۈك سالدۇق. ھېلىقى

يولۇچىلار ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلىنى يەنە بىر قېتىم تارتىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چاقىنىڭ ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم يېلى چىقىپ كەتتى. ئات - ئۇلاغقا مىنىپ مېڭىش قۇلۇلدەك ئۆمىلەپ مېڭىۋاتقان ئاپتوموبىلغا چىقىپ مېڭىشتىن كۆپ تېز ئىكەن. لېكىن، بۇنداق ئەھۋال ئاسىيانىڭ يوللىرىدا كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭا، سەۋر - تاقەت كېرەك!

ئالدىمىزدىكى يېزىنىڭ خەنزۇچە ئىسمى ئېرباۋ بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئۇنى «ئاستانە» دەپ ئاتىشىدىكەن. بۇ يېزىدا بىرنەچچە ئۆيلا قېپقاپتۇ؛ قالغان يېزىنىڭ پۈتۈن ئويمانلىق قىسمى تۈپتۈز قىلىپ تاشلىنىپتۇ. نە ئادەم، نە ئىت - مۇشۇكتىنمۇ ئەسەر قالماپتۇ. زىيان - زەخمەت يەتمىگەن يەنە بەزى دەرەخلەرمۇ تۇراتتى. بۇلاق سۈيى ياكى قار سۇلىرى تاغ ئىچىدىن ئېقىپ كېلىدىكەن، ئېرىقلار سۇغا لىپمۇلىق تولغان بولۇپ، ئۇستىدە بىر قەۋەت مۇز تۇتقانىدى. بۇ يېزىدىن ئۆتىدىغان يول ئۆتكەن - كەچكەنلەر ماگىدىغان ئاساسىي يول بولۇپ، يولنى سۇ بېسىپ كەتكەنىدى. يېزىنىڭ سىرتىدىكى بىر يولمۇ ئوخشاشلا سۇ ئاستىدا تۇراتتى. ئاپتوموبىللار ماگىغانىدا مۇزنىڭ بەزى يەرلىرى چىداشلىق بېرەلىسە، بەزى يەرلىرى چىداشلىق بېرەلمەي يېرىلىپ كېتەتتى.

سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلى ئاستانىگە كىرىپ كەلگەندە، ئاپتوموبىلنىڭ ئارقا ئوڭ چاقى لايغا پېتىپ، ئوق يەرگە تېگىۋالدى. بىردەمدىن كېيىن ئارقا سول چاقمۇ شۇنداق پاتتى - دە، نەتىجىدە ئىككى ئارقا چاق يەرگە چىشلىمەي قالدى. قارىغانىدا بۇنىڭغا ناھايىتى جىق ئىش كېتىدىغانىدەك قىلاتتى. ئەمما، كىچىك ئاپتوموبىلىمىز داۋاملىق مېڭىپ، يېزىنىڭ غەربىدىكى بىر يەرگە كېلىپ توختىدى. ئارىدىن خېلى ئۆتكەندىن كېيىن ئاپتوموبىل كالونىمزمۇ شۇ يەرگە يېتىپ كېلىپ توپلانىدى. غىڭ سايدا مېڭىش بوستانلىقتا مېڭىشتىن كۆپ ئاسان ھەم راھەت

ئىكەن. چۈنكى، بوستانلىق ئىچىدە ماڭغاندا، ھامان كۆۋرۈكى يوق ئۆستەڭدىن ياكى كۆۋرۈكى بولسىمۇ، ئەمما كۆۋرۈكى ئېگىز ھەم لىڭشىپ تۇرىدىغان كىچىك ئۆستەڭلەردىن ئۆتۈشكە، يەنە كېلىپ، ئاستى قېلىن يۇمشاق قۇملۇق دەريا ئېقىنلىرىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، مەن يېقىندىن بېرى ئۇزۇلمەي چاتاق چىقىۋاتقان ئاپتوموبىلغا يۈك قاچىلاۋاتقان ۋە ئۇنى يۇيۇپ تازىلاۋاتقان ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، ئاپتوموبىل بىلەن يېزىنىڭ شىمالىغا — ھازىر چۆلگە ئايلىنىپ قالغان كىچىك تۆپىلىككە چىقتىم. بۇ تۆپىلىك «ئاستانە» قەبرىستانلىقى جايلاشقان يەر ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يوغان، ئېگىز ئۆسكەن سۈۋادانلار ئارىسىدا كىچىك بىلەن قوپۇرۇلغان سان - ساناقسىز رەت - رەت كەتكەن قەبرىلەر بار ئىدى. قەبرىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزئارا پاراللېل ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. چۈنكى، ئۆلگۈچىنىڭ بېشى مەككىگە — قىبلىگە قارىتىلىشى كېرەك ئىدى. بۇ قەبرىلەر ئارىسىدا بىرقانچە ئەۋلىيا - ئەنبىيالار قەبرىسى ھەم بىر سۇلتاننىڭ گۈمبەزلىك يوغان ئابىدە تېشى بار ئىدى. تاڭ قۇياشى ساپ ھاۋادا بۇ قەبرىلەرنى تەكشى يورۇتۇپ، دەل - دەرەخلەر ۋە مەقبەرلەرگە ئالتۇن رەڭ بېرىپ، ئۇلارنىڭ غەرب تەرىپىگە ئۇزۇن قويۇق سايە چۈشۈرگەنىدى. كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك ئاپپاق قار بىلەن قاپلانغان تەڭرىتاغنىڭ يالتىراپ تۇرغان كۆركەم چوققىلىرى بۇ تەبىئىي كارىدوردىكى دەل - دەرەخلەر ئارىسىدا پارقىراپ كۆرۈنەتتى. مەن بۇنداق ئاجايىپ دەل - دەرەخ ۋە بۇنداق ھەيۋەتلىك قەبرىستانلىقنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. ئاستانىدە ياتقان ئۆلۈكلەر تىرىكلەرگە نىسبەتەن سىلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە بەھۇزۇر يېتىپتۇ. بۇ يەردە بىرەر كۈن كۆپرەك تۇرۇپ، چۆچەكلەردە تەسۋىرلىگەندەك بۇنداق گۈزەل مەنزىرىنى تاماشا قىلغۇمىز كېلىپ

كەتتى. لېكىن، ئاپتوموبىللار رېمونت قىلىنىپ، يۈك - تاقلار قاچىلىنىپ بولغاندىن كېيىن مېڭىشقا سىگنال بېرىلدى. بىز مۇشۇ قەبرىستانلىق يېنىدىكى كىچىككىنە ئىككى - ئۈچ كەپىدە جېنى ئامان قالغان بىرقانچە ئادەم بىلەن خوشلاشتۇق. جېنى ئامان قالغان بۇ بىرقانچە ئادەمنىڭ بىرى مەككىگە بېرىپ ھەج قىلغان ھاجى بولۇپ، ئىككى قېتىم ھىندىستان ۋە ئىستانبۇلغا بارغانكەن.

يېزىدىن چىقىپ، ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ مۇز تۇتقان ئىككى - ئۈچ ئۆستەڭدىن ۋە 50 مېتىر كەڭلىكتىكى بىر دەريادىن ئۆتتۇق. بۇ يەردىن ئۆتۈشتە، بىر - ئىككى ھارۋىنى دەريانىڭ دۆڭىرەك بىر يېرىدىن ئاۋۇال ئۆتكۈزۈپ سىناپ بېقىشقا مەجبۇر بولدۇق. بۇ چارىمىز مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. بەش ئاپتوموبىلدىن ھېچقايسىسى دەريادا پېتىپ قالمىدى. دەريانىڭ غەربىي تەرىپىدە قاتتىق تاشلاڭ باشلاندى، ئەمما بەزىدە يەنە كاللەك - كاللەك چالمىلىق، پەلەمپەي شەكىللىك ۋە چۆنەك شەكىللىك قۇم ئارىلاش سېرىق توپىلىق يەرلەرمۇ ئۇچراپ تۇردى. بىز چوڭقۇر ھەم تار بىر جىلغىغا دۇچ كېلىپ قالدۇق. ئاپتوموبىللىرىمىز ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلغاندىن كېيىنلا، ئاندىن بۇ يەردىن خېلى تەسلىكتە ئاستا ئۆتۈۋالدى.

ئارتىتام يېزىسى باغباراڭ ۋە ئېرىق - ئۆستىگى بار بىر يېزا ئىدى. يېزىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى تۇرپانغا بارىدىغان قۇملۇق يول بۇ يەردىن غەربىي جەنۇبقا ۋە غەرب تەرەپكە قاراپ سوزۇلغانىدى. بۇ بىز مېڭىۋاتقان يولدىن خېلىلا تۇز بولسىمۇ، لېكىن يۈك قاچىلانغان ئاپتوموبىللار ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ يولنىڭ قۇمى بەك كۆپ ھەم بوش ئىدى.

ئۇيغۇرلار «تۇغچى» دەپ ئاتايدىغان يېزىدا 15 ئائىلە بار بولۇپ، ئۇلار يەر ھەيدەش ۋە تېرىقچىلىق قىلىشنى

باشلىۋەتكەنىدى. بۇ يېزىنىڭ كۆپ قىسمى خارابىگە ئايلانغان بولسىمۇ، لېكىن مۇشۇ خارابىلەر ئوتتۇرىسىدا مۇنار شەكلىدىكى ئۇچ قەۋەتلىك بىر ئىمارەت ئېگىز قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. شونا بۇلاق يېزىسىدا ئاپتوموبىلىمىزنىڭ چاقلىرى بىر ئۆستەڭنىڭ يېنىدىكى نېپىز مۇزغا پېتىپ قالدى، بىز بىر سائەت ھەپىلىشىپ ئاپتوموبىلنى ئاران چىقىرىۋالدۇق. بۇ ئارىلىقتا بىز ئاستانىدىكى دېھقانلاردىن ئېلىپ كەلگەن بىرقانچە قوغۇننى پىچىپ يېدۇق.

يول ياقىسىدا بىرنەچچە سۇس كۆل رەڭ بۆرە ئايلىنىپ يۈرۈشەتتى. ئۇرۇش ۋاقتى بۆرىلەر ئۇچۇن تازا كۆكۈلدىكىدەك ۋاقىت. چومۇچا ھەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ كەينى چاقى ياغاچلىرى چىرىپ كەتكەن بىر كۆۋرۈكنىڭ شىلىغا تاقىشىپ قالدى، بۇنىڭ بىلەن يەنە بىرئاز ھايال بولدۇق. بىز بىردەم ئوت - چۆپلەر ئۆسۈپ كەتكەن ئوتلاققا كىرسەك، بىردەم قۇملۇققا كىرەتتۇق. بىزگە پات - پات بۆكەنلەرمۇ ئۇچراپ تۇراتتى. بىر جايدا بىر كارۋان ساراي پۈتۈنلەي تۈزلۈپتىلگەنىدى. بەزى يېزىلارنىڭ ئورنىدا پەقەت سېرىق توپا دۆۋىسىلا قالغانىدى. بۇ يەردە ئۆتمۈشنىڭ يادنامىسى سۈپتىدە پەقەت بىر كۆزىتىش پەشتەقلا چوقچىيىپ تۇراتتى.

بىز 1928 - يىلى فېۋرالدا بىر كېچە قونۇپ ئۆتكەن لياۋدۇن يېزىسىغا كەلدۇق. بۇ يېزىنىڭ كېسەكلىك ئۆيلىرىنىڭ تولىسى خارابىگە ئايلانغان بولۇپ، ھېلىقى كارۋان ساراي بۇزۇلغان بولسىمۇ، يەنىلا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بىز ئۇنىڭ ئېلىشمان ھويلىسىغا كىردۇق. ئۇچ ئىت، بىر ئات، بىر ئۆچكە، بىر خوراز ۋە ئىككى قوي گويا لياۋدۇن يېزىسىنىڭ پۈتۈن ئاھالىسىدەك قىلاتتى. بىز ھويلا چېتىدىكى بىر قاتار ۋەيرانە ھەم قاراڭغۇ ئۆيلەرگە كىردۇق، بۇ ئۆيلەرنىڭ بىرىدە بىر تاللىق مىلتىق، تېلېگراف سىمىغا ئۇلانغان تېلېفون سىمى تۇراتتى. بۇ يەر چوقۇم ھەربىي

قاراۋۇلخانا بولسا كېرەك. لېكىن، بۇ يېزا ئادەمزاتتىن ئەسەرمۇ يوق، تاشلاندۇق يېزا ئىدى.

بىز بۇ هويلىدا خېلى ئۇزاق تۇردۇق، كۈن ئولتۇردى، بارا - بارا قاراڭغۇ چۈشمەكتە، كېچە قاراڭغۇسى ئۆزىنىڭ ئاۋازسىز ئويۇنىنى باشلىماقتا ئىدى. قاتار تۇرغان هېلىقى ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرى گويا قورقۇنچلۇق ئالۋاستىنىڭ ئاغزىدەك داغدام ئوچۇق تۇراتتى، چۈنكى بۇ ئىشىكلەرنىڭ قاناتلىرى ئوتۇن ئورنىدا قالانغانىدى. بۇ يەر قاراڭغۇ چۈشكەنسېرى شۇنچە سۇرلۇك ۋە قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى. كۈن تېخى پاتمىغان چاغدا، بىز بىر - ئىككى ئۆيگە قاراپ، ئىچىنىڭ قۇپقۇرۇق، توپا - چاڭ بىلەن تولغان ۋە ئىنتايىن مەيىنەت ئىكەنلىكىنى بايقىدۇق. لېكىن، پاكىزراق ئۆيلەرمۇ بار ئىدى، بۇ ئۆيلەر باندىتلارنىڭ ئۇۋۇسى قىلىنغان بولسا كېرەك.

بىردەمدىن كېيىن، يالغۇز بىر ئەسكەر هويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا كونىراپ كەتكەن كۆل رەڭ هەربىيچە كىيىم، پۇتىدا ئاق خەي تۇراتتى، بېشىغا شەپكە كىيىمگەنىدى. ئۇ بىزنىڭ كەلگەنلىكىمىزگە نىسبەتەن، ئۆزىنى بىمالال ۋە ناھايىتى تەمكىن تۇتتى، بىزنىڭ ئۇنىڭغا تۇتقان بىر تال تاماكىمىزغىمۇ ئۇ ئەدەپ بىلەن هەشقاللا ئېيتتى. ئۇنىڭ بىزگە ئېيتقىنىچە، لياۋدۇن يېزىسىدىكى قاراۋۇلخانىدا ئادەتتە تۆت ئەسكەر تۇرىدىكەن، لېكىن قالغان ئۈچ كىشى باشقا جايغا ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا ئەۋەتىلىپتۇ، بۇ يالغۇز ئەسكەرنىڭ يۇرتى ئەنخۇي ئۆلكىسىدە بولۇپ، ئۇ بۇرۇن خېنەنىدە «خرىستيان جياڭجۇن» فېڭ يۈشياڭنىڭ قىسمىدا خىزمەت ئۆتىگەن، كېيىن گەنجۇۋغا كەلگەن، 1933 - يىلى ئىيۇلدا ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىغا كىرگۈزۈلگەنىكەن.

ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە، ئۇ بۇ يەردە يارىمچى ئوفىتسېرلىككە بەلگىلىنىپ، ئايلىق مائاشى ئۇچۇن قىسمىدىن ئۇنىڭغا 390 سەر

پۇل[1] بېرىشنى ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغىچە قورسىقىنى باققاندىن باشقا، بىر تىينىمۇ بەرمىگەن.

ئۇنىڭ يەنە بىر گەپ ئېيتىشىچە، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ھېلىقى 200 ئۇيغۇر باندىت بۇنىڭدىن 10 كۈن بۇرۇن، ئاستانىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغان. كېيىن ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى كېلىپ قالغان، بەزى ئاتلىق ئەسكەرلەر لياۋدۇندىكى دەڭگە ئورۇنلاشقان. ئاھالىلەر ھارۋىلىرىنى تاشلاپ قاچقان، ئاھالىلەرنىڭ بۇ نەرسىلىرىدىن ھېلىقى ئەسكەر خەۋەر ئالىدىكەن. ھازىر ئۇنىڭ تېلېفون ئېلىش ئۈچۈن ھېلىقى ئۆيگە كىرىش ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، بۇ بىچارە تەنھا ئەسكەر غەمكىن - مەيۈس ۋە ئېچىنىشلىق بىر خىل ھالەتكە چۈشۈپ قالغانىدى.

14 - فېۋرال ئەتىگەن سائەت 6 دە، سەنۇازى بىزنى ئويغاتقان چاغدا، خېمىل، بانگېمون ۋە مەن ياتقان چېدىرنىڭ مېشىگە ئوت يېقىلىپ، چىراغ ياندۇرۇلۇپ بولۇنغانىدى. تالا تېخى قاراڭغۇ ئىدى. قەھۋەلىرىمىزنى قاينىتىپ، ئەتىگەنلىك تامىقىمىزنى تەييارلاپ بولغۇچە تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىدى، سائەت 7 يېرىم بولغاندا تاڭ يورۇدى، ئاسمانىنى بىر قەۋەت بۇلۇت توسۇۋالغانىدى، پەقەت شەرق تەرەپتە ئۇپۇق سىزىقىغا يېقىن ھاۋا بوشلۇقىدا، يېقىملىق، قىزىلگۈلدەك تاڭ نۇرى بولۇت قاتلىمىنىڭ ئاستىنقى تەرىپىنى قىپقىزىل رەڭگە بويىغانىدى، ئۈستۈنكى تەرىپىمۇ بارا - بارا سۈت رەڭگە ۋە رۇخسىگۈل تۈسىگە كىرىۋاتاتتى. قىزغۇچ نۇر بارغانسېرى كۆپىيىپ ۋە گۈزەل تۈس ئېلىپ، ئاخىر خۇددى ھەسەن - ھۈسەندەك رەڭدار قۇياش كۆككە كۆتۈرۈلدى. بۇ ئاجايىپ، ھەيۋەتلىك - سەلتەنەتلىك ھەم كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرغۇدەك

---

[1] بۇ ئەينى چاغدىكى شىنجاڭنىڭ ئۆزى تارقاتقان قەغەز پۇلى بولۇپ، ئۇنىڭدا سەر بىرلىك قىلىناتتى. ئۇرۇش مالىمانچىلىقى تۈپەيلى بۇ پۇلنىڭ قىممىتى ئېغىر دەرىجىدە تۆۋەنلەپ كەتكەن.

بىر مەنزىرە ئىدى.

بىز گەرچە قومۇلدىن ئايرىلىپ 1200 مېتىر ئېگىزلىككە چىققان بولساقمۇ، لېكىن تېپمېراتۇرا ئاران نۆلدىن تۆۋەن 3.9℃ تا تۇراتتى.

بالا شاگىشياۋ ما يىگىيىاۋ چېدىرىمىزغا كىرىپ سالام بەردى ۋە ھەربىيلەرگە خاس يوسۇندا پۈتىنى يەرگە ئۇرۇپ تاققىدە توختىدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ لياۋدۇننى ئىشغال قىلىشتىن ئىككى يىل بۇرۇن، ما جۇڭيىڭ بىلەن بىللە بولغانىكەن. ئۇنىڭ قارىشىچە، جىن شۇرېن بۇ رايونغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشتا، ماجۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ قوشۇنلىرىنىڭ يەنىمۇ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە قىينىچىلىق تۇغدۇرۇشنى مەقسەت قىلغانىكەن. دەل - دەرەخلەرنى بولسا مۇساپىرلار يېقىلغۇ قىلىش ئۈچۈن كېسىپتۇ. ئۇنىڭ ماڭا ئېيتىپ بېرىشىچە، بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ كەلگەن ئەترەت ئىچىدىكى يېشى چوڭراق، كۆلۈپلا يۈرىدىغان كىشى ئىلگىرى باجگىرلىق قىلغانىكەن؛ يەنە بىرسى بۇرۇن ھەربىي قورال - ياراغ زاۋۇتىدا ئىش بېشى بولغانىكەن. يەنە بىرسى ما جۇڭيىڭ قوشۇنىغا كىيىم - كېچەك ۋە جۇۋا - قۇلاقچا يەتكۈزۈپ بېرىش ئىشىغا مەسئۇل بولغانىكەن.

ماشىنىلار سائەت 8 دە يولغا چىقتى. جەنۇب تەرەپ كۆز يەتكۈسىز قۇملۇق ئىدى. ئۇ ئۇزۇنىسىغا كەتكەن بولۇپ، بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان قېنىق ۋە سۇس قىزىل تۈس ئالغان، ئېگىز - پەس پەلەمپەي شەكىللىك ئۆيمان ئىدى. يول قىزغۇچ ئېدىرلار ئارىسىدىكى جىلغىغا قاراپ كەتكەن بولۇپ، تاغ ئارىسىغا كىرىدىغان تار بىر ئېغىز يەنە ئاشۇنداق تار ۋە ئۇزۇن كارىدورغا تۇتاشقانىدى. ئۇنىڭ ئاستى ئەگرى - بۈگرى كەتكەن مۇزلۇق بەلباغ ئىدى. بىز بۇ يەردە ئۇستى يېپىقلىق بىر ھارۋىنى ئۇچراتتۇق، ھارۋىدا بىر سودىگەر ئائىلىسى ئولتۇرغان بولۇپ، ئۇلار

تۇرپان تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى.

يولنىڭ ئىككى قاسىنىدا ئانچە ئېگىز بولمىغان تاغلار قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، تاغلارنىڭ بەزىلىرى قار بىلەن قاپلانغانىدى. ئاربىدىن ئۇزاق ئۆتمەي بىز تاغ ئارىسىدىن چىقىپ، بىر كىچىك سايغا كىردۇق. يۇەنچۇەن دېگەن يەرگە بارغاندا، ئالدىمىزدا بەش «پوتەي» كۆرۈنىدى ــ ئۇنىڭ ئۇستىدىكى كەسمە بۇلۇڭلۇق كونۇسسمان كىچىك بەلگىلەرنى بىز يول بەلگىسى دەپ ئاتىدۇق. بۇ يەردە بىر پارچە قورام تاش ھاسىل بولغان سۇپا ئۇستىدە بىرمۇنچە كامارلار قېزىقلىق تۇراتتى. ئادەمزاتتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى، ئەمما كامارلارنىڭ ئىچى ھەم تېشىدا يەنىلا بىرقانچە يەردە تۇتۇن كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. يېمەكلىكلەرنىڭ قالدۇقلىرىدىن قارىغاندا، يېقىندا بۇ يەردە ئۇچ قوي ئۆلتۈرۈلۈپ، مۇشۇ ئوت بىلەن پىشۇرۇپ يېيىلگەنىدەك قىلاتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، بىر بۆلۈك ئەسكەرلەر ئالدىنقى كۈنى بۇ يەردە بىر كېچە قونغانىدەك ئىدى. ئۇلار بەلكىم ما جۇڭيىڭ كۇچا تەرەپتىن كەلگەن بانىدىتلارنى جازالاش ئۈچۈن ئەۋەتكەن قوشۇننىڭ بىر قىسمى بولسا كېرەك.

بىر سائەت كۇتكەندىن كېيىن، ھېلىقى تۆت ئاپتوموبىل غارقىراپ يېتىپ كەلدى ـ دە، ئەترىتىمىز يولنى يەنە داۋاملاشتۇردى. جەنۇب تەرەپتىكى ئۇيغۇق سىزىقى ناھايىتى يىراقتا قالغانىدەك كۆرۈنىدى. كەڭ زېمىنىڭ بىر چېتىنىڭ قەيەردە تۈگەيدىغانلىقىنى، خىرە ـ شىرە كۆرۈنگەن بۇلۇت قاتلىمىنىڭمۇ قەيەردىن باشلىنىدىغانلىقىنى دەپ بېرىش ناھايىتى قىيىن ئىدى.

بىز يەنە تاغ ئارىسىغا كىرىپ كەتتۇق. تېلېگراف سىمى يەردە سۆرىلىپ مۇشۇ يولنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەنىدى. بىز گاھ داۋاندا، گاھ جىرادا ماڭاتتۇق. بەزى داۋانلار ناھايىتى تىك ئىدى. قارا قىزىل ۋە قوڭۇر رەڭ تۇس ئالغان چوققىلار بىر ـ بىرى بىلەن قالايمىقان ئارىلىشىپ كەتكەن ھالدا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بىر

تاختا بۇ يەرنىڭ قومۇل بىلەن پىچاندىن ئىبارەت ئىككى مەمۇرىي رايونىنى ئايرىپ تۇرىدىغان چېگرا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى، تۆگە ئۇستىخانلىرى هەممىلا يەردە ئۇچراپ تۇراتتى.

بىز چىگە بۇلاق دېگەن يەردە 25 نەپەر ئۇيغۇردىن تەركىب تاپقان بىر كارۋاننى بېسىپ ئۆتتۇق. ئۇلار 230 ئېشەكنى هەيدەپ تۇرپانغا كېتىۋاتاتتى. قارىغاندا، ئۇلار يەنە يەتتە كۈن يول مېڭىشى مۇمكىن. ئۇلارنىڭ قومۇلدىن چىققىنىغا بەش كۈن بولۇپتۇ.

بۇ يەردە ئۇچرىغان ئۆيلەرمۇ خارابىگە ئايلانغانىدى. خەنزۇلاردىن تەركىب تاپقان بىر پاختا توشۇش كارۋىنىمۇ مۇشۇ خارابىلىكتە دەم ئېلىۋاتاتتى. بۇ يەرنىڭ ئېگىزلىكى 1280 مېتىر كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول تۆۋەنگە قاراپ كەتكەن، دەريا - ئېقىنمۇ كېڭىيىپ بارغان بولۇپ، تەڭرىتاغنىڭ مەركىزىدە بىر تۈزلەڭلىكنى هاسىل قىلغانىدى.

بىز بۇ يەردە كېتىۋاتقان بىر توپ ئۇيغۇر ياشلارنى ئۇچراتتۇق. بۇلار بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى قومۇلدىن يولغا چىققان هېلىقى بىر تۈركۈم يېڭى ئەسكەرلەر ئىدى، بۇلار خۇددى مەن يۇقىرىدا ئېيتقان هېلىقى ئېشەكلىكلەردەك، ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىغا ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن كېتىپ باراتتى. ئۇلار گومىنداڭنىڭ 12 شوئارلىق بايرىقىنى كۆتۈرۈشۈپ، يۈك - تاق، ئوزۇق - تۇلۇك ئارتىلغان ئېشەك، ئات، تۆگە ۋە هارۋىلارنى هەيدەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلارغا باش بولۇپ ماڭغان نىيازبەگ — يولۋاسخاننىڭ چوڭ ئوغلى ئاپتوموبىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئاپتوموبىلغا چىقىۋېلىشنى تەلەپ قىلدى. بىز چومۇچانىڭ ئاپتوموبىلىدىن ئۇنىڭغا بىر كىشىلىك ئورۇن ئاجراتتۇق.

ما جۇڭيىڭنىڭ قارا نىيىتىنىڭ قۇربانى بولىدىغان بۇ ياشلارنى كۆرۈپ ئىچىمىز سىيرىلىپ كەتتى. ئۇلار تىنچلىققىلا ئىنتىزار ئىدى. لېكىن، بۇ رايوننىڭ تىنچلىقى ۋىجدانسىز چوڭ ئەپيۇنكەش جىن

شۇرىنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا ئۆچرىغانىدى. ئۇلار قومۇلدىن يولغا چىقىش ۋاقتىدا، ئۇزاتقىلى كەلگەن ئاتا - ئانىلىرىنىڭ يىغا - زار قىلغانلىقى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس ئىدى. كېيىن بىز ئاڭلىغان خەۋەرگە قارىغاندا، ئۇرۇمچى تەرەپتىن ما جۇڭيىڭنى قوغلاپ كەلگەن شىمالىلىق قوشۇنلار قومۇلدىن كەلگەن بۇ بىر تۈركۈم ياشقا ئۆچراپ قېلىپ، ئۇلارنى پۈتۈنلەي قىرىپ تاشلاپتىمىش. لېكىن، يەنە بىر خەۋەرگە قارىغاندا، ئۇ خەۋەرنىڭ ئەمەلىيەتكە ئويغۇن ئەمەس ئىكەنلىكىمۇ مەلۇم.

ئاپتوموبىللىرىمىز بىردەم توختاپ، جۇڭگونىڭ دۆلەت بايرىقىنى كۆتۈرۈپ، مۇسۇلمانلار ناخشىسىنى توۋلاپ كېتىۋاتقان بۇ ياشلارغا قاراپ تۇردى. بىزنىڭ نەزىرىمىز ئۇلار توزۇتقان چاڭ - توزانلارنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆچمەسلىكى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن، ئەمما قېنىق رەڭلىك چاپانلارغا چۈشتى. ئۇلار قورال - ياراغ ئاسمىغانىدى، قورال - ياراغنى ما جۇڭيىڭنىڭ تۇرپانىدىكى قورال - ياراغ ئامبىرىدىن ئېلىشى مۇمكىن.

بۇ چاغدا بىز 950 مېتىر ئېگىزلىكتە ئىدۇق. بىر مۇنۇتتىن كېيىن بىز يەتتە قۇدۇققا يېتىپ كەلدۇق. بۇ يەردىكى سانى كۆپ بولمىغان بىرنەچچە ئېغىز ئۆينىڭ چۆرىسىگە يېڭىدىن ئېگىز تام چۆرۈلگەن بولۇپ، تامغا چىرايلىق قىلىپ ياسالغان ئىككى چوڭ دەرۋازا ئورنىتىلغانىدى. خېلى كۆچلۈك بىر قاراۋۇلخانا بۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى، چۈنكى يول مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئىككىگە بۆلۈنۈپ، بىرى گۇچۇڭغا تۇتاشسا، يەنە بىرى پىچانغا تۇتىشاتتى.

يەتتە قۇدۇق ۋە ئۇ يەردىكى ئاچال يول بىرگە قايغۇلۇق بىر ئىشنى ئەسلەتتى. بىز بېيجىڭدا قابىلىيەتلىك گېرمانىيەلىك ياش هانگىن (1894- يىلى جۇڭگو - ياپونىيە ئۇرۇشى ۋاقتىدا جۇڭگو تەرەپتە ئىشلىگەن بىر جياڭجۈننىڭ ئوغلى) توغرىسىدىكى ئىشلارنى ئاڭلىغانىدۇق. ئۇ خانلىق يول بىلەن قومۇلغا كېلىپ، ئۇ يەردىن

ئۇرۇمچىگە سودا ئىشلىرىنىڭ ئىستىقبالىنى تەكشۈرۈشكە بارماقچى بولغان. ئۇنىڭ كارۋىنىدا ئادەم كۆپ ئەمەس ئىكەن. 1933 - يىلى سېنتەبىردە يەتتە قۇدۇققا كېلىپ پىچان تەرەپكە قاراپ سەپىرىنى داۋاملاشتۇرغان، ئانچە يىراققا بارمايلا، ئۇنىڭ لەنجۇۋدىن ياللىۋالغان چاكارلىرى بۇ يول بىلەن ماڭماي، يەتتە قۇدۇقتىن چىقىپ، تاغلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ گۈچۈڭغا باردىغان يول بىلەن مېڭىشنى تەشەببۇس قىلغان. ھانگىن ئۇلارنىڭ گېپىگە كىرىپ، جىلغىلاردىن گۈچۈڭغا باردىغان يول بىلەن ماڭغان، لېكىن ئۇ مەنزىلگە يېتەلمىگەن ۋە شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ توغرىسىدا ھېچقانداق خەۋەرمۇ بولمىغان.

مەن بىر ئۇرۇمچىدە بولغان چاغدىكى ئەھۋاللارنى بايان قىلغاندا، كىشىنى تولىمۇ شۇركۈندۈردىغان بۇ پاجىئەنى بايان قىلىپ ئۆتمەكچى.

يېزىنىڭ سىرتىدا خەنزۇلارنىڭ بىر بۇتخانىسى ۋە بىر مۇنارى بار ئىدى. ئاتلارنىڭ ئۆلۈكلىرى ۋە جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن كىيىملەر بۇ يەردە تېخى يېقىندىلا بىرەر جەڭ بولۇپ ئۆتكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىۋاتقان ئەترەتنىڭ كوماندىرى ما يىگىبياۋ بىزگە يېقىندا مۇشۇ ئەتراپتىكى تاغدىن كەلگەن قازاقلارنىڭ بۇ كەنتكە تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئاتلارنى بۇلاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى ھەمدە بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىۋاتقان ئەترەتنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئاگاھلاندۇردى ۋە تەكلىپ بەردى. قومۇلدىكى قوماندان جاڭ فېڭمىڭمۇ بىزگە ماڭدىغان چاغدا، مۇشۇ رايوننىڭ ئەنسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندىدى ھەمدە بىزنىڭ ئۇ يەرگە باردىغانلىقىمىزنى ۋە كۆرۈشكە تېگىشلىك مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى تېلېفون ئارقىلىق ئۇ يەردىكى مۇداپىئە قىسىملىرىنىڭ قوماندانىغا ئۇقتۇرۇپ قويىمەن دەپ ۋەدە قىلغانىدى. مۇھاپىزەتچىلەر

ئەترىتىنىڭ ھېلىقى كومانىدىرى ھەربىر ئاپتوموبىلغا يەنە ئىككى ئەسكەر كۆپەيتىپ، بىرنى 10 ئىنگلىز مىلى ئۇزۇنلۇقتىكى يولغىچە مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويۇش يېڭى خەتەرلىك جايىدىن چىقىپ كەتكۈچە مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىش لازىم دەپ تۇتۇۋالدى. ئاڭلىغان خىلمۇخىل خەۋەرلىرىمىزگە قارىغاندا، بىرنى مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىۋاتقان بۇ ئەترەتنىڭ كومانىدىرى سېپىستى نامى پۇر كەتكەن بىر مۇتتەھەم بولغاچقا، بىز ئۇنىڭ يەنە سەككىز ئادەم كۆپەيتىش ئارقىلىق بىزگە ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قىلىشىدىن ۋە ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنى تارتىۋېلىشىدىن گۇمان قىلىپ، ھەربىر ئاپتوموبىلغا پەقەت بىردىنلا ئەسكەر كۆپەيتىشكە قوشۇلدۇق.

بىز شەرقىي تۈز كۆلىگە بارغاندىن كېيىن، ئاپتوموبىلنى توختىتىپ بىرئاز دەم ئالدۇق ھەمدە ئارتۇق تۇنگان ئەسكەرلىرىنى ئاپتوموبىلدىن چۈشۈرۈۋېتىپ، قاتمۇقات تاغلار ئىچىگە قاراپ ماڭدۇق. سول تەرىپىمىز تىك قىيا ئىدى. ئۇلاغ مىنىپ كېتىۋاتقانلار ۋە كالا ھارۋىلىرى بىزگە پات - پات ئۇچراپ تۇراتتى. خۇيجىڭزى بۇلاق جايلاشقان تار جىلغىدىكى يوللار خېلىلا ياخشى ئىدى. قاتمۇقات ئېگىز چوققىلار قۇياشنى توسۇۋالغان بولسىمۇ، لېكىن شەرق تەرەپتىكى جىلغىغا ئالاھىدە ئاپتاپ چۈشۈپ تۇراتتى.

سائەت 5 تە بىز بۇ تار جىلغىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىغا يېتىپ كەلدۇق. ئۇنىڭ ئېگىزلىكى 1630 مېتىر ئىدى. جىلغا ئېغىزىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى يول تۆۋەنگە قاراپ قىيسايغان بولۇپ، غەرب تەرەپكە ئۇدۇل سوزۇلغانىدى. ئۇنىڭ يانتۇلۇقى خېلىلا تىك ئىدى. جىلغا بارا - بارا كېڭىيىپ بارماقتا ئىدى. غەربىي تۈز كۆلىنىڭ غەربىي تەرىپىدە بىر يېزا بار ئىدى. ما جۇڭيىڭ ئەۋەتكەن تۆت ئەسكەر بىزنى تۇرپانغا ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن مۇشۇ يېزىدا كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ بۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغىنىغا ئۈچ كۈن بولغانىكەن.

كۈن بارا - بارا پەسلەپ، تۈن پەردىسى ئاستا - ئاستا يەر جاھاننى قاپلىماقتا ئىدى. بىز تەگرىتاغ ئىچىدىن چىقىپ، قاپقاراڭغۇ تۈن ئىلكىدە ئاپتوموبىل بىلەن ئوت - چۆپ بىلەن قومۇشلار ئۆسۈپ كەتكەن بوش قۇمساڭ تۈزلەڭلىك ئۈستىدە يۈرۈشكە باشلىدۇق. بۇ يەردە بىزگە بىرقانچە كالا ۋە ئات ھارۋىلىرى، تەخمىنەن 20مىچە ئېشەك ۋە بىر تۆگە كارۋىنى ئۇچرىدى. بۇ تۆگە كارۋىنىدا جەمئىي تۆت جۈپ تۆگە بولۇپ، ئۇلار تايلانغان پاختىنى قومۇلغا توشۇپ كېتىۋاتاتتى، ئۇلار ئۇ يەردىن يەنە چۆل - باياۋانلار ئارقىلىق كۆكخوتقا توشۇپ ئاپىراتتى.

بىز 152 كىلومېتىر يول يۈردۇق. ئاسىيا يوللىرى ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ سۈرئەتنى تېز دېيىشكە بولاتتى. سائەت 9 دىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە بىز چوقاتام يېزىسىغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ بىزنىڭ 37- قونالغۇمىز بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 400 مېتىر ئېگىز ئىدى.

14- فېۋرال كېچىدە، تېمپېراتۇرا ئاران نۆلدىن تۆۋەن0.5℃ تىلا تۇراتتى. تۇرپان ئويمانلىقىنىڭ باھار پەسلى بىزگە بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى. بىز ئويغىنىپ ئورنىمىزدىن تۇرغاندا، قونالغۇمىزنىڭ ئەتراپىغا قىزىقسىنغان كىشىلەر ئولىشىۋالغانىدى — ئۇلارنىڭ بۇنداق قىزىقىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بىز ياۋروپالىق بەش كىشى، 12 خەنزۇ ۋە موڭغۇلدىن تەركىب تاپقان تەكشۈرۈش ئەترىتى ئىدۇق - دە![1] ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تەكشۈرۈش ئەترىتى يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بېرى پەقەت ھەربىي قوشۇن، يېڭى ئەسكەرلەر ۋە مۇساپىرلار ئايلىنىپ يۈرىدىغان بۇ زايونغا كېلىپ قالدى. چوقاتام يېزىسىنىڭ ئەھۋالى

---

[1] بۇ يەردە دېيىلگىنى يۇقىرىدا دېيىلگەن سانغا ئوخشىمايدۇ. تەكشۈرۈش ئەترىتىدە 15 كىشى، مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىش ئەترىتىدە بەش كىشى بار بولغاچقا، بۇ «..... ياۋروپالىق بەش كىشى، 15 خەنزۇ ۋە موڭغۇلدىن تەركىب تاپقان» دېيىلىشى كېرەك.

بەكمۇ ئالاھىدە ئىدى. ئىلگىرى بۇ يېزىدا 12 ئائىلىلا بار ئىكەن، ھازىر بۇ يەردىكى ئائىلىلەر 100 گە يېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ تولىسى گۈچۈك تەرەپتىن كەلگەن مۇساپىرلار ئىكەن. بىز بۇ ئادەملەر ئىچىدىكى بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ مەيدىسىنىڭ سول تەرىپىگە بىر پارچە تۆت چاسا ئاق لاتا تىكىكلىك تۇرغانلىقىنى كۆردۇق. ئاڭلىشىمچە، بۇ ئۇلارنىڭ ئاللىقاچان ھەربىيلىككە قوبۇل قىلىنغانلىقىنىڭ ئالامتى ئىكەن.

بۇ يېزىنىڭ سىرتىدا، بىز بىر ئۆستەڭ ئۈستىگە سېلىنغان تولىمۇ ئاجىز بىر كۆۋرۈك ئۈستىدىن ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدۇق. سەيرات ئالدىمىزدا ماڭغانىدى. كۆۋرۈكنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇلغان شال قارس - قۇرس قىلىپ قورقۇنچلۇق ئاۋاز چىقىرىپ سۇنۇپ كەتتى - دە، ئېغىر يۈك قاچىلانغان ئاپتوموبىل خېلى بەك سىڭايان بولۇپ قالدى. بۇ قوپال ھەم ئېغىر مەخلۇق ئۆستەڭگە ئاغدۇرۇلۇپ، تۆت چاقى ئاسمانغا بولۇپ قالاي دەپ قالغانىدى، جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكتىن، يۇرىكىمىز دۈكۈلدەپ سوقۇپ، قېپىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالدى. لېكىن، سەيرات ئاپتوموبىلنىڭ ماي كىلاپانىنى قاتتىق بىر تەپتى - دە، ئاپتوموبىل لوڭكىدە كۆتۈرۈلۈپ كۆۋرۈكتىن ئامان - ئېسەن ئۆتۈپ كەتتى. ئارقىدىنلا بىز بۇ كۆۋرۈكنى رېمونت قىلدۇق، بىرمۇنچە ۋاقتىمىز كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئەتىتىمىز ئومۇمەن بىرەر پېشكەللىككە ئۇچرىمايلا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋالدى.

بىر بۇلاق يېزىسىنى خەنزۇلار يېڭزۇيىشۇ يېزىسى دەپ ئاتىشىدىكەن، بۇ يېزىدا ھېلىمۇ بىرنەچچە تۇپ دەرەخ ساق قالغان، شۇنىڭدەك تۆت ئائىلىلىك ئادەم بار ئىكەن. بۇ يېزا پەس، تاپىتاقىر ئېدىرلىققا جايلاشقانىدى. بىز بۇ يەردە يەنە خەتەرلىك بىر كۆۋرۈككە دۇچ كەلگەن بولساقمۇ، لېكىن ھەرھالدا

ئۇنىڭدىن ئامان - ئېسەن ئۆتۈپ كەتتۇق.

ئالدىمىزدىكى يەنە بىر يېزا كىچىك كارىز يېزىسى دەپ ئاتىلىدىكەن. بۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق ئادەم يوق ئىكەن. ئاپتوموبىللىرىمىز بۇ يېزىدىن ئۆتكەندە، پۈتۈنلەي قويۇق توپا - تۇمان ئىچىدە قېلىپ، زادىلا كۆرۈنمەي قالدى. كىچىك ئاپتوموبىل ئەڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭدا ئولتۇرغانلارنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلغان چاڭ - توزان ئارقىدىكى ئاپتوموبىللاردا ئولتۇرغانلارنىڭكىگە قارىغاندا كۆپ ئاجىز ئىدى. توققۇز كارىز دېگەن يېزا يېنىدىكى ئېگىز دۆڭدە قاغاتۇرا دەپ ئاتىلىدىغان بىر كۆزىتىش پوستىنى چوقچىيىپ تۇراتتى. غەربىي جەنۇب تەرەپتە بىر قۇم بارخانلىرى بەلبېغى سوزۇلۇپ ياتاتتى. بىزگە غىچىرلاپ كېتىۋاتقان كالا هارۋىلىرى، ئاتلىق ئەسكەرلەر ۋە ئانچە - مۇنچە مۇساپىرلار ئۇچراپ تۇراتتى. ئۇلار يۇرتلىرىغا قايتىپ، ئۆيلىرىدە نېمە قالغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندۇ، بەلكىم.

بىز چوڭقۇر بىر ئۆستەڭگە چۈشۈپ كەتكىلى تاسلا قالدۇق. ئالدىمىزدىكى كۆۋرۈك بەك خەتەرلىك ئىدى. شۇڭا، بىز پىچاننىڭ شىمال تەرىپىدىن ئايلىنىپ مېڭىشنى ياخشىراق دەپ قارىدۇق.

بىز قەدىمكى، ئەمما هېچقانداق زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىمىغان بىر ئورمانلىق ئىچىدە «8» شەكىللىك ئەگرى - بۈگرى يول بىلەن مېڭىپ، كىچىككىنە بىر بازارغا كىردۇق. بىز ئوتتۇرىسىدا چوڭقۇر بىر ئېرىق بار قورقۇنچلۇق بىر كوچىدىن ئۆتۈۋىدۇق، ئاپتوموبىل ئاغدۇرۇلۇپ كەتكىلى تاس قالدى. سائەت 2دىن ئۆتۈشىگىلا بىز بۇ بازاردىكى خېلى يوغان بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدۇق. ما جۇڭيىڭنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك يارەمچىسى خې سىلىڭ بۇ يەردە بىزنى كۈتۈۋالدى، ئۇ ياش، ئېگىز بوي، خېلى قاۋۇل هەم كېلىشكەن، يۈرۈش - تۇرۇشى سىپايە، ئەدەپلىك بىر يىگىت ئىدى. ئۇ ماڭا: «چۆل - باياۋاننى

كېسىپ ئۆتۈش خاتىرىسى» دېگەن ئەسىرىمنىڭ خەنزۇچە نۇسخىسىنى ئوقۇغانلىقىنى ئېيتتى. قارىغاندا، ئۇ ئېلىپنىڭ سۈنۇقىنى بىلمەيدىغان ھېلىقى تۆۋەن دەرىجىلىك ئەمەلدارلاردىن ئەمەستەك قىلاتتى.

خې سىلىك بىزنى خېلى ئازادە بىر ئۆيگە باشلىدى. ئۆي ئىچىدە ئىككى يۈمىلاق شىرە، شىرەنىڭ ئۈستىدە چاي، خاسىڭ ۋە قەنت ـ گېزەكلەر تۇراتتى. بۇ شىرەنىڭ بىرى، رەھبەرلەر ئۈچۈن؛ يەنە بىرى، شۇيۇر ۋە مۇلازىملىرىمىز ئۈچۈن تەييارلانغانىدى. ئارقىدىنلا كەچلىك تاماق ــ شورپا ۋە پولۇ كەلتۈرۈلدى.

بىز ئەسلىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇشىمىز بويىچە، بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ كەلگەن بەش ئەسكەرنى پېچاندا قالدۇرۇپ قويماقچى ھەم ئۇلارغا ئاز ـ تولا ھەق بەرمەكچى بولدۇق. ئەمما، خې سىلىك بىرگە چۈشەندۈرۈپ: «ما جۇڭيىڭ ئۇلارنىڭ سوۋغا ـ سالام قوبۇل قىلىشىنى مەنئى قىلغان، سىلەر بىزنىڭ مېھمىنىمىز، سىلەر بىز ئىشغال قىلىپ تۇرغان جايغا كەلدىڭلار، سىلەرنى چىقىمدار قىلىشقا بولمايدۇ» دېدى. خې سىلىك ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى پېچاندا تۇرۇشلۇق كاتتا زاتلار بىزنى بىر قونۇپ ئۆتۈڭلار دەپ بەك چىڭ تۇتتى. خې سىلىڭنىڭ مېھمانغا بولغان قىزغىن، سەمىمىي پوزىتسىيەسى كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرەتتى. ئۇ ھەقىقەتەن ئۆزگىچە بىر خىل قايىل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللانىدى، يەنى ئۇ مۇنداق دېدى: «ئەگەر سىز بۇ يەردە بىر كۈن قونۇپ ئۆتۈشكە قوشۇلسىڭىز، مەنمۇ قول ئاستىمدىكىلەرنىڭ ئىلتىپاتسىزلىق قوبۇل قىلىشىغا قوشۇلىمەن».

لېكىن بىزنىڭ مېڭىش ئىرادىمىز بۇنىڭ بىلەن تەۋرىنىپ قالمىدى. بىز بىر يېرىم سائەتلىك زىياپەتتە جۇڭگونىڭ كونىا ھاربىقىنى ئىچكەچ پاراڭلىشىپ كۆڭۈل ئاچقاندىن كېيىن،

خوشلىشىپ، تالادىكى ئاپتوموبىل قېشىغا چىقتۇق. تاشقىرىدىكى بازاردا ئادەملەر مەغلۇبىيەتتى، بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى تۇنگانلار ئىدى. ئۇلار قاتار تۇرۇشقانىدى. چىرايلىق كىيىنگەن ئايال ۋە بالىلار قىستىلىشىپ ئۆزلىرىنىڭ ئىشكى ئالدىدا ۋە كوچىلاردا تۇرۇشاتتى. كوچىنىڭ خېلى يىر قىسمىنى ئېرىقتىن تېشىپ چىققان سۇ بېسىۋالغانىدى.

بۇ بازاردىن چىقىپ، ئېگىزلىكى تەخمىنەن 20 مېتىر كېلىدىغان تىك يار ئۈستىدىكى تۈزلەڭلىككە چىقىپ، بىرپەس دەم ئالغاچ، چوڭقۇرلۇقتا سوزۇلۇپ ياتقان بوستانلىققا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى بېپايان، سارغۇچ كۈل رەڭ تۇس ئېلىپ تۇرغان قۇملۇققا نەزەر تاشلىدۇق. جەنۇب تەرەپتە ئوچۇق كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان، قۇم بەلباغلىرىدىن شەكىللەنگەن ئېگىز - پەس تاغنىڭ ئىسمى قۇمتاغ ئىدى. ئۇنىڭ ئارقا تەرىپى شەرققە قاراپ قىيسىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئاشۇ قۇملۇق ساينىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا بىر كۆزنىتىش پوتىيى تۇراتتى.

باشقا ئاپتوموبىللار يەنە كەينىمىزدە قالدى. پەقەت سەيراتلار ئالدىمىزدا كېتىپ باراتتى. بىز ئۇنىڭ بىلەن بىللە بىر ئۆڭكۈرنىڭ سىرتىدا ئاپتوموبىللىرىمىزنى توختىتىپ ساقلاپ تۇردۇق. مانا قىزغۇچ قۇياشمۇ تاغ كەينىگە مۆكۈندى، كۈمۈش رەڭ نۇر چاقنىتىپ تۇرغان يېڭى ئايمۇ كۆتۈرۈلدى. ئۇ ئۇيان - بۇيان كېتىشۋاتقان خانۇەيران بولغان سەرگەردانلارغا نەزەر سالماقتا ئىدى. چومۇچا ھەيدىگەن ئاپتوموبىل ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئۇ جورجى ھەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ رادىياتورىدا سۇ تۆگەپ كەتكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. بىز سۇ ئىزدەپ بىر ئېقىننى تاپتۇق - دە، بىر باكقا سۇ قاچىلاپ جورجىغا بەردۇق، ئاندىن ھېلىقى ئۆڭكۈر يېنىدا باشقىلار بىلەن ئوچراشتۇق.

بىز قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يول يۈرۈپ، بەزى يېرىغا ۋە

دەرەخلىكلەرنىڭ ئارىلاپ مېڭىپ، ھەتەرلىك كۆۋرۈكلەردىن ۋە ئۆزگىرىشچان دەريا ئېقىنلىرىدىن ئۆتۈپ، ئاخىر لەمجىن دەپ ئاتىلىدىغان بىر يېزىنىڭ سىرتىدا قونۇپ قالدۇق. بۇ يېزىنىڭ يەر شارائىتى تەخمىنەن 170 مېتىر ئېگىزلىكتە بولۇپ، 300 ئائىلە ئولتۇراقلاشقانىدى، بۇلاردىن تۆت ئائىلە خەنزۇ، 25 ئائىلە تۇنگان، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر ئىدى.

16- فېۋرال سەھەردە، بىز بۇ يېزىدىكى كىچىككىنە بىر يارلىق ئۈستىگە جايلاشقان قەبرىستانلىققا چىقىپ، غەربىي جەنۇب تەرەپتىكى بىر جىلغىنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى رايونىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدۇق. سۇپىغا ئوخشاش بىر تۇزلەڭ يەردە كونا بىر كۆزىتىش پوتىيى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇگۈن ھاۋا ئوچۇق، ئاسمان زۇمرەتتەك كۆپكۆك ئىدى. بىزنىڭ يولىمىز غەربىي شىمال تەرەپكە قاراپ سوزۇلغان بولۇپ، يولدا لىڭشىپ قالغان بىر كىچىك كۆۋرۈك تۇراتتى. بىز ئىلاجسىز بۇ كۆۋرۈكنىڭ چىرىپ كەتكەن ياغاچلىرىنى بىرقۇر تەكشۈرۈپ، ئۇنى رېمونت قىلىپ چىقتۇق.

تۇرپانغا بارىدىغان يول ئۈستىدە ئۇچ كىچىك ساراي ئۇچرىدى، بۇ سارايلارنىڭ دەرۋازىلىرى ئوچۇق تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بانىدىتلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدىن ئامان قالغان تېرەكلەر تۇراتتى. يولنىڭ سول تەرىپى ئېدىرلىق بولۇپ، خارابىگە ئايلانغان قارا غۇجا شەھىرىگە مۇشۇ ئېدىرلىقتىن ئۆتۈپ بارغىلى بولاتتى. ل. كوكنىڭ خارابىگە ئايلانغان بۇ شەھەر توغرىسىدىكى تەسۋىرى ناھايىتى ياخشى يېزىلغان. بۇ ئېدىرنىڭ تۆۋەن قىسمى بوران - چاپقۇنلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچراش تۈپەيلىدىن خۇددى ئويمىچى نەقىش ئويۇپ قويغاندەك، غەلىتە بىر تۈسكە كىرىپ قالغانىدى. يەر ئۈستى قاتار - قاتار سوزۇلۇپ ياتقان دۇگلەك لاي - لاتقا دۆۋىلىرى غايەت زور يەر ئاستى ئېرىقى — كارىزنىڭ قايسى

يۆنىلىشكە قاراپ ئېقىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ئامراخۇن كارىز يېزىسىغا بىر كارىزنىڭ نامى بېرىلگەن. سۇ بېشى يېزىسىدا ئارپا، كۆممىقوناق، بۇغداي، قوغۇن ۋە كېۋەز تېرىلىدىكەن.

سۇ بېشى يېزىسىدا 50 ئائىلىلىك ئادەم بار ئىكەن. ئالىيېشىل كىينىگەن قىزلار ھەيران بولۇشقان ھالدا بىزنىڭ كەينىمىزگە ئەگىشىۋالدى. نامرات، ئەمما تولىمۇ چىرايلىق ياش چوكانلار بالىلىرىنى كۆتۈرۈشۈۋالغانىدى. يول بويىدا بىرنەچچە تۈپ ئاق تېرەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

بىر ئاپتوموبىل يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا يېغىلىپ قالغان سۇدىن ھاسىل بولغان پاتقاقنى يانداپ ئۆتتىمەن دەپ سىڭايان بولۇپ قالدى - دە، ئۇستىدىكى يۈكنىڭ بىر قىسمى سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە چىن زۇڭچىنىڭ ئەسۋاب - ئۇسكۇنە ساندۇقى بار ئىدى. بۇلاردىن بىر تېرمومېتىر ۋە ئىككى تېئودولىتنىڭ ئەينىكى چېقىلىپ كەتتى. ئاپتوموبىلنىڭ چاقى تاكى ئوقىغا قەدەر لايغا پېتىپ كەتكەچكە، يۈكنى چۈشۈرمەي بولمىدى. گۈرجەك، شال، پىشاك، دامكرات قاتارلىق سايمانلارنى يەنە بىر قېتىم ئىشلىتىشكە توغرا كەلدى. شامال يەنىلا ئاشۇ كونا تەلەپپۇزدا: «سەۋرلىك بولۇڭلار! سەۋرلىك بولۇڭلار!» دەپ سەمىمي ئاگاھلاندۇرۇپ شۇئرلىغاندەك قىلاتتى.

ھارۋىلار ۋە ئات - ئۇلاغ مىنىپ ئۆتۈۋاتقانلار تېخىمۇ كۆپەيگىلى تۇردى. بىز ئۆزىمىزنىڭ خېلى چوڭ بىر بازارغا يېقىنلاپ قالغانلىقىمىزنى بايقىدۇق. بىز سىڭگىم يېزىسىنى ئوڭ تەرىپىمىزدە قالدۇرۇپ، ئاندىن ئوخشاش ناملىق جىرا بىلەن ئالغا قاراپ ئىلگىرىلىدۇق. بۇ يەردە ئاقۇچ مۇزلۇق بەلباغنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ چىقىۋاتقان كىچىككىنە بىر ئېقىن ئۇچرىدى. يەنە ئاياغقا ماڭدۇق، بۇ ئېقىننىڭ خۇددى جىلغىغا ئوخشاش تاشلاڭ تىك

ئوقيا ئوتتۇرىسىدا ئوقچۇپ ئېقىۋاتقانلىقىنى كۆردۈق. ئالتىمپتىر ئارقىلىق ئۆلچەپ چىقىشىمىزچە، ھازىر بىز تۇرغان جاي دېڭىز يۈزىدىن ئەڭ تۆۋەن قۇرغاق ئويمانلىقنىڭ بىر چېكىسىگە كېلىپ قالغانىدۇق. بۇ ئويمانلىقنىڭ ئەڭ تۆۋەن يېرى لۇكچۇن يېزىسىنىڭ غەربىي جەنۇبى بولۇپ، يەر تۇزۇلۇشى دېڭىز يۈزىدىن تەخمىنەن 220 مېتىر تۆۋەن ئىكەن.

يېزا ئىچىدە، بىز ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرىگە بۇغداي توشۇۋاتقان 12 ھارۋىغا يېتىشىۋالدۇق ۋە ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتۇق. بۇ ھارۋىلار ئالۋان ئۇچۇن تۇتۇلغاچقا، ئۇلارغا زادىلا ھەق بېرىلمەيتتى.

يول جىلغىنىڭ سول تەرىپىدىكى تاغ ئۇستىدە تارايدى. ئوڭ تەرىپىمىز تىك قىيا بولۇپ، ھېلىقى كىچىك ئېقىن قىيانىڭ ئاستىدا ئېقىۋاتاتتى. كىشىنى شۇركۈندۈرىدىغان يول كىچىككىنە بىر جىلغىغا سېلىنغان، ئادەملەرنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك لىڭشىپ تۇرغان كۆۋرۈكتىن ئۆتەتتى. ئاپتوموبىلنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى چاقى كىشىنى دەككە - دۈككىگە سالغان ھالدا قىيانىڭ خۇددى پىچاق بىلەن يونۇپ قويغاندەك تىك گىرۋىكىگە بەك يېقىن ماڭاتتى. بىز بۇ سېرىق توپلىق تىك قىيانىڭ ئۈچ تونىنا ئېغىرلىقتىكى ئاپتوموبىلنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمەي غۇلاپ چۈشۈشىدىن بەك ئەنسىرەپ كەتتۇق.

بىز جىلغىنىڭ ئاستىدا، سىڭگىم ئېغىزى يېزىسىغا يېقىن يەردە يەنە دەم ئېلىپ كۈتۈپ تۇردۇق. ئىككى ئاپتوموبىل ئىنتايىن خەتەرلىك بۇ يولدا داۋالغۇپ كېلىۋاتاتتى. لېكىن، قالغان ئىككى ئاپتوموبىلنىڭ تېخى يىراق بىر يەردە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. كېيىن ئاڭلىشىمچە، ئۇلارغا ئۈچ ئۇيغۇر بالا كاشىلا بولغانىكەن. بۇ ئۈچ بالا قارا غۇجا ئەتراپىدىكى بىر يېزىدىن چىقىپ، تاغ ئۇستىدىكى يېقىن يولدا ماڭىمىز دەپ، تىك تاغ

باغرىلىرىنى بويلاپ مېڭىپ، سەگگىم جىلغىسىنىڭ سول تەرىپىدىكى تىك قىيانىڭ لېۋىگە كېلىپ قالغان. شۇ ئەسنادا ئۇلارنىڭ بىرسى ئېھتىياتسىزلىقتىن پۇتى تېيىلىپ 30 مېتىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتكەن. بۇ بالا تاغ باغرىدا ئېگىراپ ياتقان چاغدا، بەختكە يارىشا خېمىل ئاپتوموبىل بىلەن كېلىپ قالغان ۋە بۇ بالىنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭ يېرىلىپ كەتكەن ئېڭىكىنى ۋە باشقا يارىلىرىنى تېڭىپ قويۇپ، ئۇنى خاتىرجەم دەم ئالغۇدەك ۋە خەۋەر ئالغۇدەك بىر ئائىلىگە ئاپىرىپ قويغان. قالغان ئىككى بالا پۇتلىرى ئاستىدىكى تار ھاڭنىڭ لېۋىنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇۋالغان. ئۇلارنىڭ ئالدى تەرىپى كۆز يەتكۈسىز چوڭقۇر ھاڭ، كەينى قايتىپ كەتكىلى بولمايدىغان تىك قىيا ئىكەن.

بىز خېمىلنى ۋە ئىككى ئاپتوموبىلنى كۈتۈپ تۇرغان چاغدا، بىر ياش ئوفىتسېر ئالدىمىزغا كېلىپ، بىزنى ئۆز ھۇزۇرىغا كىرىپ چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ ئىسمى ما دېگىيۈەن بولۇپ، سەگگىم ئېغىزى قاراۋۇلخانىسىنىڭ كومانىدىرى ئىكەن. ئۇ بىزنى ياتىقىغا ــ تىك پەلەمپەي بىلەن كىرىدىغان قاپقاراڭغۇ بىر گەمگە باشلاپ كىردى. تۇرپانىدا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى جايلاردا كىشىلەر ياز كۈنلىرىدىكى بۇرۇقتۇرما دىمىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئاشۇنداق گەمە ــ يەر ئاستى ئۆيلىرىدە تۇرىدىكەن. ما دېگىيۈەنمۇ مۇشۇنداق گەمىلەرنىڭ بىرىدە تۇرىدىكەن.

خېمىل كەلگەندىن كېيىن بىز ھېلىقى ئۇچ بالىنىڭ بېشىغا كەلگەن بەختسىزلىكنى ئاڭلىدۇق. بىز ساھىبخانىمىزدىن ئادەم ئەۋەتىپ پېشكەللىككە ئۇچرىغان بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدۇق. ئۇ جىددىي ھالدا، ئۇلاردىن خەۋەر ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. لېكىن، ئەمەلىيەتتە شۇنداق قىلدىمۇ - يوق، بۇنى ئېنىقلاشقا ئامالىمىز بولمىدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ سەنمۇجاڭى ۋە يولۋاسخان بىلەن بىرگە بولۇش

بىز ھېلىقى ھەربىي قاراۋۇلخانا قىلىنغان يەر ئاستى ئۆيىدىن چىققاندا، تۇن زېمىننى قاپلىغانىدى.

تۇرپانغا 10 چاقىرىم، يەنى 5 كىلومېتىر قالغاندا، سالاپەتلىك ئوچ كىشى ئالدىمىزغا كېلىپ، بىزگە سالام بېرىپ، قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇلار 1928- يىلىلا تونۇشقان قەدىناس دوستىمىز يولۋاسخان، ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ سەنمۇجاڭى لى خەيرۇ[1] ۋە ما جۇڭيىڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى پەن فامىلىلىك كىشى ئىدى. پەن فامىلىلىك كىشى بىلەن بىز بۇ يىل كۈزدە قەدىمىي پايتەختتە تونۇشقانىدۇق. مەن يولۋاسخاننى كىچىك ئاپتوموبىلدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدىم. قالغان ئىككىيلەن نائىلاج ئۆزلىرىنىڭ ئېتىغا مىنىپ قايتىشتى.

بىز ئۇيغۇرلار تۇرۇشلۇق كونا شەھەرگە يېتىپ بارغاندا،

---

[1] لى خەيرۇ گۇاڭدۇڭلۇق بولۇپ، باۋدىڭ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇغان. كىشىلەر ئۇنى «لاي مەبۈت» (مۇستەقىل پىكىر قىلالمايدىغان، قابىلىيەتسىز ئادەم دېگەن مەنىدە) دەپ ئاتىشاتتى. قومۇل ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۇ چۆچەك ئىچكى ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىدىن شەرقىي شىنجاڭ باندىتلارنى تازىلاش قوماندانى قىلىپ بەلگىلەنگەن. ما جۇڭيىڭ شىنجاڭغا كىرگەندە، قومۇلدىن ئالمان - تالمان گۇچۇڭغا چېكىنىپ، گۇچۇڭنى مۇداپىئە قىلغان. كېيىن گۇچۇڭ ئىشغال قىلىنىپ، ئەسىرگە چۈشكەن ۋە ما جۇڭيىڭغا تەسلىم بولغان.

سائەت 9 بولاي دەپ قالغانىدى. بىز قەدىمىي تۇرپانغا كىرگىنىمىزدە، « ئائىلىمىزگە تەسۈرلەپ خەت يازغۇدەك جاي ئىكەن» دېگەن ھېسسىياتتا بولدۇق. ئۇ كىشىگە تەۋەككۈلچىلىك تۇسىنى ئالغان چۆچەكلەرنى ئەسلىتەتتى.

ئېغىر يۈك قاچىلانغان «پىل» قوشۇنى سەپ تارتىپ قورقۇنچلۇق گۈرۈلدەپ ۋە غىچىرلاپ، كىچىك ئاپتوموبىلنىڭ كەينىگە ئەگىشىپ، بازارنىڭ بەئەينى تونىلىدەك قاپقاراڭغۇ كوچىسىغا كىردى. كوچىنىڭ بەزى يېرىدە يەنىلا چىراغ ياكى جۈڭگوچە پانۇس يانىدۇرۇقلۇق تۇراتتى. ئاز ساندىكى بىرقانچە ئۇرۇندا ئوقەت قىلىۋاتقانلارنىڭ تەنتىسى يېنىدا، كىچە بازىرىنى ئايلىنىشقا خۇشتار ئىشسىز ئۇيغۇر كۆچمەنلەر، كارۋانلارغا يول باشلىغۇچىلار، قەلەندەرلەر ۋە ماكانسىز ئۇششاق بالىلار تەلمۈرۈپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار كېچىدە كېتىۋاتقان ئاپتوموبىللىرىمىزغا زەن قويۇپ قارىشاتتى. قاراۋۇللار، ساقچىلار بىزگە گۇمان نەزىرى بىلەن تىكىلەتتى. لېكىن، يولۋاسخان ئۇلارنى بۇنداق گۇماندىن خالاس قىلدى. ئۇ شوپۇرىمىزغا يول كۆرسىتىپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ بىز ئۇچۇن بىر تۇرالغۇ جاي تەييارلىغانىدى. بىز بۇ تۇرالغۇنىڭ ئىشىكىدە ئاپتوموبىللىرىمىزنى توختاتتۇق- دە، ئۇنىڭ ئىچىگە كىردۇق. بىز ئۇچۇن بىر چوڭ ئۆي ھازىرلانغانىدى، بۇ ئۆيدە بىرنەچچە سانداۇق تۇراتتى، بۇ سانداۇقلار كۇنىدىلىك تۇرمۇش ئېھتىياجىمىز ئۇچۇن تەييارلانغانىدى. بۇنىڭدىن باشقا، بىزگە يەنە كىچىككىنە بىر ئۆي ۋە بىر ئېغىز ئاشخانىمۇ ئاجرىتىپ بېرىلدى. چوڭ ئۆيدە بىر شىرە جۈڭگوچە سەيلەر ھازىرلانغانىدى.

بىز ناھايىتى ئۇزاق سۆزلەشتۇق، سۆھبىتىمىز ناھايىتى قىزىپ كەتتى. يولۋاسخان:

— مەن سىزنىڭ ئىككى ئاپتوموبىلىڭىزنى بىرنەچچە كۈن ئىشلىتىپ تۇرسام بولامدۇ؟ ما جۈگىيىڭ جىاڭجۇن ئۇنىڭغا موھتاج

ئىدى، — دېدى.

— بولمايدۇ، — دېدىممەن قەتئىي جاۋاب بېرىپ، — قەتئىي بولمايدۇ.

— ئۇنداقتا، سىز ماڭا قولىمىزدىكى ھېلىقى بىردىنبىر ئاپتوموبىلنى ئىشقا سالغۇدەك 50 گاللون بېنزىن بېرىپ تۇرۇڭ. بىزدە ھېچقانداق بېنزىن قالمىدى.

— ياق، بۇنىڭغىمۇ بولمايدۇ، — دەپ جاۋاب بەردىممەن، — بىز نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئورۇنلاشقا مەجبۇرمىز، بىزدە بىرەر تېمىمۇ ئارتۇق ماي يوق.

— سىزدىن ئازراق ئارىيەت ئالساملا بولدى. قارا شەھەر ۋە كۇچادا بېنزىنلىرىمىز بار. سىز شۇ يەردىن مەن ئالغان بېنزىننى قايتۇرۇۋالسىڭىز بولىدۇ.

— جاڭ فېڭمىڭ قومۇلدا 60 گاللون بېنزىنىمىزنى ئارىيەت ئېلىۋالدى. ئۇ بىز تۇرپانغا بارغاندىن كېيىن ئەينەن قايتۇرۇلىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ بەرگەن ھۆججىتى. ئۇ بۇ ئىشنى تېلېفون بىلەن سىرگە ئۇقتۇرۇپ قويمەن دېگەنىدى. ئۇ سىرگە تېلېفون بەردىمۇ - قانداق؟

— بىز سىلەرگە بىرئاز بېنزىن تەييارلاپ قويغانىدۇق، لېكىن جاڭ فېڭمىڭ بۇ ئىش توغرۇلۇق تېلېفون بەرگىنى يوق، شۇڭا ئۇ بېنزىننى داۋانچېڭدىكى ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ قوماندانلىق ئىشتابىغا ئەۋەتىۋەتتىم.

— مەن جاڭ فېڭمىڭنىڭ گېپىگىمۇ، ئۇنىڭ ھۆججىتىگىمۇ ئىشەنمەيمەن، سىزنىڭ ئۆز لەۋزىڭىزدە تۇرۇشىڭىزغىمۇ ھۆددە قىلالمايمەن. بىز قارا شەھەر ۋە كۇچادىكىلەردىن بېنزىننى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلساق، بەلكىم ئۇلار ئۇنى ئاللىقانداق بىر يەرگە ئەۋەتىۋەتكەنىدۇق، دېيىشى مۇمكىن.

— مېنىڭ گېپىم گەپ، — دېدى يولۋاسخان سۆز ئېلىپ، —

مېھمانلاردىن بۇنداق نەرسىلەرنى ئارىيەت ئېلىش ياخشى ئىش ئەمەس. لېكىن، ماجۇڭيىنگ جياڭجۇن پەن ئەپەندىنى ۋە يەنە 15 ئادەمنى ئەتە ئەتىگەندە بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىز بىلەن قارا شەھەر، كۇچا، ئاقسۇ ۋە قەشقەرلەرگە ئەۋەتىپ، بۇ شەھەرلەرنى بىز تەرەپكە ئۆتۈشكە ئۇندىمەكچى. بۇ بەك چوڭ ئىش. شۇڭا، مەن سىزدىن بۇ جەھەتتە بىزگە بىر قېتىم ياردەم قىلىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن.

— قېنى، مەن ئاۋۋال قارا شەھەر بىلەن كۇچاغا تېلېگراممـا بېرىپ، ئۇ يەردە بېنىزىن بار - يوقلۇقىنى ئۇقۇشۇپ باقاي، — دېدىممەن.

— تېلېگراف سىمى ئۈزۈلۈپ كەتكەن. نېمىلا بولسۇن ماڭا جاۋاب بېرىڭ، ئازراق بولسىمۇ بېنىزىن ئارىيەت بېرەلەمسىز - قانداق؟

جورجى بىلەن بىر قۇر مەسلىھەتلىشۋالغاندىن كېيىن، يولۋاسخانغا 20 گاللون بېنىزىن بېرىشنى قارار قىلدۇق. ئۇ ماڭا رەھمەت ئېيتتى ھەمدە جورجىدىن ئەتە ئەتىگەن كېلىپ بۇ بېنزىننى ئېلىپ كېتىشكە بولىدىغانلىقىنى سورىدى. بىز ئاپتوموبىللىرىمىزغا كېرەكلىك يېقىلغۇلىرىمىزنىڭ بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراپ تۇگەپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەنىدۇق. بىز ئۇلارنىڭ ئالقىنىدا ئىدۇق. ئەگەر بىز ئۇلارغا ئازراق يول قويمىساق، بېلىمىزنىڭ ئوشتۇلۇپ كېتىشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى. بۇنىسى يولۋاسخان بىلەن بولغان سۆھبەتتە مانا مەن دەپ مەلۇم بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ما جۇڭيىڭنىڭ ئەھۋالى ئانچە ياخشى ئەمەسكەن، ئۇ تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر-بازارلارغا كەڭ كۆلەمدە ئەلچى ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولۇپ قاپتۇ.

يولۋاسخان بىزگە مۇنداق دېدى: «بۇگۈن ۋە تۇنۇگۈن دۇشمەن ئايروپىلانلىرى تۇرپانغا كىچىك تېپتىكى بومبا ۋە نۇرغۇن ئېلانلارنى

تاشلىدى. ئىلانغا ئۇرۇمچىدىكى دۇبەن شىبكۇ شىسەي ئىمزا قويۇپتۇ. ئىلاندا ئۇ تەھدىت سېلىپ: «ئەگەر بۇ يەردىكى ئاھالىلەر يەنە داۋاملىق قارشىلىق كۆرسىتىۋېرىدىغان بولسا، مەن ئۇزاققا قالماي چوڭ تىپتىكى بومبارداتچى ئايروپىلانىدىن 10 نى ئەۋەتىمەن» دەپتۇ».

يولۋاسخان ئەتە بومبارداتچى ئايروپىلانلار يەنە پەيدا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، شۇڭا ئاپتوموبىلىلار سىرتتا تۇرسا بومبىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ زايە بولۇپ كېتەرمىكىن دېگەن قاراشتا بولدى - دە، ئاپتوموبىللارنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلغۇدەك ئۇستى لاپاس بىلەن يېپىلغان كاربىدورغا ئوخشاش بىر ئۆينى كۆرسەتتى. ئۇرۇمچىنىڭ ئايروپىلانلىرى ئالدىنقى كۈنلەردە سائەت 12 دە كەپتۇدەك، شۇڭا ئەتىمۇ بەلكىم چۈش ۋاقتىدا كېلىشى مۇمكىن ئىكەن.

17- فېۋرال سەھەردە، بىز تۆت ئاپتوموبىلنى يولۋاسخان كۆرسەتكەن كاربىدور شەكىللىك ھېلىقى ئۆيگە ئەكىرىپ قويدۇق. كىچىك ئاپتوموبىلنى بىز چۈشكەن قورۇدىكى ئۇستى يېپىقلىق بىر يەرگە ئەكېلىپ توختىتىپ قويدۇق. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، خېمىل ئىككىمىز جورجى تۇرۇۋۇاتقان ئۆيگە كىردۇق، ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىللىرى ئۇستى گۈمبەز شەكلىدە يېپىلغان كاربىدورغا توختىتىپ قويۇلغان بولۇپ، بۇ كاربىدور گويا شۇلار ئۈچۈنلا تەييارلاپ قويۇلغاندەك قىلاتتى.

رۇس تىلىنى بىلمىگەن ئىككى سىرلىق پولەك بۇ ئۆيدە تۆت ئاي تۇرغانىكەن، ئۇلارنىڭ بىرى، لېسكىنىسكى ئىسىملىك ئاتالمىش دوختۇر؛ يەنە بىرى، بۇ دوختۇرنىڭ پېروۋىسكى ئىسىملىك بىر ياردەمچىسى ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ دېيىشچە، ئۇلار بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى بىر ئىلمىي تەكشۈرۈش ئۆمىكىگە قاتنىشىپ، توكيو قولتۇقىدىن يولغا چىقىپ،

يۇننەن ئارقىلىق شىزاڭغا بارغان. مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئۇلار تەكشۈرۈش ئەترىتىدىن ئايرىلىپ، يۈك - تاقلىرىنى ئاتقا ئارتىپ، پىيادە يول يۈرۈپ، خۇاڭيۈەن، شىنىڭ، لەنجۇۇ، سۇجۇۇ، ئەنشى ۋە قومۇل ئارقىلىق تۇرپانغان كەلگەن.

لېسكىنىسكىنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدا ھەربىي دوختۇرلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقىنىدا، ئۇ ھەربىي ۋەزىيەتكە بولغان كۆز قارىشىنى قىلچە يوشۇرماي ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ تاكى يېقىنغا قەدەر داۋانچىڭدىكى قوماندانلىق ئىشتابىدا بولغاچقا، ئۇرۇش ئەھۋالىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە، قورال - ياراغ، ئوق - دورىلار تۈگەپ كېتىپتۇ، ئەسكەرلەرنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى جۇل - جۇل بولۇپ، ئوزۇق - تۇلۇكى يېتىشمەيدىكەن. ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ئايروپىلانلار توپى داۋانچىڭ تاغ ئېغىزىدىكى ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ قارارگاھى ئۇستىدە ناھايىتى پەس ئۇچۇپ، قىسىملاردا ناھايىتى زور قالايمىقانچىلىق پەيدا قىپتۇ، ئەسكەرلەر تەرەپ - تەرەپكە قېچىپ كېتىشىپتۇ. ئۇنىڭ قارىشىچە، بۇ تۇنگان جياڭجۇننىڭ ئېشىپ قالغان تاجاۋۇزچى ئەسكىرى 1000غا يەتمەيدىكەن، ئۇلار ھازىر توقسۇن، قارا شەھەرلەرگە قېچىپ كېتىپتۇ. لېسكىنىسكى بىزگە: «سىلەر ئۇ تەرەپكە بارماڭلار، بولمىسا، تەلۈە، زوراۋان ۋە ئىنتىزامسىز ئەسكەرلەر ئۇچىدە قالىسىلەر. بۇ ئەسكەرلەر ئەمەلىيەتتە باندىتلار بولۇپ، ئۇلار سىلەرنىڭ ئاپتوموبىلىڭلار ۋە باشقا نەرسىلىرىڭلارنى قىلچە ئىككىلەنمەيلا بۇلاپ كېتىشى، ھەتتا سىلەرنى قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن. كورلا رايونىدىمۇ ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ» دەپ نەسىھەت قىلدى.

— قارا شەھەرگە ياكى شۇ ياققا بارىدىغان يول بىلەن قەشقەرگە بارماڭلار، — دەپ خىتاب قىلدى ئۇ بىزگە، — ئۇ تەرەپنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، بۇ يول دوزاختىنمۇ

يامان، ھەرگىز تىرىك قايتىپ كېلەلمەيسىلەر.

شۇنداقتىمۇ، ئۇ خېمىلغا مېنى ئۇنىمۇ بىللە قارا شەھەر ۋە قەشقەرگە ئېلىپ بېرىشقا كۆندۈرۈش توغرىسىدا يالۋۇرۇپتۇ. مېنىڭچە، ئۇنىڭ بۇنداق دېيىشى ئۇنىڭدا يوقتىپ قويغۇدەك بىر نەرسىنىڭ يوقلۇقىدىن بولسا كېرەك.

بىز بۇ ئىككى پولەكنى يوقلىغىلى بارغانىدا، ئۈچ ياش رۇس ئۇلارنىڭ يېنىدا ئىكەن. ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن تەخمىنەن 30 نەپەر باشقا رۇس بىلەن پەۋەس ھەربىي ئەشىيا قاچىلانغان 10 ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ماناسقا كەپتۇ، ئاندىن ئۇ يەردىن ئۇرۈمچىگە قاراپ كېتىۋاتقىنىدا، ئۇرۈمچى شەھىرىگە تەخمىنەن 20 كىلومېتىر كېلىدىغان بىر يەردە ئاتلىق تۇنگانلارنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپتۇ، ئاران بىرقانچە رۇس قېچىپ قۇتۇلالاپتۇ، بەزىلىرى شۇ يەردىلا چېپىپ تاشلىنىپتۇ. تۆت رۇس كاللىسى قەپەسكە سېلىنىپ، ھېلىمۇ تۇرپان شەھىرىنىڭ دەرۋازىسىغا ئېسىپ قويۇلۇپتۇ. بۇ ئۈچ رۇس ئەسىرگە چۈشكەندىن كېيىن تۇرپانغا يالاپ كېلىنگەنىكەن.

بۇ ئۈچ ياش بولشېۋىك ئەسىر ئېلىنغان ئاپتوموبىل كالونىنىڭ شوپۇرلىرى ئىكەن. سىرىق چاچلىق، ساغلام، تەمبەل كەلگەن بۇ ئۈچ ياشنىڭ يۈزلىرى ئاپتاپتا كۆيۈپ قاراداپ كەتكەنىدى، ئۇلار كىشىگە ناھايىتى ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى ۋە ناھايىتى قىزىقارلىق گەپ قىلىشاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ خەتەرلىك سەرگۈزەشتىلىرىنى تەمكىن، سوغۇققانلىق بىلەن بايان قىلىپ بەردى. لېكىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تەقدىر - قىسمىتىدىن بەكمۇ قايغۇرىدىغانلىقىنىمۇ بىلدۈرۈشتى ۋە مەندىن:

— سىزنىڭچە بىزنىڭ تەقدىرىمىز قانداق بولار، — دەپ سورىدى.

مەن ئىمكانقەدەر ئۇلارغا تەسەللى بېرىپ:

— ئەگەر ما جۇڭيىڭنىڭ سىلەرگە زىيانكەشلىك قىلغۇسى بولسا، ئاللىقاچان شۇنداق قىلغان بولاتتى، — دېدىم.

مەن سەنمۇجاڭ لى خەيرۇ جياڭجۇن بىلەن ئۇچرىشىپلا ئۇنىڭغا بۇ ئۇچ ياشنىڭ هاياتىغا كەڭچىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۆمىدىمنى، ئۇلارنىڭ هېچقانداق يامان ئىشلارنى قىلمىغانلىقى، پەقەت ئۆز ئوفىتسېرلىرىنىڭ بۇيرۇقىغىلا بويسۇنغانلىقىنى ئېيتتىم. لى خەيرۇ جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

— ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ پىرىنسىپى — قولغا چۈشكەن رۇسلارنىڭ بىرىنمۇ تىرىك قويماي دەرهال ئېتىپ تاشلاش. بۇ ئۈچ شوپۇر ئۇرۇمچىدىن تۇرپانغا يالاپ كېلىنگەن، ئەسىرگە چۈشكەن بىر ئايدىن بېرى، مانا ئۇلار تىرىك تۇرۇپتۇغۇ، بۇ ما جۇڭيىڭنىڭ ئۇلارنى ئېتىپ تاشلاشنى خالىمايدىغانلىقىنىڭ ئەڭ ياخشى دەلىلى.

ئارىدىن توپتوغرا بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، تۇرپاندا تۇرۇشلۇق قوشۇنلار چېكىنگەندە، هېلىقى ئۇچەيلەننىڭ تۇنگانلارنىڭ مىلتىقى ئاستىدا يېقىلغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

بىز بىرقانچىمىز ئاپتوموبىل بىلەن ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ تۇرپاندىكى بەزى مۇهىم شەخسلەردىن سەنمۇجاڭ لى خەيرۇ جياڭجۇن، يولۋاسخان، سابىق قومۇل ۋاڭىنىڭ نەۋرىسى — ئاشۇ شەهەرنىڭ قوماندانى ۋە ئۇنىڭ سەنمۇجاڭى، شۇنىڭدەك تەلىم - تەربىيە تۇنىگە قوماندانلىق قىلغۇچى جاڭ شىنمىڭنى يوقلىدۇق. بۇلاردىن پەقەت يولۋاسخانلا ئۆيىدە ئىكەن. بىز ئۇنىڭ ئۆيىدە تۇرپاننىڭ هاكىمى — ئاق ساقاللىق، بېشىغا سەللە يۆگىگەن سۇرلۇك بىر بوۋاينى ئۇچراتتۇق.

ما جۇڭيىڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى پەن تاتار ئىدى. ئۇ 15 نەپەر ۋەكىل بىلەن تۇرپاندىكى بار - يوقى بىر ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ، بىز بەرگەن 20 گاللون بېنزىنىنى ئىشلىتىپ،

تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەرلەرگە كەتكەنىدىكەن. ئاپتوموبىلدىن چاتاق چىقىش يېكى بېنزىن كۆيۈپ تۈگەشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ قەيەرگىچە بارالىشى بىزگە نامەلۇم ئىدى.

ئانچە ئۆتمەيلا، ئۇ يەرنىڭ كاتتىلىرى بىزنى يوقلاپ كەلدى. بىز ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ چاي - پاي ئىچىشتۇق، تاماكا چېكىشتۇق ۋە ئايىغى چىقمايدىغان تۈگىمەس قۇرۇق پاراڭلارنى سېلىشتۇق. ئارىمىزدىكى بەزىلەر لى خەيرۇ جىياڭجۇن چۆچەكنىڭ ۋالىيسى بولغان چاغدىلا ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقانىكەن. ئۇ خۇش ئاۋاز، جۇشقۇن - تېتىك كىشى بولىسىمۇ، بىراق قىلچە ئىككىلەنمەستىن ۋەزىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى ئېتىراپ قىلاتتى. شەك - شۇبھىسىزكى، ئۇ بىزنىڭ بۇ ئەھۋاللارنى ھېس قىلغانلىقىمىزنىمۇ بىلەتتى. ئۇ ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، شېڭ شىسەي تەرەپتە تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ما جۇڭيىڭغا ئەسىرگە چۈشكەن ۋە ما جۇڭيىڭنىڭ سەنمۇجاڭى بولۇپ بەلگىلەنگەن. ئۇنىڭ ئەمەلىي ھوقۇقىمۇ، تەسىرىمۇ يوق ئىكەن.

لى خەيرۇ بىزنىڭ ھەرقانداق چاغدا يولغا چىقىپ، غەربىي رايونلارغا بېرىشىمىزغا يول قويىدىغانلىقى ھەققىدە بىزگە ۋەدە بەردى. لېكىن، ئۇ ما جۇڭيىڭنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىدە، بىزنىڭ بىخەتەرلىكىمىزگە مەسئۇل بولۇشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، ئۇ قارا شەھەرگە بارىدىغان يولنىڭ ۋەزىيىتىنى ئۇققاندىن كېيىن ئاندىن بىزنى يولغا سالماقچى بولدى. ھازىر بۇ يول بەكلا ئەنسىز ئىدى.

جاڭ شىنمىڭ بىزنىڭ داۋانچىڭغا بېرىپ ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن بىلەن كۆرۈشۈشىمىزنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ۋە ئۇنداق قىلىشنىڭمۇ ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى جاكارلاپ: «ئۇياقنىڭ يولى بەك ئوسال، تاغ ئېغىزىمۇ بەك خەتەرلىك» دېدى. ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن بىز بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۈمىد قىلىسمۇ، لېكىن بىز

تۇرپاندا بولغان مەزگىللەردە، ئۇ بەلكىم ئۇ يەرگە كەلمەسلىكى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇنىڭ ۋاقتى ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ تېخى يېقىندىلا چاغاننىڭ بىرىنچى كۈنىنى تۇرپاندا ئۆتكۈزگەن.

بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىچكى رايونلىرىغا سەپەر قىلىش ئۈمىدىمىز بەكمۇ غۇۋالىشىپ قالغانىدەك قىلاتتى. ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، ما جۇڭيېڭنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى بىزنىڭ قارا شەھەرگە بېرىش يولىمىزغا توسۇق قۇرۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە بىزنى ئۇ يەرگە بېرىشقا ئىلھاملاندۇرماقتا ئىدى. روشەنكى، بىزنىڭ سەپىرىمىزنى قوغداش يولىدا يەنە بەزى زۆرۈر تەدبىرلەرنىمۇ قوللانماقتا ئىدى.

ما جۇڭيېڭنىڭ قوشۇننىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر قوماندانى ما خۇشەن[1] جىاڭجۇن خېمىلنى چاقىرتىپ كەتتى. ما خۇشەن بىلەن ما جۇڭيېڭنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى يېقىن ئىدى. ئۇنىڭ يوتىسى پارتىلىغان بومبىنىڭ پارچىسى تېگىپ زەخمىلەنگەن بولۇپ، ئۇنى ھېلىقى پولەك «دوختۇر» بىلەن جۇڭگولۇق بىر دوختۇر قوپالراق تېڭىپ قويغانىكەن. مانا ئەمدى ئۇ ئۇستا بىر دوختۇرنى تېپىۋالدى.

تۇرپان كىشىگە خەيرلىك تۇيغۇ بېغىشلىمايتتى. بازاردا ئاز سانداكى دۇكانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، دۇكانلارنىڭ ھەممىسى تاقاقلىق ئىدى. سودا پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ، ھاياتلىق بۇلىقى قۇرۇۋاتاتتى. كوچىلار دېگۈدەك قۇرۇقدىلىپ، ئاۋات مەنزىرىدىن قىلچە ئەسەر قالمىغانىدى. بىر خىل يامانلىق ۋە شۇملۇق پۇراپ تۇراتتى. شۇر پېشانە تۇرپان ئاھالىلىرى جىن شۇرىنىڭ

---

[1] ما جۇڭيېڭنىڭ ئاچىسىنىڭ ئېرى، ما جۇڭيىڭ قوشۇنىدىكى يادرولۇق شەخس.

هۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلۇش كويىدا بولۇۋاتقان بارلىق مۇسۇلمانلارغا ئوخشاش، ئۆزلىرى تەشنا بولۇۋاتقان تىنچلىققا ئېرىشىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئايىغى چىقمايدىغان چەكسىز ئۇرۇش قاينىمىغا سۆرەپ كىرگۈزۈلگەنىدى.

بىز ئۆزىمىز تۇرۇۋاتقان شارائىتتىنى بىرلىكتە تەھلىل قىلدۇق، ۋەزىيەت جىددىي ئىدى. يولۋاسخان بىزنى قوغۇن - تاۋۇز، ئالما ۋە ئۈزۈملەر بىلەن مېھمان قىلىپ، بىزگە ئىلھام بېرىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بىز خۇددى دانىشمەنلەرگە ئوخشاش سوغۇق قان پوزىتسىيە بىلەن ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۈتمەكتە ئىدۇق. جۇڭگولۇق خىزمەتداشلىرىمىز چىن زۇڭچى، يۇ يىنجاۋ ۋە گۇڭ جىچېڭلارنىڭ بەخىرامان يۈرگەنلىكىنى كۆرگىنىمىزدە، خېلىلا خاتىرجەملىك ھېس قىلىپ قالاتتۇق. شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىمەنكى، ئۇلارمۇ بىز شۆبۈتسىيەلىكلەرگە ئوخشاش، گۆربىستان جىملىقى ھۆكۈم سۈرۈپ تۇرغان ئاشۇ چۆل - جەزىرىلەرگە قايتىپ كېتىشنى ھەرگىزمۇ خىيالىغا كەلتۈرمەيدۇ، بۇ ھازىرقى شارائىتىمىزدا ھەم ئاقمايدۇ. بىز مۇشۇنداق تەلەپنى قويغان تەقدىردىمۇ، بۇنداق تەلەپ ناھايىتى سىلىق، ئەمما ناھايىتى قەتئىي رەت قىلىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بىز ئەركىنلىكى قاتتىق كونترول قىلىنغان ئەسىر ئىدۇق. بىزنىڭ قىلالايدىغان بىردىنبىر ئىشىمىز مۇمكىنقەدەر ئۆز كوزىرىمىزنى ياخشى ئويناشتىن ئىبارەت ئىدى.

كىشىلەرنىڭ بىزگە دېيىشىچە، تۈرپاننىڭ ھاكىمى تۇنگان جياڭجۇن تۇرپاننى ئەمدىلا ئىشغال قىلغان چاغدا، 75 ئائىلىلىك خەنزۇنى ئېلىپ، ئۇرۇمچىگە باردىغان يولنى بويلاپ قاچقان. ئۇلار ئانچە ئۇزۇنغا بارمايلا، تۇنگانلارنىڭ چارلىغۇچى ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ قالغان، چارلىغۇچىلارنىڭ كومانىدىرى ھاكىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھەي، سەن بىلەمەسەن - بىلمەمسەن، بىز دەل شەھەرگە يۈرۈش قىلىۋاتقان بىر پەيتتە،

سەن باشلامچىلىق بىلەن قېچىپ، بىز ئۇچۇن قانچىلىك زىيان كەلتۈردۇڭ؟» دېگەن ۋە بۇ بەختسىز ئادەمنى ئېتىپ تاشلىغان، شۇنداقلا 75 ئائىلىلىك كىشىلەرنىڭ ئەر - ئايال، قېرى - ياش هەممىسىنى ئۆلتۈرگەن، بىرنەمۇ قېچىپ قۇتۇلالمىغان.

18- فېۋرال، تۇنۇگۈن كېچە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 1℃ بولدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە مېهمانلار ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇردى. لى خەيرۇ جياڭجۇن تىنىم تاپماي بىرگە غەمخورلۇق قىلىپ تۇراتتى ۋە باش قوماندانلىقنىڭ ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي بىرنىڭ گېپىمىزگە ئىتائەت قىلىش، هەممىدە بىرنىڭ ئارزۇيىمىزنى قاندۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنلىكىنى تەكىتلەيتتى. تەلىم - تەربىيە تۈەنلىنىڭ قوماندانى جاڭ شىنمىڭ شاڭشياۋ ئالاهىدە مۇلايىم، چاقچاقچى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قەددى - قامىتى ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئالاهىدە پەرقلىنىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ بىزدىن خەۋەر ئالىدىغان ياكى بىرنىڭ خىزمىتىمىزنى قىلىدىغان هەربىي ئەمەلدار بولدى.

شەهەرنى هەر خىل پىتنە - ئىغۋا، مىش - مىش گەپلەر بىر ئالغاندى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن داۋانچىڭدا يەنە ئۇچ هەپتە تۇرىدىكەن. ئايروپىلانلارنىڭ بومبارداىمان قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇ قوشۇنلىرىنى تاغ ئىچىگە تارقىتىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ چۆچەكتىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىدىكىلەر بىلەن بەكمۇ ئۇچراشقۇسى بار ئىكەن. كىشىلەرنىڭ قارىشىچە، ئۇ يەنە ئۇرۇمچىنىڭ سىرتىدا غەنىيمەت ئالغان ئىككى ئايروپىلاندىن بىرىنى ئىشقا سېلىپ، كامال ئەپەندىنى موسكۋاغا ئەۋەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن كامال ئەپەندى ئايروپىلاندا ئولتۇرۇشنى ياقتۇرمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ بۇ پىلانى ئەملىگە ئاشماپتۇ. كامال ئەپەندى ئىستانبۇلدىن كەلگەن تۈركىيە ئوفتىسېرى بولۇپ، ئۇ گەنسۇدا ما جۇڭيىڭغا بىرنەچچە يىل هەربىي مەسلىهەتچى بولغان. بىرنىڭ ئىلگىرىكى تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزدىكى بەزىلەر، بولۇپمۇ

بولىن، بېكسىل ۋە بورکىن كامۇپلار ئۇنى گەنسۇدا كۆرگەنىكەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ما جۇڭيېڭنىڭ قوشۇنىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ 20% ى بىر خىل يۇقۇملۇق كېسەللىككە گىرىپتار بولغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە يارىدارلارنىڭ سانىمۇ ناھايىتى كۆپ ئىكەن، ئۇنىڭ ئەڭ يارىملىق - باتۇر ھەربىي ئەمەلدارلىرىدىن ئۈچ كىشى يارىدار بولۇپ سەپتىن ئايرىلىپتۇ. ما جۇڭيېڭ ئىلىدىكى جاڭ پېيىۋەن جياڭجۇن بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپتۇ.

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ما جۇڭيېڭ يۈرەكلىك، قورقماس ۋە قارام كىشى بولۇپ، ئۆلۈمدىن قورقمايدىكەن. ئۇ ھامان توپ - زەمبىرەك گۈمبۈرلەپ تۇرغان ئالدىنقى سەپتە تۇرىدىكەن، يەنە كېلىپ، مەنستىمەسلىك پوزىتسىيەسى بىلەن بومباردىمان قىلىۋاتقان ئايروپىلانلار ئاستىدا ئۆزىنى دالىدىغا ئالماي تۇرۇۋېرىدىكەن. ئۇ كىشى چۈشىنەلمەيدىغان مۇرەككەپ مىجەز - خاراكتېرگە ئىگە ئىكەن. ئۇنىڭ ساددا، تۇز، باشقىلارغا يارىدەم بېرىشنى خالايدىغان ۋە خەيرخاھلىق قىلىدىغان تەرىپىمۇ، يامۇز، رەھىمسىز تەرىپىمۇ بار ئىكەن. گاھىدا، ئۇ ئىشغال قىلغان يەردىكى ئاھالىلەرنى بىرنىمۇ قالدۇرماي قىرىۋېتىدىكەن، ئەگەر ئۇنىڭ غەزىپى تۇتسا، سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن بىرەر ئوفىتسېر ياكى ئەسكەرنى ئۆز تاپانچىسى بىلەن ئېتىپ تاشلايدىكەن. ئېيتىلىشچە، ئۇ بىر كۈنى ۋاقتىدا تاماق پىشۇرمىغان بىر ئاشپەزنى ئاشۇنداق ئېتىپ تاشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈكلۈكى يەڭگىللىك قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەنىدە، ئۆز پىلانىنى ئاڭلاشنى خالايدىغان ھەرقانداق كىشىگە دەۋېرىدىكەن. لېكىن، ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمۇ ئۇنىڭ ھەقىقەتەن نېمىش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىكەن.

ما جۇڭيېڭ جياڭجۇنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى لى سەنمۇجاڭنىڭ بىرمۇنچە بىكار ۋاقتى بارەڭ قىلاتتى، چۈنكى ئۇ

بىز بىلەن بىر پاراڭلاشسا، بىرنەچچە سائەتكىچە سۆزلىشىپ كېتەتتى. دەپ كەلسەم، قىزىق ئىش، مەيلى ما جۇڭيىڭ ياكى لى سەنمۇجاڭ بولسۇن، ئۇلار گەپ - سۆزلىرىدە بىزگە قارىتا ھېچقانداق ئىشەنمەسلىك پوزىتسىيەسىنى ئىپادىلىمىدى. بىز مۇتلەق ئەركىنلىككە ئىگە بولدۇق. ئۇلار بىزدىن ھېچقانداق نەرسىگە پۇل ئالمىدى. بىزنىڭ ھەممە جەھەتتىكى تەلەپلىرىمىزنى قانىدۇردى. بۇ ئىشلار بىزنى ھەقىقەتەن سەل خاۋاتىرسىزلەندۈرەتتى. چۈنكى، ئۇلار بەزى نەرسىلەرنى، روشەنكى، ھەممىدىن قۇرۇق قالغان ئاشۇ بىچارە ئاھالىلەرنى قاقتى - سوقتى قىلىپ ئېلىپ كېلەتتى.

يولۋاسخان بىز بىلەن خوجىنىياز ھاجى ھەققىدە سۆزلەشتى. خوجىنىياز ھاجى قومۇللۇق ئۇيغۇر ئىدى. ئۇرۇمچىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، ئۇ يولۋاسخاننىڭ قول ئاستىدا ئىكەن. كېيىن ئۇ يولۋاسخاندىن يۈز ئۆرۈپ، قومۇل بىلەن ئۈچتۇرپان ئوتتۇرىسىدىكى ھەرقايسى شەھەر - بازارلاردا ئۇيغۇرلارنى ما جۇڭيىڭغا قارشى تۇرۇشقا قوتراتىپتۇ ھەمدە ئۇرۇمچىدىكى شېڭ شىسەي تەرەپكە ئېغىپ كېتىپتۇ.

19- فېۋرال چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە تېمپېراتۇرا 12.2℃ قا يەتتى. بۇ ھەقىقەتەن ئىسمى جىسمىغا لايىق باھار ھاۋاسى ئىدى. ئالدىنقى يىلى يازدا خاتىرىلىنىشچە، تۇرپاننىڭ تېمپېراتۇرىسى 54℃ قا يەتكەن. بىر يىل ئىچىدىكى مۇشۇ مەزگىلدە، يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، ھەممە ئادەم خۇددى باغدات ۋە مۇسۇل[1] دىكى لەردەك يەر ئاستى ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىدۇ.

بىز تۇرغان ھېلىقى چوڭ ئۆيگە جۇڭگو ۋە شۇبىتسىيەنىڭ

[1] مۇسۇل — ئىراقنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى بىر شەھەر.

دۆلەت بايرىقى ئېسىلغانىدى. ھويلىدىكى بايراق مومىسىدىمۇ شۇڭىتسىيە دۆلەت بايرىقى لەپىلدەيتتى. ئۆينىڭ بىر تەرىپىدىكى تامدا شۇڭىتسىيە يېزىقىدا «يېڭى يىلىڭىز مۇبارەك بولغاي» دېگەن خەتلەر ۋە خەنزۇ يېزىقىدا يېزىلغان گۈزەل ئارزۇ - تىلەكلەر مەزمۇن قىلىنغان خەتلەر چاپلاقلىق تۇراتتى. شۇ كۈنى ئەتىگەندە مەن ئىشكتىن چىقىشىمغا ھەمىمە خىزمەتداشلىرىم — ئالىملار، ئىنژېنېرلار، شوپۇرلار ۋە مۇلازىم - چاكارلار تەنتەنە، قۇتلۇقلاش سادالىرى ۋە پاتېفونىمىزنىڭ ناخشىلىرى بىلەن مېنى تەبرىكلەشتى. ئەسلىدە شۇ كۈنى مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ئىكەنلىكى ئاشكارىلىنىپ قالغاچقا، بارلىق خەنزۇ، تۇنگان، ئۇيغۇر ۋە پولەكلەر كېلىپ مېنى قۇتلۇقلىدى. ھەربىي كومانىدىرلار چوڭ زىياپەت ئۆتكۈزمەكچى بولدى، لېكىن ئاكۇغۇچە بىز ئۇلارنى ئادەتتىكى تاماققا تەكلىپ قىلدۇق. ئاخىرقى ئورۇنلاشتۇرۇش غەلىتە بولدى: ما جۇڭيىڭنىڭ ئوفىتسېرلىرى، جۇملىدىن تۇرپان ھەربىي لازىمەتلىكلەر باشقارمىسىنىڭ باشلىقى يولۋاسخان بىزنى سائەت 4 تە تاماققا تەكلىپ قىلدى. بىز بولساق، ئۇلارنى سائەت 7 دە تاماققا تەكلىپ قىلدۇق.

يولۋاسخاننىڭ مېنى تەبرىكلەش ئۇسۇلى ئادەتتىكىدىن باشقىچە بولدى. ئۇ يۇ يىنجاۋدىن بارلىق يۇڭ - تاقلىرىمىزنى تەكشۈرۈشكە رۇخسەت قىلىشنى سورىدى ھەمدە نەنجىڭدىن بىزگە بېرىلگەن پاسپورتتا قەشقەرنىڭ ئېغىزغا ئېلىنمىغانلىقىنى كۆرسەتتى.

— بۇنىڭغا ئىنتايىن ھەيرانمەن، — دېدىممەن ئۇنىڭغا، — سىز مەركىزىي ھۆكۈمەت ئەلچىلىرىگە گۇمانلىق ئۇنسۇرلار قاتارىدا مۇئامىلە قىلىۋاتىسىز. بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىمىزگە ئۇچ كۈن بولدى، سىز دەل بىز يولغا چىقىدىغان چاغدا، ئاپتوموبىلغا قاچىلاپ تېڭىپ بولغان بارلىق ساندۇقلىرىمىزنى ئېچىپ

ئاختۇرمـاقچى بولۇۋاتـسىز، قەشـقەر توغرىـسىدا يېزىلغـان - يېزىلمىغانلىقىغـا كەلـسەك، بىزنـىڭ پاسـپورتلىرىمىزغا ئۇنـىڭ خەنزۇچە «سۇلې» دېگەن نامى يېزىلغان.

— مەن ما جۇڭيىڭ جياڭجۇندىن بۇ ھەقتە كەسكىن بـۇيرۇق تاپشۇرۇۋالدىم، — دېدى يولۋاسخان جـاۋاب بېرىـپ، — تۇرپانـدىن ئۆتىدىغان بارلىق يۇل - تاقلار ۋە ھەممـە نەرسـىلەر تەكـشۈرۈلىدۇ. مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىشىم كېرەك. بىزنـىڭ بـۇرۇنراق بۇنـداق قىلمىغـانلىقىمىز پاسـپورتـىڭلارنى تۇنۇگـۈنلا كـۆرۈپ قالغانلىقىمـدىن بولـدى. قەشـقەر توغرىـسىدىكى مەسـىلىگە كەلـسەك، يـۇ سەۋەنلىكىمگە سىلەردىن ئەپۇ سورايمەن.

مېنـىڭ تەكلـىپ بېرىـشىم بـىلەن تەڭـلا، ئـۇ ئۆيـدىكى ساندۇقلىرىمىزنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى. ئاندىن ئـۇ چىن زۇڭچى ۋە گـۇڭ جىچېڭلارنـىڭ ھەمراھلىقىـدا جـورجى ۋە ئـېفلار تۇرغـان، ئاپتوموبىل قويۇقلـۇق ئۈستى گـۈمبەز شـەكىللىك دالان بـار قورۇغا قـاراپ ماڭـدى، جـورجى بـۇ ئـىشتىن ئالـدىن ئاگاھلانـدۇرۇلغاچقا، سىمسىز رادىيـو ئۈسكۈنىلىرى قاچىلانغـان ساندۇقنى دەھلىزدىكى قالايمىقان دۆۋىلەپ قويۇلغان چېدىر ئاستىغا قويۇپ قويغانىكەن.

ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، چىن زۇڭچى بـىلەن گـۇڭ جىچېڭ قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى بىزگە مەلۇم قىلدى: چوڭ، ئېغىـر سـاندۇقلارنىڭ ھەممـىسى ئېچىـپ تەكـشۈرۈلۈپتۇ. ئـوق - دورا ۋە ئەسۋاب - ئۈسكۈنە قاچىلانغان ساندۇقلار يولۋاسخانىنىڭ ئالاھـىدە قىزىقـشىنى قوزغـاپتۇ. ئـۇ ئـوق - دورىـلار بـىلەن بىزنـىڭ قـورال ئېلىپ يۈرۈشىمىزگە رۇخسەت قىلىش گۇۋاھنامىسىنى بىر - بىـرىگە سېلىشتۇرۇپ، ھېچقانداق غەيرىي ئەھـۋال سېزىلمەپتۇ. ئـۇ سىمسىز رادىيـو ئەسـۋاب - ئۈسكۈنىلىرىگە پۈتلـىشىپ يىقىلـىپ چۈشـكىلى تاس قاپتۇ- يۇ، بىراق ئۇنىڭغا دىققەت قىلماپتۇ.

تۇرپانـدا بـىز ئۇچراتقـان يەنە بـىر غەلـىتە ھەم سـىرلىق

سەرگەردان ــ لى فاملىلىك پاكارغنا كەلگەن قارا ساقاللىق پىروفېسسور ئىدى. ئۇ 1933 - يىلى ئىيوندا، تۆت ئوقۇغۇچىنى باشلاپ، بېيجىڭدىن يولغا چىقىپ، پىيادە ئۇزۇن يول بېسىپ قومۇلغا كەلگەن. ئۇلار ئۆكتەبىرده قومۇلغا كېلىپ ئاندىن ئۇ يەردىن داۋاملىق ئالغا قاراپ مېڭىپ، دېكابىردا تۇرپانغا كەپتۇ. لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ياش ھەمراھلىرىمۇ بىزنى يوقلاپ كەلدى ھەمدە بىزگە ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭدا ئاز دېگەندە بەش يىل تۇرىدىغانلىقىنى ۋە بۇ رايوننىڭ تىل - يېزىقىنى تەتقىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شىنجاڭنىڭ يېزىقىنى تەتقىق قىلىشقا بەش يىل ۋاقىت كېتەمدىكەن؟

سائەت 4 تە ساھىبخانا كەلدى. پولەكلەر ۋە لى پىروفېسسورمۇ تەكلىپ قىلىندى. بۇ ھەقىقەتەن بىر قېتىملىق چوڭ زىياپەت ئىدى. زىياپەتتە 30 نەچچە خىل قورۇما تەييارلاندى، كىچىك رومكا بىلەن جۇڭگونىڭ گۈرۈچ ھارىقى ئىچىلدى. ھەر خىل مەي ئويۇنلىرى[1] ئويناليدى، بۇنىڭدىن مەقسەت باشقىلارغا ھاراق ئىچۈرۈش ئىدى، مەي ئويۇنى سائەت 8 گىچە داۋاملاشتى. ئارقىدىن، ئازراق دەم ئېلىش بولدى، بۇ ئارىلىقتا چىنە - قاچىلار يەنە قايتىدىن تىزىلدى.

شۇ ئەسنادا، كامال ئەپەندى بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئۇ فىرانسۇز تىلىدا راۋان سۆزلەيتتى، پاراگنىڭ تېمىسى ئاساسەن مېنىڭ ئۇنىڭ يۇرتىدا قىلغان سايياھىتىمگە قارىتىلىدى. ئۇ تۇركىيەگە قايتىشقا تەشنا ئىكەن. ئۇ گەنسۇ بىلەن شىنجاڭدا قانغۇچە تۇرۇپتۇ، ئەمدى دۆلتىگە قايتىشنى ئويلايدىكەن. ئۇ بۇ قېتىم تۇرپانغا ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ ئالاھىدە تاپشۇرۇقى بىلەن

---

[1] ھاراق سورۇنلىرىدا بارماقلىرىنى چىقىرىشىپ ئويناىدىغان بىر خىل مەي ئويۇنىنى كۆرسىتىدۇ.

كەپتۇ، ئەتە ما جۇڭيىڭنىڭ قېشىغا قايتىپ كېتىشى كېرەك ئىكەن.

كامال ئەپەندىمۇ تەكلىپ بويىچە بىز بىلەن ھەمداستىخان بولماقچى بولۇپ قېپقالدى. بۇ قېتىم يېگىنىمىز ياۋروپاچە تاماق بولدى. خېمىل، يۇ يىنجاۋ ۋە لى پىروفېسسور زىياپەتتە ياخشى سۆز قىلدى. لى پىروفېسسور ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىرلىكتە بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىزغا ئولتۇرۇپ غەرب تەرەپكە سەپەر قىلىش نىيىتى بارلىقىنى بىلدۈردى. مەن ئۇنىڭغا مەركىزىي ھۆكۈمەت رەسمىي ئەۋەتكەن ئەلچىلەر ئۆمىكى بولغىنىمىز ئۈچۈن، ھەربىي دائىرىلەرنىڭ بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىدە بىزگە قوشۇپ قويغان مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىدىن باشقا، ھېچقانداق يولۇچىلارنى بىرگە ئېلىۋېلىشقا ھەققىمىز يوقلۇقىنى چۈشەندۈردۈم.

لى خەيرۇ جياڭجۇن يۇ يىنجاۋغا پەن ۋە ھېلىقى 15 ئەلچى چۈشكەن ئاپتوموبىلنىڭ بۇيرۇق بويىچە توقسۇندا بىزنى كۈتۈپ تۇرىدىغانلىقىنى، قىرغىز (قازاقلارنى دېمەكچى ــ ت) ۋە موڭغۇل بانىدىتلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكى بولغاچقا، يولنىڭ بىخەتەر ئەمەسلىكى، بىرگە ماڭسا، ھەر ئىككىسى تەرەپ ئۈچۈن ياخشى بولمىدىغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن قانچە بالدۇر يولغا چىقساق، شۇنچە ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىز بۇنىڭدىن گۇمانلانىدۇق. ئەمەلىيەتتە، ئەلچىلەر ئولتۇرغان ئاپتوموبىلدىن چاتاق چىققان ياكى ئۇلارنىڭ بېنزىنىمىزغا ئېھتىياجى چۈشكەن بولۇشى مۇمكىن. كېيىن قارىساق، بىزنىڭ بۇ گۇمانىمىز تۇغرا ئەمەسكەن. چۈنكى، بىز توقسۇنغا يېتىپ بارغاندا، ئۇلار ئۇ يەردىن كەتكەنىكەن، بىز كۈچاغا بارغۇچە ئۇلارغا يېتىشۋالالمىدۇق، ئەمما ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى كۈچاغا بېرىش ئىدى.

كامال ئەپەندى: «ئەگەر سىلەر ئىككى ئايدىن كېيىن تۇرپانغا يەنە قايتىپ كېلىدىغان بولساڭلار، ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن بىلەن

سەرگەردان — لى فاملىلىك پاكارغىنا كەلگەن قارا ساقاللىق پىروفېسسور ئىدى. ئۇ 1933 - يىلى ئىيوندا، تۆت ئوقۇغۇچىنى باشلاپ، بېيجىڭدىن يولغا چىقىپ، پىيادە ئۇزۇن يول بېسىپ قومۇلغا كەلگەن. ئۇلار ئۆكتەبىردە قومۇلغا كېلىپ ئاندىن ئۇ يەردىن داۋاملىق ئالغا قاراپ مېڭىپ، دېكابىردا تۇرپانغا كەپتۇ. لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ياش ھەمراھلىرىمۇ بىزنى يوقلاپ كەلدى ھەمدە بىزگە ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭدا ئاز دېگەندە بەش يىل تۇرىدىغانلىقىنى ۋە بۇ رايونىنىڭ تىل - يېزىقىنى تەتقىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شىنجاڭنىڭ يېزىقىنى تەتقىق قىلىشقا بەش يىل ۋاقىت كېتەمدىكەن؟

سائەت 4 تە ساھىبخانا كەلدى. پولەكلەر ۋە لى پىروفېسسورمۇ تەكلىپ قىلىندى. بۇ ھەقىقەتەن بىر قېتىملىق چوڭ زىياپەت ئىدى. زىياپەتتە 30 نەچچە خىل قورۇما تەييارلاندى، كىچىك رومكا بىلەن جۇڭگونىڭ گۈرۈچ ھارىقى ئىچىلدى. ھەر خىل مەي ئويۇنلىرى[1] ئوينالدى، بۇنىڭدىن مەقسەت باشقىلارغا ھاراق ئىچۈرۈش ئىدى، مەي ئويۇنى سائەت 8 گىچە داۋاملاشتى. ئارقىدىن، ئازراق دەم ئېلىش بولدى، بۇ ئارىلىقتا چىنە - قاچىلار يەنە قايتىدىن تىزىلدى.

شۇ ئەسنادا، كامال ئەپەندى بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئۇ فرانسۇز تىلىدا راۋان سۆزلەيتتى، پاراڭنىڭ تېمىسى ئاساسەن مېنىڭ ئۇنىڭ يۇرتىدا قىلغان ساياھىتىمگە قارىتىلدى. ئۇ تۈركىيەگە قايتىشقا تەشنا ئىكەن. ئۇ گەنسۇ بىلەن شىنجاڭدا قانغۇچە تۇرۇپتۇ، ئەمدى دۆلتىگە قايتىشنى ئويلايدىكەن. ئۇ بۇ قېتىم تۇرپانغا ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ ئالاھىدە تاپشۇرۇقى بىلەن

---

[1] ھاراق سورۇنلىرىدا بارماقلىرىنى چىقىرىشىپ ئوينايدىغان بىر خىل مەي ئويۇنىنى كۆرسىتىدۇ.

كەپتۇ، ئەتە ما جۇڭيىڭنىڭ قېشىغا قايتىپ كېتىشى كېرەك ئىكەن.

كامال ئەپەندىمۇ تەكلىپ بويىچە بىز بىلەن ھەمداستىخان بولماقچى بولۇپ قېپقالدى. بۇ قېتىم يېگىنىمىز ياۋروپاچە تاماق بولدى. خېمىل، يۇ يىنجاۋ ۋە لى پروفېسسور زىياپەتتە ياخشى سۆز قىلدى. لى پروفېسسور ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىرلىكتە بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىزغا ئولتۇرۇپ غەرب تەرەپكە سەپەر قىلىش نىيىتى بارلىقىنى بىلدۈردى. مەن ئۇنىڭغا مەركىزىي ھۆكۈمەت رەسمىي ئەۋەتكەن ئەلچىلەر ئۆمىكى بولغىنىمىز ئۈچۈن، ھەربىي دائىرىلەرنىڭ بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىدە بىزگە قوشۇپ قويغان مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىدىن باشقا، ھېچقانداق يولۇچىلارنى بىرگە ئېلىۋېلىشقا ھەققىمىز يوقلۇقىنى چۈشەندۈردۈم.

لى خەيرۇ جياڭجۇن يۇ يىنجاۋغا پەن ۋە ھېلىقى 15 ئەلچى چۈشكەن ئاپتوموبىلنىڭ بۈيرۇق بويىچە توقسۇندا بىزنى كۈتۈپ تۇرىدىغانلىقىنى، قىرغىز (قازاقلارنى دېمەكچى ــ ت) ۋە موڭغۇل بانىدىتلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكى بولغاچقا، يولنىڭ بىخەتەر ئەمەسلىكى، بىرگە ماڭسا، ھەر ئىككىسى تەرەپ ئۈچۈن ياخشى بولمىدىغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن قانچە بالدۇر يولغا چىقساق، شۇنچە ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىز بۇنىڭدىن گۇمانلانىدۇق. ئەمەلىيەتتە، ئەلچىلەر ئولتۇرغان ئاپتوموبىلدىن چاتاق چىققان ياكى ئۇلارنىڭ بېنزىنىمىزغا ئېھتىياجى چۈشكەن بولۇشى مۇمكىن. كېيىن قارىساق، بىزنىڭ بۇ گۇمانىمىز توغرا ئەمەسكەن. چۈنكى، بىز توقسۇنغا يېتىپ بارغاندا، ئۇلار ئۇ يەردىن كەتكەنىكەن، بىز كۈچاغا بارغۇچە ئۇلارغا يېتىشۋالالمىدۇق، ئەمما ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى كۈچاغا بېرىش ئىدى.

كامال ئەپەندى: «ئەگەر سىلەر ئىككى ئايدىن كېيىن تۇرپانغا يەنە قايتىپ كېلىدىغان بولساڭلار، ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن بىلەن

كۆرۈشۈپ قېلىشىڭلار مۇمكىن» دېگەنىدى، لېكىن ئۇنىڭ بۇ بېشارىتى توغرا چىقمىدى.

20- فېۋرال چۈشتىن بۇرۇن، يولۋاسخان ئادەم ئەۋەتىپ، بىزگە ئۈچ كۈن ئىچىدە تۇرپاندىن كېتىشىمىزگە بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى، چۈنكى توقسۇنغا باردىغان يول قىرغىز بانديتلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچراپتۇ، ئۇلار ئىككى سودىگەرنى ئۆلتۈرۈپ، بىرمۇنچە تۆگە، ئات ۋە كالىلارنى بۇلاپ كېتىپتۇ. يولۋاسخان ماڭىدىغان يولىمىزنى تازىلاش ئۈچۈن چارلاش ئەترىتى ئەۋەتىپتۇ. شۇڭا، بىز يولنى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن يولغا چىقالايدىكەنمىز.

ھېلىقى ئىككى پولەك مەن بىلەن يۇ يىنجاۋنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بىزنى قەشقەرگە ئالغاچ كېتىڭلار دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ئەنگلىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ئۇلارغا پولشادىن ئەۋەتىلگەن پوسۇلكىلارنى ۋاكالىتەن ساقلاپ قويغان بولۇپ، ئۇلار قەشقەرگە بېرىپ شۇ پوسۇلكىلارنى ئېلىۋالماقچى بولغانىكەن. بىز ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىگە پەرۋا قىلمىدۇق، نەتىجىدە ئۇلار كامال ئەپەندىگە يالۋۇرۇپتۇ. كامال ئەپەندى 20- فېۋرال ما جۇڭيېڭنىڭ ھۇزۇرىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ئۇ يەردىن ماڭا ئىنتايىن تەكەللۇپ بىلەن بىر پارچە خەت يېزىپ، ئەگەر مەن ھېلىقى ئىككى پولەكنى ئاپتوموبىل بىلەن قەشقەرگە ئالغاچ كەتسەم، ما جۇڭيېڭنىڭ جياڭجۇننىڭ ماڭا چىن يۈرىكىدىن رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئاشۇنداق تەكەللۇپ بىلەن «بولمايدۇ» دەپ جاۋاب خەت يازدىم. بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىزغا چىقۇۋېلىشنى تەلەپ قىلغۇچىلارغا سۇلھى - سالا قىلماي، قاتتىق پوزىتسىيەدە بولغانلىقىمىزنىڭ تۈغرا ۋە ئاقىلانە بولغانلىقى كېيىن ئىسپاتلاندى. لى پىروفېسسور كېيىنچە ئۇرۇمچىدە قولغا ئېلىنىپتۇ. ئۇنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى ئېتىلىپتۇ. بىر كېيىن

يەنى ئىيۇننىڭ بېشىدا، پىروۋىسكى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ بىزگە لېسكىنىسكىنىڭ ئۇرۇمچىدە ئېتىلغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىپ بىرنەچچە كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا قولغا ئېلىنغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. گۇمانىمىز توغرا ياكى خاتا بولسۇن، ھەرقانداق بىر كىشى بىلەن ھەرقانداق يېقىنچىلىق مۇناسىۋىتىدە بولۇشنىڭ ئۆزى بىزگە ئېغىر ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى. ھەرنېمە بولسا، لېسكىنىسكىنىڭ ئېتىلغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنىڭ خېلىلا كۆپتۈرۈۋېتىلگەنلىكى كىيىنكى چاغلاردا ئىسپاتلاندى. يېقىندا ئاڭلىشىمچە ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن قەشقەرگە بارغان چاغدا، ئۇمۇ شۇ يەردە بىللە ئىكەن.

ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن تېلېفون بېرىپ، مەندىن بىرقانچە سۆرەت لېنتىسى بېرىشنى تەلەپ قىلدى ۋە ئۇنىڭ تۇرپانىدىكى قورال - ياراغ ئامبىرىنى سۆرەتكە ئېلىپ قويۇشىمىزنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بانگېمون بىلەن مەن شامەخسۇتنىڭ كونا ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ كونا شەھەرنى كېسىپ ئۆتتۇق، كونا شەھەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسى سىرتىدا ئاز ساندىكى دۇكانلار ۋە ئوقەتچىلەر تىجارەت قىلماقتا ئىدى. بەزى ئادەملەر تۆگە، ئات ۋە كالا ھارۋىلىرى ئارىلىقىدا ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۈرۈشەتتى. ئېرىقتىن تېشىپ چىققان سۇ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىغانلىقتىن، كوچىلارنىڭ بىرقانچىسىنى سۇ بېسىپ كەتكەنىدى. بۇ يەردە ۋەيران بولغان ئۆي - ئىمارەتلەر كۆزگە چېلىقمايتتى. تۇرپان بۇزغۇنچىلىقتىن ساقلىنىپ قالغانىدى. ناھايىتى ئېنىقكى، تۇرپان خەلقى قوموللۇقلارنىڭ تۇنجى توپىلىڭىغا قاتناشمىغان.

بىز ھارۋا بىلەن يېڭىشەھەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسىدىن ئۆتۈپ شەھەرگە كىرىشىمىزگىلا، قورال - ياراغ ئامبىرىغا يېقىنلاپ كەلدۇق. ئاساسلىق بىر بىنانىڭ ئالدىدا سۆرەتكە ئالدۇرۇش ئۈچۈن

تەييارلاپ قويۇلغان 18 كونىچە دالا ئۇرۇشى زەمبىرىكى ۋە 14 پىلىموت تىزىقلىق تۇراتتى، بانگىمون ئالتە پارچە سۇرەت تارتتى. بىر زالدا كونىراپ داتلىشىپ كەتكەن 2000 تاللىق مىلتىق توپ - توپى بىلەن باغلاقلىق هالدا تىكلەپ قويۇلغانىدى، بۇلارنىڭ ئارىسىدا گېرمانىيەدە ئىشلەنگەنلىرىمۇ، فرانسىيەدە ئىشلەنگەنلىرىمۇ، ئامېرىكىدا ئىشلەنگەنلىرىمۇ بار ئىدى. بەزىلىرىدە 1866 - يىلى ئىشلەنگەن دېگەن چېسلا بەلگىلىرىمۇ تۇراتتى. لېكىن، بۇلارنىڭ تولىسى قورال - ياراغ مۇزېيىغا قويۇشقا تېگىشلىك بولۇپ، يېڭى تېپتىكى قوراللاردىن بىرىمۇ يوق ئىدى. بىز بىلەن بىرگە بولۇۋاتقان جاڭ شىنمىڭنىڭ ئېيتىشچە، ئۇلار يەنە ئالاهازەل مۇشۇنچىلىك مىقداردىكى تاللىق مىلتىقنى بازاردىكى تۆمۈرچىلىك دۇكانلىرىغا رېمونت قىلىش ئۈچۈن ئاپىرىپ بېرىپتۇ. ئويلاپ باقايلى! ئەبجىقى چېقىپ كەتكەن مۇشۇنداق نەرسىلەر بىلەن قانداقمۇ ئۇرۇش قىلغىلى بولسۇن! جاڭ شىنمىڭنىڭ مۆلچەرلىشىچە، ما جۇڭگىنىڭ قومۇلدىن قەشقەرگىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئۇرۇش لىنىيەسىدە 27 مىڭ تاللىق مىلتىق، 60 پىلىموت بار ئىكەن.

لى خەيرۇ جياڭجۇن سۇرەتلەرنىڭ بارلىق لېنتىسى يۇيۇلغاندىن كېيىن ماڭا تاپشۇرۇلۇشى كېرەك، سىلەردە بىرەر پارچىنىمۇ قالدۇرۇشقا بولمايدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. بىز بۇ بۇيرۇقنى ئەلۋەتتە بويسۇندۇق، چۈنكى بىز بۇنداق كۆلكىلىك هەم تايىنى يوق قورال - ياراغ ئامبىرىغا قىلچە قىزىقمايتتۇق.

كۈندۈزلىرى ئەسكەرلەر كوچىلارنى چارلاپ، ئىش - كەسپى يوق ئەرلەرنى تۇتۇپ، ئۇلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن هالاكەتكە يۈزلىنىۋاتقان قوشۇنغا كىرگۈزمەكتە ئىدى.

كەچتە يولۋاسخان بىز هەممىزنى تۇنگان ئوفىتسېرلەر بىلەن بىللە ئۆزى ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش

يغىنىغا تەكلىپ قىلدى. خېمىل بۇ يىغىنغا باشقا چاغدىكىدەك كېيىنىرەك كەلدى. ئۇ ھېلىقى ما فامىلىلىك ئاتلىق ئەسكەرلەر باشلىقىنىڭ يارىسىنى داۋالاش - پەرۋىش قىلىش بىلەن بەند بولغانىدى. بومبا پارچىسى ئۇنىڭ يوتىسىنى تېشىپ ئۆتكەن بولۇپ، يارىسى پۈتۈنلەي يىرىڭلاپ كەتكەنىكەن. بىزنىڭ دوختۇرىمىز ئۇنى داۋالاپ ساقايتقاندىن كېيىن، ئۇ بۇنىڭ ھەققى سۈپىتىدە دوختۇرخانىمىزغا 500 تال «خادىمبن» ماركىلىق تاماكا، 10 قوغۇن ۋە رۇسىيەنىڭ سۈتلۈك كەمپۈتىدىن ئازراق بەردى.

21- فېۋرال سەھەردە، بىز ئالدىنقى كۈنى كېچىدىكى تېمپېراتۇرىنىڭ 2.6℃ بولۇپ، تۇنجى قېتىم نۆل گىرادۇستىن تۆۋەنلەپ كەتمىگەنلىكىگە دىققەت قىلدۇق. بۇ كۈنى بىز تۇرۇۋاتقان ئۆيگە كىرىپ - چىقىۋاتقان ئادەمنىڭ كۆپلۈكى كىشىنى چۆچۈتىدىغان دەرىجىگە يەتكەنىدى! داۋانچىڭدىن كەلگەن ئىككى ئوفىتسېر بىزدىن سەككىز خىزمەتدىشىنى ئاقسۇغا ئالغاچ كېتىشنى تەلەپ قىلدى. بىز ئۇلارغا بېنزىنىمىز يېتىشمىگەچكە، كورلىغا بېرىپ، ئۇ يەردىن بىر ياكى ئىككى ئاپتوموبىل بىلەن ئاقسۇغا بارماقچى، ئۇنچىۋالا ئادەمنى ئالالمايمىز دەپ جاۋاب بەردۇق. كېيىن بىز يەنە لى خەيرۇ جياڭجۇن بىلەن مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشتۇق. ئۇنىڭ مۇرەسسە قىلىشى بىلەن، بىز پەقەت تۆت ئادەمنىلا ئېلىپ كېتىشكە بولىدىغانلىقىنى بىلدۇردۇق.

ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، تۇيۇقسىز لى خەيرۇ بىزنىڭ دەرھال يولغا چىقىشىمىزنى تەلەپ قىلدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، يەن ئولتۇرغان ئاپتوموبىلدىن توقسۇنغا بارغاندا چاتاق چىققان بولسا كېرەك. مەن بىزنىڭ تەييارلىقىمىز تېخى پۈتمىدى، ئەتە ئەتىگەن بولمىغۇچە يولغا چىقالمايمىز دەپ جاۋاب بەردىم.

ئۇ بىزگە قارا شەھەر، كورلا، كۇچا، ئاقسۇ ۋە قەشقەردىكى ھەربىي ئەمەلدارلارغا قارىتىپ تونۇشتۇرۇش خېتى يېزىپ بېرىپ،

ئۇلاردىن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بىزگە قولايلىق يارىتىپ بېرىش ھەم بىزنىڭ بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىلدى. مەن لى خەيرۇ جياڭجۇنگە قوموڭ قوماندانى جاڭ فېڭمىڭنىڭ ئەھۋالىنى، ئۇنىڭ قەرز ئالغان 60 گاللون بېنزىنىنى تۇرپاندا قايتۇرۇپ بەرمەكچى بولغانلىقىنى، بۇ ماينى يولۋاسخان قايتۇرۇپ بەرمەك تۇگۇل، ئەكسىچە يەنە 20 گاللون بېنزىنىمىزنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردىم، بۇنىڭ بىلەن ئۇ كۇچادىكى ھەربىي قوماندانغا بېنزىن مەسىلىسى توغرىسىدا ئالاھىدە بىر پارچە خەت يېزىپ بەردى. ئۇ ئۇ يەردىكى ئىسكىلاتتا ھەقىقەتەن بېنزىن بارلىقىنى بىلەتتى.

شۇ كۈنى بەزىلەر كامال ئەپەندىنىڭ تېلېفونىدا ما جۇڭيىڭ بىلەن سۆزلەشكەنلىكىنى ئاڭلاپتۇ. كامال ئەپەندى بىزنىڭ ياخشى گېپىمىزنى قىپتۇ ۋە ما جۇڭيىڭنى بىزگە ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا ئۈندەپتۇ. چۈنكى، پۈتۈن دۇنيا بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەتىتىمىزنىڭ ئۇمۇمىي ئەھۋالىدىن خەۋەردار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بۇ ھەقتە چوقۇم بىر كىتاب يازاتتىم. كىتابتا ما جۇڭيىڭغا بولغان كۆز قاراشلىرىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلاتتى. ما جۇڭيىڭنىڭ قانداق جاۋاب بەرگەنلىكىنى بىز بىلەلمىدۇق. لېكىن، شۇ كۈنى كىشىلەرنىڭ بىزگە بولغان ھۆرمىتى تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك بولدى ھەمدە بىزنىڭ بالدۇرراق يولغا چىقىشىمىزنى ئىلتىماس قىلدى. گەرچە ئۇلار بېنزىنغا بەكمۇ ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان بولسىمۇ، بېنزىن «ئارىيەت» ئالدىغان گەپنى ئىككىنچى قىلمىدى، چۈنكى ما جۇڭيىڭ چىرايلىق لىن خېنمىنى ۋە ئىككى ئۇچقۇچىنى تۇرپانغا كېلىپ، ئولجا ئېلىنغان ئىككى ئايروپىلاننى ھەيدەشكە تەكلىپ قىلغانىدى. بىز بېيجىڭدىكى چېغىمىزدىلا لىن خېنىم توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىغانىدۇق. بېيجىڭدىكى گېزىتلەردە دېيىلىشىچە، ئۇمۇ ئاپتوموبىلدا ئولتۇرۇپ بىز ماڭغان يول بىلەن

قومۇلغا كەلمەكچىكەن. تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزدىكى ياشلار ئىچىدە، بەزىلەر قاتتىق تەۋەككۈلچىلىكىنىڭ پۇرىقىنى سەزگەن. لېكىن، ھازىر بىز ئۇنى لەنجۇۇدا ئايروپىلان بىلەن قومۇلغا كېلىشكە تەرەددۇت قىلۇۋاتىپتۇ، دەپ ئاڭلىدۇق. تەقدىر ئىلاھى ئىشنى ئەنە شۇنداق ئورۇنلاشتۇردى، مەيلى بىز بولايلى ياكى ما جۇڭگۇنىڭ بولسۇن، ھېچقايسىمىز ئاسماندىكى بۇ ساھىبجامالنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرگىنىمىز يوق.

ئاپتوموبىل شىركىتىدىن قەشقەر تەرەپكە كەتكەن ئىككى ئاپتوموبىلدىن ھېچقانداق خەۋەر يوق ئىكەن. كىشىلەر ئارىسىدا، ئۇلار قازاق بانديتلىرىنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپتۇ، يولۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئەسىرگە ئېلىنىپتۇ، دېگەن مىش - مىش پاراڭلار تارقالدى.

لى خەيرۇ جىياڭجۇن ھەم بىزگە ھەمسەپەر بولۇش، ھەم بىزنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان تۆت ئوفتسېرنى بىزگە تونۇشتۇردى. بۇلار مۇنداقچە قارىغاندا، كىشىگە كۆڭۈلسىز بىر خىل تەسىر بېرەتتى.

شۇ كۈنى كەچتە، بەزى خىزمەتداشلىرىمىز بىر تۈركۈم ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ بۇ شەھەردىكى يېڭى ئەسكەرلەر يىغىلىدىغان ئىككى نۇقتىنىڭ بىرىگە ھەيدەپ كېتىلۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. چىرايىنى غەم - قايغۇ باسقان، باشلىرى ساڭگىلاپ چۈشۈپ كەتكەن ھالدا ئالدىرىماي سۆرىلىپ مېڭىۋاتقان بۇ يېڭى ئەسكەرلەر توختىماي ملتىق پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ ھەيدەپ مېڭىلغان. ئۇلار 200 چە كېلىدىكەن. كوچىدا يىغا - زار قىلىشۋاتقان ئاياللارنى قەدەمدە بىر ئۇچراتقىلى بولىدىكەن.

خېمىل تۇرپان دوختۇرخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. دوختۇرخانا بىر دۆڭگە قۇرۇلغان بولۇپ، كېسەللەر ئۆيىدىكى كاڭ ئۈستىگە ياتقۇزۇلىدىكەن. بۇلاردىن خەۋەر ئالىدىغان تېببىي

خادىملار 14 ياشلىق بىر توپ ئوغۇللاردىن ئىبارەت ئىكەن. ئۆي ئىچى قۇپقۇرۇق، مەينەت ۋە سېستق ئىكەن. جاڭ ئۇنىڭغا، بۇ يەردە قازا كېزىك بىلەن ئاغرىغان كېسەللەر بار دېگەن بولسىمۇ، بىراق دوختۇر خېمىل بۇ يەردە ئۇنداق كېسەللەرنى ئۇچراتمىغان.

بىزدە ھازىر 1220 گاللون بېنزىن قالغانىدى. بىر - ئىككى سودىگەر كىرسىن سېتىۋالماتتى، لېكىن بىز كۆچا ۋە ئاقسۇدا ئۇنى خېلىلا ئەرزان باھادا سېتىۋالالمىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى، ئۇ يەرلەردىكى كىرسىن ئالمۇتا ۋە پىرژېۋالسكى (قارا كۆل) دىن توشۇپ كېلىنىدۇ.

22- فېۋرال تەڭرى بىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغان بىر كۈن بولدى. شۇ كۈنى بىز تۇرپان دەپ ئاتالغان بۇ ئالۋاستىلار ئۇۋۇسىدىن ئاسانلا كېتىۋالدۇق. ۋاھالەنكى، بۇنىڭدىن ئالتە يىل ئىلگىرى، بىز ئاڭلىغان مۇشۇ تۇرپان شۇ قەدەر تىنچ - ئاسايىش ۋە شۇ قەدەر سۆيۈملۈك ھەم ئاۋات بىر جاي ئىدى. ئاپتوموبىللىرىمىزدىكى يۈكنى تېڭىپ بولدۇق، ئېغىر نەرسىلىرىمىزنى ئالدىنقى كۈنى قاچىلاپ بولغانىدۇق، سائەت 11 بولغاندا، جورجى ئەمدى ماڭساق بولار دېدى. لېكىن، دوختۇر تېخىچە يارىلانغان ھېلىقى ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۈننىڭ ئۆيىدە ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇ يىنجاۋمۇ ئۇلارغا تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىۋاتاتتى. شۇڭا، چېن زۇڭچى ئىككىمىزگە ھېلىقى كىچىك ئاپتوموبىلنىمۇ بىلەن قېلىپ، ئۇلارنى ساقلاشقا تۇغرا كەلدى. لى خەيرۇ جياڭجۈن بىلەن يولۋاسخان بىزگە ھەمراھ بولدى. لى خەيرۇ جياڭجۈن بىزگە ما جۇڭيىڭ جياڭجۈننىڭ ياخشى تىلىكىنى يەتكۈزدى. مەن ما جۇڭيىڭ جياڭجۈنگە ئۆزۈمنىڭ خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئىككى پارچە كىتابىمنى تەقدىم قىلدىم. ما جۇڭيىڭ لى خەيرۇدىن بۇ كىتابلارنى دەرھال داۋانچىڭغا يەتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

يولۋاسخان بىرگە ھەربىي لازىمەتلىكلەر باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولغاندىن بۇيانقى باش قېتىنچىلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ ھەر كۈنى ما جۇڭيىگۈنىڭ قوشۇنى ئۈچۈن 20 — 30 مىڭ جىڭ بۇغداي، ئاتلارنىڭ يەم - بوغۇزى ئۈچۈن 20 — 30 مىڭ جىڭ قوناق يىغىدىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇ يەنە تۈرپاندىكى 1000 غا يېقىن شەھەر ئاھالىسى ۋە بىرنەچچە يۈز ئەسكەرنى ئوزۇق - تۈلۈك بىلەن تەمىنلەيدىكەن. لېكىن، ئۇ بۇنى ئاز - تولا كۆپتۈرۈۋەتكەنىدى. چۈنكى، ما جۇڭيىگۈنىڭ قوشۇنى بارا - بارا تۈگەپ پەقەت ئازغىنا قالدۇق ئەسكەرلەرلا قالغانىدى. ئاخىرىدا، يولۋاسخان كۆڭلىدىكى گەپنى قىلدى: «ما جۇڭيىگۈنىڭ ئەگەر ئۇرۇمچىنى ئالالمىسا، مەن بۇ دۆلەتتىن ئايرىلىپ، شۈبۈتسىيەگە ياكى گېرمانىيەگە كېتىمەن».

ئاخىر، سائەت 12دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، دوختۇر يۈ يىنجاۋنىڭ ھەمراھلىقىدا قايتىپ كەلدى. بىز ئالمان - تالمان خەيرلەشتۇق- دە، ئاپتوموبىلغا چىقىپ، تۈرپان بازىرىنىڭ كوچىسى بىلەن ئۇدۇل ئالغا قاراپ كەتتۇق.

باندىتلار يۇرتىدىكى جىلغىلار ۋە كۆيۈۋاتقان يېزا - قىشلاقلاردىن ئۆتۈش

تۇرپاننى كەينىمىزدە قالدۇرۇپ مېڭىش خۇشاللىقىدا، بىز ئالدىمىزدا ئۇچرىغان ئاشۇ نەس باسقان كۆۋرۈكلەر، سازلىققا ئوخشاپ كېتىدىغان دەريالار، شۇنىڭدەك ئۆزگىرىشچان ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن ئۆتۈشكە چىداشلىق بېرىشكە كۆڭلىمىزدە رازى بولدۇق. بىز لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ تۆت ئوقۇغۇچىسىغا يېتىشۋالدۇق. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يۈك - تاقلىرىنى بىر ئات ۋە بىرنەچچە ئېشەككە ئارتىۋالغاندى، هېلىقى ئىككى پولەك بىر سەھرا هارۋىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇلار بىلەن بىرگە كېتىۋاتاتتى. بىز توختاپ بۇ سىرلىق شەخسلەر بىلەن بىرپەس پاراڭلاشتۇق هەمدە ئۇلارنىڭ ئىنتايىن ئاز بولغان راسخوتىنى تولۇقلۇۋېلىشىغا ئاز - تولا ياردەممۇ بەردۇق. يېرىم سائەتتىن كېيىن، بىز يەمىش بازار يېزىسىدىن ئۆتتۇق. ئالدىمىزدىكى يولنىڭ كۆپ قىسمىغا سۇ كىرىپ كەتكەنىدى. يەنە يېرىم سائەتتىن كېيىن، بىز دېڭىز يۈزىدىن 90 مېتىر تۆۋەن بىر جايغا يېتىپ كەلدۇق. ئارىدىن يەنە بىر سائەت ئۆتۈۋىدى، بىر ئايروپىلان بىزنىڭ ئۈستىمىزدىكى هاۋا بوشلۇقىدا غوڭ - غوڭ قىلىپ ئۇچۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ يەر بىلەن بولغان ئارىلىقى 1000 مېتىرغىمۇ يەتمەيتتى. بىز هەرقاچان ئۈستىمىزگە بومبا چۈشۈپ كېتىدىغانىدەك هېس قىلاتتۇق. شۇڭا،

بىز توختىدۇق، لېكىن ئايروپىلاننىڭ غوڭۇلدىغان ئاۋازى بارا - بارا يىراقتا غايىب بولدى.

بىز يەمىش كارىز يېزىسىغا كەلدۇق. بۇ يەردە خېلىلا چوڭ ۋە چوڭقۇر بىر ئۆستەڭ بار بولۇپ، ئۇستىگە بىر مايماق ياغاچ كۆۋرۈك سېلىنغانىدى. كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2 يېرىم مېتىر، كەڭلىكى 3 مېتىر كېلەتتى. قارىغاندا، كۆۋرۈكنىڭ غەربىي تەرىپىگە ئورنىتىلغان يۇمىلاق ياغاچ خېلى ئىشەنچلىكتەك قىلاتتى. كۆۋرۈكنىڭ شەرقىي تەرىپىگە ئورنىتىلغان ياغاچ بولسا ئادەم دەسسىگەن هامان لىڭ - لىڭ قىلىپ لىڭشىپ تۇراتتى. سەيرات سۈرئەتنى تېزلىتىپ، ئاپتوموبىلنى يانتۇ هەيدەپ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىنىڭ ئوڭ تەرەپتىكى ئىككى چاقنى كۆۋرۈكنىڭ غەربىي تەرىپىگە ئورنىتىلغان يۇمىلاق ياغاچ كۆتۈرۈپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئاپتوموبىلنىڭ سول تەرەپتىكى ئىككى چاقى كۆۋرۈكنىڭ شەرقىي تەرىپىگە ئورنىتىلغان ياغاچلارنى قاتتىق بېسىپ كەتكەچكە، ئاپتوموبىل بەكلا سىڭايان بولۇپ قالدى. ئەمما، ئاپتوموبىل تېز هەيدەلگەچكە، ئامان - ئېسەن ئۆتۈپ كەتتى.

ئەمدى نۆۋەت چومۇچاغا كەلدى. ئۇ سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلى ماڭغان ئىزنى بويلاپ، ئاستا هەم ئېهتىيات بىلەن ماڭماقتا ئىدى. بىردىنلا قارس - قۇرس قىلغان ئاۋاز چىقىپ قالدى، ئاپتوموبىلنىڭ ئارقا سول چاقى كۆۋرۈك شېلىنى سۈندۈرۈۋەتكەچكە، ئاپتوموبىل ساڭگىلاپ، چاق ئوقى كۆۋرۈك ئۈستىگە مىنگىشىپ قالدى، بىز هەممەيلەن ئېتىلىپ ېېرىپ، ئاپتوموبىل ئاغدۇرۇلۇپ كەتكۈچە ئۇنىڭ ئۈستىدىكى يۈرۈشلەشكەن جابدۇقلارنى چۈشۈرۈۋالماقچى بولدۇق. شۇ ئەسنادا، مۇشۇ يىزىلىق ئاهالىدىن ئىككىيلەن ئۆتۈپ قالدى. بىز ئۇلارغا ياغاچ تېپىپ كېلىپ كۆۋرۈكنى ئوڭلىشىپ ېېرىدىغان بولسا، چوقۇم هەق

بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق. ئانچە ئۆتمەي، ئۇلار بىرنەچچە تال ئىنچىكە ياغاچنى كۆتۈرۈپ كەلدى، بىز ئۇلارنى يەنە چوڭراق ياغاچ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدۇق.

بىرەر سائەتچە ھەپىلىشىپ ئاپتوموبىلنى ئاران چىقىرىۋالدۇق. ئاندىن بىرنەچچە تال خا ياغاچ، يىقىلىپ چۈشكەن ئىستولبا ۋە كېسەكلەر بىلەن كۆۋرۈكنى ئوڭشاپ، كېيىنكى ئىككى ئاپتوموبىلنىڭ ئامان - ئېسەن ئۆتۈۋېلىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇردۇق. ئېنى ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ كەلگەن پېتى تېز ئۆتۈپ كەتتى، كۆۋرۈكمۇ بەرداشلىق بەردى - يۇ، بىراق قاراسلاپ كەتتى. ئاخىرىدا جورجى «ئېتسل»نى ھەيدەپ ئۆتتى. كۆۋرۈك يەنە لىڭشىپ ئېگىلىپ كەتتى- يۇ، ھەرھالدا چىداشلىق بەردى. بۇ چاغدا ھىلىقى پولەكلەر ۋە جۇڭگولۇق يولۇچىلار بىزگە يېتىشۋالدى. ئەمما، بىز تەييارلىقىمىزنى پۈتكۈزۈپ ئاپتوموبىلنى ھەيدەيلى دەپ تۇراتتۇق، شۇڭا يولغا چىقىۋەردۇق. بىز مېڭىۋاتقان يول بىزنى ناھايىتى تېزلا ئىككى تەرىپى ئېگىز، خۇددى ئېرىق - ئۆستەڭ قاشلىرىغا ئوخشايدىغان بىر ئېزىتقۇ جايغا باشلىدى. بۇ شامال ۋە سۇنىڭ تەخمىنەن ئېگىزلىكى 1 مېتىر كېلىدىغان، ئازدۇر- كۆپتۇر قىرلىق سېغىز تۇپراقلىق كىچىك تۆپىلىكلەرنى يالىشى ئارقىسىدا ھاسىل بولغان كىچىك دارلار ئىدى. ئىلگىرى مەن لوپنور رايونىدا ۋە كىروران ئەتراپىدىكى رايونلاردا «يادان» شەكلىدىكى بۇنداق جاينى كۆرگەنىدىم ھەمدە ئىلگىرى يازغان بىر كىتابىمدىمۇ بۇ ھەقتە توختىلىپ ئۆتكەنىدىم.

سائەت 6 يېرىم بولدى. سەيرات ھەممىمىزنىڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى. قىزغۇچ قۇياش سەپلەپ، قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قالدى. سەيرات ئاپتوموبىلنى توختىتىپ، جىرا ۋە تاغ بەللىرىنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بىز كېتىۋاتقان بۇ يولدا ئاپتوموبىللارنىڭ دېگۈدەك ماڭالمايدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى.

ئارقىمىزغا يېتىپ، يەمىش كارىز يېزىسىدىكى ھېلىقى كۆۋرۈككە قايىتتۇق! بىز ئەڭ ئۈمىدسىز بۇ جايدا بىرنەچچە سائەتنى ئىسراپ قىلدۇق- دە، ئاخىر بىزنى نۇرغۇن ئاۋارە قىلغان ئاشۇ كۆۋرۈك يېنىدا 40- قونالغۇمىزنى قوردۇق. ئەتە ئەتىگەندە، بىز باشقا بىر يول تاپماقچى بولدۇق. ئېھتىمال ئاشۇ نەس باسقان كۆۋرۈكتىن يەنە بىر قېتىم ئۆتۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن. بۇنى ھەقىقەتەن بىر پېشكەللىك دېيىشكە بولاتتى.

بىز يەنە دېڭىز يۈزى بىلەن تەڭ ئېگىزلىككە چىقتۇق. كېچىنىڭ تېمپېراتۇرىسى نۆلدىن تۆۋەن 4.8℃ ئىدى، بىز بىلەن بىللە ماڭغان تۆت تۇنگان ئوفتىسېرنىڭ ئىككىسى يېزا ئىچىگە كىرىپ، يول باشلىغۇچىدىن بىرنى تېپىپ كەلدى. بىز يول باشلىغۇچىنى سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىغا ئورۇنلاشتۇردۇق، سەھەر ۋاقتى ئاجايىپ يوپيورۇق بولۇپ، تاڭ نۇرى چاقناپ تۇراتتى. شىمال تەرەپتىكى قاتمۇقات تاغلارنىڭ قۇيىاش نۇرىدا يالتىراپ تۇرغان يانباغىرلىرى ۋە غۇۋالىق ئىچىدە كۆكۈچ كۆرۈنىدىغان جىلغا - جىرالىرى يىراقتىن قارىغاندا جىمجىت ۋە يېقىملىق تۇس ئالغاچقا، ئىنتايىن سەلتەنەتلىك ھەم ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. غەربىي شىمال 28° تىكى بوغدا تېغى پۈتۈن زېمىنغا ۋە ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغان تەڭرىتاغ چوققىلىرىغا قاراپ تۇراتتى.

بىز ئالدىنقى كۈنى ئوگشاپ قويغان ھېلىقى كۆۋرۈكنى قايتا سىناپ يۇرمىدۇق. يول باشلىغۇچى بىزنى شىمالغىراق ئۇدۇل كەلگەن بىر يولغا باشلاپ، ھېلىقى كۆۋرۈكنى ئوڭ تەرىپىمىزدە قالدۇردى. بۇ يول غەربىي شىمالغا قاراپ سوزۇلغان بولۇپ، تۇنۇگۈنكى سېغىز تۇپراقلىق كېچىك جىرا بىلەن پاراللېل كېلەتتى. تاشلاڭ قۇملۇق ئوت - چۆپلىرى شالاڭ ئۆسكەن يايلاققا زىننەت بېرىپ تۇراتتى. بىز سۈيى سۈپسۈزۈك ئاقىدىغان دادۆڭ دەرياسىدىن ئانچە كۆپ ئاۋارە بولمايلا ئۆتۈپ كەتتۇق. چۈنكى،

ئۇنىڭ ئاستى قاتتىق ۋە شېغىللىق ئىدى.

ئەمدى ئىنتايىن ياخشى، پۇختا ھەم تۆپتۈز يولغا چىقتۇق. بۇ يەردە ئوت - گىياھلار كۆزگە چېلىقمايتتى. بىز بىرنەچچە كارىز — يەر ئاستى ئېرىقلىرىدىن ئۆتتۇق. ئالدىمىزدا يەنە ئەسكى كۆۋرۈكلۈك ئېرىق - ئۆستەڭلەر تۇراتتى! قارا بۇلاق يېزىسىغا كەلگەندە، تۇپراق بارغانسېرى نەملىشىپ باردى. شىمال تەرەپتىكى بوغدا چوققىسى خۇددى دېڭىز قىرغىقىدىكى مايىاكتەك پارقىرايتتى. جەنۇب تەرەپتە دولقۇنسىمان سوزۇلۇپ ياتقان تاغلار چۆلتاغ ئىدى.

چىگىچۇش ۋاقتى ئىدى، ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كەتتى، بىز ئاپتوموبىلنى قايتا - قايتا توختىتىپ ماتورنى سوۋۇتۇشقا مەجبۇر بولدۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن، شوپۇرلار ئارا سۆزلىشىپ مېڭىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئاپتوموبىللارنى بىر - بىرىگە يانداپ ماڭدۇق. ئاندىن خېمىل داۋالاش ھەققى ئۈچۈن ئالغان بىر قوغۇننى پىچىپ يېدۇق. بۇ سائەت 12دىن 7 مىنۇت ئۆتكەن چاغ ئىدى.

دەل شۇ ئەسنادا، يەنە «غۇك - غۇك» قىلغان ئاگاھلاندۇرۇش سىگنالىنى ئاڭلاپ قالدۇق. جەنۇب تەرەپتىكى چۆلتاغنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدا بىر ئايروپىلان كۆرۈندى. بەش مىنۇتتىن كېيىن ئۇ بىزگە قاراپ ئۇدۇللاپ كەلدى. مەن شوپۇرلارغا دەرھال ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ ئارىلىقنى كەڭ تاشلاپ مېڭىڭلار دەپ بۇيرۇق بەردىم. سەيرات تېز يۈرۈپ كەتتى، چومۇچا ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ئارقىدىنلا ئېغىر بىلەن جورجىمۇ شۇنداق قىلدى. يەر يۈزىدىن ساپسېرىق توپا - چاڭ كۆتۈرۈلدى، بۇنى ھاۋا بوشلۇقىدىنمۇ ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

ئايروپىلان بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇچقۇچىنىڭ دىققەت - نەزىرى ئەلۋەتتە بىزدە ئىدى. چۈنكى، ئۇچقۇچى چوقۇم ئاشۇ تۇنگان جىياڭجۇاننىڭ ئاپتوموبىللىرى دەپ

ئويلاپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭ بىزگە قاراپ ئۇدۇللاپ كېلىشىنىڭ سەۋەبىمۇ ئەنە شۇ. ئۇ مۇشۇ پەيتتە بىزنى بومباردىمان قىلارمۇ - قانداق؟ ئايروپىلان ئۇستىمىزدە ئايلىنىپ يۇرمەكتە ئىدى. ئاردىدىن يەنە بىر سېكۇنت ئۆتتۈۋۈندى، بومبا پارتلىمىدى. ئۇچقۇچى شىمالغا — تەڭرىتاغ تەرەپكە قاراپ، 1000 مېتىر ئېگىزلىكتە ئۇچۇپ كەتتى. غوڭۇلدىغان ئاۋاز بارا - بارا پەسلەپ، ئاخىر يىراقتا غايىب بولدى، ئايروپىلانمۇ گويا قارا قۇشتەك قاتمۇقات تاغلار ئۈستىدە كۆزدىن غايىب بولدى.

بۇ دورەم چاقنىڭ يېلى قېچىپ كېتىپ توختاشقا مەجبۇر بولدۇق، لېكىن ئايروپىلان قايتىپ كەلمىدى.

ئاز ساندىكى ئۇيغۇرلار غەرب تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلار ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ داۋانچىڭدىكى ئالدىنقى سەپكە ھەيدەپ بېرىلىشتىن قېچىپ كېتىۋاتقان مۇساپىرلار ئىدى.

بىز ئەگىرى سىزىق شەكلىدە شەرقىي جەنۇب تەرەپكە كېتىۋاتاتتۇق. يوللار سىيغىز تۈپراقلىق ئوڭغۇل - دوڭغۇل ئازگاللاردىن ئىبارەت ئىدى. توقسۇن دەرياسىنىڭ كۆۋرۈكى ئاپتوموبىللارنىڭ ئۆتۈشىگە چىداشلىق بېرەلمىدى. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن بىز بازارغا كىرىپ كەلدۇق.

سەيرات ھەيدىگەن ئاپتوموبىل موتورىنىڭ ھاۋا سۈزگۈچى بۇزۇلۇپ قالدى. بىز ئاپتوموبىلنى بىر دەڭگە ئەكىرىپ، تۆمۈرچى ئۇستامدىن بىرنى تېپىپ كەلدۇق. تۆمۈرچى رېمونت قىلىشقا كىرىشكەن چاغدا، ئەترىتىمىزدىكى غوجايىندىن تارتىپ ئادەتتىكى مۇلازىمغىچە ھەممىمىز بازاردىكى بىر تۇنگاننىڭ ئاشخانىسىغا كىرىپ قوي گۆشى - سۇڭپىياز قورۇمىسى ۋە تۇخۇم قورۇتۇپ يېدۇق. بىز توقسۇندا ھېلىقى ئىككى پولەكنى، لى پروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنى يەنە ئۇچراتتۇق. تاشيول ئەنسىز بولغاچقا، ئۇلار كىچىك يول بىلەن كەلگەنىكەن.

بىز يولغا چىقايلى دەپ تۇرۇۋاتقاندا، شۇ يەردىكى تۇنگان قوماندان بىزنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ بىزگە پەن ۋە ئۇنىڭ 15 بۇرادىرىنىڭ توقۇنۇدىن كەتكىنىگە ئىككى - ئۈچ كۈن بولغانلىقىنى، شۇڭا بىزنىڭ ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىشىمىزنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. تۇرپاندىكى كاتتا ئەربابلارنىڭ ئىمكانقەدەر تېزرەك يولغا چىقىشىمىزنى ئۈمىد قىلىشىنىڭ سەۋەبى بىز تەسەۋۋۇر قىلغاندەك چىقمىدى. ئۇ چاغدا بىزنىڭ ھېچ ئىشتىن خەۋىرىمىز يوق ئىدى. لېكىن، لى خەيرۇ جىياڭجۇن ۋە باشقىلار ما جۇڭيىڭ جىياڭجۇننىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىنى ھەمدە ئۇنىڭ قارا شەھەر ۋە كورلا ئارقىلىق چېكىنمەكچى بولغانلىقىنى بىلىپ بولغان بولسا كېرەك. شۇڭا، بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئۇلار ئەگەر ئاپتوموبىللىرىمىزنى قولغا كىرگۈزۈۋالسا، بۇ ئۇلارنىڭ ھايات - ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك ئىش بولاتتى. كېيىن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرىگە باغلىساق، بۇنىڭدىن ئاشۇ بىردىنبىر جاۋابنى چىقارغىلى بولاتتى. ئۇنداق بولمىسا، ما جۇڭيىڭنىڭ سەنمۇبۇسىدىكى ئۇنىڭ بۇۋاستە بۇيرۇقى بىلەن ھەربىرىلىنىدىغان خادىملار نېمە ئۈچۈن بىزنى قېچىپ كېتىۋاتقان مۇساپىرلار ماڭغان يول بىلەن غەربكە مېڭىشقا شۇنچە كۈچەپ ئالدىرىتىدۇ؟ تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئۇ ھەرگىز ياخشى نىيەت بىلەن بىزنى بۇ يولغا سالغان ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا بەزى ياۋروپالىق كىشىلەر ۋە جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۇنىڭ مەغلۇپ بولۇپ قېچىۋاتقان ھالىتىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشى ما جۇڭيىڭنىڭ قارا نىيەت ئۇرغۇپ تۇرغان پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغىمۇ ياردەم بەرمەيتتى.

ھېلىقى تۆمۈرچى ھاۋا سۇزگۈچنى رېمونت قىلىپ بولغاندا، سائەت 5 بېرىم بولغانىدى. ئاپتوموبىل ئەتىتىمىز توقۇن بازىرىدىن ئۆتتى. بىر ياش ئەسكەر ئۆزىنىڭ قورال - جابدۇقلىرى

ۋە بىرنەچچە قوغۇننى كۆتۈرۈپ كېلىپ بىزنىڭ بىر ئاپتوموبىلىمىزغا چىقىۋالىدى. بىز ئۇنىڭ ۋە مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ قارشى تۇرۇشىغا قارىماي، ئۇنى ئاپتوموبىلدىن چۈشۈرۈۋەتتۇق. پۈتۈن بازاردىكى ئاھالىلەر بىزگە قارىشىپ تۇرۇشاتتى. نۇرغۇنلىغان ئۆيلەرنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ۋە بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا قىزىل ۋە كۆك كىيىملىك تۇنگان قىز - چوكانلار توپ- توپ بولۇشۇپ تۇراتتى.

شۇ تاپتا بىز جەنۇب تەرەپكە قاراپ كېتىپ باراتتۇق. ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق چاڭ - توزانلار بوشلۇقتا توزۇمای ئېسىلىپ تۇراتتى، ئۇنى ئۇچۇرۇپ كەتكۈدەك شامالمۇ يوق ئىدى. بىز ئايدىڭكىچىدىكى «تۇمان دېگىزى»دا كېتىۋاتقاندەك قىلاتتۇق. كۈن بارا - بارا پەسلىمەكتە ئىدى. بوغدا چوققىسى يەنىلا بىپايان زېمىننىڭ غۇۋا كۆلەڭگىسى ئۈستىدە ھال رەڭ نۇر چاقنىتىپ تۇراتتى. يول بەكمۇ ئەسكى بولۇپ، ھەممىلا يېرى ئوڭغۇل - دوڭغۇل، ئېرىققا ئوخشاش چاق ئىزلىرى ۋە سېرىق تۇپراق قاتلىمىدا ھارۇلار قالدۇرۇپ كەتكەن چوڭقۇر كاتاكلار بىلەن تولغانىدى. بىز گۈرجەك ۋە مېتىنلار بىلەن، يولىمىزغا كاشىلا بولغان كاتاڭ ۋە ئېگىز - پەسلىكنى ئارقا - ئارقىدىن ئوڭلاپ، تازىلاپ مېڭىشقا مەجبۇر بولاتتۇق.

بىز ئاخىرقى بىر يېرىم — سېرىقدۆڭ يېزىسىغا كىرگەندە، گۈگۈم ۋاقتىدىن ئۆتۈپ قاراڭغۇ چۈشكەنىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يولمۇ بىرئاز ياخشىلاندى، يول ئاستى قاتتىق تاشلاڭ ئىدى. بىز تاغ ئېتىكى تەرەپكە قاراپ مېڭىپ، كېيىن بىز قايتا - قايتا بېسىپ ئۆتكەن ئېقىنغا كەلدۇق. بۇ ئېقىن پەلەمپەي شەكىللىك بىر يەر بىلەن بىر دوڭلۇك ئارىسىدىن ئېقىپ، بارغانسېرى تارلىشىپ باردىغان بىر جىلغىدىن چىقاتتى. ئالدىمىزدا 50 مېتىردىن 100 مېتىرغىچە كەڭلىكتە ئاقۇچ ھەم كۆپ تۆشۈكلۈك مۇز

قاتلمى بار بولۇپ، ئۇ جىلغىنىڭ ئاستىدا پارقىراپ تۇراتتى. بىز ئاپتوموبىلنى ئۇنىڭ قېشىدىن ئۆتكۈزدۇق. كۆپ تۆشۈكلۈك مۇز قاتلىمىدا ئاپتوموبىلنىڭ بېسىم كۈچى بىلەن قارس - قۇرس قىلىپ يېرىلغان ئاۋاز ۋە چاچراپ چىققان مۇزلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلانىدى. ئاندىن مۇز قاتلىمى ئىككىگە ئايرىلىپ، ئېقىن قىرغاقلىرىغا يانداشقان تار مۇز بەلباغلىرى پەيدا بولدى. كېيىن مۇزلارمۇ كۆرۈنمىدى، لېكىن سۇ جىلغا ئاستىدا شىرىقلاپ ئېقىۋاتاتتى. بىز سۇ بېشىدا توختىغاندا، سائەت 8 بولاي دەپ قالغانىدى. بۇ يەردە كۆزىتىش پوتىيى بار ۋەيران بولغان بىر دەڭ تۇراتتى. بىزنىڭ ھازىر تۇرغان يېرىمىز دېڭىز يۈزىدىن 270 مېتىر ئېگىزلىكتە ئىدى. بىز مۇشۇ ئېقىندىن 17 قېتىم ئۆتتۇق. ھەر قېتىم ئۆتكەندە، ئاپتوموبىل پېتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيتتۇق.

ئەتىسى سەھەر، پارلىغان قۇياش نۇرى ئاستىدا، بىز ئاخشام بۇ يەردە قونغاندا تۇن قوينىغا يوشۇرۇنغان كارتىنىدەك گۈزەل مەنزىرىلەرنى كۆردۇق. بىز گويا كارىدورغا ئوخشاش بىر تار جىلغىدا تۇرماقتا ئىدۇق، بۇ تار جىلغىنىڭ شىمالى بارا - بارا تۈزلەڭلىككە قاراپ سوزۇلغانىدى؛ جەنۇب تەرىپى بارا - بارا ئېگىزلەپ، قاقاس تاغلار ئارقىلىق بىر ئۆتكەلگە تۇتىشاتتى.

بىز قونالغۇ قىلغان يەرنىڭ ئەتراپىدا، ئۇيەر - بۇيەردە 10 ئاتنىڭ ئۆلۈكى ياتاتتى، قورال - جابدۇقلارنىڭ پارچىلىرى ۋە ئېگەر - جابدۇق قاتارلىق نەرسىلەرمۇ تۇراتتى. بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ كەلگەن تۆت ئوفىتسېر بىزنىڭ بالدۇرراق يولغا چىقمىغانلىقىمىزدىن ئاغرىنىدى. چۈنكى، شۇ كۈنى كەچتە قارا شەھەرگە يېتىپ بېرىشىمىز كېرەك ئىدى. بۇنداق بولمىسا، باندىتلارنىڭ توپلىنىپ بىزگە تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. ئۆتكەلنىڭ يەنە بىر تەرىپى بولغان كۈمۈشكە ئىلگىرى 200 كىشىلىك ھەربىي قاراۋۇلخانا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ،

لېكىن باندىتلارنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇمى تۇپەيلىدىن، ئۇلار قارا شەھەرگە چېكىنگەنىدى. ھېلىقى ئۆلۈك ياتقان ئاتلار ئىككى تەرەپ ئېتىشقان چاغدا ئۆلگەن ئاتلار ئىدى. كېيىم - كېچەكلەرنىڭ پارچىلىرىمۇ مۇشۇ قېتىمقى تۈيۇقسىز ھۇجۇمنىڭ دەلىلى ئىدى.

سەھەر ۋاقتىدا، چېدىرىمىزنىڭ ئەتراپىدا تاللىق مىلتىقنىڭ «پاڭ - پۇڭ!» قىلغان ئاۋازى تىك ھاڭ ۋە يار ئارىلىرىدا ئەكس سادا پەيدا قىلىپلا تۇردى، بۇ باتۇر مۇھاپىزەت ئەترىتىدىكىلەر ھەربىر قېيا تاشنىڭ ئارىلىرىدا مۆكۈپ يېتىش ئېھتىمالى بولغان باندىتلارنى قورقۇتۇش ئۈچۈن ئاتقان ئوق ئاۋازى ئىدى.

بۇ چاغدا بىز ئاپتوموبىلنى ئېقىننىڭ سول تەرىپىدىكى قاشقا قارىتىپ ھەيدىگەن بولساقمۇ، بىراق قاش تىك بولغاچقا، ئاپتوموبىل يەنىلا ئېقىننىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ قالدى. نەتىجىدە بىز بۇ ئېقىنغا يەنە بىر قېتىم كىردۇق ۋە ئۇنىڭدىن ئۆتتۇق. ئېقىن سۈيى مۇز يوق يەر بىلەن ئەگرى - بۈگرى ئاققاچقا، بىز ئاپتوموبىلنى مۇز ئۈستىدىن ھەيدەپ، ئېقىن ئوتتۇرىسىغا كىرىشكە، ئاندىن ئۇ يەردىن يەنە بىر تەرەپكە چىقىشقا مەجبۇر بولاتتۇق. مۇز قاتلاملىرىنىڭ قىرلىرى ئۆتكۈر بولۇپ قالسا، بالونلارنى تېشىۋېتىش خەۋپى تۇغۇلاتتى، شۇڭا بىز گۈرجەك ۋە مېتىنلار بىلەن ئۇنى چاناپ تۇزلۇۋېتەتتۇق. كۆزنى قاماشتۇرىدىغان مۇزلار، شىرىلداپ ئېقىۋاتقان سۇلار، تىك ۋە خەتەرلىك يارلار — بۇلار ھەرگىز ئاپتوموبىل ماڭىدىغان يول بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان كارتىنىدەك تەسۈرلىگۈسىز گۈزەل ئىدى.

بىزنىڭ يول سۈرئىتىمىز ناھايىتى ئاستا بولدى. سەيرات ھەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ چاقى 20 سانتىمېتىر قېلىنلىقتىكى مۇزغا پېتىپ قالدى. مۇزنى دەريانىڭ تېگىگىچە كولاپ ئېلىۋەتكەندىلا ئاندىن ئۇنى چىقارغىلى بولاتتى. بۇ يەردىن ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ جىلغىنىڭ كەڭلىكى پەقەت 30 مېتىرغىلا يېتەتتى. ئۇنىڭ ئاستى

پۇتۇنلەي قاتتىق مۇز بولۇپ، سۇ مۇز ئاستىدا شىرىقلاپ ئېقىۋاتاتتى. بىز ھەيۋەتلىك، كۆركەم قاقاسلىق ۋە چوقچىيىپ تۇرغان قىيا تاشلار دۇنياسىدىن ئۆتتۇق. بۇ يەردە ھېلىقى ئېقىنلىق جىلغا ھامان غۇۋا تۇتەك بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ مۇزلىرى تېخىمۇ قاتتىق ئىدى، پەقەت كۈن نۇرى چۈشكەن تەرەپتىكى مۇزلار چۈرۈپ قالغانىدى.

بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىز پىيادە يۇرۇپ جىلغىنىڭ ئۇستىگە يامىشىپ چىقىپ، ئەھۋالنى بىر قۇر كۆزەتتى. يۇقىرىغا چىققانسېرى يول شۇنچە ئوسال ئىدى. بىز ئاپتوموبىل ماڭالايدىغان يولنىڭ ئەڭ چېكىسىگە يېقىنلاشتۇق. شۇنداقتىمۇ بىز مۇشۇ يولدا مېڭىشىمىز كېرەك ئىدى. چۈنكى، جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىشتا بۇنىڭدىن باشقا يول يوق ئىدى. گ. م. خالىد يېتەكلەپ ماڭغان سېترون تەكشۈرۈش ئەترىتى مۇشۇ يول بىلەن ماڭغانىدى. بىزگىمۇ مۇشۇ يولدا مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. پەننىڭ ئاپتوموبىلىمۇ چوقۇم مۇشۇ يول بىلەن ماڭغان بولسا كېرەك.

تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز سول قىرغاقتىكى قۇرۇق تاشلاڭدا جىددىي بۇرۇلدى- دە، يەنە توختىدى. ئارقىدىن يەنە ئىككى - ئۈچ قېتىم قىسقا - قىسقا ئارىلىقتا جىددىي بۇرۇلۇۋىدى، جىلغىدىكى مۇز ئازىيىپ باردى؛ لېكىن، سۇ تېخىمۇ تېز ۋە تېخىمۇ كۆپ ئېقىۋاتاتتى. بۇ يەردە پەن ئولتۇرغان ئاپتوموبىلنىڭ ئىزىنى ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. قاتمۇقات تاغ باغرى سارغۇچ قۇم بىلەن قاپلانغانىدى. بىزگە ئۆتۈش قىيىن بولغان يەنە بىر جايدا ئاپتوموبىللىرىمىز توسۇلۇپ قالغۇچە، تۆت مىنۇت بىمالال مېڭىش ئىمكانىيىتى كەمدىن - كەم تېپىلاتتى.

دەريا قىرغىقىدىكى قۇرۇق يەردە بىر ئەسكەرنىڭ ئۆلۈكى ياتاتتى. بۇ يەردە كونا ئۆتەڭنىڭ پەقەت خارابىسلا قېپقالغان بولۇپ، ئۆتكىلى بولمىدىغان بىر مۇز كۆۋرۈك بار ئىدى. ئالتە

مىنۇتتىن كېيىن، بىز يەنە توسۇلۇپ قالدۇق. بىزنىڭ ئىككى سائەتتە ماڭغان يولىمىز 6 كىلومېتىرغىمۇ يەتمىدى! بىز مۇز قاتلاملىرىنىڭ ئۆتكۈر قىرلىرىنى پالتا بىلەن چاناپ تۈزلىدۇق، 1 مېتىر ئېگىزلىكتىكى ساڭگىلاپ تۇرغان تاش تامنى چاناپ قىيپاش شەكىلگە كەلتۈردۇق، ئاندىن شوپۇرلاردىن باشقا، ھەممىمىز پىيادە ماڭدۇق.

ئەمدى مۇز تۈگىدى. بىز يەنە 7 كىلومېتىر ماڭدۇق. سۇمۇ تۈگىدى. جىلغىنىڭ ئاستى قورام تاشلار بىلەن تولغانىدى. شۇ تاپتا بىز تۇرغان جاي دېگىز يۈزىدىن 550 مېتىر كېلەتتى.

بىر قۇملۇق دۆڭ ئۇستىدە ئىككى - ئۈچ تۈپ قارىياغاچ دەرىخى تۇراتتى. باشتىن - ئاخىر تاغ چوققىلىرىنى بويلاپ كەتكەن ئىستولبىلار بۇ يەرگە كەلگەندە جىلغىنىڭ ئاستىدىن ئۆتەتتى. بەزى جايلاردا سىملار سۆرىلىپ قالغانىدى، ئېھتىمال بۇ يەردىكى ئىستولبىلار ئوتۇن ئورنىدا قالاپ كېتىلگەن بولسا كېرەك. بىز ئاپتوموبىللارنى بۇ سىملارنىڭ ئۇستىدىن خاتىرجەم ھەيدەپ ئۆتەتتۇق. بۇ سىملاردىن چاتاق چىقسا ئۇنىڭ يەنە ئەجەبلەنگۈدەك نېمىسى بولسۇن؟ بىز پات - پات يوغان - يوغان تارماق جىرا ئېغىزلىرىدىن ۋە ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى بىرمۇنچە كىچىك ھەم قىسقا تارماق جىرا ئېغىزلىرىدىن ئۆتەتتۇق. ھازىر بىز توختىماي 15 مىنۇت ماڭدۇق. ئاندىن بىر توختۇپلىپ بىرنەچچە مىنۇتقىچە موتورنى سوۋۇتتۇق. يولنىڭ ئىككى قېتىدا سېرىق، قوڭۇر رەڭ ۋە قىزىل ياپىلاق تاش دۆۋىلىرى رەتسىز تۇراتتى. بەزىدە يولنى توسۇپ تۇرغان تاشلارنى ئېلىۋېتەتتۇق ياكى يولغا كاشىلا بولغان ئازگاللارنى تىندۇراتتۇق ۋەياكى ئىككى پاي چاق ئارىلىقىغا كىرىپ قالغان ئۇچلۇق تاشلارنى سۇغۇرۇپ ئېلىۋېتەتتۇق.

ئىستولبىلىرى ئوتۇن ئورنىدا قالاپ كېتىلگەن سىملارنىڭ بەزى قىسمى تاغ باغرىلىرىدا سۆرىلىپ ياتقان بولسا، بەزى قىسمى

جىلغىلارنىڭ ئاستىدا سۆرىلىپ ياتاتتى. جىلغا تېخىمۇ چۆلدەرەپ، ئەگرى - بۈگرى، يىلان باغرى ھالىتىنى تولۇق نامايان قىلماقتا ئىدى. بىز يېرىم گەۋدىسى قۇمغا كۆمۈلۈپ ياتقان بىر ئەسكەرنىڭ جەسىتىنى چېلىقتۇردۇق، ناھايىتى قىسقا ئارىلىقتا بىز يەنە 17 ئاتنىڭ ئۆلۈكىنى ئۇچراتتۇق. بەزى جايلاردا يەنە ئۇزۇنىسىغا سوزۇلۇپ كەتكەن قار دۆۋىلىرىمۇ ئۇچرىدى.

سائەت بىر يېرىمدە، بىز ئايغىر بۇلاققا يېتىپ كەلدۇق. بۇ يەردىكى كىچىك بىر ئېقىندا بىلەكتەك تومۇقتا ئاجايىپ سىرلىق، سوغۇق ۋە سۈزۈكلۈكىدىن ئاستى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان سۇ ئېقىۋاتاتتى. ئۇ جىلغىنىڭ سول تەرىپىدىكى ساگگىلاپ تۇرغان تاش ئارىسىدىن ئېقىپ چىققانىدى. مۇشۇ بۇلاق سۈيىنىڭ بېشىغا تاش بىلەن بىر قورغان بىنا قىلىنغانىدى.

ئاتلارنىڭ ئۆلۈكلىرى، كىيىم - كېچەك، ئېگەر - جابدۇقلارنىڭ پارچىلىرى ۋە تاش بىلەن چالا - بۇلا باستۇرۇپ قويۇلغان ئەسكەرلەرنىڭ جەسەتلىرى بۇ يەردە بىر قېتىم شىددەتلىك جەڭ بولۇپ ئۆتكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. بىز ئۆزىمىزنىڭ بىر جەڭگاھقا كېلىپ قالغانلىقىمىزنى دەررۇ سەزدۇق. بۇ يەردە پەقەت شىر - شىر ئېقىۋاتقان بۇلاق سۈيى ۋە مەيىن چىقىۋاتقان شامالنىڭ شەپىسلا ئۆلۈكلەرنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماقتا ئىدى.

دەل بۇلاقنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە، ئوڭ تەرەپتىكى تىك قىيا تاش ئاستىدىكى ئېگىزلىكى 2—3 مېتىر كېلىدىغان ئۇزۇنچاق سايازلىقتا يىقىلغان تاش تاملارمۇ تۇراتتى. بۇ بىر كونا ئۆتەڭنىڭ خارابىسى ئىدى. جىلغىنىڭ مۇشۇ يېرى چوڭ بۇرۇلىدىغان بىر دوقمۇش بولۇپ، بۇ يەردىن ئىككى - ئۈچ مىنۇت ئىچىدىلا كونۇسسمان شەكىلدىكى چوڭ قورام تاشلار بىلەن تولغان جىلغا باغرىغا بارغىلى بولاتتى. ئۇنىڭ ئەڭ تار يېرى ئالاھازەل 20 مېتىرلا

كېلەتتى. بۇ يەردە ئۆيدەك چوڭ قورام تاشلارمۇ، 250 كۇب مېتىر كەلگۈدەك چوڭ تاشلارمۇ بار ئىدى، كىچىك تاشلارمۇ بار بولۇپ، ئۇلار ئۇششاق تاشلار ۋە ئۆتكۈر قىرلىق تاش پارچىلىرى، ياپىلاق تاش ۋە شېغىل تاشلار ئىدى. جىلغىنىڭ ئوڭ قاسىنقىدىكى ئۇستى تەرەپتە ئېگىزلىكى ئالاھازەل 300 مېتىردىن كۆپرەك كېلىدىغان بىر تىك قىيا غۇلاپ چۈشۈپ، پۈتۈن تاغ ئارقىسىنى بىر ئالغاندى. بۇنىڭ قاچان شۇنداق بولغانلىقىنى ئېنىق بىرنېمە دېگىلى بولمايتتى. لېكىن، غايەت يوغان تاشلارنىڭ بوران - چاپقۇنىنىڭ سوقۇشى بىلەن ئۈپراپ كەتكەنلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ يان قىرلىرىنىڭ يۇمىلاق بولۇپ قالغانلىقىغا قارىغاندا، بۇ غايەت زور تاش دۆۋىسىنىڭ خۇددى بوتۇلكىنىڭ ئاغزىغا كەپلىشىپ قالغان قاپاقتەك، بۇ جىلغىنى توسۇپ ئالغىنىغا نۇرغۇن ئەسرلەر بولغان، ئۇنىڭدىكى ئاساسلىق بىر قېتىملىق غۇلاش قاتتىق يەر تەۋرەشتىن كېلىپ چىققان بولسا كېرەك. لېكىن، كېيىن يۈز بەرگەن يېنىكرەك يەر تەۋرەشتىنمۇ مۇشۇنداق ھالەتكە كېلىپ قالغان بولسا كېرەك، ئەتىمالىم.

1928- يىلىلا مەن ئۇرۇمچىدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا ئاپتوموبىل بىلەن بىر قېتىم سەپەر قىلماقچى بولۇپ، ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتقان ئەنگلىيەلىك دىن تارقاتقۇچى ھېنرى ئەپەندىدىن توقسۇن تاغ ئېغىزىدىن زورمۇزور ئۆتكىلى بولامدۇ- يوق، دەپ سورىغانىدىم، ئۇ بۇ مۇتلەق تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان ئىش دەپ جاۋاب بەرگەنىدى. يېزىلارنىڭ ھاۋىلىرى بۇ يولدا ماڭالمىسمۇ، لېكىن قۇرۇق ماڭالايدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە شوتىدىكى ئۇلاغنى چىقىرىۋېتىپ، ئىككى - ئۈچ بېجىرىم ئادەم ھاۋىنى ئارغامچىغا چېتىپ سۆرىگەندىلا، ئاندىن ھاۋىنى قىيا تاشلار ئارىسىدىن ئۆتكۈزگىلى بولىدىكەن. ئاپتوموبىلغا كەلسەك، بۇ يولدا ئۇنىڭ مېڭىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. ئەمما،

سېترونلىك تەكشۈرۈش ئەترىتى بۇ يول بىلەن ماڭغان. بىراق، ئۇلار پارتلىتىش دورىسى ئېلىۋېلىپ، يولغا كاشىلا سالغان قورام تاشلارنى پارتلىتىپ ماڭغان. شۇنىڭدىن كېيىن جۈڭگو دائىرىلىرى بۇ يولنى ياسىغان. شۇڭا، بىز بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندە، يولنىڭ ئەھۋالى خېلىلا ياخشى ئىكەن. بۇ يەرگە ئەگىرى - بۈگرى يول ياسالغان، قىيا تاشلارنىڭ يېرىلغان ئارىلىقىغا ئۇششاق تاش پارچىلىرى ھەم شېغىل تاشلار تىندۇرۇلۇپ، يول يۈزى خېلىلا تۈزلەنگەن.

يانباغرىنىڭ ئەڭ تۆۋەن قىسمىدىكى يول يۈزى شېغىل تاش ۋە شېپال بىلەن پەلەمپەي شەكلىدە ياسالغانىدى. بىز بۇ يەرنى ياپىلاق تاشلار بىلەن بىر قۇر تۈزلىدۇق، بۇنىڭ بىلەن كىچىك ئاپتوموبىل ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ۋە يەڭگىل ھالدا ئۆچلۇق قىيا تاش دۆۋىسىگە ياماشتى. بىر ئەگىم دوقمۇشتا تۇرغان يوغان قورام تاشقا خاتىرىلەش خاراكتېرىنى ئالغان ئابىدە يېزىقى ئويۇقلۇق تۇراتتى. بەزى غايەت زور قورام تاشلار ئارىلىقىدا خۇددى دەرۋازىدەك يوچۇقلارمۇ تۇراتتى. بىز بۇ يوچۇقلار ئارقىلىق ئىنتايىن چۆل، قاقاس بۇ جىلغىنىڭ ئاجايىپ - غارايىپ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدۇق. بۇ يەر دېڭىز يۈزىدىن 1150 مېتىر ئېگىز ئىدى.

سەيرات لىق يۈك قاچىلانغان ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ، كەينىمىزدىن كېلىۋاتاتتى، ئاپتوموبىلنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى گويا گۈلدۈرمامدەك پۈتۈن جىلغىنى بىر ئالغانىدى. شوپۇردىن باشقا ھەممەيلەن ئاپتوموبىلنىڭ يېنىدا يۈگۈرۈپ مېڭىپ، موتور بۇنچىۋالا كۆپ يۈكنى سۆرىيەلمىگەندە، پات - پات چاقنىڭ ئارقىسىغا تاش قويۇپ تۇردۇق، مەن بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتىم. كۆل رەڭ «پىل» بىر ئۇيانغا - بىر بۇيانغا ئىرغاڭلاپ، تاش ئۈستىدە شارىلداپ ئاۋاز چىقىرىپ ماڭاتتى. يەردىكى تاشلار ئۇنىڭ چاقى ئاستىدا ھاكقا ئوخشاش ئېزىلىپ كېتەتتى، ئۇ شۇ پېتى گۈرۈلدەپ

يېنىمدىن ئۆتكەنده، سەيراتنىڭ رولنى مەھكەم تۇتقان هالدا جددىي قىياپەت بىلەن ئولتۇرغانلىقىنى كۆردۈم. بۇ تاغنىڭ يانتۇلۇق دەرىجىسى يۈك ئاپتوموبىللىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئەڭ چېكىگە يەتكەنىدى.

لېكىن، هازىر سەيراتنىڭ ئالدىدا يەنە بىرنەچچە مېتىر دۆڭ تۇراتتى. بۇ دۆڭنىڭ يانتۇلۇق دەرىجىسى يەنە ئىككى - ئۈچ گىرادۇس ئۆرلىدى. ئۇ هەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ موتورى بۇنىڭغا تاقابىل تۇرالامدىكىنە؟

ۋاهالەنكى، موتور غەلىبە قىلدى، ئاپتوموبىل ئانچە تېز بولمىغان يولدىن چىقىپ كەتتى. ئارقىدىنلا، باشقا ئاپتوموبىللارمۇ ئارقا - ئارقىدىن ئۇلىشىپ، دۆڭدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كەتتى. بىز ئۇه دەپ بىر تىنىۋالدۇق. ئاشۇ كۈنى سەھەردە باندىتلاردىن قورقۇپ، بىزنى يولغا چىقىشقا ئالدىراتقان هېلىقى تۆت ئوفىتسېر ۋە ئۇلارنىڭ كاتتىبېشى بىزگە ئازراقمۇ هە - هۇ دېيىشىپ بەرمىدى.

يۇقىرىغا چىقىپ ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا، يەنە بىر قېيىن ئۆتكەلگە دۇچ كەلدۇق. ئاپتوموبىللىرىمىز ئەمدى ئايلىنىپ يۇرۇپ ئىلگىرىلەشكە، غايەت زور قىيا تاشلار ئارىسىدىن ئۆتىدىغان، بەزى جايلىرىدا ناهايىتى يوغان قورام تاشلار ئېسىلىپ تۇرغان، ئۇزۇنلۇقى ئالاهازەل 3 مېتىر كېلىدىغان، خۇددى هەرە چىشىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئايلانما يولدىن ئۆتۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار بىردەم سول تەرەپتىكى قورام تاشلارغا، بىردەم ئوڭ تەرەپتىكى قورام تاشلارغا سوقۇلاتتى. غايەت زور ئىككى قورام تاشنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتىدىغان بىر تار يول بولۇپ، ئاپتوموبىللار پەقەت ئەنە شۇ تار يول ئوتتۇرىسىدىكى شېغىللىق دۆڭ ئارقىلىقلا ئاران ئۆتەلەيتتى. بۇ دۆڭ ئاپتوموبىللارنى سول تەرەپكە بەكرەك سىڭايان بولۇشقا مەجبۇر قىلدى، بولمىسا ئاپتوموبىل ئوڭ تەرەپتىكى چوقچىيىپ چىقىپ قالغان قورام تاشقا ئۇسۇۋۇبلىشى مۇمكىن ئىدى.

سائەت 3 بولغاندا، ئاپتوموبىللارنىڭ جىمىسى بۇ قېيىن ئۆتكەلدىن ئوكۇشلۇق ئۆتۈپ بولدى، ئۇلاردىن ھېچقانداق چاتاق چىقمىدى، پەقەت ئۇيەر - بۇيېرىلا يەڭگىل سوقۇلۇپ كېتىپ، ئاز - تولا زەخىملەندى، خالاس. بىز كاربىدورغا ئوخشاش تار بىر جىلغىغا كىرىپ كەتتۇق. بۇ جىلغىنىڭ ئاستى قار ۋە سۇ بىلەن قاپلانغان بولۇپ، بىر يېرىنىڭ كەڭلىكى پەقەت 4 مېتىرلا كېلەتتى. بىز بۇ يەردە دالانغا ئوخشاش بىر يەردىن ئۆتكەندە، ئاپتوموبىللار ئىككى تەرەپكە تەۋرىنىپ كەتتى. ۋاھ، بۇ نېمىدېگەن پايانسىز گۈزەل كارتىنا، نېمىدېگەن خەتەرلىك مەنزىرە - ھە!

بۇ يەردىن سەل يۇقىرىغا قاراپ مېڭىۋىدۇق، ئايغىر بۇلاقتىكى ئۆتەڭنىڭ خارابىسىدىن ئۆتتۇق. بۇ دېڭىز يۈزىدىن 1260 مېتىر ئېگىزلىكتىكى جاي ئىدى. بىز قېنىق كۆك تۈتەك بىلەن قاپلانغان قارلىقتىن ئۆتكەندە، قار غاچ - غاچ قىلىپ غاچىلداپ كەتتى. بىزگە تاش يوچۇقلىرىدا ئۇنۇپ قالغان يېگانە ئوت - گىياھلار ئانچە - مۇنچە ئۇچراپ قالاتتى.

دېڭىز يۈزىدىن 1400 مېتىر ئېگىزلىكتىكى يەرگە چىققاندا، بىز يەنە توختاپ قوغۇن يېدۇق. دوختۇر خىلۋەت بىر يەردىن غاز تاپان ئۇرۇقى يىغدى.

جىلغىمۇ كېڭەيدى، يولمۇ ياخشىلىنىپ باردى. پەقەت تاغنىڭ شىمالىي ئېتىكىدىلا يەنە قار بار ئىدى. تۇتاش كەتكەن تاغلارنىڭ مەنزىرىسىمۇ يېقىملىق تۇيۇلۇشقا باشلىدى، ئۇلار نىسپىي ھالدا بارا - بارا پەسلەۋاتاتتى. جىلغا يەنىلا كېڭىيىپ بارماقتا ئىدى. ئەمدى ئۇچرىغان ئىستولبىلار ئۆرە تۇراتتى. كۈن پېتىشتىن ئىلگىرى بىز دەم ئېلىشقا ئولتۇرغان چاغدا، تۆت تۈنگان ئوفىتسېرنىڭ بىرى چاپىنىنى يەرگە سېلىپ مەككىگە قاراپ نامаз ئوقۇدى. بىز ئۇنى تەقۋادار كىشى ئىكەن دەپ ئويلىدۇق، لېكىن ئۇنىڭ كېيىنكى چاغلاردا قىلغان - ئەتكەنلىرى ئۇنىڭ تازا بىر

ئىپلاس، مۇتتەھەم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. يول ياقىسىغا پۈتۈن بىر باغلام تېلېفون سىمى يۆگەكلىك پېتى تاشلاپ قويۇلغانىدى.

بىز سۇ بۆلگۈچ خاراكتېرىنى ئالغان بىر تاغ ئېغىزىغا يېتىپ كەلدۇق، ئۇنىڭ ئېگىزلىكى 1750 مېتىر كېلەتتى. بۇ يەردە خاراب بولغان يەنە بىر ئۆتەڭ بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى ئۇجمە دۆڭ دەپ ئاتىشىدىكەن. بىز بەزى جىلغىلارنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، ماڭغۇدەك توغرا يولدىن بىرنى تاپتۇق. ئەسلىدە تېلېگراف لىنىيەلىرى بىزنى ئالدىغانىكەن. بۇ يەردىكى يوللار ھەم قاتتىق، ھەم مېڭىشقا ئەپلىك ئىدى. جەنۇب تەرەپتە، يىراقتا سۇس كۆكۈچ رەڭ كۆلەڭگە نامايان بولدى. بۇ يېڭى تاغ تىزمىسى بولۇپ، قۇرۇقتاغ دەپ ئاتىلىدىكەن. ئىككى تەرىپى پەس ۋە يۇمىلاققىنا كەلگەن ئېدىر ئارىسىغا جايلاشقان جىلغا ناھايىتى كەڭ كۆرۈنەتتى.

بىز كۈمۈش يېزىسىغا كەلگەندە، سائەت 7گە يېقىنلاشقانىدى. بىز بۇ يەرنى 42- قونالغۇ قىلدۇق. بۇ يەر دېڭىز يۈزىدىن 900 مېتىر ئېگىز ئىدى. بەزى ئۇيغۇر يولۇچىلار ۋە ئۇلارنىڭ تۆگە كارۋانلىرىمۇ يېزىنىڭ سىرتىدا قونىدى. ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئېيتىشچە، پەنىنىڭ ئاپتوموبىلى بىرنەچچە يۈز بانىدىنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەربىسىگە ئۇچراپ، ئۆزى ئەسىرگە چۈشۈپتۇ. يەنە بىرەيلەننىڭ ئېيتىشچە، بانىدىتلارنىڭ سانى بىرنەچچە يۈز ئەمەس، بەلكى يەتتە ئىكەن، مۇشۇ يەتتە ئادەم پەنىنىڭ ئاپتوموبىلىغا قارىتىپ ئوق ياغدۇرۇپتۇ. پەن ۋە ئۇنىڭ 15 بۇرادىرى ئۇلارغا قايتۇرما زەربە بېرىپ، بىر باندىت بىلەن بىر ئاتنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپتۇ، قالغان باندىتلار تىكۈپتىپتۇ.

24- فېۋرال كېچە، تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 14.2℃ قا چۈشتى. تۈرپان ئويمانلىقىدىكى قىش ئەتراپتىكى رايونلاردىن

ئىللىقراق ئىدى. قاق سەھەردىلا دىن تارقاتقۇچىنىڭ ئىككى ئوغلى — جورجى بىلەن ئېفىنىڭ چېدىرىدىن ئاجايىپ جاراڭلىق ھەمدۇسانا ئاۋازى ئاڭلاندى. ھەمدۇسانا ئاۋازى ئىنتايىن چىرايلىق ۋە يېقىملىق چىقاتتى. ئۇلار بۇگۈن يەكشەنبە كۈنى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. مېنىڭچە، ئۇلاردا تەڭرىنىڭ ياردىمى بولمىغان بولسا بىر تىينىغمۇ ئەرزىمەيتتۇق، دەيدىغان بىر خىل بۇاسىتە تۇيغۇ بولسا كېرەك، شۇڭا بۇ قاقاس دالىدا ئۇلار ئەبەدىيلىك ئىلاھنىڭ تەختى ئالدىغا جەلپ قىلىنغان.

كۈمۈشتە ما جۇڭيىنىڭ جياڭجۇن تەرەپتىن ياللانغان ئۇچ پوچتا خادىمى بار ئىكەن. لېكىن، ئۇلارغا ئەزەلدىن بىر تىينىمۇ ئىش ھەققى بېرىلمىگەن. بۇ يېزىدا ئىككى بۇلاق بار ئىكەن. ئۇيغۇر كارۋانلار بىر بۇلاقنىڭ ئەتراپىنى قونالغۇ قىپتۇ. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىككى - ئۈچ تۈپ ئېگىز ئاق تېرەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. كۈمۈشتە تېمى چاسا كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان بىر قورۇق بولۇپ، ئۇنىڭ تېمىنىڭ ھەربىر تەرىپى 90 مېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئىكەن. بۇ قەدىمىي قورغاننىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىزلىرى ئىدى. يېزىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى دۆڭلۈكتە ئەۋلىيا - ئەنبىيالار گۈمبىزى جايلاشقان بىر قەبرىستانلىق بار ئىكەن.

خېمىل قەبرىستانلىققا بېرىپ ئۇنى سۈرەتكە ئېلىۋاتقاندا، ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدىن بىر تال ئوق ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كەتتى. ئەسلىدە بىزنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر مۇھاپىزەت ئەترىتىمىز كېلىش ئېھتىمالى بولغان باندىتلارنى قورقۇتۇش ئۈچۈن قارىغا ئېلىش مەشقى ئېلىپ بېرىۋاتقانىكەن. بىز ئۇلارنى سىلەر بىخەستەلىك قىلىپ، دوختۇرىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قالدىڭلار، دەپ ئەيىبلىگەنىدە، ئۇلار بىز پەقەت تېرەكنىڭ ئۈچىدىكى قاغىغا ئوق ئاتقانىدۇق، دەپ جاۋاب بەردى. نەس باسقان بۇ دۆت - كالۋالار بىزنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە بىز

ئۇچۇن ئېغىر خەۋپ بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىل ئۈستىدە ئاتالمىش «قارىغا ئېلىش مەشقى» قىلىپ، ئوقنى تۆۋەنگە قارىتىپ ئېتىشىمۇ ئوخشاشلا خەۋپ ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇلار ئۇزمەي تاماكا چېكىشىپ، ئاغزىدىن موريغا ئوخشاش ئىس چىقىرىپلا تۇراتتى. بىز ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرغان ھەمدە ئۇلارغا بېنزىن بار باكنىڭ ئەتراپىدا سەرەڭگە يېقىپ تاماكا چېكىشنىڭ مۇتلەق مەنئى قىلىنىدىغانلىقى، ئەگەر باك پارتلاپ كەتسە، ھەممىدىن ئاۋۋال مۇھاپىزەت ئەترىتىگە خەۋپ يېتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرگەن بولساقمۇ، لېكىن بۇ ناكەس خۇمپەرلەر مەسخىرىلىك كۈلكە بىلەن تاماكىسىنى چېكىۋېرەتتى.

كەنتنىڭ غەربىي تەرىپىدە، سۇيى تېشىپ، ئۈستىدە بىر قەۋەت مۇز تۇتۇپ قالغان بىر ئېرىقتىن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. چومۇچادىن باشقا ھەممىمىز بۇ ئېرىقتىن ئۆتۈپ كەتتۇق، ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىنى بولسا بىرەر سائەت ھەپىلىشىپ ئاران ئۆتكۈزۈۋالدۇق. بىز 120 كىلومېتىر يول باستۇق، بۈگۈن قارا شەھەرگە يېتىپ بېرىش ئۈمىدىمىز سۇغا چىلاشتى.

يۇلغۇن ئۆسكەن بىر ئېگىزلىك قۇرۇقتاغ باغرىغىچە سوزۇلغانىدى. بۇ ئېگىزلىك بوران - چاپقۇنلارنىڭ سوقۇشى بىلەن، خۇددى نەقىشلەنگەندەك تۈس ئالغانىدى. بىز بارا - بارا شىمال تەرەپتىكى تاغلاردىن يىراقلاشتۇق. يول ياخشى بولسىمۇ، قۇم كۆپرەك ئىدى. پات - پات يۇلغۇن ۋە چاتقاللار ئۇچراپ تۇرسىمۇ، لېكىن كۆپ ئەمەس ئىدى. بىر يالغۇز بۆكەن يايلاقتىن چېپىپ ئۆتۈپ شىمال تەرەپكە قاچتى. بىز بىر سائەت ماڭغاندىن كېيىن، دېڭىز يۈزىدىن 1260 مېتىر ئېگىزلىككە يېتىپ كەلدۇق.

يول سول تەرەپتىكى جىلغىغا كىرىپ كەتتى. بۇ يەرنىڭ تەسكەي تەرىپىنى يەنىلا قالدۇق قار قاپلاپ تۇراتتى. جىلغىنىڭ ئۇيىر - بۇيىرىدە شالاڭ ئۆسكەن قارىياغاچ دەرىخى بار ئىدى.

پوچتىكەش تۇرىدىغان، تاش بىلەن قوپۇرۇلغان بىرنەچچە ئېغىز كىچىك ئۆي بار جىلغا قاريياغاچ جىلغىسى ياكى قارا قىزىل جىلغىسى دەپ ئاتىلاتتى. بىز غەرب تەرەپكە قاراپ ماڭماقتا ئىدۇق، ماڭغانسېرى يول ئېگىزلەپ باراتتى. ئۇزاق ئۆتمەي بىز 1540 مېتىر ئېگىزلىككە چىقتۇق، ئاندىن بارا - بارا پەسكە قاراپ مېڭىشقا باشلىدۇق. سول تەرىپىمىز يايلاق، ئوڭ تەرىپىمىز سارغۇچ قىزىل ئېگىز چوققا ئىدى. بەزىدە يۇك - تاقلىرىنى ئات، ئېشەككە ئارتىپ كېتىۋاتقان سودىگەرلەرنى ئۇچرىتىپ تۇرساقمۇ، لېكىن بۇ يەر كىشىگە گۆرىستانلىقتەك جىمجىتلىق تۇيغۇسى بېرەتتى. ئېشەكلەرگە ئارتىلغان گۈرجەك ۋە مىلىتقلار، روشەنكى، ما جۇڭگىنىڭ قوشۇنىغا توشۇپ بېرىلاتتى. ئۇچىسىغا ئاق جۇۋا كىيىۋالغان، قوللىرىدا مىلتىق بار ئۇچ ئاتلىق كىشى باندىتلارغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتەتتى.

غەربىي جەنۇب تەرەپتە، باغراش كۆلى خۇددى شەمشەرنىڭ بىسىدەك تۇزلەڭلىكتىكى ئوتلاقنىڭ ئۇ تەرىپىدە ياتىت - يۇلت قىلىپ ياتىراپ تۇراتتى. كۆل مۇز ئىلكىدە ئىدى. ئۇششاقتال يېزىسىغا يېقىن بىر يەردە جورجى بىلەن سەيرات ھەيدىگەن ئاپتوموبىللار ئۈستى مۇزلىغان بىر دەريا پېتىپ قالدى. ئۇلار ئاپتوموبىللاردىكى يۈكنى چۈشۈرۈپ قۇرۇق يەرگە جايلاشتۇردى. پۈتۈن يېزا ئەھلى ئەتراپىمىزغا ئولىشۋالدى. بالىلار پاتقاق ئارىلىرىدا بىر - بىرىگە لاي ئېتىشىپ ئويناشاتتى. ئۇششاقتال ئۈچۈن ئېيتقاندا، بەش ئاپتوموبىل كىچىك ئىش ئەمەس ئىدى. يېزىدا 70 ئائىلىلىك تۇنگان بار ئىدى. بۇ يەردىكى بارلىق ئۇيغۇرلار كۇچا ۋە قەشقەرگە قېچىپ كېتىپتۇ.

ئۇششاقتال يېزىسىدىكى بىر ئۆينىڭ تېمىغا چاپلانغان بىر ئېلاندا: «ما جۇڭگىنىڭ تارقاتقان پۇلنى ئۆز قىممىتى بويىچە قوبۇل قىلىشنى رەت قىلغان ھەرقانداق كىشى ئېتىپ تاشلىنىدۇ»

دېيىلگەنىدى. بۇ يەردە بىر كۈمۈش تەڭگە 30 سەر تۈچ تەڭگىگە، توقسۇندا 40 سەر تۈچ تەڭگىگە، قومۇلدا 50 سەر تۈچ تەڭگىگە، تۇرپاندا 70 سەر تۈچ تەڭگىگە يارايدىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، خوجىنىياز ھاجى بۇ رايونىدىكى بارلىق كالا، قوي، تۆگە ۋە ئاتلارنى قاراشھەرگە ۋە تېخمۇ غەرب تەرەپتىكى جايلارغا ھەيدەپ كېتىپتۇ.

بىز توختاپ تۇرغان چاغدا، بۇ يەردىكى ھەربىي قاراۋۇلخانىدىكىلەر بىزگە بىرنەچچە قاچا سۈيۇقئاش ئېلىپ كەلدى. ئۇلار باندىتلارنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەربىسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بىزنى كۆپرەڭ ئەسكەر ئېلىۋېلىشقا ئۇندىدى، ئۇلار قاراشەھەرنىڭ بۇ تەرىپىدىكى يوللاردا چوقۇم باندىتلارنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەربىسىگە ئۇچراپ قېلىشىڭلار مۇمكىن دەپ قارىدى.

بىز ئاپتوموبىللارنى غەربىي دەرۋازىدىن ھەيدەپ چىقتۇق. كوچا يېڭا بازىرىنىڭ سىرتىغىچە سوزۇلغانىدى. بۇ يەردە خەتەرلىك كۆۋرۈكتىن بىرسى ئۇچرىغان بولسىمۇ، بىراق كۆۋرۈك ھەرھالدا چىداشلىق بېرەلىدى. ئارقىدىنلا، تۆشۈك بولۇپ ئېرىپ كېتىۋاتقان مۇزلار ئۇچرىدى. بىزنىڭ ئوڭ قانىتىمىز بولغان شىمال تەرەپ ھال رەڭ تۈس ئالغان تاغلىق، سول قانىتىمىز يايلاق ئىدى.

نامار ۋاقتى بولۇپ قالغاچ، نامار ئوقۇيدىغان ھېلىقى كىشى ئولتۇرغان ئاپتوموبىلنى توختىتىشقا توغرا كەلدى. بىز ئۇيەر - بۇيەردە شالاڭ ئۆسكەن چاتقاللىقتىن ياكى قاتار ئۆسكەن يۇلغۇنلۇقتىن ئۆتكەندە، ئاز - تولا ئوتۇن تېرىۋېلىپ، ئۇنى كەچتە قونغان چاغدا ئىشلىتەتتۇق.

سائەت 6دىن 11 مىنۇت ئۆتكەندە، چوڭقۇرچاق يېزىسىغا كىرىپ كەلدۇق. پۇتۇن يېزىدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى، گۈگۈم ۋاقتى بولغاندا ئادەمنى ۋەھىمە بېسىشقا باشلىدى. يېزىنىڭ تاشيول بويلاپ كەتكەن ئاساسلىق كوچىسىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا بىر

ئورۇندۇق قويۇقلۇق تۇراتتى. بىز ئارقىمىزدا قالغان بىر - ئىككى ئاپتوموبىلنى كۆتۈپ تۇرۇۋاتقان چاغدا، چومۇچا قىزىقچىلىق قىلغاندەك بىر خىل سۇر - ھەيۋە بىلەن ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئارقىمىزدىكىلەر يېتىپ كەلدى. بىز كۆيۈۋاتقان بىر ھويلىنىڭ ئالدىدا ئاپتوموبىلدىن چۈشتۇق. بۇ ھويلىدىكى ئۆيلەرنىڭ ۋاسلىرى ۋە ياغاچلىرى كۆيمەكتە ئىدى. بۇ ئۆيلەر ئۇزۇنچاق ھويلا تېمى بىلەن ئورالغان ئۈچ ئېغىزلىق پاكار ئۆيلەر بولۇپ، ھويلىنىڭ دەرۋازىسى تاشيولغا قاراپ تۇراتتى، ھويلىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئۆيلەرگە ئوت تۇتاشقانىدى. ئۆيدىكى ھەممە سەرەمجانلار — ئىشكاپ، شىرە - ئۈستەل، ئورۇندۇق، ساندۇق، سېۋەت، ئەسكى گىلەم ۋە يىرتىق كىيىم - كېچەكلەرنىڭ ھەممىسى ھويلىغا تاشلانغانىدى. نەرسە - كېرەكلەر ھويلىنىڭ ھەممە يېرىدە يېيىلىپ تۇراتتى، بەزىلىرى تاشلاپ چېقىلغانىدى. بىز يېزىنىڭ كوچىسىنى بويلاپ ماڭدۇق، بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. يا بولمىسا بىرەر جەسەتمۇ چېلىقمايتتى. چۆلدەرەپ كەتكەن بۇ يېزىدا، يا ئىتلارنىڭ ھاۋشىشى، يا توخۇلارنىڭ چىللىشى ئاڭلانمايتتى. پەقەت ئوت قويغۇچىلارنىڭ قويغان ئوتلىرىلا پاراسلاپ كۆيمەكتە ئىدى. يەنە ئالغا مېڭىپ، بىر تال تېلېگراف سىمىنىڭ مۇشۇ كوچىنىڭ ئۈستىدىن ئۆتكەنلىكىنى كۆردۇق. ئۇ ئات مىنىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ بويىنىنى ئۇزۇۋەتكۈدەك ياكى ھېچبولمىغاندا، ئاتتىن يىقىتىۋەتكۈدەك دەرىجىدە پەس ئىدى.

چوڭقۇرچاق يېزىسىدا زادى نېمە ۋەقە يۈز بەدىكىنە؟ بۇ يېزا ئوت قويغۇچىلار ۋە بۈلاڭچىلارنىڭ ئۇشتۇمتوت ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان، ئوت ئىككى - ئۈچ سائەت كۆيگەن بولسا كېرەك. بۇ بۈلاڭچىلار بەلكىم يېقىن ئەتراپتىكى تاغلاردىن كەلگەندۇ. شۇ كۈنى ئەتىگەن بۇ يېزىدا تېخى ئادەملەر بار ئىكەن. ھازىر بۇ يېزىدىكى ئادەملەر ئېھتىمال دەشت - چۆللەرگە قېچىپ كەتكەن ياكى

يايلاقلاردىكى يۇلغۇنلار ئارىسىغا مۆكۈنىۋالغاندۇ.

ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى بۇ يەردە ھەربىرىمىزنى بالدىنتىلارنى چۆچۈتۈپ، ئۇلارنى يېزىنىڭ سىرتىدىكى بەزى ئۆيلەرگە كىرىپ يوشۇرۇنۇۋېلىشقا مەجبۇر قىلدىمىكىن. بىزنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر مۇھاپىزەتچى ئەترىتىمىز ئىمكانقەدەر تېزرەك مېڭىپ قارا شەھەرگە يېتىۋېلىشنى تەلەپ قىلدى، ئەمما مەن ئالدىمىزدىكى تاغارچى يېزىسىدا قونۇپ ئۆتۈشكە بۇيرۇق بەردىم. بىز سائەت 7 يېرىمدا بۇ يېزىغا يېتىپ كەلدۇق.

بىز بۇ يەردە ئاپتوموبىللىرىمىزنى تاملىرى پاكار بىر ھويلىغا ھەيدەپ كىردۇق، ئەترايتىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى ۋەيران بولغانىدى. بۇ يەردە ئىككى - ئۈچ تۈپ قارىياغاچ دەرىخى بار بولۇپ، چىرايلىق ئۆسكەن بىر تۈپ قېرى دەرەخ يېنىغا كىچىككىنە بىر بۇتخانا سېلىنغانىدى. بىز بۇ ئەترايىنى ئانچە بىخەتەر ئەمەسكەن دەپ قاراپ، سائەت 10 دىن 6 غىچە پوست قويۇش، ھەربىر كىشى بىر سائەتتىن پوستتا تۇرۇشنى بەلگىلىدۇق. مۇھاپىزەت ئەترىتىمىزدىكى ئۈچ تۇنگان بىز پوستتا تۇرۇش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەس، ئەگەر بالدىنتىلار كېلىپ قالسا، بىزنى ئويغىتىڭلار، دەپ تۇرۇۋالدى ۋە گېپىنى تۈگىتىپلا يان تەرەپتىكى يېرىمى بۇزۇلغان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

مەن ئۇخلاشتىن ئىلگىرى، بىز ياتقان چېدىر ئەتراپىدا تۇرۇۋاتقان پوستنىڭ ئۇيان - بۇيان مېڭىۋاتقان ئاياغ شەپىسىنى ئاڭلىدىم. يېرىم كېچە بولغان چاغدا، ئۇ ئالتە نەپەر ئۇيغۇر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ ئاتلىق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ قولىدا قورالمۇ بار ئىكەن. ئېھتىمال ئۇلار قاراڭغۇ چۈشكەندە يوشۇرۇنغان يېرىدىن تەۋەككۈل قىلىپ چىققان چوڭقۇرچاق يېزىسىلىق مۇساپىرلار بولسا كېرەك، ھازىر ئۇلار

قاراشەھەرگە قاراپ قاچماقتا ئىكەن.

ئەتىسى سەھەر، ھاۋا تۇتۇق ھەم بۇلۇتلۇق ئىدى. ئەتراپىمىزدا ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئاپتوموبىللىرىمىز تاغارچى يېزىسىدىن چىقىپ، كىشى كۆڭلىگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان بىر تېرەكلىكتىن تېزلا ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئاز ئۇچرايدىغان مەنزىرە ئىدى. مانا ئەمدى يول سېغىز تۇپراق قاتلىمىغا 1 مېتىر پەسلەپ كىردى. ئارقىدىنلا، ئالدىمىزدا يەنە بىر دەرەخزارلىق كۆرۈندى. دەرەخزارلىقنىڭ ئەتراپى قويۇق چاتقاللىق، يۇلغۇنلۇق ۋە ئوت - چۆپلەر بىلەن قاپلانغانىدى. توپا - چاڭ دەستىدىن دەل - دەرەخلەر ۋە چاتقاللار سارغۇچ رەڭگە كىرىپ قالغانىدى. تېرەك يوپۇرماقلىرىنىڭ چۈشۈپ كەتمىگەنلىكى بۇ يەردە بۇلتۇر كۈزدىن تارتىپ بوران چىقمىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. يولدا چېقىلىپ كەتكەن ئىشكاپ ۋە قۇرۇق ساندۇقلار پات - پات ئۇچراپ تۇراتتى. ئۇ مۇساپىرلار تاشلىۋەتكەن نەرسىلەر ئىدى.

دوۋۇر يېزىسى ئۇزۇل - كېسىل ۋەيران بولغانىدى. يولنىڭ ئىككى ياقىسىغا لومباردىدا ئۆستۇرۇلىدىغان ئاق تېرەكلەر رەتمۇرەت قويۇلغان بولۇپ، بەزىلىرى كۆيۈپ قاريداپ كەتكەنىدى. كوچىلاردا ئۆرۈلگەن ئۆينىڭ كېسەكلىرى دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. يېزىدىن چىقىشقا، يول گويا كۇل رەڭ بەلباغدەك ئاشۇ سارغۇچ تۇزلەڭلىككە قاراپ ئەگرى - بۈگرى سوزۇلۇپ كەتكەنىدى. يالغۇز بىر ئىت نېمىنىدۇر ئىزدەۋاتاتتى. يولدىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە قارا ئىس - تۈتەك ئاسمانغا كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. يەنە بىر يېزىغا ئوت كەتكەنمىدۇ؟ ياقەي، ئۇ يايلاقتىكى ئوت ئىدى، ئۇ بېنزىن باكلىرىمىز ئۇچۇنمۇ بىر تەھدىت ئىدى.

دەل - دەرەخ، ئوت - چۆپلەر كۆزىمىزدىن غايىب بولدى. بىز كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان بىر مۇزلۇق بەلباغدىن ئۆتۈپ كەتتۇق. بۇ يەردە چوڭكۆل دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر شورلۇق سازلىق

كۆرۈندى. بۇ يەرنىڭ شور تەركىبى يۇقىرى بولغاچقا، ھەممە ياق گويا يېڭى قار بىلەن قاپلانغاندەك ئاپئاق تۇراتتى. ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ يەنە ئادەملەر يولنىڭ سازلىقتىن ئۆتىدىغان قىسمىنىڭ قۇرۇق تۇرۇشى ئۈچۈن، جاپا - مۇشەققەتكە قارىماي، يولنىڭ ئىككى قاسنىقىغا زەيكەش قېزىپ قويغانىدى. بىز ئالدىمىزدىكى بىر كۆۋرۈكتىن ئۆتمەي توختاپ تۇردۇق. بۇ كۆۋرۈكنىڭ قىبلىسى شاللىرىنى پەننىڭ ئاپتوموبىلى سوندۇرۇۋەتكەندەك قىلاتتى. شوپۇرلىرىمىز بۇ كۆۋرۈكنى رېمونت قىلىشقا تەمشىلىۋاتقاندا، گۈڭ جىچېڭ يەنە بىر كۆۋرۈكنى كۆرۈپ قالدى. بىز ئۇيەرگە بېرىش جەريانىدا، كۆۋرۈكتىن ئۆتمەيمۇ ئويمانلىق ئارقىلىق ماڭغىلى بولىدىغانلىقىنى بايقىدۇق. كۆپ ئۆتمەيلا، بىز يەنە خېلى تۇزۇك بىر يولغا چىقتۇق.

ئادەمنىڭ نەپسىنى سقىدىغان چاڭ - توزانلارنى ئۈچۈرۈپ كەتكۈدەك شامالمۇ يوق ئىدى، بەزىدە ئاپتوموبىللارنى توختىتىپ، توپا - چاڭلار بېسىققاندىن كېيىن ئاندىن ماڭاتتۇق.

بىرگە يەنە ۋەيران بولۇپ كەتكەن ئۆيلەر ئۈچرىدى، بەزىدە يەنە بىرەر ئەر - ئايال ياكى بالىلارمۇ ئۇچراپ قالاتتى. بىرقانچە كۆۋرۈك، ئۇستى مۇز تۇتقان ئېرىقلار ۋە كەڭ كەتكەن مۇز قاتلاملىرىغىمۇ دۇچ كېلەتتۇق. بىز يولدىن ئادىشىپ قېلىپ خېلى ئۇزاققىچە تېگىرقاپ يۈرۈپ، ئاندىن ماڭىدىغان يولنى تاپتۇق، ھەممىلا يەر مۇز، لاي، سۇ، ئازگال ۋە ئېگىز - پەس دۆڭلۈك ئىدى. ئاپتوموبىللار گويا بوران - چاپقۇن ئىچىدە كېتىۋاتقان قېيىقتەك ئىككى تەرەپكە داۋالغۇيتتى. كۆۋرۈكلەرمۇ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇچراپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى خېلىلا پۇختا ئىدى. يولدا بىر ھارۋا، ئۇلاغلىق كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇچرىدى، بۇلار تۇنگانلار ئىدى. يەنە بىرمۇنچە يان ياغاچلىق كۆۋرۈكلەرمۇ ئۇچرىدى. يولدا كېتىۋاتقان ھارۋا، ئات - ئۇلاغ ۋە يولۇچىلار بارا-

بارا ئاۋۇغلىلى تۇردى.

سائەت 4 تە، بىز قاراشىمەر دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلدۇق. ھېچكىم بىزنى سۈرۈشتە قىلمىدى، بىز بازار بىلەن مېڭىپ، بىر بايراق لەپىلدەپ تۇرغان ياموُل سىرتىدا توختىدۇق. كىشىلەر بىزگە خېلى سوغۇق قانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى. بىز قاراشىمەر دەرياسىنىڭ سول ياقىسىدىن مۇۋاپىق بىر جاي تېپىپ ئاپتوموبىللىرىمىزنى توختاتتۇق - دە، چېدىرلىرىمىزنى تىكتۇق. بىزگە قاراشەھەرنىڭ ئەھۋالى خېلىلا ياخشىدەك بىلىنىدى. بۇ يەردە ئۇنچىۋالا كۆپ ئۆيلەر ۋەيران بولمىغان، دەل - دەرەخلەرمۇ كېسىۋېتىلمىگەن، كوچىلار تۇرپان كوچىلىرىغا قارىغاندا ئاۋات ئىدى. ھەددىدىن زىيادە نامراتلىق - كەمبەغەللىك مەنزىرىسى كۆرۈنمەيتتى. بىز قاراشىمەر بازىرىدىن توسالغۇسىز ئۆتۈپ كەتتۇق، گەرچە ئاپتوموبىللىرىمىز ئۆتكەندە، نۇرغۇن كۆۋرۈكلەر غىچىرلاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ھامان بەرداشلىق بېرەلىدى. بىز قاراشىمەر دەرياسى بويىغا چېدىرلىرىمىزنى ئەمدىلا تىكىپ بولۇشىمىزغا، قارا ساقال قويۇۋالغان مويسىپىت ھاكىم خەن يۇنچىڭ بىزنى ئۆزى يوقلاپ كەلدى ۋە بىزدىن بېجىرىپ بېرىشكە تېگىشلىك قانداق ئىش بارلىقىنى سورىدى.

قاراشىمەر دەرياسىنىڭ يۇزىدە مۇز تۇتقانىدى، كەچقۇرۇن سائەت 8 دە بىزنىڭ ئۆلچىگەن تېمپېراتۇرىمىز نۆلدىن تۆۋەن 4℃ بولدى. شۇڭا، بىز دەريادىكى مۇزنىڭ قۇرۇق ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ ئېغىرلىقىغا بەرداشلىق بېرىشىنى ئۈمىد قىلاتتۇق. ھارۋىلار، ئات - ئۇلاغلىق كىشىلەر ۋە كاللار دەريانىڭ ئوڭ قىرغىقىدا تۇرغان ئۇچ كېمىنىڭ يارىمىگە ئىلتىجا قىلمايلا، دەريادىن ئېھتىيات بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى.

جورجى كېچىلىك دىجورنىلىقنى قانداق قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا يولىورۇق سوراپ كىرگەندە، مەن ئۇخلاپ بولغانىدىم.

تېگىـ - تەكتىـدىن خەۋپ - خەتەر بولمىـسمۇ، لـېكىن بىـز چېـدىرلىرىمىزنى تىكىۋاتقـان چاغـدا، ئـاپتوموبىللىرىمىز ۋە چېدىرلىرىمىزنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان ئادەملەر ئىچىدە روشەن هالدا جىنايەت ئۆتكۈزۈش ئېهتىمالى بولغان گۇمانلىق كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى بايقىغانىدۇق. شۇڭلاشقا، ئۇغرىلاردىن ئالاهىدە ئېهتىيات قىلىش كېرەك ئىدى. مەن كېچىدە پوست قويۇشقا بۇيرۇق بەردىم. ئەمما، قاراشـەهەر ئاسمىنىدا كـۆزلىرىنى چىملىدىتىۋاتقان يۇلتـۇزلار گـۇۋاهكى، بىزنىـڭ چېـدىر - بارگاهلىرىمىزغـا يامـان نىيەتـتە بولىدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى.

كىشىنى تېرىكتۇرىدىغان بازار — كورلا

كېچىنىڭ تېمپېراتۇرىسى گەرچە نۆلدىن تۆۋەن 12.8℃ بولسىمۇ، لېكىن 27- فېۋرال سەھەردە گۈڭ جىچېڭنىڭ دوكلاتىدىن قارىغاندا، ئاپتوموبىللار مۇز ئۈستىدىن ھەرگىز ئۆتەلمەيدىكەن. چۈنكى، مۇز قۇرۇق ھارۋىنىمۇ كۆتۈرەلمەي، قارس - قۇرس قىلىپ لىغىرلايتتى. ئادەتتە دەريادىكى مۇزنىڭ قېلىنلىقى 10 سانتىمېتىر، ئەڭ كۆپ دېگەندە 15 سانتىمېتىر كېلەتتى. گۈڭ جىچېڭ ئۇزۇنلۇقى 8 مېتىر، كەڭلىكى 3 مېتىر كېلىدىغان بىر كېمىنى كۆرۈپتۇ. ئاپتوموبىللارنى دەريادىن ئۆتكۈزۈشتىكى بىردىنبىر چارىمىز ھېلىقى ھاكىمدىن بىر تۇركۈم ئۇيغۇرلارنى مۇز ئۈستىدىن بىر يول ئېچىشقا سەپەرۋەر قىلىشنى تەلەپ قىلىش، ھەتتا ئېچىلغان يولنى ئېقىندىن ئېقىپ كەلگەن مۇزلار قايتىدىن توسۇۋېلىشتەك خەۋپكىمۇ تەۋەككۈل قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەمما، كىشىلەر بىزگە ئەڭ بىخەتەر بىر چارىنى، يەنى مۇزنىڭ ئۆزلۈكىدىن يېرىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشنى كۆرسەتتى. ئادەتتە مۇشۇنداق مەزگىلدە بۇنىڭغا ئومۇمەن ئىككى كۈنلا ۋاقىت كېتىدىكەن. ئۇ چاغقا بارغاندا، ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئوچ كېمە بىلەن قاراشەھەر دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىغا بىخەتەر ئۆتكۈزۈۋالالايدىكەنمىز.

ئەتىگەنده، قاراشەھەرنىڭ قوماندانى خۇاڭ ۋېنچىڭ ئۆزىنىڭ سەنمۇسى ۋە ما يۈڭچۇ دەيدىغان ئاتلىق ئەسكەرلەر جىياڭجۇنىنىڭ

ھەمراھلىقىدا بىزنى كۆرگىلى كەلدى. ئۇلار ئەدەپلىك، سىپايە ۋە خىلى قىزىقچى تۇنگانلار ئىدى.

گۇڭ جىچىڭ دەرھال مۇز ئۈستىدىن يول ئېچىش ئىشىنى باشلىۋەتتى. كۈن ئولتۇرغۇچە ئۇ يالللىغان 30 نەپەر قاۋۇل ئەمگەكچى كەڭلىكى 3 مېتىر، ئۇزۇنلۇق 40 مېتىر كەلگۈدەك بىر يول ئاچتى.

يۇ يىنجاۋ بىلەن مەن بىزنى يوقلاپ كەلگەن ئوچ ئەپەندىنى جاۋابەن زىيارەت قىلدۇق. ما يۈگچۇ جياڭجۇن يوق ئىكەن، ئۇنىڭ ياردەمچىسى بىزنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن قىلغان، ئەمما ئىشەنچسىز گەپ - سۆزلىرى ئاجايىپ قىزىقارلىق ئىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، بىزنىڭ قەشقەرگە ماڭىدىغان يولىمىز راۋان بولۇپ، بەخىرامان - ئەركىن ماڭالايدىكەنمىز، ھېچقانداق ئادەم بىزگە توسقۇنلۇق قىلالمايدىكەن. پۈتۈن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى ما جۇڭگىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ھمايە قىلىدىكەن. ما يۈگچۇ جياڭجۇن 10 مىڭ كىشىلىك ئاتلىق ئەسكەرگە قوماندانلىق قىلىۋېتىپتۇ. تۇنگانلارنىڭ ئاتلىق قوشۇنىنىڭ ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچى بۇ سانىنىڭ ئىككى ھەسسىسگە توغرا كېلىدىكەن. ما جۇڭگىنىڭ داۋانچىڭدىكى فرونتىدا بىر لىيەن ئاتلىق ئەسكىرىنىمۇ ئىشقا سالمايلا مەسلىنى ھەل قىلغان. بۇ ئۇنىڭ ئەمەلىي كۈچىنىڭ نەقەدەر قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى ئەڭ كۈچلۈك ھالدا ئىسپاتلاپ بېرەلەيدىكەن. 1933 - يىلى ئىيۇندا، قاراشەھەردىكى ئۇيغۇرلار توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، نۇرغۇن ئايالار ۋە بالىلارنى قىرىپ تاشلاپتۇ. خېمىل داۋالغان ھېلىقى ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۇنى ما خۇشەن بۇ يەرنى تىنچىتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ تىنچىتىش ئۇزاققا بارمىغان. چۈنكى، تۇرغاۋۇتلار ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقان تاغ - تۇرالاردىن ئۇۋۇسى بۇزۇلغان ھەرىلەردەك قوزغىلىپ كېلىپ، قاراشەھەر ئەتراپىدىكى شەھەر - بازارلاردا ئايالار ۋە بالىلارنى قىرغان.

ئەمما، بۇ شەھەرنى بولسا شەھەر ئاھالىلىرى ساقلاپ قالغان، ھەرقايسى يېزا بازارلاردىكى ئەرلەر غەرب تەرەپكە قاچقان.

ما جۈگيىك تۇرغاۋۇتلار چىنۋاكىنىك ھۇزۇرىغا ئۇچ قېتىم سۆھبەت ۋەكىللىرىنى ئەۋەتىپ، ئۇنى ۋە ئۇنىڭغا تەۋە خەلقنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئەۋەتكەن ئەلچىلىرى ئۆلتۈرۈلگەن. شۇڭا، ھازىر كىشىلەر تۇرغاۋۇتلارنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراشنىڭ روھىي تەييارلىقىنى كۆرۈپ قويغان. ما يۈگچۈنىڭ ھېلىقى يارەمچىسى بىزدىن تۇرغاۋۇتلار بۇ شەھەرگە ھۇجۇم قىلىشتىن بۇرۇن دەريادىن ئۆتۈپ، كورلىغا بېرىۋېلىشنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ بىزنىڭ توقسۇندىن قاراشەھەرگە ئوگۈشلۇق كېلىۋالالىغانلىقىمىزدىن بەكمۇ ھەيران قالدى، چۈنكى بۇ جايلار تۇرغاۋۇتلار بۇلاڭ - تالاڭ قىلىۋاتقان جايلار ئىكەن.

ما يۈگچۈنىڭ بۇ يارەمچىسى بىزگە دەريادىن ئۆتۈشنى ئاسان چاغلاپ قالماڭلار، دېدى. ئۇ سېترون تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ كېمىنىڭ داۋالغۇپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلىپ كېمىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ، ئاپتوموبىللارنى ئۇنىڭ ئۈستىگە دەسستىپ ئۆتكۈزگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىكەن. ئۇنىڭ قارىشىچە، مۇز ئۈستىدىن خالىغانچە يول ئېچىش ناھايىتى خەتەرلىك ئىكەن، چۈنكى ئۆتىدىغان كېچىك ھەر يىلى ئېقىن قۇملارنىڭ يۆتكىلىپ تۇرۇشى بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن، شۇڭا كېچىكنىڭ ئورنىنى ئېنىقلاپ چىقىش زۆرۈر ئىكەن. ئۇنىڭچە، بىزگە مۇزنىڭ ئېرىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق ئىكەن. ۋاھالەنكى، مۇز ئادەتتە بوران چىققاندا ئاندىن ئېرىيدىكەن. بىز ئۇنىڭدىن يارەم سورايدىغانلا بولساق، ئۇ بىزنىڭ ھەممە ئىشلىرىمىزغا يارەملىشىشكە ماقۇل بولدى.

قوماندان خۇاڭ ۋېنچىگمۇ بىزنى دوستانە قوبۇل قىلدى. ئۇ

ئىلگىرى بۇ يەرنىڭ خەنزۇ ئەمەلدارى تۇرغان يامۇلدا تۇرىدىكەن. بۇ ئىمارەت مېنى 1896- يىلى مارتتا، ئەن باگۈبن جانابلىرىنى زىيارەت قىلغان چاغدىكى ئىمارەت شۇمۇ ئەمەسمۇ دېگەن سوئالنى قويۇشقا مەجبۇر قىلدى. قوماندان ماگا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

— قاراشەھەرنىڭ يەرلىرى نەم ھەم شور تەركىبى يۇقىرى، شۇڭا بۇياقنىڭ ئۆيلىرى 20 يىل ئاران چىدايدۇ. ھازىرقى بۇ يامۇلنى ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا سالغان، لېكىن ئورنى ئەسلىدىكى ئاشۇ ئىمارەتنىڭ ئورنى شۇ.

بېنزىن ھەل قىلىپ بېرىمىز دېگەن ھېلىقى ۋەدىمۇ بۇ يەردە قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالغانىدى، ئەلۋەتتە. قاراشەھەردە بىر تېمىمۇ بېنزىن ھەل قىلغىلى بولمايتتى. ئۇلار بىزگە ھويلىدا 50 گاللون بېنزىن سىغقۇدەك ئالتە تۇڭنى كۆرسەتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، سېترون تەكشۈرۈش ئەترىتى بۇ تۇڭلارنى شەھەرنىڭ مەسئۇل دائىرىلىرىگە تەقدىم قىلغانىدا، ھەممىسگە لىق بېنزىن قاچىلاپ بەرگەنىكەن. ئېشىپ قالغان ئاخىرقى بىر قىسىم بېنزىننى پەنگە ئاقسۇغا بارغۇچە ئىشلەتسۇن دەپ بېرىۋەتكەنىكەن.

كېيىنكى بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ھاكىمنىڭ بۇاستە قوماندانلىقى بىلەن، دەريادا «S» شەكىللىك يول ئېچىش خىزمىتى باشلاندى، بىزنىڭ ئادەملىرىمۇ ھەمكارلاشتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھەر يىلى ئەتىيازدا ئىككى ئادەم ۋە ئۈچ تۈيۇق ئۇلاغنى دەريا غا ئاتاپ قۇربانلىق قىلىپ، نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزمىگۈچە مۇز ئېرىمەيدىكەن. مۇزغا چۈشۈپ كەتكەن ئىككى ئات ۋە كالا قۇتۇلدۇرۇۋېلىنغان بولسىمۇ، بىراق ئىككى ئېشەك سۇغا چۆكۈپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۈچ كىمە مۇز ئۈستىدە مۇزلاپ كەتتى. دەريانىڭ ئوڭ قېتىدىكى تۆت چېدىرغا جايلاشقان تۇرغاۋۇتلار بۇ كىمىلەرنى مۇزدىن چىقىرىۋېلىش كويىدا ھەپىلىشۋاتاتتى.

ئاپتوموبىللارنىڭ ئۇستىدىكى يۈكنى چۈشۈرۈپ بولۇپ، سول قىرغاققا ئاپىرىپ يۈيۈپ تازىلىدۇق. ئاپتوموبىللارنىڭ ئىچى - تېشى بىر قەۋەت توپىغا مىلەنگەن بولۇپ، تازىلىغاندىن كېيىن كۆپ يەڭگىللەپ قالدى.

قاراشەھەر دەريياسىنىڭ سول قىرغىقى ياكى شىمالىي قىرغىقى ئەتراپىدا ئۇزۇنچاق بىر ئارال توغرىسىغا سوزۇلۇپ ياتاتتى. بۇ دەريانىڭ ئىككى تېپىز تارماق ئېقىنى بۇ ئارالنى قۇرۇقلۇق بىلەن ئايرىپ تۇراتتى. بۇ چاغدا بۇ ئىككى تارماق ئېقىن مۇزلىمىغانىدى. مەن بۇ ئارالنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا ئاتلىق بېرىپ ئىشلارنىڭ كېتىۋېتىشىنى كۆزدىن كەچۈردۇم. قولىغا مېتىن، كالتەك ۋە ئۇزۇن بادىرا ئېلىۋالغان 50 ئۇيغۇر مۇزنى چاناپ ۋە چوقۇپ يول ئاچماقتا ئىدى. بۇ 50 ئادەمنىڭ يېرىمى بىز بار قىرغاقتا، يېرىمى قارشى قىرغاقتا ئىشلەۋاتاتتى. بادىرا سۇنىڭ ئۈستىگە لەيلەپ چىققان مۇزلارنى ئىتتىرىپ ماڭدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلەتتى. كىشىلەر لەيلەپ تۇرغان بۇ مۇزلارنى غەربىي قىرغاقتىكى مۇزلىمىغان بىر كىچىك ئېقىنغا ئاپىرىپ تاشلايتتى. بۇ مەنزىرە ئاجايىپ گۈزەل كارتىنىنى ئەسلىتەتتى. گۈڭ جىچىڭ ئۇلارغا جىددىي قوماندانلىق قىلماقتا ۋە ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرماقتا ئىدى. ئىش ناھايىتى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشۈۋاتاتتى. كەچقۇرۇنلۇقى كېمىنىڭ بىرى دەريانىڭ مەركىزىدىن ئۆتۈپ، بىز بار قىرغاققا يېقىنلاشتى.

چېن زۇڭچى مۇزلارنى چوقۇپ ئېچىلغان يول ئارقىلىق بۇ دەريانى 1 كىلومېتىر يەرگىچە ئۆلچەپ چىقتى، ئۇنىڭ كەڭلىكى 220.5 مېتىر، ئەڭ چوڭقۇر يېرى 2.70 مېتىر، سۇنىڭ سېكۇنتىغا ئېقىش مىقدارى 45.26 كۇب مېتىر بولۇپ چىقتى. سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى ئۆلچەش ۋە ئېقىن سۈرئىتىنى ئۆلچەپ بېكىتىش مۇز ئۈستىدىن ئېچىلغان 15 كاچكۇلدا ئېلىپ بېرىلدى. كەچتە چېن زۇڭچى بىلەن گۈڭ جىچىڭ بىرلىكتە قايتىپ كەلدى، ھەرنېمە

بولسا ئۇلار ئۆز هاياتىنى دەريا مۇئەككىلىگە ھەدىيە قىلماپتۇ، ئۇلارنى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئاندىن ئەمىن تاپتى.

كىشىلەر ئۇزۇلمەي كېلىپ - كېتىپ تۇرغاچقا، چېدىرىمىز شۇنداق جانلىنىپ كەتكەنىدى. بۇ يەرگە كاتتا ئەربابلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاتلىق مۇلازىملىرىمۇ كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى، چېدىر ئالدىغا ھامان كىشنەپ تۇرغان ئاتلار باغلاقلىق تۇراتتى. ئەسكەرلەر ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرۈشەتتى، سەرگەردانلار، ھۆپىگەرلەر، دېھقانلار، ئاياللار ۋە بالىلار بىرنەچچە سائەتلەپ بىر چەتتە بىزگە قاراپ تۇرۇشاتتى.

28- فېۋرال جۇڭگولۇقلارنىڭ پانۇس بايرىمى ئىدى. شۇپۇرلىرىمىز بىلەن مۇلازىملىرىمىز خەنزۇ ئاشخانىسىدا بىر شىرە زىياپەت تەييارلاپ، بىزنى مېنىڭ چېدىرىمغا زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. بۇ غوجايىنلارمۇ، مۇلازىملارمۇ قاتناشقان ۋە دېموكراتىيە - ئىتتىپاقلىق گەۋدىلەنگەن زىياپەت بولدى. سەيرات سۆز قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگونىڭ يېڭى يىلىدا ئېرىشكەن سوۋغىسى — تەڭگە پۇل ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى. يۇپيۇملاق تولۇن ئاي قاراشىھەر ۋە ئۇنىڭ ئاپئاق پارقىراق تۇرغان دەرياسى ئۇستىگە، دەريا بويىدىكى يوپۇرماقلىرى چۈشۈپ شاخلىرى يۇلتۇزلارنى كۆرسىتىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك ئاق تېرەكلەرنىڭ ئۇستىگە گۈزەل، سارغۇچ نۇرنى سەپكەتە ئىدى. كىشىلەر ئۆز چېدىرىدا ھاراق - شاراب ئىچىپ، ناخشا توۋلاپ، خۇشال كۈلكە - پاراڭلار بىلەن يېڭى يىلدىكى قۇتلۇق بايرىمنى ئۆتكۈزۈشمەكتە ئىدى، پاتېفوندا بولسا سترووس، كېلېسرىي، گىرىئېگ، بېتخوۋېنلارنىڭ مۇزىكىلىرى، يۈرۈش مارشى ۋە ھاۋاينىڭ تولغىما ئۇسسۇل مۇزىكىسى ياڭراۋاتاتتى.

ئېفنىڭ ناھايىتى ياخشى بىر ئادىتى بار ئىدى، ئۇ مەيلى ئۆز غوجايىنى ئالدىدا بولسۇن ياكى خىزمەتكارلار چېدىرىدا بولسۇن،

ئوخشاشلا باشقىلارنىڭ ياقتۇرۇشىغا مۇيەسسەر بولاتتى. ئۇ بارلىكى سورۇندا كۈلكە - پاراڭ ۋە چاقچاقلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ھەر كۈنى ئاخشىمى ئۇ كىشىلەر بىلەن پاراڭلىشاتتى. ئۇنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى چېدىردا تۇن خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغانغا قەدەر خۇشال كۈلكە سادالىرى بېسىقمايتتى. كىشىلەر ئۈمىدسىزلەنگەندە يېكى جەددىي پەيتلەردە ئۇ ھامان كىشىلەرنى روھلاندۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ ھامان تىنىم تاپماي ناخشا ئېيتاتتى، دۇنيادىكى بارلىق جايلارنىڭ ــ جۇڭگو، موڭغۇل، شۇېتسىيە ھەم ئەنگلىيەنىڭ مۇزىكا ئاھاڭلىرىنى بىلەتتى. ئۇ ۋە جورجىلار جۇڭگونىڭ شىمالىدا تۇغۇلغان بولۇپ، خەنزۇ تىلىنى شۇېتسىيە تىلىدىنمۇ راۋان سۆزلەيتتى. ئۇلار ئادەتتە ئاپتوموبىللارنىڭ تېخنىكىلىق مەسىللىرى ئۈستىدە ھامان خەنزۇ تىلىدا سۆزلىشەتتى. دەرۋەقە، ئېنى ئوخشاش بولمىغان ئوچ خىل مىللەت ــ شۇېتسىيەلىكلەر، خەنزۇلار ۋە موڭغۇللاردىن تەركىب تاپقان تەكشۈرۈش ئەترىتى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن ئاسان تېپىلمايدىغان بىر تالانت ئىگىسى ئىدى.

بىزدە يەنە تەخمىنەن 1000 گاللون بېنزىن قالغانىدى. يەنە ئالاھازىل ئاشۇنچىلىك كىرسىنگە ئېرىشىشىمىز مۇمكىن.

كەچتە قوماندانلىقنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئوچ ئەسكەر كېلىپ چېدىرىمىزنىڭ ئەتراپىنى ساقلىدى. شۇڭا، بىز ياستۇقنى ئېگىز قويۇپ بەخىرامان ئۇخلىۋالدۇق.

28- فېۋرال كېچىدە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن11.5℃قا چۈشتى. ئەتىگىنى بىز دەريا سۈيىنىڭ 20 سانتىمېتىر پەسلىگەنلىكىنى سەزدۇق.

قوماندانلىقنىڭ ھېلىقى يارداەمچىسى بىزنى كۆرگىلى كەلدى ھەمدە بۇيرۇق بويىچە ھېلىقى ئارالنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا خا ياغاچ، توم ياغاچ ۋە قېلىن شاللارنى ئاپىرىدىغانلىقىنى؛

ئاپتوموبىلنى كېمگە چىقىرىش ئۈچۈن ئۇ يەردە بىر پىرىستان ياسىماقچى ۋە بىر يانتۇ ئېگىزلىك ھاسىل قىلماقچى بولغانلىقىنى؛ مۇز ئارىسىدىن ئېلىنغان يولنىڭ پۈتكەنلىكى، ئېغىر يۈك - تاقلىرىمىزنى شۇ تاپتا ئاشۇ پىرىستاننىڭ ئۈستىگە توشۇشقا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئىككى كېمە ئاشۇ ئارالغا ئۆتتى، كېمىنىڭ بىرىدە 20 ئادەم، تۆت ئات، ئىككى كالا، بىر ئېشەك ۋە ئۈستىگە يۈك بېسىلغان ھارۋا بار ئىدى، ئۇمۇمىي يۈك ئېغىرلىقى تەخمىنەن ئىككى يېرىم تونىنا كېلەتتى. يەنە بىر كېمە بىر قۇرۇق ئاپتوموبىلنى بەخىرامان ئۆتكۈزۈپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.

ھازىر، ئەھۋال جانلىنىپ كەتتى. تەقدىم قىلغۇچىنىڭ نامىدا ئاتالغان ئاپتوموبىل «ئېتىسل» بىر قىسىم بېنزىن زاپىسىمىزنى قاچىلاپ، ئۇنى پىرىستانغا ئېلىپ باردى. ئارقىدىنلا، قالغان ئاپتوموبىللارمۇ پىرىستان بىلەن چېدىرلىرىمىزنىڭ ئارىلىقىدا قاتنىدى. ئارالنىڭ جەنۇبىي قىرغىقى سۇنىڭ يالىشى بىلەن ھاسىل بولغان تەخمىنەن 2 مېتىر 30 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتىكى تېك يار ئىدى. بۇ يەردە كاردىن چىققان بىر كېمە پىرىستان ئورنىدا ئىشلىتىلدى، بۇ ئىش ناھايىتى تېز ئىشلەندى. بىر ئاپتوموبىل ئوڭۇشلۇق ھالدا كېمىگە ھەيدەپ چىقىرىلدى، ھەربىر كېمىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر تال تۇغرا ياغاچ قويۇلۇپ، كېمە ئىككىگە ئايرىلغانىدى. شۇڭا، كېمىنىڭ ئۈستىگە پۈتۈنلەي شال ياتقۇزۇلغاندىلا ئاپتوموبىللارنى كېمگە ھەيدەپ چىققىلى بولاتتى. كېمىنىڭ ئايىغىغا توغرىسىغا ئورنىتىلغان ياغاچ ئاپتوموبىللارنىڭ كېمە سىرتىغا چىقىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالاتتى.

ئەترىتىمىزدىكى بەزى كىشىلەر ئىككىنچى قېتىمقى ئاپتوموبىل بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. كېمە ئارغامچا بىلەن تارتىلغان پېتى ئارالنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىنى بويلاپ ئېقىنغا قارشى بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئۇزۇن بادىرا بىلەن تىرەپ ئىتتىرىلگەن ھالدا دەريادىن

ئۆتكۈزۈلدى، بۇ قېتىم دەريادىن ئۆتكۈزۈلۈشكە 18 مىنۇت كەتتى. ئوك تەرەپتىكى قىرغاققا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، كېمىدىكى شالدىن ئىككىنچى قىرغاق بىلەن كېمە ئارىلىقىغا قويۇپ، ئاپتوموبىلنى مۇشۇ ئىككى تال شال ئۈستىدىن داۋالغۇتماستىن قۇرۇقلۇققا دەسسەتتۈق.

بىز ئارالغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ، مۇز ئارىسىدىن ئېچىلغان يولدىكى مۇزلارنىڭ ھەربىرىنى بىرپەس كۆزەتتۈق. مۇز ئارىسىدىكى يولنىڭ يۇقىرى قىسمىدا بىرقانچە يەردە چوڭ يېرىلىش پەيدا بولۇپ، يوغان - يوغان مۇز پارچىلىرى ئارقا - ئارقىدىن ئېقىپ كېلىشكە باشلىدى. قارىغاندا، بۇ مۇز پارچىلىرى مۇز ئارىسىدىن ئېلىنغان يولنى ئېتىۋالدىغاندەك قىلاتتى. ئەمما، ئۇلار ناھايىتى تېزلا دەريانىڭ كەڭ يېرىگە ئېقىپ كەتتى، ئىككى قىرغاق ئوتتۇرىسىدىكى مۇزسىز سۇنىڭ دائىرىسى بارغانسېرى كېڭىيىشكە باشلىدى. لەيلەپ تۇرغان بىر پارچە مۇز كېچىكتىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر تېپىز يەردە تۇرۇپ قالدى، دەل شۇ مۇز ئۈستىدە بىر قارا ئىت تۇراتتى. ئىت ئۆزىنىڭ يېگانە ھالدا بىر پارچە مۇز ئارال ئۈستىگە چىقىپ قالغىنىنى بىلىپ، ئېچىنىشلىق ھالدا غىڭشىپ ھاۋۇشقا باشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا تەقدىرگە تەن بېرىپ، مۇزنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كېلىپ يېتىۋالدى - دە، بىزنىڭ ھەربىتىمىزگە ۋە كېمە ئۆتكۈزۈش ئىشىمىزغا دىققەت بىلەن قاراپ ياتتى. ئېقىپ كەلگەن باشقا مۇزلار ھېلىقى ئىت بار مۇزنى ئۇرۇپ - سوقۇپ پارچىلاپ، بارغانسېرى كىچىكلىتىپ قويدى. ئىت بولسا غەم تارتماي يېتىپ، ياخشى نىيەتلىك ئادەملەرنىڭ ياردىمىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەمما، قولۇڭ بولمىغۇچە ئۇنىڭ قېشىغا يېقىنلاشقىلى بولمايتتى. بىزنىڭچە، ئۇ ئەگەر ئۆزىنى قۇرۇقلۇق بىلەن تۇتىشىپ تۇرغان مۇز يۇرۇدىن ئايرىۋەتكەن 10 مېتىرچە ئارىلىقنى ئۇزۇپ ئۆتۈشكە

جۇرئەت قىلالمىسا، ھالاك بولۇشى مۇمكىن ئىدى. قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئىت تۇرغان مۇز پارچىسى كىچىكلەپ بىرنەچچە كىۋادرات مېتىرلا قالدى، ۋاھالەنكى ئىت تېخىچە مۇز ئۈستىدە يېتىپ كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى. ئەتىسى ئەتىگەندە، ھېلىقى ئىتمۇ، مۇزمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇ ئاخىر دەريادىن ئۇزۇپ ئۆتۈپتۇ، كېيىن ئۇ بىزنىڭ ئاشخانا قىلغان چېدىرىمىزغا زىيارەت قىلىپ كەلدى ۋە تارتقان دەرد - ئەلىمى ئۇچۇن ھال سوراش بۇيۇمى سۈپىتىدە بېرىلگەن بىر پارچە سۆڭەككە ئېرىشتى.

2- مارت كۈنى دەريا سۈيى يەنە 7 سانتىمېتىر تۆۋەنلىدى. تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 7.8℃قا ئۆرلىدى. ئاسمان غۇۋا تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى. ھېلىقى مۇز ئارىسىدىن ئېچىلغان يولنىڭ ئەتراپىدا خېلى يەرگىچە مۇز تۈتمىغانىدى.

ئەتىگەندە، يۇ يىنجاۋ ۋە مەن ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇپ مەسئۇل دائىرىلەر بىلەن خوشلاشقىلى باردۇق. ھاكىم بايىقى كېچىكتىن ئەمدىلا قايتىپ كەلگەنىكەن. ئۇ ئاخىرقى ئىككى ئاپتوموبىلنىڭ قاراشمەھەر دەرياسىدىن ئۆتكىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. ئۇ بىزگە ناھايىتى زور ياردەم بەردى. ئۇ ئىشقا ئەۋەتكەن كىشىلەر جەمئىي 140 گۇڭ ئىشلەپ 40 دانە كۈمۈش تەڭگە ھەق ئالدى. بۇ خېلى مەردلىك بىلەن بېرىلگەن ھەق ئىدى. ئۇ شەھەردىكى سودىگەرلەردە كىرسىن بارلىقىنى بىلسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىردىنبىر قىيىنچىلىقى ئۇلارنىڭ قەيەرگە يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلمەيدىكەن. بىز ئۇنىڭغا 200—300 يۈەن پۇل زاكالەت بەردۇق.

ھاكىمنىڭ ئېيتىشچە، بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى كۇچالىق ئۇيغۇرلار بىلەن ما جۇڭيېنىڭ قول ئاستىدىكى تۇنگانلار ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش بولۇپتۇ. بىراق، ھازىر ۋەزىيەت پۈتۈنلەي تىنچىپ قاپتۇ. ئۇ بىزگە كۇچاغا بارغاندىن كېيىن، ئاقسۇغا

باردىغان يولنىڭ تىنچلىق ياكى تىنچسىز ئىكەنلىكىنى سوراپ بىقىشنى تەكلىپ قىلدى. ئاقسۇدىن قەشقەرگە باردىغان يول ئەتراپى خېلىلا تىنچ ئىكەن.

بىز ئاپتوموبىللارنى بازاردىكى بىرقانچە ئاساسلىق كوچىدىن ھەيدەپ ئۆتتۇق. كۆپ ساندىكى دۇكانلار تاقاقلىق ئىدى. ئەمما، بۇ يەرنىڭ ھەممىلا يېرى جانلىنىش ۋە ھاياتىي كۈچ بىلەن تولغانىدى. يېمەكلىك دۇكانلىرى ئوچۇق ئىدى. گۆش دۇكىنىدا يېڭى سويۇلغان قوي، كالا گۆشلىرى كانارىغا رەت - رەت ئېسىقلىق تۇراتتى. ئىگىسىز ئىتلار كوچىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋېلىپ، كېلىۋاتقان ئاپتوموبىللارغا يول بېرىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئەمما، پۇقرالار ئەدەپلىك ئىدى، ئۇلاردا بىزنى كۆرۈپ ھەيران قالىدىغان ئالامەت كۆرۈنمەيتتى. ئۇلارنىڭ تولىسى ئۇيغۇرلار ۋە تۇنگانلار ئىدى. بىزگە ئېيتىشچە، قاراشەھەردە ئاران 70 ئائىلىلىك خەنزۇ ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مەجبۇرىي ھالدا ئىسلام دىنىغا بەيئەت قىلدۇرۇلۇپتۇ.

رەسمىيەت - قائىدە خاراكتېرىدىكى ھەممە باردى - كەلدىلەر ئاياغلاشقاندىن كېيىن، بىز تۇرار جايىمىزغا قايتىپ كېلىپ، ئاخىرقى تەكشۈش - قاچىلاش خىزمىتى بىلەن بەند بولدۇق. ئاندىن كېچىك ئېغىزنىغا كەلدۇق، بۇ يەردە ئۇيغاق - بۇياققا ئۆتىدىغانلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ، قاتناش جىددىيلەشكەنىدى. ھارۇنلار، ئات - ئۇلاغلارغا مىنىشۇالغانلار، كىچىك سودا كارۋانلىرى ۋە پىيادىلەر ئۇزۇن ئۆچرەت بولۇپ نۆۋەت كۈتۈشمەكتە ئىدى. تۇرغاۋۇتلاردىن 20 كىشى كېمىچى بولۇۋېلىپ، بۇ كەسپىنى مونوپول قىلىۋالغانىدى، چۈنكى كىشىلەر ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى تېخنىكىسى ئۇيغۇرلارنىڭكىدىن ئۈستۈن دەپ ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇلار بۇ ئىشتىن مۇقىم ئىش ھەققى ئالاتتى، لېكىن ئۇلاردا يولۇچىلارنىڭ سوۋغىسىنى ئالىدىغان ھوقۇقمۇ بار ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇلار يەنە ما جۇڭيىڭنىڭ تۇرغاۋۇتلار ۋاڭنىڭ ھۇزۇرىغا ئەۋەتكەن ئەلچىلىرى ئۇچۇن گۆرۈگە تۇتۇپ قويۇلغان كىشىلەر دەپمۇ قارىلاتتى. ئەلچىلەرنىڭ نېمە بولغانلىقى توغرىسىدا تېخىچە ھېچقانداق خەۋەر يوق ئىدى.

بىز ئوڭ تەرەپتىكى قىرغاقتا ئۆتۈپلا ئاپتوموبىل بىلەن يېڭى قونالغۇمىزغا باردۇق. قونالغۇمىز چۆرىسىدە تېمى بار بىر قورۇق ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. چۈشتىن كېيىن ھاكىم بىزگە 404 كۈمۈش تەڭگە قىممىتىدە 500 گاللون كىرسىن ئەكېلىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن بىز تولۇق بولمىسمۇ، ھەرھالدا مەلۇم دەرىجىدە جاڭ فېڭمىڭ بىلەن يولۇاسخان ئالداپ ئېلىۋالغان 80 گاللون بېنزىننىڭ ئورنىنى تولۇقلىۋالدۇق.

بىزنىڭ نۆۋەتتىكى پىلانىمىز كورلىغا بارغاندىن كېيىن، تەكشۈرۈش ئەترىتىنى ئىككى قىسىمغا بۆلۈپ، بانگېمون بىلەن جورجى ۋە بەزى كىشىلەر لوپنورغا، قالغانلىرىمىز كورلا ۋە ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بېرىش ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۇن، ئېلىۋالغان نەرسە - كېرەكلەرنى ھازىردىن باشلاپ ئىككىگە ئايرىش كېرەك ئىدى. قەشقەرگە باردىغانلارغا 400 گاللون بېنزىن، 200 گاللون كىرسىن تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. 1 گاللون بېنزىن بىلەن 6 يېرىم كىلومېتىر يول ماڭغىلى بولىدىغانلىقى بويىچە ھېسابلىغاندا، بىزدىكى ئۈچ ئاپتوموبىل 1300 كىلومېتىر يول ماڭالايتتى، قەشقەرگىچە بولغان يول 1000 كىلومېتىر كېلىدۇ، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن چوقۇم يېقىلغۇ جەھەتتە يارىمگە ئىگە بولىمىز. بانگېمونغا 550 گاللون بېنزىن، 300 گاللون كىرسىن تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. كورلىدىن لوپنورغىچە 385 كىلومېتىرلا يول بار. بىراق، بىز مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قەشقەردە تۇتۇپ قېلىنساق ياكى ھىندىستانغا، يا بولمىسا رۇسىيە قارىمىقىدىكى تۈركىستانغا قوغلىۋېتىلسەك، ئۇ چاغدا بانگېمون ئەنىشگە ۋە سۇجۇۋغا

يېتىۋېلىش ئۈچۈن تولۇق يېقىلغۇغا ئىگە بولۇشى شەرت ئىدى. بىز كورلىغا بارغاندىن كېيىن بىر مۆھلەت بېكىتىشنى، شۇ مۆھلەتتىن ئۆتۈپ كەتسە، ئۇنىڭ بىزنى كۈتۈپ تۇرماسلىقىنى بەلگىلىدۇق.

بىز قاراشەھەردە بولغان كۈنلەردە لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى، يەنە ھېلىقى ئىككى پولەكمۇ كېلىپ بىزنى يوقلىدى. ھېلىقى يارەمچى دوختۇر پىروۋىسكى بۇ دورەم بىزگە ئۆزىنىڭ سېھرىگەرلىكىنى بىلىدىغان كىشى ۋە دەرۋىش[1] ئىكەنلىكىنى، ئىلگىرى كالكوتتىدا ئوقۇغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇنىڭ تېنى ناھايىتى ساغلام ئىدى، ئۇنىڭ ئېيتىشچە ــ ئەگەر ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى راست بولىدىغان بولسا ــ ئۇ ئۆزىنىڭ يېكى باشقىلارنىڭ قورسقىنى يېرىپ ساقايتالايدىكەن يېكى بىر قولىنى ۋەيېكى پۇتىنى كېسىپ تاشلاپ، ئاندىن دەرھال ئۇنى يەنە جايىغا ئولىيالايدىكەن. ئۇ يەنە ئۇرۇقنى يەرگە تېرىپ يېرىم مىنۇت ئىچىدە بىخلاندۇرالايدىكەن ھەمدە يوغان ھەم سۇ يۇگۈرۈپ تۇرغان يوپۇرماقلارنى ئۆستۈرۈپ، ئۇنىڭدىن خۇش پۇراق گۈللەرنى ئېچىلدۇرالايدىكەن. ئۇ شۇ كۈنى كەچتە قوماندانلىقنىڭ ھۈزۈرىدا بىر ئويۇن كۆرسەتمەكچى بولۇپ، بىزنىمۇ بېرىپ كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى. بىزنىڭ ۋاقتىمىز يوق ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قولىمىز بىلەن پۇتىمىزنىڭ ئۆزىمىزگىمۇ لازىمى بار ئىدى.

3ـ مارت قاراشەھەردە تۇرغان ئاخىرقى كۈنىمىز ئىدى. بىز پۇتۇن كۈچىمىزنى ئىشقا سېلىپ، بېيىزىن بىلەن كىرىسىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ، بۇنداق تۆۋەن دەرىجىلىك يېقىلغۇ بىلەن ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ سىناپ باقتۇق. ئارقىدىن، ئىككى بۆلۈك ئادەملىرىمىزنىڭ ئوخشاش بولمىغان مەنزىلگە قاراپ، يېقىلغۇ

---

[1] تىلەمچىلىك ۋە باشقىلارنىڭ خەير ـ ساخاۋىتىگە تايىنىپ كۈن كەچۈرگۈچى راھىب.

بىلەن يۈك - تاقلارنى ئاپتوموبىللارغا قاچىلىدۇق. بالونلۇق قولۇاق، زاپچاس، سايمان، قورال - ياراغ ۋە ئوق - دورىلارنىمۇ ئادىل تەقسىم قىلدۇق.

كۈن غەربكە پاتقان چاغدا، بۇ ۋەزىپىلەر ئورۇنلىنىشتىن تېخى يىراق ئىدى. بىزنىڭ تېخنىك ۋە شوپۇرلىرىمىز چىراغ ۋە ئاي يورۇقىدا خىزمەتنى تا تۈن يېرىم بولغۇچە داۋاملاشتۇردى.

يولغا چىقىدىغان 4- مارت كۈنىدىكى خېلى كۆپ ۋاقتىمىز يەنە بەزى ئىشلارغا سەرپ بولدى. بەزى ئاشپەزلەر كېلىپ تاماق پۈلىنى ئېلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاپئاق پارقىراپ تۇرغان كۈمۈش تەڭگىلەر ئۈلارنىڭ قوپال ئالقانلىرىدا ۋالىلداپ كەتتى. بىز قاراشمىغا كەلگەن چاغدا مېكسىكىنىڭ بىر كۈمۈش تەڭگىسى 30 سەر تۇچ تەڭگىگە يارايتتى. 3- مارتقا كەلگەندە 35 سەرگە يارايدىغان بولدى، ئەتىسىلا 42 سەرگە چىقتى. ما جۇڭيىڭ بېسىپ تارقاتقان ئەرزىمەس، مەينەت ۋە ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن پۈلنىڭ قىممىتى كۈندىن - كۈنگە تۆۋەنلىمەكتە ئىدى. بۇ خىل ئەھۋال ئۇنىڭ كۈندىن - كۈنگە تۆۋەنگە قاراپ تېيىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، تەقدىر ئىلاھىنىڭمۇ ئۇنىڭدىن ۋاز كەچكەنلىكىنى چۈشەندۈرەتتى. بىز مۇشۇ ئىشلار بىلەن بەند بولۇۋاتقان چاغدا، ئاغرىپ قالغان كېسەللەر بىزنىڭ دوختۇرىمىزنى ئورىۋېلىشتى. بىر قىسىم ئەسكەرلەر ۋە نامرات بېچارىلەر ئۇنىڭ چېدىرى ئالدىغا يىغىلىۋالغانىدى. كىرىست بەلگىلىك ساندۇقلار ئېچىلدى. ئومۇمەن بىز يولغا چىقايلى دەپ تۇرغان ئاشۇنداق ئاخىرقى مىنۇتلاردا كېسەللەر ئەڭ كۆپ كېلىۋالاتتى.

لى خەيرۇ جياڭجۇن تۇرپاندا بىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىشقا بەلگىلىگەن مۇھاپىزەت ئەترىتىدىكى ئەخلاقى بۇزۇق تۆت تۇنگان ئوفىتسېر ئىچىدە، ئۇلار بىلەن بىر تېپتىكى يەنە بىر خىزمەتكارمۇ بار ئىدى. بۇ ناكەس يۇقۇملۇق سىفلىس كېسىلىگە گىرىپتار بولغان

بولۇپ، دوختۇر ئۇنىڭ كېسىلىنىڭ بىرگە يۇقۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىمىزدا ئولتۇرۇشىغا ئۇنمايتتى. بىز بۇ ئادەمنى قالدۇرۇپ، ئورنىغا باشقا بىر ئادەم ئالماشتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدۇق، لېكىن ھېلىقى تۆت باندىت ئۇنىمىدى. ئۇلار ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۆزلىرى چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ بولغان چەت ئەللىكلەرگە يول قويۇش نومۇس ئىش ئىدى. بۇ ئىشنى باش ئىشتاب دەريانىڭ ئۇ قىرغىقىدىكى ھېلىقى قوماندانغا ياكى ئاتلىق ئەسكەرلەر باشلىقىغا ئېيتقان بىلەنمۇ بىكار ئىدى. چۈنكى، بۇ تۆت كىشى ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ كۇچا ۋە ئاقسۇدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ قوماندانلىرىغا ئەۋەتكەن يازما بۇيرۇقىنى ئېلىپ مېڭىشقانىدى، شۇڭا ئۇلار غادىيىپ، كۆرەكلەپ ماڭالايتتى. ئاخىر، بىز مۇرەسسەلەشتۇق، سىفلىس كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان ھېلىقى ئەبلەخ كورلىدا ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپ كېتىدىغان بولدى. جۇڭگولۇق بىر خىزمەتكارىمىز ھېلىقى ھاكاۋۇر ياش ئوفىتسېرنىڭ ئۆز شېرىكلىرىگە: «بىز كورلىغا بارغاندىن كېيىن، بۇ ئەجنەبىي ئالۋاستىلارنىڭ تازا بىر ئەدىپىنى بېرىپ قويۇشىمىز كېرەك» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىز مۇناسىۋىتىمىز جىددىيلەشكەن كۆكۈلسىز كەيپىيات ئىچىدە قاراشەھەردىن ئايرىلىپ، بۇ لۇكچەكلەر بىلەن بىللە كورلىغا قاراپ ئاتلاندۇق، بۇ بىز ئۇچۇن ھەقىقەتەنمۇ بىر چىدىغۇسىز ئازابلىق ئىش بولدى، ۋاقىت ئۇزىرىپ كېتىۋاتقانىدەك تۇيۇلدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 1 دىن 20 مىنۇت ئۆتكەندە، بىز بۇ قېتىمقى زور ئەھمىيەتلىك سەپىرىمىزنى باشلىدۇق. ئالدى بىلەن بىز قاراشەھەر دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى ئاشۇ كىچىككىنە بىر قىسىم رايونغا جايلاشقان ئۇزۇن بىر كوچىدىن ئۆتتۇق. يول ياقىسىدىكى ئېگىز، چىرايلىق ئاق تېرەكلەرنىڭ شاخلىرى كۆككە قاراپ سوزۇلغانىدى. تېرەك شاخلىرىغا چاڭگا تىزىشقان ياكى تېرەك

شاخلىرىغا قونۇۋالغان سان - ساناقسىز قارامتۇل قاغىلار قۇلاقنى زىڭىلداتقۇدەك قاقىلدىشاتتى.

بىز بىرنەچچە كۆۋرۈكتىن ئۆتتۇق، بۇ كۆۋرۈكلەرنىڭ بەزىلىرى يېڭىدىن ياسالغان يان ياغاچلىق كۆۋرۈكلەر ئىدى. بىز ئاخىرقى بىر تۇركۈم ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، سارغۇچ توپا - چاڭ بىلەن قاپلانغان تاشيولغا چىقتۇق.

يولنىڭ بەزى يېرىنى سۇ بېسىپ كەتكەنىدى. يول ياقىلىرى قومۇشلۇق ئىدى، بىز قاراشەھەردىن چىقىپ بېسىپ ئۆتكەن تۇنجى يېزا قىلىچ تەكبىر ئاتام مازىرى دەيدىغان بىر يېزا ئىدى. بۇ يېزىغا ئىلگىرى ئۆتكەن بىر ئەۋلىيانىڭ مازىرىنىڭ نامى قويۇلغانىكەن. بىز يەنە ئىككى ئېگىز، تىك كۆۋرۈكتىنمۇ ئۆتتۇق. بۇ يول بوش تۇپراق ئىچىگە 1 مېتىر چوڭقۇرلاپ كىرىپ كەتكەنىدى.

دەنزىلمۇ بىر چوڭ يېزا ئىدى.

ئالدىمىزدىكى بىر كۆۋرۈك بەكمۇ ئىشەنچسىز ئىدى. بىز ئۆستەڭنىڭ ئىككى قېشىنى گۈرجەك بىلەن تۇزلۇپتىپ، ئۆستەڭنىڭ ئوتتۇرىسى بىلەن ئاران ئۆتتۇق. بەزى جايلارنىڭ تۇپرىقى نەم، بوش، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوت - چۆپلەر بىلەن قاپلانغانىدى. يولدا ئۆتكەن - كەچكەنلەر خېلى كۆپ ئىدى، بىز بىرمۇنچە ئات - ئۇلاغلىق كىشىلەر، كىچىك تېپىكى ئات - ئېشەكلىك كارۋانلار، كالا ياكى ھارۋا ھەيدەپ كېتىۋاتقان ئۇيغۇر دېھقانلار، پىيادە كېتىۋاتقان بىچارە مۇساپىرلارنى ئۇچراتتۇق ۋە ئۇلاردىن ئۆتۈپ كەتتۇق.

يۇلغۇنلىرى ئېگىز ئۆسكەن قۇم بارخانلىردىن ئۆتكەنىدىن كېيىن، يول 3—4 مېتىر پەسلەپ كەتتى. باشقا جايلار پەقەت 1 مېتىر ئەتراپىدىلا پەس ئىدى. بۇنداق ئەھۋالدىن ئىككى خىل

يولنىڭ بىرنەچچە ئەسىر كېشىلەرنىڭ مېڭىشى، ئات، كالا ۋە تۆگىلەرنىڭ ئىز سېلىشى، شۇنىڭدەك ھارۋا چاقلىرىنىڭ چىگدىشى بىلەن ھازىرقى مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئاسىيادىكى ئىچكى قۇرۇقلۇقنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ، جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرى بىلەن غەربتىكى رىم ئىمپېرىيەسىنى بىر - بىرىگە باغلىغان مەشھۇر قەدىمىي يېپەك يولى تارىم دەريياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنى ۋە لوپنورنىڭ جەنۇبقا يۆتكىلىشى بىلەن ئۇزۇلۇپ قالغاندىن كېيىن، ئەنشى ۋە دۇنخۇاڭدىن چىقىپ، قومۇل، تۇرپان، قاراشەھەر، كورلا ئارقىلىق كۇچانغا بارىدىغان يېپەك سودىسىنىڭ يەنە بىر يېڭى يولى ئېچىلغان. شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە بىز كېتىۋاتقان مۇشۇ يول كېشىلەرگە ئۆتمۈشتە قاتناشقانلىقىنىڭ ئالدىراش ھەم بېسىق بولغانلىقىنى، توپ - توپ قىممەت باھالىق يېپەك ماللارنى ئېلىپ كېتىۋاتقان تۆگە كارۋانلىرى ۋە ھارۋىلارنىڭ ئالدىرىمايلا ئىرغاڭلاپ ئىلگىرىلىگەنلىكىنى ئەسلىتىپ تۇراتتى. ھازىر بۇ قەدىمىي يولدا نامراتلىق ۋە زەئىپلىكنىڭ ئىزلىرى تېخىچە مانا مەن دەپ كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ خىسلەتلىك يېپەك كارۋانلىرى يولدا ھازىر قېپقالغىنى پەقەت ئانچە مۇھىم بولمىغان يەرلىك سودا پائالىيىتىدىنلا ئىبارەت، خالاس.

ئوڭ تەرەپتە، يولدىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە «مىڭ ئۆي» جايلاشقان ھال رەڭ تاشلىق تاغ كۆرۈندى. 1896- يىلى 12- مارتتا، مەن كورلىدىكى ئەنجانلىق ئاقساقال (سودىگەرلەر كاتتىبېشى مەنسىدە) قۇل مۇھەممەتنىڭ ھەمراھلىقىدا بۇ يەرنى زىيارەت قىلغانىدىم.

بىز بېسىپ ئۆتىدىغان يەنە بىر يېزىنىڭ ئىسمى شورچۇق (شورلۇق يەر دېگەن مەنىدە) بولۇپ، بۇ يېزا ئۇزۇل - كېسىل

ۋەيران قىلىنغانىدى. يول بويىدا ئىككى موللا[1] نىڭ قەبرىسى تۇراتتى. قەبرىنىڭ ئۈستىگە تۇغ ــ ئۇزۇنچاق ئۈچ بۇرجەكلىك ئەلەم ۋە قوتاز، كاللارنىڭ قۇيرۇقلىرى ئېسىلغان بايدىرا قاداقلىق ئىدى. مۇسۇلمانلار مۇشۇنداق چوقۇنغاچقا، بۇ تۇغ ـ ئەلەملىك بايدىرلار شۇ پېتى ساقلىنىپ قالغانۇ، بىراق ئىستولبىلار ساقلىنىپ قالالمىغان.

يەنە ئالغا مېڭىشىدۇق، ھېچقانداق گىياھ ئۇنمىگەن قۇرغاق بىر چۆلگە چىقىپ قالدۇق. بەزى جايلاردا ئېگىز دۆڭ ۋە دۆۋىلەر تۇراتتى. بۇ بوراننىڭ تەسىرى بىلەن ھاسىل بولۇپ قالغان قۇم يىغىندىلىرى ئىدى. بىز گويا خاراب قىلىنغان بىر شەھەر ـ بازارنىڭ تار دەرۋازىسىدىن ئۆتكەندەك ئىككى سېرىق توپىلىق دۆڭنىڭ ئارىسىدىن ماڭدۇق. ئاشۇنداق يەنە بىر تەبىئىي دەرۋازىمۇ بەك تار بولغاچقا، بىز ئۇنى تاشلاپ، ئايلىنىپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بولدۇق.

بىزنىڭ سول تەرىپىمىز قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرغان تاغ تىزمىسىغا بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئوڭ تەرىپىمىزمۇ بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن دولقۇنسىمان تاغ تىزمىلىرى ئىدى. لېكىن، بۇلارنى جىمجىت، غۇۋا كۆلەڭگە قاپلاپ تۇراتتى. ئىككى تەرەپتىكى تاغلار تاپتاقىر ئىدى. بىز ئىلگىرى بېسىپ ئۆتكەن يوللىرىمىزدىنمۇ كۆپ ھەشەمەتلىك بىر يولغا ــ تەڭرىتاغ تىزمىلىرىنىڭ ئەڭ جەنۇبىدىكى تاغ ئىچىگە جايلاشقان كۆنچى دەريا‌سى بويىدىكى تار سايغا يېقىنلاشماقتا ئىدۇق. سول تەرەپتە بىزنىڭ كۆزىمىزگە چېلىققىنى زور تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە مۇشۇ دەريانىڭ بىرىنچى ئەگمىسى بولدى. بۇ ئەگىم قاراشەھەر

---

[1] ئىسلام دىنىدا بىلىملىك كىشى موللا دېيىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ بەزى جايلىرىدا مۇسۇلمانلار ئاخۇنلارنىمۇ موللا دەپ ئاتىشىدۇ.

دەريا سىنىڭ داۋامى ئىدى. ئۇ باغراش كۆلىدىن ئېقىپ چىقىپ، تارىم دەريا سى بىلەن قوشۇلۇپ، قەدىمىي كىروران شەھرى ئارقىلىق لوپنوردىكى يېڭى كۆلگە قۇيۇلاتتى.

ئەمدى بىز بۇ تار ساينىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويدۇق، بۇ يەردە كەڭ كەتكەن گۈزەل كارتىنىدەك مەنزىرىلەر كۆزۈنۈپ تۇراتتى. ئوڭ تەرىپىمىزدىكى تاغ ناھايىتى تىك ئىدى، سول تەرىپىمىز كۆنچى دەريا سىنىڭ ئوڭ قىرغىقى ئىدى. تاغ بىلەن دەريا ئوتتۇرىسىدا پەقەت ئاشۇ يوللا ئۆتكىلى بولىدىغان بىر بوشلۇق بولۇپ ھېسابلىناتتى. بۇ يول قەدىمكى زامانىدا تاغ باغرىنى يونۇپ بەرپا قىلىنغانىدى. تار سايى ئىچىدە ئادەمزاتتىن ئەسەرمۇ يوق بىر تاشلاندۇق يېزىنى چېلىقتۇرغىلى بولاتتى. كۆنچى دەريا سىنىڭ سول قىرغىقى دولقۇنسىمان، ئېگىز - پەس كەتكەن تاغلار، چوقچىيىپ تۇرغان قاتمۇقات چوققىلاردىن ئىبارەت بولۇپ، تاغ چوققىلىرى ئۇستىدە تېخى ئاز - تولا قارلارمۇ تۇراتتى. كۆنچى دەريا سى بويىدا يوغان ئەگمە - مايماق سۆگەتلەر ئۆسكەنىدى. ئوڭ تەرەپتىكى بىر تارماق جىلغىنىڭ ئېغىزى خۇددى مەخپىي ئۆيگە كىرىدىغان كەڭ ئېچىقلىق دەرۋازىغا ئوخشايتتى. سۇيى تېز ئاقىدىغان بىر كىچىك جىرا مۇشۇ يولدىن ئېقىپ ئۆتەتتى.

بىز دەريا غا 2—3 مېتىر كېلىدىغان يەردە، ئۇنىڭغا يېقىندىن ئەگىشىپ، ساناپ تۈگەتكۈسىز ئەگمىلەرنى ئايلىنىپ ئۆتتۇق، ھەربىر ئەگمىدە كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك يېڭى - يېڭى مەنزىرىلەر نامايان بولاتتى. كەڭ كەتكەن، رومانتىك تۈس ئالغان گۈزەل مەنزىرىلەر ئارقىمۇئارقا كۆزىمىزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. تار سايى بارا - بارا تارلىشىپ كاربىدورغا ئايلانىدى. تاغنىڭ تومپىيىپ چىققان قىسمى پەسكە ساڭگىلاپ تۇراتتى. بىرنەچچە مېتىر پەسلىكتە كۆنچى دەريا سى ئاقۇچ كۆپۈك چىقىرىپ قەھرلىك ئۆركەشلەپ ئاقماقتا ئىدى. ئۇنىڭ گۈلدۇرمامىدەك شاۋقۇنى پۈتۈن

تاغ - جىرالارنى بىر ئالغاندى، دەريا سۇيى خىرۇستال ئەينەكتەك سۈپسۈزۈك ئىدى. باغراش كۆلىدىن چىققان بۇ سۇ قومۇشلۇقلارغا كىرىپ سۈزۈلۈش ئارقىلىق مۇشۇنداق سۈپسۈزۈك ھالەتكە كەلگەن، قېنىق پارقىراق زۇمرەت رەڭگىنى ئالغاندى. تېز ئاققاندا ھاسىل بولغان ئاق كۆپۈك ۋە بۇزغۇنلار بولسا ئۇنى مەر - مەر تاش رەڭگىگە كىرگۈزۈپ قويغاندى. سۇس يېشىل لەيلىمە ئۆسۈملۈكلەر گويا دولقۇنلار ئىچىدىكى يۇنۇس بېلىقدەك كۆپۈكلۈك قاينامدا گاھ لەيلەپ، گاھ چۆكۈپ بېرىۋاتاتتى. قارامتۇل كەلگەن قېرى سۆگەتلەر شاۋقۇنلۇق دەريا سۈيىگە ۋە ئالدىراپ كېتىۋاتقان يولۇچىلارغا پىسەنت قىلماستىن، دەريا بويىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

خاراب بولغان ئۆيلەرنىڭ يوچۇق تاملىرى ئەتراپتىكى رومانتىك كەيپىياتنى گەۋدىلەندۈرۈپ تۇراتتى. بىز ئاپتوموبىل ۋە ھارۋا ماڭغان يولنى بويلاپ، گاھ تاغ ئىچىگە كىرىپ، گاھ تاغدىن چىقىپ، گاھ پەسلەپ، گاھ ئېگىزلەپ مېڭىۋاتاتتۇق. كۆنچى دەريانىڭ سول تەرىپىمىزدە باشتىن - ئاياغ بىزگە ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتاتتى. يول بىر زىننەت دەرۋازىسىدىن ئۆتتى. بۇ يېڭى سېلىنغان ۋە ھاك بىلەن ئاقلانغان قوپال دەرۋازا ئىدى. بىز بىرقانچە ئەگىم - دوقمۇشلاردىن جىددىي بۇرۇلۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، جىلغا خۇددى خالتا كوچىغا كىرىپ كەتكەندەك بىلىندى. بىز بۇ يول زادى نەگە بارار دەپ ئويلىنىۋاتقاندا، ھايت - ھۇيت دېگۈچە يەنە بىر تاغ تۇمشۇقىدىن جىددىي بۇرۇلۇپ، تار بىر كاردىن ئۆتۈپ كەتتۇق - دە، ئالدىمىزدا يەنە يېڭى بىر گۈزەل مەنزىرە نامايان بولدى.

شەرقتىكى قالدۇق قارلارنى يورۇتۇپ تۇرغان كەچكى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى ئۆچۈپ، گۈگۈم قويۇقلاشتى. سىرلىق زاۋال قاراڭغۇسى تۆت تەرەپتىن بىزنى قىستاپ كەلمەكتە.

ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە غۇۋالاشتى، ئەمما دەريا يەنىلا كونا پەدىدە مەدھىيە ئوقۇيتتى. بۇ ئەتراپ تۈيۈقسىز زەربە بېرىشكە تازا ئەپلىك جاي بولسىمۇ، بىراق بىز مىلتىق ئاۋازىنى ئاڭلىمىدۇق، باندىتلارنىڭمۇ قارىسىنى كۆرمىدۇق. بىردىنلا، يول ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلۇپ قالدى - دە، بىز خېلى تىك داۋانغا دۇچ كەلدۇق، ئاندىن تۆپىلىك ۋە تىك قىيالاردىن ئۆتۈپ بىر كىچىك چوققىغا چىقتۇق. بۇ كىچىك چوققىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە، بىز تۆۋەنگە قاراپ ئايلىنىپ مېڭىپ، يەنە ئاشۇ دەريا بويىغا كەلدۇق. دەريا بۇ يەردە سەل كېڭىيىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ سول قىرغىقىدىكى دەرەخزارلىقتا بىر مازار ــ ئەۋلىيا قەبرىسى تۇراتتى. بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسى كىشىنى ئۆزىگە ئاجايىپ مەپتۇن قىلاتتى، ئەگەر كىشى بۇ يەردە توختاپ كىچىككىنە دەم ئالالىسا، ئۇنىڭ كۆڭلى چوقۇم يايراپ كېتەتتى.

يول يەنە ئەگرى - بۈگرى ھالدا ئوڭ تەرەپتىكى ئېگىزلىككە قاراپ چىقىپ كەتكەنىدى. خەتەرلىك، تىك ھەم ئۆتكۈر قىرلىق، پەلەمپەي شەكىللىك يول بىزنى يەنە بىر يېڭى تاغ چوققىسىغا ئاچىقتى. بىز تاغ چوققىسىدا ئاپتوموبىلىمىزدىن چۈشۈپ كۈتۈپ تۇردۇق. ئارقىمىزدىكى تۆت ئاپتوموبىلنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بىز قورام تاشلار ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، بىر ئامال قىلىپ تاغ - جىلغىلارنىڭ قاراڭغۇلۇقى ۋە جىمجىتلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۇلارنىڭ شەپىسىنى ئېلىشقا تىرىشاتتۇق. قارس - قۇرس ۋە غاچ - غۇچ قىلغان ئاۋازلار ھەم ئاگاھلاندۇرۇپ بېرىلگەن سىگنال ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. بىر يۈك ئاپتوموبىلى غىل - پال كۆرۈنۈپ قويۇپ يەنە ئۆتۈپ كەتتى. تىنچ - خاتىرجەم ياشاپ كەلگەن يېزا خەلقى قاپقارا، غەلىتە مەخلۇقلارغا ئوخشايدىغان ئاپتوموبىللارغا ۋە زۇۋان سۈرمەي تۇرغان قارا كۆلەڭگىمزگە چوقۇم تەئەججۈپلەنگەن ھالدا قاراپ تۇرغان بولۇشى، بىزنىڭ باندىتمۇ ئەمەس، جىن - ئەرۋاھمۇ

ئەمەس ئىكەنلىكىمىزنى كۆرگەندىن كېيىن، چوقۇم كۆڭلى تىنىچ ئۇھ دېۋالغان بولۇشى مۇمكىن.

شۇ ئەسنادا، بىر ئاپتوموبىلنىڭ يېراقتىن كېلىۋاتقانلىقى سەل - پەل ئاڭلاندى. بوشلۇقتا يالت - يۇلت قىلغان نۇر شولىسى پەيدا بولدى. بۇ چوقۇم ئاپتوموبىلنىڭ ئالدىدىكى چىراغدىن چىققان نۇر ئىدى. ئارقىدىن هەممە ئەتراپنى جىمجىتلىق قاپلاپ، تىرناقچىلىك يورۇقلۇقمۇ كۆرۈنمىدى. لېكىن، ئارقىدىنلا تۆۋەندىكى بىر بۇلۇڭدا يەنە يالت - يۇلت قىلغان بىر يورۇقلۇق پەيدا بولۇپ قالدى. بىر ئاپتوموبىل كۈچەپ داۋانغا چىقىۋاتاتتى. ئاپتوموبىل چىرىغى قاراڭغۇدا گويا بىر جۇپ بۆرە كۆزىدەك چاقنايتتى. چىراغلار چوققىلارغا، ئېگىز - پەس يەرلەرگە سان - ساناقسىز قاراڭغۇ كۆلەڭگىلەرنى تاشلايتتى. تاغ ئاستىدا، يەنە بىر جۇپ «بۆرە كۆزى» لاپ - لۇپ قىلىپ قالدى. تېخىمۇ يىراق يەردە يەنە ئىككى جۇپ «بۆرە كۆزى» كۆرۈندى. دېمەك، ئۇلار هەممىسى تىنچ - ئامان كېلىۋاتاتتى. تەڭرىگە مىڭ شۈكرى، پۈتۈن ئاپتوموبىل ئەترىتىمىز بىر يەرگە جەم بولدى.

بىز كورلا بوستانلىقىدىكى دېھقان ئۆيلىرى ۋە ئېتىزلار ئارىسىغا جايلاشقان تۈزلەڭلىكتە مېڭىۋاتىمىز. ئۆستەڭلەر، كۆۋرۈكلەر ۋە ئۆستەڭلەردىكى تاشقىن سۇدىن هاسىل بولغان سازلىقلاردىن ئۆتتۇق. ئاشۇ ئۆستەڭلەرنىڭ دەريانىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى باشلىنىش نۇقتىسىدىن ئۆتتۇق. ۋاهالەنكى، دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا قاراپ ماڭغانسېرى بۇ ئۆستەڭلەرنىڭ ئورنىمۇ دەريا يۈزىدىن ئېگىزلەپ بارىدى. يول بەزى ئۆيلەر ۋە رەت- رەت دەل - دەرەخلەر ئارىسىدىن ئۆتەتتى. ئۆيلەرنىڭ بەزىلىرى ساق، بەزىلىرى ۋەيرانە ئىدى. ساق تۇرغان ئۆيلەر ئىلگىرى ئۇيغۇرلار ئولتۇرغان ئۆيلەر ئىكەن، ۋەيران قىلىنغانلىرى بولسا تۇنگانلار ئولتۇرغان ئۆيلەر بولۇپ، بۇ ئۆيلەر خوجنىياز

هاجىنىڭ بۇلاڭ - تالىڭغا ئۇچرىغانىكەن.

بۇ يېزا يولى بارا - بارا كورلىغا باردىغان ئاساسلىق يول بولۇپ قالدى. بۇ يەردىكى ئۆيلەر يەنىلا ساپسارى تۇراتتى. بۇ يەردىكى بازاردا ئىشىك كېشەكلىرى ياغاچتىن ياسالغان، تۆۋرۈكلۈك پېشايۋان چىقىرىلغان ۋە ئىشكىلىرى قۇلۇپلانغان دۇكانلار بار ئىدى. ئېگىز قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قەدىمىي دەرەخلەرمۇ ھە دېگەندە كۆزگە چېلىقاتتى. بۇ دەرەخلەرنىڭ شاخلىرى ئاپتوموبىل چىرىغىنىڭ يورۇقىدا گويا ئۇركۈپ پەرۋاز قىلىۋاتقان يا ۋا غازغا ئوخشايتتى. توپ - توپ ئەرلەر ۋە بالىلار بىرگە تىكىلىپ قاراشماقتا ئىدى.

سەيرات بىلەن گۈڭ جىچېڭ ئالدىدا، ئېغىز بىلەن خېمىل ئۇلارنىڭ كەينىدە مېڭىۋاتاتتى؛ كىچىك ئاپتوموبىلنى بانگىمون ھەيدىگەن بولۇپ، بۇنىڭدا يۇ يىنجاۋ، چېن زۇڭچى ۋە مەن بار ئىدۇق، ئارقىمىزدىن كېلىۋاتقىنى چومۇچا ئىدى، ئاخىرقىسى جورجى ئىدى. ئاپتوموبىل ئەتىتىمىز كۈل رەڭ ھەربىي كىيىم كىيىۋالغان ئەسكەرلەر تەرىپىدىن كۆپ قېتىم توسۇۋېلىندى. ئۇلار يولنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئېتىلىپ كېلىپ ملىتىقلىرىنى كۆتۈرۈشكەن ھالدا بۇيرۇق بېرەتتى. گۈڭ جىچېڭ ئۇلارغا ۋارقىراپ تۇرۇپ: «ئاپتوموبىلىمىزدا سىلەرنىڭ بىرقانچە ئوفىتسېرىڭلار ئولتۇرىدۇ، گەپ بولسا شۇلارغا دەڭلار!» دەيتتى.

ئارقىدىنلا، ئۇلار ئۆزئارا سۆزلىشەتتى - دە، بىزنى يەنە بىر قاراۋۇل بار يەرگىچە قويۇۋېتەتتى، ئۇ ئەسكەرلەر بەكمۇ تەلۈە ئىدى. قارىغاندا، ئۇلار ئوق چىقىرىشقا رۇخسەت قىلىنىشىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىدىغانىدەك قىلاتتى. بىز بۇ يەردىكى كەيپىياتنىڭ قاراشىھەردىكىدىن كۆپ پەرقلىنىدىغانلىقىنى سەزدۇق. بىز كىچىككىنە بۇ بازارنىڭ قوپال، ئىنتىزامسىز ۋە ياۋۇز ئەسكەرلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇق. بىز ئوققا تۇتۇلۇشقا

هەرقاچان تەييار ئىدۇق.

هەرنىمە بولسا، ئاپتوموبىللىرىمىز بىر قورۇلنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. بىز بۇ قورۇنى كۆزىتىپ چىقتۇق، قورۇ خېلى يامان ئەمەس ئىكەن، پەقەت ئاپتوموبىلنى توختاتقۇدەك يېرىلا يوق ئىكەن. بانگىمون، يۇ يىنجاۋ ۋە جورجىلار ئابدۇكېرىم دەيدىغان بىر ئۇيغۇر باينىڭ باشقا قورۇ - جايىنى كۆرۈشكە كەتتى. ئۇنىڭ بىر چوڭ قورۇسى بار بولۇپ، قورۇ ئىچىدە هەممىمىز سىغقۇدەك بىرنەچچە ئېغىز ئۇيغۇرچە پاسوندىكى ئۆي بار ئىكەن. بىز ئاپتوموبىللارنى شۇ قورۇغا ئەكىرىپ قاتار توختاتتۇق. كىچىك ئاپتوموبىلنى ئۆيلەرنىڭ يېنىدا ئايرىم توختاتتۇق. بىر كىچىك ئۆيگە تام بويلاپ كاڭ سېلىنغانىدى، يەنە بىر كىچىك ياغاچ كاڭمۇ بار ئىدى، بۇ دەل يۇ يىنجاۋ، چېن زۇڭچى، گۇڭ جىچېڭ، بانگىمون ۋە ماڭا تەييارلانغانىدى. خېمىل ئاشخانىغا چىقىدىغان دالاننى ئىگىلىدى. جورجى، ئېف، سەيرات ۋە چومۇچالار قورۇنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى باشقا بىر چوڭ ئۆيگە ئورۇنلاشتى. بىزنىڭ خىزمەتكارلىرىمىز ئاشخانىغا جايلاشتى. بۇ قورۇنىڭ كوچىغا قاراشلىق تەرىپىگە پۈختا ۋە يوغان بىر ياغاچ دەرۋازا ئورنىتىلغانىدى. كېچىدە تېخى دەرۋازىنى تاقاشقا تۇغرا كېلەتتى. كۈنېتىش تەرەپتىكى يەنە بىر چوڭ دەرۋازا ئارقىلىق كەڭ ۋە ئازادە قورۇغا چىققىلى بولاتتى، ئۇنىڭ بەزى تېمى كېسەك بىلەن قويۇرۇلغانىدى.

ئۆي ئىگىسى بىلەن ساقال قويۇۋالغان ئىككى - ئۈچ ئۇيغۇر بوۋاي بىزنى تەكەللۇپ بىلەن كۈتۈۋالدى ۋە چاي هەم «ئاش» تەييارلاپ قويغانلىقىنى ئېيتتى. مۇشۇ يەردە غىزالىنىش كېرەكمۇ ياكى يەنىلا دەسلەپتە چۈشكەن هېلىقى يەردە غىزالىنىش كېرەكمۇ؟ بانگىمون، چېن زۇڭچى ۋە مەن ئاپتوموبىل بىلەن دەسلەپتە چۈشكەن يەرگە بارىدۇق، بىراۋ بىزنى كىچىككىنە بىر چاسا

هويلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئوتتۇرا ھال بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى. ئۆيدىكى شىرە ئۈستىدە بىر تال شام ياندۇرۇلۇق ئىدى.

بىزنى ئەجەبلەندۇرگىنى شۇكى، بۇ يەردە بىز تۇرپاندىن بىللە كەلگەن تۆت تۇنگان ئوفتسىرنى ئۇچراتتۇق. بۇلارنىڭ كاتتىبېشى ــ كېلىشتۇرۇپ تازا بىر قامچىلاپ قويۇشقا تۇغرا كېلىدىغان ھېلىقى بۇرۇتى خەت تارتمىغان بالا ــ جاڭ سەنيۇن تۆردىن ئۇرۇن ئالغانىدى. بىز بۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ بىردەملىك خاتالىقتىن كېلىپ چىققانلىقىنى پەملىگەن بولساقمۇ، بىراق ھازىر بەكلا كېچىككەنىدۇق. شۇڭا، بىز ھېچ ئىش بولمىغانىدەك كىرىپ ئولتۇردۇق. ئالدىمىزغا ئېلىپ چىقىلغىنى «ئاش» ئەمەس، بەلكى بىرنەچچە خىل قورىمىلىق جۇڭگوچە تاماق ئىدى. ھەرقانداق تاجاۋۇزچى قوشۇن بازاردىكى نەرسىلەرنى خالىغانچە قاقتى - سوقتى قىلالايتتى، تۇرمۇشنى ناھايىتى ياخشى ئۆتكۈزەلەيتتى، ئەمما ئالغان نەرسىلەرگە بىر تىيىن پۇل بەرمەيتتى. بۇنداق زىيانپەتكە قاتنىشىش بىزنىڭ ئىرادىمىزگە خىلاپ ئىدى. جاڭ قاسلىلىك ھېلىقى كوماندىر بىز تەرەپكە قارىپمۇ قويماستىن، چىرايىدىن مۇز ياغدۇرغان ھالدا بېشىنى كۆتۈرمەي سەي يەۋاتاتتى، چېنى زۇڭچى بولسا زورمۇزور ئۇنىڭغا گەپ ئاتاتتى.

گاڭپەن كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن، بىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ياتاقتا قايتىپ كەتتۇق. خېمىل، يۇ يىنجاۋ، ئېف ۋە جورجىلار بۇيەردە ھەممىمىز ئۇچۇن تەييارلانغان پولۇنى يەپتۇ. بىز خاتا ھالدا مۇھاپىزەت ئەترىتىدىكىلەرنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇلارنىڭ داستىخىنىغا داخىل بولۇپ قالغانىدۇق.

ئىككى نەپەر جۇڭگولۇق خىزمەتدىشىمىز ھاكىمنى زىيارەت قىلدى. ھاكىم خەنزۇ ئىدى. ئۇ بىزگە بىر ھەپتە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، كۇچانىڭ ۋەزىيىتىنى ئۇقۇپ باققاندىن كېيىن ئاندىن مېڭىش - ماڭماسلىقنى بەلگىلەيلى، دېگەن تەكلىپنى بەردى. ئۇنىڭ

قارىشىچە، ئۇ يەر تارتا تىنچ ئەمەس ئىكەن.

بىز ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىش قارارىغا كەلدۇق، بۇ بىز ئۈچۈن ئالاھىدە پايدىلىق ئىدى. چۈنكى، مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، كۆنچى دەريا سىنى بويلاپ بىر قېتىم قىسقا مۇساپىلىك سايا ھەت قىلالايتتىم، مەيلى نېمىلا بولسۇن، دەريانى بويلاپ ئىككى - ئۈچ كۈن يول يۈرۈپ، مەلۇم بىر نۇقتىغا بارغاندىن كېيىن، يەنە كىچىك ئاپتوموبىلدا قايتىپ كېلەلەيتتىم. كورلىدا قولۇاق ياكى باشقا كېمە يوق ئىدى، مەن جورجىغا بىرىدىكى ئۈچ پارچە قېيىن شال، 17 دانە قۇرۇق بېنزىن تۇڭگى، شال ۋە ئازغىمچىلار بىلەن بىر دانە سال ياساپ چىقىشنى تاپشۇردۇم، بۇنىڭغا مەن ۋە باشقا ئىككى كىشى چىقىپ، ئوزۇقلۇقلىرىمىزنى قاچىلاپ، ئېقىن بويلاپ خېلى يىراقلارغىچە بېرىپ باقماقچىدۇق. بانگىمون، چېن زۇڭچى، ئېف، سەيرات ۋە جۇڭگولۇق ئىككى خىزمەتكار ئىككى يۈك ئاپتوموبىلدا ئولتۇرۇپ بايانتۇر بۇلاق ئارقىلىق يېڭى دەريا — قۇم دەريا غا بارىدىغان بولدى. ئەگەر ئىمكانىيەت بولسا، بىز شۇ يەردە ئۇچرىشىدىغان بولدۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن كۇچاغا بارىدىغان بولدۇم.

بۇ خۇشاللىنارلىق بىر سايا ھەت بولۇشى مۇمكىن. مەن تۇرلۇك زۇرۇر تەييارلىقلارنى قىلىپ قويۇش توغرىسىدىكى يوليورۇقلارنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ھەممىمىز ئۇخلاۋېتىپ بىر چۈش كۆردۇم، چۈشۈمدە مېنى يېقىملىق، لەززان بىر ئېقىن ئالغا ئىتتىرىپ كېتىۋاتاتتى، مەن ئېقىن بىلەن بىللە مېڭىپ، ئاشۇ يېڭى كۆل — لوپنور («كۆچمە كۆل») غا يېتىپ باردىم. ۋاھالەنكى، بۇنىڭدىن 2000 يىل بۇرۇن، يىپەك يولى مۇشۇ كۆلنىڭ شىمالىي قىرغىقىدىن ئۆتكەن.

هاياتىمىزنىڭ قىل ئۈستىدە قېلىشى

دۈشەنبە ــ 5- مارت كۈنى ھېچقايسىمىز ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغان بىر كۈن بولدى. مەن چارچىغانلىقىمدىن كېچىكىپرەك ئورنۇمدىن تۇرۇپ، جورجى ياسىغان سالنى تەكشۈردۈم. سال قورۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان بولۇپ، ئاساسەن پۈتۈپ قالغانىدى. چۈشتىن كېيىن ئۇنى سىناق تەرىقىسىدە سۇغا سېلىپ باقماقچىدۇق.

لېكىن، ئارىمىزدىن بىر - ئىككى ئادەم ئالدى بىلەن ھېلىقى ھاكىمنى يوقلاپ كېلىشى كېرەك ئىدى. ئۇ ھاسىدىن ئايرىلىسا ھەرىكەت قىلالمايدىغان قېرى، تېنى ئاجىز بىر خەنزۇ ئىدى. بىز ئۇنىڭ يامۇلىدا يەنە مۇلايىم، يېقىملىققىنا كەلگەن ئاق ساقاللىق مۇئاۋىن ھاكىم بىلەنمۇ تونۇشۇۋالدۇق. ئۇنىڭ ئىسمى ئۇيغۇرلارنىڭ يول باشچىسى خوجىنىياز ھاجىنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن «خوجا» دېگەن بۇ ھۆرمەت ئىسمى يوق ئىدى. بىز ھاكىمغا ئارزۇ ۋە پىلانىمىزنى ئېيتتۇق. ھاكىم بىزنى كۈچاغا بارماسلىق توغرىسىدا قايتا - قايتا ئاگاھلاندۇردى. ئۇ ھازىر ئۇ يەردە ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ دەپ قارايدىكەن. كېيىن بۇ ئىككى ھاكىم بىزگە بىرنەچچە قوي ۋە بىرتاز نان ئەكېلىپ بەردى.

ئۇنىڭدىن كېيىن بىز ئاپتوموبىل بىلەن قوماندانلىقنىڭ يامۇلىغا باردۇق. قوماندانلىقنىڭ بىر يارەمچىسى بىزنى قورۇدا قوبۇل قىلدى. ئۇ ئەزىز مېھمانلارنى ئۆيگە كىرىپ چاي ئىچىشكە تەكلىپ

قىلىدىغان بىر ئادەتنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويىدى بولغاي، قوماندانلىق قاراشىمىزغا ئاتلىق كەتكەنلىكىنى، بىرنەچچە كۈن ئىچىدە قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بىزنى يولغا سېلىپ قويىدى، بىز نام - ئەمەل كارتوچكىمىزنى قالدۇرۇپ قايتىپ كەلدۇق. كېيىن ھاكىمنىڭ بىزگە دېيىشىچە قوماندان كورلىدا ئىكەن. بىز ۋە ھاكىم قوماندانلىق نېمە ئۈچۈن بىزدىن ئۆزىنى قاچۇرغانلىقىنى چۈشىنەلمىدۇق. شۇ كۈنى ئاخشىمى بىز قوماندانلىق ھېلىقى سىپاگەر، داخۇگگە تۇنگان يارداەمچىسىنى يەنە ئۈچرىتىپ قالدۇق.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن بانگىمون بىلەن ئىككىمىز كىچىك ماشىنىدا ئولتۇرۇپ، مەن ئاغزاكى ئېيتىپ بەرسەم، ئۇ ماشىنكىنى ئىشقا سېلىپ مېنىڭ دېگەنلىرىمنى خاتىرىلىدى. ئىشلىرىمىز تېخى ھېچقانچە يۇرۇشمەي تۇرۇۋېدى، خېمىل بىلەن يۇ يىنجاۋ يېنىمىزغا كەلدى. خېمىل ھېلىقى ھاكىمنىڭ ئۆزىنى پۈتىنى داۋالتىشقا چاقىرتقانلىقىنى ئېيتتى. يۇ يىنجاۋ تۇرپاندىن كەلگەن مۇھاپىزەت ئەترىتىدىكى ھېلىقى جاڭ فامىلىلىك كومانداىرنىڭ ئۆزىنى چاقىرتقانلىقىنى ئېيتتى.

جاڭ بىر خىل تەكەببۇرلۇق ۋە خىرىس خاراكتېرىنى ئالغان تەلەپپۇز بىلەن، بىزدىن ئەتە ئەتىگەن يۈك ئاپتوموبىلىدىن بىرنى بېنىزىن ۋە بىر شوپۇر بىلەن قوشۇپ، ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىپتۇ.

— سىلەر بەك ئاستا ماڭىدىكەنسىلەر، — دەپتۇ ئۇ، — ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن ماڭا ۋە مېنىڭ خىزمەتداشلىرىمغا ئۆزىنىڭ ئۇرۇش پىلانىنى ئېلىپ، ئالتە كۈن ئىچىدە تۇرپاندىن ئاقسۇغا يېتىپ بېرىشنى بۇيرۇق قىلغان. ھازىر 11 كۈن يول مېڭىپ، ئەمدى تېخى كورلىغا يېتىپ كەلدۇق. مەن بايا قاراشىمەر تەرەپتىن كەلگەن تېلېفونىنى ئالدىم، تېلېفوندا ما جۇڭيىڭ يەنە بۇيرۇق

بەرگەنلىكىنى يەتكۈزدى. ھاياتىمنى ساقلاپ قالاي دەيدىكەنمەن، سىلەرنىڭ بىر يۈك ئاپتوموبىلىڭلارنى ئىشلىتىپ، ھەرقانداق بەدەل بېرىشتىنمۇ باش تارتماي داۋاملىق ئىلگىرىلىشىم كېرەك.

يۇ يىنجاۋ ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشتە مەندىن سوراشقا تۇغرا كېلەتتى. شۇڭا، ئۇ مەندىن سوردى ۋە مەن بىلەن بىردەك پىكىرگە كەلدى، بىزنىڭ پىكرىمىز ئاپتوموبىلنى قايتۇرۇپ بەرمەيدىغانلىقى ئېنىق تۇرغان ئاشۇنداق بىر ئادەمگە ھەرگىز ئاپتوموبىل بەرمەسلىكتىن ئىبارەت ئىدى.

لى خەيرۇ جياڭجۇننىڭ تۇرپاندا بىزگە ھەددىدىن زىيادە تەكەللۇپ قىلىپ كەتكەنلىكى ۋە بىزدىن كورلا بىلەن كۇچاغا قاراپ تېزرەك يولغا چىقىشنى ئۇمىد قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى مانا ئەمدى چۈشەندۇق. بۇ ما جۇڭيىڭنىڭ پەۋقۇلئاددە بۇيرۇق چۈشۈرگەنلىكى تۈپەيلىدىن بولغانىدى. ما جۇڭيىڭ قېچىشتا ئاپتوموبىلغا موھتاج ئىكەنلىكىنى، قېچىش ئالدىدا كۇچادىكى كومانىدىرلىرىغا بۇيرۇقنى تېز يەتكۈزۈش ئۈچۈن، قولىدا بىر - ئىككى ئاپتوموبىلنى تۇتۇپ تۇرسا، ئۆزىگە كۆپ قولايلىق بولىدىغانلىقىنى پۈتۈنلەي چۈشىنەتتى. دېمەك، بىز يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى، ئۇلارنىڭ تۇرپاندىن قاراشەھەرگىچە بولغان يولدىكى باندىتلارنى تازىلاش كېرەك دېگىنى ئېھتىمال راست بولسا كېرەك. ما جۇڭيىڭ ئۆز ئېھتىياجى چۈشكەندە ئىشلىتىدىغان ئاپتوموبىللارنىڭ ھەرقاچان تەييار تۇرۇشىنى بىر قۇر ئەمەلىيلەشتۈرۈپ باقماقچى بولغانىدى. قورال - ياراغ زاۋۇتىدا ئويناليغان ھېلىقى كومپىدىيەنىڭ مەقسىتى بىزگە جەڭ مەيدانىدا ئىشلىتىلىۋاتقان قورال - ياراغلاردىن باشقا يەنە بىرنەچچە مىڭ تال تاللىق مىلتىق زاپىسى بارلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

سائەت 6 يېرىمدا، ئىككى ئوفتىسىر كېلىپ، مەندىن

ئاخىرقى جاۋابنى ئالماقچى بولدى. بىز ئۇلارنى بىز تۇرغان كونا، ئاددىي ئۆيگە باشلىدۇق. ئۇلار ماڭا جاڭ سەنيۇننىڭ شۇ كۈنى ئاخشىمى بىر يۈك ئاپتوموبىلىغا ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى تەلىپىنى يەتكۈزدى. مەن ناھايىتى ئاددىيلا جاۋاب بەردىم:

— بىز نەنجىڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن پەۋقۇلئاددە بىر ۋەزىپىنى ئورۇنلاشقا كەلدۇق. بىزدە ئۆزىمىزنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولمىغان ئاپتوموبىللارنى باشقىلارغا ئارىيەت بېرىش ھوقۇقى يوق، — ئۇلار ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ھەربىيچە سالام بەردى - دە، چىقىپ كەتتى.

بىز كۆنچى دەرياسىدىن تۇتۇپ كېلىنگەن بېڭى بېلىق يېدۇق. سائەت 9 يېرىمدا، مەن جورجى بىلەن ئېفىنىڭ ياتقىغا كىردىم. خېمىل بىلەن چېن زۇڭچىمۇ شۇ يەردە ئىكەن. جورجى مۇنداق قارىدى: بىز بۇ مۇتتەھەمنىڭ بۇيرۇقىنى قوبۇل قىلماسلىقىمىز كېرەك. لېكىن، ئۇلارغا: «بىز ئەھۋال ياخشىلانغاندا، يولغا چىقىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرىمىز، شۇ چاغدا ئۇلار تۇرپانىدا كېلىشكىنىمىز بويىچە بىز بىلەن بىللە كۇچا ۋە ئاقسۇغا بارسا بولىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىشىمىز كېرەك ئىدى.

ئارىدىن 10 مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، يۇ يىنجاۋ كىرىپ:

— ئىككى ئەسكەر كەپتۇ، سىزنى قومداننىڭ ھۆزۇرىغا بېرىپ تېلېفون قوبۇل قىلسۇن دەيدۇ، چۈنكى قاراشەھەر تەرەپتە مۇھىم ئىش چىقىپ قاپتۇ، سىز بىلەن سۆزلەشمەكچىكەن، — دېدى. بەزىلەر بۇنىڭغا قارشى چىقتى ۋە بۇنى ئېھتىمال بىزگە قۇرغان بىر قاپقان بولۇشى مۇمكىن دەپ قارىدى. مەن يۇ يىنجاۋ بىلەن جورجىنى تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىشكە ئېلىۋېلىپ، ئېفقا كىچىك ئاپتوموبىلنى ھەيدىتىپ بارماقچى بولدۇم. ئاپتوموبىلدا مېنىڭ خاتىرىلىرىم، قول يازمىلىرىم ۋە خەرىتە قاتارلىق نەرسىلىرىم

بار بولۇپ، هەممىسنى بىر ھۆججەت - ئالاقە سومكىسىغا قاچىلىغانىدىم. كەينىدىكى ئورۇندۇقتا سەئىس شىركىتىدە ئىشلەيدىغان نەپىس دۇربۇنۇم قويۇقلۇق ئىدى. بىز ئاپتوموبىلغا چىقتۇق، ئىككى ئەسكەر ئاپتوموبىلنىڭ يان تەرەپتىكى دەسسىگۈچىدە ئۆرە تۇرۇپ، ئېغىر يول باشلىدى، بىز قوماندانلىق تېلېفون بار يامۇلنىڭ ئەمەس، بەلكى جاڭ سەنيۈن ۋە مۇھاپىزەت ئەترىتىنىڭ باشقا ئەزالىرى تۇرۇشلۇق جايغا — دەسلەپكى كۈنى كەچتە غىزالانغان ھېلىقى يەرگە بارىدۇق.

ئۇلار بىزنى باشلاپ بۇ قورۇنى قىيپاش كېسىپ ئۆتۈپ، بىر تال شام ياندۇرۇلغان ئۆيگە ئەكىرىپ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن چاي قۇيۇپ، قەنت - گېزەك ئەكەلدى. تاللىق مىلتىق ۋە تاپانچا بىلەن قوراللانغان ئالتە ئەسكەر ئىشىكتە تۇراتتى. ئۆي ئىچىدىمۇ شۇنچىلىك ئەسكەر بار ئىدى. ھويلىنىڭ پەقەت دېرىزىدىن چۈشكەن يورۇق يورۇتۇپ تۇرغان يېرىدىلا يەنە 20—30 ئەسكەر تۇراتتى، ئۇلارمۇ قوراللانغانىدى.

دەل شۇ ئەسنادا، جاڭ ئۆز تەلىپىنى يەنە تەكرارلىدى. بۇ تەلەپنىڭ مەزمۇنى ما جۇڭيىڭ داۋانچىگىدىن تېلېفون بەردى ھەمدە خەۋەرچى ئارقىلىق يازما بۇيرۇقنى قاراشەھەرگە ئەۋەتتى. بۇ بۇيرۇقلارنىڭ مەزمۇنى ناھايىتى ئېنىق، شۇڭا بۇگۈن كەچتە يۇڭ ئاپتوموبىلىدىن بىرنى ئالماي بولمايدۇ دېگەنىدىن ئىبارەت ئىدى.

مەن ناھايىتى ئېنىق ۋە قەتئىي ھالدا مۇنداق جاۋاب بەردىم:

— بىز مەركىزىي ھۆكۈمەت ئۈچۈن ۋەزىپە ئۆتەۋاتىمىز. مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىش. ئاپتوموبىللار بىزنىڭ ئەمەس، شۇڭا ئۇنىڭ بىرىنىمۇ ئارىيەت بېرىشكە بولمايدۇ.

— ھەربىي ئىشلار باشقا ھەرقانداق ئىشتىن مۇھىم، — دەپ ۋارقىرىدى جاڭ سەنيۈن، — ھەربىي ئىشلارغا ھېچقانداق نەرسە توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. شىنجاڭدىكى بۇ ئۇرۇش ئالدىدا نەنجىڭ

هۆكۈمتى نېمىتى. دەپ كەلسەك، بىزنىمۇ نەنجىگ باشقۇرىدۇ، بىزگە ياردەم بېرىش سىلەرگىمۇ، نەنجىگىمۇ پايدىلىق.

— بىزگە بېرىلگەن بۇيرۇقنامىدە، بىزنىڭ شىنجاڭدىكى ئىچكى ماجىراغا ئارىلىشىشمىزغا بولمايدىغانلىقى ئالاھىدە كۆرسىتىلگەن. شۇڭلاشقا بىز ھەرقانداق بىر ئاپتوموبىلنى ئارىيەت بېرىشنى رەت قىلىمىز.

يۈزلىرى تاتىرىپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتكەن جاڭ سەنيۈن بوغۇق ۋە تىترەك ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى:

— سىلەرنىڭ قانداق قارارغا كەلگەنلىكىگلاردىن قەتئىينەزەر، مەن ما جۇڭگىنىڭ بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالغانىكەنمەن، ئۇنى چوقۇم ئىجرا قىلىمەن. بۈگۈن ئاخشام ئاپتوموبىلىگلاردىن بىرنى دەرۋازامنىڭ ئالدىغا ئەكەلمەي قويمايمەن.

مەن مەنستىمىگەندەك بىر قاراپ كۆلۈپ قويدۇم - دە، بىردىنلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا خوش دەپمۇ قويماستىن تاشقىرىغا قاراپ ماڭدىم. جورجى بىلەن يۈ يىنجاۋمۇ ماڭا ئەگىشىپ ماڭدى. مەن قولچىرىغىمنى يانداۋرۇپ يولغا تۈتتۇم ۋە كوچىغا چىقتىم. ئېق كىچىك ئاپتوموبىلدا بىزنى كۈتۈپ تۇرغانىدى. مەن ئاپتوموبىلنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ ئارقا تەرەپتىكى ئورۇندۇققا تاشلاندىم. يۈ يىنجاۋ ئاپتوموبىلغا چىقاي دەپ تۇرۇشىغا ئۈچ ئەسكەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تاپاندىاپ كەلگىنىچە ئۇنى تۆۋەنگە تارتتى. يۈ يىنجاۋ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئۆزىنى قوغداش يۈزىسىدىن قول يانداۋرۇشقا تەمشىلىۋىدى، مەن:

— مىدىرلىما، ئۇلار بىلەن بىللە بارغىن!— دەپ ۋارقىرىدىم.

مەن سۆزلەۋېتىپ ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشتۈم. ئىككى ئەسكەر يۈ يىنجاۋنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالدى. يەنە ئىككى ئەسكەر ئۇنى مىلتىقىنىڭ پاينىكى بىلەن ئىتتىرگەن پېتى ھېلىقى

قورۇ ئىچىگە ئەكىرىپ كەتتى. مەن ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈشۈمگىلا، بىرمۇنچە ئەسكەر كېلىپ مېنى ئورنۇبلىشتى. ئۇلار مېنىڭ بىلىكىمنى تۆتۈۋېلىشتى ۋە ئاشۇنداق چارە بىلەن مېنىمۇ ئىتتىرىپ مېڭىشتى. ئېغىمۇ ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئىشكىنى يايتى. ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش مۇئامىلىگە ئۇچرىدى.

بىز گويا هايۋاندەك هېلىقى قاپقاراڭغۇ قورۇ ئىچىگە هەيدەپ كىرىلدۇق. جورجى قوللىرى باغلانغان هالدا ئۆرە تۇراتتى. بىز ئوچ شۇبىتسىيەلىك ۋە يۇ يىنجاۋ 40 نەپەر ئوفىتسېر - ئەسكەرنىڭ قورشاۋىدا تۇراتتۇق. بىز بۇ ئوفىتسېرلەر ئىچىدىن تۇرپاندىن بىز بىلەن بىللە كەلگەن هېلىقى مۇھاپىزەت ئەترىتىنىڭ بىرقانچە ئىپلاس ئەزاسىنى ۋە كورلىدىكى هېلىقى قوماندانىنىڭ يارەمچىسىنى تونۇۋالدۇق. ئېھتىمال، قاراشەھەرگە كەتتى دېيىلگەن هېلىقى قوماندانىنىڭ ئۆزىمۇ مۇشۇلارنىڭ ئىچىدە بولسا كېرەك. جاڭ تەرى تۇرۇلگەن، چىرايلىرى تاتىرىپ كەتكەن هالدا كەسكىن، ئەمما ئاددىيغىنا سۆزلەر بىلەن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ تۇراتتى. هەربىر ئەسكەر ئۆزىنىڭ قانداق ئويۇن كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتى. بۇ ئىلگىرى ئۇلار كۆپ ئوينىغان ۋە نۇرغۇنلىغان بىگۇناھ كىشىلەرنى هاياتىدىن ئايرىغان ئويۇن ئىدى.

هەربىرىمىزنى ئالتىدىن ئەسكەر قورشاپ تۇراتتى. ئۇلار ناھايىتى جىددىيلەشكەنىدى. بۇلارنىڭ هەممىسى بىرنەچچە سېكۇنت ئىچىدىلا بولغان ئىش ئىدى. بىر ئادەم ئېتىلىدىغان چاغدا، ۋاقتىنى سوزۇشنىڭ هېچقانداق پايدىسى يوق، ئۇ قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە هەممە ئىش هەل بولىدۇ.

يىرىك هەم قوپال بىر قول قولۇمدىن قولچىرىغىمنى تارتىۋالدى. بىر ئەبلەخ بىر تارتقۇشلاپلا چاپىنىمنىڭ توگمىسىنى

يەشتى. ئاندىن چاپىنىمنى سالدۇردى، يەنە بىرسى كۆڭلىكىمنى شىمىنىڭ بېلىدىن تارتىپ چىقىرىپ، ئۆرۈپ بېشىمغا كىيدۈردى. بۇ چاغدا چىرايىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇرىدىغان بىر باندىت تاپانچىسىنى يۇرىكىمگە نوقۇدى. بىرنەچچە جۈپ كۈچلۈك قول بىلىكىمدىن تۇتۇپ كەينىگە قايرىپ، ئارغامچا بىلەن باغلىدى. يۇ يىنجاۋ، جورجى ۋە ئېفلارنىڭ قوللىرىمۇ ئارقىسىغا قىلىپ باغلانغان ۋە مەيدىسى ئېچىپ تاشلانغانىدى. ھەربىر كىشىنىڭ يۇرىكى ئەتراپىغا بىر ۋە بىرقانچە تاپانچا نىشانلىغاندەك قىلاتتى. بۇ قاتىللارنىڭ بارماقلىرى تاپانچىنىڭ تەپكىسىدە ئىدى. ئۇلارنىڭ قايسىبىرى ناۋادا ھويلىنىڭ ئىچىدىكى ئېگىز - پەس يەردە بىرنېمگە پۈتلىشىپ يىقىلىپ كەتسىلا، تاپانچا ئېتىلىپ كەتكەن ۋە بۇ يەنە بىر قېتىملىق تېخىمۇ چوڭ ۋەقەنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشنىڭ سىگنالىغا ئايلانغان بولاتتى.

شۇ ئەسنادا، تاللىق مىلتىقلار شاراق - شۇرۇق قىلىپ قالدى. چۈنكى ئۇلار، مىلتىقنىڭ زاتورىنى ھەربىرىتلەندۈرۈپ ئوققا تۇتۇشقا ھازىرلىنىۋاتاتتى. ئەسكەرلەر بىر رەت بولۇپ تۇرۇشۇپ تاللىق مىلتىقىنى ئېگىز كۆتۈردى. مىلتىقنىڭ ئاغزى بىزگە قارىتىلغان بولۇپ، ئۇلار پەقەت «تەييار بولۇڭلار، ئېتىڭلار!» دېگەن بۇيرۇقنىلا كۈتۈپ تۇراتتى، خالاس.

مەن كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئارىلىقتا بۇ ۋەزىيەتنى ئېنىق كۆرۈۋالدىم. بىردىنلا، پۈتۈن ھاياتىم كۆز ئالدىمدىن لاپىيدە ئۆتۈپ كەتتى. مەن دۆلىتىمدىكى سۆيۈملۈك يۇرتۇمنى، ھاياتىنىڭ جاۋابكارلىقى مەندە بولغان ئاشۇ ياشلارنى ۋە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن دوكلات بېرىشىم شەرت ئىكەنلىكىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. بىز 30 سېكۇنت ئىچىدىلا ئېتىلىپ كېتىدىغان بولدۇق! ئاھ! قۇتقازغۇچى تەڭرىم، ئۆزۈڭ كۆرۈپ تۇرۇپسەن، بۇنىڭغا ھەرگىز بولمايدۇ! ئۇچ خىزمەتدىشىم بىلەن مېنىڭ ھاياتىم

بىر يۇك ئاپتوموبىلىدىن كۆپ ئەۋزەل. مەن ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، چاقماق تېزلىكىدە جورجىغا قاراپ:

ــ بىز ئېتىپ تاشلىنىدىغان بولدۇق، ئۇلارغا بۇگۈن ئاخشام ئاشۇ يۇك ئاپتوموبىلىنى بېرىشكە ماقۇل بولايلى!ــ دەپ ۋارقىرىدىم.

جورجى ــ هەممىدىن ئېگىز بۇ كىشى تەمكىن ۋە تۆۋەن ئاۋازادا مېنىڭ سۆزۈمنى تەرجىمە قىلىپ بەردى. روهىي هالەتتىكى جىددىي يۈزلىنىشتە ئۆزگىرىش بولدى، چەمبەرچاس باغلانغان مۇسكۇللىرىمىز بوشىتىلدى. تاللىق مىلتىقلار پەسكە چۈشۈرۈلۈپ يېڭى بۇيرۇق بېرىلدى:

ــ بۇ قېرىنى ئەكېتىپ، ياشلىرىغا ئوبدان قارىڭلار.

دەسلەپتە بىلىكىمنى قايرىپ باغلىغان هېلىقى ئەسكەر ئەمدى ئارغامچىنى يېشىپ، ئىككى قولۇمنى بوشىتىۋەتتى. ئىككى ئەسكەر كېلىپ مېنى ئىتتىرىپ ئۆيگە ئەكىردى، ئاندىن بىر ئورۇندۇقنى شام ياندۇرۇقلۇق شىرەنىڭ تۆۋىگە تارتىپ قويدى. مەن ئولتۇرۇپ تاماكا چەكمەكچى بولدۇم. بىراق، تاماكا قۇتىام يوق تۇراتتى، يانچۇقۇمدىكى باشقا نەرسىلەرمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، سائىتىم ئۆز جايىدا تۇراتتى. باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىمۇ يوقالغانىدى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى بىرنەچچە مىنۇت ماڭا ئاجايىپ ئۇزاق تۇيۇلۇپ كەتتى.

ــ ئۇلار كىرمەمدۇ؟ــ دەپ سوردىممەن ئالدىمدا خۇددى چىلبۆرىدەك تىكىلىپ تۇرۇشقان مۇھاپىزەتچىلەردىن.

ــ ئۇلار هازىر كىرىدۇ،ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى ئۇلار.

لېكىن، ئۇلار كىرمىدى. مەن ئولتۇراتتىم، كۆڭلۈم ناهايىتى بىئارام ئىدى، دوستلىرىمنىڭ ئۆلۈمىدىن دېرەك بېرىدىغان ئۇچ پاي مىلتىق ئاۋازىنى ئاڭلاشقا هەرقاچان تەييار ئىدىم.

— ئۇلار كىرىشكە ئاز قالدىمۇ؟
— ئۇلار ھازىرلا كىرىدۇ!
ئەمما، ئۇلار ھېچ كۆرۈنمەيتتى. تەشۋىشلىك ھېسسىيات مېنى ئازابلىماقتا ئىدى، مەن بىردىنلا دەس تۇردۇم - دە، ھويلىغا ئېتىلىپ چىقىپ زادى نېمە بولغانلىقىنى يېقىن بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرمەكچى بولدۇم. ئىككى ئەسكەر گويا تۆمۈر تامدەك شاپپىدە كېلىپ مېنى توستى ۋە ماڭا ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ سائەت 10 يېرىم بولغان چاغ ئىدى. ھەممە ئىشلار ناھايىتى كەلسە بىرنەچچە مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا بولغانىدى. مەن كۆرۈنۈشتە تەمكىن تۇرغىنىم بىلەن، ئىچىم تىت - تىت بولۇپ ئوتتەك ئۆرتىنىۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇلار يۇ يىنجاۋنى قاتتىق ئىتتىرگىنىچە ئۆيگە ئەكىردى. يۇ يىنجاۋ ۋارقىراپ تۇرۇپ:
— ئۇلار ئاپتوموبىلنى بېرەمسىلەر - بەرمەمسىلەر دەپ ئەك ئاخىرقى سۆرۈكنى قويدى، — دېدى.
— ئۇلارغا دەپ قوي، بۇگۈن ئاخشام ئاپتوموبىلنى چوقۇم مۇشۇ يەرگە ئەكىلىمىز، شەرتىم شۇكى، سېنى، جورجى ۋە ئېفنى باغلاقتىن بوشىتىۋېتىشى ۋە شۇنىڭسىيەلىك ئاۋۇ ئىككىيلەننىمۇ قېشىمغا ئەكىرىشى كېرەك.
ئىككى كىشى كېلىپ يۇ يىنجاۋنىڭ قولىنى يېشىۋەتتى، يۇ يىنجاۋ قوللىرىنى سىلكىپ ھەربىرىگە قاراپ تۇرۇپ:
— ئۇلار بەك چىڭ باغلىۋېتىپتىكەن، بىلەكلىرىم ئاغرىۋاتىدۇ، قوللىرىم قولىشىپ قالدى، — دېدى.
دەل شۇ چاغدا جورجى بىلەن ئېفنى ئەكىرىشتى، جاك سەنيۇن ئۇلارنىڭ قوللىرىنى بوشىتىۋېتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.
بىز پۈتۈنلەي جاڭگىلنىڭ چۈشۈپ قالدۇق. ئۆي ئىچى

ئەسكەرگە لىق تولدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىشكتە بىر قاراۋۇل تۇرغۇزۇلدى. ئۇلار قوللىرىغا تاللىق مىلتىق بىلەن تاپانچا ئېلىۋالغانىدى. ئەمدى جاڭ سەنيۇن نېمە قىلىمەن دېسە شۇنى قىلالايتتى.

— بىزگە بىر يۈك ئاپتوموبىلى، بىر شوپۇر ۋە ئاقسۇغا بېرىشقا يەتكۈدەك بېنزىن كېرەك. يۈك ئاپتوموبىلى ھازىرلا مۇشۇ يەرگە كەلتۈرۈلۈشى كېرەك. ئاپتوموبىل كەلتۈرۈلۈشتىن بۇرۇن سىلەر (يۇ يىنجاۋ بىلەن مېنى دېمەكچى) مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭسىلەر.

موڭغۇللاردىن بىرنى بۇ باندىتلارغا يارەملىشىشكە ئەۋەتىش بەكمۇ تاش يۈرەكلىك قىلغانلىق بولاتتى. ئېنى ئەمدىلا 20 ياش ئىدى. جورجى ئەۋەتىشكە تېگىشلىك بىردىنبىر كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مەن بۇيرۇق چۈشۈرۈشتىن بۇرۇن بۇ ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئېلىشنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

جورجى بىلەن ئېنى ئەسكەرلەرنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا بۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. كىچىك ئاپتوموبىل يەنىلا توختىتىپ قويۇلغان جايىدا تۇراتتى. ئۇلار پىيادە بارماقچى بولدى. ئېنى كىچىك ئاپتوموبىل ئىچىگە بىر قاراپ بېقىپ، ئاندىن ئۇنى قولۇپلاپ قويماقچى بولدى. لېكىن، كىچىك ئاپتوموبىلغا ئەسكەرلەر پەۋەس چىقىۋالغانىدى. مەن ئېنقا كىچىك ئاپتوموبىلدا ھۆججەت - ئالاقە سومكامنىڭ بار - يوقلۇقىغا قاراپ بېقىشنى، سومكا يوقالغان بولسا، دەرھال كېلىپ ماڭا مەلۇم قىلىشنى ئېيتقانىدىم. سومكىدا مېنىڭ خاتىرىلىرىم، بىزنىڭ پاسپورتلىرىمىز ۋە باشقا مۇھىم نەرسىلىرىمىز بار ئىدى. ئېنى قايتىپ كەلمىدى، دېمەك سومكا ئوغرىلانمىغان بولسا كېرەك.

جورجى بىلەن ئېنى بىز بار قورۇنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ، شوپۇرلارنىڭ ياتقىغا كېتىۋاتقاندا، مۇھاپىزەتچىلەر:

ــ توختـا! يەنە بـر قەدەم ماڭـدىغان بولـساڭ ئېتـپ تاشلايمىز، ــ دەپ قاتتىق ۋارقىراپتۇ.

روشـەنكى، ئـۇلار خېمـل، بـانگىمون، چـېن زۇڭچـى، گـۇڭ جىچېـڭ ۋە باشـقا شـوپۇر ھەم خىزمەتكارلارنـىڭ ئـۆزلىرىگە ئـوق چىقىرىپ قېلىشىدىن قورققان.

جـورجى تەمكـىن ھالـدا: «ئـاپتوموبىلنى تەييـارلاش ئۈچـۈن ئالـدى بـىلەن ئاپتوموبىلـدىكى نەرسـىلەرنى چۈشـۈرۈپ، ئانـدىن ئاقسـۇغا بېرىـشقا كېتەرلىـك بېنـزىن، ماتېرىيـال ۋە سـايمانلارنى قاچىلاشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، ماڭا تولـۇق ھەرىـكەت ئەركىنلىكـى بېرىلىـشى كېـرەك» دەپتـۇ. ئـۇلار بـۇ گەپـكە قوشـۇلۇپتۇ. تـاللىق مىلتىق ۋە تاپانچا تۇتقان ئىككى ئەسكەر ئـۇ نەگە بارسـا شـۇ يەرگە بېرىپ، ئۇنى نازارەت قىپتۇ.

بـانگىمون كاڭغـا چىقـىپ، ئۇيقـۇ دېگىزىغـا چـۆمگەنىكەن. قولىـدا تاپانچـا تۇتقـان بـر ئەسـكەر ئـۆيگە كىرىـپ، قـاتتىق ئـاۋاز بـىلەن ۋارقـىراپ، ئـۇنى ئورنـىدىن تـۇرۇپ كىيىملىرىنـى كىيىـشكە بۇيرۇپتـۇ. خېمـل ھەممـىدىن بـۇرۇن ھويلىغـا چىقـىپ بـوپتىكەن، ھېچكىمنىڭمۇ ئۆيده تۇرۇشىغا رۇخسەت قىلىنماپتۇ. ئۇلار نـېمە ۋەقە بـولغىنىنى بىلەلـمەي، ھەممـىسى قـۇرۇق قـول ھالـدا تۇتـۇپ تۇرۇلۇۋاتقان يۇ يىنجاۋ بىلەن مەندىن قاتتىق ئەنسىرەپتۇ.

يۇ يىنجاۋ بىلەن مەن جاڭ سەنيۇننىڭ گۆرۈگە تۇتۇپ قويغان ئادىمى سۇپىتىده شام يانىدۇرۇلغان ھېلىقى شىره يېنىدا بىر يېرىم سائەت ئولتـۇردۇق. جـاڭ سـەنيۇن ئۆزىنىـڭ ئۇشـتۇمتۇت قىلغـان ھۇجـۇمى ۋە بىزنـى بويسـۇنۇشقا مەجبۇرلىغـان ئۇسـۇلىدىن مەمنـۇن بولغان بولسا كېرەك، بارا ـ بارا مۇلايىملىشىپ قالـدى. ئـۇ مۇنـداق دېدى:

ــ مېنىـڭ سـىلەرگە بۇنـداق مۇئـامىله قىلىـشىم كۆڭلـۈمنى ئېچىش ئۈچۈن ئەمەس. ما جۇڭيىنگنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىش ـ

قىلماسلىق، مەن ئۇچۇن ئېيتقانداڭ، ھايات - ماماتىمغا مۇناسىۋەتلىك بىر ئىش. مەن سىلەرنىڭ مېنى قورال كۆچى ئىشلىتىشكە مەجبۇرلىغانلىقىڭلاردىن ئەپسۇسلىنىمەن. سىۋۇبت ئىتتىپاقى شىمالىي شىنجاڭ، ئىلى، چۆچەك ۋە ئالتايىنى ئەمدىلاتىن ئىشغال قىلدى. ما جۇڭگىنىڭ بىلەن ئىتتىپاق ئورناتقان ئىلىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەن جىاڭجۇن ئۆلتۇرۇلدى. ئۇرۇمچىمۇ رۇسلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىندى. بۇ ئىشلار ما جۇڭگىنى ئىنتايىن خەۋپلىك شارائىتقا چۈشۈرۈپ قويدى. ما جۇڭگىنىڭ يېڭى ھەربىي ۋەزىيەتكە ئاساسەن، ئۆزىنىڭ كۈچا ۋە ئاقسۇدىكى قىسىملىرىغا يېڭى بۇيرۇق چۈشۈردى، بۇ ھايات - ماماتقا مۇناسىۋەتلىك مەسىلە، شۇڭلاشقا بىزگە سىلەرنىڭ بىر ئاپتوموبىلىڭلارنى ئارىيەت ئېلىشتىن ئۆزگە ئامال بولمىدى. بۇگۈن تېلېفوندا يەتكۈزۈلگەن بۇيرۇق — مۇتلەق شۇ بويىچە بېجىرىشكە تېگىشلىك بۇيرۇق. سىلەرنىڭ يول قويغىنىڭلار بەكمۇ ياخشى بولدى، بولمىسا ھەرقانداق ئىش چىقىشى مۇمكىن ئىدى. مەن ھېچنېمىگە تارتىشمايمەن، ھېچنېمىدىن ئۈمىد كۈتمەيمەن. مەن پات ئارىدا كۈچا ياكى ئاقسۇدا ئۆلۈشۈم مۇمكىن. مەن ئېتىلىشتىن بۇرۇن سىلەرگە دېگەن گەپلىرىمنىڭ مەخپىيەتلىكىنى قاتتىق ساقلاڭلار.

ئۇ جىددىي تۇس ئالغان ھالدا جىمجىت ئولتۇرۇپ ئۇزاق خىيال سۈرگەندىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

— مەن ۋە تۇرپاندىن بىللە كەلگەن خىزمەتداشلار ھەم بىر قىسىم ئەسكەرلەر بۈگۈن ئاخشام سىلەرنىڭ يۈك ئاپتوموبىلىڭلارغا ئولتۇرۇپ كورلىدىن ئاقسۇغا قاراپ ئاتلىنىمىز. شوپۇرۇڭلار شۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن قويۇپ بېرىلىشى ھەمدە ئاپتوموبىلنى شۇ يەردىن ھەيدەپ ئۇدۇل قېشىڭلارغا قايتىپ كېلىشى مۇمكىن. ئەگەر خالىساڭلار، مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرساڭلار بولىدۇ ياكى بىز بىلەن

بىللە ئاقسۇغا بارساڭلارمۇ بولىدۇ. لېكىن، ئۇچ كۈنگىچە يولغا چىقماي تۇرۇپ تۇرۇڭلار، ئەڭ بالدۇر دېگەندىمۇ ئۆگۈنلۈككىچە تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار.

— بىزدىن يۇڭ ئاپتوموبىلى ئارىيەت ئالغانلىقىڭىز ئۈچۈن بىر پارچە ھۆججەت قىلىپ بېرىڭ، — دېدىممەن گەپ قىستۇرۇپ، — سىلەر ئىشلىتىپ كەتكەن بېنزىن بىلەن كىرسىنىنمۇ قايتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

جاڭ ھۆججەت بېرىشنى رەت قىلدى. بۇ بىر يۇڭ ئاپتوموبىلىنى يوقتىپ قويغان بىلەن باراۋەر ئىدى. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا مۇنداق دېدىم:

— مېنىڭ ئەجەبلىنىدىغان يېرىم شۇكى، ما جۇڭيىڭ ئۆزى ئىشغال قىلغان رايونلارغا بىزگە قىزغىن مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنىدى، لېكىن ئۇنىڭ قىسىملىرى ئۇنىڭ مېھمانلىرىغا زوراۋانلىق قىلماقتا، ھەتتا مەركىزىي ھۆكۈمەتكە تەۋە نەرسىنى ئارىيەت ئالغانلىقىغا ھۆججەت قىلىپ بېرىشتىن ئىبارەت شۇنچىلىك بىر ئاددىي مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىشنىمۇ رەت قىلماقتا.

ئۇ مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ تەكرارلىدى:

— بۇ ئۇرۇش ۋاقتى، ئۇرۇش ۋاقتىدا قانۇن يوقى مەجبۇرىيەت دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ چەكلەش كۈچى بولمايدۇ. مەن پەقەت ما جۇڭيىڭنىڭ بۇيرۇقىنىلا ئىجرا قىلىمەن، باشقا ئامالىم يوق.

دەل شۇ چاغدا كوچا تەرەپتىن يۇڭ ئاپتوموبىلىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاپتوموبىل دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختاپ، جورجى بىلەن بانگېمون كىرىپ كەلدى. بانگېمون يۇ يىنجاۋ بىلەن مېنىڭ راستتىن ھايات ياكى ھايات ئەمەسلىكىمىزنى كۆرۈپ باقماقچىدى.

بىز ئورنىمىزدىن تۇردۇق. جورجى تۇرار يېرىمىزگە بېرىپ

ئۆزىنىڭ يۈك - تاقىسىنى تېڭىپ تەييارلاپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن دەررۇ قايتىپ كېلىپ جاڭ سەنيۈنگە ئۆزىنى مەلۇم قىلىشقا رۇخسەت ئالدى. جاڭ سەنيۈن بىزنى كىچىك ئاپتوموبىلىنىڭ يېنىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. بىز ئاپتوموبىلغا چىقىپ تۇرار جايىمىزغا قايىتتۇق. بۇ چاغدىمۇ ئاپتوموبىلىنىڭ ئىشىكى يېنىدىكى دەسسىگۈچتە ئىككى ئەسكەر بار ئىدى. بۇ بازار ئۆلۈك بازارغا ئايلانغانىدى، كوچىلاردا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى، بىرەر چىراغنىڭ يورۇقىمۇ چېلىقمايتتى، ھەتتا بىرەر ئىتنىڭ ھاۋشىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى.

بىز تۇرغان ئۆيدە ھەممەيلەن ئىنتايىن تىت - تىت بولۇشقان ھالدا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار بىزنىڭ شۇنچە ئۇزاق ھايال بولغانلىقىمىزغا بەكمۇ ھەيران قېلىشقانىدى. بىز قايتىپ كەلدۇق، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ خۇشاللىقىنى باسالماي قالدى. يۇ يىنجاۋ ئىككىمىز بۇ كۆڭۈلسىز ۋەقەنى ئۇلارغا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردۇق، بۇنى خىزمەتكارلىرىمىزمۇ ئاڭلىدى. ئۇلار تۇنگان ئەسكەرلەرگە بەكمۇ نەپرەتلەندى، ئۇلارنى ئەبەدىي دوزىخىي بولۇپ كەتسۇن دەپ قارغىدى.

بىز باغلانغان ۋە قىسمەن كېيىملىرىمىز سالدۇرۇلغان چاغدا، ئەسكەرلەر قولچىرىغىمىز، بىر - ئىككى سائىتىمىز، تاماكىلىرىمىز، ھەتتا يۇ يىنجاۋنىڭ يانچۇقىدىكى بىر دانە تېرمومېتىرنىمۇ ئوغرىلىۋاپتۇ. ئۇلار يەنە كىچىك ئاپتوموبىلىمىزدىكى «سەيىس» ماركىلىق دۇربۇنىنمۇ ئەكېتىپتۇ. مەن ئەسكەرلەرنىڭ بۇ نەرسىلەرنى ئەكەتكەنلىكى توغرىسىدا جاڭ سەنيۈنگە ئېتىراز بىلدۈرگەن بولساممۇ، لېكىن ئۇ ئىزدەپ تاپالمىدۇق دېگەن جاۋابنى بەردى. ۋاھالەنكى، بۇلار باشقا ئىشلارغا سېلىشتۇرغاندا ئانچە مۇھىم ئىش ئەمەس ئىدى، چۈنكى بۇ نەرسىلەر بىزدە زاپاس بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھۆججەت - ئالاقە سومكامنى ئېلىپ كەتمىگەنلىكى

خۇشاللىنارلىق ئىش ئىدى، بىزنىڭ تىرىك قايتىپ كەلگەنلىكىمىز بولسا كىشىنى تېخىمۇ خۇشال قىلىدىغان ئىش ئىدى.

بىزنىڭ كىشىلىرىمىز جاڭ سەنيۈن ۋە ئۇنىڭ ھېلىقى بىر توپ جاللاتلىرىنى ھەدەپ غەزەپ بىلەن قارغاۋاتقان چاغدا، مەن جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدىم: «ئاشۇنداق قاپقاراڭغۇ ھويلىدا ئۇنىڭ ئۆزىگە ئەڭ زور دەرىجىدە ھاي بېرىپ، بىزنى ئېتىپ تاشلىمىغانـ ـلىقى بىر دانە ئالتۇن ئوردىن بىلەن تارتۇقلاشقا تېگىشلىك ئىش، بىز ھەقىقەتەن گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەلدۇق - دە.» يۈ يىنجاۋ، جورجى ۋە ئېپلار ئەگەر مەن ماقۇل دېمىگەن بولسام، جاڭ سەنيۈننىڭ، ھېلىقى قوماندان ۋە ئۇنىڭ يارەمچىسىنىڭ دەرغەزەپ بولۇپ، ھېچنېمىگە قارىماي ئوق چىقىرىشقا بۇيرۇق بېرىپ قالىدىغانلىقىغا؛ ناۋادا غەزىپى قاينىپ تاشقان جاڭ سەنيۈن ئاشۇ مىنۇتتا ئەقلىنى يوقتىپ، «ئېتىڭلار» دەپ ۋارقىرىغان بولسا، ئىشنىڭ تۈگىشىدىغانلىقىغا، قالغانلارنىڭمۇ ئۇنىڭ تەرىپىدە تۇرىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى. ئىش يامانلىشىپ ھەربىي بۇيرۇقنى تېز يەتكۈزۈشكە ۋە ما جۇڭيىنىڭ قېچىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالغاندا بولسا، ھېچكىممۇ ئۇنىڭ دۈشمەنلىك ساقلىغان چەت ئەللىكلەرنىڭ مەجبۇر قىلىشى ئارقىسىدا قىلغان - ئەتكەنلىرىنى ئەيىبلەپ يۈرمەيتتى. ئەگەر ئۇ كېيىنكى ئۇسۇلنى قوللىنىپ بىز تۆتىمىزنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن بولسا، باشقا بىر تەدبىر قوللىنىشقا توغرا كېلەتتى، يەنى بىزنىڭ قونالغۇمىزنى ئىشغال قىلىپ، قالغان بارلىق ئادەملىرىمىز ـ غوجايىن ۋە خىزمەتكارلارنى ئېتىپ تاشلاشقا، ھەتتا ئۆلگۈچىلەرنىڭ ھەممە ئىز - پىزلىرىنى يوقىتىپ تاشلاشقا توغرا كەلگەن بولاتتى. لېكىن، ئۇ چاغدا شوپۇرى بولمىغان يۈك ئاپتوموبىلىمۇ ھېچقانداق كارغا كەلمىگەن ۋە ئۇلار ما جۇڭيىنىڭ قوشۇنىدىن شوپۇر ئىزدەشكە مەجبۇر بولغان بولاتتى. ئۇلار ئېھتىمال، بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىزغا

جەددىي ئېھتىياجلىق بولغاچقا، بىزنى تىرىك قالدۇرغان بولسا كېرەك.

ئاشۇ كۆڭۈلسىز كېچە يېتىپ كېلىش ئالدىدا ئېنى ماڭا:

ــ كىمكى سىزنىڭ بىرەر تال مويىڭىزغا چېقىلىدىكەن، مەن خۇددى لالما ئىتنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەندەك، ئۇنى ئېتىپ تاشلايمەن، ــ دېگەنىدى.

ــ شا كېچىك، ئۇنداق قارامليق قىلما، ــ دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدىممەن، ــ بولمىسا، سەنمۇ، مەنمۇ ۋە باشقىلارمۇ ئۇلار تەرىپىدىن ئۇجۇقتۇرۇلۇپ كېتىشىمىز مۇمكىن.

ئاشۇ قورقۇنچلۇق كېچىدىكى ھەل قىلغۇچ مىنۇتلاردا ئۇچ خىزمەتدىشىم ئىنتايىن سوغۇق قان ۋە ئېغىر - بېسىق بولدى. بىزنىڭ قوراللىرىمىز يوق ئىدى، ۋاھالەنكى بىزنىڭ دۈشمەنلىرىمىز بىزگە قارىغاندا ئون ھەسسە كۆپ ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممىسى تولۇق قوراللانغانىدى. يۇ يىنجاۋنىڭ بىمالال، تەمكىنلىكى كىشىدە ئاپىرىن - تەھسىن تۇيغۇسىنى قوزغايتتى، ئۇ قىلچىمۇ قورقۇنچاقلىق قىلمىدى. پاراكەندىچىلىك تازا يۇقىرى دەرىجىگە يېتىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىكى سالدۇرۇلغان ۋە ئىككى قولى ئارقىسىغا قىلىپ باغلانغان چاغدا، ئۇ مەردانە ئاۋاز بىلەن توۋلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېگەنىدى:

ــ سىلەر تازا قاپ يۈرەك بىر توپ مەلئۇنلار ئىكەنسىلەر! سىلەر قاراپ تۇرۇپ نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىللىرىگە، شۇنداقلا ما جۇڭگىنىڭ مېھمانلىرىغا قول سىلىشقا پېتىنغۇچى بولدۇڭلارمۇ؟ سىلەر ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسىلەر!

ــ بۇ يەردە ۋە بۇ يەرگە كەلگۈچە يول ئۈستىدە سىلەر تەلۈلەرچە كۆرەڭلەپ خۇدۇڭلارنى بىلمەي قالدىڭلار، زورلۇق - زۇمبۇلۇق قىلدىڭلار، ــ دېيىشكەنىدى ئەتراپىمىزدىكى ئەسكەرلەر جاۋاب بېرىشىپ، ــ ئەمدى نۆۋەت بىزگە كەلدى.

بىز ياتىقىمىزدىكى كالۇش ئۇستىدە ئىدۇق. تۇن ئاستا - ئاستا ئۆتۈپ باراتتى. شۇ تاپتا سائەت 1 بولغانىدى. تەلەپ بويىچە، جورجى سائەت 2دە جالۇش سەنيۇنىنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىشى كېرەك ئىدى. ئەسكەرلەر ئۇزۇلمەي كېلىپ يېڭى بۇيرۇق يەتكۈزۈپ تۇراتتى. سائەت 2 بولاي دېگەن چاغدا بىر ئەسكەر كىرىپ جورجىنىڭ سائەت 4 كېچە ئۇخلىۋالسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى بەلكىم جورجىنىڭ قېچىپ كەتكەن - كەتمىگەنلىكىنى، بىزنىڭ تۆت ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ قاچقان - قاچمىغانلىقىمىزنى بىرقۇر ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېقىشتىن ئىبارەت بولسا كېرەك.

جورجى ئۇخلىماستىن بۇرۇن، ھېچقايسىمىزنىڭ ئۇخلىغۇسى كەلمەيتتى، چۈنكى ھەممىمىز بۇنى ئاخىرقى بىر قېتىملىق يۈز كۆرۈشۈش دەپ قارايتتۇق. ئۇ تۇنگانلار بىلەن بىرگە بولغان چاغلاردا، مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلەرنىڭ چېكىنىش يولىدا ئاشكارىلاشقا بولمايدىغان بەزى ئىشلىرىنى چېلىقتۇرۇپ قېلىشى مۇقەررەر ئىدى. شۇڭا، ياۋۇز تەبىئەتلىك بۇ يولۇچىلار ئۆز مەنزىلىگە يېتىۋالغاندىن كېيىن، ئۇنى دەرھال ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. جورجىنىڭ ئۆزىمۇ بىز بىلەن يەنە بىر قېتىم دىدار كۆرۈشەلەيدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. خوشلىشىشقا ئاز قالغان چاغدا، ئۇ مەندىن شۇنچىسىيە تىلىدا بىرنەچچە ئابزاس ھەمدۇسانا ئوقۇشنى تەلەپ قىلدى، مەن ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدىم.

شۇ كۈنى كېچىدە يۈز بەرگەن بىر قاتار ۋەقەلەر تەبىئىي ھالدا بىزنى تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنى لوپنورغا ۋە قەشقەرگە بارىدىغان ئىككى شۆبە ئەترەت قىلىپ ئايرىش توغرىسىدىكى پىلانىمىزدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر قىلدى. روشەنكى، بىز بىرگە بولۇشىمىز كېرەك ئىدى، ئايرىلىپ كېتىپ كۈچىمىزنى

ئاجىزلاشتۇرۇشقا بولمايتتى.

يېڭى پىلانىمىز پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتى بويىچە جورجىنىڭ ئاپتوموبىل ئىزىدىن مېڭىپ، تاكى ئۇنىڭ ئۆلۈك - تىرىكىنى تاپمىغۇچە توختىماسلىقتىن ئىبارەت ئىدى.

جورجى تەكشۈرۈش ئەترىتى ئۆزىنىڭ بىخەتەرلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، تېزدىن لوپنوردىكى قۇملۇققا قېچىپ، ئۇ يەردىن بىر ئامال قىلىپ دۇنخۇاڭ ئارقىلىق خانلىق يولىنى بويلاپ لەنجۇغا بېرىۋېلىشى كېرەك دېگەن قاراشتا جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇردى. ئۇ: «بىر ئادەمنى قۇربان قىلىپ باشقىلارنى قۇتۇلدۇرۇش ھامان پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغىنىدىن ياخشىراق» دەپ ھېسابلايتتى.

مەيلى شۇ ۋېتېسىيەلىكلەر بولسۇن، مەيلى خەنزۇلار ياكى موڭغۇللار بولسۇن، ئارىمىزدىكى ھېچكىمۇ جورجى بىلەن قايتا ئۇچراشماسلىق توغرىسىدىكى پىكىرلەرنى قوبۇل قىلىشقا ئۇنىمايتتى. مەن ھەتتا ئۇنىڭ قويغان تەكلىپىنى بىر ھەققانىي ئادەم قوللىنىشقا تېگىشلىك چارە ئەمەس دېگەن بولسامۇ، يەنىلا ئۇنى قايىل قىلالمىدىم. بىر ئادەم ئۈرىغا چۈشۈپ كېتىۋاتسا، ئۇنى قۇتۇلدۇرماي قاراپ تۇرۇشقا بولمايتتى. ئەگەر بىز ئۇنى قاراپ تۇرۇپ غەربىي چېگرا رايونىدا سەرسان بولۇپ يۈرۈشكە قويۇۋەتسەك، ئۇنداقتا، پۈتۈن دۇنيا بىزنى ئەيىبلىشى مۇمكىن.

شۇ كۈنى كېچە ھېچقايسىمىز ئۇخلىمىدۇق. تاڭ سەھەردىلا جورجى ياتقىغا كىرىپ لەنتىنى خەۋەرنى كۈتتى. سائەت 7 بولغاندا، بىر ئەسكەر كىرىپ، ئۇنىڭغا جاڭ سەنيۈننىڭ ھۈزۈرىغا بېرىشىنى ئۇقتۇردى. بۇ چاغدا مەن ئويغاق بولغاچقا، ئۇنىڭ خىيلىنىڭ ياتقىغا كىرىپ بىر ئىستاكان قەھۋە ئىچكىنىنى سېزىپ تۇردۇم، ئۇ كېچىچە كىرپىك قاقماي چىققانىدى. مەن ئۇنى ياتقىمىغا چاقىردىم، بىز چىڭ قول سقىشتۇق، مەن ئۇنىڭغا:

— سېنى تەكرىم ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! سەن ئاقسۇدا بىزنى كۈتۈپ تۇرغىن، بىز ئەتىلا يولغا چىقىمىز، — دېدىم.

بىزگە ئۇنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ كېتىۋاتقان ئايىغ شەپىسى ئاڭلاندى. دەرۋازا ئۇنىڭ كەينىدىن جالاقدە تاقالدى - دە، ئۇ ياخشى - يامانلىقنى بىلگىلى بولمايدىغان بۇ تەۋەككۈل سەپەرگە ئاتلاندى.

جورجىنى ئىزدەش

6- مارت ئەتىگەندە، يۇ يىنجاۋ ئىككىمىز ھاكىمنى يوقلاپ باردۇق. ئۇ كېچىچە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن خەۋەردار بولغاچقا، بىزدىن ياردىم بولغانلار بار - يوقلۇقىنى سورىدى. ئارقىدىنلا بىز ھېلىقى قوماندانلىقى ياردەمچىسى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەتە ئەتىگەن كۈچاغا قاراپ يولغا چىقىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق. كۆڭلىمىزدىكى گەپلەرنى توغرىدىن - توغرا ئاشكارىلىغىنىمىز تۈزۈك ئىدى. بولمىسا، ئۇلار بىزنى مەھبۇس ئورنىدا تۇتۇپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى. قوماندانلىقى ياردەمچىسى بولغان بۇ ھارامزادە ئالدىنقى كېچە بولۇپ ئۆتكەن زوراۋانلىقنىڭ ھەقىقىي پىلانلىغۇچىسى بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئۆزىنى بىلمەسكە سېلىۋېلىپ، بىزگە يولدا ھېچقانداق توسالغۇ يوقلۇقىنى ئېيتتى. بىز دېپلوماتىيە سىياسىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنىڭ تەقدىم قىلغان ئىككى قوي، ئالتە توخۇسىنى قوبۇل قىلدۇق.

بىز تۇرغان قورۇ تاماشا كۆرىدىغان ئامما بىلەن لىق تولدى. بۇلار ئاساسلىقى قېرىلار ۋە بالىلار ئىدى. بەزى ئۇيغۇرلار ئۆز كۆز قاراشلىرىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلدى. «بۇ تۇنگان ئەسكەرلەر،— دېدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىرەيلەن،— بىز كەمبەغەللەرنىڭ بېشىمىزغا بالا، جېنىمىزغا جازا بولدى. ئۇلار قېنىمىزنى شورىماقتا، بىز ئاچلىقتىن ئۆلەي دەپلا قالدۇق».

كىشىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر ھېلىقى ھاكىم يامۇل

دەرۋازىسىنىڭ تېمىغا خەنزۇ يېزىقىدا بىر پارچە ئېلان چاپلىغان. ئۇنىڭدا:

«قوماندان جاناب! ئۆلتۈرمەكچى بولسىڭىز، مېنى ئۆلتۈرۈڭ، مەن كۈلۈپ تۇرۇپ ئۆلىمەن. لېكىن، مەن سىزدىن قول ئاستىمدىكى پۇقرالىرىمغا رەھىم قىلىپ قويۇشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن» دەپىلگەن.

مۇشۇ ئېلان تۈپەيلىدىن، بىر بۇيرۇق چىقىرىلغان، بۇيرۇقتا ئېلىنغان بارلىق نەرسىلەرگە ئۆز باھاسى بويىچە پۇل بېرىش تەلەپ قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ بۇيرۇققا ھېچكىممۇ پىسەنت قىلمىغان. ئەسكەرلەر يەنىلا ئىلگىرىكىدەك خالىغانچە بۇلاڭ - تالاڭ قىلىۋەرگەن. بۇنىڭ بىلەن بازاردىكى دۇكانلار تاقالغان.

بىر بوۋاي سۆزلەپ كېلىپ: «ئۇلار بىزنىڭ بۇغداي، گۈرۈچ، تۇخۇم، توخۇ، ئۆردەكلىرىمىزنى ئېلىپ كېتىشتى، ئات، كالا، قوي، ئېشەكلىرىمىزنى ھەيدەپ مېڭىشتى، بىراق بىر تىينىمۇ پۇل بەرمىدى» دېدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھازىر كورلىدا 200ـ300 ئائىلىنىڭ ئۇيغۇر، 50 ئائىلىلىك تۇنگان بار ئىكەن، لېكىن خەنزۇلاردىن بىر ئائىلىلىكمۇ يوق ئىكەن.

شۇ كۈنى بىز پۇتۇن بىر كۈن تەييارلىق خىزمىتىنى ئىشلەش ۋە لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش بىلەن بولدۇق. بىز 7- مارت كۈنى سەھەردە كورلىدىن يولغا چىقتۇق. بىز جورجىنىڭ ئورنىغا ئېغىنى تەيىنلەپ، ئۇنى تېخنىك ئىشلىرى ۋە شوپۇرلارغا مەسئۇل قىلدۇق، نۇرغۇن ئادەملەر كوچىغا چىقىپ بىزگە قارىشىپ قالدى. بىز مۇھاپىزەتچى قىسىملىرىنىڭ ئىشتابى ئالدىدىن ئۆتتۇق. بۇ چاغدا ئۇنىڭ دەرۋازىسىغا پوست قويۇلمىغانىكەن. بىز تۇنجى قېتىم كېچىدە تەكشۈرۈپ ئۆتكەن كۆنچى دەريا سىنىڭ كۆۋرۈكىنى ھازىر گۇڭ جىچېڭ يەنە بىر قېتىم تەكشۈردى. ئۇ كۆۋرۈكنىڭ

ئېغىرلىقىمىزنى كۆتۈرەلەيدىغانلىقىغا ھۆددە قىلدى. يول بويلىرى بىزگە قىزىقسىنىپ قاراپ تۇرغان كىشىلەر بىلەن توشقاندى. ئەمما، بىز بوستانلىقنىڭ ئەڭ چېكىگە يېقىنلاشقاندىن كېيىن، كىشىلەر بارا - بارا ئازايدى. يول بويلىرىدىكى سۆگەت، قارىياغاچ دەرىخى ۋە تېرەكلەرنىڭ شاخلىرى يولغا قويۇق سايە تاشلاپ، كارىدور ھاسىل قىلغانىدى.

بىز تاش يولغا چىقىپ، بىز زادىلا ئۇنتۇيالمايدىغان بۇ كىچىك بازار — كورلىنى ئارقىمىزدا قالدۇردۇق. بۇنىڭدىن 38 يىل بۇرۇن مەن كورلىنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇچراشقانىدىم. ئەينى ۋاقىتتا، تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ غوجىدارى ئىسلامباي بازاردا ئەنجانلىق بىر سودىگەر بىلەن پاراكلىشۋاتاتتى. بىر توپ ئاتلىق ئەسكەر ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. بۇ چاغدا ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن دەس تۇرۇپ، ھۆرمەت بىلەن باش ئېگىپ، ئۆزلىرىنىڭ پادىشاھقا بولغان ئىتائەتمەنلىكىنى بىلدۈرۈشتى. ئىسلامباي چار پادىشاھنىڭ پۇقراسى بولغاچقا، ئورنىدىن تۇرمىدى. ھېلىقى ئەسكەرلەر توختاپ قالدى، ئۇلاردىن بىر - ئىككىسى كېلىپ ئىسلامباينى تۇتۇپ ئۇردى، مەن ئۇلارنىڭ قوماندانىغا ئېتىراز بىلدۈردۈم. قوماندان ماڭا ئىسلامباي ئۆزىنى ئۇرغان ئەسكەرلەرنى كۆرسەتسۇن دەپ ھۆكۈم قىلدى. ئىسلامباي ئۇ ئەسكەرلەرنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆتكۈزگەن خاتالىقى ئۈچۈن تازا قاتتىق ئۇرۇلدى. ئىسلامباي ھازىر قەيەردىدۇ؟ ئىسلامباي ئۆلگەنىدى. مانا ئەمدى نۆۋەت مېنىڭ بېشىمغا كېلىپ، كورلىدىكى ئىنتىزامسىز ئەسكەرلەر بىلەن ماجىرالاشتىم.

يەنىمۇ ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى تارىخ بەتلىرىنى ۋاراقلاپ كۆرىدىغان بولساق، 1877- يىلى تاجاۋۇزچى ياقۇبېگ زوزۇڭتاڭ تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغاندىن كېيىن، كۆنچى دەريالىق بويىدىكى مۇشۇ كىچىك بازاردا ئۆز ھاياتىنى ئاياغلاشتۇرغانىدى.

سەيرات ھەيدىگەن ئاپتوموبىل لايغا پېتىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىنى لايدىن چىقىرىش جەريانىدا، ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ ئەترapىغا يەنە بىرمۇنچە ئادەم كېلىپ ئولىشىۋالدى. ئۇستىگە كۈلا - جەندە كېيىۋالغان بىر قىزنىڭچى دەرۋىش بىر پارچە نانغا ئىگە بولدى. ئۇ خۇددى پەيلاسوپلارغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئېيتقانىدا، كىمنىڭ غەلىبە قىلىپ، كىمنىڭ مەغلۇپ بولۇشى بەربىر ئىدى. شىنجاڭغا مەيلى كىم ھۆكۈمرانلىق قىلسۇن، ئۇنىڭ پەرۋايى پەلەك ئىدى، يەنىلا بۇرۇنقىدەك يوقسۇز، نامرات پېتى يۇرۇۋېرەتتى.

بىر بوۋاي بىزگە بىر نان بېرىۋىدى، ئۇنىڭغا بەش تىرا بەردۇق. ئارقىدىنلا بىر موماي ئورۇقلاپ تارىشىدەك بولۇپ كەتكەن قولىنى بىزگە ئۇزىتىپ خۇدادىن بىزگە ئاق يول تىلەپ دۇئا قىلدى. بىز بوۋايدىن ھازىرلا سېتىۋالغان ھېلىقى نانىنى مومايغا بەردۇق. موماي ئاچ قالغان باشقىلارنىڭ تارتىۋېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ نانىنى ئىتتىك قوينىغا سالدى. بۇ ئېلىم - بېرىمدە بىزنىڭ ئېرىشكىنىمىز ھېلىقى مومايىنىڭ دۇئاسىلا بولدى.

كىشىلەر ئۇيغاقتىن بۇياقتا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى، بۇلار ئىچىدە بالىسىنى قۇچاقلاپ كېتىۋاتقان ئېشەكلىك ئاياللار، بازارغا سودا - سېتىق ئۇچۇن كېتىۋاتقان كىشىلەر، نىشانسىز مېڭىپ يۇرگەن سەرگەردانلار، دىۋانە - سائىللار، سوپى - دەرۋىشلەر، دېھقان ۋە يۇرت - ماكانلىرىغا كېتىۋاتقان مۇساپىرلار بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سەل توختاپ بىزگە بىرپەس قاراپ تۇرۇشقاندىن كېيىن، سەپىرىنى داۋاملاشتۇراتتى. لېكىن، قوي، توخۇ، ئۆردەك ياكى ئاشلىق ساتىدىغان سەھرالىقلارنى چېلىقتۇرمىدۇق، بۇلارنى سېتىپ نېمە قىلىدۇ؟ چۇنى، ئەسكەرلەر چېلىقتۇرغان ھەرقانداق نەرسىنى بۇلايتتى. ئەڭ ياخشى چارە ئاچ قالماسلىق ئۇچۇن ھەممە ئوزۇق - تۇلۇكنى يوشۇرۇپ قويۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

پەقەت قىسىر قىلمايۋاتقىنى سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلى ئىدى. ئۇنىڭ ئارقا چاقى ئوقىغچىلىك لايغا پاتقانىدى. بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس ئىدى، چۈنكى ھازىر بىز ئۇچ يۈك ئاپتوموبىلىغا تۆت ئاپتوموبىلنىڭ يۈكىنى قاچىلىغانىدۇق. بىز لىگىشپ تۇرغان ھېلىقى كۆۋرۈكتىن ۋە ھاكاۋۇر قاراۋۇللارنىڭ ئالدىدىن ئوگۇشلۇق ئۆتۈپ كەتتۇق. ھازىر بىزنى يولدىكى پاتقاق - ئازگاللار يەنە بۇ قورقۇنچلۇق بوستانلىقتا تورنۋالدى. بىراق، بىز بورىنىڭ ياردىمى بىلەن سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىنى لايدىن چىقىرىۋېلىپ، يولىمىزنى داۋاملاشتۇردۇق، قىزىقىپ ئەتراپىمىزغا ئولىشىۋالغان كىشىلەر بولسا تارقاپ كېتىشتى.

تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز خەنزۇلارنىڭ بىر بۇتخانىسى ئالدىدىن ئۆتتى، بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسى ئۈستىگە «لىگچاڭ بۇتخانىسى» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىدى. بىز 4- مارت كۈنى بېسىپ ئۆتكەن كۆنچى دەريالىسى ۋادىسىدىكى يولنى ئوڭ تەرىپىمىزگە تاشلاپ كەتتۇق. ھازىر بىز كۇچاغا باردىغان يولغا چۈشكەنىدۇق. ئالدىنقى كۈنى جورجىنىڭ ئاپتوموبىلى قالدۇرۇپ كەتكەن ئىزلار ئاندا - ساندا يولدىن ئۆتكەن ھارۋىلارنىڭ چاقلىرى بىلەن يوقاپ كەتمىگەنىدى. يولدا بىرەر ئادەمنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، ئەمدى بىزگە كۆرۈنگىنى كورلا قەبرىستانلىقى، قەبرە ئاستىدا ئۇخلاۋاتقان ئۆلۈكلەرنىڭ قارارگاھى ئىدى. يولغا يېقىن يەردە يېڭى قاتۇرۇلغان قەبرىلەر تۇراتتى، كىشىلەرنىڭ دېيىشىچە، بۇ قەبرىلەرگە باندىتلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن كىشىلەر كۆمۈكلۈك ئىكەن.

ئالدىمىزدا ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدىغان بىر قۇملۇق - جەزىرە يېيىلىپ ياتاتتى، ئۇ قارىماققا كۆزنى بەك چاقنىتاتتى. ئۇ ئادەمزاتمۇ يوق، ئىنس - جىنمۇ يوق جىمجىت، تىپتىنچ كونا قۇملۇق ئىدى. مەن ئىلگىرىكى سايياھتىمدە، كورلا بىلەن ئاقسۇ ئارىلىقىدىكى بۇ يولنى ھېسابقا ئالمىغاندا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى

يوللارنىڭ هەممىسىنى دېگۈدەك بېسىپ ئۆتكەنىدىم. شۇڭا، بۇ يەردىكى هەممە نەرسە ماڭا يېڭى تۇيۇلدى.

ئالدىمىزدا يەنە بىر قەبرىستانلىق كۆرۈندى. بۇ يەردە بەش بايىنىڭ ئۈستىگە گۈمبەز چىقىرىلغان قەبرىسى تۇراتتى. بىر توپ پادا پۇقرالارنىڭ قەبرە - مازارلىرى ئارىسىدا ئوتلاۋاتاتتى، قايسىسىنىڭ قوي، قايسىسىنىڭ قويغا ئوخشاش ئاق تاش ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتىش تەس ئىدى.

بىر ئېرىق مۇشۇ يەردىن ئېقىپ چىقىۋاتاتتى، رەتلىك كەتكەن دەل - دەرەخلەر — سۆگەت، ئاق تېرەكلەر ئېرىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ هەمدە ئۇنىڭ ئۈستىنى چۈمكەپ تۇراتتى. بۇ يەردە بىرەر - ئىككى رەت ئۆيلەرمۇ كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بىر موماي يول بويىدا تۇخۇمغا خېرىدار چاقىرىپ تۇراتتى. بىز يەنە بىرنەچچە قەبرىستانلىقتىن ۋە كارۋانلار دەم ئېلىپ تۇرغان بىر دەڭ ئالدىدىن ئۆتتۇق، يولدا كالا هارۋىسى يېقىلغۇ قىلىش ئۈچۈن دالىلاردىن كېسىپ كېلىنگەن ئۆسۈملۈكلەرنى سۆرەپ كېتىۋاتاتتى.

سول تەرىپىمىزدە كۆنچى دەرياسىنىڭ بىرىدىلا غەربكە بۇرۇلغان قولتۇقى بىلەن سوقىچاق كەتكەن بىر كۆل ئۇچرىدى. بىر سائەت چامىسىدا ماڭغاندىن كېيىن، بىز يېزا بىلەن دەرەخزارلىق ئوتتۇرىسىدىكى بۇ دەريانىڭ ئاخىرقى نۇقتىسىدىن ئۆتتۇق. بىز كورلىدىن ئەمدىلا 24 كىلومېتىر يىراقلاشقانىدۇق، ئارقىدىنلا، بىز ناهايىتى ياخشى توپا يولغا چىقتۇق - دە، بايا ۋاڭانغا قاراپ كىرىپ كەتتۇق. بىز كورلا بوستانلىقىدىن ئەنە شۇنداق ئايرىلدۇق.

بىز 21 هارۋىدىن تەركىب تاپقان هەربىي هارۋا ئەترىتىنى ئۇچراتتۇق. بۇ هارۋىلارغا ما جۇگىيىڭ قوشۇنلىرىنىڭ كىيىملىرى بېسىلغان بولۇپ، ئۇلارنى 13 ئاتلىق ئەسكەر مۇهاپىزەت قىلىپ

مېڭىۋاتاتتى. يول بويىدا بىر ئۇيغۇر دوم ياتاتتى. ئۇ ئۆلدىمىكىنا؟ ياق، بىز ئاپتوموبىلنى تېز ھەيدەپ ئۆتكەندە، ئۇ ئورنىدىن تۇردى، كورلىدىن مۇشۇ يەرگىچە بولغان يولدا ئىستولبىلارنىڭ ھەممىسى يەردە ياتاتتى. لېكىن، بۇ يەردىن باشلاپ ئالدىمىزدىكى تاغلار كەينىمىزگە قاراپ كەتكەنىدى. قۇملۇق ناھايىتى تۈز كۆرۈنگەن بىلەن، تارىم تەرەپكە قاراپ بىلىنەر - بىلىنمەس قىيپاش سوزۇلغانىدى.

بۇ يەردە، قوم دۆۋىلىرى ئاريسىدا، ئوت - چۆپلەر بىلەن قاپلانغان تەخمىنەن 3 مېتىر ئېگىزلىكتىكى بىر تۆپلىك تۇراتتى. بىردەمدىن كېيىن يول كەڭ كەتكەن ئاق تېرەكلىكتىن ئۆتتى، بەزىدە ئوت - چۆپ بىلەن قاپلانغان تۆپلىكلەرنىڭ ئوتتۇرىسى ئالاھازەل ئىككى مېتىردەك پەسلەپ باراتتى، شۇ تاپتا بىز ھەقىقىي قەدىمىي يىپەك يولى ئۈستىدە كېتىپ باراتتۇق. بىر توپ قوي، كالا بىزنىڭ ئاپتوموبىلنى كۆرۈپ، قورقۇپ قېچىشتى.

چەرچى يېزىسىدا 12 ئائىلىلىك ئۇيغۇر تۇرىدىكەن. ئۇلار يازغى بۇغداي تېرىۋاتاتتى. بۇ يېزىدىكى ساماۋارخانىغا ئالتە ئاتلىق ئەسكەر ئورۇنلاشقان بولۇپ، ئۇلار كۆزگە چېلىققانلىكى نەرسىلەرنى ئالاتتى.

كەڭ كەتكەن تېرەكلەر ۋە يۇلغۇنلۇق دۆۋىلەر كۆپلەپ ئۇچرايتتى. قاتمۇقات تاشلار ئاريسىدىن سوزۇلۇپ چىققان قۇرۇق جىرالاردىن ئۆتۈپلا تۇراتتۇق، يول تۇرۇپ قوم يولغا، تۇرۇپ توپا چېلىش قوم يولغا ئۆزگىرىپ تۇراتتى. قوم - توپىلار ئاپتوموبىللارنىڭ كەينىدە خۇددى قۇيۇندەك ئاسمانغا كۆتۈرۈلەتتى. ئەشمە يېزىسىدا تۇرۇشلۇق ئادەملەر ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى.

ئۇزاق ئۆتمەي يول ناچارلاشقىلى تۇردى. ئەمدى قوم ۋە پوتكاپ توپىلىق يولغا كىرگەنىدۇق. ئىككى قاسىنقىدىكى قېرى دەرەخلەرنىڭ بۇك - باراقسان بولۇپ ئۆسكەن قويۇق شاخلىرى

سايه تاشلاپ تۇرغان بىر يول بىلەن چېدىر يېزىسىغا بارغىلى بولاتتى. دەريا بۇ يەردە بىرنەچچە ئۆستەكنى بۆلۈۋەتتى. بۇ يېزا ئۆزىنىڭ گۈزەل دەل - دەرەخلىرى بىلەن كىشىگە شاد - خۇراملىق بېغىشلايتتى، يېزىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى ئورمانلىقنىمۇ يىراقتىن كۆرگىلى بولاتتى.

دالىلار غەربكە قاراپ كەڭ قۇچاق يايغانىدى، يول تېخىمۇ ناچارلاشقىلى تۇردى. بىز بىردەمدىن كېيىن، بىرنەچچە كىچىك ئېقىن - جىرالاردىن ئۆتتۇق.

بىزنىڭ 47- قونالغۇمىز قارا چاچ خانىمىز يېزىسىنىڭ سىرتىغا تايىن تاپتى، بۇ يېزىنىڭ نامى شۇ يەردىكى بىر قەبرىستانلىقنىڭ نامىغا قويۇلغانىكەن، بۇ يېزىدا 12 ئائىلىلىك كىشى بار ئىكەن. بىز بۇ يېزىغا كەلگۈچە 117 كىلومېتىر يول باسقانىدۇق، بۇ يەر دېڭىز يۈزىدىن 1080 مېتىر ئېگىز ئىدى.

كەچلىك تامىقىمىز ياغدا پىشۇرۇلغان بېلىق ۋە تۇخۇم شورپىسى بولدى. بۇرۇنقى ئوچىقىمىز بۇزۇلۇپ كەتكەچكە، چوغداندىن بىرنى ياسۇالدۇق. بۇ يېزىدىكىلەر بىزگە ناھايىتى قىزغىن مۇئامىلە قىلىپ، بىزنى بىرمۇنچە تۇخۇم بىلەن تەمىن ئەتتى، بىز ئۇلاردىن تۇخۇمنىڭ باھاسىنى سورىغاندا، ئۇلار بىزگە: «سىلەر يىراقتىن كەلگەن مېھمانلار، سىلەرنى ھەقسىز كۈتۈۋېلىشقا تېگىشلىك» دەپ جاۋاب بەردى. بۇنداق ئەھۋالدا، تۇخۇمنىڭ باھاسىنى ئۆزىمىز بەلگىلەشكە توغرا كەلدى.

تارىم دەرياسى بۇ ئەتراپتا «چايان» دەرياسى، ئاقسۇ تەرەپلەردە بولسا مۇزات دەرياسى دەپ ئاتىلاتتى. بىر دېھقانىنىڭ بىزگە دېيىشچە، ئۇ ۋە يەنە باشقا 33 كىشى 12 مىڭ قوينى سوۋېت ئىتتىپاقى چېگراسىغا ھەيدەپ كىرىپ قىرغىزلار بىلەن رۇسلارغا سېتىپ، بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى قايتىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ سودىسى خېلى جايىدا بولغان بولسىمۇ، لېكىن پۇلنى

هۆكۇمەت دائىرىلىرى مۇسادىرە قىلىۋاپتۇ. قارا چاچ خانىمايىم يېزىسىدىكى دېھقانلارنىڭ ئېيتىشىچە، كۇچادا پەقەت 200 لا تۇنگان ئەسكەرلىرى بار ئىكەن، 2000 دەك ئۇيغۇر بولسا ئەتراپتىكى يېزىلاردا تۇرىدىكەن، ئۇيغۇرلار ئاتلىق بولغان بىلەن، ئۇلاردا پەقەت قارا مىلتىقلا بار ئىكەن، بۇنداق مىلتىق ئوۋغا يارىغان بىلەن، ئۇرۇشقا يارىمايدىكەن.

مەن ئۇلاردىن بىزگە نېمىشقا كارۋان، سودىگەرلەر ئۇچرىمايدۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇلار، بۇ ئادەملەر ئەسكەرلەردىن قورقۇپ، قۇملۇق ئىچىدىكى يول بىلەن ماڭىدۇ، دېيىشتى.

كەچتە، تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 4.3℃ قا چۈشتى. بىز 8- مارت كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9 دىن 42 مىنۇت ئۆتكەندە يولغا چىقىپ، بىر دەرەخزارلىقتىن ئۆتتۇق، ئاندىن خېلى چوڭ بىر كۆۋرۈكتىن ۋە بىرقانچە كىچىك كۆۋرۈكتىن ئۆتتۇق. بىز قېرى دەرەخلەر قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان گۈزەل كارتىنىدەك بۇك - باراقسان بىر يولدا خېلى ئۇزاق ماڭدۇق.

بىز يېڭىسار بازىرىغا ئاز قالغاندا، نان، گۆش ۋە قۇرۇق يەل - يېمىش سېتىۋالدۇق. دۇكانلارنىڭ تولىسى تاقاقلىق بولسىمۇ، لېكىن ئەتراپتا بىرمۇنچە ئادەم يۇرۇشەتتى. يېزا سىرتىدىكى بىر ئۆستەڭگە خېلى چوڭ بىر كۆۋرۈك سېلىنغانىدى.

يېڭىساردىن چىقىپ ئانچە يىراق بولمىغان بىر جايدا، تەخمىنەن 1 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى يول شورلاڭ يەردىن ئۆتەتتى. تاغدىكى ئېرىنگەن قار سۇلىرى ۋە بۇلاق سۇلىرى يەر ئاستىدىن زەي تارتىپ چىقىپ، يەر يۈزىنى ھۆل، زەي ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغانىدى. خېلى چوڭقۇر زەيكەشلەر چېپىلغان ۋە زەيكەشلەرگە كۆۋرۈك سېلىنغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئارىلىقتىكى يولنىڭ خېلى بىر قىسمى ناچار ئىدى. بىزنىڭ ئوچ ئاپتوموبىلىمىز ئارقا - ئارقىدىن يولغا چىتىپ ماڭالمىدى، لېكىن دېھقانلارنىڭ كەتمەن،

گۈرجەك بىلەن كېلىپ يارىمم قىلىشى ئارقىسىدا، بىز ئاخىر بۇ توسالغۇلارنىمۇ يەڭدۇق.

شۇنىڭدىن كېيىن بىزگە دەل - دەرەخلەر ئۈچرىمايدىغان ۋە ئوت - گىياھلار ئۈچراشقا باشلىدى، ئەتراپ تېخىمۇ چۆللىشىپ بارىدى. بىز پات - پات كۆۋرۈكلەردىن ئۆتۈپ تۇراتتۇق. بەزى يېزىلار ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى كىچىك دائىرىدە بولسىمۇ يەرلىك سودا - سېتىق بولۇپ تۇراتتى. يولدا بىزگە كارۋانلار ئۈچرىمىدى، پەقەت بىرنەچچە ئېشەك، ئات ۋە ئاندا - ساندا بىرەر كالا ھارۋىسىلا ئۈچرىدى، خالاس.

بىز بىرنەچچە كىچىك دەريا - ئېقىنلاردىن ئۆتۈپ، يەنە شورلۇق يەرگە چىقتۇق. بەزى يەرلەر تاپىتاقىر ئىدى. لېكىن، ئالدىمىزدا يەنە ئارقا - ئارقىدىن كۆۋرۈكلەر، ئىككى تەرىپى ئېگىز ئۆسكەن بۇك - باراقسان دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان بىر يول پەيدا بولدى، بۇ يول بۇگۇرگىچە، يەنى خەنزۇلار «لۇنتەي» دەپ ئاتايدىغان بىر چوڭ يېزىنىڭ بازىرىغىچە سوزۇلاتتى. بۇ بازاردا ئادەملەر مىڭ - مىڭ يۇرىشەتتى. ئۇستى بورا - چېتەنلەر بىلەن يېپىلغان بازار كىشىگە ئاۋات - گۈللىنىش تۇيغۇسىنى بېرەتتى، ھەممە دۇكان - بوتكىلار ئېچىلغانىدى، كارۋانلار، ئۇلاغ مىنۋالغانلار، بىرنەرسە ئارتىلغان ئۇلاغلار، سودا - سېتىق قىلىۋاتقانلار قىستا - قىستاڭ بولۇشۇپ بازارنى ئىنتايىن قىزىتىۋەتكەنىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن كۈچاغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن، بىز ئاپتوموبىلنى توختاتماي، يولنى داۋاملاشتۇرۇۋەردۇق.

جورجى ھەيدەپ ماڭغان ئاپتوموبىلنىڭ چاق ئىزى يول بويى ئۇزۇلۇپ قالمىدى، سۇرۇشتە قىلىپ باقساق، دېھقانلار بىزگە ئۇلۇشكۈن بۇ يەردىن بىر ئاپتوموبىلنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

بىز ئالغا قاراپ مېڭىپ دەرەخزارلىق يوللاردىن، ئۇستىگە كۆۋرۈك سېلىنغان يېڭى ئۆستەڭلەردىن ئۆتتۇق. بىز يەنە كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ھۆل - زەي شورلۇق يەرگە چىقىپ قالدۇق. ئاپتوموبىللىرىمىز پات - پات زەي يەرلەرگە پېتىپ تۇراتتى. بىز يەنە بىر قەبرىستانلىقنى ئۇچراتتۇق، بۇ يەردىكى قەبرىلەر ئۇستىدە كالا - قوتاز قۇيرۇقلىرى ۋە مۇڭگۈزلىرى تۇراتتى. كۆۋرۈكلەرنى ساناپ ئۆتۈشكە ئامالسىز ئىدۇق، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇچراپلا تۇراتتى.

بىز بىر ئۆستەڭ بويىدا، پۇختا سېلىنغان بىر ياغاچ كۆۋرۈكنىڭ يېنىدا بىردەم توختاپ، چايدانىدىكى چاي بىلەن ئاددىيغىنا چۈشلۈك تاماق يېۋالدۇق.

بىز چۈمپاق يېزىسىنىڭ بازىرىدىن ئەمدىلا ئۆتۈپ غەرب تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتۇق، بۇ چاغدا ۋاقىت 4كە 10 مىنۇت قالغانىدى، توساتتىنلا، كىچىك ئاپتوموبىلنىڭ رولىنى باشقۇرۇۋاتقان بانگىمون توۋلىۋەتتى:

— ئاۋۇ جورجىغۇ!

— نېمە! جورجى! مۇمكىن ئەمەس، ئۇ ئۇلۇشكۇن يولغا چىققان تۇرسا. ئۇ ئەمەستۇ!

نېمىلا بولسۇن، يىراقتىكى يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى رەت - رەت سۆگەتلەر ئارىسىدا ئاسمان - پەلەك كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزاننى كۆرگىلى بولاتتى، پەقەت ئۇچقاندەك مېڭىۋاتقان ئاپتوموبىلدىنلا ئاشۇنداق چاڭ - توزان كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىن ئىدى، ئارىلىقىمىز بەك يىراق بولمىسىمۇ، ئۇنى دەل - دەرەخلەر توسۇۋالغانىدى.

— ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىدا تېخى ئەسكەرلەر ئولتۇرۇپتۇ، — دېدى چېن زۇڭچى.

— ياق، — دېدى يۇ يىنجاۋ، — ئۇ بايراق.

ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ ئالدىغا جۇڭگو ۋە شۇبتسىيە بايرىقى قادالغانىدى. شۇبتسىيە بايرىقى بىزنىڭ چەت ئەللىك ئىكەنلىكىمىزنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى، شۇڭا بىز توسقۇنلۇققا ئۇچرىمايتتۇق.

ھەش - پەش دېگۈچە، جورجى ئالدىمىزغا كەلدى. بىزمۇ توختىدۇق. بانگىمون دەررۇ قولىنى ئۇزىتىپ ئۇنى قارشى ئالدى. ئاندىن ئائىلىسىگە قايتقان بۇ بالا ماڭا قاراپ كەلدى.

— تەڭرىمگە مىڭ شۈكرى، تېخى ساق ئىكەنسەن، جورجى! بۇ نېمە گەپ؟ سەن قانداق قىلىپ ئۇلاردىن بۇنچە تېز قۇتۇلدۇڭ؟ بولغان ئەھۋاللارنى بىزگە قويماي ئېيتىپ بەرگىنە!

— بولىدۇ،— دېدى جورجى ۋە ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى بايان قىلدى:

مەن 6 - مارت ئەتىگەندە كورلىدىكى تۇرالغۇمىزدىن چىقىپ، ئۇدۇل جالڭ سەنيۇننىڭ تۇرغان ئۆيىگە، يەنى ئالدىنقى كۈنى كېچىدە بىز باغلانغان ھېلىقى يەرگە باردىم. پۈتۈن مۇھاپىزەت ئەترىتى، يەنى تۇرپاندىن كەلگەن ھېلىقى بەش ناكەس ۋە باشقا يەتتە كىشى ئاپتوموبىل بىلەن كۈچاغا باردىكەن. ئۇلار دەرھال ئاپتوموبىلغا چىقتى - يۇ، ھېچقانداق جابدۇقلىرىنى ئالمىدى. مەن مەيلى ئېگىز - پەس، ئوڭغۇل - دوڭغۇل يوللار بولسۇن، مەيلى ئېدىرلىقلار، ئۆستەڭ ياكى كۆۋرۈكلەر بولسۇن، ئاپتوموبىلنى تازا بولۇشىغا ھەيدەپ، يول بويى گۈلدۈر - غالاپ، جالاق - جۇلۇق قىلىپ مېڭىپ، ئۇ ئەبلەخلەرنى ئاپتوموبىلدا ئولتۇرغىنىغا تازا تويدۇرۇۋەتتىم. ئۇلار قورققىنىدىن قولىنى ئاپتوموبىلنىڭ كوزىپىدىن ئاجرىتالماي، يول بويى ئاپتوموبىلدا ئۇياق - بۇياققا ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ ئولتۇردى. ئاخىر ئۇلاردىن ئىككى ئادەمنى ھېسابقا ئالمىغاندا،

قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى بېشى قېيىپ ئايلىنىپ، توختىماي قۇسۇپ ماڭدى. جاڭ سەنيۈننىڭ ئۆزىمۇ چىداشلىق بېرەلمىدى، ئۇ كابىنكىدا مېنىڭ بېقىنىمدا ئولتۇرغان بولۇپ، كابىنكىنى قۇسۇق بىلەن بۇلغاپ بىر قىلىۋەتتى. قىزىق بولغىنى شۇكى، بۇ دورەم مەن ئۇنى باغلىۋالغاندەك قىلاتتىم. ئۇ بەك ياۋىشىپ كەتكەنىدى، ھەتتا مەن ئۇنى باغلاپ، كابىنكىدىن ئۆستەڭگە ئىتتىرىۋېتىدىغان دەپمۇ ئويلىدىم. لېكىن، ئۇلار شۇنچە قىينالغان بولسىمۇ، قورالىرىنى يەنىلا تۇتۇپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار ئۆزلىرى دېگەندەك مىنۇت - سېكۇنتنى قولدىن بەرمەي ما جۇڭيېڭنىڭ بۇيرۇقىنى ئاقسۇغا يەتكۈزمەكچىدى.

مەن ئىختىيارسىز ھالدا جاڭ سەنيۈننىڭ تىزىنى نوقۇپ، ئۇنىڭدىن:

— بۇ قېتىمقى سەپەرنى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك سەپەر بولدى، گۇزەل ۋە تۈپتۈز بىر يولدا كېتىۋاتىمىز دەپ قارامسىز؟ — دەپ سورىدىم، ئاندىن مەنمۇ ئۇنىڭغا توغرىدىن - توغرا كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلىپ، — سىلەرنىڭ ئەترەت باشلىقىمىزغا ۋە باشقا ئۇچ ئەزالىرىمىزغا قىلغان زوراۋانلىقىڭلاردىن پۈتۈن دۇنيا خەۋەر تاپىدۇ، بۇنىڭ بىلەن يۈزۈڭلار يەرگە تۆكۈلىدۇ، سىلەر كەتمىنىنى چېپىۋاتقان ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭمۇ ئابرۇيىغا نۇقسان يېتىدۇ. سىلەرنىڭ ئاسىيا ۋە ياۋروپادىكى شان - شۆھرىتىڭلارمۇ زىيانغا ئۇچرايدۇ، — دېدىم.

— شان - شۆھرىتىمىزنىڭ قانداق بولۇشى بىلەن كارىمىز يوق، — دېدى جاڭ سۆز ئېلىپ، — بىز بۇيرۇققا ئىتائەت قىلساقلا بولدى.

— بولىدۇ، — دېدىممەن ئۇنىڭغا، — مەن سىلەرگە بولغان قارىشىمنى ئوچۇقلا ئېيتتىم. مەن يالغۇز بىر ئادەم،

پۈتۈنلەي قورالسىز ھالەتتە بۇ يەردە ئولتۇرۇپتىمەن، قولىدا تاللىق مىلتىق بىلەن تاپانچا تۆتقان 12 ھەربىي ئىچىدە تۇرۇپتىمەن. ئەگەر خالىساڭلار مېنى ئېتىپ تاشلاڭلار، مەن قورقمايمەن. لېكىن، گەپ قىلغۇچىلىك ماداربلا بولىدىكەن، سىلەرگە پاكىتنى سۆزلەۋېرىمەن.....

ئۇلۇغشكۇن كەچتە بىز بۇگۇرگە يېتىپ باردۇق. مەن ئاپتوموبىلنى بولۇشنىغا جالاقلىتىپ ھەيدىگەنلىكتىن، ئۇلارنىڭ چارچاپ ھېچ ھالى قالمىغانىدى، شۇڭا ئۇلار ئىلاجسىز بۇگۇردە بىر قونۇپ ئوبدان دەم ئېلىۋالماقچى بولدى. جالاڭ سەنيۇن ئۇ يەردە بىر كومانىدىر ۋە ئىككى تۈنگان ئوفىتسېر بىلەن ئۇزاق سۆزلەشتى، ئۇرۇشقا دائىر نۇرغۇن خەۋەرلەرنى ئاڭلىدى. ئاندىن بىز مەشنى يېنىدا ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشتۇق.

جالاڭ سەنيۇن كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن ماڭا مۇنداق دېدى:

— ئاڭلىشىمچە، بىز كۇچاغىلا بارالايدىكەنمىز. ئاقسۇغا بارىدىغان يول توسۇلۇپ قاپتۇ. سەن كۇچادىن كورلىغا قايتىپ كېتەلەيدىغان بولدۇڭ، بىز ئەمدى ساڭا موھتاج ئەمەس.

— سىز ماڭا بىر ئىسپات يېزىپ بېرەلەمسىز؟ — دېدىمەن خاتىرە دەپتىرىمدىن بىر ۋاراق قەغەزنى يىرتىپ.

ئۇ قەغەزگە: «جورجى سۇدېپىنىڭ ئاپتوموبىلىنى ھەيدەپ كورلىغا قايتىشىغا رۇخسەت قىلىندى، يول بويىدىكى قوشۇنلارنىڭ ئۇنى توسۇشىغا بولمايدۇ» دەپ يېزىپ، تامغىسىنى باستى. مەن پىسەنت قىلمىغانىدەك بىر قىياپەتتە ئىسپات قەغىزىنى قولۇمغا ئالغان بولساممۇ، لېكىن ئۇنى ئوبدان قاتلاپ يانچۇقۇمغا چىڭ سېلىپ قويدۇم.

تۇنۇگۈن ئەتىگەن مەن ئۇلارنى كۇچاغا ئاپىرىپ قويدۇم. بىز ئۇ يەرگە سائەت 12 دە يېتىپ بېرىپ، مۇھاپىزەتچى

قىسملار قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدۇق. مەن ئۇلارنى ئاپتوموبىلدىن قوغلاپ دېگۈدەك چۈشۈرۈۋەتتىم. ئەمەلىيەتتە، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئاپتوموبىلدىن ئالمان - تالمان سەكرەپ چۈشۈپ، ئىشتاب ئىچىگە قاراپ چاپتى، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئېلىپ كەلگەن بۇيرۇقنى ئىشتابقا يەتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇرۇشقا دائىر خەۋەرلەرنى ئاڭلاش، چاي - پاي ئىچىش ۋە تاماق يېيىش ئىدى.

مەن ئەڭ ئاخىرقى بىر قاراقچى دەرۋازا ئىچىدە غايىب بولغانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرغاندىن كېيىن، ئاپتوموبىلنىڭ بېشىنى شاپپىدىلا كەينىگە بۇرىدىم - دە، خۇددى ئاتقان ئوقتەك كەلگەن يول بىلەن ئۇدۇل كۈچا بازىرىدىن چىقتىم. كۈچادىن چىقىپ 12 كىلومېتىر ماڭغاندىن كېيىن، موتورنىڭ ئوتى ئۆچۈپ قالدى، بۇنىڭغا ھېچ ئىلاج قىلالمىدىم، ئىچىمدە بۇ بەك يامان بولدى دەپ ئويلىدىم. چۈنكى، مەن كۈچادىن كېتىش رۇخسىتىنى ئالمىغانىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇش ئەھۋالىغا دائىر يېڭى خەۋەرلەرنى ما جۇڭيىنىڭ جياڭجۇنگە تېزدىن يەتكۈزۈشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى. موتورغا زادىلا ئامال تاپالمىدىم. مەن دەككە - دۈككە ئىچىدە موتورنى شۇنچە تەكشۈرۈپ رېمونت قىلساممۇ، يەنىلا ئوت ئالمىدى. لېكىن، كەچ كىرەي دەپ قالغان چاغدا، مەن موتورنى ئاخىر رېمونت قىلىپ ئەيۈەشكە كەلتۈردۈم. مېنى ھەيران قالدۇرغىنى شۇ بولدىكى، مەيلى شەرق تەرەپتىن ياكى غەرب تەرەپتىن بولسۇن، بىرەر ئادەممۇ كېلىپ ماڭا پۇتلىكاشاڭ بولمىدى. شۇنداق قىلىپ، مەن كېچىچە ماڭاي دەپ ئويلىدىم، لېكىن ئۆزۈمنى ئاشكارىلاپ قويۇشتىن قورقۇپ، ئاپتوموبىلنىڭ ئالدى چىرىغىنى ياندۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىدىم! مېنىڭ كۈچادىن ئايرىلىشىم بىر خىل قاچقۇنلۇق ئىدى، مېنىڭ يولۇچىلىرىم

كۇچادىن كەتكەنلىكىمنى بىلگەندىن كېيىن، چوقۇم چىچاڭشىپ كەتكەندۇ، بەلكىم. ئۇلارنىڭ دەرھال ئات بىلەن قوغلاشقا ئادەم ئەۋەتمىگەنلىكى چوقۇم يول ئۇستىدە تەجرىبىگە ئىگە بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك، چۈنكى مەن ماشىننى ھەقىقەتەن نامۇ ئەڭ تېز سۈرئەت بىلەن بولۇشىغا ھەيدەپ ماڭغانىدىم.....

مەن شۇ چاغدا بەك چارچاپ كەتكەچكە، بىر پەس ئۇخلىۋالغان بولسامۇ، لېكىن خاتىرجەم ئۇخلىيالمىدىم. چۈنكى، ئۇلار ھەرقاچان كەينىمدىن قوغلاپ كېلىشى ئېھتىمالغا بەك يېقىن ئىدى. مېنىڭچە، ئۇلار كۇچا مۇھاپىزەتچى قىسملار قوماندانلىق ئىشتابىدا مەغلۇپ بولغانلىق ۋە ئومۇمىيۈزلۈك چېكىنىش توغرىسىدىكى قورقۇنچلۇق خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مېنىمۇ، ئاپتوموبىلنىمۇ ئۇنتۇپ، جېنىنى بىرياققا ئېلىپ قېچىشتىن باشقا، ھېچنېمىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان بولسا كېرەك. ئۇلار قاچقىنغان بولسا يەر شارىنىڭ قەيىرىگە قاچسا بولۇۋېرىدۇ، لېكىن ئۇلار ھەرگىزمۇ شەرققە قاراپ قاچمايدۇ، چۈنكى شەرققە قاراپ قاچسا، قاتتىق غەزەپكە كەلگەن ما جۇڭگىنىڭغا ئۇچرىشىپ قېلىشى مۇمكىن.

مەن بۇگۈن سەھەر ئۇيقۇمدىن ئويغانغاندا، ئەتراپ تىمتاس ئىدى. مەن قاق پودىلا يولغا چىقىپ، سائەت 3 ئەتراپىدا چۈمپاق يېزىسى ئەتراپىغا يېتىپ كەلدىم، ئۇ يەردە چۈشلۈك تاماق يەۋاتسام، ئاشخانىنىڭ غوجايىنى ماڭا ئالدىنقى كۈنى ئاخشىمى تۆت ئاپتوموبىلنىڭ يېڭىسار ئەتراپىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. شۇڭا، مەن بىزنىڭ بۇ يەردە ئۇچراشقانلىقىمىزدىن سىلەردەك بەك ھەيران قالمىدىم.

جورجى ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى سۆزلەپ بولدى. ئۇ شۇ كۈننىڭ

قەھرىمانى ئىدى. ئۇ تۇرغان جايىدا كۆلۈمسىرىگەن پېتى بەخىرامان بىر تال تاماكا چېكىۋالدى. بىز بۇ قېتىمقى بالايىئاپەتتىن ئاخىر قېچىپ قۇتۇلدۇق. جورجى بايا بىزگە ئىنگلىز تىلىدا سۆزلىدى، موڭغۇللار ۋە خىزمەتكارلارغا بولسا خەنزۇ تىلىدا سۆزلىدى. مېنىڭچە بولغانىدا، شۇنچە ئۇزاق يولنى بېسىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەنىدە، كۇچا، ئاقسۇ ۋە قەشقەرگە قاراپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپ، قالغان بىر قىسىم پىلانىمىزنى ئورۇنلىماسلىق ھەققەتەن ئادەمنىڭ كەيپىنى بۇزىدىغان بىر ئىش بولاتتى. لېكىن، جورجىنىڭ قارىشىچە، ئەسلىي پىلانىمىز بويىچە ئىش قىلىش يا ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىشتىن، يا ئۆلۈشتىن دېرەك بېرەتتى.

ئۇنىڭ تۇنگانلار ۋە باشقىلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن ئۇقۇشىچە، ئىلىنى شېڭ شىسەينىڭ قول ئاستىدىكى ئاق رۇسلار ئىشغال قىلىپ بولغان بولۇپ، ئىلىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەن جىياڭجۇن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاپتۇ. بىز ئىلگىرى ئۇنى باشقىلار ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغانىدۇق. ۋاھالەنكى، بۇ جياڭجۇننىڭ قىسىملىرى ئاقسۇ بىلەن كۇچا ئارىلىقىدىكى باي ئەتراپىغا كېلىپ بولۇپتۇ. ئۇلار ئۇ يەردىن كۇچاغا ياكى ئۇنىڭ تېخىمۇ شەرقىدىكى جايلارغا بېرىشى مۇمكىنكەن. ئالدىن مۆلچەرلەشكە بولىدۇكى، كۇچادا چوقۇم يېڭى قىرغىنچىلىق يۈز بېرىشى مۇمكىن.

جورجى بىزنىڭ مەيلى بالدۇر ياكى كېيىن بولسۇن، كۇچاغا بىر قېتىم بېرىشىمىزنى ئۇمىد قىلاتتى. ئۇ كوچىلىرى گۈزەل، ئۆيى - ئىمارەتلىرى رەتلىك، كۆۋرۈك، باغباراڭلىرى ئازادە ھەم كىشىگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان بىر بازار ئىدى، ئۇ شۇېتسىيەلىك دىن تارقاتقۇچى ئېنۇار خېنىمنى يوقلاشقا ئامال قىلالماپتۇ. چۈنكى، بۇنداق قىلىش جاننى ئالقانغا ئېلىپ قويغان بىلەن باراۋەر ھەمدە ئاپتوموبىلنى خېيىم - خەتەرگە ئۇچرىتىدىغان بىر ئىش ئىدى.

يەنە بىر تەرەپتىن جورجى ئۇ شەھەردە بىر تېمىمۇ بېتىزىن يوقلۇقىنى ئاڭلاپتۇ. شۇڭا، بىزدىن ئارىيەت ئېلىنغان بېنزىننى قايتۇرۇش ھەققىدە بېرىلگەن ۋەدىلەرنىڭ ھەممىسى ئادەم ئالدايدىغان قۇرۇق گەپ ئىكەن. بۇ ئىشنىڭ مۇشۇنداق بولۇشىنى بىز بۇرۇنلا بىلەتتۇق.

جورجى ما جۇڭيىڭنىڭ ئەھۋالىدىن قىلچە ئۈمىد يوق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۇچرىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئېنىق ھېس قىلغانىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، ما جۇڭيىڭ قومۇل ياكى كورلا ئارقىلىق ئەنشىگە چېكىنىپ كېتەلەرمۇ؟

بۇ يەردە — چۈمپاق بوستانلىقىدا بىر ئاچال يولغا دۇچ كەلگەندەك بولدۇق. ئەگەر بىز داۋاملىق غەربكە قاراپ ماڭىدىغان بولساق، بايدا ئۇرۇش لىنىيەسىدىن ئۆتۈشىمىزگە توغرا كېلەتتى. جورجىنىڭ گېپىگە قارىغاندا، بىز بۇ چاغدا ئوققا تۇتۇلۇشىمىز ياكى ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىشىمىز ھەمدە ئاپتوموبىللىرىمىزدىن قۇرۇق قېلىشىمىز مۇمكىن ئىدى. ئەگەر شەرققە قاراپ مېڭىپ كورلىغا قايتىپ بارساق، ما جۇڭيىڭغا، ئۇنىڭ سەنمۇبۇسىغا ۋە مەغلۇپ بولۇپ قاچقان قوشۇنلىرىغا يولۇقۇپ قېلىشىمىز ئېھتىمالغا بەكمۇ يېقىن ئىدى. بىز ئۈچۈن، شۇنداقلا قايتا ئۇچرىشىپ جەم بولغان تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، مەغلۇپ بولغان بىر قوشۇننىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىش غالىب قوشۇننىڭ قولىغا چۈشكەنگە قارىغاندا تېخىمۇ خەتەرلىك ئىدى.

بىز ئىككى ئوتنىڭ ئىچىدە قالدۇق. قايسى ئوتنىڭ بەكرەك كۆيدۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى تازا بىلمەيتتۇق. بىز ھازىر ئۆزىمىزنىڭ ئىنتايىن دەھشەتلىك ۋە رەھىمسىز ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇرۇش قانۇنىمىغا كىرىپ قالغانلىقىمىزنى ھەرقانداق چاغدىكىدىنمۇ بەكرەك ھېس قىلدۇق. ياق، ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىمەيتتى. بىز ئۇرۇش سەھنىسىنىڭ ئەڭ قاينام يېرىگە، يەنە كېلىپ، ئۇرۇشنىڭ ئەڭ

ئاخىرقى ۋە ئەڭ ھەل قىلغۇچ باسقۇچىغا يېقىنلىشىپ قالغانىدۇق. شۇ تاپتا بىز شۇملۇقتىن دېرەك بېرىدىغان بىر خىل جىمجىتلىق قورشاۋىدا ئىدۇق. بۇ يەردىكى دېھقانلار ۋە ھارۋىلار پۈتۈنلەي تىنچ يىللاردىكىدەك چوڭ يولدا ئۇياق - بۇياققا كېتىشۋاتاتتى. لېكىن، كىشىلەر ھاۋادىن بۇنىڭ بوران - چاپقۇن ئالدىدىكى جىمجىتلىق ئىكەنلىكىنى، ھەل قىلغۇچ ئېلىشىش پەيتىنىڭ كۇچا بىلەن ئاقسۇ ئارىلىقىدىكى قەدىمىي يېپەك يولىغا يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالايتتى. قەدىمكى زامانىدا، سان - ساناقسىز كاتتا كارۋانلار قىممەت باھالىق ئېسىل ماللارنى ئېلىپ غەرب دۇنياسىغا ماڭغان. ھازىر بىز دانالىق بىلەن بىر يول تاللىشىمىز كېرەك، بولمىسا، چوقۇم ھالاك بولىمىز.

سائەت 5 تە، بىز بۇ مەسىلىنى ئەتە دېيىشىشكە قالدۇردۇق ھەمدە بۇ يەرگە 12 كىلومېتىر كېلىدىغان بۈگۈرگە بېرىپ قونماقچى بولدۇق. بىز ئۇلۇشكۇن بىھۇدە ئاۋارىچىلىكتىن قۇتۇلۇش، جورجىنىڭ تەقدىرىدىن تېزرەك خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن بۈگۈردە توختىمىغانىدۇق.

قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن بۈگۈرگە يېتىپ بېرىشىمىز تەسكە توختايتتى. چۈنكى، يولنىڭ ناچارلىقى بىزگە مەلۇم ئىدى. بىز ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ بېشىنى ئارقىغا يانىدۇرۇپ، ئۆزىمىز كەلگەن ئىز بىلەن ئارقىمىزغا ماڭدۇق. 15 مىنۇتتىن كېيىن چومۇچا ھەيدىگەن ئاپتوموبىل لايغا پاتتى، ئارقىدىنلا قالغان بىر - ئىككى ئاپتوموبىلمۇ لايغا پاتتى. بىز بىر سائەت ھەپىلىشىپ ماشىنىلارنى ئاران لايدىن چىقاردۇق. ھايت - ھۇيت دېگۈچە گۈگۈم قاراڭغۇسى چۈشۈپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن بىز قۇرۇقراق بىر يەرنى تېپىپ قونالغۇ قىلىشقا مەجبۇر بولدۇق. ئوچۇق چىراي بىر بوۋاي بىزگە يارەم بەردى، بىزنىڭ چېدىرلىرىمىز بىر ئېتىزلىققا تىكىلدى.

بوۋاي بىزگە ئوتۇن، تۇخۇم ئەكېلىپ بەردى. يەنە تۆت ئۈيغۇرنى ئەكېلىپ، كېچىچە بىز ئۇچۇن نۆۋەتلىشىپ پوستا تۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ 48- قونالغۇمىز شويياچ بولدى، بۇيەر چۆمپاق رايونىغا قارايدىكەن. بوۋاي بىزنىڭ قانداقسىگە بۇيەرگە كېلىپ قالغانلىقىمىزنى زادىلا بىلەلمەي قالدى.

— تۇنۇگۇن بىر يۇك ئاپتوموبىلى ئۆتۈپ كەتكەنىدى، — دېدى بوۋاي سۆزلەپ، — بۇگۇن تۆت ئاپتوموبىل ئۆتۈپ كەتتى، ئەمدى كەچ بولغانىدا، بەش ئاپتوموبىلنىڭ هەممىسى قايتىپ كەلدى. بۇ نېمىش؟ نېمە ۋەقە بولدى؟ غەرب تەرەپتىكى ئۇرۇش باشلاندىمۇ؟ سىلەر ئەمدى شەرق تەرەپكە قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇڭلارمۇ؟

دېھقانلارنىڭ ئۇيانىدىن بۇيانغا ئۆتۈپ يۈرگەنلىكىمىزگە هەيران قالغانلىقى هەقلىق ئىدى. ئۇلار بىرەر ۋەقە تۇغۇلۇشتىن ئەنسىرەيتتى. بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، يەم - خەشەك، ئوت - بوغۇز تېپىشمۇ تەس بولۇۋېتىپتۇ، چۈنكى سودىگەرلەر ۋە دېھقانلار هەممە نەرسىلىرىنى تىقىپ يوشۇرۇپ قويۇۋىتىپ رازى ئىكەنكى، ئۇنى بۇگۇن بازىرىغا ئاپىرىپ سېتىشقا رازى ئەمەس ئىكەن.

— ئەسكەرلەر، — دېدى بوۋاي، — ئاشلىقلىرىمىزنى، چارۋىلىرىمىزنى ئېلىپ كېتىشتى، ئەمما بىر تىينىمۇ پۇل بەرمىدى.

يېزا ئاقساقىلىنىڭ بىزگە دېيىشىچە، تارىمغا بارىدىغان بىر يول بار بولۇپ، بۇ يولدا قۇم يوق ئىكەن، هارۋىلارنىڭ مېڭىشىغىمۇ تازا ئەپلىك ئىكەن. تارىم دەرياسى بويىدا ئاۋات يېزىسى بار ئىكەن، دېمەك ئېكىنزارلىق، مەھەللىلەر بار دېگەن سۆز، ئۇ يەرنىڭ ئاھالىسى لوپنور كىشىلىرى ئىكەن، ئۇلارنىڭ كېمە، ئات ۋە تۆگىلىرى بار ئىكەن. ئۇلار بىرنەچچە يالغۇز قېيىقنى بىر - بىرىگە چېتىپ، ئۇستىگە قېلىن شال قويۇپ، يۈك بىسىلغان هارۋا ۋە يۈك - تاقلارنى دەريادىن ئۆتكۈزەلەيدىكەن.

كېچىدىكى تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 4.3℃ بولدى. 9-مارت كۈنى بىز تاڭ سەھەردىلا يولغا چىقتۇق. ھەركۈنى ئەتىگىنى شۇ كۈننىڭ قانداق ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى، بۇ كومپىدىيەمىزنىڭ كېيىنكى پەردىسىدە نېمىلەر ئوينىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق.

بىز بۈگۈرگە كېلىپ، ئاپتوموبىللارنى ناھىيە يامۇلىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا توختىتىپ قويدۇق - دە، نام - ئەمەل كارتوچكىمىزنى تاپشۇرغاندىن كېيىن، ھاكىمنىڭ مېھمانخانىسىغا باشلاپ كىرىلدۇق. بۇ مېھمانخانا خەنزۇچە پاسوندا سېلىنغان مېھمانخانا ئىدى. ھاكىم 50 ياشلار ئەتراپىدا بولۇپ، قويۇق ساقاللىق، بېشىغا سەللە يۆگىۋالغان كىشى ئىدى، ئۇنىڭ ئىسمى جامالىدىن ھاجى ئىدى. دېمەك، ئۇ مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلگەن، ئىسلام دۇنياسىنىڭ بىر قىسمىنى، يەنە كېلىپ، جەۋھەرلىك قىسمىنى كۆرگەن كىشى ئىدى.

بۇ ھاكىم بىزگە چاي ۋە تاماكا تۇتتى. ئاندىن ئىككى - ئۈچ سائەت ئۆتۈۋۈدى، قالغان ئاپتوموبىللىرىمىزمۇ يېتىپ كەلدى. سەيرات ھەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ ھاۋا سۇزگۈچىدىن چاتاق چىققاچقا، ئۇنى بازاردىكى تۆمۈرچىلەرگە رېمونت قىلدۇرۇشقا توغرا كەلدى. قالغان ئادەملىرىمىز گۈرۈچ، ئۇن، تۇخۇم ۋە 20 گاللون كىرسىن سېتىۋالدى.

مەن جامالىدىننىڭ ۋەزىيەتكە بولغان قارىشىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولدۇم. لېكىن، ئۇ سۆزگە ئۇستا دىپلومات ئىكەن ھەم شۇنداق بولۇشقىمۇ تېگىشلىك ئىدى. ئۇ ما جۇڭيېڭنىڭ مەغلۇپ بولۇش ئېھتىماللىقى ئۈستىدە لام - جىم دېمىدى. چۈنكى، ئۇ مۇشۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئالىي ئەمەلدارى ۋە بەگ ئىدى. ئۇ ما جۇڭيېڭنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىغا ھەقىقىي ئىشەنگەن تەقدىردىمۇ، ما جۇڭيېڭغا سادىق تۇنگان مۇھاپىزەتچى قىسملىرى بۇ يۇرتتا مەۋجۇت بولۇپلا تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ ئېگىز - پەس گەپ

قىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مەن بىزنىڭ ۋەزىپىلىرىمىزنى ۋە قانداق بولۇپ بۇ قىلتاققا تۇيمايلا چۈشۈپ قالغانلىقىمىزنى، ھەرقانچە بەدەل بېرىشتىنمۇ قورقماي، بۇ قىلتاقتىن تىرىك چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمىزنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم.

— سىز مۇشۇنداق ئەھۋالدا قالغان بولسىڭىز، قانداق قىلاتتىڭىز؟— دەپ سورىدىمەن ئۇنىڭدىن.— سىزنىڭچە، بىزنىڭ قانداق قىلغىنىمىز تۈزۈك؟

— سىز يۈز - ئابرۇيلۇق، تەسىرىڭىز بار ئادەم،— دېدى ئۇ جاۋاب بېرىپ،— مەن بولسام ئاجىز، ئەرزىمەس بىر ئادەم. سىز شەرقتىكى ۋەقە يۈز بەرگەن يەرنىڭ مەركىزىدىن كەلدىڭىز، مەن مۇشۇ يەرنىلا ساقلاپ ياتقان ئادەم، ھېچنېمىدىن خەۋىرىم يوق. لېكىن، مەيلى سىلەر قانداق قىلماقچى بولۇڭلار، ماڭا ئېھتىياجىڭلار چۈشىدىغانلا بولسا، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ياردەم بېرىمەن.

— سىزنىڭچە، بۈگۈن بىز كۆچاغا يېتىپ بارالارمىزمۇ؟

— يېتىپ بارالايسىلەر، كۆچا ئەتراپىدىكى دۇشەنبە بازارغا يېتىپ بارالايسىلەر. ئاپتوموبىلىڭلارغا ھېچ كىشى چېقىلالمايدۇ،— ئۇ تازا بىر ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن قوشۇپ قويدى،— بۈگۈن كۆچاغا بارماڭلار. بۈنىڭدىن ئالتە كۈن ئىلگىرى مەن ئۇ يەرگە بىر پايلاقچى ئەۋەتكەن ۋە ئۇنىڭغا ۋەزىيەتنى ھەقىقىي، تولۇق ئىگىلەپ ئىككى كۈن ئىچىدە قايتىپ كېلىشنى تاپىلىغانىدىم. سىلەر ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ئەۋەتكەن كىشى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بىرنېمە دېيىشەيلى.

ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتۈپ كەتتى. ئاپتوموبىللار تېخىچە يولنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ بولالمىغانىدى. ھاكىم بىزنى ئۆزى بىلەن ھەمداستىخان بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. مەن خۇددى

تىكەن ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك بىئارام بولۇپ ئولتۇرالمىدىم، چۈنكى مېنىڭچە، بىزنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىمىز زايە بولۇپ كېتىۋاتاتتى، ۋاقىت سائەتلەپ ئۆتكەنسېرى، بىزنىڭ ما جۇڭيىڭغا يولۇقۇپ قېلىش ئېھتىمالىمىزمۇ چوڭيىپ بېرىۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇ ۋە ئۇنىڭ مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلىرى خۇددى بوران - چاپقۇنىدەك يىپەك يولىنى قاپلاپ، كورلىدىن كۇچاغا كېلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

چوڭ يول ھەربىيلەر ماڭىدىغان يول بولغاچقا، بىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۇ ئەڭ خەتەرلىك يول ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن، مەن بۇ قېيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش مەقسىتىدە، ئاپتوموبىللارنى تارىم دەريياسى ۋادىسىغا ئايرىپ، دەريادىن ئۆتۈپ، ئورمانلىققا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، ۋەزىيەت تىنچلانغاندىن كېيىن قايتىپ كېلىش چارىسىنى تاپتىم.

مەن بۇ چارە توغرىسىدا ھاكىمدىن مەسلىھەت سورىدىم. ئۇ مۇنداق دېدى:

— بۇگۈردىن تارىم دەريياسى بويىغا بارىدىغان بەزى يېزا يوللىرىغا سۇ كىرىپ كەتكەن، ئاپتوموبىللار ماڭالمايدۇ. سىلەر ئاپتوموبىللارنى ھەيدەپ شۇ يەرگە بارالىغان تەقدىردىمۇ، كېمە ناھايىتى كىچىك بولغاچقا، بۇنچىۋالا چوڭ يۈك ئاپتوموبىللىرىنى قاچىلاپ ئۆتكۈزەلمەيدۇ، ئالدى بىلەن ئۇگەن دەريياسىغا، ئاندىن تارىم دەريياسىغا بارغىلى بولىدىغان بىر يول بار. تارىم دەريياسى خېلى چوڭ بىر كۆلگە قۇيۇلىدۇ. قۇم دەريانىڭ بىر تارماق ئېقىنى مۇشۇ كۆلدىن باشلىنىدۇ. چەرچىنىڭ ئايىغىدا 160 يول (تەخمىنەن 80 كىلومېتىر) يىراقلىقتىكى جايدا، بوردخو كۆلىنىڭ بويىدا سەكچىك يېزىسى بار. سىلەر ئاشۇ يەرگە بېرىپ تۇرۇپ، ۋەزىيەت تەرەققىياتىنىڭ قانداق بولۇشىنى كۆزەتسەڭلا بولىدۇ.

يەنە بىرنەچچە سائەتلىك ۋاقىت تۇيمايلا ئۆتۈپ كەتتى. سەيرات يەنىلا تۆمۈرچىنىڭ ھاۋا سۇزگۈچنى رېمونت قىلىپ

بولۇشىنى كۆتۈپ تۇراتتى. ئارىمىزدىكىلەرنىڭ بەزىلىرى بازارغا تاماشىغا، پۇقرالارنىڭ تۇرمۇشىنى كۆرۈپ كېلىشكە كەتكەنىدى. بازاردىكى دۇكانلارنىڭ تەخمىنەن يېرىمى ئوچۇق، يېرىمى تاقاقلىق تۇراتتى. بازاردا ھەر خىل يېمەكلىكلەر ــ گۆش، نان، ئۇن، گۈرۈچ، مېغىز، كۆكتات ۋە قۇرۇق يەل - يېمىش، بولۇپمۇ يېمىش بىلەن گۈلە - قاقلار بار ئىدى. ئالدى چوڭ كوچىغا قاراشلىق ئاشپۇزۇللاردىكى ئاشپەزلەر چۆمۈچلىرىنى قازان ئىچىدە ئۇيانداپ بۇيانغا ئوينىتىشاتتى ياكى پولو، مانتا، كاۋاپلارنى ياغاچ تەخسىلەرگە ئېلىشاتتى. بۇ نازۇنېمەتلەرنىڭ مەززىلىك ھىدى خېرىدارلارنىڭ نەپسىنى تاقىلدىتاتتى.

چاڭ - توزان بىلەن قاپلانغان كوچىلاردىكى كانارىغا سويۇلغان بىرنەچچە قوي پۇتۇن پېتى ئېسىقلىق تۇراتتى، چىۋىنلەر گۆش ئەتراپىدا گىژىلداپ يۇرۇشەتتى. دۇكانلارنىڭ بەزىلىرىدە ئۆتۈك، ئاياغ سېتىلۇاتاتتى؛ يەنە بەزىلىرىدە بولسا، ھەر خىل دوپپىلار ۋە كەشتىلەنگەن رومالار سېتىلۇاتاتتى. يەنە ئىچىدىن ئون تال تاماكا چىقىدىغان، باھاسى بىر تەڭگە كېچىك قۇتىلىق پاپروسمۇ سېتىلۇاتاتتى. بېشىغا ئاق رومال ئارتىۋالغان ياكى يۈزىنى قارا رومال بىلەن يېپىۋالغان ئاياللار بازاردا ئايلىنىپ يۇرۇشەتتى. پاھىشخانا ئېچىلغان كىچىك كوچىدا بېشىغا رومال ئارتىمايى، ئالا-بۇلماچ ياسىنىۋالغان چىرايلىق سەتەڭلەر ئىشىككە يۆلەنگەن پېتى قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ناز قىلىپ خېرىدار چەلپ قىلىشاتتى.

شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، كىشىلەرنىڭ ئۇستىباشلىرى جۇل - جۇل ئىدى. ئۇلار كىرلىشىپ ئۆڭۈپ كەتكەن قىزىل، ھاۋا رەڭ، قارا ياكى يوللۇق چاپانلارنى كىيىۋالغانىدى، شۇڭا بۇ كىيىملەرنىڭ رەڭگىنى ئاسانلىقچە پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ پۇتىدىكى ئىلگىرى بىر مەھەل پارقىراق ۋە يۇمشاق بولغان ئۆتۈكلەرنىڭ ئەمدىلىكتە كونىراپ ئەبجىقى چىقىپ كەتكەنىدى.

كىشىلەرنىڭ يېڭى ئۇستىباش قىلغۇچىلىكى يوق ئىدى. سودا ئىشلىرى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالغانىدى، سودىگەرلەر ئۆز دەسمايىسىنى تەۋەككۇل قىلىپ ئىشلىتىشنى خالىمايتتى. بۇ رايوندا ئۇرۇش بولۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ھازىر كىشىلەر بولۇشىغا كۆن ئۆتكۈزۈش كوينغا كىرىۋالغانىدى. تىنچ كۈنلەردىكىگە ئوخشاش جۇل - جۇل، سەت - كۆرۈمسىز كىينىۋالغان ۋە يېرىم يالىڭاچ، ئاچ - زار يۇرگەنلەر پەقەت دىۋانە، ئاشىق - دەرۋىشلەردىنلا ئىبارەت ئىدى، خالاس.

ئۇلاغ بازىرىدا سېتىلىۋاتقان ئۇلاغلار ئىچىدە كارۋانلارغا ئېھتىياجلىق بولغان ئات، قېچىرلاردىن باشقا يەنە كالا، قوي، توخۇ، ئۆردەك، غازلارمۇ، كەپتەر، ئىت، مۇشۇكلەرمۇ بار ئىدى.

بىز يەنە ئاشۇ ھاكىمنىڭ ئائىلىسىگە — ئىلگىرىكى خەنزۇ ھاكىمنىڭ يامۇلغا قايتىپ كەلدۇق. 1933 - يىلى خەنزۇلارنىڭ يېڭى يىلىدا، بۇگۈردە 180 خەنزۇنىڭ قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغانلىقى ئېسىمىزدە بار ئىدى. شۇ چاغدا ئۇلاردىن پەقەت بەشلا كىشى ئامان قالغان، ئۇلار جامالىدىن ھاجىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا تۇرغاندەك قىلاتتى.

بىز پۇل تېگىشتۇق، ھەربىر كۈمۈش تەڭگىگە 12 سەردىن تۇچ تەڭگە ئالماشتۇردۇق. ھاكىم بۇ سودىدا كۆپ نەپ ئالدى.

ئاخشىمى، جامالىدىن ھاكىمنىڭ قورۇسىدا كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى. ئىككى ئۇيغۇر ئاستا ۋە بىر خىلا چېلىنغان رىتىملىق مۇزىكىغا ئۇسسۇل ئويناندى. ئۇلار گاھ قوللىرىنى كۆتۈرۈشەتتى، گاھ تىزلىرىنى ئېگىشەتتى، بىردەم پىر - پىر چۆرگۈلىسە، بىردەم قارشى تەرەپنى دەۋر قىلىپ ئايلىناتتى، ئۇلار دۇتار بىلەن داپقا تەڭكەش بولۇپ ناخشىمۇ توۋلايتتى، كەچتە شورپا، پولۇ ۋە چاي كەلتۈرۈلدى.

ئاپتوموبىلنى رېمونت قىلىش، كېرەكلىك نەرسىلەرنى

سېتىۋېلىش ئىشىمىز ۋاقتىدا ئورۇنلانمىدى. بىز ئامالسىز بۇگۈردە قونۇپ قالدۇق. جامالدىن بىزنى ئۆز يامۇلىدا ھەقسىز قوندۇرۇپ قالدى. ئۇ بىزدىن بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ بېرىشنى بەكمۇ ئۈمىد قىلدى. بۇ ئىش يۈ يىنجاۋنى ئويغا سالدى: «ئۇ بىزنى بۇ يەردە توختىتىپ تۇرۇش بىلەن بىر چاغدا، بىرنەچچە ئاتلىق خەۋەرچىنى كۈچا بىلەن كورلىغا ئەۋەتىپ، بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ۋە پىلانىمىزنى مەلۇم قىلماقچىمۇ - قانداق؟» ئۇ ئۆزىنىڭ ئامانلىقىنى دەپ، نۆۋەتتىكى ھوقۇقلۇق شەخس — ما جۇڭيىڭ جياڭجۇنگە ساداقەت بىلدۈرۈشى مۇمكىن ئىدى.

بۇ كۆكۈل ئېچىش كېچىلىكىگە قاتناشقان بىر ئۇيغۇر بوۋاي ماڭا پىچىرلاپ:

— ھاكىم ۋاپات بولغان جاڭ پېيىۋەن قىسىملىرىدىن 2000 تۇنگانىڭ كۈچاغا كېلىپ بولغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپتۇ، دۇشەنبە بازاردىمۇ 2—3 مىڭ خەنزۇ بار ئىكەن، — دېدى.

9- مارت كېچە، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 1.2℃ ئىدى. مەن سائەت 6 دە يولغا چىقىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەن بولساممۇ، لېكىن «ئىتسىل»دىن چاتاق چىقىپ، ئوت ئالدۇرغىلى بولمىدى. بىزگە يەنە ساقلاپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى. بىز بۇگۈردە توپتوغرا بىر كېچە - كۈندۈزنى ئىسراپ قىلىۋەتتۇق. بۇنىڭ بىز ئۈچۈن نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئەتە بىلگىلى بولىدۇ.

ئاخشىمى، جامالدىن بىزدىن ئاپتوموبىلىمىزغا ئولتۇرۇپ يېڭىسارغا بېرىشقا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سورىدى. ئۇ ئۇيەردە ئۇشتۇمتوت يۇز بەرگەن مۇھىم بىر ئىشنى بېجىرمەكچىكەن. بىز ئۇنىڭغا: «ئەلۋەتتە بولىدۇ!» دەپ جاۋاب بەردۇق. كېيىن ئۇ يەنە جورجىدىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن: «مەنزىلگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن مېنى ئاپتوموبىلدىن چۈشۈرۈپ قويامسىلەر ياكى مەن چۈشىدىغان ئاشۇ بازاردىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ كېتىپ،

مېنى ئاپتوموبىلدىن چۈشكىلى قويمامسىلەر» دەپ سوراپتۇ. يولغا چىقىش ۋاقتى كېلىپ، بىز ئاپتوموبىللىرىمىزغا چىقايلى دەپ تۇرغىنىمىزدا، ئۇ دۇدۇقلاپ:

ــ ھازىرچە قىلىدىغان ناھايىتى مۇھىم ئىشىم بار ئىدى، سائەت 12دىن بۇرۇن ماكالمايمەن، ۋاقتى كەلگەندە ئاتلىق بارارمەن، ــ دېدى.

بىز ئۇنى بالدۇرراق مېڭىشقا كۆندۈرۈشىنىمۇ، ئىشلىرىنى بېجىرىپ بولغۇچە ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇشنىمۇ خالىمىدۇق. ئۇ ئېھتىمال بىزنىڭ زادى قايسى تەرەپكە مەنسۇپ ئىكەنلىكىمىزنى، يەنى ما جۇگىيىڭ تەرەپكە مەنسۇپمۇ ياكى شېڭ شىسەي تەرەپكە مەنسۇپمۇ ئۇقالماي قالغان بولسا كېرەك. كېيىنكى بىر خىل ئەھۋال ئاستىدا، ئەگەر ئۇ بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىزدا ئولتۇرغان بولسا جېنىدىن ئايرىلاتتى.

بىز يولغا چىقىدىغان چاغدا، يامۇلنىڭ ئالدى تاماشا كۆرگۈچىلەر بىلەن تولدى. بازاردىمۇ كىشىلەر شۇنداق قىستا ـ قىستاڭ ئىدى. ئاپتوموبىللار ساپ ھاۋالىق ئېتىزلىقلار ۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدىكى يولغا چىققاندا، بىزنىڭ كۆڭلىمىز بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى.

يېڭىسارغا ئاز قالغاندا، جورجى ھەيدىگەن ئاپتوموبىل «ئىتسىل» 1 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى ئېرىققا چۈشۈپ كەتتى. بىز ئۈچ سائەت ھەپىلىشىپ جورجى ۋە ئاپتوموبىلنى ئاران چىقىرىۋالدۇق. قارىغاندا، شەرقتە يۇز بەرگەن زور ۋەقەلەرنى كۆرۈشكە ئۇلگۈرەلمەسلىك پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن ئىكەن ـ ده.

ئاپتوموبىللارنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالغان كىشىلەر ئارىسىدا گەپدان ئۇيغۇرلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار ئىچىدىكى بىرقانچىسى كورلىدىن كەلگەن مۇساپىرلار بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مۇنبەت ئېتىز، شەھەر ـ بازار ۋە بوستانلىقلىرىنىڭ ئەمدىلىكتە ئۇزۇل ـ كېسىل

چۆلدەرەپ قالغانلىقىغا ھەسرەت چېكەتتى. بۇنىڭدىن يەتتە ئاي ئىلگىرى خوجىنىياز ھاجى 7000 ئاتلىق، ئەممۇ قورالى يوق ئۇيغۇرلارنى باشلاپ يېڭىسارغا كەلگەن. ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنى قىلغان ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلاشقانلار نۇرغۇن ئىلتىپاتقا ئېرىشكەن، ئۇ ئۇرۇمچى تەرەپتىن راسخوت ئېلىپ تۇرغان. ھازىر ئۇنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن ئادەم يوق ئىكەن. كىشىلەر يولۋاسخاننى ئېغىزغىمۇ ئېلىپ قويمىدى.

— سىلەر ئۇلۇشكۇن بۇ يەردىن ئۆتۈپ، غەرب تەرەپكە قاراپ ماڭغان چاغدا، بىز سىلەرنىڭ خوجىنىياز ھاجى بىلەن تۇنىگانلار ئوتتۇرىسىدا مۇرەسسە خىزمىتىنى ئىشلەش ئۈچۈن نەنجىڭ تەرەپتىن ئەۋەتىلگەن كىشىلەر بولۇپ قېلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلغان ۋە شۇنداق دەپ قاراپ، بەكمۇ خۇشال بولغانىدۇق، — دېدى بىر بوۋاي، — بىراق، ئەمدى سىلەر شەرققە قاراپ يول ئېلىۋېتىپسىلەر، بۇنىڭدىن بەكمۇ ئەپسۇسلىنىۋاتىمىز. چۈنكى، بىزگە مەلۇمكى، ئەمدى بىزدە ھېچقانداق ئۈمىد قالمىدى.

— قوزغىلىپ تۇنگانلارغا قارشى تۇرغانلىرىمىز مانا ئەمدىلىكتە ھەممىدىن ئايرىلدۇق، — دېدى يەنە بىر كىشى، — ھازىر بىزدە قالغىنى قۇرۇق جاندىنلا ئىبارەت.

ئۇيغۇرلار بىلەن تۇنگانلار ئوتتۇرىسىدىكى دوستانە مۇناسىۋەتنىڭ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق ئىدى. خوجىنىياز ھاجى بىر مەھەل داۋالغۇغانىدىن كېيىن، ئاخىر ئۇرۇمچىدىكى شېڭ شىسەي جياڭجۈننىڭ لاگېرىغا قوشۇلدى.

بىز توختاپ تۇرغان چاغدا، يېڭىسارنىڭ بېگى بەش ئاتلىقنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ قىزىق، ئەدەپ - قائىدىلىك ھەم سەممىي ئادەم ئىدى. ئۇ باشقا بەزى ئىشلار ئۈستىدە توختالغانىدى، بىزگە 1896 - ۋە 1899 - يىللىرىدىن باشلاپ ماڭا تونۇش بولغان ئۆگەن دەريا سىنىڭ ھازىر قۇرۇپ

كەتكەنلىكىنى، يەكەن، قەشقەر، خوتەن ۋە ئاقسۇلاردىن كەلگەن سۇنىڭ ھازىر پۈتۈنلەي چايان دەريياسىغا قۇيۇلىدىغانلىقىنى، لېكىن بۇرۇنقىدەك چاقلىق رايونىغا بارمايدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى.

ھاۋا گۈڭگا ئىدى، شىمال تاماندىكى تاغلار غۇۋا بولۇپ، ئوچۇق كۆرۈنمەيتتى، يەر يۈزىنى تۇمانداك بىرنېمە ئورنۇبلىپ، كىشىگە ھاۋا تۇتۇلۇپ قالغاندەك بىر خىل تۇيغۇ بېرەتتى.

بىز 47- قونالغۇ قىلغان قارا چاچ خانىمىز مازىرىدا بىرپەس توختىدۇق ۋە شۇيەردە بىز بىلەن تونۇشقان كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلەشتۇق، ئۇلار بىزنىڭ شۇنچە تىز قايتىپ كەلگەنلىكىمىزدىن ھەيران قالدى.

بىز چېدىر يېزىسىدا يول بويىدىكى بىر ساماۋارخاندا بىردەم ئارام ئالدۇق. ھېلىقى سىرلىق «يولۇچى» پىروۋىسكى بۇ يەردە يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ بۇ يەرگە ئىككى سائەت ئىلگىرى كورلىدىن بۇاستە كەلگەنىكەن. ئۇنىڭ بىزگە دەپ بېرىشىچە، بىز كورلىدىن يولغا چىققان كۈنى پۈتۈن مۇھاپىزەت ئەترىتىدىن 150 كىشى ئۇشتۇمتۇت شىمالغا قاراپ يول ئېلىپ، كۆنچى دەريياسى ۋادىسىغا كىرىپتۇ. پىروۋىسكى ئۇلارنىڭ بەزىلىرىدىن نېمىش يۈز بەرگەنلىكىنى سورىغاندا، ئۇلار ئۇنىڭغا كورلىغا 20 چاقىرىم كېلىدىغان يەردە ئۇرۇش بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ شۇ يەرگە بارىدىغانلىقىنى، كىم بىلەن ئۇرۇشىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

مۇھاپىزەتچى قىسىملار ماڭغاندىن كېيىن، كورلىدىكى پۇقرالار قاتتىق قورقۇپ كېتىپتۇ، ئۇلار ئالمان - تالمان يول بويلىرىدىن تاغ - تۇرالارغا ۋە چۆل - جەزىلەرگە قېچىپ كېتىشىپتۇ. بۇ قېتىمقى چوڭ چېكىنىش باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئېچىلىپ تۇرغان ئاز ساندىكى بىرقانچە دۇكانلارمۇ ئەمدى تاقىلىپ قاپتۇ. 8- مارت

ئەتىگەندە، تېخىمۇ نۇرغۇن ئادەملەر قېچىپتۇ. پىروۋىسكى گېپىنىڭ تۇتامى يوق ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىزگە دېگەنلىرى قالايمىقان جۆيلۈشكە ئوخشىمايدىغاندەك قىلاتتى.

خېلىلا ئارقىمىزدا قالغان جورجى بىر يېزىدا ئۇچ ئەسكەرگە يولۇقۇپ قاپتۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا، ئۆزلىرىنىڭ كۇچادا بۇنىڭدىن ئۇچ كۈن ئىلگىرى چاقىرىلغان ھەربىي يىغىنغا قاتنىشىپ كەلگەنلىكىنى، ھازىر ئۆزلىرىنىڭ قاراشھەر بىلەن تۇرپانغا خەت ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. جورجى ئۇلاردىن كۇچانىڭ ئەھۋالىنى سورىغاندا، ئۇلار كىنايىلىك ئاھاڭدا: «ناھايىتى تىنچ - ئامان» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. لېكىن، ئۇلار شۇ ھامان سۆزىنى تولۇقلاپ: «سىلەرنىڭ شەرق تەرەپكە قايتقىنىڭلار تۇغرا، چۈنكى غەرب تەرەپكە بارساڭلار، ئۇ يەردىكىلەرنىڭ جىمىسى ئۈيغۇر، ئۇلار بىزدىنمۇ يامان» دەپتۇ.

مۇھىم بولغىنى شۇكى، بىز خەت ئېلىپ ماڭغان مۇشۇ ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىدىراق كورلىغا يېتىپ بېرىۋېلىشىمىز كېرەك. ئۇلار ئاتلىق، ئىككى كۈندە ئاندىن كورلىغا بارالايدۇ. بىز ئەتە چۈشىنىڭ ئالدى - كەينىدە ئۈيەرگە يېتىپ بېرىشىمىز شەرت. شۇڭا، بىز چېدىردا توختايدىغان ۋاقتىمىزنى ئىمكانقەدەر قىسقارتتۇق.

لېكىن، بىز ئاپتوموبىللارغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، پىروۋىسكىنىڭ قەشقەرگە بارىمەن دېگەنلىكىنى بىردىنلا ئېسىمگە ئېلىپ قالدىم. ئۇ قەشقەرگە 20 كۈندە يېتىپ بارالايمەن دەپ مۆلچەرلىگەنىدى. مەن ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ، جورجىنىڭ ئاڭلىغان - بىلگەنلىرىنى ۋە بايدىكى ئۇرۇش ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەردىم. ئۇ كۈلدى ۋە ئۇرۇش ئوتى يېنىۋاتقان چوڭ يول بىلەن ماڭماي، كىچىك يوللار بىلەن ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بوپتۇ، ئۇ توكيو قولتۇقىدىن چىدىرغىچە كېلەلىگەنكەن، ئۇ ھالدا بەلكىم

كېيىنكى باسقۇچلۇق سەپەر پلانىنىمۇ ئوخشاشلا ئورۇنلاپ كېتەلىشى مۇمكىن.

شۇنداق قىلىپ، مەن ھەش - پەش دېگۈچە ئەنگلىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىغا بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ چېدىرغا قانداق كەلگەنلىكىمنى قىسقىغىنا بايان قىلدىم ھەمدە ئۇنىڭدىن ستوكھولمدىكى سىڭلىمغا مەن ئۈچۈن بىر پارچە تېلېگراممـا بېرىپ قويۇشنى ئۆتۈندۇم. تېلېگراممغا: «مەن ھازىر لوپنورغا بارىدىغان يول ئۈستىدە، مەن توغرۇلۇق بىرنەچچە ئايغىچە ھېچقانداق خەۋەر ئالالمايسىلەرگە مۇمكىن» دەپ يازدىم. يەنە: «ھەممە ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق، بىر ئامال قىلىپ بېيجىڭدا تۇرۇشقا بەلگىلىگەن ۋەكىلىم (دوكتور ئېلىك نولىن) گە 1000 گاللون بېنزىننى ئەنىشگە يەتكۈزۈپ بېرىشنى ئۇقتۇرۇپ قويۇشۇڭنى سورايمەن» دەپ يازدىم.

مەن بۇ خەتنى پىروۋىسكىنىڭ يەتكۈزۈپ بېرىشگە ھاۋالە قىلىدىم ھەمدە ئۇنىڭغا ھەق ئورنىدا 10 تەڭگە بەردىم. بۇ تېلېگراممـا ستوكھولمغىمۇ يېتىپ بارماپتۇ، پىروۋىسكىنىڭ ئۆزىمۇ قەشقەرگە بارماپتۇ. مەملىكىتىمىزدىكى تۇغقانلىرىمىز مۇشۇنداق نەسىھىلىككە دۇچ كېلىپ، بىرنەچچە ئايغىچە تەشنالىق بىلەن خەۋەر كۈتۈپتۇ. بىراق، تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ، بېنزىن يۆتكەش تالونىمۇ جايىغا تەگمەپتۇ. ئەگەر جايىغا تەگكەن بولسا، نولىن تولۇپ تاشقان زېھنىي كۈچى بىلەن بېنزىننى تۆگىگە ئارتىپ، ئۆزى بۇاستە ئەنىشگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۈيەردە بىزنى كۈتۈپ ئالتە ئايغىچە تۇرۇپمۇ، بىزنىڭ ھېچقانداق خەۋىرىمىزنى ئالالمىغان بولاتتى. ئەمەلىيەتتە، بۇ مەزگىللەردە بىزگە جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرىدىن بىرەر تېمىمۇ بېنزىن يۆتكەش زۆرۈرىيىتى قالمىغانىدى.

ھېلىقى «يولۇچى» غا كەلسەك، ئۇ قانداق بولدى؟ ئۇ

قەشقەرگە كېتىۋېتىپ، يولدا ھەقىقەتەن يەڭگىلى بولمايدىغان توسقۇنلۇقلارغا دۇچ كەلگەچكە، ئاخىر بىزگە ئوخشاش، قايتىپ كەتكىنىم تۇزۇك ئىكەن دېگەن يەرگە كەپتۇ. ئۇ ھېلىقى خېتىمنى بىر ئۇيغۇرنىڭ يەتكۈزۈپ بېرىشىگە ھاۋالە قىپتۇ. ئۇ ئۇيغۇر ئاللانى شېپى كەلتۈرۈپ، ئىللا ـ بىللا دەپ قەسەم بېرىپ، بۇ خەتنى چوقۇم ئۆز قولى بىلەن ئەنگلىيە باش كونسۇلىنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇپ بەرمەكچى بولۇپتۇ. بۇ خەتنىڭ تەقدىرىنى بىلىش ناھايىتى قىزىقارلىق ئىدى. ئېھتىمال، بۇ ئۇيغۇر بۇ ئىشنى گۇمانلىق دەپ قاراپ، خەتنى كۆيدۈرۈۋەتكەندۇ ۋەياكى چىنباغ[1]قا بارغۇچە ئارىلىقتا باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەندۇ. چىنباغ ــ كونسۇلخانا تۇرۇشلۇق جاي. ئىلگىرى مەن دائىم ئۇ يەرگە بېرىپ قەدىناس دوستۇم جورجى ماگىيې سېرنى زىيارەت قىلىپ تۇراتتىم. ئېھتىمال خەتنى تاپشۇرۇپ بېرىشنى ئۈستىگە ئالغان بۇ ئۇيغۇرنى تۇنۇگان ئەسكەرلەر تۇتۇۋېلىپ، ئاختۇرۇپ يېنىدىن خەتنى تېپىۋېلىپ، ئۇنى موخورەك قەغىزى قىلىۋەتكەن ياكى تېخىمۇ يامان ئاقىۋەتكە گىرىپتار قىلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى، باش كونسۇلنىڭ بۇ خەتنى تېلېگراممۇ ئارقىلىق يوللاشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، ئۇنى ئاسارئەتىقىلەر ئورنىدا ساقلاپ قويۇش ئېھتىمالى پۈتۈنلەي يوق ئىدى.

بۇ چاغدا بىز ھېلىقى «يولۇچى» بىلەن خوشلاشتۇق. ئىچىمدە ئۇنىڭغا ئامان ـ ئېسەنلىك تىلەيتتىم. چۈنكى، ئائىلەمگە يازغان دۇئايىسالام خەت ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق شۇۋېتسىيەدىكى ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمغا ئەۋەتىلەتتى. ئاپتوموبىللىرىمىز چېدىرىدىكى ھېلىقى كىچىك سارايدىن چىقىپ ماڭدى. قاراڭغۇ چۈشكەن

---

[1] ئازادلىقتىن ئىلگىرى ئەنگلىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسى تۇرۇشلۇق جايىنىڭ ئىسمى.

بولۇپ، تۇن پەردىسى كەڭ زېمىننى قاپلىغاندى. ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە نەزىرىمىزدىن غايىب بولدى، بۇنىڭمۇ كارايىتى چاغلىق ئىدى. چۈنكى، بىز ھېلىقى يولدىن ئۆتۈپ بولغاندۇق. بىز 96 كىلومېتىر يول يۈرگەندىن كېيىن چەرچىگە يېتىپ كەلدۇق، بۇ سائەت 9 دىن ئاشقان چاغ ئىدى، بۇ يېرنى بىزنىڭ 50 - قونالغۇمىز بولدى.

مۇشۇ يەرگىچە ئامان - ئېسەن كېلىۋالدۇق. يول بويى پەقەت بىرقانچە يولۇچىنلا ئۇچراتتۇق. قاتناش گويا ئۈزۈلۈپ قالغاندەك قىلاتتى. قاراڭغۇچىلىقتا بۇيرۇق يەتكۈزىدىغان ئەمەلدارلار، يەنى مەغلۇبىيەتچى قوشۇنلار قاچقان چاغدا، ھەممىنىڭ ئالدىدا ئاتلىق ماڭىدىغانلار ئۇچرىمىدى، جېسەكچىلەرنىڭ بىزنى ئويغىتىشقا ئاساسمۇ يوق ئىدى. مەن ئۇخلاش ئالدىدا، جېسەكچىنىڭ پەس ئاۋازدا خىڭىلداپ ئېيتقان ناخشىسى، ئالدىرىماي تاشلىغان قەدەم تىۋىشى، شۇنىڭدەك ئوغرى - قاراقچىلارنى قورقۇتۇش، ئۆزىنىڭ ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن تاكىلدىتىپ ئۈرۈۋاتقان كالتەكنىڭ ئېنىق ئاۋازىنى ئاڭلىيالايتتىم. بۇنىڭدىن باشقا، ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان گۈرىستان جىمجىتلىقى كىشىلەرگە بىر خىل شۇملۇقتىن دېرەك بېرەتتى. ھەممە ئاپتوموبىللىرىمىز يەنىلا ئۆز قولىمىزدا ئىدى. بىز ئاھالىسى ئازلاپ قالغان، مۇداپىئە قىلغۇدەك ئادەمى يوق كورلىدىن ھېچ كىشىگە سەزدۈرمەي ياكى توسۇلۇپ قالماي ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كېتەلەرمىزمۇ؟ بىز ئۇنىڭ شەرقىدىكى، تۇنگان باندىتلىرىنىڭ قولى پەقەت يەتمەيدىغان ئاشۇ جىمجىت چۆل - جەزىرىگە يېتىپ بارالارمىزمۇ؟

ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزنىڭ تۈيۈقسىز هۇجۇمغا ئۇچرىشى

11- مارت كېچىنىڭ تېمپېراتۇرىسى نۆلدىن تۆۋەن بىر گىرادۇس بولۇپ، هاۋا نەمخۇش ۋە كۈل رەڭچىلىش بولغانلىقتىن، بىرنەرسىنى كۆرۈش تەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەر ئۈستىنى نېپىز بىر قەۋەت تۇمان قاپلىغانىدى. بۇ — جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قىش كۈنلىرىدە دائىم بولۇپ تۇرىدىغان ئەھۋال. شىمال تەرەپتىكى تاغلار گەرچە بىزنىڭ يېنىمىزدىلا دېگۈدەك بولسىمۇ، لېكىن بۇ تاغلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى هېس قىلىشمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى.

هەممە تەييارلىقلار پۈتۈپ بولغاندا سائەت 11 دىن هالقىغانىدى. ئالدىنقى كۈنى كورلىدىن كەلگەن ئاتلىق مېهمانلاردىن بەزى خەۋەرلەرنى سوراپ بىلىۋېلىش ئۈچۈن، بىز ئالدىمىزدا ئۇچرىغان بىرىنچى دەڭنىڭ ئالدىدا بىردەم توختىدۇق. ئۇ بىز ئاڭلىغان ئەھۋالنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلىدى: بارلىق تۇنگان قوشۇنلىرى ئىككى - ئۈچ كۈن بۇرۇن بۇ يەردىن شىمالغا يۈرۈش قىلىپ، قارا شەھەرگە كېتىپتۇ، ئۇ يەردە هازىر ئۇرۇش قىلىۋېتىپتىمىش.

— كىم بىلەن كىم ئۇرۇش قىلىۋاتىدۇ؟ — سورىدىممەن.

— تۇنگانلار بىلەن قالماقلار، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

ئۇيغۇرلار موڭغۇللارنىڭ تۇرغاۋۇت قەبىلىسىنى قالماقلار دەپ ئاتايتتى. ئۇلار ما جۇڭيىڭنىڭ يارىدەمگە ئىبرىشش ۋە چېكىنىش

يولنى ئۇزۇپ قويۇش ئۈچۈن قارا شەھەرگە ھۇجۇم قىلغانمىش.

جەنۇب تەرەپتىكى پەس ئېدىرلىققا جايلاشقان شورلۇق بەلباغدا دۇنيادىكى ئۆچمەنلىكلەرنىڭ كاشىلىسىغا ئۇچرىمايلا قالغان ئىككى - ئۈچ بۆكەننى كۆرۈش مۇمكىن ئىدى.

بىر يېرىم سائەتتەك يول ماڭغاندىن كېيىن، بىز ئۈچ ئېشەكنى ھەيدەپ كېلىۋاتقان بىر ئۇيغۇر يىگىتنى ئۇچراتتۇق.

— كورلىدىكى ئەھۋال قانداقراق؟ — دەپ سورىدىممەن ئۇنىڭدىن.

— جىمجىت، تىمتاسچىلىق، ئۇيەردىكى قوشۇن ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا كېتىپ قالدى. ئاڭلىشىمچە، قومۇلدىن كەلگەن 400 ئەسكەر تۇنۇگۈن ئاخشام لوپنور دېگەن يەرگە چۈشۈپتىكەن، ئۇلار بۈگۈن ئەتىگەندە كورلىغا كەپتۇ. تۇنۇگۈن كورلىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى دېھقانلارمۇ ئۇلارنى كۆرۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى شەھەرگە كىرىپتۇ. ئۇلار ئارپا، كۆممىقوناق، ئۇن ۋە باشقا يېمەكلىكلەرنى سېتىۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق ئاپتۇ. قانچە كۆپ سېتىۋالسا شۇنچە ياخشىمىش.

— بوپتۇ، يەنە باشقا گەپ ئاڭلىدىڭمۇ؟

— ياق، ھە، يەنە قاراشەھەر يېنىدىكى قالماقلار ما جۇڭگىنىڭ تۇنگانلىرى بىلەن سوقۇشۇۋېتىپتىمىش، دەپ ئاڭلىدىم.

ئۇنىڭغا بىر تەڭگە بېرىۋىدىم، چىرايىدا ھەيرانلىق ئەكس ئەتتى. ئۇ كۆپ گەپ قىلىۋەتكەن بولسام كېرەك دەپ ئويلاپ قالدى بولغاي.

يەنە بىردەم ماڭغاندىن كېيىن، بىز ئايالنى ئېشەككە مندۇرۇپ، ئۆزى ياندىپ پىيادە كېلىۋاتقان بىر بوۋايغا يولۇقتۇق. ئۇ ھېلىقى كىچىك بازارنىڭ غەربىدىن كەلگەنىكەن.

— كورلا تىنچمىكەن؟

— بىز ئۇقمىدۇق. لېكىن، ئاڭلىشىمىزچە قۇملۇق تەرەپتىن

كەلگەن ئەسكەرلەر كورلىغا كىرىپتىمىش.

ئەمدىلىكتە، بىزنىڭ ئوڭ تەرىپىمىزدە ھېلىقى بوستانلىقنىڭ باغلىرى ۋە دەرەخلىك يوللىرى كۆزگە تاشلىنىشقا باشلىدى. بىر دېھقان قورۇسىنىڭ يېنىدا بىرنەچچە ئادەم ئۆرە تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر - ئىككىسى بەستلىك تۇنگان دېھقانلار ئىدى.

— كورلا تىنچمۇ؟

— شۇنداق، ناھايىتى تىنچ.

ئانچە ئۆتمەيلا بىز ئۇستى بورا بىلەن يېپىلغان بىر ھارۋىنى ئۇچراتتۇق. ھارۋىدىكىلەر بېشى قايغان تەرەپكە قېچىپ كېتىۋاتقان بىر ھاللىق دېھقان ئائىلىسى بولسا كېرەك. بەزىلەر بېشىنى ئېلىپ غەربكە كېتىۋاتاتتى. بۇ بازار بوشاپ قالاي دەپ قالغانىدى.

بەزى ئاھاللەر تاشيول بويلاپ بىز تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇلار بازارغا بارغان بولۇپ، ئەمدى ئۆيىگە قايتىشماقتا ئىدى.

— بىرەر خەۋەر ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ تىنچ - ئامانچىلىقمۇ؟

— بازارغا كىرگەنلەرنىڭ ئېيتىشچە، قاراشەھەرنى قالماقلار، رۇسىيەلىكلەر ۋە ئۇيغۇرلار قورشۇۋاپتىمىش، ھەتتا ئايروپىلان بىلەن بومباردىمان قىپتىمىش، كورلىدا بىرمۇ تۇنگان ئەسكىرى قالماپتىمىش، بازاردا ئاڭلىشىمىزچە، 10 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر چەرچەن ۋە چاقىلىقتىن كورلىغا قاراپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلار ھازىر تىكەنلىككە كېلىپ بوپتۇ، شۇنىڭغا گەپ سىغمايدۇكى، كورلىنىڭ ھاكىمى بارلىق مېھمانخانا، ھۆكۈمەت ۋە خوسۇسىيلارنىڭ ئۆيلىرىنى تەييارلاپ، جەنۇبتىن كەلگەن خوجىنىياز ھاجىنىڭ قوشۇنلىرىنى كۈتۈۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق ئاپتۇ.

ھە! ئەسلىدە ئۇلارنىڭ كۈتۈۋاتقىنى ھېلىقى غوجا ئىكەن - دە. ئۇ 1865 - يىلىدىكى ياقۇببەگكە ئوخشاش «قۇتۇلدۇرغۇچى» خۇدا، يېڭى «ئاتالىق غازى»، يېڭى «بەدۆلەت» سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ - دە!

سائەت 1 يېرىم بولغاندا، بىز بىر ئاچا يولدىن ئۆتۈپ، ھازىر بىر مەيدان ھەل قىلغۇچ ئۇرۇش بولۇۋاتقان قاراشەھەرگە ئېلىپ بارىدىغان ھېلىقى مەشئۇم يولنى سول تەرىپىمىزدە قالدۇردۇق. ئېھتىمال، ما جۇڭيىك ئۆزىنىڭ داۋانچىگىدىكى بازىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، يەنە قاراشەھەردە قورشاۋغا چۈشۈپ قالغان بولسا كېرەك. ئۇ ئەگەر قاراشەھەردىمۇ مەغلۇپ بولىدىغان بولسا، كورلىغا قېچىپ كېلىدۇ - دە، كىچىككىنە كورلا بازىرى ئۇنىڭ قاچقۇن ئەسكەرلىرى بىلەن تولۇپ كېتىدۇ، ئۇنداق بولغاندا، ئۇنىڭ مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلىرىنىڭ تۇنجى تۈركۈمى ھە دېگەندىلا كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. بىزنىڭ بىخەتەرلىكىمىزنىڭ بىردىنبىر يولى كورلىدىن ئىمكانقەدەر تېز ئۆتۈپ كېتىپ، ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن شەرق تەرەپتىكى قۇملۇققا كىرىپ كېتىشلا ئىدى. كورلىنى ئايلىنىپ ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس. بىز دەريادىن ئۆتۈشىمىز كېرەك، ھالبۇكى، كۆنچى دەرياسىدا پەقەت بىرلا كۆۋرۈك بار، بۇ كۆۋرۈكمۇ دەل كورلىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا.

يول بويىدا بىر تىلەمچى ئولتۇراتتى.

ــ ماڭا بىر چىشلەم نان بېرىڭلار، يېگۈلۈكۈم قالمىدى.

بىر دېھقان ئېتىزدا يەر ھەيدەۋاتاتتى، ئۇ تازىمۇ بىر تەقدىرچى بولسا كېرەك، ئۇرۇشتىن ئۇنىڭ پەرۋايى پەلەك ئىدى. بىز كورلىنىڭ ئەتراپى سېپىل ۋە سېپىل خەندىكى بىلەن قورشالغان قورغاننى ئوڭ تەرەپتە قالدۇردۇق.

مەن يەنە بىر كىشى بىلەن سۆزلىشىپ قالدىم. ئېغىر - بېسىق ۋە سالماق ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنىپ تۇرغان بىر ئۇيغۇر كىشى مېنىڭ دائىم سورايدىغان سوئاللىرىمغا جاۋاب بەردى.

ــ ھەئە، مۇھاپىزەتچى قىسىملار كورلىدىن چىقىپ كەتتى. لېكىن ئاڭلىشىمچە، كىچىك بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر ئەتىرىتى بۇيرۇقنا بىنائەن چەت - ياقىدىكى يېزا - كەنتلەردە ئۇن، گۈرۈچ

ۆه قونـاق يىغىۋاتقانمىش، ئۇلار كـۆپلەپ يىغـىپ، بۇگـۈن ئاخـشام يىغقان ئاشلىقلارنى قاراشماھەرگە ئېلىپ كېتىدىكەن، ئۇ يەردە تۆت كۈننىڭياغى ئۇرۇش بولۇۋېتىپتۇ.

— چاقلىق تەرەپتىن كەلگەن ئۇيغۇر قوشـۇنلىرى توغرىـسىدا بىرەر گەپ - سۆز ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— ھەئە، مېھمانلار بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقۇدەك.

— ئۇلار خوجىنىياز ھاجىنىڭ قوشۇنلىرىمىكەن؟

— شۇنداق.

— ئۇ كىشى قوشۇن بىلەن بىللە كەپتىمۇ؟

— ياق.

— بازار ئىچىدە قاراۋۇل بارمۇ؟

— بار، ھەممىسى بولـۇپ 10 تۈنگـان ئەسـكىرى بـار، لېكىن پەقەت ئىككىسىنىڭلا تاللىق مىلتىقى بار.

يەنە بىرەيلەننىـڭ ئېيتىـشچە، بـازار ئىچىـدە جەمئىـي 22 قاراۋۇل بولۇپ، ھەممىسىنىڭ مىلتىقى بار ئىكەن.

بىز ئېرىشكەن ئاخباراتلار بىر - بىرىگە زىـت ئىـدى. بىزنىـڭ كۆڭلىمىزدىكى جىددىيلىك پەسـىيىش ئۇياقتـا تۇرسـۇن، ئەكـسىچە كۆچىيىپ قالدى. بىز كورلىدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كېتەلەيمىزمۇ؟

بىز كۆۋرۈك بېشىغا كەلسەك، ئـۇ يەردە ئەسـكەر يـوق، پەقەت كىيىملىـرى جـۇل - جـۇل بولـۇپ كەتـكەن ئىككـى - ئـۈچ ئوغـۇل بـاللا بـار ئىـكەن. ئـاپتوموبىللارنىمىز كـۆۋرۈكتىن ئۆتكەنـدە كۆۋرۈكنىـڭ ياغـاچلىرى ئېگىلىـپ كەتتـى. ئـاپتوموبىللار ئىككـى تەرەپـكە داۋالغۇغـان ھالـدا كـۆۋرۈكتىن ئۆتـۈپ كەتتـى. كـۆۋرۈك چىداشلىق بەردى.

سائەت 2 يېرىم بولغانـدا، بـىز ھاكىمنىـڭ قورۇسـى ئالدىـدا توختاپ، ئۇنىڭغا نام - ئەمەل كارتوچكىسىنى كىرگۈزدۇق، قېرىپ قالغان، كېسەلمەن خەنـزۇ ھـاكىم بىزنـى دەرھـال قوبـۇل قىلـدى.

ئاقساقاللىق مۇئاۋىن ھاكىم نىيازھاجىمۇ شۇيەردە ئىكەن. بىر ئادەتتە ئوتتۇرىغا قويىدىغان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇق. بۇ ئىككىيلەن بىز ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە ئېھتىياتچانلىق بىلەن جاۋاب بېرىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئەھۋالنى ئېنىق بىلمەيدىكەن. بىزنىڭچە، ئۇلار بەكمۇ قورۇنۇپ قالغانىدەك، تەشۋىشلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ مەن بەك خىجىل بولدۇم. چۈنكى، بىز يىراق - يىراقلارغا، شەرق تەرەپتىكى قۇملۇقلارغا تېزدىنلا كېتەلەيمىز. ئۇلار بولسا ما جۇڭگىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەۋاتقانلار بولغانلىقى ئۈچۈن، ھۆكۈمەت ئىشلىرىدىن ئاجرىيالمايدۇ. ما جۇڭگىنىڭ قاچان بولمىسۇن كېلىشى مۇمكىن، بۇ چاغدا بومباردىمان قىلىنىشى، قورشاۋغا چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن، قاراشەھەردىكىگە ئوخشاش كوچا ئۇرۇشى يۈز بېرىشىمۇ تۇرغان گەپ. شۇنىڭدىن كېيىن بولسا، غالىب چىققانلار بازار ئىچىگە كىرىدۇ، غالىبلار ھەرگىزمۇ تا ھازىرغىچە دۈشمەن ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان ئادەملەرنى ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ. شۇڭا، بۇ ئىككى ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى سۈرۈشتۈرۈلۈشى مۇمكىن. بۇ چاغدا پەقەت ھەربىي سوتلا رول ئويناىدۇ، خائىنلار دەرھال ئېتىپ تاشلىنىدۇ. كونا ھېسابنى ئالدىغان ئەڭ ئاخىرقى پەيتلەر يېتىپ كېلىۋاتقان ھازىرقى ۋاقىتتا، ئۇلارنىڭ جان قايغۇسىغا چۈشۈشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس - دە!

بىز ئۇلارغا ئۆزىمىزنىڭ قۇملۇق ئىچىدە پاناھلىنىپ تۇرۇش توغرىسىدىكى پىلانىمىزنى ئېيتتۇق. ئۇلار بىزگە نە بىرەر تەكلىپ، نە بىرەر ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپمۇ قويمىدى. ئۇلار ئىككىلىنىپ ھېچ نەرسە دېيەلمەي، ھاڭۇقىپ تۇراتتى. بىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، خوشلاشماقچى بولدۇق. ئۇلار بىزنى بىر پىيالىدىن چاي ئىچىپ مېڭىڭلار دەپ تۇرۇۋالدى. نىيازھاجى چىقىپ كېتىپ، دەرھال قايتىپ كىردى - دە، يېنىمىزدا ئولتۇردى. بىر خىزمەتكار ئىشك

ئالدىغا كېلىپ، بىر كىشى كەلدى دېگەندەك قىلدى ياكى بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلدى بولغاي ئەتمالىم، نىيازھاجى گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىر قىياپەتتە بۇرۇلۇپ:

— ھويلىغا بىرنەچچە ئەسكەر كىرىپتۇ، ئۇلارنىڭ سىز بىلەن سۆزلەشكۈسى باركەن، كۆرۈشۈپ باقامسىز؟ — دېدى.

— بولىدۇ، كىرسۇن، — دېدىممەن.

مۇرىسىگە تاللىق مىلتىق، بېلىگە مائۇزىر ئاسقان تۆت تۇنگان ئەسكەر كىرىپ بوسۇغا ئىچىدە توختىدى. ئۇلار ئېھتىمال 5- مارت كۈنى كېچىدىكى ھېلىقى رەزىل ئادەم باغلاش ئويۇنىغا قاتناشقانلاردىن بولسا كېرەك. ئۇلارنىڭ سۆز - ھەرىكىتى قەتئىي، لېكىن ئەدەپلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ باشلىقى بولغان ئوفىتسېر مەندىن:

— سىلەر بۇ يەرگە يەنە نېمىشقا قايتىپ كەلدىڭلار، ئەمدى قەيەرگە بارماقچى بولۇۋاتىسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

— بىز غەرب تەرەپتىكى ئۇرۇش سېپىدىن نېرىراق تۇرۇش ئۈچۈن، ھازىر ئايلىنىپ قومۇلغا بارماقچى، ئومۇمىي ۋەزىيەت تىنچلانغاندىن كېيىن، ئاندىن يەنە بۇ يەرگە قايتىپ كېلىمىز.

— كۇچانىڭ ئەھۋالى قانداق؟

بۇ سوئالغا پەقەت جورجىلا جاۋاب بېرەلەيتتى، ئۇ كۇچانىڭ ھازىر ناھايىتى تىنچ ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ھېلىقى ئوفىتسېر جورجىدىن يەنە سورىدى:

— سىز ھېلىقى جاڭ سەنيۈن ۋە قالغان 11 ئادەمنى كۇچاغا ئامان - ئېسەن ئاپىرىپ قويدىڭىزمۇ ياكى يولدا بىرەر چاتاق چىقتىمۇ؟

جورجى بەستلىك ئادەم ئىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ جورجىنى ئۆزلىرىنىڭ شېرىكلىرىنى بىرنېمە قىلىۋەتتىمكىن دەپ پەرەز قىلىشى تولىمۇ بىمەنىلىك ئىدى. جورجى مەسخىرە تۇسىنى ئالغان

كۆلۈمسىرەش بىلەن جاۋاب بەردى:

ــ مەن بولسام بىر ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە قورالىمۇ يوق، ئۇلار بولسا قوراللانغان 12 ئادەم، مەن ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇندۇم - دە.

ــ سىز ئۇلارنى كۆچاغا ئامان - ئېسەن ئاپىرىپ قويغانلىقىڭىزغا ئىسپات كۆرسىتەلەمسىز؟

جورجى قالتىس بىر ئىش قىلغانىدەك قىياپەتتە، بۇگۈر ئەتراپىدا گۈلخان يېنىدا ئولتۇرۇپ بىزگە كۆرسەتكەن ھېلىقى جاڭ سەنيۈن دېگەن ئادەمنىڭ ئىمزاسى قويۇلۇپ، قىزىل تامغىسى بېسىلغان خەتنى چىقاردى. ھېلىقى باشلىق بۇ خەتنى ئېلىپ كۆردى ۋە شېرىكلىرى بىلەن سۆزلەشتى. ئۇلارنىڭ ئېچىدە بىرەرسىمۇ خەت ئوقۇيالمايدىكەن. ئاخىر، ھاكىم تەشەببۇسكارلىق بىلەن بۇ ۋەزىيەتنى ئۈستىگە ئېلىپ خەتنى ئۇنلۇك ئوقۇپ بەردى. ئەسكەرلەر رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىشتى ھەمدە بۇ خەتنى ئۇلارنىڭ ساقلاپ قويۇشىغا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سوريدى. جورجى ئۇلارنىڭ بۇ تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلدى. خەت يەنە جورجىنىڭ خۇرۇم چاپىنىنىڭ يانچۇقىغا كىردى. ھېلىقى ئەسكەرلەر مىيقىدا كۈلۈپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن چىقىپ كېتىشتى.

بىز ئۇلار چىقىپ كېتىشى بىلەنلا ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئىككى ھاكىمغا رەھمەت ئېيتتۇق - دە، تاشقىرىغا چىقىپ ئاپتوموبىلغا ئولتۇردۇق. ھويلىدا جورجى مۇنداق دېدى:

ــ بۇ تۆت ئەسكەر ئۇدۇل باش ئىشتابقا بېرىپ، قاراشەھەردىكى ما جۇڭيىڭغا تېلېفون بېرىدۇ. بىز يەنە سەل كېچىكىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىمىز.

بىز ھاكىمنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرغان يېرىم سائەت ئىچىدە پەردە ئارقىسىدا بەزى ئىشلار يۈز بەرگەنىدى، يەنى نىيازھاجى چىقىپ

باش ئىشتابقا خەۋەر يەتكۈزگەن، بۇ ھېلىقى ئەسكەرلەرنىڭ بالدۇرمۇ ئەمەس، كېيىنمۇ ئەمەس، دەل شۇ پەيتتە پەيدا بولغانلىقىنىڭ سەۋەبى ئىدى. ئىككى ھاكىم ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلغان، ئۇلار ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ جېنىنى ساقلاپ قېلىشنى ئويلىغان، ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلەر ئۇزاق ئۆتمەي ئاشكارا بولدى.

سەيرات بىلەن جورجى ئالدىمىزدا ماڭدى. ئارقىدىن خېمىل ھەيدىگەن كىچىك ئاپتوموبىل، ئەڭ ئاخىرىدا ئېغىر بىلەن چومۇما ماڭدى. بازارنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسىدا يەرگە چوڭقۇر كۆمۈلگەن بىر چوڭ تاشنىڭ بىر بېشى چوقچىيىپ تۇراتتى، بۇ تاش كېچىسى بازار دەرۋازىسىنى تاقىغاندا دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىنىڭ ئارقىسىغا ئېچىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بوسۇغا ئورنىدا كۆمۈپ قويۇلغان بولۇپ، ئەمدىلىكتە كىچىك ئاپتوموبىلغا توسالغۇ بولۇپ قالدى، كىچىك ئاپتوموبىلنىڭ ئوڭ چاقى مۇشۇ تاشنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. شۇڭا، بۇ تاشنىڭ ئىككى تەرىپىنى شېغىل بىلەن ئېگىزلەپ كۆتۈرۈشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى، بۇنىڭغىمۇ جىق ئىش كەتتى. بۇ لەنتى تاشنى كۆمگەنده، ئاپتوموبىلنىڭ ئۆتۈشىنى كۆزده تۇتماي، پەقەتلا ھارۋىلارنىڭ ئۆتۈشىنىلا كۆزده تۇتقانىكەن.

بازار دەرۋازىسىدىن چىققاندىن كېيىن، بىر ئۆستەڭ ئۈستىگە سېلىنغان ئېگىز ياغاچ كۆۋرۈك بىزنىڭ ئىلگىرىلىشىمىزگە توسالغۇ بولدى. ئۇنىڭدىنمۇ بىر ئامال قىلىپ ئۆتۈپ كەتتۇق. ئانچە يىراقتا بارمايلا، بىر يۇڭ ئاپتوموبىلمىز يولدىكى پاتقاققا پېتىپ قېلىپ بىردەم ھايال بولدۇق. ئارقىدىن كېلىۋاتقان ئاپتوموبىللار ئېغىرقىلىرى بار بىر پارچە تېرىلغۇ يەرنى ئايلىنىپ ماڭدى.

سائەت 4 بولغاندا بىز يەنە بىر ئۆستەڭ ئۈستىدىكى چىرىپ، ئۇپراپ نېپىزلىشىپ كەتكەن ياغاچ كۆۋرۈككە دۇچ كەلدۇق، شۇڭا

ئۆزىمىز ئېلىپ يۈرگەن قېلىن تاختايلارنى بۇ كۆۋرۈك ئۈستىگە قويۇپ مۇستەھكەملەشكە تۇغرا كەلدى. ئاپتوموبىللار ئۆتكەندە كۆۋرۈك قاراسلاپ كەتكەن بولسىمۇ، ھەرھالدا چىداشلىق بېرەلىدى. كېيىن يەنە سۇ كىرىپ كەتكەن بىر يولغا دۇچ كەلدۇق. بۇ يولدىن ئۆتۈۋاتقاندا كىچىك ئاپتوموبىلنىڭ موتورىغا سۇ كىرىپ كەتتى. بىز بىر چوڭ يۇك ئاپتوموبىلى ئارقىلىق ئۇنى تارتىپ قۇرۇق يەرگە چىقاردۇق. بىز سۆگەتلەر سايە تاشلاپ تۇرغان بىر يولدا گويىاكى مېيىت ئۇزىتىۋاتقانلار قاتارىدا ماڭغانىدەك كېتىۋاتاتتۇق. جورجى ھەيدىگەن ئاپتوموبىل يەنە بىر پاتقاقا كىرىپ قېلىپ، چارەك سائەت ھەپىلەشكەندىن كېيىن ئاران چىقىرىۋالدۇق.

يەنە بىر كۆۋرۈككە دۇچ كەلدۇق. بۇ كۆۋرۈك 5 مېتىر كەڭلىكتىكى بىر ئۆستەڭگە سېلىنغانىدى. ئۆستەڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرى 1 يېرىم مېتىر بولۇپ، سۇنىڭ ئېقىش تېزلىكى سېكۇنتىغا 80 سانتىمېتىر، ئېقىش مىقدارى سېكۇنتىغا 5 كۇب مېتىر كېلەتتى. بۇ ئۆستەڭ كورلىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىن كېلىپ يول بويى نۇرغۇن ئېكىنزارلىقلارنى سۇغارغاندىن كېيىن، ئاشقان سۇ بۇ بازارنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى كۆنچى دەريياسىغا قۇيۇلىدىكەن.

بۇ كۆۋرۈك خېلى يامان ئەمەسكەن. ئۇنى ناھايىتى تۇم ئۇچ دانە تۆۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇرىدىكەن، لېكىن لىملىرى ئارىلىقىدىكى يوچۇق ۋە كاۋاكلارنى ئۆزىمىز ئېلىپ يۇرگەن ياغاچ ۋە تاختايلار بىلەن ئېتىپ مۇستەھكەملەشكە توغرا كەلدى. كىچىك ئاپتوموبىل ئاسانلا ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن سەيرات ئۆزىنىڭ يۇك ئاپتوموبىلىنى سېلىپ، كۆۋرۈكنى سىناپ باقتى، كۆۋرۈك سىناقتىن ئۆتتى، ئارقىدىن قالغان ئۇچ يۇك ئاپتوموبىلىمۇ ئۆتۈپ كەتتى، بۇ چاغدا سائەت 5 بولۇپ قالغانىدى. بىرنەچچە يۈز مېتىر ئالدىمىزدا يەنە بىر كۆۋرۈك — كورلا بوستانلىقىنىڭ بۇ تەرىپىدىكى ئەڭ

ئاخىرقى بىر كۆۋرۈك بار ئىدى. شۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋاتقان چۆل - باياۋانغا، يەنى قۇم - شېغىللىق تاقىر چۆل ئىچىگە كىرىپ، جاننى تىكىپ بولسىمۇ سىڭگىم يېزىسىغا بېرىۋالمىز. لېكىن، سەيرات ئەكە ئاخىرقى كۆۋرۈكنى تەكشۈرۈپ، ئۇ كۆۋرۈكنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى ئېيتتى. شۇڭا، بىزگە ياكى بىر كۆۋرۈك ياساش، ياكى بۇ چوڭقۇر ئۆستەڭدىن ئاپتوموبىللارنى بىۋاستە ئۆتكۈزۈپ كېتىشتىن ئىبارەت ئىككى يولنىڭ بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلدى.

تەڭرى قەستەن بىز بىلەن قېرىشىۋاتقاندەك ئىش بولۇۋاتاتتى. بىز ئىككى سائەتكە يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئاران 3 يېرىم كىلومېتىر يول ماڭساق، ئەمدى كېرەكتىن چىققان بىر كۆۋرۈك يەنە بىزنىڭ يولىمىزنى توسۇۋالسا، بۇ قانداق بولغىنى! بىز كۆكخوتتىن ئايرىلغاندىن بۇيان، بۇنداق ئەپلەشمەيدىغان يوللارنى كۆپ كۆرگەن بولساقمۇ، لېكىن بۇ يول ناچارلىقتا ئېسىمىزدە قالغان يوللارنىڭ ھەممىسىدىن ئېشىپ چۈشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاقتىمۇ بەك كۆپ سەرپ بولۇپ كەتكەنىدى. چۈنكى، ھازىر تۇنگانلار ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى بىزنى قوغلاشقا سەپەرۋەر قىلىشتىن بۇرۇن، قۇمۇلۇقتا قېچىپ كىرىۋېلىش- كىرىۋالالماسلىقىمىز بىزنىڭ ھايات - ماماتىمىزغا مۇناسىۋەتلىك ئاچقۇچلۇق مەسىلە بولۇپ قالغانىدى.

ئەڭ ئاخىرقى كۆۋرۈككە بارىدىغان يول قۇرۇق، ياخشى يول ئىكەن. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تار ئېرىقلارنىڭ قاشلىرى 30 ــ 35 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە بولۇپ، ئېرىق بويلىرىدىكى سۇغەتلەر يولغا سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئىككى قاسناقتىكى ئېرىق ئارىلىقىدىكى يولنىڭ كەڭلىكى 3 ــ 4 مېتىر كېلەتتى. يول بويىدا ئۇ يەر - بۇ يەردە چاتقاللار ۋە ئۇششاق دەرەخلەر ئۆسكەن تېرىلغۇ يەرلەر بار ئىدى.

ئاق ۋە قوڭۇر ئاتلارنى مىنگەن تۆت تۇنگان ئەسكەر سول تەرىپىمىزدىكى چاتقاللىقتىن چىقىپ، بىز تەرەپكە ئوقتەك

كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر تۈركۈم ئەسكەر بار ئىدى. ئۇلار تەرىپىمىزدىمۇ يەنە بىرمۇنچە ئەسكەر كۆرۈندى. ئۇلار بىزنىڭ ئىككى تەرىپىمىزدە بىز بىلەن تەڭ دېگۈدەك ئالغا كېتىپ باراتتى. ئارىلىقىمىز 200 مېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇلار ئالدىمىز تەرەپتىكى يول بويىدىكى چوڭلۇقتە ناھايىتى تېزلىكتە غايىب بولدى.

— ما جۇڭگىنىڭ ئەسكەرلىرى يېزىلارغا بۇغداي يىغقىلى چىققان ئوخشايدۇ، — دېدى بانگېمون.

— ياق، — دېدىممەن، — ئۇلار بىزنى پايلاپ كەلگەن! دەل مۇشۇ پەيتتە مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئۇلار بىزگە قارىتىپ ئېتىۋاتىدۇ، — دەپ توۋلىدى بانگېمون ۋە مىلتىقىنى قولىغا ئالدى، — چىقايلى، تېز!

بىز ئېگىشىپ ئاپتوموبىلدىن چۈشتۇق، مەن ئەڭ ئاخىرىدا چۈشتۈم. بىز ئېرىقنىڭ قېرى ئارقىسىغا، «ئېتىسىل»نىڭ يېنىغىلا يوشۇرۇندۇق. بىزنىڭ مەرگەنلىرىمىزنىڭ قولىدا تاللىق مىلتىق بار ئىدى.

— ئوق چىقارماڭلار! — دەپ ۋارقىرىدىممەن.

بىزنىڭكىلەر مىلتىقلىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئېتىشقا تەييارلىنىپ تۇردى، لېكىن ئوق چىقارمىدى. بۇ چاغدا سائەت 5 تىن 11 مىنۇت ئۆتكەنىدى. ئوقلار بىزنىڭ يېنىمىزدىلا ۋىزىلداپ يۇرەتتى. يۇ يىنجاۋ بىلەن جورجى يانمۇيان تۇراتتى، ئۇلار يېتىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشتىن بۇرۇن بىر تال ئوق «ۋىز.....» قىلىپ قالدى- دە، ئۇلارنىڭ ئارىلىقىدىن ئۆتۈپ كەتتى، يەنە بىرنەچچە تال ئوق ئىككى تەرىپىدىن ئۇچۇپ ئۆتتى، بىز ئوقلارنىڭ دەرەخلەرگە تېگىشىدىن چىققان سادالارنى ئاڭلاپ تۇردۇق؛ بىر تال ئوق دەل مېنىڭ باش تەرىپىمدە ساڭگىلاپ تۇرغان بىر تال سۆگەت شېخىنى سۇندۇرۇۋەتتى، باشقا ئوقلار ئاپتوموبىل ۋە يېمەكلىك

ساندۇقمىزنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتتى؛ يەنە بىر تال ئوق دەل قوغۇن قاچىلانغان ساندۇقنى تېشىۋەتتى؛ يەنە بىر تال ئوق قاتتىق بىرنەرسىگە تەگكەندىن كېيىن ياپىلاق بولۇپ قالدى - دە، بېنزىن تۆكۈلۈۋاتقان ئۇستىگە چۈشتى. بەختىمىزگە يارىشا بېنزىن تۆكۈلرىنىڭ بىرەرسىمۇ تېشىلىپ كەتمىدى.

تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچراشقا باشلىغاندا، مەن بەك جىددىيلىشىپ كەتتىم. چۈنكى، ئۇلار بىزگە قارىتىپ ئوق ئېتىۋاتقانىكەن، دېمەك، ئۇلاردا بىزنى يوقتىۋېتىش غەرىزى بار. ھازىر ئۇلار ئالدى بىلەن بىزنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشىمىزنى كۈتۈپ تۇرماقتا، ئەگەر بىز ئوق چىقارساق، ئۇلار چاتقاللىق ۋە چۆپلۈكلەرنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ ئوق ئېتىۋېرىدۇ، ئەگەر بىزدىن بىر ئادەم ھاياتلا بولىدىكەن، ئۇلار ئېتىشنى توختاتمايدۇ، ئۇنداقتا، پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز يەر يۈزىدىن يوق قىلىۋېتىلىدۇ. ما جۇڭگىنىڭ قوشۇنى ئىچىدە بىزنىڭ بەش ئاپتوموبىلىمىزنى ھەيدەشكە يەتكۈدەك شوپۇر تېپىلىشى مۇمكىن. مەن بىرەرسىمىزنىڭ كاللىسىنىڭ تۈيۈقسىز تەگكەن بىرتال ئوق بىلەن يەرگە ساڭگىلىشىنى كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدىم، لېكىن ھەممەيلەن ئېغىر قىرىنى دالدا قىلىپ قىمىرلىماي دۇم ياتاتتى. مەن ئوق ئاۋازىنى ساناپ باقسام جەمئىي 50 پاي چىقتى، يۇ يىنجاۋنىڭ سانىشچە 55 پاي ئوق ئېتىلىپتۇ. لېكىن، ئوق ئېتىۋاتقانلارنى كۆرگىلى بولمايتتى، ئۇلار چاتقاللىق ۋە چۆپلۈك ئىچىگە يوشۇرۇنغان بولۇپ، پەقەت ئۇلارنىڭ ئاتلىرىلا ئاندا - مۇندا كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى.

بىز ئوق ئېتىپ قايتۇرما زەربە بەرمىگەچكە، ئوق ئاۋازى بارا-بارا پەسىيىپ قالدى. ئەڭ ئاخىرقى بىرتال ئوق ئېتىلغان چاغدا، ۋاقىت سائەت 5 تىن 20 مىنۇت ئۆتكەنىدى. دېمەك، ئوققا تۇتۇش 9 مىنۇت داۋاملىشىپتۇ. ھاياتىمىز خەۋپ ئاستىدا قالغان بولغاچقا،

بىزگە بۇ بىرنەچچە مىنۇت بىرنەچچە سائەتتەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئوققا تۆتۈش بېسىلغىنىغا خېلى ئۇزاق ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئەمدى نېمە ئىشلار يۈز بېرەر؟ بىز يەنە بىرقېتىم ئوققا تۇتۇلۇشىمىزنى كۈتۈپ تۇرۇۋۇق، لېكىن ئۇنداق بولمىدى، بىز دەككە - دۈككە ئىچىدە ئورنىمىزدىن تۇرۇۋۇق، بۇچاغدا سول تەرىپىمىزدىن بىر ئەسكەر بىزگە قاراپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇ پىيادە بولۇپ، ھېچقانداق قورال ئاسمىغانىدى. دېمەك، ئۇ بىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزگىلى كەلگەنىدى. ئۇ بىزگە يېقىنلا بىر يەردە توختاپ ۋارقىراپ، بىزدىن ئۇنىڭ ئالدىغا بىر ئادەم ئەۋەتىشىمىزنى تەلەپ قىلدى.

گۇڭ جىچېڭ «مەن بارايمۇ؟» دېۋىدى، مەن ئەلۋەتتە ماقۇل بولدۇم. ئۇ ئىككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، كۈلۈپ يەرگە قارىغىنىچە، ئۇدۇل ھېلىقى ئەسكەر تەرەپكە كەتتى. ئۇلار سۆزلىشۋاتقان چاغدا، يەنە بىرنەچچە ئەسكەر ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇلۇۋالدى. بىز ھەممە تەرىپىمىزدە ئەسكەرلەر تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بىزنى تامامەن قورشىۋالغانلىقىنى كۆردۇق. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن گۇڭ جىچېڭ قايتىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئۇلتىماتۇمى مۇنداق ئىكەن:

«ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ جىددىي بۇيرۇقى بويىچە، سىلەرنىڭ كورلىدىن ئۆز مەيلىڭلارچە چىقىپ كېتىشىڭلارغا يول قويۇلمايدۇ. ئەگەر سىلەر بۇ بۇيرۇققا پىسەنت قىلماي، قېچىشقا ئۇرۇنىدىغان بولساڭلار، بىز بۇيرۇق بويىچە ھەرقانچە بەدەل بېرىشتىن قورقماي سىلەرنى توسىمىز، سىلەرنى قولغا ئالمىز ھەمدە سىلەرنىڭ ئاپتوموبىلىڭلارنى تۆتۈپ قويىمىز. سىلەر بۇ بوستانلىقتىن غىپپىدە تىكىۋەتمەكچى بولۇۋاتىسىلەر. شۇڭا، سىلەر ھەتتا قوماندانلىنىمۇ زىيارەت قىلىپ قويمىدىڭلار، سىلەر دەرھال شەھەرگە قايتىشىڭلار كېرەك».

مەن گۇڭ جىچىڭ ئارقىلىق، قارشى تەرەپكە تۆۋەندىكىدەك جاۋاب بەردىم:

«بىزنىڭ قوماندانىنى زىيارەت قىلمىغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبى بىز ئۇنى تۇنجى قېتىم زىيارەت قىلغىلى بارغانىدا، ئۇ بىزنى قوبۇل قىلغىلى ئۇنىمىغان (گەرچە ئۇ مېنى قاراشىھەرگە كەتتى دەپ قويۇڭلار دەپ، قول ئاستىدىكىلەرگە تاپىلىغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئۇنىڭ شۇ چاغدا يامۇلدا ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئىشەنچلىك خەۋەرگە ئىگە بولغانىدۇق)، يەنە بىر سەۋەبى مېنىڭ ھېلىقى جاڭ سەنيۈن قونغان ھويلىدا، قوماندانىنىڭ ياردەمچىسىمۇ نەق مەيداندا بار ئەھۋال ئاستىدا، ئادەمنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرىدىغان ناچار مۇئامىلىگە ئۇچرىغانلىقىم بولدى. بىز كورلىغا قايتىشقا قارشى ئەمەس. لېكىن، ئاپتوموبىللارنى كۈندۈزى ھەيدەپ مېڭىش شۇنچە خەتەرلىك تۇرغان يەردە، كېچىسى ھەيدەپ مېڭىش تېخىمۇ تەس بولىدۇ. شۇڭا، بىز مۇشۇ يەردە قونىماقچى، بۇ يول بەك تار بولغانلىقى ئۈستىگە، ئۆستەڭمۇ بەك چوڭقۇر ئىكەن، ئاپتوموبىلنى ئارقىسىغا قايتۇرۇش ناھايىتى تەس، سىلەر خالىساڭلار، قانچىلىك پوست قويساڭلار مەيلى، بىز ئەتە تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ئاندىن ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ شەھەرگە قايتىپ كېتەيلى».

گۇڭ جىچىڭ بۇ جاۋابنى ئۇلارغا يەتكۈزگەندىن كېيىن، مۇنداق خەۋەر ئېلىپ كەلدى:

«ئۇلار بىزنى دەرھال كورلىغا قايتۇرۇش تەلىپىدە چىڭ تۇرىدىكەن».

سائەت 5 يېرىمدىن ئۆتكەندە بىز ئارقىغا يېنىشقا باشلىدۇق. بىرەر ئادىمىمىزمۇ قازاغا ئۇچرىمىغانلىقى ياكى يارىلانمىغانلىقى ئۈچۈن، بىز تەڭرىگە مىڭ مەرتىۋە شۈكرى قىلدۇق. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ لوپنور قۇملۇقىغا بېرىپ ئامان - ئېسەنلىك ۋە تىنچلىق ئىزدەش ئارزۇيىمىز يوق بولدى. تەقدىر بىزنى يەنە

يولـدىكى ئـۇرۇش ئـوتى يـامراپ كەتـكەن بـر جايغـا قـايتۇرۇپ كەلدى. سەپداشلىرىمزنىڭ كاللىسىدا، بىزنىڭ تەقدىرىمىز، كـۆپ هـاللاردا، تاسادىپىي ئۇچرايـدىغان ئوبـدان پەيـتلەرگە بـاغلىقتەك ئىدى. ئەگەر جورجى كۇچادا سولاپ قويۇلغـان بولسا، بـز ئـۇنى تاپمـاي قويمـايتتۇق، ئاخىرىـدا بىزمـۇ تۇتۇلـۇپ، مـا جۇڭيىڭنىـڭ قـاچقۇن ئەسـكەرلىرى بـلەن بىللـە، بېكەتمـۇبېكەت قوغلـىشىپ قەشقەرگە بېرىپ قالاتتۇق. ئۇيەردە بىزنى كىشىلەر مـا جۇڭيىڭنىـڭ شـېرىكلىرى دەپ گۇمـان قىلاتتـى - دە، ئەڭ كۆڭۈلدىكىـدەك نەتىجە بىزنى ھىندىستانغا يـاكى رۇسـيەگە قاراشـلىق تۈركىستانغا ھەيدەپ چىقىرىشتىن ئىبارەت بـولاتتى. ئەگەر بۇگـۈردە بىر كـۇن هايـال بولمىغـان بولـساق، لوپنـور قۇملۇقىغـا ئوڭۇشـلۇق چېكىنىۋېلىشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى. بىزنىـڭ بېنـزىن زاپـسىمىزمۇ ئـاران بـر - ئىككـى ئـاپتوموبىلنى دۇنخـۇاڭغىچە ھەيدەپ بېرىشقا يەتكۇدەكلا قالغانىدى.

ئـاپتوموبىلنى ناھـايىتى تەسـلىكتە ئارقىغـا قـايتۇردۇق. ئـۇلار ئاخىر بۇرۇنقى ئىزى بويىچە كـورلا تەرەپكە چېكىنـدى. بـۇ قېتىم پەقەت ئۇلارنـىڭ مـېڭىش تەرتىپـىدىلا ئـۆزگىرىش بولغانـىدى، خالاس. كۇن ئولتۇرۇپ گۈگـۈم چۈشۈشكە، ئۇپـۇق ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلىشـىشقا باشـلىدى. شـۇڭا، كـۆۋرۈكلەردىن ئۆتـۈش كۇندۇزدىكـىدىن تېخىمـۇ تەس ۋە خەتەرلـىك بولۇۋاتـاتتى. بەزى ئەسـكەرلەر ئاپتوموبىلغـا چىقىۋالـدى. 20 ئـاتلىق ئەسـكەر ئـاپتوموبىللىرىمزنى قورشـاپ ماڭغـان بولـۇپ، ئـۇلار قـوراللىرىنى تەھدىت سېلىش خاراكتېرىـدە تۇتۇشـۇۋالغانىدى. ئېـنى ھەيـدىگەن ئاپتوموبىلنىـڭ ئارقـا چـاقى ياغـاچلىرى چىرىـپ كەتـكەن بـر كۆۋرۈكنىڭ شېلىنى سۇندۇرۇپ قويدى - دە، ئاپتوموبىل ئېسىلىپ قالـدى. يەنە بـر كـۆۋرۈكنى چومۇچانـىڭ ئـاپتوموبىلى سـۇندۇرۇپ تاشـلىدى ۋە ئـاپتوموبىلمۇ ئۆسـتەڭگە چۈشـۈپ كەتتـى. بـز بـۇ

ئاپتوموبىلدىكى يۇكنى چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئاندىن سۈدىن تارتىپ چىقاردۇق. ئارقىدىكى يۈك ئاپتوموبىللىرى نۇرغۇن قېتىملىق قورقۇنچلۇق سىلكىنىشلەرنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، بىرلا يول بىلەن مېڭىشقا تۇغرا كەلدى. مۇشۇنداق يوللاردا پورشېنلارنىڭ سۇنۇپ كەتمىگىنىگە ھەيرانمەن.

ئاپتوموبىللار بۇ لەنتى جايدىن ئۆتكەندە، سائەت 9 يېرىم بولغان بولۇپ، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ مىلتىقلىرى ئاپتوموبىل چىرىغىنىڭ يورۇقىدا پارقىراپ كۆرۈنەتتى. ئۇلار ھەدەپ شوپۇرلارنى تېزرەك ھەيدەشكە ئالدىرىتاتتى. ئېھتىمال شوپۇرلار ئۆز كۆڭلىدە: «ئاپتوموبىللارنى ما جۇگىيگغا بېرىۋەتكەندىن كۆرە، ئۆزىمىز بۇزۇۋەتكىنىمىز تۈزۈك» دەپ ئويلاۋاتقان بولسا كېرەك. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئەمەلىيەتتە ئەڭ چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ھەممە كۆۋرۈكلەرنى ئۆزىمىز ئېلىپ يۈرگەن تاختايلار بىلەن مۇستەھكەملىدۇق ھەمدە زۆرۈر بولغان جايلاردا ئاپتوموبىلدىكى يۈكنى چۈشۈردۇق.

ئاپتوموبىللارغا بېنزىن بىلەن كىرسىن ئارىلاشمىسى ئىشلىتىلگەچكە، مىلتىق ئاۋازىغا ئوخشاش ئاۋاز چىقىرىپ پاراسلاپ كۆيەتتى. ئەسكەرلەر بۇ ئاۋازغا كۆنۈشتىن بۇرۇن ھەر قېتىم پاراسلىغان ئاۋاز ئاڭلانسا، بىزنى ئوققا تۇتۇۋاتامدۇ - نېمە؟ دەپ چۆچۈپ قارايتتى. كېيىن ئۇلار بىزنىڭ سۆگەتلىك يولدا سىلەرگە قارىتىپ ئوق چىقىرىشمىزغا دەل مۇشۇ پاراسلىغان ئاۋاز سەۋەب بولدى، دەپ يالغان سۆزلەپ تۇرۇۋالدى.

بىز كېيىنكى بىرنەچچە كۈنۈك ۋە بازار دەرۋازىسى ئالدىدىكى ھېلىقى تاشتىن ئۆتكۈچە خېلى ئۇزاق ئاۋارە بولغاندىن كېيىن، كونا قونالغۇمىز — ئابدۇكېرىمنىڭ ھويلىسىغا چۈشتۇق. يۈك ئاپتوموبىللىرىمىزنى ھويلىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە قاتار قويۇپ قويدۇق. بۇ چاغدا سائەت 10 يېرىم بولغانىدى. بىز 5 سائەتتە

3.5 كىلومېتىر يول مېڭىپتىمىز. بىر كۈنلۈك ھارغىنلىق ۋە روھىي جەھەتتىكى قاتتىق جىددىيلىشىشتىن كېيىن، بىزنىڭ ھېرىپ ئۇھ دېگۈچىلىكىمىز قالمىغانىدى. شۇڭا، ئازراق چاي ئىچىپ، بولكا بىلەن تۇخۇم يېگەندىن كېيىن، ئۇخلاشقا ئاران ئۇلگۈردۇق.

بىزنىڭ ھەربىكەت قىلىش ئەركىنلىكىمىز يوق ئىدى. بىز تامامەن ما جۇڭگىنىڭ قولغا چۈشۈپ قالدۇق. ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىمىزنى قولغا چۈشۈرۈش كويىدا بولۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى. بىز تېخى كۆكخوتتىكى چاغدىلا، ئۇ شۇ يەرنىڭ ھەربىي ئەمەلدارى فۇ زۇيى جياڭجۇنگە بىزنى قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىكەن. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ مەيلى ئۇرۇش ۋەزىيىتى قانداق ئۆزگىرىشتىن قەتئىينەزەر، بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ تولىمۇ پايدىلىق بولىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتقانلىقى شەك ـ شۈبھىسىز. تۇرپاندا بىزنى يولغا چىقىشقا ئالدىرىتىشتىمۇ ئۇنىڭ باشقىچە غەرىزى بار ئىدى. يېغىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئوققا تۇتۇشى ئەڭ ئاخىرقى پاكىت ئىدى. ئۇنىڭ چوتى ناھايىتى ئېنىق ۋە تۇغرا بولغان. ئۇنىڭغا ئاپتوموبىل تازا ئېھتىياجلىق بولغان چاغدا ھۇجۇم قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپلا ئاپتوموبىلنى ئۆز قولىغا كىرگۈزۈۋالدى.

بىزنىڭ تۇنجى قېتىملىق تۇرمە ھاياتىمىز مانا شۇنداق باشلاندى. 12 ـ مارت كۈنى ئېنىق مېنى ئويغىتىپ:

ـ ما جۇڭگىنىڭ قاراشھەردىن قېچىپ چىقىپ، كورلىغا كېلىۋاپتىمىش، ـ دېدى.

ـ قانداق بىلدىڭىز؟

ـ بازاردا كىشىلەر شۇنداق دېيىشىۋاتىدۇ.

ـ ئۇنداقتا، بۇ مىش ـ مىش گەپلەر بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇزاققا قالماي بىزمۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپارمىز.

تۇنۇگۈن بىزنى يولدىن ئۆتكەندە كۆرۈشمەي ئۆتۈپتۇ دەپ

ئاچچىقلانغان قوماندانلىرىن ھېچقانداق خەۋەرگە ئىگە بولالمىدۇق. مەن جورجىنى يامۇلغا ئەۋەتتىم، ئۇنىڭ بىزنى قاچان قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇنىڭ بىر يارەمچىسى:

— ئۇ قاراشەھەردىن سىلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىشىمىز توغرىسىدا تېلېفون كەلمىگۈچە سىلەرنى قوبۇل قىلالمايدۇ، — دەپتۇ.

ئەگەر ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن ھەققەتەن كورلىدا بولىدىغان بولسا، قاراشەھەردىن تېلېفون ئارقىلىق بۇيرۇق چۈشۈرۈشىنىڭ ھاجىتى بولمايتتى. بۇ ئىش تولىمۇ سىرلىق ئىدى. قاراشەھەردىن كەلگەن بىر ئۇيغۇر كىشىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئەسكەرلەرنىڭ كوماندىرى، بىزنىڭ ھېلىقى خۇاڭ ۋېندىڭ دېگەن ئاغىنىمىز ئۆزىنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىنى قاراشەھەر دەرياسىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە يۆتكەپتۇ.

ھېلىقى ئىككى ھاكىمنى زىيارەت قىلىشقا پۇرسەت بولمىدى. شۇڭا، بىز پەقەت نام - ئەمەل كارتوچكىمىز ۋە ئۇششاق - چۈشەك نەرسىلەرنى ئەۋەتتىم، ئۇلارنىڭ بىزگە قوي ۋە باشقا يېمەكلىكلەرنى ئەۋەتىپ بەرگەنلىكىگە بولغان مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈردۇق.

ئىككى ئەسكەر بىز تۇرغان ھويلىنىڭ دەرۋازىسىدا قاراۋۇللۇق قىلىپ تۇراتتى. ئالاھازەل سائەت 12 بولغاندا، 15 ئەسكەر سەپ بولۇپ تىزىلغان ھالدا ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كۆچىلىكى مىلتىق ئاسقانىدى. ئىشىمىز خەتەرلىكتەك تۇراتتى. لېكىن، ئۇلار بىزگە چۈشەندۈرۈپ، دوختۇرنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار بىز تۇرغان ھويلىغا ئېلىپ كەلگەن سەپدىشىنىڭ ئوڭ مۇرىسىگە ئوق تەگكەن بولۇپ، ھازىر قاتتىق ئاغرىۋاتقانىكەن. خېمىل ئوچ دورا ساندۇقىنى ئېلىپ كەلدى ھەمدە بىر شىرەنى كېچىك دەھلىزنىڭ سىرتىغا توختاتتى. خېمىل شىرە

ئۇستىگە بېنىت، دورا بوتۇلكىلىرى، قۇتا ۋە باشقا كېرەكلىك ئەسۋابلارنى تىزىپ تەييارلىدى. ھېلىقى ياردار شىرە ئۇستىگە ياتقۇزۇلدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ بەك ھالسىزلىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك توختىماي ئىڭرايتتى. ئۇنىڭ پۇتۇن مۇرىسى قاتتىق ئاغرىۋاتقانىكەن. خېمىل ئۇنىڭ ياردىسىنى يۇيۇپ تازىلاپ داۋالىدى، شۇنداقلا ئاپئاق داكا بىلەن تېڭىپ قويدى. ئارقىدىنلا يەنە بىر تال مورفىن ئوكۇلى ئۇرۇپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن ھېلىقى ياردار ئەسكەر كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ سەپداشلىرىغا، ئاغرىش پۈتۈنلەي تۇگىگەنلىكىنى، بىلىكىنىڭمۇ ئوبدان بولۇپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىۋىدى، ھېلىقى 15 ئەسكەر خۇشال بولغان ھالدا كۆلۈشۈپ، باش بارماقلىرىنى چىقىرىشتى - دە، يۇقىرى ئاۋاز بىلەن:

— سىز ھەقىقەتەن ياخشى دوختۇركەنسىز! — دېيىشتى.

مېنىڭچە، ئۇلار بىزنى بىر توپ غەلىتە ئادەملەر، ئۆلۈشكۇن تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن چوقۇم ئۆچىنى ئالىدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان بولسا كېرەك.

ھېلىقى ئەسكەرنى ئەمدىلا داۋالاپ بولۇۋىدى، 16 ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالىنى دوختۇرنىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ كىرىشتى. بۇ بالىنىڭ كۆكسىگە بىر پاي ئوق تەگكەن بولۇپ، رېنتگېن بولمىغان ئەھۋالدا ئوپېراتسىيە قىلىشقا بولمايتتى. لېكىن، خېمىل بۇ بالىنىمۇ ئالدىنقى ئەسكەرنى داۋالىغۇدەك تۇجۇپلەپ داۋالىدى. ھېلىقى 15 ئەسكەرمۇ بۇ ئىشلارنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇردى.

ئۇچىنچى ئاغرىقنىمۇ ئېلىپ كىرىشتى، بۇ ئادەمنىڭ بوينىدا سىفلىس خاراكتېرلىك يىرىڭلاپ كەتكەن بىر يارا بار ئىدى. ھەممىدىن قىزىقارلىق يېرى شۇكى، ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلارنىڭ رەھىمسىز، سوغۇق پوزىتسىيەسى ئۆزگىرىپ سىلىقلاشتى، مۇلايىملاشتى - دە، كۆزلىرىدىن مىننەتدارلىق ئۇچقۇنلىرىدەك

بىرنەرسە چاقناشقا باشلىدى. قارام باتۇر ما جۇڭيىڭنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇغەنگەن قوپاللىق، رەھىمسىزلىك، ۋەھشىيلىك، قىرغىنچىلىق مەزمۇن قىلىنغان دەرسلەر ئۇلارنىڭ چىرايىنىمۇ ئىنتايىن سوغۇق ۋە ھايۋانىي تۇسكە كىرگۈزۈپ قويغانىكەن. ھازىر ئۇلارنىڭ چىرايىدا مۇلايىملىق ئەكس ئېتىشكە، ئىنسانىي تۇس پەيدا بولۇشقا باشلىدى. خېمىل ئۇلارغا قاراپمۇ قويمايتتى. ئۆزىنىڭ ئەتراپىدا شۇنچە كۆپ كىشىلەرنىڭ ئولىشىپ تۇرغانلىقىغىمۇ دىققەت قىلىپ قويمايتتى. لېكىن، ئۇلار بولسا خېمىلغا ھەيرانلىق بىلەن ياخشى نىيەت ئارىلىشىپ كەتكەن بىر تۇرلۇك نەزەردە قاراپ تۇراتتى. ئۇلار تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئۇچىدىغان ماشىنىمۇ ھېچقاچان ئۇلاردا بۇنداق ئۇستۇن، چەبدەس، كەسكىن، چاققان ۋە دەرھال ئۇنۇم بېرىدىغان دوختۇرلۇق تېخنىكىسىدەك چوڭقۇر تەسىر قالدۇرمىغان بولسا كېرەك. ھېلىقى يارىدارنى قانداق پەرۋىش قىلىش تاپىلانغاندىن كېيىن، ئەسكەرلەر دوختۇرغا تەزىم قىلىپ ھۆرمەت بىلدۇردى ھەمدە ئۇنىنى چىقارماي ئەدەپ بىلەن چىقىپ كېتىشتى. بۇنىڭ بىلەن كورلىدا تۇرۇشلۇق پۇتۇن قىسىم ئۆزلىرى ئۇلۇشكۇن يوشۇرۇن ھۇجۇم قىلغان ئاپتوموبىل كالوندا بىر ئۇستا دوختۇرنىڭ بارلىقىنى بىلىپ كېتىدىغان بولدى.

ئەتىسى قاق سەھەردە، قوماندانلىنىڭ ھېلىقى يارەمچىسى بىر بۇيرۇق ئېلىپ كېلىپ، بىزدىن ئاپتوموبىللاردىكى شەخسىي نەرسە-كېرەكلەرنى ئېلىۋېلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاپتوموبىلغا قايتا يېقىلاشماسلىقنى ياكى يولغا چىقىش كويىدا بولماسلىقنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، خېمىل بىر - ئىككى ئاپتوموبىلدىكى يۈك - تاقالارنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ، بىرنەرسە ئىزدىگەن چاغدا، بىرەر مۇھاپىزەتچى ياكى باشقا ئادەم ئوتتۇرىغا چىقىپ گەپ قىلمىدى.

يەنە كوچا پاراڭلىرى تارقىلىشقا باشلىدى. بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە، ما جۇڭيىڭ كەپتىمىش، دەرھال كۇچا، ئاقسۇ ۋە

غۇلجىغا قاراپ يولغا چىقمىش ھەمدە ئىلىدىكى قوشۇنلارنىڭ قومانداڭلىق ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋالمىش. مەن بۇ گەپنىڭ راست بولۇپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. چۈنكى، مۇشۇنداق بولغاندا بىز لوپنورغا كېتەلەيتتۇق ھەمدە لوپنوردىن يېپەك يولى ئارقىلىق دۇنخۇاڭغا چىقىپ كېتەتتۇق. يەنە بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە، ما جۇڭيىڭ ئىلى ئارمىيەسىنى باشلاپ كورلىغا كېلىپ، خوجىنىيازھاجىغا قارشى ئۇرۇش قىلارمىش ۋە ئۇنى مەغلۇپ قىلارمىش. بۇ ئىش بىز ئۈچۈن خەتەرلىك ئىدى.

بىز تولىمۇ ئەنسىزلىك ۋە بىئارامىلىق ئىچىدە قالدۇق. جورجىنىڭ روھى بەكمۇ چۈشكۈن ئىدى. ئۇ:

— بىز مۇشۇ نەس باسقان جايدىن تىرىك چىقىپ كېتەلىسەكلا، تەڭرىگە مىڭ مەرتىۋە شۈكرى قىلساق بولغۇدەك، — دېدى.

مەن ئۇنىڭغا:

— ئۇلار پەقەت بىزنىڭ جېنىمىزغىلا زامىن بولماي، ئاپتوموبىللىرىمىز بىلەن قوشۇپ ھەممە نەرسىمىزنى بۇلىۋالسىمۇ مەيلى، — دەپ جاۋاب بەردىم.

شامال بەردەم يېغلىغاندەك، بەردەم ھۆركىرىگەندەك چىقىۋاتاتتى. ھاۋا تۇتۇق، سوغۇق ۋە تۇمانلىق بولۇپ، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى، بىزدە ھېچ نەرسىدىن ئۈمىد كۆتكىلى بولمايدىغاندەك بىر خىل ئەنسىزلىك پەيدا بولدى. پەقەت داۋالىنىش ئۈچۈن دوختۇرنى ئىزدەپ كېلىپ تۇرۇۋاتقان يارىدارلار بىلەنلا مەغۇل بولۇپ كۈننى ئۆتكۈزۈۋاتاتتۇق، خالاس. سىغلىس كېسىلىگە گىرىپتار بولغان يەنە بىر ئەسكەر بىلىپ تۇرۇپلا بىر ھەربىي مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويدى:

— بۇيرۇقتا بىنائەن، مەن ئەتە ما جۇڭيىڭ جياڭجۈن بىلەن كۈچاغا بارماقچىمەن، شۇڭا سىز مېنىڭ كېسىلىمنى دەرھال

كۆرۈۋېتىڭ، ــ دېدى ئۇ دوختۇرغا قوپال توۋلاپ.

ھەممە ئەھۋللار ما جۇڭيىڭنىڭ مۇشۇ يېقىن ئەتراپتىلا ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا چېكىنىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇلۇشكۇن سۆھبەت ئۆتكۈزگىلى كەلگەن ئادەمنىڭ گېپى راست ئىكەن. ئۇ: «ما جۇڭيىڭ بىزگە ھەرقانچە بەدەل بېرىشتىن قورقماي، ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىللىرىنى تۇتۇپ، قېلىڭلار، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى» دېگەنىدى. بۇ خەۋەر ما جۇڭيىڭ كورلىغا كەپتۇ دېگەندەك سۆز ـ چۆچەكلەردىن كۆپ مۇھىم ئىدى. بىزدە بىر غەم پەيدا بولدى. ئۇ بولسىمۇ، بىز مۇشۇ بازارغا، مۇشۇ نەس باسقان قىستاڭچىلىق ئۆيگە قامىلىپ ئۇزاققىچە تۇرۇپ قالامدۇق ـ نېمە؟ دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

سائەت 5 بولغاندا كۈتمىگەن بىر مېھمان كەلدى. بۇ قاراشەھەرنىڭ ھېلىقى ئەدەپ ـ قائىدىلىك قوماندانى خۇاڭ ۋېنچىڭ جياڭجۈن ئىدى. ئۇ كېلىشى بىلەنلا، بىز ئۇنى ئاددىيغىنا ئۆيىمىزگە باشلىدۇق. ئۆيدىكى ئىككى كاڭ ئۈستىدە بىزنىڭ كارىۋاتلىرىمىز ۋە ئوچ جۇڭگولۇقنىڭ كارىۋىتى بار بولۇپ، ئولتۇرغۇدەك يەرمۇ يوق ئىدى. كاڭلار ئوتتۇرىسىدا بىر ئۇزۇن ئورۇندۇق بار ئىدى.

خۇاڭ ۋېنچىڭ جياڭجۈن بەك ھېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن خېلىلا سالماق ئىدى. ئۇ بىزنىڭ ئوچ ئاپتوموبىلىمىزنى ئارىيەت ئېلىش توغرىسىدىكى قاتتىق تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئاپتوموبىلنى بىر كۈنلۈكلا ئارىيەت ئېلىپ، قاراشەھەردىكى ياردەم ئوفىتسېر ـ ئەسكەرلەرنى قايتۇرۇپ كېلىۋالسىلا، ئاپتوموبىللار شۇ كۈنىلا ھويلىمىزغا قايتىپ كېلىدىكەن. مەن ئەگەر ئۇلار ئاپتوموبىللارنى قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا تىلخەت بەرسىلا، ئارىيەت بېرىشكە قارشى تۇرمايدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ ماقۇل بولدۇم. ئۇلارمۇ تىلخەت

بېرىشكە ماقۇل بولدى.

توپتوغرا بىر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، خۇاڭ ۋېنچىڭ جياگجۇن يەنە كېلىپ ماگا قاراشەھەر سەپىرىگە ئەتە سەھەردە ئاتلىنالايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

سائەت 8 بولغاندا، خۇاڭ ۋېنچىڭ بىر ياش ئوفىتسېرنى ئەۋەتتى، ماگا ئۆزلىرىنىڭ ئەتە ئەتىگەندە بىزنىڭ تۆت ئاپتوموبىلىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئارىيەتكە ئالدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇلار قاراشەھەردىن ما جۇگيىڭ جياگجۇننى ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى 25 نەپەر مەسلىھەتچى خادىمنى كورلىغا ئەكەلمەكچىكەن. مەن ئۇ ئاپتوموبىللارنى قايتۇرۇپ بېرىشكە كاپالەتلىك قىلسىلا قوشۇلدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. ئوفىتسېرمۇ جاۋاب بېرىپ:

ــ خۇاڭ ۋېنچىڭ جياگجۇنمۇ ئۆزى 12 ئادەم ئېلىپ ئاپتوموبىل بىلەن بىللە بارىدۇ، شۇڭا ئىمكانقەدەر خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇلار چۈشتىن كېيىن ياكى كەچتە قايتىپ كېلىشى مۇمكىن، ئۇلار كەلگەن ھامان، ما جۇگيىڭ جياگجۇن ئۆزىنىڭ تېلېفوندا قىلغان گېپىگە ئاساسەن، سىلەرنى يوقلاپ كېلىدۇ، ــ دېدى.

خۇاڭ ۋېنچىڭ تۇنجى قېتىم ئاپتوموبىلنى بېرىپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلغاندا، جورجى بىلەن ئۇنىڭ سەپداشلىرى ۋە ئاپتوموبىللار قاراشەھەر سەپىردە ياكى قاراشەھەرگە بارغاندىن كېيىن ئالمادىس شېڭ شىسەي جياگجۇننىڭ غەلىبە قىلغان قوشۇنلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا ئىشلىتىش ئۈچۈن، مەن رۇس تىلىدا تۆۋەندىكىچە «ئوچۇق خەت» يېزىپ بەردىم:

«بۇ خەتنى ئېلىپ يۈرگەن جورجى سۇدىپ ئەپەندى 10ـ ئاينىڭ 21ـ كۈنىدىن تارتىپ ھازىرغىچە مېنىڭ يېنىمدا ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ بىزنىڭ ئىرادىمىزگە خىلاپ ھالدا، مەجبۇرەن قاراشەھەردىكى ياردار ئەسكەرلەرنى كورلىغا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن

كەتتى» ، خەت ئوتتۇرىسىدا بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ مەقسەت - پىلانلىرىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئاخىرىغا مۇنداق يازدىم: «دېمەك، بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا بولۇپ، ھېچقانداق سىياسىي تۈسى يوق. شۇڭا، مەن سىلەرنىڭ سۈدىبقا ناھايىتى ئوبدان مۇئامىلە قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ھازىر كورلىدا» .

قاراشەھەرنىڭ ھازىر زادى قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېنىقلاش ئاسان ئەمەس ئىدى. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، رۇس، تۇرغاۋۇت، ئۇيغۇر ۋە قازاقلاردىن تەشكىل تاپقان 1000 ئادەم بۇ شەھەرگە ھۇجۇم قىپتۇ. لېكىن ما جۇڭيىڭنىڭ بۇ يەردە تۇرۇشلۇق 300لا ئەسكىرى ئۇلارنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. شىمالىي ئارمىيە قومۇل، تۇرپان ۋە توقسۇننى ئىگىلەپتۇ. خېمىل داۋالغان ما فامىلىلىك ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۇنى قېچىرغا مىندۇرۇلۇپ، سەنمۇجاڭ لى خەيرۇ جياڭجۇننىڭ ھەمراھلىقىدا تۇرپاندىن كورلىغا ھازىرلا ئېلىپ كېلىنىپتۇ.

بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇن ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇمچىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىش ئۇرۇشى جەريانىدا ما جۇڭيىڭ شىمالىي ئارمىيەنىڭ قولىدىن بىر دانە بىرونېۋىك غەنىيمەت ئالغان. پالاكەت ماشىنىنى ئۇرۇمچىدىكى ئاق رۇس تېخنىكلىرى لايىھەلەپ ياسىغانىكەن. بۇ ماشىنىنى بىر خەنزۇ شوپۇر داۋانچىڭدىن ھەيدەپ، توقسۇن ئارقىلىق سۇ بېشى يېزىسىغا ئېلىپ كەلگەندە، بېنزىن تۈگەپ كەتكەنلىكتىن، پاچاقلاپ تاشلىنىپ، يول بويىغلا تاشلىۋېتىلىپتۇ.

بۇگۈن 12 - مارت، ھېلىقى شوپۇر بىز نەزەربەند ئاستىدا ياشاۋاتقان جايغا كېلىپ، پاراڭ قىلىپ بەردى. ئۇ نۇرغۇن ئىچكى خەۋەرلەرنى بىلىدىكەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، قاراشەھەر قولىدىن كېتىپتۇ، شېڭ شىسەينىڭ غەلىبە قىلغان قوشۇنلىرى ئىككى -

ئۇچ كۈن ئىچىدىلا كورلىغا كىرىپ كېلىشى مۇمكىنكەن.

ما جۇڭگىنىڭ مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلىرى شۇ كۈنى توپ - توپ بولۇپ كورلىغا كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار دەرھال كۇچاغا قاراپ قېچىشى مۇمكىن. بەختىمىزگە ياردىشا، بىز كورلىغا قايتىش يولىمىزدا ئاشۇ ئاچ كۆز تەلۈلەرگە ئۇچرىشىپ قالماپتىمىز! ما جۇڭگىنىڭ ئاساسىي كۈچى ھە دېگەندىلا كورلىغا يوپۇرۇلۇپ كىرىشى، ئارقىدىنلا بىر مەيدان چوڭ بۇلاڭ - تالاڭچىلىق يۈز بېرىشى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

— سىلەر ئەڭ ياخشىسى، ئىشىكنىڭلارنى تاقاپ ئولتۇرۇڭلار، — دېدى ھېلىقى شوپۇر ئەترايىنى كۆزىتىپ، — شىمالىي ئارمىيە ما جۇڭگىنىڭغا قوغلاپ ھۇجۇم قىلغاندا، سىلەرنىڭ كۈنۈڭلار تەس بولىدۇ، چۈنكى ئۇلار سىلەرنى دۈشمەنمىكىن دەپ قېلىشى مۇمكىن.

بۇ شوپۇر خېلى كاللىسى بار ئادەم بولۇپ، ۋەزىيەتنى ناھايىتى ئېنىق چۈشىنىدىكەن. بىز ئۇنىڭدىن ھېلىقى يەتتە قۇدۇقتا كۆرگەن 500 نەپەر يېڭى ئۇيغۇر ئەسكەر بىلەن تۇرپاندا كۆرگەن، ما جۇڭگىنىڭ قوشۇنىغا كىرىش ئۈچۈن يولغا چىقىشقا تەييارلىنىپ تۇرغان 100 ئادەمنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا بىرنەرسە ئاڭلىغان - ئاڭلىمىغانلىقىنى سوريدۇق.

— ئاڭلىدىم، — دېدى ئۇ، — ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى شىمالىي ئارمىيە ئەسىرگە ئېلىپ بىرىنمۇ قويماي ئېتىۋەتتى.

كېيىن، بىز بۇ خەۋەرنىڭ تۇغرا ئەمەسلىكىنى ئۇقتۇق. ھېلىقى يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ ئەسىرگە چۈشكەنلىكى راستكەن، لېكىن ئۇلار دەرھال ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرۇلۇپتۇ.

كەچتە يەنە بىز بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغان ئىككى ئەسكەر قاتار تىزىلىپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار قوماندان خۇڭ ۋېنچىڭنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن تۆت ئاپتوموبىلنىڭ يۈكىنى چۈشۈرۈش

ئىشلىرىغا نازارەت قىلىش ھەمدە كېچىچە ئىككى ئاپتوموبىلدا ئۇخلاش ئۇچۇن كەلگەنىدى.

ئەمدى بىر مەسىلە تۇغۇلغانىدى، يەنى بىز راسخوتىمز ئۇچۇن ئىشلىتىلىدىغان بىرنەچچە مىڭ دانە كۇمۇش تەڭگىنى چىڭ تېڭىپ، 1- نومۇرلۇق ئاپتوموبىلنىڭ ئاستىدىكى مەخپىي تارتمىغا سېلىپ قويغانىدۇق. دېمەك، ما جۇڭيىڭ بىزنىڭ ھەممە ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كەتسە، بىزنىڭ كۇمۇش تەڭگىمىزمۇ قولدىن كېتىدۇ. شۇڭا، ھېلىقى ئەسكەرلەرگە تۇيدۇرماستىن، ئۇ پۇللارنى بىرياققا يۆتكىۋەتكىلى بولارمۇ؟

ھەممە يۇك - تاقلار ئاپتوموبىلدىن چۇشۇرۇلۇپ، ھويلىغا دۆۋىلەپ قويۇلدى. ئەسكەرلەر ھەممە ئورۇنلاشتۇرۇشلارنىڭ جايىدا بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئانچىۋالا دىققەت قىلىپ كەتمىدى. قاش قارىيىشقا باشلىغاندا، جورجى ھېلىقى ئىككى ئەسكەرنى شوپۇرلار ياتقىغا تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارنى چاي، تاماكا بىلەن كۇتۇشكە ھەمدە ئۇلارغا قورقۇنچلۇق ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى. مۇشۇ چاغدا، 2- نومۇرلۇق ئاپتوموبىللارنىڭ موتورلىرى ھەرىكەتكە كەلتۇرۇلدى. جورجى بۇنى ھېلىقى ئىككى ئەسكەرگە، شوپۇرلار ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆتكۈزۈۋېلىشى ئۇچۇن، ئاپتوموبىلنىڭ ھەممە تەييارلىقلىرىنىڭ پۈتكەن - پۈتمىگەنلىكىنى ئاخىرقى قېتىم تەكشۈرۈۋاتىدۇ، دەپ چۇشەندۈردى. لېكىن، ئەسلىي مەقسەت مەخپىي تارتمىنىڭ ئاغزىنى چېقىپ ئېچىۋاتقاندا چىقىدىغان ئاۋازنى موتور ئاۋازى ئارقىلىق باستۇرۇۋېتىش ئىدى. بىز تارتمىنى چېقىپ ئاچقاندىن كېيىن كۇمۇش تەڭگىلەر ئورالغان بولاقلارنى بىر - بىرلەپ يۆتكەپ، ئاشخانا ئۆينىڭ يېنىدىكى يوغان بىر ياغاچ ئۆيگە ئېلىپ كىردۇق ھەمدە چىراغ يورۇقىدا ئۇلارنى ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئۇرەككە كۆمدۇق، ئاندىن ئورەكنىڭ ئاغزىنى تۇزلەپ

چىگدىۋەتتۇق، كېيىن ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر ئەسكى بوۋىنى تاشلاپ قويدۇق.

بىزنىڭ بۇ ئىشىمىز مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغاندىن كېيىن، موتورنىڭ ئاۋازىمۇ توختىدى، ئۇنىڭ ئورنىغا ھېلىقى نازارەت قىلىشقا كەلگەن ئەسكەرلەرنىڭ ئۇزۇن - ئۇزۇن سوزۇپ تارتقان خورەكلىرى بىز تۇرۇۋاتقان تۇرمە ئورنىدىكى ھويلىدا ياڭراشقا باشلىدى. مەن جورجى ئۇلارغا ئىچۋۇرگەن نەرسە يالغۇز چايلا بولمىسا كېرەك دېگەن گۇمانغا كېلىپ قالدىم.

ما جۇڭيىڭنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كېتىشى ۋە كورلىنىڭ بومبارداىمان قىلىنىشى

13 ـ مارت يېتىپ كەلدى! بىز كۆرگەن ۋە ئاڭلىغان تۇرلۇك ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، بۇ كۈن بىز ئۈچۈن ئىنتايىن خەتەرلىك كۈن ئىدى. بىزنىڭ ئاڭلىغانلىرىمىز، بولۇپمۇ خۇاڭ ۋېنچىڭ جىياڭجۇندىن ئاڭلىغانلىرىمىز ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرگەنلىرىمىزدىن كۆپ ئىدى. بىز ئەسىر بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، پەقەت بەزى پاراڭلار ئارقىلىقلا بۇ كىچىك بازاردا يۈز بېرىۋاتقان بەزى ئىشلاردىن ئاز ـ تولا خەۋەردار بولۇپ قالاتتۇق.

غەربىي شىمال تەرەپتىن ئاپتومات ئاۋازى ئاڭلانغانلىق توغرىسىدىكى خەۋەر مېنى چۆچۈتۈۋەتتى. لېكىن، مەن سائەت 7 يېرىمدا ناشتا قىلىۋاتقان چاغدا، پۈتۈن شەھەر ناھايىتى تىنچ ئىدى. شۇ نەرسە ھەممىمىزگە ئېنىق ئىدىكى، بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىزدا، بۇنداق تىنچلىق ئۇزاق داۋام قىلمايتتى. بىز كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان ۋەقەلەرنى تەشۋىش ۋە دەككە ـ دۈككە ئىچىدە كۈتۈپ تۇراتتۇق.

بىزگە قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقانلاردىن بولمىغان ئىككى ـ ئۈچ ئەسكەر ئۇدۇل جورجىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، يەيدىغان بىرنەرسە بېرىشنى تەلەپ قىلدى، ئۇلار بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ھېچنېمە

يېمگەنىكەن. ئۇ ئۇلارغا ئازراق قازان نېنى بەردى. لېكىن، كېيىن ئۇلار تولىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ چەينەككە قول ئۇزاتقان چاغدا، جورجى ئۇلارنى قوغلاپ چىقاردى ھەمدە ئۇلارنى ما جۇگېنگغا ئەرز قىلىمەن، دەپ قورقۇتتى.

خېمىل قىزىل كىرپىست بەلگىسى بېسىلغان بىر پارچە ئاق رەختنى دەھلىزنىڭ تېمىغا چاپلاپ قويغانىدى. يېڭى - يېڭى ياردارلار ئۇنىڭ بۇ دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىغا كېلىپ، داۋالاپ قويۇشنى تەلەپ قىلىشقا باشلىدى.

ياش بىر ئوفىتسېر ھويلا دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى - دە، ئۇدۇل خېمىلنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— دوختۇر، ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۇنى ما خۇشەن كېسەل بولۇپ قالدى، دەرھال ئۇ تۇرۇۋاتقان جايغا بېرىپ كۆرۈپ باقسىڭىز، — دېدى.

دوختۇر بېنىت ۋە دورا سىندۇقىنى تەييارلاپ، ھېلىقى ئوفىتسېر بىلەن ما خۇشەن جياڭجۇن تۇرۇشلۇق جايغا يۈرۈپ كەتتى. بۇ چاغدا باشقا ئاغرىقلارغا كۆتۈپ تۇرماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. بۇ جياڭجۇن ئۆتكەندە يوتىسىغا ئوق پارچىسى تېگىپ كەتكەنلىكتىن، تۇرپاندا بىزنىڭ دوختۇرنىڭ قولىدا داۋالانغان ھېلىقى ئادەم شۇ ئىدى. تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىش ئۈچۈن يۇ يىنجاۋمۇ ئۇلار بىلەن بىللە كەتتى. قوماندانلىق ئىشتاب كۆۋرۈكنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى ئاساسلىق كوچىغا جايلاشقان بىر خەنزۇنىڭ ئەڭ چىرايلىق تۇرار جايىغا ئورۇنلاشقانىدى. خېمىل بىلەن يۇ يىنجاۋ يولدا كېتىۋېتىپ، بازار ۋە مۇھىم قاتناش يوللىرىنىڭ ئەسكەرلەر، مۇساپىرلار، تۆگىلەر ۋە ئاتلار، بېدە - سامان بېسىلغان كالا ھارۋىلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار — مەغلۇپ بولغان قوشۇن ھەقىقىي تۇردە كورلىغا كىرىشكە باشلاپتۇ، گەرچە ئۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى ئالدىراش -

پـايىپىتەك بولـۇپ يۇرۇشـسىمۇ، لـېكىن يەنـىلا مەلـۇم دەرىجـىدە تەرتىپىنى ساقلاپ، ئالاقزەدە بولـۇپ كەتمەپتۇ، دېگەن تەسـىراتقا كەپتۇ.

چوڭ كوچىدىن بۇرۇلـۇپ تارغىنـا، ئۇزۇنلـۇقى پەقەت 4 مېتىـر كېلىدىغان بىر خالتـا كوچىغـا كىرگەنـدە، ئـانچە چـوڭ بولمىغـان، تـۆت تەرىپـى خەنـزۇچە ئۇسـلۇبتا سـېلىنغان ياغـاچ ئـۆيلەر بـىلەن قورشالغان ئۇزۇنچاق بىر هويلا كـۆرۈنەتتى. مۇشـۇ هويلـىدىكى بىـر ئۆيـدىكى كارىۋاتتـا هېلىقـى يارىـدار جيـاڭجۇن ياتـاتتى. خېمـىل ئۇنىـڭ يارىـسىنى داۋالاپ، ئوبـدان تېڭىـپ قويغانـدىن كېـيىن، جيـاڭجۇن ئۇنىڭغا نېمىدەپ رەھمەت ئېيتىشنى بىلەلمەيلا قاپتۇ.

مۇشـۇ پۇرسـەتتىن پايـدىلىنىپ، يـۇ يىنجـاۋ ئۇنىڭـدىن مـا جۇڭيـىڭ بىزنـىڭ ئـاپتوموبىللىرىمىزنى ئـارىيەت ئالمـاقچى بولغـان ئىشنىڭ قانـداق بولغـانلىقىنى سوراپتۇ. يارىـدار جيـاڭجۇن مۇنـداق دەپ جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ ما جۇڭيىڭ جيـاڭجۇن بۇنىڭـدىن ئىككـى ـ ئـۈچ سـائەت بـۇرۇنلا بـۇ يەرگە ئـات بـىلەن كېلىـپ بولـدى. ئـۇ هەر قاچـان سىلەردىن ئاپتوموبىل ئېلىشقا بېرىپ قېلىشى مۇمكىن.

ــ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىز مەركىزىي هۆكۈمەتنىڭ مۇلكى، ــ دەپتـۇ يـۇ يىنجـاۋ، ــ بـىز قوشـۇنۇڭلارنىڭ مەجبۇرلىـشى بـىلەن ئـاپتوموبىلنى بەرسـەكمۇ، لـېكىن مەيلـى قانـداقلا بولـسۇن، بـۇ ئـاپتوموبىللار ئـارقىلىق ئۇرۇشـقا كېرەكلىـك مـاددىي ئەشـيالارنى توشۇشقا قارشى تۇرىمىز.

ــ سـىلەرنىڭ ئـاپتوموبىلىڭلاردا ئۇرۇشـقا كېرەكلىـك مـاددىي ئەشـيالار توشـۇلغان بولـسا، بۇنىڭغـا بىزنـىڭ تۆگىلىرىمىزنىـڭ شـەھەرگە ئـانچە يىـراق بولمىغـان بىـر جايـدا ئـارام ئېلىـپ ئـوت يەۋاتقانلىقى سەۋەب بولغان بولسا كېرەك. لېكىن، ئـاپتوموبىللار ئـۇ يەرگە يېتىـپ بارغـان هامـان، قـورال ـ يـاراغلار ئـاپتوموبىللاردىن

چۈشۈرۈلۈپ، تۆگىلەرگە يۈكلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئاپتوموبىللاردا ياردارلار توشۇلىدۇ.

— ما جۇڭگىنىڭ ئاپتوموبىللارنى بىزگە قايتۇرۇپ بېرەمدۇ؟

— ئەلۋەتتە قايتۇرۇپ بەرمەكچى، سىلەر خاتىرجەم بولۇڭلار. مەن دوختۇرنىڭ مېنىڭ يارامنى ئوبدان داۋالاپ قويغانلىقىغا رەھمەت ئېيتىش يۈزىسىدىن بولسىمۇ، زۆرۈر بولغان پەيتتە، ئۇلاردىن ئاپتوموبىلغا ئېھتىياجلىق بولمىغان ھامان، دەرھال ئۇنى سىلەرگە قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىمەن. ئاپتوموبىللارنى بىز باشقۇرۇۋاتقان مەزگىلدە مېنىڭ كارىۋتىم بىر ئاپتوموبىلغا ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ، مەن شۇ ئاپتوموبىل ئۈستىدە ياتىمەن. مەيلى ما جۇڭگىنىڭغا ياكى ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا بولسۇن، دۇنيادا ياخشى نام ـ ئاتاققا ئېرىشىش ئىنتايىن مۇھىم ئىش. شۇڭا، سىلەرگە يارەملىشىش بىزنىڭ مەنپەئەتىمىزگە ئۇيغۇن. بىز سىلەرنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىڭلارنى دۇنياغا ئېلان قىلماقچى ئىكەنلىكىڭلارنى بىلىمىز ـ دە.

— ما جۇڭگىنىڭ جياڭجۇن بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئەڭ يىراق دېگەندە نەگىچە ئېلىپ بارار؟ قانچىلىك ۋاقىت كېتەر؟

— ئەڭ يىراق بولغاندا كۈچاغا، بەلكىم ئاقسۇغىمۇ ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن.

— ئۇنداقتا سىلەردە ئاقسۇغا بېرىش ۋە ئۇ يەردىن ئاپتوموبىلنى قايتۇرۇپ كېلىشكە يەتكۈدەك بېنزىن بولسىلا كۈپايە قىلامدۇ؟

— شۇنداق، كۈپايە قىلىدۇ.

— سىز بىزدىن يولغا يېتەرلىك بېنزىن ئالغاندىن باشقا، يەنە ئارتۇقچە بېنزىن تەلەپ قىلماسلىققا كاپالەتلىك قىلالامسىز؟

— بۇنىڭغا مەن كېپىل.

بۇ گەپتىن كېيىن بىزنىڭكىلەر قايتىپ چىقىپتۇ. ئۇلار ھېلىنقى

تار كوچىدا كېلىۋېتىپ، ئىنتايىن خۇشخۇي، مۇلايىم، روھلۇق ۋە ئېگىز بويلۇق بىر ياش ئوفتسېرنى ئۇچرىتىپتۇ. بۇ ئوفتسېر ئۇلارغا دىققەت بىلەن قارىغان بولسىمۇ، لېكىن سالام بەرمەپتۇ. خېمىل بىلەن يۈ يىنجاۋ ما جۇڭيىڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى پەنىنىڭ ئۆيىدە ما جۇڭيىڭنىڭ سۈرىتىنى كۆرگەن بولغاچقا، ئۇلار ئۇنى تونۇپ قاپتۇ. لېكىن، ئۇ تېزلا غايىب بوپتۇ.

خېمىل بىلەن يۈ يىنجاۋ ھېلىقى ئاغرىقنى يوقلىغىلى كەتكەندە، بىز ماجۇڭيىڭنىڭ بىرپارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدۇق. خەتتە ئۇ بىر ئاپتوموبىلنىڭ ئۇنى كۈچاغا ئاپىرىپ قويۇشىنى تەلەپ قىپتۇ. بىرنەچچە مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە بىر ئادەم خەت ئېلىپ كېلىپ، بىزنىڭ تۆت ئاپتوموبىلىمىزنىڭ ھەممىسىنى ۋە ئىمكانقەدەر كۆپرەك بېنزىن بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

جورجى تۆت ئاپتوموبىلنىڭ ئاقسۇغا بېرىپ - كېلىشگە يەتكۈدەك بېنزىننى بىر تەرەپكە ئايرىم قويۇپ قويغاندى. تۈگىلار لىقمۇلىق بولۇپ، 428 گاللون بېنزىن ئېھتىياجغا لايىق ھېسابلانغان. جورجى بىرنىچى قېتىم كۈچاغا بارغاندا يۈكى يەڭگىل بولۇپ، 12 ئادەمنى ئېلىپ ماڭغاچقا، بىر گاللون بېنزىن بىلەن 12 كىلومېتىر يول ماڭغان. كورلا بىلەن كۈچانىڭ ئارىلىقى 268 كىلومېتىر، كۈچادىن ئاقسۇغىچە 218 كىلومېتىر كېلىدۇ.

شوپۇرلار بېنزىننى ئاپتوموبىل ئۈستىگە ئېلىۋاتقاندا، ھويلىغا ئىككى ئەسكەر كىرىپ كەلدى - دە، ئەڭ ئالدى ئورگانىڭ مۇددىئاسىغا ئاساسەن، بىزدە بار بېنزىنلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ ماڭدىغانلىقىنى ئېيتتى. بەختىمىزگە ياردىشا، دەل شۇ پەيتتە خېمىل بىلەن يۈ يىنجاۋ ھېلىقى ئاغرىقنىڭ يېنىدىن قايتىپ كەلدى. يۈ يىنجاۋ ئىنتايىن سوغۇق قانلىق بىلەن:

— ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ ئېھتىياجىغا يەتكۈدەك بېنزىن بەرگەندىن باشقا، سىلەرگە بىر تامچە ماينىمۇ ئارتۇق

بېرەلمەيمىز، ــ دېدى.

ــ بىزدە بۇيرۇق بار، بويسۇنمىساڭلار بولمايدۇ.

ــ ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۇنى ما خۇشەن تېخى بايىلا كېتەرلىك بېنزىنىڭ مقدارىنى بەلگىلەپ بەردى. راست - يالغانلىقىنى بېرىپ شۇ كىشىدىن سوراپ بېقىڭلار.

ھېلىقى ئەسكەرلەر ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار قايتىپ كەلگەن ۋاقىتتا، ئارتۇق قاچىلانغان بېنزىن ئاپتوموبىلدىن چۈشۈرۈلۈشكە باشلىغانىدى.

ھويلىمىزغا تۇنگان ئەسكەرلەر يېغىپ كەتتى. دەرۋازا ھاڭيادەك ئوچۇق تۇراتتى. ئۇلار كىرىپ - چىقىپ يۈرۈپ، ئات، قېچىر ياكى كالىلار بىلەن توشۇپ كېلىنگەن پىلموت، كونا تېپتىكى دالا زەمبىرىكى، تاللىق مىلتىق ۋە ئوق - دورىلارنى چۈشۈرەتتى ھەمدە دەرھال ئاپتوموبىلغا قاچىلايتتى. بىرنەچچە ئوفىتسېر ئەتراپتا تۇرۇپ قاچىلاشقا نازارەت قىلاتتى.

سائەت 11 دىن 37 مىنۇت ئۆتكەندە، شىمال تەرەپتىن ئانچە ئېنىق بولمىغان غوڭۇلدىغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى. شۇ چاغدا بىرەيلەن:

ــ ئۇچ ئايروپىلان كەلدى، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

دېگەندەكلا ئايروپىلان تەخمىنەن 500 مېتىر ئېگىزلىكتە ئۇچۇپ كېلىۋاتاتتى، لېكىن بارا - بارا پەسلەپ 400 مېترغا، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ تۆۋەنگە چۈشتى. ئايروپىلان كورلا ئاسمىنىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى، ئۇچ مىنۇتتىن كېيىن بىز تۇرغان جايىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىن قاتتىق پارتلاش ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاپتوموبىل ئەتراپىدىكى ئەسكەرلەرگە قارايدىغان بولساق، ھەققەتەنمۇ بىر مەيدان تىراگېدىيەلىك كومېدىيە ئوينىلىۋاتقانىدەك ئىدى. ئۇلار ئاسمانغا بىر قاراپلا، خۇددى سېھىرگەرلىك ئويۇنى ئوينىغانىدەك، بىردەمدىلا بىرسىمۇ قالماي غايىب بولۇپ كەتتى، ئۇلار نەگە كەتتى؟

بانگېمون بىزدىكى ئەڭ چوڭ شۆبۈتسىيە دۆلەت بايرىقىنى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يايدى. ئاندىن ھەممىمىز بىر تۇرۇۋاتقان ھويلىغا تۇتاش بولغان غەرب تەرەپتىكى يوغان ئارقا ھويلىغا توپلىشىپ، سۆگەتنىڭ ئاستىدا ئولتۇردۇق. مەن ئىككى ھويلىنى ئايرىپ تۇرغان تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ، ۋاقتىنى ۋە پارتلاش قېتىم سانىنى خاتىرىلەۋاتاتتىم. ئارىدىن 2 — 3 مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، ئىككى بومبا يەنە بىر تۇرغان جاينىڭ جەنۇب تەرىپىدە پارتلىدى. ئۇزاق ئۆتمەي يەنە ئارقا - ئارقىدىن يەتتە بومبا چۈشتى. بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى بىر تۇرغان جاينىڭ شىمال تەرىپىگە تاشلاندى. بىر بومبىلارنىڭ تۆت كوچا دوقمۇشىنى پىلانلاپ تاشلانغانلىقىنى پەملىدۇق. كۇچاغا ماڭىدىغان تاشيول شۇيەردە قايرىلاتتى. ئۇ يەرگە قېچىۋاتقان ئەسكەرلەر ۋە يارىدارلارنى يۆكلىگەن، ئوق - دورا ۋە ئاشلىقلار قاچىلانغان ھارۋا، ئات - قېچىرلار توشۇپ كەتكەنىدى.

ئەڭ ئاخىرىدا تاشلانغان ئالتە بومبا بىر تۇرغان جاينىڭ جەنۇب تەرىپىگە چۈشتى. ئاڭلىشىمىزچە، رۇسلاردىن 400 ئادەم قۇرۇقتاغدىن ئۆتۈپ، كورلىغا كېلىدىغان تاشيولدىكى تىكەنلىك دېگەن جايغا كەپتۇ. خوجىنىياز ھاجىنىڭ قىسملىرى چەرچەن، چاقىلىقتىن ئايرىلىپ شىمالغا يۇرۇش قىپتۇ. جەنۇب تەرەپتە پارتلىغان ھېلىقى بومبىلار شۇلار ئۈچۈن تاشلانغان بولسا كېرەك.

ئارقىدىنلا كورلىنىڭ شىمال تەرىپىدە بىر بومبىنىڭ پارتلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئايروپىلان كورلا ئاسمىنىدا ۋە كۇچاغا بارىدىغان تاشيولىنىڭ ئۈستىدە ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئايروپىلانلار بىر تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كەلمەكتە. 17 - ، 18 - بومبىلار بىزنىڭ شىمال تەرىپىمىزدىلا — بىزدىن پەقەت 100 مېتىر نېرىدىلا پارتلىدى. بىر بومبا بىر ئېغىز قومۇش كەپىنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ، ئۇنى ئاسمانغا ئېتىۋەتتى- دە، قومۇشلار قاپقارا ئىس - تۈتۈنگە ئايلىنىپ كەتتى.

كېيىن يەنە ئۇچ بومبا بىرگە تېخمۇ يېقىن بىرىەرگە چۈشتى. ئۇچقۇچى بارغانسېرى پەس ئۇچۇپ، بىز تۇرغان ئۆيگە تېگىپ كەتكۈدەك ھالغا كەلدى. بىز توقسۇنغا كېتىۋاتقان چاغدا ئۇلار بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى كۆرگەنىدى، بۇ قېتىم ئۇلار ھويلىدىكى بەش ئاپتوموبىلنى چوقۇم ئېنىق كۆردى. ئېھتىمال ئۇلار ئاپتوموبىلنى ما جۇڭگىنىڭكى دەپ قاراپ، ئاپتوموبىللارنى چەنلەۋاتقان، ئاپتوموبىللارنى پارتلىتىۋەتسەك، ما جۇڭگىنىڭ قېچىشىنى كېچىكتۈرەلەيمىز دەپ ئويلاۋاتقان بولسا كېرەك.

ئۇچ بومبا دەل بىزنىڭ شەرق تەرىپىمىزگە — بىزدىن تەخمىنەن 150 مېتىر يىراقلىققا چۈشتى. كېيىن ئاڭلىشىمىزچە، تۇركۈم - تۇركۈملىگەن ئۇيغۇرلار خوتۇن، بالىچاقىلىرىنى ئېلىپ غەربكە قاراپ قېچىپ كېتىپتۇ، لېكىن ئۇلار تاشيول بىلەن ماڭماپتۇ. ئۇلار نېمە يەيدىغاندۇ؟ بىچارىلەر! ئايروپىلانلار بومبارداىمان قىلغاندا، نۇرغۇن ئۇيغۇرلار ئۆي ئىچى بىخەتەر دەپ قاراپ، ئۆيلىرىگە كىرىۋېلىشقانىدى. ئۇلار قاتتىق قورقۇپ كەتكەنلىكتىن، قىيامەت قايىم بولغان ئوخشايدۇ، دەپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

سائەت 12 دىن 5 مىنۇت ئۆتكەندە، 28- بومبا بىزنىڭ شىمال تەرىپىمىزگە چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن پارتلاش ئاۋازى زادىلا ئاڭلانمىدى، ئايروپىلانلار كەتتى. شىمالدىكى قاراشەھەر تەرەپكە غايىب بولدى. ئۇ يەردە ۋاقتىلىق ئايرودۇرۇم بولسا كېرەك.

جەمجىتلىق ئەسلىگە كېلىشى بىلەنلا، دوختۇر ئۆزبىنىڭ ئوپېراتسىيە كارىۋتى ئالدىغا كېلىپ، بىر ياردار ئەسكەرنىڭ بىلىكىدىن بىر ئوق پارچىسىنى ئالدى.

ئەسكەرلەر يوشۇرۇنغان جايلىرىدىن ئۆمىلەپ چىقىپ، ئاپتوموبىلنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. بۇ چاغدا ئۇرۇشقا كېرەكلىك ماددىي ئەشيالارنى قاچىلاش خىزمىتى ئاخىرلاشقانىدى.

ئايرىلىش ۋاقتى قىستاپ كەلدى. بىزنىڭ كەيپىياتىمىز چۈشكۈن ئىدى. خۇددى بىرەر ئاپەت بىزنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقاندەك، جازا مەيدانىدىكىگە ئوخشاش ئەڭ ئاخىرقى بىرنەچچە مىنۇت قېپقالغاندەك بىرخىل تۇيغۇ بىزنى چۈلغۋالغانىدى. بىز ما جۇڭيىڭنىڭ رەھىمسىز ئادەم ئىكەنلىكىنى، ئۆز مەقسىتىگە يېتىش يولىدا، ھەرقانچە كۆپ ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولسىمۇ، پەرۋايى پەلەك ئىكەنلىكىنى بىلەتتۇق. ئۇ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنە ئازدۇر - كۆپتۇر ئۇمىد ئۈچقۇنلىرى بار ئىدى. يەنە كېلىپ، ئۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىشنىمۇ مۇمكىنچىلىككە ئايلاندۇرۇشتا نام چىقارغان ئادەم ئىدى. بىز شۇنىمۇ بىلەتتۇقكى، شوپۇرلىرىمىزنىڭ ھاياتى ئۇنىڭ ئالقىنىدا بولۇپ، ئۇنىڭچە ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى، بۇ قېتىم جورجى قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. چۈنكى، ئۇ قايتىپ كېلىدىغان چاغدا، ئۇ ئۆتىدىغان يولغا قاچقۇن ئەسكەرلەر تولۇپ كېتىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ھېلىقى تۇرمە سىياقىدىكى ھويلىدىكى ئاخىرقى مىنۇتلاردا، بىز جورجى، ئېۋ، سەيرات ۋە چومۇچالار بىلەن كۆپرەڭ سۆزلىشىپ بىر - بىرىمىزگە قېنىشۇالالماي قالدۇق. ئۇلار ئاپتوموبىلنى ئاخىرقى قېتىم تەكشۈرۈپ، زاپاس زاپچاس ۋە سايمانلارنى قاچىلىغاندىن كېيىن، ئالدىراشلىق بىلەن ئۆزلىرىنىڭ خۇسۇسىي بۇيۇملىرىنى يىغىشتۇرۇشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇلار يوتقان - كۆرپە، كىيىم - كېچەكلەرنىمۇ ناھايىتى ئاز ئالدى. ھەربىرەيلەن بىردىن ئىستاكان، ئازراقتىن قەھۋە، چاي، ئۇن، قەنت ۋە بىرنەچچە قۇتا مۇرابا ئېلىۋالدى. ئۇلار خېلى مىقداردا تاماكا ۋە سەرەڭگە ئېلىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇمىغانىدى.

مەن شۇ چاغدا، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە رۇس تىلىدا بىر پارچىدىن ئىسپاتنامە يېزىپ بەردىم.

ئەسكەرلەر ۋە ئوفىتسېرلەر بىرنەچچە قېتىم ئۇلارنى تېزرەك

بولـۇڭلار، دەپ يولغـا چىقـىشقا سـۈيلىدى. جـورجى ھەر قېتىمـدا ئۇلارغـا ئـادەتتىكى چاغلاردىكـىدەك سـالماقلىق بـىلەن ئوخـشاش جاۋاب بېرىپ تۇردى:

ــ تولـۇق تەييـارلىق قىلمـاي تـۇرۇپ يولغـا چىقـساق يولـدا چاتاق چىقىدۇ.

سـائەت 12 گە 45 مىنـۇت قالغانـدا، بىزنىـڭ تۇرپانـدىن كەلگەن ئاغىنىمىز، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى جاڭ كىرىپ كەلدى. ئۇ بۇرۇنقىدەكلا كۇلۇپ تۇرۇپ، ئەدەپ بىلەن بىزگە يولغا چىقىدىغان ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئۇقتۇردى. لېكىن، ئۇ ئانچە ئالدىرىمايۋاتاتتى. چۈنكى، بىز ئۇنىڭدىن چاي ـ پـاي ئىچەمـسىز دەپ سـورىغاندىمۇ، «مـاقۇل» دەپ 15 مىنـۇت ئولتـۇردى. ئـۇ بـىزگە ئۆزىنىـڭ مـا خۇشـەن جيـاڭجۇن ئۇچـۇن قۇتۇلدۇرۇش ماشىنىسى قىلىنغان ئاپتوموبىلغـا ئولتۇرىـدىغانلىقىنى، ما جۇڭگىنىڭ بولسا بۇنىڭدىن بىر سائەت بـۇرۇن بـىرنەچچە ئـاتلىق ئەسكەرنىڭ مۇھاپىزىتىده كورلىدىن ئاتلىق چىقىپ كەتكەنلىكىنى، ئـاپتوموبىللار تېـزلىكته ئۇنىڭغـا يېتىـشۇالغاندىن كېـيىن، ئۇمـۇ ئاپتوموبىلغا ئولتۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

سائەت 1 گە يېقىنلاشقاندا، جاڭ تۇەنجاڭ ئورنـىدىن تـۇردى. شوپۇرلار ھەممە تەييارلىقنىڭ پۈتكەنلىكىنى خەۋەر قىلغانىدى. مەن جـورجى بـۇرۇن دېـگەن گەپلەرنـى، يەنـى ئـۇ ۋە ئۇنىـڭ ئـۇچ سەپدىـــشىنىڭ جېنـــى ئـــاپتوموبىللاردىن كـــۆپ قىممەتلـــىك ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنـىڭ ھېچقايسـىسىنىڭ ئـاپتوموبىلنى قوغـدايمەن دەپ تەۋەككۇلچىلىـك قىلىـشىغا يـول قويۇلمايـدىغانلىقىنى قايتـا ـ قايتا تاپىلىدىم. «ئاپتوموبىلدىن ئايرىلىپ قالساق بۇنـىڭ كـارايىتى چاغلىق، لېكىن سىلەردىن ئايرىلىپ قالساق بولمايـدۇ، ــ دېـدۇق بىز ھەممە شوپۇرنىڭ قولىنى بىر ـ بىرلەپ قىسىپ تـۇرۇپ، ئامان ـ ئېسەنلىك تىلىـگەن ھالـدا، ــ تەڭـرىم ئـۆز پاناھـىدا ساقلىغاي،

بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭلار!»

ئۇلار بىر سەكرەپلا كابىنكىغا چىقىشتى. ئاپتوموبىللار گۈرۈلدەپ، ئارقا - ئارقىدىن دەرۋازىدىن چىقتى - دە، كۆزدىن غايىب بولدى.

يۈك قاچىلاشقا قاتناشقان ئەسكەرلەر كەتتى، تاماشا كۆرۈۋاتقانلارمۇ تارقىلىپ كەتتى. بىز دەرۋازىنى تاقىۋەتكەندىن كېيىن، دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىمىزغا قايتىپ كىردۇق، دوختۇر بىر ئاغرىنىڭ يارىسىنى تېڭىۋاتاتتى.

مەن ئەزەلدىن 13 - مارت كۈنى چۈشتىن كېيىنكىدەك باش ئاغرىقى ۋە بىئارامچىلىق تارتىپ باقمىغانىدىم، بىز بېيجىڭدىن چىقىپ، ئاسىيانىڭ يېرىمىنى كېسىپ ئۆتكۈچە ھەيدەپ كەلگەن ئاپتوموبىللىرىمىز قولدىن كېتىپ قالدى، بىزدە پەقەت بىرلا كىچىك ماشىنا قالدى. ئاپتوموبىللار ما جۈڭيىڭنىڭ قولىغا چۈشتى دېگەن سۆز — تۈگەشتى دېگەن سۆز. ھويلا بوشاپ چۆلدەرەپ قالغانلىقتىن، كىشىگە مىسكىنلىك ۋە زېرىكىشلىك تۇيغۇسىنى بېرەتتى. بۇ قېتىم بىز ھەقىقەتەن ئەسىر بولۇپ قالدۇق، قۇتۇلۇشقا ھېچقانداق ئامال يوق ئىدى.

ئۆز بۇرچىنى ساداقەتمەنلىك ھەم تىرىشچانلىق بىلەن ئادا قىلىدىغان جورجى، ئېف، سەيرات ۋە چومۇچالار كېتىپ قالدى. ئۇلار ھازىر بىزنىڭ چوڭ ئائىلىمىزگە ئەمەس، بەلكى ما جۈڭيىڭ ۋە ئۇنىڭ مەغلۇپ بولۇپ قېچىۋاتقان قوشۇنىغا مەنسۇپ بولۇپ قالدى. كۆڭلىمىزنى بىر خىل تەشۋىشلىنىش - مەيۈسلىنىش ئالامەتلىرى چىرمىۋالغانىدى. بىز ئۇلارنى يەنە كۆرەلەرمىزمۇ؟ بىز پاراڭلىشىپ ئۇيان - بۇيان ماڭاتتۇق، ۋەزىيەت توغرىسىدا سۆزلىشەتتۇق ۋە خاتىرە يازاتتۇق. قاچانغۇچە شۇنداق قىلارمىز؟ پات ئاردا چوقۇم بىر ئىش بولىدىغاندەك قىلاتتى. باش قوماندان ۋە ئۇنىڭ ئىشتابى قاچتى، بىز بولساق ئۇلارغا يارەملەشتۇق،

ئۇلارنىڭ قېچىشىنى تېزلەتتۇق. شۇڭا، شىمالىي ئارمىيەنىڭ قارىشىچە، بىز گۇناھكار، بىز ئەيىبلىنىشكە تېگىشلىك ياكى ھېچبولمىغاندا، ما جۇڭيېڭنىڭ شېرىكلىرى دەپ گۇمان بىلەن قارىلىشقا تېگىشلىك. بىز يالغۇز شوپۇرلىرىمىزنىڭ ئامانلىقى ۋە ئاپتوموبىللىرىمىز ئۈچۈن قاتتىق تەشۋىشلىنىپلا قالماي، بەلكى ئۇرۇشتا غەلىبە قىلغان جياڭجۇنلەرنىڭ بىزگە قانداق مۇئامىلە قىلىشىدىن ئەنسىرەشكىمۇ پۈتۈنلەي ھەقلىمىز! بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى «خەتەرلىك» دېگەن بىر سۆز بىلەنلا تولۇق ئىپادىلىگىلى بولمايدۇ. تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتتى، تۆت ئادەم بىلەن تۆت ئاپتوموبىلدىن تەركىب تاپقان بىر قىسمىمىز ما جۇڭيېڭنىڭ تەھدىتى ئاستىدا تۇرۇۋاتىدۇ؛ قالغان قىسمىمىز ــ 12 ئادەم بىلەن بىر ئاپتوموبىل شېكى شىسەينىڭ تەھدىتى ئاستىدا تۇرۇۋاتىدۇ. ھەممە ئىشىمىز مانا شۇ ئىككى پاي تۇڭمەن تېشى ئوتتۇرىسىدا قىسىلىپ تۇرماقتا. ھازىر بۇنداق ھالەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ ھېچقانداق ئامالى يوقتەك كۆرۈنەتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تۇركۈم - تۇركۈملەپ قېچىپ كېلىۋاتقان ئاتلىق تۇنگانلار كورلىنىڭ شىمالىدىكى تۆت يول ئېغىزىدىن ئارقا - ئارقىدىن ئۆتۈۋېتىۋ، مۇساپىرلار خۇددى كەلكۈندەك توختىماستىن غەربكە قاراپ ئېقىۋېتىپتۇ. ئۇلار تۇرپان، داۋانچىڭ، توقسۇن ۋە قاراشەھەر قاتارلىق جايلاردىن كەلگەنىكەن.

بىز تۇرۇشلۇق جايغا بىرنەچچە ئۈيغۇر كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بومباردىمانچىلىق ۋە ما جۇڭيېڭنىڭ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى بۇلاپ كەتكەنلىكىگە بولغان غەزەپ - نەپرىتىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن سۆزلەپ بەردى.

بىزنىڭ بازاردىن نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىش، سۇ توشۇش، ئوتۇن يېرىش ۋە باشقا ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرىمىزغا

يارده‌ملىشىش ئۇچۇن، ھاكىم ئىككى ئۇيغۇرنى ئەۋەتتى، بۇ ئىككىيلەن نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىدىكەن. ئۇلار بىزگە ئۇچقۇچىلارنىڭ تەشۋىقات ۋەرەقە تاشلىغانلىقىنى، ئۇنىڭدا خەلقنى ئۆزلىرىگە تىنچلىق ۋە ئەمىنلىك ئېلىپ كېلىدىغان ئۇرۇمچى تەرەپتە تۇرۇشقا دەۋەت قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ما جۇڭيىڭ بىر بايانات چىقىرىپ: «مەن ئالتە شەھەرنىڭ خانى» دەپ جاكارلىغان. لېكىن، كىشىلەر: «دەل ئاشۇ ما جۇڭيىڭ شىنجاڭنى خارابلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى. بۇرۇن بىزنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكلىرىمىز پۈتۈن ئىدى، ھازىر ھېچ نەرسىمىز قالمىدى، ھەممەيلەن ئاچ - يالىڭاچ قالدۇق» دېيىشكەن.

خوجىنىياز ھاجىغا كەلسەك، ئاڭلىشىمىزچە، ئۇنىڭ ئاقسۇدا 15 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى بار بولۇپ، پۈتۈنلەي رۇسىيەنىڭ تاللىق مىلتىقى بىلەن قوراللانغانىكەن، ئۇنىڭ قوشۇنىنىڭ 60 مىڭ قويى، 40 مىڭ كالىسى بار ئىكەن.

بىز بارغانلىكى بازارلار، داۋانچىڭ ۋە ئۇرۇمچىگە ئوتتىدىغان يول بويىدا ئولتۇراقلاشقانلارنىڭ كۆپچىلىكى تۇنگانلار ئىكەن. بىر تۇنگان ئەسكەر روھى چۈشكۈن، غەم - ئەندىشىگە چۆمگەن ھالدا ھويلىمىزغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئەسلىدە شېڭ شىسەينىڭ قوشۇنىدا ئەسكەر بولغانىكەن، كېيىن ما جۇڭيىڭغا ئەسىرگە چۈشۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭ ئايالى ئۇرۇمچىدە بولغاچقا، ئۇرۇمچىگە قايتىشنى بەك ئارزۇ قىلدىكەن. ئۇ كورلىدا باشقا بىر ئايال بىلەن ئىلىنىشىپ قالغان بولسىمۇ، ھازىر ئۇنىڭغا رايى يوق ئىكەن. ئۇ بىزدىن يارەم قىلالامسىلەر دەپ سوردى، لېكىن بىز يارەم قىلالمايتتۇق. نېمىشقا؟ چۈنكى، بىز نەزەربەند قىلىنغان ئادەملەردە.

كورلا خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، بىز دەرۋازا ئۈستىگە شۇبۇتسىيە دۆلەت بايرىقىنى ئاستۇق، دەرۋازىنىڭ ئىككى

قانىتىنىڭ سىرتىغا ئاق تەگلىك قىزىل كىرىست بەلگىسىنى ۋە خەنزۇچە خەت بىلەن يېزىلغان: «مەركىزىي ھۆكۈمەت تۆمۈر يول مىنىستىرلىقىنىڭ سۈيىيۇەن - شىنجاڭ تاش يولىنى تەكشۈرۈش ئەترىتى» دېگەن نامىمزنى يېزىپ چاپلاپ قويدۇق. بۇ نام رۇسچە يېزىق بىلەنمۇ يېزىلىپ، دەرۋازىغا چاپلاپ قويۇلدى.

ئاپتوموبىللىرىمىز مېڭىشنىڭ ئالدىنقى كۈنى، داۋالاش مۇلازىمىتى بىلەن تەمىنلەيدىغانلىقىمزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئاپتوموبىللارغا قىزىل كىرىست بەلگىسى چاپلاپ قويغانىدۇق. چۈنكى، ئۇلار ئاپتوموبىللارنىڭ ياردارلارنى توشۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. لېكىن، بىزنى ئەجەبلەندۈرگىنى شۇكى، ئۇلار ئاپتوموبىللاردا ئۇرۇش ئەشيالىرىنى توشۇدى. مەن يۇقىرىدا يارىلانغان ما خۇشەن جياڭجۇننىڭ يۇ يىنجاۋغا بۇ ھەقتە قانداق چۈشەنچە بەرگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم. مەن ئايرىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتتا جورجىغا، ئەگەر ئاپتوموبىللاردا ئۇرۇش ئەشيالىرى توشۇلىدىغان بولسا، قىزىل كىرىست بەلگىسىنى ئېلىپ تاشلاشنى تاپىلىغانىدىم. ئۇ راستىنلا بەلگىنى ئېلىپ تاشلاپتۇ. بىزنىڭ ئارىمىزدا گۆش كۆرسىتىپ ئۆپكە ساتىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق.

تەشۋىشلىك كېچە

14- مارت ۋە بۇ كۈنگە ئۇلىشىپلا كەلگەن كېچە بىزنىڭ بۇ قېتىمقى شىنجاڭ سەپىرىمىزدە خېلى ئۇزاق ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن، ئاندىن رەڭگىنى ئۆزگەرتىسمۇ، لېكىن ئەبەدىلىئەبەد پۈتۈنلەي ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدىغان بىر كۈن بولۇپ قالدى.

ئالدىنقى كۈنىدىكى باش ئاغرىتىدىغان ئىشلار بىزنى بەك ھاردۇرۇۋەتكەنلىكتىن، قانغۇدەك ئۇخلىۋېلىشىمىز كېرەك ئىدى، لېكىن سائەت 7 بولغاندا خىزمەتكارىمىز سەنۋازى بىزنى تۇۋلاپ ئويغىتىۋەتتى ۋە ئىككىسى تاللىق ملىتىق كۆتۈرۈۋالغان، ئىككىسى ئات يېتىلگەن تۆت ئەسكەر كېلىپ بىزنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىمىزنى كۆرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى.

بىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئاددىي ھەم نەم يەرلىك زىنداندىن چىقتۇق - دە، يېڭى، ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىپ ھۇزۇرلاندۇق. شۇ چاغدىكى تېمپېراتۇرا كېچىدىكى ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا بولغان نۆلدىن تۆۋەن 1℃ تىن سەل - پەل ئۆرلىگەنىدى. ھېلىقى تۆت ئەسكەر بىزنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىمىزگە ئۇيۇق - بۇيۇق ماڭغان ھالدا سوغۇق نەزەر بىلەن قاراپ چىقتى. لېكىن، ساندۇق ۋە قۇتىلارنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان بىرىزىنت بوريلارنى ئېچىۋەتمىدى.

— نېمە ئىشكىلار بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى يۇ يىنجاۋ ئۇلاردىن.

— ئېتىمىز ھېرىپ قالغاچقا، ياخشى ئاتتىن ئىككىنى

ئالماشتۇرماقچىدۇق، ھەممە يەرنى ئىزدەۋاتىمىز، ئېھتىمال سىلەردە بار بولۇشى مۇمكىن.

— سىلەر بىزنىڭ ئاتالىرىمىزنى ساندۇققا قاچىلاقلىقمىكىن دەپ ئويلىغانمىدىڭلار؟ ئەگەر بىزدە ئات بولغان تەقدىردىمۇ، سىلەرنىڭ بۇ ئىككى نەس باسقان ئېتىڭلارغا ئالماشتۇرۇپ بەرمەيمىز، بېرىپ باشقا جايدىن ئىزدەڭلار!

ئۇلارنىڭ ئات ئالماشتۇرىمىز دېگىنى بىر باھانە بولۇپ، بىزنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىمىزنىڭ كېچىدە كېلىپ بۇلاشقا ئەرزىيدىغان - ئەرزىمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىشقا كەلگەن پايلاقچىلار ئىدى. ھازىر بىزنى ئۆز ھېمايىسىگە ئېلىپ كەلگەن ئەڭ يۇقىرى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىمۇ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزغا ئولتۇرۇپ كۆچاغا كەتتى. كورلىدا بىزگە ئازراق بولسىمۇ كۆڭۈل بۆلۈپ قويغۇدەك بىرەر ئادەممۇ قالمىدى. ئاپتوموبىلدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، بىز ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان، ھېچ ئىش قىلالمايدىغان بولۇپ قالدۇق، ھەتتا 12- مارت دەرۋازىمىز ئالدىغا قويۇلغان قاراۋۇللارمۇ ئۇن - تىنسىز يوقلىپ كەتتى.

تۆت شوپۇرىمىز كەتكەندىن كېيىن، بىزنىڭ ئاشۇ ساندۇقلىرىمىز مۇشۇ بازاردىكى ئىنتىزامسىز ئەسكەرلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالغانىدەك قىلاتتى. بىز تۇرمە ئىچىدىكى نەرسىلەرنى يۆتكەپ قويدۇق. بارلىق خۇسۇسىي ساندۇق ۋە سومكىلارنى بىخەتەررەك بىر ئۆيگە ئەكىرىپ قۇلۇپ سالدۇق. يېمەكلىك قاچىلانغان ساندۇقلار ۋە ئىككى - ئۈچ چوڭ ساندۇقنى ھويلىنىڭ شىمالىدىكى ياغاچ تۇۋرۇكلۇك پېشايۋان ئاستىغا قويۇپ قويدۇق، بىر يەرگە دۆۋىلەپ قويۇلغان نەرسىلەر ئۈستىگە يالتىراق رەخت ۋە بورا يېپىپ قويدۇق. ئېشىپ قالغان بېنزىنلارنى، يەنى 30 گاللوندىن قاچىلانغان توققۇز تۇڭ، بەش گاللوندىن قاچىلانغان تەخمىنەن 20 — 30 كىچىك تۇڭنى ۋە

يەنە بىرنەچچە تۈرك كىرسىننى يۇملاتقانچە ئاتاخانا قىلىنغان هويلىغا ئەكىرىپ قويدۇق ۋە هويلىنىڭ ئىشىكىگە قۇلۇپ سالدۇق.

خېمىل، بانگىمون، يۇ يىنجاۋ، گۈرك جىچېك ۋە مەن ئورۇن-كۆرپىلىرىمىزنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان هويلىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر رەت ئۆيلەرنىڭ غەربىدىكى بىر ئۆيگە ئەكىرىپ قويدۇق. چېن زۇڭچى باشتىن - ئاياغ تاماقخانىغا كىرىدىغان كىچىك دەهلىزده ئۇخلاپ كەلدى. جورجى ۋە ئېق بىز بىلەن بىللە بولغان چاغلاردا، ئاشپەز جياگۇي بىلەن خىزمەتكار سەنۋازى، لى، چوكتون، لیۇ جيا قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ چوڭ ئۆيىده ياتاتتى. لېكىن، ئالدىنقى كۇندىكى ۋەقەدىن كېيىن، ئۇلار بىزنى ئايرىپ تۇرىدىغان هويلىنىڭ ئۇ تەرىپىده ئۇخلاشقا پېتىنالماي، تاماقخانىغا كۆچۈپ كېلىپ يېتىشنى تەلەپ قىلدى. شۇڭا، ئۇلار هازىر ئۇ يەردە يېقىن - يېقىن قىستىلىپ يېتىشقا مەجبۇر بولدى. تاماقخانىنىڭ ئارقىسىدىلا بىز مال - مۈلۈكلىرىمىزنى ۋە رادىيو - تېلېگراف ئاپپاراتىنىڭ سايمانلىرىنى يوشۇرۇپ قويغان ئامبار بار ئىدى.

هازىر بايان قىلماقچى بولغىنىم ما جۈڭيىڭ قاچقان ۋە ئايروپىلان ئارقىلىق بومبارىدىمان قىلىنغاندىن كېيىنكى بىر كۈن ۋە بىز تەشۈىش ئىچىده ئۆتكۈزگەن مىنۇتلاردىن ئىبارەت. قۇلقىمىزغا كىرگەن قۇرۇق گەپلەرنىڭ هەممىسىنى تەكرارلاپ ئولتۇرساق، ئارتۇقچە بولۇپ قالار. لېكىن، بۇلار قۇرۇق پاراڭ بولسىمۇ، هېكايىنىڭ بىر قىسمى بولالايدۇ. بۇلار شەرقىلقەرنىڭ ئۇرۇش يىللىرىدىكى تولىمۇ جانلىق تەسەۋۋۇر قىلىش كۈچىنى ئەكس ئەتتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى ئەينى ۋاقىتتا، يەنى بىز تۇنجى قېتىم نەزەربەند ئاستىغا ئېلىنغان چاغدا، قانچىلىك زور ئىدىيەۋى بېسىم ئاستىدا تۇرمۇش كەچۈرگەنلىكىمىزنىمۇ ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، تۇنگان ئەسكەرلەر كۆرۈنمەيلا

قالدی. بىز بازاردىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى غەربكە قېچىپ كەتكەن ھەمدە بىزنىڭ دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىمىزمۇ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ بولغان ئوخشايدۇ، دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدۇق. لېكىن، چۈش بولغاندا، كورلا بازىرىنىڭ ئاھالىسى بولغان ئۇيغۇرلار ــ ئەرلەر، ئاياللار ۋە بالىلار ئايىغى ئۈزۈلمىگەن ھالدا كېلىشىپ، ھەر خىل كېسەللىرىنى داۋالاپ قويۇشنى تەلەپ قىلدى. بۇنىڭ بىلەن دوختۇرخانىمىز يەنە جاپالىق خىزمەتكە چۈشۈپ كەتتى. خېمىل بىزنىڭ ئارىمىزدا ئىشسىز قالسا ئاغرىنىدىغان بىردىنبىر ئادەم ئىدى. ئەگەر ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىدا ئىشلىگەن ھېلىقى ياش خەنزۇ شوپۇرنىڭ گېپىنى ئىشەنچلىك بولسا، مەغلۇپ بولغان تۇنگان قوشۇنلىرى قېچىۋاتقان يولدا، بىر ئەمەس 50 دوختۇرمۇ بىكار قالمايدىكەن. ھېلىقى خەنزۇ شوپۇر بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن بۇرۇن بىز بىلەن كۆرۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، كورلىدىن قېچىپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ تۇرغان چاغدا، ئاپتوموبىل ئەترىتىدە زاپاس شوپۇر بولۇشقا بۇيرۇق تاپشۇرۇۋاپتۇ. ئۇ توقسۇندىن چىقىپ، قاراشەھەر ئارقىلىق كورلىغا كەلگەنىكەن. ئۇ بىزگە يول بويى ياردار بولغان، يارىسىدىن قان تامچىپ تۇرغان سان - ساناقسىز ئەسكەرنىڭ يول ياقىلىرىدا ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتقانلىقىنى، ما جۇڭيىڭ قوشۇنىدا ئۇلارغا قارايدىغان دوختۇر يوقلۇقىنى، ئۇ ئەسكەرلەرنىڭ سانىتار، ھەربىي دوختۇر ۋە سېستىرا دېگەنلىرىنىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى، پەقەت «ئۆلۈم»لا ئەڭ ئۈزۈل - كېسىل دوختۇر بولۇپ، ئۇلارنى ئازاب - ئوقۇبەت ۋە غەمدىن پۈتۈنلەي خالاس قىلالايدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى، ھەتتا بەك سەزگۈر دېگىلى بولمايدىغان ئاشۇ خەنزۇ شوپۇرمۇ ئۇلارنىڭ يىغا - زارىنى، ئاھۇنالىسىنى ۋە يارەم تەلەپ قىلىپ يالۋۇرۇشلىرىنى، ھېچبولمىغاندا بىر قاچا سۇ بېرىڭلار،

دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىسا، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كېتىدۇ دېگەنىدى.

سائەت 10 يېرىم بولغاندا، كۈل رەڭ ساقاللىق، ئۇچىسىغا يارىشىملىق ئۇزۇن چاپان كىيگەن، كۆرۈنۈشىدىن مۇھىم ئادەملەر ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئىككى ئۈيغۇر مېھمان كەلدى ۋە مەن بىلەن سۆزلىشىشنى تەلەپ قىلدى. سۆزلىشىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان يېشى چوڭراق ئادەمنىڭ ئىسمى تۇردى ئاخۇن بولۇپ، شۇ يەرنىڭ يېزا باشلىقى (شياڭيۈسى) ئىكەن. يەنە بىرسىنىڭ ئىسمى بولسا روزى ئاخۇن بولۇپ، شۇ يەرنىڭ بېگى (رايون باشلىقى) ئىكەن.

تۇردى ئاخۇننىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلار بىزنىڭ سالاھىيەتلىك مېھمانلار ئىكەنلىكىمىزنى بىلىدىكەن، شۇڭا بىزگە نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتكە دائىر بەزى ئىشلارنى ئېيتىپ قويماقچىكەن.

ئالدىنقى كۈنى تۇنگانلار كەتكەندىن كېيىن، يۇزلىگەن بانىدىت كوچا ۋە بازاردا ئېقىپ يۈرۈپ، ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى نەرسىنى ئاپتۇ ياكى بۇلاپتۇ. پۇقرالار قورقۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۆيىگە مۆكۈۋېلىپ ئىشكىنى قۇلۇپلىۋاپتۇ ھەمدە ئىمكانىيەتىنىڭ بارىچە مەھكەم تاقىۋاپتۇ. ھەممىلا يەردە قۇتۇلدۇرۇڭلار دەپ توۋلىغان ئاۋازلار ۋە ناله - پەريات ئاۋازلىرى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. بىر تۇركۈم بانىدىتلارنىڭ باشلىقى تۇردى ئاخۇنغا: «ئادەملىرىم ئاچ قالدى، چوقۇم يەيدىغان بىرنەرسە تېپىپ بەرمىسەم بولمايدۇ» دەپتۇ. ئۇلار بىزدە بىرمۇنچە يېمەكلىك بارلىقىنى بىلگەنلىكتىن، بىزنى بۇلىماقچىكەن. تۇردى ئاخۇن تۇنگانلارغا، ئالدى بىلەن بىزنىڭ قوغداشقا تېگىشلىك مېھمان ئىكەنلىكىمىزنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزدە نۇرغۇن قورال - ياراغ بارلىقىنى ئېيتىپ، بىزگە چېقىلماسلىق توغرىسىدا نەسىھەت قىپتۇ. بۇ خەۋەر ئۇلارنى بىزئاز چۆچۈتۈپ قويغانلىقتىن، ئۇلار باشقا

جايلارغا بىرنەرسە ئىزدەپ كېتىپتۇ.

يۇزلىگەن تۇنگان توپ - توپ بولۇشۇپ، بوستانلىقنىڭ سىرتى بىلەن غەربكە قاراپ كېتىشكەن بولسىمۇ، لېكىن ھېلىقىدەك ئاچلىققا چىدىيالمىغانلىرى بازارغا كىرىپ، ئاشلىق ۋە گۆش تەلەپ قىلغان. پۇقرالار بەرمىسە، ئۇلار مىلتىق ۋە تاپانچىلىرىنى كۆتۈرۈپ ھەيۋە قىلىش ئارقىلىق، ئۆزلىرى تەلەپ قىلغان نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇلار ئىت بىلەن توڭگۇزنى يېگەندەك «ھارام» يەپ، پۇقرالارنى قۇرۇق - قاقشال قىلىپ قويغان، شۇڭا پۇقرالار ئاچلىقتىن ئۆلەر ھالغا كېلىپ قاپتۇ.

ھازىرغا قەدەر تەخمىنەن 1500 تۇنگان بۇ بازاردىن ئايرىلىپ، كۇچا تەرەپكە كېتىپتۇ. ئۇيغۇرلار بۇ لۇكچەكلەرنىڭ بىرسىمۇ قالماي، بالدۇرراق كۆزدىن يوقىلىشىنى ئۈمىد قىلىدىكەن.

تۇردى ئاخۇن بىلەن روزى ئاخۇن بىزنىڭ 3- ئاينىڭ 5- ۋە 11- كۈنلىرىدىكى كەچۈرمىشلىرىمىزنى ئېنىق بىلىدىكەن، ئۇلار بىزنىڭ سۆگەتلىك يولدا تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچرىغانلىقىمىزغا دائىر بىز ئاڭلاپ باقمىغان بەزى ئەھۋاللارنىمۇ بىلىدىكەن. بىز ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ يېتىپ كەلگەن ۋە ھاكىمنى زىيارەت قىلغان چاغدا، بىزگە قارىتىپ ئوق چىقارغان ھېلىقى ئەسكەرلەر بازار ئىچىدە ئەمەس ئىكەن. ھاكىمنىڭ تۇرار جايىغا كىرىپ بىزدىن گەپ سورىغان تۆت تۇنگاننىڭ بىرى قوماندانلىقنىڭ يارەمچىسى، قالغان ئۈچى ئاددىي ئەسكەر بولۇپ، ھېلىقى ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ كوماندىرى يېتىپ كېلىپ بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، ئۇلار بىزنىڭ جەنۇبىي دەرۋازا ئارقىلىق قېچىپ كەتكەنلىكىمىزنى ئۇنىڭغا دوكلات قىپتۇ. ھېلىقى كوماندىر دەرھال بىزنى قوغلاشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. ھېلىقى ئىككى ئۇيغۇر بىزگە مۇنداق دېدى:

ــ ئەينى ۋاقىتتا سىلەرنىڭ كورلىغا تۇتىشىدىغان شىمال

تەرىپىگىلاردىن باشقا، قالغان تەرىپىگىلار قورشاۋغا ئېلىنىپ بولغانىدى.

تۇردى ئاخۇن سۆزلەپ بەرگەن ئەھۋاللاردىن شۇنى ئۇقتۇقكى، ئەگەر بىز بۇگۈردە بىر كۈن ئاۋارە بولمىغان بولساق، بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى بەلگىلىگەن بىرقاتار ئىشلار تامامەن باشقىچە بولىدىكەن. دېمىسمۇ، كورلىغا كېلىۋاتقۇچە ھېچبولمىغاندا ئىككى-ئۈچ سائەتلىك يولنى بولسمۇ قىسقارتىۋالالىغان بولساق، ھېلىقى ئاتلىق ئەسكەرلەر يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن كورلا بازىرىنىڭ جەنۇبىدىكى ھېلىقى قۇملۇققا يېتىپ بېرىۋالالايدىكەنمىز. ئۇ چاغدا بىز بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىلىقى ئۇزىرىپ كېتىپ، ئۇلار بىزنى قوغلىسا چوڭراق خەتەرگە يولۇقۇشىدىن ئەنسىرەپ، قوغلاشقا تەۋەككۈل قىلالمايدىكەن. چۈنكى، ئۇلارمۇ ئۆز جېنىنى ئېلىپ قېچىۋاتقانلار - دە. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى قىسملىرى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانىدى. لېكىن، بىز ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، قۇملۇققا ۋە لوپنور تەۋەسىگە كىرىۋالساق، بىزگە زادى پايدىسى بولمىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى پەقەت ئۇقمايتتۇق. تۇنگانلارنىڭ بىزنىڭ ئاپتوموبىل ئەترىتىمىزگە قارىتىپ ئوق ئاتقانلىقى بىزنى ئۆزلىرىنىڭ دۈشمەنلىرى دەپ قارىغانلىقىدىن ئېنىق دېرەك بېرەتتى. بىزنىڭ ھامان بىر كۈنى شىمالىي ئارمىيەنىڭ كوماندىرلىرىغا ئۆزىمىزنىڭ ھەرىكىتىنى ئىزاھلىشىمىزغا تۇغرا كېلىدۇ، شۇ چاغدىكى بۇ ۋەقە ئارقىلىق ئۇلارنىڭ بىزگە بولغان گۇمانىنى ئازايتالىشىمىز مۇمكىن.

بىز بۇرۇن باشقا جايلاردىن ئاڭلىغان نۇرغۇن گەپلەرنى تۇردى ئاخۇن ئىسپاتلاپ بەردى. ئۇنىڭ قارىشىچە، شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئاساسىي كۈچى قاراشەھەردىن بۇاستە كورلىغا كەلمەي، بەلكى قاراشەھەرنىڭ ئوچ بېكەت[1] غەربىدىكى يۇلتۇز

[1] بىر بېكەت يول بىر كۈنلۈك مۇساپىنى كۆرسىتىدۇ.

دەريانسىنىڭ بويىدىكى بالغۇنتايغا بېرىپ، ئاندىن تاغ ئېغىزلىرى ئارقىلىق بۈگۈرگە ياكى يېڭىسارغا بارىدىكەن. پەرەز قىلىنىشچە، بۇ قوشۇندا 7000 ئادەم بار بولۇپ، ئۇلار تۇرغاۋۇتلار، ئۇيغۇرلار، قىرغىزلار ۋە ئىلىدىن كەلگەن تارانچىلار ھەمدە 500 ئاق رۇستىن تەركىب تاپقان. ھازىر ئۇلار ئورتاق بىر ئىش — ما جۇڭيىڭ ۋە تۇنگانلارنى شىنجاڭدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن بىرلەشكەنىدى. تۇردى ئاخۇننىڭ قارىشىچە، ما جۇڭيىڭ قۇتۇلدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. ئۇ تامامەن قورشاۋغا چۈشۈپ قاپتۇ. غەربكە باراي دېسە، خوجىنىياز ھاجىنىڭ چوڭ قوشۇنى بار ئىكەن؛ شەرقتە غەلىبە قىلغان شىمالىي ئارمىيە قاراشەھەردىن ئالغا ئىلگىرىلەۋېتىپتۇ؛ شىمالدا بولسا، ئىلى قوشۇنلىرى كېلىۋېتىپتۇ؛ ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، جەنۇبتىكى تارىم دەريانسىنىڭ بويىدىكى شايارىدىمۇ بىر تۈركۈم قوشۇن بار ئىكەن.

تۇردى ئاخۇن باشقا ھەرقانداق ئادەم، ھەتتا نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ياكى ئۇرۇمچىنىڭ خىيالىغىمۇ كېلىپ باقمىغان ئىشلارنى بىلىدىكەن، يەنى ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي تەڭرىتاغنىڭ شىمالىغا ئالىي ھۆكۈمران بولىدۇ؛ خوجىنىياز ھاجى بولسا مۇشۇ تاغ تىزمىسىنىڭ جەنۇبىغا ئەڭ ئالىي ھۆكۈمران بولىدۇ دەيدىغان بىر كېلىشىم ھاسىل قىلىنىپتۇ. دېمەك، خوجىنىياز ھاجى خۇددى ياقۇپبەگكە ئوخشاش «ئالتە شەھەر»نىڭ خانى، يېڭى «ئاتالىق غازى»، يېڭى «بەدۆلەت» بولىدىكەن. خوجىنىياز ھاجى ئۆزبېكنىڭ مىللىتى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق قەبىلىلەر ھەم ئۇرۇقلارنى ھۆكۈمالارنىڭ بايرىقى ئاستىغا توپلايدىكەن ھەمدە بۇ ئۆلكىدىكى تۇنگانلارنى خۇددى ئوت - چۆپنى يوقاتقاندەك تۈپ يىلتىزىدىن يوقىتىپ تاشلايدىكەن.

1931 — 1933- يىللىرى «ئالتە شەھەر» ئۇيغۇرلىرى خەنزۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلغان؟ ئۇلارنىڭ ئۇسۇللىرىدىن

قارىغاندا، بۇ قېتىم خەنزۇلارنىڭ ھال - ئەھۋالىمۇ ۋاي دېگۈدەك ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ياقۇبېگ ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىللەردە، مىڭلىغان خەنزۇ ئېچىنىشلىق قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغان ئەمەسمىدى؟ پەقەت خەتنە قىلدۇرۇپ، ئىسلام دىنىغا كىرگەنلەرلا نامراتلىق ۋە ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە زورىغا ياشاش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانىدى. ئادەتتىكى چاغلاردا ھېچكىم بىلەن تالاش - تارتىش قىلمايدىغان ئۇيغۇرلار، «غازات» باشلانغان ھامان، غەزەپكە كېلىپ ئەسەبىيلىشىش دەرىجىسىگە يېتەتتى.....

ئاخىرىدا، تۇردى ئاخۇن بىلەن روزى ئاخۇن بىزنىڭ تۇرار جايىمىزنى قوغداش ئۈچۈن ئىشەنچلىك ئىككى ئادەم ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلدى. ئۇلارنىڭ بىرى، كۈندۈزى دېجورنىلىق قىلىدىغان قادىر ئاخۇن؛ يەنە بىرى، كېچىدە دېجورنىلىق قىلىدىغان ھاشىم ئاخۇن ئىدى. ئۇلار بىزنى قوغدايدىغان بولغاچقا، بىز خاتىرجەم بولساق بولغۇدەك! ئۇزاق ئۆتمەي بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنمۇ چۈشەندۇق.

تۇردى ئاخۇنغا مەن ئۇنى جاۋابەن يوقلاشقا بارىدىغانلىقىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ كۆپتىن - كۆپ رەھمەت بىلەن رەت قىلدى. ۋەھشىي تۈنگان ئەسكەرلىرى خۇددى لالما ئىتلاردەك يەنىلا كوچىلاردا قاتراپ يۈرەتتى، كىم ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۇچراپ قالسا، شۇنى نەس باساتتى. ئوبدانراق كىيىنگەن چەت ئەللىكلەرنى كۆرسە ئۇلارنىڭ بۇلاڭچىلىق خۇمارى قوزغىلىپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، تۈنۈگۈنكى ئايروپىلان كورلا ئاسمىنىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە ئېلانلارنى تاشلىغان. مەن تۇردى ئاخۇندىن بۇ ئېلاندىن بىرنى تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈندۈم. ئۇزاق ئۆتمەي ئېلان مېنىڭ قولۇمغا تەگدى.

ئېلاندا كورلا خەلقى ھودۇقۇپ كەتمەسلىككە ئۇندەلگەن ھەمدە كورلا بازىرىغا بومبا تاشلاشتىكى مەقسەتنىڭ ئۇيغۇر

ئاھاللەرگە زىيان يەتكۈزۈش ئەمەس، بەلكى تۇنگانلارنى كورلىدىن بالدۇرراق چىقىپ كېتىشكە قىستاشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكى چۈشەندۈرۈلگەن.

دوختۇر خېمىلنىڭ يېنىدا كىچىكرەك ئوپېراتسىيە قىلىشقا تېگىشلىك بىر ئاغرىق بار ئىدى. ئۇنىڭ يانچۇقىدىن ئايروپىلان قاراشەھەرگە تاشلىغان، ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە يېزىقتا بېسىلغان بىر پارچە تەشۋىقات ۋەرەقە چىقتى. يۇ يىنجاۋ ئۇنى تەرجىمە قىلىپ چىقتى.

ئۇيغۇرلارغا ئوچۇق خەت

.....باندىت ما جۇڭيىڭنىڭ سىلەرنى بۇلاپ - تالاپ قاق سەنەم قىلىپ قويۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەن. ھازىر ئۇنىڭ قوشۇنى زور دەرىجىدە ئاجىزلاپ، بىتچىت بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى. لېكىن، ئۇ يەنىلا سىلەرنى ئۆزى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر قىلماقتا. سىلەر ئۇنىڭ قولىغا قالساڭلار، چوقۇم ھالاك بولۇپ تۈگەيسىلەر. ھالبۇكى، مەن سىلەرنىڭ تىنچلىق - ئەمىنلىككە ئېرىشىپ، ئۆزۈڭلارنى ئوڭشۇۋېلىشىڭلارغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىمەن، ھاياتىڭلار ۋە مال - مۈلكۈڭلارنىڭ ئامان - ئېسەنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىمەن. چىن كۆڭلىدىن ماڭا بويسۇنغان ۋە ئىتائەت قىلغانلارنى خاتىرجەم، ئارامخۇدا ئۆز كۈنىنى ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىمەن، تىرىكچىلىك قىلىشتا زۆرۈر بولغان بارلىق شارائىتلار بىلەن تەمىن ئېتىمەن.

دۇبەن: شېڭ شىسەي

تەشۋىقات ۋەرەقىدە شېڭ دۇبەننىڭ تامغىسى بار ئىدى.

سائەت بىر بولغاندا، ئاسماندىن يەنە تەھدىت خاراكتېرلىك گۈلدۈرلىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. بىر ئايروپىلان شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى. مەن ئولتۇرۇپ بىرنەرسە يېزىۋاتاتتىم، دوختۇر خېمىل ئىشكىتىن بېشىنى كىرگۈزۈپ، مېنىڭ باشقىلار بىلەن بىرلىكتە ھويلىغا يېيىپ قويۇلغان شۆبىتسىيە دۆلەت بايرىقى ئەتراپىغا يىغىلىپ تۇرۇشۇمنى تەلەپ قىلدى. ئۇ خاتىرىلەشكە ئەرزىيدىغان بۇ قىستۇرمىنى خاتىرە سۈپىتىدە سۈرەتكە ئېلىۋالماقچى بولغانىكەن. مەن دۇربۇن بىلەن ھېلىقى ئايروپىلاننى ئىزدەۋاتقاندا، ئۇ «چاس» قىلدى - دە، ئاپپاراتنىڭ تەپكىسىنى بېسىۋەتتى.

20 مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى ئايروپىلان يەنە كەلدى. بۇ قېتىم ئۇ بىراقلا ئىككى بومبا تاشلىدى. ئۇ بازار ئۈستىدە ئايلىنىپ، بازارنىڭ شىمالىدىن ئۆتكەندە، بىرنەچچە پىلىموت ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق چىقاردى. ئۇ يەردىكى كونا قەلئە ئىچىدە تۇنگان قوشۇنلىرىنىڭ تۈرۈۋاتقانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى. شۇ كۈنى ئايروپىلان ئاران يەتتە بومبا تاشلىدى، مېنىڭچە ھېچقانداق زىيان كەلتۈرەلمىگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇلۇشكۇن بومباردىمان قىلغان چاغدا، پەقەت ئىككى تۇنگان ۋە بىر كالىلا ئۆلگەنىدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى، شەك - شۇبھىسىزكى، خۇددى ھېلىقى ئېلاندا ئېيتىلغاندەك، تۇنگانلارنى بالدۇرراق چېكىنىشكە قىستاشتىنلا ئىبارەت ئىدى. نۇرغۇن ئۆيلەرنىڭ تاملىرىغا، بولۇپمۇ بازار ئىچىگە تەشۈىقات ۋەرەقىسى چاپلانغانىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، شىمالىي ئارمىيە كورلىدىكى تۇنگانلارنىڭ تېخى كېتىپ بولمىغانلىقىنى بىلىدىكەن. ھېلىقى ئايروپىلانىنىڭ شەھەرنىڭ جەنۇبىغا بىرنەچچە بومبا تاشلىغانلىقىمۇ، ئۇ يەردىكى ئۆيلەردە يەنە تۇنگان ئەسكەرلىرىنىڭ يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى.

نۇرغـۇن تۇنگـان ئەسـكەر ئۇرۇشـتىن ۋېـرىككەنلىكتىن، ئۆزلۈكـدىن ھاكمىنىڭ ئالـدىغا كىرىـپ، قـوراللىرىنى تاپـشۇرۇپتۇ. ئـۇلار بۇنىڭـدىن كېـيىن ھەرگـىز مـا جۇڭيـاڭ ئۇچـۇن خـىزمەت قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز يۇرتلىرى ۋە ئائىلىسىگە قايتىـشقا رۇخـسەت قىلـشىنى تەلەپ قىپتـۇ. شـۇنداق قىلىـپ، ھاكىمغـا تاپشۇرۇلغان مىلتىق تەخمىنەن 100 تالغا يېتىپتۇ.

بـۇرۇن تۇرپـان دوختۇرخانىـسىدا خـىزمەت قىلغـان ئىككـى - ئۈچ تۇنگان تاشقى كېسەللىكلەر دوختـۇرى بىزنـىڭ دوختـۇرىمىزنى يـوقلاپ كەلـدى ھەمـدە بـىزگە تۇرپـان قولـدىن كەتـكەن چاغـدا، دوختـۇرخانىـدا 800 — 900 دەك يارىـدار بـارلىقىنى، دوختـۇرلار ئىلاجـسىز قالغـانلىقتىن، يارىـدارلارنى تاشـلاپ مـا جۇڭيـاڭ قوشـۇنلىرى بىـلەن قېچىـپ كەتكەنلىكىنـى، ھېلىقـى يارىـدار بىچارىلەرنىـڭ ئاقىۋىتىنىـڭ نېمە بولغـانلىقىنى بىلمەيـدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

ۋاقىت سائەتلەپ ئۆتمەكتە. ھەر خىل پىتنە - ئىغۋا، ئۆسـەك سۆزلەر بۇ قۇلاقتىن كىرىپ، ئۇ قۇلاقتىن چىقىپ كەتمەكتە. سائەت 9 دىن 45 مىنۇت ئۆتكەنـدە، كېچىلىـك قاراۋۇل ھاشـىم ئىككـى - ئۈچ ئەسكەرنىڭ ھويلىغا كىرمەكچى بولۇپ ئىشىك قېقىۋاتقانلىقىنى دوكلات قىلدى. يۇ يېنجاۋ بىلەن گۇڭ جىچېڭ دەرۋازىنىڭ تـۆۋىگە بېرىپ، ئۇلاردىن نېمە ئىشى بارلىقىنى سورىدى.

— قورقماڭلار، بىز كىرىپ سۆزلىشەيلى، — دېيىشتى ئۇلار.

— بىزنـىڭ شۇبۇتـسىيەلىك دوختـۇرىمىز كېچىـدە كېـسەل كۆرمەيدۇ، ئەتە چۈشتىن بۇرۇن سائەت 11 دە كېلىڭلار!

— بىز كېسەل كۆرسەتمەيمىز، ئاۋۋال ئىشكىنى ئېچىڭلار، — دېيىشتى ئۇلار.

بـۇ چاغـدا ھېلىقـى ئەسـكەرلەرنىڭ قىزىـق پاراڭلىـشۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. ئۇلارنىڭ ئاۋازى بارغانسىرى پەسىيىپ، ئاخىر كوچىنىڭ

يەنە بىر بېشىدا غايىب بولدى. بىزنىڭ تۇرۇشلۇق جايىمىز بازارنىڭ ئاساسلىق كوچىسىدىن 300 مېتىر يىراقلىقتا ئىدى. بۇ بىر ياخشى ئىش ئىدى، چۈنكى بۇ كوچىغا پەقەت بېشى قايغان، پۇتى تايغان باندىتلارلا ئاتايىن كىرىپ قالاتتى.

بىر سائەتتىن كېيىن كېچىلىك قاراۋۇل ھاشىم يەنە كىرىپ كەلدى ۋە تىترەڭگۈ ئاۋازدا دەرۋازا سىرتىدا بىر توپ ئەسكەر مىلتىقىنىڭ پاينىكى بىلەن دەرۋازىنى قېقىۋاتقانلىقىنى ھەمدە «ئىشكىنى ئاچ!» دەپ ۋارقىراۋاتقانلىقىنى دوكلات قىلدى.

بىزنىڭ جۈڭگولۇق خىزمەتداشلىرىمىز، بانگېمون ۋە مەن ئەمدىلا يېشىنىپ ياتقان، لېكىن خېمىل ئۇخلىمىغانىدى. شۇڭا، ئۇ دەرھال سىرتقا چىقتى، بىردەمدىلا ئۇ قايتىپ كىرىپ:

— تېز بولۇڭلار، ئۇلار بەك غوۋغا قىلىۋاتىدۇ! — دەپ توۋلىدى. بىز ئالدىرىغىنىمىزچە دەرۋازا تەرەپكە يۈگۈردۇق، دەرۋازىۋەنمۇ شۇ يەردە ئىكەن، بىر توپ تۇنگان ئەسكەر كوچىدا ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ، چۈقان - سۈرەن سېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ زادى قانچىلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگىلىمۇ بولمايتتى. ئۇلار قوللىرىدىكى تاللىق مىلتىقلىرىنى بىر - بىرىگە سوقۇشتۇراتتى، مىلتىقنىڭ زاتۇرلىرىنى ئالدى - ئارقىسىغا تارتىپ، شاراق - شۇرۇق ئاۋازلارنى چىقىراتتى. بىزمۇ ئاۋازىمىزنى قويۇۋېتىپ، ئۇلارغا تەھدىت تەلەپپۇزى بىلەن گەپ قىلدۇق. بىر ئەسكەر مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن دەرۋازىنى ئۇرۇپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

— دەرۋازىنى دەرھال ئېچىڭلار، بولمىسا ئوق چىقىرىمىز!

— بۇ ئىشكىنى كېچىدە ئاچمايمىز، بۇ يەردە ياۋروپالىقلار تۇرۇۋاتىدۇ!

— سىلەرگە دەيدىغان گېپىمىز بار، بىرىڭلار چىقىڭلار، بولمىسا ئوق چىقىرىمىز.

— سىلەردىن بىرەيلەن كىرسۇن.

ـــ ياق، هېچقايسىمىز بۇ يەرگە يالغۇز كىرمەيمىز. كىرسەك هەممىمىز تەڭ كىرىپ، سىلەرنىڭ قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىڭلارنى كۆرۈپ باقماقچى، سىلەر قورقماڭلار، هېچكىم سىلەرنى تۇتمايدۇ.

ـــ ئۇنداقتا بۇ يەرگىمۇ هېچكىم تۇن كېچىدە يوچۇن ئادەملەرنى كىرگۈزمەيدۇ.

ـــ سىلەر نەدىن كەلدىڭلار؟

ـــ نەنجىڭدىن.

ـــ سىلەر بۇ يەرگە كېلىشتىن ئىلگىرى، نەدە ئىدىڭلار؟

ـــ تۇرپاندا.

ـــ سىلەر تۇرپاندىن قايسى كۈنى ئايرىلدىڭلار؟

ـــ 2ـ ئاينىڭ 22ـ كۈنى.

ـــ سىلەر تۇرپاندىن يولغا چىققان هېلىقى ئاپتوموبىل ئەترىتى بىلەن بىللە كەلدىڭلارمۇ؟

ـــ هەئە.

ـــ پاسپورتىڭلارنى كۆرسىتىڭلار.

ـــ هاجەتسىز. ما جۈڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئاللىقاچان كۆرگەن. ئەگەر كېرەك بولسا، مېنىڭ نام ـ ئەمىلىم يېزىلغان كارتوچكىدىن بىرنى بېرەي.

ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئۇلارغا مېنىڭ نام ـ ئەمىلىم يېزىلغان كارتوچكىنى سۇنۇپ بېرىپ، قول چىراغ يېقىپ بەردۇق. ئۇلارنىڭ هېچقايسىسى خەت ئوقۇيالمايدىكەن. يۇ يىنجاۋ ئۇلارغا مېنىڭ مەنسىپىمنى ـــ تۆمۈرىيول مىنىستىرلىقىغا قاراشلىق سۈيىۋەن ـ شىنجاڭ تاشيولىنى تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ باشلىقى ئىكەنلىكىمنى ئاۋازلىق قىلىپ ئوقۇپ بەردى. ئۇلار يەنە قىزىق پاراڭلىشىپ كەتتى ھەمدە يەنە كۆپ گەپ قىلىپ يۈرمەستىنلا، قاراڭغۇ كېچىدە كۆزدىن يوقالدى. بىز ئۇلارنىڭ ئايىغ تىۋىشلىرىنىڭ چوڭ كوچا تەرەپتە بارا ـ بارا يوقالغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردۇق.

پەرزىمىزچە، ئۇلار ئادەم توپلاش ئۈچۈن كەتكەن بولۇشى، كېيىنكى نۆۋەت بىز يەنىلا دەرۋازىنى ئاچمايدىغان بولساق، ئۇلار دەرۋازىنى چېقىپ پارە - پارە قىلىۋېتىپ، مىلتىق - تاپانچىلىرىنى ئويناتقان ھالدا ھويلىغا بېسىپ كىرىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا ئۇلار 3- ئاينىڭ 5- كۈنى ئاخشامدىكىدىنمۇ ۋەھشىيلىشىپ كېتىدۇ. 3- ئاينىڭ 5- كۈنى ئۇلار تېخى ما جۇڭگىنىڭ قوماندانلىقى ئاستىدا تۇراتتى. ھازىر بولسا، ما جۇڭگىڭ كۇچانىڭ يولدا، ئۇنىڭ ھوقۇقى تۈگىشىپ كەتتى، بۇرۇن بۇ ئەسكەرلەرنى تىزگىنلەپ تۇرغان ئىنتايىن ئاجىز تەشكىلچانلىق ۋە ھەربىي ئىنتىزامنىڭ ھازىر سايىسمۇ قالمىدى. ھېلىمۇ كورلىدا تۇرۇۋاتقان بۇ بىرنەچچە يۈز جەنىدىن تويغان ئەسكەرنى ھازىر ھېچكىم تىزگىنلىيەلمەيدۇ. ئۇلار بىر توپ قاغا - قۇزغۇنلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى قاراقچى، باندىتلاردىن ھېچقانداق پەرقى يوق. ئۇلارنىڭ قولغا چىققۇدەك ھېچنېمىسى يوق، ھەرقانداق قارامىلىق - تەۋەككۈلچىلىكنى قىلالايدۇ، ھەرقانداق جازالاردىن قورقۇپ ئولتۇرماي، نېمە قىلىشنى خالىسا شۇنى قىلىدۇ. ئۇلار مەغلۇپ بولغان بىر قوشۇننىڭ داشقىلى، بىر قېتىملىق تەۋەككۈلچىلىككە ئالدىنىپ قاتنىشىپ قالغان ھەمدە مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن نەگە قېچىشنى بىلمەي، ھارغىنلىق، ئاچارچىلىق دەردىدە يەنە خەۋپىكە تەۋەككۈل قىلىۋاتقان بىر توپ لالما ئىتلاردىن ئىبارەت ئىدى، خالاس.

بىزگە مەلۇمكى، ما جۇڭگىڭ ئۆزىنىڭ مەسلىھەتچى خادىملىرى ۋە بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كورلىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، بۇ شەھەر بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراشقا باشلىدى. بۇ يەردە يا كوماندىر، يا ھاكىمىيەت يوق، پەقەت ئىقتىدارسىز ھاكىملا بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ما جۇڭگىڭ بۇ شەھەرنى قوغداش، شىمالىي ئارمىيەنىڭ قوغلاپ كېلىپ ھۇجۇم

قىلىشىدىن مۇداپىئە كۆرۈش توغرىسىدا ھېچقانداق بۇيرۇقمۇ چۈشۈرۈپ قويمىغانىدى.

ئۇلار كۈنبويى ۋە كېچىنىڭ دەسلەپكى بىرقانچە سائەتلىرىدە توپ - توپ بولۇپ كوچىغا چىقىپ، كوچا قاتارايتتى ۋە بۇلاڭچىلىق قىلاتتى. بۇلار شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ، كورلىنى قۇرۇقداپ قويدى، كورلا يېگۈدەك ھېچ نەرسە تېپىلمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالدى. لېكىن، ھەممىگە مەلۇمكى، پۈلى بار ياۋروپالىقلار ۋە جۇڭگولۇقلار تۇرۇۋاتقان بىر جاي بار بولۇپ، ئۇ يەردە ئىچى يەيدىغان نەرسىلەر بىلەن لىق تولغان دۆۋە - دۆۋە ساندۇقلار بار ئىدى.

ئۇلار بەلكىم: «ئەگەر بىزنىڭ ئادىمىمىز جىق بولىدىغان بولسا، ئۇدۇل بېسىپ كىرىپ، ئاشۇ يېمەكلىكلەرنى بۇلاپ چىققان بولاتتۇق» دېيىشۋاتقاندۇ.

ئۇلار تۇنجى قېتىم كەلگەندە، ئوق چىقىرىمىز دەپ تەھدىت سالغان بولسا، ئىككىنچى قېتىم كەلگەندە، تەھدىتنى ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇپ، راستتىنلا ئوق چىقىرىشى مۇمكىن. بىر توپ ئاچ قالغان تەلۈلەر ۋە لۈكچەكلەرنىڭ قولىدىن بۇنداق ئىش كېلىدۇ. ئۇلار يېگۈلۈك بولسىلا، ھەرقانداق جايغا ئۇسۇپ كىرىۋېرىدىغان يىرتقۇچ بېلىقلار، خالاس. ھالبۇكى، بىزنىڭ ئەڭ ياخشى ئوچ مەرگىنىمىز — جورجى، ئېنى ۋە سەيراتلار ھازىر يېنىمىزدا يوق.

بىز ئۆيگە كىرىپ كەتتۇق. كېچىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا قاراۋۇللۇق قىلمىساق بولمايدىغان بولدى. شۇڭا، بۇ ۋەزىپىنى خېمىل بىلەن ئىككىمىز ئۈستىمىزگە ئالدۇق. بىز ئولتۇرۇپ بىرنەرسە يېزىشقا كىرىشىپ كەتتۇق، باشقىلار كىيىملىرى بىلەنلا يوتقانغا كىرىپ، تاپانچىلىرىنى يېنىدا قويۇپ قويغان ھالدا ئۇخلاشقا باشلىدى. بانگېمون ئۆزىنىڭ تاللىق مىلتىقىنى قولتۇقىغا قىسىپ ياتتى. بۇنى ھەرگىز ئارام ئېلىش دېگىلى بولمايتتى.

بىرەرسىمۇ خورەك تارتىپ قويمايتتى، ھەممەيلەن كۆزى ئوچۇق ھالدا يەنە بىر تۇركۈم باندىتلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتاتتى.

كەيپىيات ئىنتايىن زېرىكەرلىك ۋە جەددىي بولغانلىقتىن، خېمىل بىلەن ئىككىمزمۇ خاتىرجەم ئىشلىيەلمىدۇق. بايىاۋان - قۇملۇقتىكى جىمجىت كۈز كېچىلىرى ئېسىمگە كېلىۋالدى، ئۇ يەردە ھېچقانداق ئەھۋال سادىر بولمىغان، كېچىدە قاراۋۇللۇق قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى.

كېچىلىك قاراۋۇل ئۈيىاق - بۈياقتا مېڭىپ يۈرەتتى. ۋاقىت تولىمۇ ئاستا ئۆتۈۋاتاتتى. مەن ناھايىتى كۆپ نەرسە يېزىپ كەتكەندەك ھېس قىلغانىدىم، لېكىن سائەتكە قارىسام، ئاران ئىككى - ئۈچ مىنۇت ئۆتۈپتۇ. ئادەتتىكى چاغلاردا ۋاقىت ناھايىتى تېز ئۆتكەنلىكتىن، ئادەم قىلىمەن دېگەن ئىشلارنى قىلىشقىمۇ يېتىشەلمەيتتى.

بىزنىڭ ئۈيغۇر قاراۋۇللىرىمىزنىڭ قولىدا بىر چوڭ كالتەك بولۇپ، ئۇلار ھەر ئىككى مىنۇتتا بىر قېتىم «تاڭ - تاڭ!» قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۈيغاق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. لېكىن، سائەت 10 دىن ئۆتكەندىن كېيىن، تاڭ - تاڭ قىلغان ئاۋاز ئاڭلانماي قالدى، ئېھتىمال ئۇلار باشقىلارنىڭ بىزگە بولغان دىققىتىنى تارتقاندىن كۆرە، جىمجىت تۇرغان ياخشى دەپ قارىغان بولسا كېرەك. شۇڭا، بىز ئۇ قاراۋۇللارنىڭ مەيلىگە قويۇۋەتتۇق. يوشۇرۇن پايلاقچىلارنىڭ دەرۋازىمىزنىڭ سىرتىدا تۇنبويى پايلاپ ياتقىنىغانلىقىنى مەئەييەنلەشتۈرەلەيتتۇق.

بىز ئۈچ ئادەمنى قاراۋۇللۇققا قويغانىدۇق. كۈندۈزلۈك قاراۋۇل ۋە سۇ توشۇغۇچىمۇ كېچىلىك قاراۋۇلغا ھەمراھ بولۇپ قاراۋۇللۇق قىلىۋاتاتتى. ئۇلار ئۇخلاۋاتامدۇ - قانداق؟ ياق، بۇنداق كېچىدە پەۋقۇلئاددە بىرنەرسە تەسىر قىلمىسا، ئۇخلىغىلى بولمايدۇ.

سائەت 12 بولدى. بۇ دەل جىن - شايا‌تۇنلارنىڭ جانلىنىپ

كېتىدىغان ۋاقتى! پەرەز قىلىشىمىزچە، باندىتلار سائەت 1 دىن بۇرۇن كەلمىسە، بۇ كىچە كەلمەي، ئىككىنچى كۈنى كىچىدە كېلىشى مۇمكىن. لېكىن، يەنە بىر خىل ئېھتىماللىقمۇ باركى، ئۇلار بىزنى كىچە سائەت 2 ــ 3 لەردە چىداپ تۇرالماي، شېرىن ئۈيقۇغا كېتىپ قالىدۇ، دەپ قاراپ، مۇشۇ ۋاقىتنى بىزگە ھۇجۇم قىلىش ۋە بىزنى بۇلاشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى قىلىشى مۇمكىن. سائەت 12 دىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە، خىمىل بىلەن ئىككىمىز ھويلىغا قاراۋۇللارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ بېقىشقا چىقتۇق. بىرەيلەن ئۇخلاپ يېتىپتۇ. قالغان ئىككىسى گۇلخان ئالدىدا ئولتۇراتتى. گۇلخاننى ئۇلار دەرۋازىدىن يىراقراق بىر جايغا ياققانىدى. ئۇلارنىڭ يېنىدا قاياۋاتقان بىر چۆگۈن تۇراتتى، ئوتنىڭ يالقۇنى ئۆچكەن بولسىمۇ، چوغى ھېلىھەم ئەتراپنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇلار چوغ ئۈستىگە يەنە ئازراق ئوتۇن سالدى ھەمدە ئوت تازا ئۇلغايغان چاغدا سېلىش ئۈچۈن، بىر باغلام كالتەك ئوتۇنلارنى تەييارلاپ قويدى. ئوت بەك ئۇلغىيىپ كەتسە، پايدىسىز ئىدى. ئوت يالقۇنى ھويلىنىڭ شىمالىدىكى بالىخانا ئۆيلەر ۋە ئۇنىڭ ياغاچ تۈۋرۈكلىرىنى قىپقىزىل يورۇتۇۋەتكەنلىكتىن، بۇ ھال باشقا باندىتلارنى بىزنىڭ بۇ يەرگە جەلپ قىلىپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق قاراڭغۇ تۈندە ھەرقانچە ئاجىز ئوت ئۈچقۇنىمۇ ناھايىتى يىراق جايدىن كۆرۈنۈپ قالاتتى.

بىز ئۆيگە قايتىپ كىردۇق. يېرىم سائەت ۋاقىت ئۆتتى، بىز ئارقا ـ ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم بەزى غەيرىي ئاۋازلارنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتۇق. ھەي، بۇ قېتىم كېلىپ قالدى بولغاي! ياق، ھەممە نەرسە يەنە بىر قېتىم جىمجىتلىققا چۆكتى. بىز قۇلىقىمىزنى دىڭ تۇتۇپ ئولتۇراتتۇق. شەھەردىكى ئىتلارنىڭ ھەممىسى تەڭ قاۋاپ كەتتى. ئىتلارنىڭ تەرتىپلىك ئۈمۈمخورى ئۇزۇلمەي داۋاملاشماقتا ئىدى. مەن ھېلىقى قاراۋۇللاردىن:

ـ كورلىنىڭ ئىتلىرى كېچىسى دائىم مۇشۇنداق غوۋغا كۆتۈرۈپ تۇرامدۇ، ـ دەپ سورىدىم.

ـ ياق، ـ دەپ جاۋاب بەردى ئۇلار، ـ پەقەت مۇشۇ يېقىنقى تۆت كۈندىن بۇيان ئىتلار خۇددى كاللىسى ئېلىشىپ قالغاندەكلا، تۈنلەپ ـ تۈنلەپ قاۋاپ چىقىدىغان بولۇپ قالدى، لېكىن ئەزەلدىن بۇگۈن ئاخشامقىدەك بەك قاۋاپ كەتكەن ئەمەس. بۇ ئىتلار ئادەتتە ئۈياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن ئوغرىلار ۋە بۇلاڭچىلارغا، شۇنداقلا مەلۇم دەرىجىدە، ئىلگىرى ئۆيىدە ئۇخلاپ كەلگەن، يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان بولسا ھويلىدا يېتىپ ئۇخلاپ جېسەكچىلىك قىلىۋاتقانلارغا قاراپ قاۋايدۇ. ئادەتتە، كورلىنىڭ ئاخشىمى ناھايىتى جىمجىت بولاتتى.

مەن سىرتقا چىقىپ، دەرۋازا بىلەن ھېلىقى گۇلخان ئۇتتۇرىسىدا بىردەم مېڭىپ يۈردۇم. مەن قادىر ئاخۇنغا مۇنداق دېدىم:

ـ ئەتە ئەتىگەندە سىلى يېزا باشلىقى تۇردى ئاخۇنۇمنىڭ يېنىغا بېرىپ مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن مۇشۇ يەردە ياكى ئۇنىڭ ئۆيىدە سۆزلەشمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمنى ئېيتىپ قويسىلا، ئۇ بىزنىڭ تۇرار جايىمىزغا بىر مۇھاپىزەتچى ئەۋەتمەكچى بولغانىدى، لېكىن ھازىرغىچە بىزنىڭ بىرمۇ مۇھاپىزەتچىمىز يوق، بۇ يەردە ئاپتوموبىل بولغانكەن، ئۇلار مۇھاپىزەتچى بېرىشى كېرەك ئىدى، ھازىر بىز قانۇنۇنىڭ قوغدىشىنىڭ سىرتىدا قېلىۋاتىمىز. تۇردى ئاخۇنغا ئېيتىپ قويسىلا، بىز ھازىرغىچە تارتىپ كەلگەن ئاۋارىچىلىكلەرنى يەنە تارتىۋېرىشنى خالىمايمىز.

ـ بولىدۇ، ئەپەندىم، ئەتە ئەتىگەندىلا باراي.

بىز ئۆيىدە بىردەم ئولتۇردۇق، خېمىل چىقىپ كېتىپ، دەرھال قايتىپ كىردى ھەمدە مېنىڭمۇ چىقىپ ئاڭلاپ بېقىشىمنى تەلەپ قىلدى.

ـــ نېمىش بوپتۇ؟
ـــ يېقىنلا جايدا بىركىملەر گەپ قىلىشۋاتىدۇ.
بىز تۇنۇش چىقارماي دەرۋازا يېنىغا باردۇق. دەرۋازا سىرتىدا ئاللىكىملەرنىڭ قوپال بۇيرۇق تەلەپپۇزى ۋە تالاش ـ تارتىش تەلەپپۇزىدا گەپ قىلغان ئاۋازى، يەنە بىراقتىراق باشقا بىر-كىملەرنىڭ گەپلىشۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئىتلار ئەسەبىيلەشكەن هالدا قاۋاۋاتاتتى. بىز ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرىغا ئاساسەن، بىر توپ باندىتنىڭ هەربىرىنىڭ جەزملەشتۇردۇق. ئۇ ئادەملەر بىز تۇرۇۋاتقان جايغا بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئىتلار تېخىمۇ بەكرەك قاۋىشىپ كەتتى. بىراقتىن تاللىق مىلتىقتىن ئېتىلغان بىر پاي ئوق ئاۋازى ۋە ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. بىز نەپەسىمۇ ئالماي تۇرۇپ تىڭشىدۇق.
هاۋا ئوچۇق بولۇپ، يۇلتۇزلار خۇددى بايقۇشتەك چاقناپ تۇراتتى. لېكىن، بايقۇشتا قۇمۇلۇقلاردا هېچقانداق هايات ئىگىسى بولمايدۇ، كىشىلەر ئۇ يەردە هېچقانداق كاشىلغا ئۇچرىمايلا ئۇيقۇغا كىرىشىپ كېتەلەيدۇ. تام سىرتىدىكى قارامتۇل ئالۋاستىلاردەك مىدىرلاپ تۇرغان دەل ـ دەرەخلەرنى پەرق ئېتىش تەس ئىدى. ئەتراپتىكى كەيپىيات ـــ سىرلىق كېچە، ئىتلارنىڭ كىشىنى ئاگاهلاندۇرغاندەك قاۋاشلىرى، تۇتۇن چىقىپ تۇرغان ئوت يېنىدا زوڭ ئولتۇرۇپ، تۆۋەن ئاۋازدا بولسىمۇ گەپلىشىشكە، هەتتا پىيالىدىكى چايىنىمۇ پۇۋلەپ سوۋۇتۇشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتقان كېچىلىك قاراۋۇللار بىزنىڭ نېرۋىلىرىمىزنى ئازابلاۋاتتى. بىزدە ۋەقە سادىر بولۇشى مۇمكىن ـــ 3ـ ئاينىڭ 5ـ ۋە 11ـ كۈنلىرىدىكىدەك زوراۋانلىق هەربىرىمىزنىڭ سادىر بولۇشى مۇمكىن دەيدىغان سېزىم پەيدا بولغانىدى.

بىز يەنە ئۇيگە قايتىپ كىردۇق ۋە يېزىشقا كىرىشىپ كەتتۇق. كېچە سائەت 1 بولغانىدى. بىز سىرتقا چىقىپ كۆزىتىش جەريانىدا 45 مىنۇت ئۆتۈپتۇ. بىرپەستىن كېيىن خېمىل يەنە قاراپ بېقىش ئۈچۈن سىرتقا چىقىپ كەتتى. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ قايتىپ كىرىپ، مېنى دەرۋازا سىرتىدىكى غەلىتە يورۇقلۇقنى كۆرۈپ بېقىشقا دەۋەت قىلدى.

بىز يەنە ئۈن - تىن چىقارماي دەرۋازا يېنىغا باردۇق. ئىشىك يوچۇقىدىن گاھى - گاھىدا بىر يورۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇنىڭ قولچىراغ يورۇقى ياكى پەنەر يورۇقى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. بىز دىققەت بىلەن قۇلاق سالساق، دەرۋازا سىرتىدىن ئايىغ تىۋىشى ۋە گەپلەشكەنلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ھويلا سىرتىدىكى تامغا يېقىن ئۆسكەن سېدە ئۈستىدە ئوت يورۇقىنىڭ تەۋرىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگىلى، ئۇ يەردىمۇ گەپ - سۆز قىلىۋاتقان ئاۋازنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. دەرۋازىمىزنىڭ تۈۋىدىلا چوقۇم بىر ئىش بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. قوشنا ھويلىلاردىكى ئىتلار قاۋاۋەرگەنلىكتىن ئۈنى پۈتۈپ كەتكەنىدى.

— ئۇلار يىغىلۇېتىپتۇ، خالىغان ۋاقىتتا دەرۋازىنى چېقىپ بېسىپ كىرىشى مۇمكىن. بىز ئەڭ ياخشىسى، ھەممە ئادەملىرىمىزنى چاقىرىپ چىقايلى.

— سەل كۈتۈپ باقايلى.

يورۇق يەنە ئۆتۈپ كەتتى، ئىشىك يوچۇقى يەنە قاراڭغۇلاشتى، بىز ھېلىقى گۇلخان يېنىدا ئولتۇردۇق، مەن ھېلىقى كېچىلىك قاراۋۇللار بىلەن پاراڭ قىلىشقا باشلىدىم.

— سىلەرچە ما جۇڭيىنڭ قانداقراق؟

— جىن شۇرىنغا بولغان نەپرىتىمىز چېكىگە يەتكەنلىكتىن، ما جۇڭيىڭ كەلگەندە، بىز ئۇنى قۇتۇلدۇرغۇچىمىز دەپ قارىغانىدۇق. دەسلەپتە پۇقرالار ئۇنى قارشى ئالدى، ئۇنى ئازاد

قىلغۇچىمىز دەپ قارىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرى بىۋاك - تالاك ۋە قىرغىنچىلىقنى باشلىغاندىن كېيىن، بىز ئۇلاردىن زېرىكىشكە باشلىدۇق، ئۇلارنى بالدۇرراق قوغلۇۋېتىشنى ئۈمىد قىلىدىغان بولدۇق.

— سىلەرنىڭ ھېسابىڭلارچە، ھازىر كورلىدا قانچىلىك تۇنگان باردۇ؟

— بىرنەچچە يۈز تۇنگان بار. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى بازارنىڭ جەنۇبىدا يوشۇرۇنۇپ ياتىدۇ. ئۇلارنىڭ غەربىكە — كۇچا تەرەپكە قاراپ ماڭغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئاتلىق قىسىملار. ھازىر بۇ يەرگە پىيادە كەلگەنلىرى بولسا بىر توپ داشقاللار، لۈكچەكلەر ۋە باندىتلاردىن ئىبارەت. شىمالىي ئارمىيە بالدۇرراق كەلسە بولاتتى، شۇ چاغدىلا بىزنىڭ بوستانلىقىمىز تىنچلىناتتى.

بىز يەنە ئۆيىمىزگە قايتىپ كىرىپ، يېزىقچىلىقىمىزنى داۋاملاشتۇردۇق. 2- ئاينىڭ 22- كۈنى تۇرپاندىن ئايرىلغاندىن بۇيان پەقەتلا 20 كۈن ئۆتتىغۇ! لېكىن، بىزگە ئۇزاق يىللارنى باشتىن ئۆتكۈزگەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. يولۋاسخان بىلەن لى خەيرۇ بىزنىڭ تاكى قەشقەرگىچە ئامان - ئېسەن بېرىشىمىزغا كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى بىلدۇرگەنىدى ھەمدە: «ئۇرۇمچى ھەر ۋاقىت بىزنىڭ قولىمىزغا ئۆتۈشى مۇمكىن، شۇ چاغدا سىلەر ئۇ يەرگە بارساڭلار بولىدۇ» دېگەنىدى، ھازىر قارايدىغان بولساق، ئۇرۇمچى ساپساق تۇرۇپتۇ، تۇرپان ئىگىلەنىدى، توقسۇن بىلەن قاراشەھەرمۇ شىمالىي ئارمىيەنىڭ قولىغا ئۆتتى. ئەمدى نۆۋەت كورلىغا كەلدى، تاجاۋۇزچى ما جۇڭيىڭ ھازىر جېنىنى ئېلىپ قاچماقتا. ئۇ تېخىمۇ تېز قېچىش ئۈچۈن، بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنىمۇ بۇلاپ ماڭدى.

كېچىلىك قاراۋۇل ئىشكىتىن بېشىنى كىرگۈزۈپ:

— شىمالىي تەرەپتىكى تام ئۈستىدىن بىر - ئىككى ئادەم ماراۋاتىدۇ، — دېدى پىچىرلاپ.

بىز ئاستا چىقتۇق. ئۇ بىرگە ئادەم ماڭغان جايىنى كۆرسەتتى. ئۇ يەنە بىر - ئىككى ئادەمنىڭ پېشايۋان يېنىدىكى غوجا تامغا ئۆمىلەپ چىققانلىقىنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتتى. قاراڭغۇدا كۆزنىمىزگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ كۆزى ئۆتكۈر بولۇپ، ئاجىزغىنا يۇلتۇز يورۇقى ياكى ئۇنىڭ كۆلەڭگىسى بولسىلا، ئۇلار ھەرقانداق نەرسىنى كۆرەلەيتتى.

بىز يەنە بىر قېتىم دىققەت بىلەن قۇلاق سالدۇق، لېكىن ھېچنېمىنى ئاڭلىيالمىدۇق. بۇ باندىتلار ئۆگزە ياكى تامدىن تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلماقچى بولۇپ، ھەرقايسىسى ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ بولغان بولسا، ئەمدىلىكتە بىزنىڭ سېزىپ قالغانلىقىمىزنى بىلىپ جىم بولۇۋېلىپ، پۇرسەت كۈتۈپ ياتقان بولۇشى مۇمكىن.

لېكىن، ئاخىرىدا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىدى، بىز يەنە ئۆيگە قايتىپ كىردۇق.

سائەت 2 يېرىم بولغاندا، خېمىل رازۋېدكا قىلىش ئۇچۇن سىرتقا چىقتى.

— ئىتلارنىڭ قاۋۇشى سەل پەسلەپتۇ، بىرلا قاراۋۇل گۇلخان يېنىدا كۆزەت قىلىۋاتىدۇ، قالغان ئىككىسى ئۇخلاپ قاپتۇ، — دېدى ئۇ قايتىپ كىرىپ.

بانگېمون ئۆزى ياتقان بۇلۇڭدا خورەك تارتىۋاتاتتى. جۇڭگولۇقلار بولسا ئويغاق ياتاتتى.

سائەت 3 يېرىم بولغاندا، خېمىل يەنە سىرتقا بىر قېتىم چىقىپ كىردى. ئۇ دوكلات قىلىپ:

— كوچا - كويلار تىنچ ئىكەن، ئۇچ قاراۋۇل ئۇخلاپ قاپتۇ، — دېدى.

— ئۇلار ئۇخلىۋالسۇن! ھېرىپ كەتتى، — دېدىممەن.

دوختۇر ئەڭ ئاخىرقى قېتىم رازۋېدكا قىلىپ قايتقاندىن كېيىن:

ـــ تـاڭ ئاسـتا ـ ئاسـتا يورۇۋاتـدۇ، ئىتلارنىڭمـۇ ئـاغزى بېسىلىپتۇ، ـــ دېدى.

يۇلتۇزلار تەدرىجىي تارقاپ، قۇشلار ئەتىگەنلىك ناخشىسىنى ئوقۇشقا باشلىغاندا، بىزمۇ كارىۋاتقا چىقىپ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتتۇق.

ما جۇڭيىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ كورلىدىكى بۇلاڭچىلىقى

15- مارت سەھەردە، تەربىيە كۆرگەن پەن فامىلىلىك ياش بىر خەنزۇ بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئۇ ئەسلىدە جىن شۇرىننىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن بولۇپ، بۇنىڭدىن ئالتە ئاي ئىلگىرى قاراشەھەردىن كورلىغا كەلگەنىكەن. ئۇ 1933- يىلى 7- ، 8- ، 9- ئايلاردا قاراشەھەردە خوجىنىياز ھاجىنىڭ بىرىنچى كاتىپى بوپتىكەن.

چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 دىن 42 مىنۇت ئۆتكەندە، بىز ھويلىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق، ئۆتكەنكىدەك غوڭۇلدىغان ئاۋاز يەنە كورلا ئاسمىنىدا ئاڭلىنىپ قالدى. بىر ئايروپىلان شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ ئۇچۇپ كېلىۋاتاتتى.

شېڭ شىسەي خوجىنىياز ھاجىنى جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە تۇرپان ئويمانلىقىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا بەلگىلەپتۇ. ما جۇڭيىڭ بارلىق چارە- ئامالالارنى قوللىنىپ خوجىنىياز ھاجىنى ئۆزى تەرەپكە تارتىشقا ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ، لېكىن پەن خوجىنىياز ھاجىنىڭ كاتىپى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، ئۇنى جاپا تارتقان خەلق ئۈچۈن ئاز - تولا ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرىشكە، ما جۇڭيىڭنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ ۋەدىلىرىدىن قايمۇقۇپ قالماسلىققا دەۋەت قىپتۇ.

سائەت 10 دىن 47 مىنۇت ئۆتكەندە، ھېلىقى ئايروپىلان

غەربىي شىمال تەرەپكە چېكىندى.

پەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە خوجىنىياز ھاجىغا ئەگەر ئۇ شېئىر شىسەيگە سادىق بولۇشتا چىڭ تۇرىدىغان بولسا، بۇ رايونىدا تىنچلىق بولىدىغانلىقى، ئۇنداق قىلمايدىغان بولسا، بۇ ئۆلكىدە قالايمىقان ئۇرۇشلار ئۈزۈكسىز داۋاملىشىپ، قان دەريا سىدا ھالاك بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

خوجىنىياز ھاجى قاراشەھەردىكى چاغدا، ما جۇڭيىڭدىن ھەر كۈنى ياكى ئىككى كۈندە بىر پارچە ئۇزۇن خەت تاپشۇرۇپ ئالىدىكەن. ئۇ چاغدا ما جۇڭيىڭ تۇرپانىدىكى قوماندانلىق ئىشتابىدا تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ بۇ خەتلىرىدە، خوجىنىياز ھاجى ئەگەر تۆنگانلار بىلەن ھەمكارلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن جەڭ قىلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ ئېرىشىدىغان پايدا - مەنپەئەتلىرى بايان قىلىنغان بولۇپ، پەن بۇ خەتلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپچىقىپ، ئاخىرىدا بۇ خەتلەر ئىشخانىغا يىغىلىۋېرىپ ئېگىز بىر دەستە بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ خەتلەرنىڭ مەزمۇنىدىن ما جۇڭيىڭنىڭ خېلى ئىقتىدارلىق بىر دىپلومات ئىكەنلىكى مەلۇم بولۇپ تۇرىدىكەن؛ لېكىن، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا يەنە ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزىنىڭ قارا نىيەت بىلەن تولۇپ تاشقان پىلانىنى ئۆز كۆچىگە تايىنىپ ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغانلىقىنى، ئەگەر بۇ ئۆلكە ئىچىدىكى خائىنلار ۋە قاچقۇنلارنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرمىسە، ئۆز پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغانلىقىنىمۇ كۆرۈۋالغىلى بولىدىكەن.

پەن خوجىنىياز ھاجىغا: «سىز ئالدى بىلەن ئۆز پۇقرالىرىڭىزنىڭ غېمىنى قىلىپ، ئۇلارنى خۇشال - خۇرام تىرىكچىلىك قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىڭىز كېرەك. ما جۇڭيىڭنىڭ ۋەدىلىرىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ» دەپتۇ. بۇنىڭ بىلەن خوجىنىياز ھاجى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرەپتە چىڭ تۇرۇۋېتىپتۇ.

(سائەت 11 بولغاندا، بىز تۇرۇشلۇق جاينىڭ غەربىي شىمال تەرىپىگە ئىككى بومبا چۈشتى. يەنە باشلاندى دېيىشىپ قالدۇق.)

خوجنىياز ھاجى پەنگە ما جۈگىنگىا بىر جاۋاب خەت يېزىشنى تاپشۇرۇپتۇ. پەن كەسكىن سۆزلەر بىلەن ما جۈگىنگىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ بىر پارچە خەت يېزىپتۇ.

(سائەت 11 دىن 2 مىنۇت ئۆتكەندە يەنە ئۇچ بومبا چۈشتى. بۇ ئېھتىمال، ما جۈگىنگىنىڭ كۈچا تەرەپكە قاراپ قېچىۋاتقان ئەڭ ئاخىرقى بىر تۈركۈم ئاتلىق ئەسكەرلىرىگە قارىتىپ تاشلانغان بولۇشى مۇمكىن).

1933 - يىلى ئىيۇل ئايلىرىدا، خوجنىياز ھاجىنىڭ قوشۇنلىرى ئايغىر بۇلاق ئەتراپىدىكى بىز نۇرغۇن ئەسكەرلەرنىڭ جەسەتلىرى ۋە ئۆلگەن ئاتلارنى كۆرگەن جىلغىدا ما جۈگىنگىا ھۇجۇم قىلغانىكەن.

(سائەت 11 دىن 5 مىنۇت ئۆتكەندە يەنە ئىككى بومبا چۈشتى. بۇ بومبىلارمۇ ئوخشاشلا، كورلىنىڭ غەربىي شىمال تەرىپىدىكى تۆت كوچا دوقمۇشىغا تاشلاندى).

خوجنىياز ھاجى يەنە بىر ئۇيغۇر قوشۇننى ئۇشاقتالىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى بىر تار ئۆتكەلگە ئەۋەتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ما جۈگىنگىا ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، ھەر ئىككى تەرەپتە مەغلۇپ بولۇپ، 1933 - يىلى سېنتەبىردە كورلىغا چېكىنىپ كەپتۇ.

(سائەت 11 دىن 6 مىنۇت ئۆتكەندە، يەنە بىر بومبا چۈشتى).

باتۇر، يۈرەكلىك، روھلۇق ما جۈگىنگىا سېلىشتۇرغاندا، خوجنىياز ھاجى كالانپايراق ۋە تەجرىبىسىز ئىكەن. ئۇنىڭ قابىل ياردەمچىسى مەھمۇد، ما جۈگىنگىنىڭ ياردەمچىسى بولسا، ما

شمىلگ[1] ئىكەن. خوجىنىياز ھاجى ھېلىقى تار ئۆتكەلنى بىر ئاي ساقلاپ يېتىپتۇ. ئۇ يەردىن چېكىنگەندىن كېيىن كورلىدا بىر ئاي تۇرۇپتۇ.

(سائەت 11 دىن 7 مىنۇت ئۆتكەندە ئايروپىلان يەنە كورلا ئاسمىنىنى ئايلىنىپ جەنۇبقا قاراپ ئۇچۇپ كەتتى).

خوجىنىياز ھاجى بىرنەچچە كىچىك قوشۇننى جەنۇب ۋە غەرب تەرەپكە ئۇزۇق - تۇلۇك ۋە يەم - خەشەك توپلاشقا ئەۋەتىپتۇ. جەنۇب تەرەپكە بارغان بىر تارماق ئەترەت لوپنور ناھىيەسىدىن قايتىپ كەلگەن چاغدا، كورلىنى ما جۇڭگىلگ ئىگىلەپ بولغانلىقىنى بىلىپ، كورلىغا ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، لېكىن كورلىنى قايتۇرۇپ ئالالماپتۇ. ئۇرۇش جەريانىدا، پەن كورلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان بىر كىچىك كۆل بېشىغا قېچىپ بېرىۋاپتۇ. روشەنكى، ئۇ جامالدىن بىزنى بېرىپ يوشۇرۇنۇۋېلىشقا دەۋەت قىلغان بورتخۇ كۆلى بولسا كېرەك. ئۇ شۇ يەردىكى ئورمان ئىچىدە تولۇق بىر ئاي يوشۇرۇنۇپ يېتىپ، قالايمىقانچىلىقنىڭ تىنچىشىنى كۈتۈپتۇ.

پەن تىنچلىقنىڭ بالدۇررىاق ئەمەلگە ئېشىشىنى ئۈمىد قىلىدىكەن. خوجىنىياز ھاجى بولسا بارلىق خەزۇلارنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. پەننىڭ قارىشىچە، خوجىنىياز ھاجىنىڭ پوزىتسىيەسى شېڭ شىسەينىڭ غەلبە قىلىشىدىكى ھەل قىلغۇچ ئامىل ئىكەن. ئۇنىڭ

---

[1] ما شمىلگ — ما جۇڭگىنگغا بىۋاستە قاراشلىق يېڭىلگ يېڭجاڭگى. ئۇرۇش قىلىشقا ماھىر، چەبدەسى، باتۇر سەركەردە. ما جۇڭگىنگ تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا بېسىپ كىرىپ گەنسۇغا قايتقاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆلكە ئارمىيەسى بىلەن داۋاملىق ئۇرۇش قىلىشقا قالدۇرۇپ قويغان. ما شمىڭىنگ شىنجاڭدىكى كۆچى تېز تەرەققىي قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى كونترول قىلىپ، ئۆلكە مەركىزىگە ھۇجۇم قىلىش ئارقىلىق، ما جۇڭگىنگنىڭ شىنجاڭغا ئىككىنچى قېتىم بېسىپ كىرىشىگە پايدىلىق ۋەزىيەت يارىتقان. ئۇ ئۆزىنى 36- شى (ما جۇڭگىلگ قوشۇنلىرىنىڭ يېڭى شەرتلىك نومۇرى) ئالدىنقى سەپ باندىتلارنى تازىلاش باش قوماندانى دەپ ئاتىۋالغان.

بـۇ كۆزقارىـشىنىڭ توغرىلىقىـدىن گۇمانلىنىـشقا تولىمـۇ ئەرزىيـدۇ. پـاكىتلار شـۇنىڭدىن دېـرەك بېرىـپ تۇرىـدۇكى، خوجىنىياز هـاجى ئـۇرۇش قىلىـش دېگەننىـڭ نېمىلىكىنـى پەقەت بىلمەيـدۇ. ئۇنىـڭ قوشۇنلىرى ھېچقانداق تەربىيە كۆرمىگەن؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە قورال-يـاراغلىرى بەك ناچـار؛ شـۇڭا، ئۇنىـڭ بـۇ قېتىمقـى ئۇرۇشـتىكى رولىنىڭ ئېغىرلىغا ئالغۇچىلىكى يوق.

پەننـىڭ شـىنجاڭدىكى ئـۇرۇش ۋە سىياسـىي توغرىـسىدىكى پاراڭلىرى تولىمۇ قىزىقارلىق ئىدى. ئـۇ ئەسلىدىكى ئـۆلكە باشـلىقى جـىن شـۇرېننىڭ (ۋەزىپىـسىدىن ئىستېپا بەرگەن) بىـر داچەنگىمـۇ ئەرزىمەيـدىغان دەرىجىگە يەتكـۈزۈپ سـۇرەتلىۋەتتى: جـىن شـۇرېن كىرىزىس يۈز بەرگەنـدە، پەقەت بىـرلا كـۆڭلەك كىيىـپ، ئۆزىنىـڭ يامۇلىنىڭ ئارقا تېمىدىن يامىشىپ چىققان چاغـدا ئـويلىغىنى ئـۆزى ئەزگەن، قىرغان ياكى تەسۈرلەپ بەرگـۈسىز ئـازاب - ئـوقۇبەتلىـك ھەم جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتتا قېلىـپ، قـوزغىلاڭ كۆتۈرۈشـكە ياكى ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا مەجبۇر بولغان مىڭلىغـان - ئۇنىمىڭلىغـان ئامما ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ جېنىنى قوغـداپ قـېلىش ئىـدى. ئـۇ ئۆزىنىڭ گەنسۇلۇقلىرى، بولۇپمـۇ خېجۇڭلـۇق يۇرتداشـلىرىغا ھەمـمە يۇقىرى مەنسەپلەرنى بېرىۋەتكەنىدى. شۇ چاغـدا ئۇرۇمچىـدە ئېقىـپ يۇرگەن بىر ھەجۋىي شېئىرنىـڭ ئاخىرقى ئىككـى مىـسراسى مۇنـداق ئاياغلاشقان: «كۆندۇرۇپ ئالسا سەھەردە تىلىنـى خېجۇڭچىغـا، شـۇ كـىشى كەچـتە ئاسـار مـائۇزىر يانپاشـقا». دېـمەك، تىككـۇچى، ياماقچى ياكى قۇيماقچىلارمۇ ئۇنىـڭ مۇھـاپىزىت ئەتىرىتىـدە يـۇقىرى دەرىجىلىـك ئوفىتسېرلەردىن بولـۇپ قالغـان. ئىقتىـدارى بـارمۇ - يـوق؟ مۇڭاپىـق كېلەمـدۇ - قانـداق؟ بـۇلارنى قىلـچە سۇرۇشـتۇرۇپ يـۇرمىگەن. ھەرقـانچە قابىلىيەتلىـك بولۇشـىدىن قەتئىيـنەزەر، ئوفىتسېر ئەگەر گەنـسۇلۇق بولمـسا، ئۆستۇرۇلمىگەن. ئۇيغـۇرلار ۋە تۇرغاۋۇتلار نەچچە يۈز يىللاردىن بۇيان قەدىرلەپ كەلـگەن ئەمەل-

ئۇنۇانلارنىمۇ ئۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكەن، بۇ ئىشلار يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئاممىنىڭ ئورتاق غەزىپىنى قورغىغان.

مۇشۇنداق سۆھبەت ئارقىلىق، ئېقىپ يۈرگەن ھەر خىل يالغان - ياۋىداق سۆزلەرنى ئاڭلاش بىلەن، بۇ كۈنىمىز ناھايىتى تىنچ ئۆتتى. بىز شىمالىي ئارمىيەنىڭ كېلىشىنى كۈتمەكتە ئىدۇق ھەمدە ئۇلارنىڭ دەرھال يېتىپ كېلەلمىگەنلىكىدىن تىت - تىت بولاتتۇق، گەرچە بىز ئىككى تۈگمەن تېشىنىڭ ئارىلىقىدا قالغان بولساقمۇ، ئىككى تاشنىڭ ئارىلىقى كەڭ بولغانلىقتىن، بىز ھازىرچە ئېزىلىپ ئۇن بولۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلمىگەنىدۇق. بىر قوشۇن قاچتى، يەنە بىر قوشۇن تېخى يېتىپ كەلمىدى. بىزنى ھەممىدىن بەك ئەنسىرىتىدىغىنى ھېلىقى شوپۇرلىرىمىز ئىدى. ئۇلار نەدىدۇ؟ ئۇلار ما جۇڭيىڭنى ئېلىپ نەگىچە بارغانىدۇ؟ كۆزلىگەن جايغا بېرىۋالغاندىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ ئۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلغانىدۇ؟ ئەگەر شىمالىي ئارمىيە بۇ مەغلۇبىيەتچىنى قوغلاپ زەربە بېرىش سۇرئىتىنى تېزلەتسە، بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىز ۋە ئاپتوموبىللىرىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولارمۇيا؟ ما جۇڭيىڭنىڭ قېچىشىغا يارىمم قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن شىمالىي ئارمىيە بىزگە قانداق مۇئامىلە قىلار؟ بىز ھازىر ياشاۋاتقان جىددىي كەيپىيات ئۆتكەنكى بىرنەچچە كېچە - كۈندۈزدە بېشىمىزدىن ئۆتكۈزگەن جىددىي كەيپىياتقا زادىلا ئوخشمايتتى.

شىمالىي ئارمىيەنىڭ كېلىۋاتقانلىقىمۇ رىۋايەتتەك بىر خەۋەر ئىدى. ئاڭلىشىمىزچە، لوپنور بىلەن كورلىنىڭ ۋەكىللىرى شىمالىي ئارمىيەنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن، ئەمدىلا شىمالغا قاراپ يولغا چىقىپ، قاراشەھەر يولىدا كېتىۋېتىپتۇدەك. يەنە بەزىلەرنىڭ ئېيتىشچە، 500 كىشىلىك غالىب قوشۇن كورلا بوستانلىقىنىڭ ئەتراپىغا كەپتىمىش.

خەۋەر يەتكۈزگەن بىر ئادەمنىڭ ئېيتىشچە، ئۇلارنىڭ كېچىكىپ قېلىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىكەن: 1933 - يىلى

ئاۋغۇست ئايلىردا، خوجىنىياز ھاجى قاراشەھەردە مەغلۇپ بولۇپ، قاراشەھەر دەريالىسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىغا چېكىنگەن چاغدا، بىر تۈركۈم تۇرغاۋۇتلار ئۆزلىرى ئىزدەپ تاپالىغان كېمىلەرنىڭ ھەممىسىگە خوتۇن، بالىچاقىلىرىنى ئولتۇرغۇزۇپ، سۇنىڭ ئېقىنىنى بويلاپ تۆۋەنگە ــ باغراش كۆلىگىچە بارغان ھەمدە ئۇ يەردىكى قومۇشلۇققا كىرىۋېلىپ، ئۇرۇشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالغان. كېيىن يەنە يېڭى كېمىلەر يالىغان بولسىمۇ، ئالدىنقى كۈنلەردە ما جۇڭگىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قوشۇنلىرى قاراشەھەر ئەتراپىدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، دەريادىن ئۆتۈۋېلىپلا، شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئىلگىرىلىشىنى ۋە قوغلاپ زەربە بېرىشنى ئارقىغا سۈرۈش ئۈچۈن، دەريانىڭ ئوڭ قالىنقىدىكى كېمىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈۋەتكەن. ما جۇڭگىنىڭ كۆنچى دەريالىق بويىدىكى ھېلىقى تار جىلغىدا، يەنى ياقۇبېگ زامانىسىدا بىر قورغان سېلىنغان باش ئەگىم جىلغىسىدا شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنى توسۇشقا ھەمدە مۇداپىئە لىنىيەسىنى شەكىللەندۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ باققانمۇ ـ قانداق؟ بۇنىسى بىزگە نامەلۇم.

بىز يەنە 400 تۇنگان ئەسكەرنىڭ ھازىر كورلا ھاكىمىغا قورال- ياراغ تاپشۇرغانلىقىنى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ما جۇڭگىگە مەجبۇرىي ئەسكەر بولغانلىقىنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىدۇق. ھاكىمۇ ئۇلارنىڭ شەخسىي ئەركىنلىكىگە ئارىلاشماپتىمىش.

قاراشەھەردىكى تۇنگان ئاھالىلەر ئېلىپ ماڭالىغانلىقى مال ـ مۈلۈك ۋە ئاشلىقلىرىنى ئېلىپ، مەجبۇرىي ھالدا، مەغلۇپ بولغان قوشۇن بىلەن بىللە قېچىپتۇ. ئەسكەرلەر ئۇلارنىڭ ئاشلىقىنى بۇلىۋاپتۇ.

خېمىل بىلەن گۇڭ جىچىڭ بازارنى ئايلىنىپ كەلدى. ئۇلار قاراشەھەردىن ئات ـ ئېشەكلىرىنى يېتىلەپ، يۈك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ قېچىپ كەلگەن مىڭلىغان تۇنگان مۇساپىرلارنىڭ بازارغا

تولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. بازاردىكى ھەممە يېمەك - ئىچمەك دۇكانلىرى، ئاشپۇزۇللار ئالدىنقى كۇنى كېچىدە بىز ھەممە يەردە ئىت قاۋاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان چاغدا بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراپتۇ. پەقەت كېيىم - كېچەك دۇكانلىرىلا ساق قاپتۇ. لېكىن، كورلىدا قالغان ئەسكەرلەر، مۆلچەرلىنىشچە، يەنە 1300 چە كېلەتتى. ئاڭلىشىمىزچە، ئۇلارنىڭ ئۇچ ئورۇندا قوماندانلىق ئىشتابى بولۇپ، ئالدىمىزدىكى بىرنەچچە كېچىدە ئۇلار يەنە بۇلاڭچىلىققا چىقىشى مۇمكىن ئىدى.

دوختۇر خېمىل كۇنبويى ئۆزىنىڭ دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىدا ئالدىراش ئۆتتى. ئايروپىلان تاشلىغان بومبىلار بەش ئادەمنى ئۆلتۈرگەنىدى. لېكىن، ھازىر بىلگەن ئەھۋالدىن قارىغاندا، يارىدار بولغانلار يوق ئىكەن. كېسەللەر ئىچىدە كىشىلەرنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى قوزغاۋاتقىنى مۇئاۋىن ھاكىم نىيازھاجىنىڭ 12 ياشلىق ئوغلى ئىدى. ئۇنىڭ مەيدىسىدە بىر ئۆسمە پەيدا بولغان بولۇپ، دادىسى نەق مەيدانىدا بولمىسا، ئوپېراتسىيە قىلىشقا بولمايتتى. شۇڭا، ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ دادىسىنى تېپىپ كەلدۇق. ھېلىقى بالا ئوپېراتسىيە پىچىقىنى كۆرۈپ، قورقۇپ ئەنسىزلىككە چۈشتى. شۇنداقتىمۇ ئوپېراتسىيە يەنىلا قىلىندى، يارا ئاغزىمۇ تېڭىلدى. ئۇنىڭ دادىسى بىرگە تۇنۇگۈن كېچە پۈتۈن شەھەر بۇلاڭ - تالاڭ قىلىنغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇ بىزنىڭ بۇلاڭ - تالاڭدىن ساقلىنىپ قالغانلىقىمىزغا تولىمۇ ھەيران قاپتۇ، ئۇ ئۆزىمۇ ئىككى مۇھاپىزەتچى ئەسكەر بىللە بولمىسا، ئۆيدىن چىقالمايدىكەن. شۇ كۇنى 400 تۇنگان ئەسكىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ، ئۇنىڭدىن 200 ئات ۋە نۇرغۇن مىقدارىدا بۇغداي - قوناق بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. ھاكىم ئەسكەرلەرگە:

— سىلەر مېنىڭ جېنىمنى ئالساڭلارمۇ بۇ تەلىپىڭلارنى قاندۇرالمايمەن، — دەپتۇ.

ئەسكەرلەر ئۇنى ئۇرۇپتۇ ھەمدە كوچىغا سۆرەپ چىقىپ بولۇشىغا قامچىلاپتۇ.

— ئەگەر سەن بىز تەلەپ قىلغان نەرسىلەرنى تېپىپ بەرمىسەڭ، ئۆلتۈرىمىز، — دەپتۇ ئۇلار.

ئۇ ئۇلارغا يالىرىم بېرىشكە ئامالسىز ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەسكەرلەر ئۇنىڭ قول ئالقانلىرىغا قامچا بىلەن قاتتىق ئۇرۇپتۇ.

— بىز سېنىڭ كاللاڭنى ئېلىپ، ئىستولىڭغا ئېسىپ قويىمىز.

— بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇ. باشقىلارغا قارىغاندا ئازراق ئىنسان تەبىئىتى بارراقتىن بىرسى:

— ئۇ قېرىپ قاپتۇ، بوپتۇ، قويۇۋېتىڭلار، — دەپ ۋارقىراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۇ پۈتىنى سۆرەپ ئۆيىگە كەلسە، ئۆيى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىنىپ، ۋەيران - ۋەيران قىلىۋېتىلگەنىكەن. بۇ ئەبلەخلەر ئۇنىڭ تۆت ئېتى ۋە قولغا چىققانلىكى يېمەكلىكلەرنى بۇلاپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بولسا قېچىپ كېتىپتۇ.

قېرىلىق ئۇستىگە يەنە 10 ياش قېرىپ كەتكەنده‌ك، نىياز-ھاجىنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ كەتكەن، يادائغۇ - سولغۇن، قورۇق بېسىپ كەتكەن، بەللىرى مۈكچەيگەن بولۇپ، ئىنتايىن قايغۇلۇق كۆرۈنەتتى. كىشىلەر بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭ قاتتىق ئازاب چەككەنلىكىنى بىلىۋالالايتتى. ئۇ بىزدىن ئۆزىنىڭ بىزنى يوقلاپ كېلەلمىگەنلىكىنى ئەيىبكە بۇيرۇماسلىقنى تەلەپ قىلدى. چۈنكى، ئۇ تالاغا يۈزىنى كۆتۈرۈپ چىقىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان ھالغا كېپ قالغانىكەن. ئۇ ئارقا - ئارقىدىن ئۇلۇغ - كىچىك تىندى - دە، ھەسرەت بىلەن: «ئاللاھ! ئەلھەمدۇلىللاھى رەببىلئالەمىن، ئاللاھۇ ئەكبەر!» دەپ ئايەت ئوقۇدى.

دوستلىرىمىزدىن تۇردى ئاخۇن بىلەن روزى ئاخۇن بىزنىڭ تۇرار جايىمىزنى قوغداشقا ۋەدە بەرگەنىدى. لېكىن، ئۇلار ھەتتا

ئۆزلىرىنىڭ مال ـ مۈلۈك ۋە ئۆيلىرىنىمۇ قوغداپ قالالماپتۇ. كورلا بۇلاڭ ـ تالاڭغا ئۇچرىغان كۈنى ئۇلار بۇنداق كۈننىڭ ئۆزلىرىنىڭ بېشىغىمۇ كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ، يېرىم كېچىدىن كېيىن يېزىغا قېچىپ بېرىۋاپتۇ. بۇگۈن چۈشتىن كېيىن قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى قارىغۇسىز دەرىجىدە ۋەيران قىلىۋېتىلىپتۇ ھەمدە بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىنىپ، قۇرۇقداپ قويۇلۇپتۇ.

نىيازھاجىنىڭ پەرىزى توغرا، تولىمۇ توغرا ئىدى: ئەگەر ھېلىقى بومباردىمانچى ئايروپىلانلار كەلمىگەن بولسا، قېچىپ كېتىۋاتقان بارلىق تۈنگان ئەسكەرلىرى كورلىغا خۇددى كانىدەك چاپلىشىپ، چىقىپ كەتمەيتتى. بۇ چاغدا كورلا بۈنگدىنمۇ بەتتەر ۋەيرانچىلىققا ئۇچرايتتى.

ــ مېنى خۇدا ساقلايدۇ، ــ دېدى ئۇ ئاق ساقلىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ، ــ ھېچكىم ماڭا زىيانكەشلىك قىلالمايدۇ. لېكىن، بۇ تۈنگان ئەسكەرلىرى ئادەم ئەمەس، ئۇلار كوچىلاردا چېپىشىپ يۈرگەن ياۋايى ھايۋانلار. ياۋايى ھايۋانلارغا گەپ قىلىش ــ ئۆزىنى ئاۋارە قىلغانلىق. ئۇلارنىڭ قولىدىكى تاللىق مىلتىق ۋە تاپانچىلار دائىم كىشىلەرنى ئېتىشقا تەييار. ئۇلار باشقا ھېچقانداق تىلنى ئۇقمايدۇ. «ئاللاھ! لائىلاھە ئىللەللاھۇ، بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم!»

شۇ كۈنى كۈنبويى، دوختۇر، ئۇ داۋالاۋاتقان ئاغرىقلار ۋە بىز ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدىغان بەزى مەنزىرىلەرنى كۆردۇق، ئېچىنىشلىق ھېكايىلەرنى ئاڭلىدۇق. بىر تۈنگان ئوغۇل بالا جەينىكىدىكى يارىسىغا تېڭىلغان قانلىق ئەسكى رەختنى ئېلىپ تاشلىۋىدى، ئۇنىڭ يىرىڭلاپ كەتكەن قورقۇنچلۇق يارىسى كۆرۈنۈپ قالدى. ئۇ بۈنگدىن بەش كۈن بۇرۇن ئاتا ـ ئانىسى ۋە ئاكىسى بىلەن بىللە قاراشەھەردىن كورلىغا قېچىپ كېتىۋېتىپ، يولدا تۈيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچراپتۇ ۋە پۈتۈن ئائىلىسىدىكىلەر ئۆلۈپ، پەقەت مۇشۇ بالىلا يالغۇز جېنىنى قوتۇلدۇرۇپ قاپتۇ. لېكىن، ئايروپىلان

تاشلىغان بومبىنىڭ پارچىسى تېگىپ ياردار بوپتۇ. ئۇ ياردىسىنى ئەسكى رەخت بىلەن تېڭىپ، ئاغرىقىغا چىداپ، قېنىنى ئېقىتقانچە كورلىغا كېلىۋاپتۇ. ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلغان بۇ بىچارە بالىنىڭ ئۈمىدسىز ھالىدا تامدىكى قىزىل كىرپىست بەلگىسىگە تىكىلىپ تۇرغان ھالىتى ئېچىنىشلىق بىر مەنزىرىنى شەكىللەندۈرگەنىدى.

دوختۇر ئۇنىڭ جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئېھتىمالى چوڭ ئەمەس دەپ قارايتتى.

ۋاقىت سائەت - سائەتلەپ ئۆتمەكتە. ئۇ كۈنى ھېچقانچە چوڭ ئىش يۈز بەرمىدى. يەنە بىر كېچە يېتىپ كەلمەكتە ئىدى. قۇياش پاتتى. قاراڭغۇلۇق ئۆزىنىڭ ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، پۈتۈن كورلا ئاسمىنىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئاسماندا يەنە يۇلتۇزلار كۆرۈندى، يەر يۈزىدە يەنە ئىتلار قاۋاشقا باشلىدى. لېكىن، بۇگۈن كېچە ئىتلارنىڭ قاۋىشى ئاز بولغانلىقىدىن ئۈستىگە، تۈنۈگۈن كېچىدىكىدەك غەزەپلىك ۋە قالايمىقان ئەمەس ئىدى. ئائىلىسى قاراشھەر، توقسۇن ياكى تۇرپانلاردا بولغاچقا، بۇ يەردە قېپقالغان تۇنگان ئەسكەرلىرى قوراللىرىنى تاشلىغانىدى. ئۇلار بۇ نەس باسقان ئۇرۇشتىن چەكسىز نەپرەتلىنىپ، يۇرت - ماكانلىرىغا قايتىشنى تەشنالىق بىلەن كۈتۈشمەكتە ئىدى. بۇگۈن ئاخشام ئۇلار بۇلاڭچىلىققا چىقمايدىغاندەك تۇراتتى. ھېلىقى ئۈچ نەپەر كېچىلىك قاراۋۇلنىڭ كەيپىياتىمۇ تۈنۈگۈنكىگە قارىغاندا كۆپ ئۈستۈن ئىدى. ئۇلار ھازىر لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان گۈلخان ئالدىدا ئولتۇرۇپ چوڭ - چوڭ ئاۋازدا پاراڭلىشىۋاتاتتى، ھۇزۇرلىنىپ چاي ئىچىشىۋاتاتتى. مەن ئۇلارغا بىرەيلەننىڭ دائىم ھوشيار تۇرۇپ، گۇمانلىق ئەھۋال سېزىلگەن ھامان، دەرھال سىگنال بېرىشىنى تاپىلىدىم.

بىز ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدەك كىيىم - كېچەكنى سېلىپ تاشلاپ، بالدۇرلا ياتتۇق. ئاخىر پۈتۈن بىر كېچە ئارامخۇدا يېتىپ ئۇخلىۋېلىش پۇرسىتى يېتىپ كەلگەنىدى.

غالىبلارنىڭ يېتىپ كېلىشى

كېچىچە يەنە قىروۋ چۈشتى. بۇ قېتىم تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 2℃ قا چۈشكەنىدى. مەن تىنچقىنا بىر كېچىنى ئۆتكۈزدۇم، ئەتىگەن سائەت 10 بولغاندا، مېنى چىن زۇڭچى ئويغاتتى. يېڭا باشلىقى بىر ئۇيغۇرنى ئەۋەتىپ، يېڭىدىن كەلگەن رۇس قوشۇنى كومانداىرىنىڭ مەن بىلەن سۆھبەتلەشمەكچى بولغانلىقىنى خەۋەر قىپتۇ.

مەن كىيىملىرىمنى كىيىپ، ئالدىرىماي ناشتا قىلدىم، ئاندىن ھېلىقى ئۇيغۇر كىشى بىلەن يولغا چىقتىم، ئۇ مېنى بازار يولى بىلەن باشلاپ مېڭىپ، كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە داۋاملىق شىمالغا قاراپ ماڭدى.

ئاساسلىق كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى، كوچىغا چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان ياغاچ تۈۋرۈكلۈك لەمپىلەر ئاستىدا، سودىگەرلەر دۇكانلىرىنى ئېچىپ، مالىلىرىنى يېيىپ قويۇشقانىدى. بۈگۈن 16- مارت ــ جۇمە كۈنى بولۇپ، كورلا بازىرى 1877- يىلى 5- ئايدا شىنجاڭنىڭ بويسۇندۇرغۇچىسى يەقۇبەگ مۇشۇ بازار ئەتراپىدا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغاندىن يېكى شۇ يىلى 10- ئايدا زورۇڭتاڭنىڭ غالىب قوشۇنلىرى مۇشۇ بازارغا كىرگەندىن بۇيان بۈگۈنكىدەك قاينىاپ كەتمىگەن ۋە جانلىنىپ كەتمىگەنىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن 57 يىل ئۆتۈپ كەتتى. بەختىمىز بار ئىكەن، ھازىر باشقا بىر غالىب قوشۇننىڭ يەنە مۇشۇ بازارغا

كىرگەنلىكىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇ بازار تىنچ كۈنلەردە شۇنداق تىمتاسچىلىق، خۇشال - خۇراملىققا چۆمگەنىدىكى، كۈنلەرنى ساددا، ئاق كۆڭۈللۈك، نادانلىق بىلەن بەخىرامان، خاتىرجەم ئۆتكۈزمەكتە ئىدى.

پۈتۈن كوچا ئادەم ۋە ئات - ئۇلاغلار بىلەن تولغان بولسىمۇ، ئۈيغۇرلار كۆپ ئەمەس ئىدى. كوچىدا يۈرۈپ، ئۈياق - بۇياققا ئالاقزەدىلىك بىلەن قاراۋاتقانلارنىڭ هەممىسى ئالدىنقى كۈنلەردە ئۆيدىن بېشىنى چىقىرالماي يوشۇرۇنۇپ يۈرگەنلەر ئىدى. كورلىنىڭ ئۆزىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن تۇنگانلاردىنمۇ بىرەر - ئىككىنى ئۇچرىتىش مۇمكىن ئىدى.

بۇ ئادەملەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى قاراشەھەرنىڭ غەربىي قىسمىدىكى يۇلتۇز دەرياسى ۋادىسىغا جايلاشقان، بالغۇنتاي ۋە قاراشەھەر، ئىلى ئارىلىقىدىكى بايىنبۇلاقتىن كەلگەن تۇرغاۋۇتلار ئىدى. بايىنبۇلاق ئۇلارنىڭ ئاقساقاللىرى يازدا تۇرىدىغان جاي ئىكەن.

لېكىن، تار ۋە توپا - چاڭلار بىلەن تولغان كوچىلار بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ئادەمنىڭ كۆزىگە سەت ۋە يامان كۆرۈنگەن بولسا، هازىر خۇددى سۇرەتتەك چىرايلىق، رەڭدار، كۆركەم كۆرۈنەتتى. بولۇپمۇ كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىۋاتقىنى بۇ يەردىكى رۇسلار، كازاكلار بولۇپ، ئۇلار داۋانچىڭدىن توقسۇن ۋە قاراشەھەر ئارقىلىق غەلىبىلىك يۈرۈش قىلىپ، ئەمدىلا بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەنىدى.

ئۇلارنىڭ ئاتلىرى بىر - بىرىگە يېقىن قىلىپ قاتار باغلاپ قويۇلغان بولۇپ، قارىسا بېشى بىلەن ئايىغىغا كۆز يەتمەيتتى. ئاتلارنىڭ بېشى دۇكانلار تەرەپكە، قۇيرۇقلىرى كوچا تەرەپكە قارىتىپ باغلانغاچقا، كوچا ناهايىتى تار بولغانلىقتىن، بۇ قاتاردىكى ئاتلار بىلەن يەنە بىر قاتاردىكى ئاتلار ئارىسىدا

هېچقانچه بوش ئورۇن قالمىغانىدى. رۇسىيە كازاكلىرى دۇكانلارنىڭ ئالدىدىكى چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان پاكار سۇپىلاردا تۆت - بەشتىن توپلىشىپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشىۋاتاتتى ياكى پاراڭ سېلىشىۋاتاتتى. بەزىلىرى ھەتتا ئات ئۈستىدىلا تۇراتتى. ئۇلار بۇ يەرگە تۇرۇكۇم - تۇرۇكۇم بولۇپ كەلگەنىدى، يەنە ئۇلارنىڭ بىرىنچى تۇرۇكۇمى سائەت 8 يېرىمدا كەلگەن، ئاخىرقى تۇرۇكۇمى ھازىرلا كەلگەنلىكتىن، تېخى ئاتتىن چۈشۈشكىمۇ ئۈلگۈرمىگەنىدى.

ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كۈل رەڭ تۈجۈركا كىيگەن، بەزىلىرى ئۇزۇن پەلتو كىيىپ، كەڭ كەمەر باغلىۋالغانىدى. ئۇلار مۇرىسىگە ئاتلىق ئەسكەرلەر مىلتىقى ئېسىپ، بېلىدىكى قاپچۇققا تاپانچا سېلىۋالغانىدى. ئېگەرلەر ناھايىتى پۇختا ئىشلەنگەن، چۈلۈۋۇر، تۆش ۋە ئېگەر قاپلىرىمۇ ناھايىتى رەتلىك ئىدى، ئېگەرنىڭ ئارقىسىغا ئۇلارنىڭ چىڭ يۆگەلگەن جۇۋىلىرى تاسما بىلەن غانجۇغىلانغانىدى.

كازاكلار يۈزلىرى ئاپتاپتا قارايغان بولۇپ، ساغلام كۆرۈنەتتى. روشەنكى، ئۇلارنىڭ كەيپىياتى ناھايىتى ئۇستۇن ئىدى، مەن ئۇلارغا گەپ قىلغاندا، ئۇلار باش لىڭشىتقان ھالدا كۈلۈپ تۇرۇپ، مېنىڭ گەپلىرىمگە ناھايىتى ئەدەپ بىلەن جاۋاب بېرىشتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئۆزى ۋە ئاتلىرى بەكمۇ مەينەتلىشىپ كەتكەن، يۈز - كۆزى ۋە ساپسېرىق چاچلىرىنى بىر قەۋەت كۈل رەڭ توپا قاپلاپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ھەربىي كىيىملىرىنىڭ قانداق رەڭگە كىرىپ قالغانلىقى ھەققىدە بىرنەرسە دېمىسەكمۇ ئۆزى- ئۆزىدىن مەلۇملۇق. يولدىكى توپا - چاڭلار ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى پوررەڭگە كىرگۈزۈپ قويغانىدى. ئۇلارنى بايا تېخى كورلىدا كۆرگەن ئاچ كۆز لۈكچەكلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئاسمان - زېمىن پەرق بار ئىدى. لېكىن، بىر ئېغىز ئادىل گەپ قىلغاندا، شۇنىمۇ ئېتىراپ قىلماي بولمايدۇكى، ما جۇڭگىنىڭ قوشۇننىڭ ئاساسىي كۈچىمۇ

ئوخشاشلا كىيىملىرى رەتلىك، ئاتلىرى خىل ياراملىق ئادەملەر ئىدى.

كازاكلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ تۇنۇگۈن ئاخشام جىددىي يۈرۈش قىلىپ كەلگەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى. ئۇلارنىڭ ئۇچىسىدىكى توپىلار ئۇلارنىڭ ھازىر كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئاتلىرىدىن ھازىرغىچە تەر چىقىپ تۇراتتى، ئاتلار ئۆرە تۇرغان ھالدا ئېغىزدۇرۇق چاينىاپ، ئاغزىدىن ماغزاپتەك كۆپۈك چىقىرىپ، پۇتلىرىنى توختىماي يەرگە ئۇراتتى.

مەن سۈرەت ئاپپاراتىمنى ئالغاچ كەلمەپتىمەن. بىر يېڭى ئارمىيەنىڭ ئاۋانگارتى ئاخىر يېتىپ كەلدى. روشەنكى، بىز ما جۇڭگىنىڭ تەرەپتە تۇرۇپ قالدۇق، ئۇلار بىزگە قانداق قارايدىكەنە؟ بىز دۈشمەن جاسۇسمۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ؟ دەل مۇشۇ مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن، قومانداندان مېنى ئۆز ئالدىغا چاقىرغان. ھازىر مەن ئۇنىڭ يېنىغا كېتىۋاتىمەن، يەنە بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، بىزنىڭ تەقدىرىمىزنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ، ئېھتىمال ئېتىپ تاشلىنىشىمىز مۇمكىن ــ 11 كۈن ئىچىدە 4- قېتىم. مەن قىلچە مۇنداق تۇيغۇغا كېلىپ باقمىدىم.

بازاردىكى دۇكانلار ئارقا - ئارقىدىن ئېچىلدى، تاۋارلارمۇ چىقىرىلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ تاۋار يۈكلەنگەن، تاغار - تاغار ئاشلىق ۋە ئوتۇنلار ئارتىلغان ئېشەكلىرى ئاتلارنىڭ ئارىلىقلىرىدىن ئۆتمەكتە. ئورىلارغا تازا ئوبدان كۆمۈپ يوشۇرۇپ قويۇلغان بۇغداي - قوناقلار ھازىر قايتىدىن كۈن نۇرىنى كۆرمەكتە ئىدى. چۈنكى، ئۇلار ئۇرۇمچىدىن كەلگەن غالىب قوشۇننىڭ ھەرگىزمۇ پۇقرالار ۋە سودىگەرلەرنىڭ نەرسىلىرىنى مۇۋاپىق ھەق تۆلىمەي تۇرۇپ ئېلىۋالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا، بۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ كۈن بۇرۇن،

كىشىلەر ئۆلۈم جازاسى خەۋپىدىن قورقۇپ، مەجبۇرەن قوبۇل قىلغان ما جۇڭيىڭنىڭ قەغەز پۇلىنىڭ ھازىر ئۇ بېسىلغان قەغەزنىڭ قىممىتىچىلىكمۇ رولى قالمىغاندى. خالىغانلىكى بىر خىل قەغەزگە قول كۆچى بىلەن بېسىلغان، كىرلىشىپ - ئەسكىلىشىپ كەتكەن بۇ قەغەز پۇل نۇرغۇن پاسكىنا - پاكىز قوللاردىن ئۆتكەنلىكتىن، مەينەتلىشىپ ھازىر ئوت تۇتاشتۇرۇشقىمۇ ئىشلەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

بىز ئاخىر كۆزلىگەن جايغا يېتىپ باردۇق. بۇ كىشلەرنىڭ دىققىتىنى ئانچە جەلپ قىلىپ كەتمەيدىغان خەنزۇچە پاسوندىكى ئۆي بولۇپ، ئۇ چوڭ كوچىدىن بىر كىچىك دالان ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇراتتى. مەن بۇ جاينىڭ خېمىل بىلەن يۇ ينجاۋ بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن بۇرۇن ما خۇشەننىڭ يارىسىنى داۋالىغان ئۆي ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدىم. ھېلىقى تار دالان بولسا، ئۇلار تۇنجى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىم ما جۇڭيىڭنى كۆرگەن جاي ئىدى.

كوچىنى توغرىسىغا كەسكەن ھالدا بىر قىزىل لوزۇنكا ئېسىقلىق تۇراتتى. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان بەلگىسى ئىدى. بۇ مۇشۇ جايدىكى كىشلەرنىڭ ۋاقىت ۋە پۇل سەرپ قىلىشى بىلەن بەرپا قىلىنغان بىردىنبىر «زىننەت دەرۋازىسى» ياكى «زەپەر دەرۋازىسى» بولۇپ، ئىشىك باشلىرىغىمۇ مۇشۇنداق قىزىل رەختلەر ئېسىلغانىدى. شۇڭا، بۇ خىل ھۆرمەتنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە، قانىدەك قىزىل رەڭ بولۇشۇپكلارغا خاس رەڭ ئىشلىتىلگەنىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ يەنە خەنزۇلارنىڭ خۇشاللىقنى تەبرىكلەشكە ئىشلىتىدىغان رېڭى ئىدى.

ئىشىك ئالدىدا ئىككى ئەسكەر تۇرغانىكەن. ئۇلار مېنىڭ سالىمىمغا تەنتەنىلىك جاۋاب قايتۇردى ۋە مەن ئۇزاتقان نام - ئەمەل كارتوچكىسىنى قوبۇل قىلدى. كارتوچكىنىڭ بىر تەرىپىدە ئىنگلىزچە، يەنە بىر تەرىپىدە خەنزۇچە خەت بار بولۇپ، ئۇستىگە

نەنجىك ھۆكۈمىتى ماڭا بەرگەن سۈيىيۈەن - شىنجاڭ تاشيولىنى تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ باشلىقى دېگەن ئەمەل نامى بېسىقلىق ئىدى.

ئۇلار ماڭا ۋولگىن جياڭجۇننىڭ كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى ئېيتىپ، مېنى ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرگۈزۈۋەتتى. مەن تار دالان ئارقىلىق، تۆت چاسا ھويلىنى قىيپاش كېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن، خېلى چوڭ بىر ئۆيگە كىردىم، ئىشىكنىڭ ئۈدۈلىدىكى تامغا يۆلەپ بىر شىرە قويۇلغان بولۇپ، شىرەنىڭ يېنىدا بىر ئوفىتسېر تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى. مەن ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدىم، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭا قولىنى ئۇزاتتى ھەمدە مېنى شىرە يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، ساغلام - قاۋۇل ئادەم بولۇپ، چىرايى ئادەمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلاتتى. لېكىن، بىز كوچىلاردا كۆرگەن كازاكلارغا ئوخشاشلا، ئۇنىڭ تېرە قۇلاقچىسىدىن تارتىپ ئۆتۈكلىرىگىچە بىر قەۋەت توپا - چاڭ قونۇپ كەتكەنىدى.

ۋولگىن جياڭجۇن كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ماڭا سەپسېلىپ تۇراتتى، بۇ تۇرقىدىن ئۇ گويا: « بۇ ئادەم جاسۇس ئەمەستۇ؟» دەپ ئويلاۋاتقانىدەك قىلاتتى. ئۇ بىزنىڭ شىنجاڭغا نېمىشقا كەلگەنلىكىمىزنى، كېيىن كورلىغا كېلىپ نېمىش قىلغانلىقىمىزنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا بىزنىڭ ۋەزىپىمىز، سەپىرىمىز ۋە ما جۇڭيىڭنىڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈشى بىلەن بىزنىڭ قومۇلدىن يولغا چىقىپ، تۇرپان ۋە قاراشەھەردىن ئۆتكۈچە بولغان سەپەر جەريانىدا ئوبدان كۈتۈۋېلىنغانلىقىمىز توغرىسىدا سۆزلەپ بەردىم.

— سىز ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرگەنمۇ؟

— كۆرمىگەن، كۆرمىگەنلىكىم ئۈچۈن قاتتىق ئەپسۇسلىنىمەن. تېخى بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن بۇرۇنلا، ئۇ بۇ يەردىن ئايرىلدى ھەمدە مەجبۇرىي يوسۇندا بىزنىڭ تۆت ئاپتوموبىلىمىز ۋە تۆت

شوپۇرىمىزنى ئېلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى شۆبىتسىيەلىك ئىدى، مانا شۇلار ما جۇڭيىڭنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن.

— سىلەر نېمىشقا ئۇرۇمچىگە بارمىدىڭلار؟

— مەن تۇرپانىدىن ئۇ يەرگە بېرىشنى تەلەپ قىلغانىدىم. لېكىن، سەنمۇجاڭ لى خەيرۇ جياڭجۇن ما جۇڭيىڭغا تېلېفون بەرگەنىدىن كېيىن، ماڭا: «داۋانچىڭ ئالدىنقى سەپ، بەك خەتەرلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يولدىن ئاپتوموبىلمۇ ئۆتەلمەيدۇ» دەپ جاۋاب بەردى.

— سىلەر نېمىشقا يەتتە قۇدۇق ۋە گۈچۈڭ ئارقىلىق ماڭمىدىڭلار؟

— بىز گۈچۈڭ يولى بىلەن مېڭىشقا يول قويىدىغان - قويمايدىغانلىقىنى سورىغانتۇق، لېكىن ئۇلار بولمايدۇ دېدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ يولنى شۇ چاغدا قار توسۇۋالغانىكەن.

مەن ئاغزىمدىن چىقارمىغان بولسامۇ، كۆڭلۈمدە شۇنداق ئويلىدىمكى، بەختىمىزگە يارىشا، ئۇلار بىزنى ئۇرۇمچىگە بارغىلى قويمىغانىكەن. ئەگەر بىزنى ئۇرۇمچىگە بارغىلى قويغان بولسا، بىز ئۇرۇمچىدە تۇرۇپ قالمىدىكەنمىز - دە، كورلىدىكى ئۇرۇشتىن خەۋەرسىز قالمىدىكەنمىز، بۇگۈر ۋە كۈچاغا بارغۇچە بولغان يول ئۈستىدىكى ئۇرۇش مەنزىرىسىنمۇ مەڭگۈ كۆرەلمەي قالمىدىكەنمىز. ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننىڭ بىزنى قىزغىن كۈتۈۋېلىشتىكى مەقسىتىمۇ پەقەت بىرلا، يەنى ئېھتىياجى چۈشكەن چاغدا، بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى قولغا چۈشۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. ھازىر ئۇ دەل شۇ ئاپتوموبىللارنىڭ بىرىدە ئولتۇرماقتا. لېكىن، ھازىر بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ژولگىن جياڭجۇننىڭ دىققىتىنى تارتمايدۇ. ئەگەر مەن ئۇنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا قىسقا ۋە سەممىيلىك بىلەن جاۋاب بەرسەم، ئۇنىڭغىمۇ، ماڭىمۇ يېتەرلىك بولىدۇ.

مەن ئۇنىڭغا بىز تۆتەيلەننىڭ ئېتىپ تاشلىنىشقا تاس

قالغانلىقىمىزنى سۆزلەپ بەرگىنىمىدە، ئۇ بىزنىڭ كورلىغا تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن كەلمىگەنلىكىمىزنى چۈشەندى.

ۋولگىن جىيانجۇن گېپىمنى ناھايىتى قىزىقىپ ئاڭلىدى ۋە مۇنداق دېدى:

— ھەممىلا يەردە كىشىلەر ما جۇڭگىنىڭ جىيانجۇنگە نەپرەتلىنىۋاتىدۇ ۋە ئۇنى قارغاۋاتىدۇ. ئۇ شىنجاڭنى بىر خارابلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى. لېكىن، ئۇ باتۇر ۋە كۈچ - قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ھەمدە قولىدىن ھەرقانداق شۇملۇق كېلىدىغان بىر ئادەم. مەيلى ئايروپىلان بولسۇن، مەيلى ئادەم سانى كۆپ دۈشمەن بولسۇن، ھېچقايسىسىدىن قورقمايدۇ. لېكىن، شىنجاڭدا ھازىر بىر يېڭى دەۋر باشلاندى، بىز بۇ ئۆلكىدە تەرتىپ ئورنىتىمىز، تىنچلىق، بىخەتەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرىمىز، شېڭ شىسەي جيانجۇن ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىپ ھەممىنى يېڭىباشتىن تەرتىپكە سالماقچى.

— شۇنداق، — دېدىممەن، — تەڭرىنىڭ بەرىكاتى بىلەن سىلەر كەلدىڭلار! ئۆتكەنكى بىرنەچچە كۈن جەريانىدا، بىز ھاياتىمىزنىڭ خەۋپىكە ئۇچراۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغانىدۇق. ھەر كۈنى كېچىسى بىز ھۇجۇمغا ئۇچراشتىن ئەنسىرەپلا ياتاتتۇق. جيانجۇن، سىز ماڭا شېڭ شىسەينىڭ نەنجىڭغا قانداق پوزىتسىيە قوللىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرسىڭىز.

— تامامەن نورمال پوزىتسىيە قوللىنىدۇ. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق زور تەدبىرلەرنى يولغا قويغانىدا، مەركىزىي ھۆكۈمەتكە دوكلات قىلىدۇ، ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن نەنجىڭ بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت ساقلىماقچى.

— بىز شوپۇرلىرىمىزدىن ئەنسىرەيمىز. ئۇلار ما جۇڭيىنىڭ قولىدىن تىرىك قۇتۇلۇپ، كۇچادىن بۇ يەرگە قاراپ يولغا چىقالىغان تەقدىردىمۇ، يولدا ما جۇڭيىنىڭ مەغلۇپ بولغان

ئەسكەرلىرى بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى يەنە بىر قېتىم بۇلاپ كېتىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئۇلار قاچقۇن ئەسكەرلەرنىڭ قولىدىن قېچىپ قۇتۇلغان تەقدىردىمۇ، سىلەرنىڭ قوغلاپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلىرىڭلارغا يولۇقۇپ، ئاپتوموبىللىرىمىز 3- قېتىم بۇلاپ كېتىلىشى مۇمكىن.

— ياق، سىز بىزدىن ئەنسىرىمەڭ. بىزگە ئاپتوموبىل لازىم ئەمەس، بىزدە يېتەرلىك ئاپتوموبىل بار، پەقەت ما جۇڭگىڭ بۇ ئاپتوموبىللىرىڭلارنى بۇزۇپ تاشلىمىغان بولسىلا، بىز سىلەرگە ئەكەلدۇرۈپ بېرىمىز، بېنزىنىڭلار قانداق، يېتەمدۇ؟

— بىز ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇتتا 420 گاللون بېنزىننى ساقلاپ قالدۇق.

— بىر گاللون قانچىلىك كېلىدۇ؟

— ئۇچ يېرىم كىلوگرام. بىزدە جەمئىي 90 پۇت (پۇت — رۇسىيەنىڭ ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، ئالاھازەل تۆت گاللونغا تەڭ كېلىدۇ) بېنزىن بار، 1470 كىلومېتىر مۇساپىنى بېسىشىمىزغا يېتىدۇ.

— ئۇنداق بولسا بولماپتۇ. سىلەر ئۇرۇمچىگە بارساڭلار بولغۇدەك، ئۇ يەردە بېنزىن بار.

ئۇ پاسپورتنىڭ گېپىنى چىقارمىغان بولسىمۇ، مەن ئۇنى يېنىمدا ئېلىپ يۈرگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئالدىدىكى شىرە ئۈستىگە قويۇپ قويدۇم.

— ئەتە ئەتىگەنلىككىچە سىز ئۇنى ماڭا قويۇپ كەتسىڭىز، ئۇنىڭ بىر پارچە قوشۇمچە نۇسخىسىنى چىقىرىپ شېكې شىسەي جىياڭجۇنگە ئەۋەتىپ بەرسەك بولامدۇ؟ مېنىڭمۇ ئۇنى رۇسچىغا تەرجىمە قىلىپ چىققۇم بار.

— بىز قومۇل ۋە تۇرپاندىن نەنجىڭ بىلەن ستوكھولمغا تېلېگراممىا بەرگەنىدۇق. بۇ تېلېگراممىلارنىڭ قولغا تەگكەن -

تەگمىگەنلىكىدىن خەۋىرىمىز يوق. سىز بىزنىڭ مۇشۇ يەردىنلا قايتىدىن بىرنەچچە پارچە تېلېگرامما بېرىشىمىزگە يارىدىم قىلالامسىز؟

— بۇنىڭغا بىرئاز ۋاقىت كېتىدۇ. چۈنكى، تۇرپانىدىن كورلىغىچە بولغان ئىستولبىلارنىڭ ھەممىسى كۆيدۈرۈپ تاشلىنىپتۇ، نۇرغۇن تېلېفون سىملىرى ئوغرىلىنىپتۇ.

— سىز بەك ئالدىراش بولسىڭىز كېرەك، ۋاقتىڭىزنى ئېلىپ قويدۇم.

— كېرەك يوق، سىز ئىنكاس قىلغان ئەھۋاللار كۆز ئالدىمىزدىكى ھەممىدىن مۇھىم ئىشلاردۇر، بىز جىددىي يۇرۇش قىلىپ مۇشۇ يەرگە كەلگۈچە تېخى يۈيۈنۈپ - تارىنىپ باقمىدۇق. راستىنى ئېيتقاندا، يېڭىباشتىن ئىشقا كىرىشىشتىن بۇرۇن بىرئاز ئارام ئېلىۋېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

— بىز كورلىدىن ئايرىلىپ ئۈرۈمچىگە بېرىشتىن بۇرۇن، مۇنداق تۆت ئىشنى قىلىۋېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ: بىرىنچى، شوپۇرلىرىمىزنى ۋە ئاپتوموبىللارنى قايتۇرۇپ كېلىش؛ ئىككىنچى، لوپنوردىكى يېڭى كۆلگە بېرىشقا رۇخسەت ئېلىش ھەمدە ئۇ يەردە ۋەزىيەت تىنچلانغۇچە كۈتۈپ تۇرۇش؛ ئۈچىنچى، بىزنىڭ يول تەكشۈرۈش پىلانىمىزنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن قەشقەرگە، ئاندىن ئىلى ۋە چۆچەككە بېرىش؛ تۆتىنچى، بىزنىڭ تېلېگرامما ۋە خەت - چەكلىرىمىزنى ماگدۇرۇش.

— سىز ئېيتقان ئەھۋاللارنى ۋە سىزنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشلىرىڭىزنى مەن دەرھال شېئىڭ شىسەي جيالڭجۇنگە يەتكۈزىمەن.

ۋولگىن جيالڭجۇن خاتىرە يازمىدى، لېكىن ئىككى دېرىزە يېنىدا ئولتۇرغان ئۇچ ياش ئوفىتسېرنىڭ، ھېچبولمىغاندا، بىرىنىڭ قولىدا قەغەز - قەلەم بار ئىدى.

— شېئىڭ شىسەي جيالڭجۇن سىلەرنىڭ تەكشۈرۈش

ئەترىتىڭلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى بىلەمتىڭ؟ — دەپ سوردى ۋولگىن گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ.

— ھەئە، — دېدىممەن، — مەركىزىي ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا ۋە ما جۇڭگىنىڭ جىياڭجۇنگە تېلېگراممىا بېرىپ، ئۇلارغا بىزنىڭ باردىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇرغان.

— بۇنىڭدىن مېنىڭ خەۋىرىم بار. لېكىن، شېكىڭ شىسەي سىلەرنىڭ كورلىدا ئىكەنلىكىڭلارنى پەقەت خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان. مېنىڭچە، سىز چوقۇم قومۇلدىن كورلىغىچە بولغان يول ئۈستىدىكى ئەھۋاللار بىلەن خېلى پىشىشىق تونۇشقان ھەمدە تۇنگانچە ئۇرۇش قىلىش ئۈسۈلى ئۈستىدە مەلۇم تەسىراتقا ئىگە بولغان بولسىڭىز كېرەك.

— ھەئە، قورقۇنچلۇق دەرىجىدە خارابلىككە ئايلانغان كەڭ زېمىننى ۋە بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراپ ھېچنېمىسى قالمىغان خەلقنى كۆردۈق. دۆلىتىمىزگە قايتقاندىن كېيىن، مەن بۇ قېتىمقى سەرگۈزەشتىلىرىمنى بىر كىتاب قىلىپ يازمەن. بۇ كىتابنى كۆرۈشىڭىز مۇمكىن.

— بەك ياخشى بوپتۇ! ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇرۇشنىڭ قانداق ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقىنى ياۋروپاغا بىلدۈرۈش ياخشى ئىش.

بىر يېرىم سائەتلىك سۆھبەتتىن كېيىن، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ھېلىقى ئاساسىي كوچا بىلەن قايتىپ كەتتىم. كوچىدا كازاكلار ۋە ئاتلار كۆرۈنمەيتتى. روشەنكى، ئۇلار قارارگاھ ئورنىدا ئىشلىتىلگەن دەڭ - ساراي ۋە ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇنغانىدى. لېكىن، كوچىدا ئەسكەرلەر يەنىلا مغىلداپ يۈرەتتى. ھازىر بولسا، ئۇلارنىڭ ئۇچىسىدا جۇۋا، دولىسىدا مىلتىق كۆرۈنمەيتتى. نېمىدېگەن ئۆزگىرىش - ھە؟ تۇنۇگۈن تۇنگان ئەسكەرلەرنى كۆرگەن بولساق، بۈگۈن رۇس ئەسكەرلەرنى كۆرۈۋاتىمىز.

مەن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بىلەن سۆزلەشتىم، بەزىلىرى بولسا ئۇدۇل كېلىپ، مېنىڭ كىم ئىكەنلىكىمنى سوراپتى، بىرەيلەن ئارقامدىن كېلىپ:

— سىز مۇشۇ يەردە تۇرامسىز؟ — دەپ سوراپتى.

يەنە بىرسى مەن سورىغان سوئالغا جاۋاب بەردى:

— بىز بىرنەچچە ئەترەتكە بۆلۈنۈپ، قاراشەھەردىن ئەترەتلەر بويىچە ئارقا - ئارقىدىن كەلدۇق. بۈگۈن يېتىپ كەلگەن 2000 رۇسنىڭ يېرىمى ئاق رۇس، يېرىمى قىزىل رۇس[1]، بۇ يەردە يەنە 1000 نەپەر تۇرغاۋۇت ئەسكەرلىرى بار. بۇلاردىن باشقا، يەنە ھەر خىل قوراللار بىلەن قوراللانغان 2000 ئەسكەر كورلىغا كىرمەي، ما جۇڭيىڭغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن، ئۇدۇل كۇچاغا كەتتى. ھازىر كورلىغا كەلگەن 2000 ئەسكەرنىڭ كۆپ قىسمى ئەتىلا غەربكە ماڭىدۇ. بىز ئۇرۇمچىدىن يولغا چىققاندا جەمئىي 5000 ئادەم ئىدۇق.

گەپ قىلىۋاتقىنى ئاق رۇس ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ گېپىنى باشقىلارنىڭ قىزىقىپ ئاڭلاۋاتقانلىقىدىن بەك خۇش ئىدى. ئۇ شىمالىي ئارمىيەنىڭ نەتىجىلىرى ئۈستىدە ۋالاقلاپ سۆزلەپ كەتتى.

— قاراشەھەرنى ھۇجۇم بىلەن ئېلىش بەك تەسكە چۈشتىمۇ؟ — دەپ سورىدىممەن، — ئاڭلىشىمىزچە، ما جۇڭيىڭ قاراشەھەرنى ناھايىتى باتۇرلۇق بىلەن مۇداپىئە قىپتۇ، سىلەر بىر قېتىم قاراشەھەرنى ئالغان بولساڭلارمۇ، لېكىن يەنە 300 تۇنگان ئەسكەر تەرىپىدىن قوغلاپ چىقىرىلىپسىلەر.

— نەدىكىنى! ھەقىقەتەنمۇ ئويناشقاندەكلا بىر ئىش بولدى. ئۇلار ئالتە كېمىگە ئولتۇرۇپ دەريادىن ئۆتۈۋالغاندىن كېيىن، ئوڭ

---

[1] شېڭ شىسەينىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ئۆلكە ئارمىيەسىنىڭ ما جۇڭيىڭ قوشۇنلىرىغا قارشى ئۇرۇش قىلىشىغا يارەملىشىش ئۈچۈن شىنجاڭغا كىرگەن سوۋېت چېگرا مۇداپىئە ئەسكەرلىرى كۆزدە تۇتۇلدۇ.

قىرغاقتا كېمىلەرنى كۆيدۈرۈۋەتتى. بىز دەرھال بىر قېتىمدىلا ئىككى ئاپتوموبىلنى ئۆتكۈزگىلى بولىدىغان بىر لەيلىمە كۆۋرۈك ياساپ چىقتۇق.

بۇ گەپ راست بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، ھېلىقى رۇس ئەسكەرنىڭ شىمالىي ئارمىيەدە 200 ئاپتوموبىل بار، بۇنىڭ ئىچىدىكى 100 ئاپتوموبىلنىڭ ھەربىرىدە 10 ــ 30 غىچە تولۇق قوراللانغان ئەسكەر بار دېگەن گېپى لاپ ئۇرغانلىق ئىدى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا كۈچا ۋە قەشقەرگە ئەۋەتىلگىنى ئاران بىرنەچچە ئاپتوموبىللا ئىكەن. ئاڭلىشىمىزچە، كېرەكتىن چىققان 15 ئاپتوموبىل تېخى يولدا يېتىپتىمىش.

يەنە بىر رۇس ئەسكەرنىڭ ئېيتىشىچە، كۈچادىكى ئۇرۇش 14 ـ كۈنىلا باشلىنىپتۇ، ئەگەر بۇ گەپ راست بولىدىغان بولسا، بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىز ئۇ يەرگە ئۇرۇش راسا ئەۋجىگە چىققان پەيتتە يېتىپ بارغان بولىدۇ، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ ھالى ناھايىتى يامان بولىدۇ. بۇنداق خەۋەرلەر بىزنى ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن تېخىمۇ بەك ئەنسىرىتەتتى. ما جۇڭيىنىڭ ھەرگىز قول قوۋۇشتۇرۇپ ئۆزىنى تۇتۇپ بېرىدىغان ئادەم ئەمەس. بىز ما جۇڭيىنىڭنىڭ تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا قېچىپ بېرىۋېلىپلا، ئۆزىنىڭ قاچقان يولىنى يوشۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن، ھېلىقى ئاپتوموبىللىرىمىزنى كۆيدۈرۈپ، شوپۇرلىرىمىزنى ئېتىپ تاشلىشىدىن ھەممىدىن بەك قورقاتتۇق.

يەنە بىر ئەسكەرنىڭ مەن بىلەن سۆزلەشكەن چاغدا ئېيتىشىچە، رۇسلارنىڭ بىر قوشۇنى قەشقەرگە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن بۇنىڭدىن ئىككى كۈن بۇرۇن 300 ئاق رۇس كۇچاغا يېتىپ بېرىپ، ما جۇڭيىڭغا قارشى ئۇرۇشنى باشلۇۋېتىپتۇ.

تۇرار جايىمىزغا قايتىپ كېلىپ ئاڭلىشىمىزچە، رۇسلار بازار

ئىچى ۋە ھەرقايسى بازارلاردىكى تۇنگان ئەسكەرلىرىنى تازىلاشقا باشلاپ، بىرىنچى تۇركۈمده 50 ئادەمنى ئەسىرگە ئاپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ بىرىنسىۇ ئۆلتۈرۈۋەتمەي، ئۆزلىرىنىڭ يۇرت - ماكانلىرىغا قايتۇرۇپتۇ.

چۈشتىن كېيىن 28 ياشلاردىكى بىر ئاق رۇس بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كېلىپ، بىزگە ئۆزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بەردى: 1917- يىلىدىكى ئىنقىلابتىن كېيىن، ئۇ ئانىسى ۋە ئاچا-سىڭىللىرى بىلەن بىللە ئالمۇتىدىن ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كەپتۇ. ئاردىدىن سەككىز يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېتىپتۇ. 1930- يىلى ئۇ موسكۋاغا بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ھەممە جەھەتتە نامرات ۋە ئۈمىدسىز ئىكەنلىكىنى سېزىپ، يەنىلا ئۈرۈمچى ياخشى ئىكەن، دېگەن قاراشقا كەپتۇ ھەمدە يەنە ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەپتۇ.

بىزنىڭ تۇرار جايىمىزدا بەزى قىزىقارلىق ئادەملەرنىڭ تۇرۇۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر سىرتتا تارقىلىپ يۈرگەن بولسا كېرەك. چۈنكى، رۇس ئەسكەرلەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىپ، بىز بىلەن بىردەم - يېرىمدەم پاراڭلىشىپ كېتىدىغان بولدى. بىز ۋەزىيەتكە دائىر ئاساسىي ئەھۋاللارنى ئاشۇلار ئارقىلىق ئىگىلەشكە باشلىدۇق. گەرچە بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى راست ۋە ئىشەنچلىك بولۇپ كەتمىسىمۇ، لېكىن ھېچنېمىنى بىلمەي ئولتۇرغاندىن ياخشى ئىدى. بىز ئۇلاردىن ئاقلار بىلەن قىزىللارنىڭ قانداق قىلىپ بىللە ئىشلەۋاتقانلىقىنى سورىغىنىمىزدا، ساغلام - بەستلىك كەلگەن، چاچلىرى ساپسېرىق بىر رۇس مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى:

— نېمە بوپتۇ! ئورتاق نىشان بولغانلىقى ئۈچۈنلا، بىز ناھايىتى ئوبدان ئۆتۈشۈپ كېتىۋاتىمىزغۇ، — ئۇ ئارقىدىنلا يەنە مۇنداق دېدى، — بىرىنچى ۋە ئىككىنچى ئايلاردا، ئۈرۈمچىنىڭ

ۆەزىيىتى بەك ياماناشىپ كەتكەن، ما جۇگىيىڭنىڭ ئۇرۇمچىنى ئېلىۋېلىش ئېھتىمالى كۆزگە كۆرۈنۈپلا قالغانىدى. كېيىن شېڭ دۇبەن موسكۋاغا ياردەم سوراپ بىر تېلېگراممۇ بېرىۋىدى، ياردەمچى قوشۇن يېتىپ كەلدى، ئۇنداق بولمىغان بولسا، ئۇرۇمچى قولدىن كېتەتتى، بىزمۇ جېنىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايتتۇق.

داۋانچىڭدىكى ئۇرۇش ناھايىتى كەسكىن بوپتۇ. ئەسىرگە ئېلىنغان 300 تۇنگان ئەسكەرنىڭ هەممىسى ئېتىپ تاشلىنىپتۇ. چۈنكى، ئۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ ما جۇگىيىڭغا بولغان غەزەپ - نەپرىتى تازا ئەۋجىگە چىققانىكەن.

بەزى مېهمانلار شۇېتسىيە دۆلەت بايرىقى ۋە قىزىل كىرېست بەلگىسىنىڭ جەلپ قىلىشى بىلەن تۇرار جايىمىزغا كەلگەنىدى. كىرۇشكا ئەپەندى ئۇرۇمچىدە دوريگەر ۋە تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى بولۇپ تۇرغان بولۇپ، بىزنىڭ دوختۇرىمىز بىلەن پىششىق تونۇش ئىدى. سوبىنوۋ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق مۇھاجىر ۋە سودىگەر بولۇپ، بۇرۇن بىز ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەن. بىز چۆچەكتىكى چاغدا كۆپ قېتىم قونغان ئۆينىڭ غوجايىنى، ياش سودىگەر خولىياكوۋ ھازىر بىزنىڭ دوستىمىز جۇ جياڭجۇننىڭ ياردەمچىسى ئىكەن. جۇ جياڭجۇن بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا فىنلاندىيەنىڭ سابىق نايىبى گوستاف مەننېرھېمگە تەرجىمان بولغان. ئۇ گوستاف ياش ۋاقتىدا تىبەتكە سەپەر قىلغان چاغدىكى ئىش ئىدى.

ماتسوك بولسا، ئىلگىرى ئۇرۇمچىدىكى گېرمانىيەلىك سودىگەر ھېرمىغا ياللىنىپ ئىشلىگەنىكەن. ئۇ بىز كەچلىك تاماق يەۋاتقانىدا، بىزنىڭ تۇرار جايىمىزغا كەلدى. ئۇ ۋولگىن جياڭجۇننىڭ ياردەمچىسى بولۇپ، جياڭجۇننىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە، بىزدىن بىر - ئىككى چىراغ ئارىيەت ئېلىش ئۈچۈن كەلگەنىكەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ چىراغلىرى تىرانسپورت

ئەترىتىدە بولۇپ، تېخى يېتىپ كەلمەپتۇ. ئەلۋەتتە، بىز ئۇلارغا دەرھال بىر بوتۇلكا كىرسىن بىلەن قوشۇپ چىراغ بەردۇق. كېيىن چىراغنى ئۇلار بىزگە قايتۇرۇپ بەرمىدى.

ماتسوك تۆت رۇس ئەسكەرنى باشلاپ كەلدى، ئۇلار بۇيرۇققا بىنائەن، بىزنىڭ دەرۋازىمىز ۋە ھويلىمىزدا پوستتا تۇرماقچىكەن. ئاڭلىشىمىزچە، بايىلا يېتىپ كەلگەن بەزى موڭغۇللار يامانلىق جەھەتتە تۇنگانلاردىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىكەن. شۇڭا، جىياڭجۇن بىزنى ھېچقانداق ئادەمنىڭ پاراكەندە قىلىشىغا ئۇچراتماي مۇھاپىزەت قىلماقچى بوپتۇ. بىز ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق كۆچلۈك مۇھاپىزەتچىلەرنى ئەۋەتكىتىن مەقسىتى بىزنى نازارەت قىلىپ، بىزنىڭ تۇنگانلار بىلەن بىرەر مەخپىي ئالاقىمىزنىڭ بار - يوقلۇقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت، دەپ قاريدۇق. مەيلى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، كېچىسى باشقىلارنىڭ تەھدىتىگە ئۇچراشتىن ئەنسىرەپ يۈرمەي، خاتىرجەم ئۇخلىساق شۇ كۆپايە. لېكىن، بىزنىڭ جۇڭگولۇق كەسىپداشلىرىمىز بۇنداق نازارەتنى بىزگە ناھايىتى زور دەرىجىدە چېقىلغانلىق دەپ قاريدى. شۇ كۈنى ھېچقانداق قورال - ياراغ بولمىغان بەش تۇنگان ئەسكەر ئېتىپ تاشلاندى. چۈنكى، ئۇلار بۇلاڭچىلىق ۋە زوراۋانلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان مەيداندا تۇتۇۋېلىنغانىكەن.

كەچتە مەن ھېلىقى مۇھاپىزەتچىلەر بىلەن بىر پەس مۇڭداشتىم. ئۇلارنىڭ بىرى ماڭا ماۋۇلارنى سۆزلەپ بەردى: ئالتايدىن چىققان 3000 تۇنگان ما جۇڭيىڭ بىلەن قوشۇلۇش ئۈچۈن، جەنۇبقا قاراپ يۈرۈش قىپتۇ. سەپەر جەريانىدا ئىككى تەرەپنى تىنىق قىيالىق بىر جىلغىدىن ئۆتۈشكە توغرا كەپتۇ، دەل شۇ چاغدا، ئۇلار ئالدى ۋە ئارقا تەرەپتىن رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ قىستاپ ھۇجۇم قىلىشىغا ئۇچراپتۇ. ئۇلارنىڭ پەقەت 500لا تۆگە، ئات، قورال - ياراغ ۋە ئوزۇق - تۇلۇكلىرىنى تاشلاپ قېچىپ، قارلىق

تاغلاردىن ئۆمىلەپ ئۆتۈپ، جېنىنى ساقلاپ قاپتۇ. قالغان 2500 نەپىرى پىلىموت ئوقى ئاستىدا پۈتۈنلەي ھالاك بوپتۇ.

بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ تۇرپاندىن چىقىپ، قاراشەھەر ئارقىلىق كورلىغا كەلگۈچە بىرەر قېتىممۇ قاراقچىلار ۋە باندىتلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىمىغانلىقىغا ھېلىقى مۇھاپىزەتچىلەر ھەيران قېلىشتى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، تۇركۈم - تۇركۈملىگەن باندىتلار مۇشۇ يوللاردا ھەرىكەت قىلىپ يۈرىدىكەن، ھېلىغۇ مۇساپىرلار ئىكەن، ھەتتا ئادەم سانى ئازراق ئەسكەرلەرمۇ بۇ يولدىن ئامان - ئېسەن ئۆتەلمەيدىكەن، مۇساپىرلار دائىم بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراپ تۇرىدىكەن، ھەتتا ئۆلتۈرۈپ تاشلىنىدىكەن، ئۇلار بىزنىڭ بۇ يولدىن ئامان - ئېسەن ئۆتكەنلىكىمىزنى تەلىيىمىزنىڭ ئوڭدىن كەلگەنلىكىدىن كۆردى.

بىكدېۋ جياڭجۇن

بىز گۇزەل ۋە تىنچ بىر كېچىنى ئۆتكۈزدۇق. ئەتىسى ئەتىگەندە، بىر داۋېي تولۇق قوراللانغان يەتتە ئەسكەرنى باشلاپ، ھېلىقى تۆتەيلەننىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىزگە بولغان نازارەت تېخىمۇ قاتتىقلاشتى. پەن ۋە بىز بىلەن باردى - كەلدى قىلىپ تۇرىدىغان ئىككى - ئۈچ ئۇششاق سودىگەر، شۇنىڭدەك بىزنىڭ ساتىراشىمىز بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنىدىمۇ، دەرۋازىدىن كىرگىلى قويماي قايتۇرۇۋېتىلدى. بىز ئارقا ھويلىغا ھاجەت قىلغىلى چىقساقمۇ بىر نەپەر قوراللىق ئەسكەر بىللە چىقىدىغان بولدى. بىز تۇرۇۋاتقان ئۆيلەر، ھەتتا بىز ئىگىلىمىگەن ئۆيلەرمۇ ئاختۇرۇلدى. بۇ ئىشلار بىزنىڭ نۇرغۇن مىقداردا قورال - ياراغ يوشۇرغان - يوشۇرمىغانلىقىمىزنى ئېنىقلاپ بېقىش ئۈچۈن قىلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى.

سائەت 11 دە مەن دەرۋازىدىكى ئىككى ئەسكەرگە ۋولگىن جياڭجۇننىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا بىزنىڭ بېنىرىن زاپىسىمىزنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىماقچى ھەمدە ئۇ كۆرمەكچى بولغان لوپنور خەرىتىسىنى كۆرسەتمەكچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتتىم. مۇھاپىزەتچى ماڭا نۆۋەتچى قاراۋۇل كەلگۈچە كۈتۈپ تۇرۇشنى، ئۇنىڭ يېرىم سائەت ئىچىدىلا قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن، بىر سائەت ئۆتكەن بولسىمۇ، خەۋەر بولمىدى، تاكى سائەت 4 كېچە كۈتسەكمۇ، يەنىلا جاۋاب كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن نېمە

بولسا، جياڭجۇنلىك ئۆزىگە بولار دەپ كارىم بولمىدى.

بانگىمون شەھەرلىك ئوخشاش بولمىغان ئۇچ تەرىپىدە مىلتىق ئاۋازى چىققانلىقىنى ئاڭلاپتۇ، ئېھتىمال بەزى بۇلاڭچىلار ئېتىپ تاشلانغان بولسا كېرەك.

سەپداشلىرىمىزدىن بىر - ئىككىسى بازارغا چىقىپ كۆرۈپ باقماقچى بولۇۋىدى، دەرۋازىدىن چىقىشقا رۇخسەت قىلىنمىدى. قاراۋۇللىق ئېيتىشچە، ئەگەر مۇھىم ئىش بىلەن جياڭجۇندىن يولىيورۇق سورايدىكەن، جياڭجۇن رۇخسەت قىلسا، سىرتقا چىقىدىغان ھەربىر ئادەم بىلەن ئىككىدىن ئەسكەر بىرلىكتە چىقىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، بىزگە بولغان ئىككىنچى قېتىملىق نەزەربەند باشلاندى. بىز تۇنجى قېتىم ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ قولىدا نەزەربەند قىلىنغانىدۇق، ھازىرقىسى ئىككىنچى قېتىم بولۇپ، شېكى شىسەينىڭ قولىدا نەزەربەند قىلىندۇق. ئىككى قېتىملىق نەزەربەند ئارىلىقىدا، بىز بىر كېچە - كۈندۈزلۈك ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولدۇق. ئاشۇ كېچىدە بىز ھەربىر مىنۇتنى قاراقچىلار ۋە باندىتلارنىڭ تەھدىتى ئىچىدە ئۆتكۈزگەنىدۇق.

تۇرمە ھاياتى ئىنتايىن قورقۇنچلۇق بولسا كېرەك، چۈنكى بىز بىر ھويلا ئىچىگە نەزەربەند قىلىنغان، ھېچبولمىغاندا ئاپتاپتا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇش ياكى ئۇياق - بۇياققا ئەركىن مېڭىپ يۈرۈش ئىمكانىيىتى بار بولغان تۇرۇقلۇقمۇ، يەنىلا ئىنتايىن كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئازاب ھېس قىلىۋاتىمىز.

مەن ئارقا ئىشىك بىلەن ئالدى ئىشىك ئارىلىقىدا مېڭىپ يۈرگىنىمدە، ئالدى ئىشىكنى قاققان ئاۋاز ئاڭلاندى. قاراۋۇل ئىشكىنى ئېچىۋىدى، ئىككى رۇس ئوفىتسېرى كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئۇدۇل مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى. بۇلارنىڭ بىرى پىروشكوراكوۋ شاڭشياۋ بولۇپ، بىكدېۋ جياڭجۇنىنىڭ ياردەمچىسى

ئـسكەن؛ يەنە بـرى، ۋاسـلىيۇ شـاگۇۋپي بولـۇپ، ئـۇ بىزنـسك بىرەرسـىمزمۇ رۇس تىلىنـى بىلمەيـدىغان بولـۇپ قالـساق، تەرجىمانلىق قىلىشقا كەلگەنىكەن.

پىروشـكوراكوۋ بـويى ئېگىـز، يوغـان قىزىـل بـۇرۇن كـىشى بولـسمۇ، لـېكىن قارىماققـا ئادەمنـسك ئـامراقلىقىنى كەلتۈرگـۈدەك ئادەم ئىـدى. ئـۇ ئـاق رۇس بولـۇپ، قىزىـل ئىـنقىلاب[1]تـىن كېيىن ئۇرۇمچىگە كەلگەن. ئۇ رۇسلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ئاساسـلىق بىـر كوچىـدا يـېمەكلىكلەر دۇكىنـى ئېچىـپ تۇرمـۇش كەچـۈرەتتى. ئۇنىسك دۇكىنى بىزنىسك تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىسك ئەزالىرى 1928 ـ يىلى 2 ـ ئايىدىن 1931 ـ يىلىغىچە تۇرغان رۇسىيە ـ جۇڭگو داۋ ـ شېسك بانكىسىنىسك ئۇدۇلىدا ئىدى. ئـۇ ئـۇرۇمچى، چـۆچەك، مانـاس ۋە جۇڭغارىيەدىكى باشقا شـەھەر ـ بـازارلاردىكى 1500 نەپەر رۇس كـۆچمەنلىرىگە ئوخـشاشلا، چاقىرىققـا ئاساسـەن، جـىن شـۇرىن قۇرغـان ئـۈچ رۇس تۇەننىسك بـرىگە كىرگەنـدى. جـىن شـۇرىن ئۇلارغا ھەددىدىن زىيادە ھاكاۋۇرلۇق ـ ھۆرمەتسىزلىك قىلغانلىقتىن، ئـۇلار جـىن شـۇرىننىسك يامۇلىغـا ھۇجـۇم قىلىـپ، جـىن شـۇرىننى قوغلىۋەتتى. ھازىر ئۇلار جىن شۇرىننىسك ئىزباسارى شېسك شـىسەي جياگجۇننىسك قـول ئاسـتىدا ھەربـي خـىزمەت ئۆتەۋېتىپتـۇ. ئـۇلار سوۋېت ئىتتىپاقى قوشۇنلىرىنىسك بىر تارماق ئەترىتى بىلەن بىللە، مـا جۇڭيىگىغـا قـوغلاپ زەربە بېرىـدىغان ئالـدىن يـۇرەر قوشـۇن سۈپىتىدە كورلىغا كەپتۇ.

پىروشكوراكوۋ مۇنداق دېدى:

ـــ قاراشـــەھەردىن بۇگـــۈنلا كورلىغـــا كەلـــگەن ئۆلكىلـــىك ھۆكـــۈمەت دالا ئارمىيەســـىنىسك بـــاش قومانـــدانى بىكـــدېۋ جيـــاگجۇن يولـــدىكى چـــاگ ـ تـــوزان تۈپەيلـــىدىن بېـــشى بەك ئاغرىـــپ

---

[1] ئۆكتەبىر ئىنقىلابى كۆزدە تۇتۇلىدۇ ـــ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنىسك مۇھەررىرىدىن.

كەتكەنلىكتىن، سىلەرنى يوقلاشقا ئۆزى كېلەلمەي قالدى، ئەپسۇس قىلارسىلەر. جياڭجۇن ماڭا، سىلەردىن بىرنەچچە مەسىلىنى سوراپ بېقىشنى بۇيرۇغانىدى.

— مەرھەمەت! مەرھەمەت! — دېدىممەن، — سىزچە مۇشۇ يەردىلا ئولتۇرامدۇق ياكى ئۆيدە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەمدۇق؟

— ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئۆيدە ئولتۇرساق دەيمەن.

مەن بۇ ئىككىسى ئوفتىسېرنى بىزنىڭ ئاددىي - قوپال ئۆيىمىزگە تەكلىپ قىلدىم ۋە ئۇلارغا خېمىل، بانگېمون، يۇ يىنجاۋ، گۇك جىچېك ۋە چىن زۇڭچىلارنى تونۇشتۇردۇم. چاي ۋە تاماكا كەلتۈرۈلدى. پىروشكوراكوۋ پاپروس قاچىلانغان ئاق قۇتىسىنى چىقىرىپ، كۆپچىلىككە تاماكا تۇتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىملىق سوئال - سوراق باشلاندى.

— سىلەر نەنجىڭدىن قاچان يولغا چىققان؟ بېيجىڭدىن قاچان ئايرىلغان؟ كىمنىڭ ھاۋالىسى بىلەن كەلدىڭلار؟ كېلىشتىكى مەقسىتىڭلار نېمە؟ سىلەر جەمئىي قانچە ئادەم؟ ئۇلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسى نېمە؟ ئۇلارنىڭ كەسپى نېمە؟ نەچچە شوپۇرۇڭلار، نەچچە خىزمەتكارىڭلار بار؟ بېيجىڭدىن چىقىپ، قايسى يول بىلەن كەلدىڭلار؟ قومۇلغا قايسى كۈنى كەلدىڭلار؟ قومۇلدا كىم، قانداق كۈتۈۋالدى؟ قومۇلغا كەلگۈچە بولغان يول ئۈستىدىكى تەسىراتىڭلار قانداق؟ تۇرپانغا قايسى كۈنى كەلدىڭلار؟ ئۇ يەردە سىلەر ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزىنى كۆردۈڭلارمۇ؟ لى خەيرۇ جياڭجۇن سىلەردە قانداق تەسىرات قالدۇردى؟ سىلەر تۇرپاندا قانچىلىك تۇردۇڭلار؟ قانداق كۈتۈۋېلىندىڭلار؟ پولشالىق ئىككى ئادەمنى كۆردۈڭلارمۇ؟ تۇرپاندىن قايسى كۈنى، قايسى يول بىلەن چىقتىڭلار؟ سىلەر نېمىشقا ئۇرۇمچىگە بارمىدىڭلار؟ چوڭ يول توسۇلۇپ قالغان بولسا، نېمىشقا گۇچۇڭنىڭ يولى بىلەن بارمىدىڭلار؟ سىلەر كورلىغا قاچان كەلدىڭلار؟ سىلەر غەربكە مېڭىپ قەيەرگىچە بارىدىڭلار؟ نېمىشقا

چۈمپاقتىن قايتىپ كەلدىڭلار؟ بۇ يەرگە قاچان قايتىپ كەلدىڭلار؟ سىلەردە قانچىلىك تاللىق مىلتىق ۋە تاپانچا بار؟ قانچىلىك ئوق - دورا بار؟ سىلەردە سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتى بارمۇ؟

مەن ئۇنىڭ سوربغان سوئاللىرىنىڭ ھەممىسىگە تەپسىلىي جاۋاب بەردىم. شاگۇپي بولسا ئۇنى خاتىرىلىۋالدى. پىروشكوراكوۋ بىزگە يولۋاسخان بىلەن كامالنىڭ تۇرپان قولدىن كەتكەندىن كېيىن، قومۇلغا قېچىپ بارغانلىقىنى ھەمدە شېڭ شىسەيگە تەسلىم بولغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

بىز تۇرپاندا كۆرۈشكەن ھېلىقى ئۇچ نەپەر ياش رۇس ئەسكىرىنى ما جۇڭيىڭ ئېتىپ تاشلاپتۇ. بىز يولدا كۆرگەن ھېلىقى بىر تۇركۇم يېڭى ئۇيغۇر ئەسكەرلەر ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرۇلۇپتۇ. شىمالىي ئارمىيە تەرىپىدىن ئېتىپ تاشلانغانلار پەقەت خائىنلار، جاسۇسلار ۋە ھەر خىل زوراۋانلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغانلار ئىكەن.

سوراق بىر يېرىم سائەت داۋاملاشتى. دەسلەپتە ئۇ قوپال، ئاددىي، ھەربىيلەرگە خاس تەلەپپۇز بىلەن سۆزلىدى. كېيىن مۇلايىملىشىپ، بەزى چاغلاردا ھەتتا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ كۇلۇپ قويدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئورنىدىن تۇرۇپ، رەسمىي جىددىي تەلەپپۇز بىلەن مۇنداق دېدى:

— بۇيرۇقتا بىنائەن، مەن سىزگە شۇنى يەتكۈزۈپ قويماي: بىكدېۋ جياڭجۇن بىر شانلىق مۇساپىنى ئاياغلاشتۇرۇش ئالدىدا تۇرغان سىزدەك مەشھۇر بىر كىشىنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئۆز ئاپتوموبىللىرىنى ما جۇڭيىڭنىڭ قولىغا تۇتۇپ بېرىپ، بىزنىڭ ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمەنلىرىنىڭ قېچىشىغا يارەم بەرگەنلىكىڭىز ئۈچۈن قاتتىق نارازىلىق ۋە ئەپسۇسلۇق بىلدۈرىدۇ.

— شاگۇشياۋ، سىز بىزگە ۋاكالىتەن بىكدېۋ جياڭجۇندىن

سوراپ بېقىڭ، ئۇ ئەگەر قولىدا ھېچقانداق قورال بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا، ئوقدانىغا لىق ئوق قاچىلانغان مىلتىقلىق 40 تۇنگانىنىڭ ھوجۇمىغا ئۇچرىسا، قارشى تەرەپ ئۇنىڭ كۆكسىگە تاپانچىنى تەڭلەپ تۇرۇپ، ئالدى بىلەن ئۇلتىماتۇم ئېلان قىلسا، كېيىن يەنە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ ئوق چىقارغان بولسا، ئۇ قانداق قىلاتتىكىن؟ سىز مۇشۇنداق بىر قىياسنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، جىياڭجۇنگە تەسەللى بېرىپ قويسىڭىز. ئەينى ۋاقىتتا، ئەگەر بىز ئوق چىقارغان بولساق، ئادەم سانى جەھەتتە مۇتلەق ئۈستۈنلۈكتە تۇرغان قارشى تەرەپ بىزنىڭ بىرىمىزنىمۇ قويماي قىرىپ تاشلايتتى، ئاپتوموبىللارمۇ يەنىلا بۇلاپ كېتىلەتتى - دە، ما جۇڭيىڭ بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ تېز قاچقان بولاتتى. ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، كىشىلەرنى بۇ خىل تەرزدە ئەيىبلەش ناھايىتى ئاسان، لېكىن تەڭرىنىڭ ھەممىتىگە مىڭ مەرتىۋە رەھمەتكى، بىز ئەنە شۇ ھەل قىلغۇچ پەيتلەردە سوغۇق قان بولدۇق، ھەممىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىغان ھاماقەتلىكنى قىلمىدۇق.

ئۇ ئازدۇر - كۆپتۇر ئوڭايسىزلانغاندەك بولدى - دە، كۇلۇپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

— ھە، مەن پەقەت يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنىلا ئىجرا قىلىۋاتىمەن..... لېكىن، سىلەر نەنجىڭدىن ئېلىپ كەلگەن پاسپورت (ۋولگىن جىياڭجۇن ئۇنى بىكدېۋ جىياڭجۇنگە تاپشۇرۇپ بەردى ھەمدە رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىندى) سىلەرنى ئاپتوموبىلنى بەرمەسلىك ھوقۇقىغا ئىگە قىلالايتتىغۇ.

— شۇنداق، مەن ئاغزىمدىن «ھەي قايماقچى» دېگەن ئاتالغۇنى چىقىرىپ تاشلىغىلى تاس قالدىم، لېكىن ئاخىر يەنىلا ئۇنى «شاڭشياۋ» دەپ ئاتىدىم، — سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىز نەزەرىيە جەھەتتە توغرا، بىراق سىز تۇنگانلارنىڭ قانداق جاۋاب بەرگەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئۇلار: «بۇنىڭ نەنجىڭ بىلەن

مۇناسىۋەتى يوق. بۇ يەردە ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، ئۇرۇش مەزگىلىدە ھەرقانداق پاسپورت كۆچكە ئىگە بولالمايدۇ» دېيىشتى.

ئىككىنچى رۇس ئوفىتسېرى تەزىم قىلىدى. مەن ئۇلارنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتىم ھەمدە مۇنداق دېدىم:

— سىلەر بىكدېۋ جياڭجۇندىن مېنىڭ ئەتە قانداق ۋاقىتتا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشسەم بولىدىغانلىقىنى سوراپ باقساڭلار.

3- ئايىنىڭ 18- كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ئۆيىمىزنىڭ ئەتراپىدا بوران گۈركىرەپ، ھويلىدىكى چاڭ - توزانلار پىرقىراپ ئۇيۇشاق - بۇيۇاققا ئۆزىنى ئۇرماقتا ئىدى. پۈتۈن جاھان قاراڭغۇلىشىپ، سوغۇق - سۇرلۇك بىر مەنزىرە بارلىققا كەلدى. بىز تۇرغان تۇرمە تېمىنىڭ سىرتىدىكى دەرەخلەر بوران زەربىسىدىن كامانده‌ك ئېگىلىپ، ئاجىزراق شاخلار قاراسلاپ سۇنۇۋاتاتتى. بۇ چاغدا مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەي قالدى. ئەگەر ھازىر بىز شىپپىدە تىكىۋېتەيلى دېسەك، دەل پەيتى ئىدى. شۇنداق، ئالدى دەرۋازا ئالدىدا ئولتۇرغان كازاك ببىشىنى شىنىلىغا ئورۇۋالغان، ئارقا ھويلىنىڭ دەرۋازىسىدىمۇ بىرسى شۇنداق ئولتۇرغانىدى. لېكىن، يەنە بەش مۇھاپىزەتچى شوپۇرلار ئۆيىگە كىرىۋالغانىدى، ئۇلار ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغىلا ئوت قالىشىپ ئولتۇراتتى.

بۇنداق ھاۋا ئادەمنى تولىمۇ بىئارام قىلىدۇ. قۇياش پارلاپ تۇرغان ياخشى ھاۋا ئادەمنىڭ كۆز ئالدىغا كەلگۈسىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى كەلتۈرىدۇ. ئۆزىمىزدە قورقۇدە‌ك ھېچنېمە يوق، لېكىن بىزنىڭ جورجى ۋە باشقا شوپۇرلىرىمىز زادى نېمە بولغانىدۇ؟ ئۇلار كەتكىلى ئالتە كۈن بولۇپ قالدى. ئۇلار چوقۇم 14- چېسلا كەچتە كۇچاغا يېتىپ بارىدى. ئاڭلىشىمىزچە، كۇچادا ھازىر ئۇرۇش بولۇۋاتقانمىش، ئارمىيە بىلەن مۇساپىرلار تەڭرىتاغدىن ئۆتۈپ، ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئەگەر ئۇلار دەل ئۇرۇش مەيدانىغا كىرىپ

قالغان بولسا، ئادەملىرىمىز بىلەن ئاپتوموبىللىرىمىز ناھايىتى زور خەتەرگە يولۇقۇشى مۇمكىن. ئەگەر جورجى تۇنجى قېتىم كۇچاغا بارغان چاغدىكىدەك، ھەممە ئىش ئوكۇشلۇق بولغان بولسا، ئۇلار ئاللىقاچان قايتىپ كەلگەن بولاتتى. بىز كۈن ۋە سائەت ساناپ، ھەرقانداق غەيرىي ساداغا دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ، يىراقتىن ئاپتوموبىلنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاشقا تىرىشاتتۇق.

سائەت 11دە ئىشىك قېقىلىپ، پىروشكوراكوۋ شاڭشياۋ كىرىپ كەلدى، بۇ قېتىم ئۇ ئۆزى يالغۇز ئىدى. بىز ئۆيگە كىردۇق، بۇنداق ھاۋادا ھويلىدا تۇرۇپ گەپ قىلىشىدىغان بولساق، ئاغزىمىزغا قۇم تولۇپ كېتىشى تۇرغان گەپ ئىدى. بىكدېۋ جياڭجۇن ئۇنى مەندىن ئۆزىنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىغا بىر كېلىپ كېتىشكە ۋاقتىمىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سوراپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ.

— ئەلۋەتتە مۇمكىن، چۈنكى ماڭا ئاپتوموبىللىرىمىزنى كۆتۈشتىن باشقا قىلىدىغان ھېچقانداق ئىش يوق، — دەپ جاۋاب بەردىممەن.

بىز پىيادە مېڭىپ، بازارنى كېسىپ ئۆتتۇق، كوچىلار قۇپقۇرۇق بولۇپ، بۇران ھەممە ئادەمنى دېگۈدەك ئۆيلىرىگە قوغلىۋەتكەنىدى. لېكىن، سودا بازىرىنىڭ ئەتراپى تاملار بىلەن قورشالغان ھەمدە بەزى جايلىرىنىڭ ئۈستى يېپىقلىق بولغانلىقتىن، بەزى ئادەملەر ئايلىنىپ يۈرۈپ مال تاللاۋاتاتتى، يەنە بەزى ئېشەكلىك سودىگەرلەر ۋە ئاتلىقلارمۇ بار ئىدى. ئاز ساندا رۇس ئەسكەرلەر بولسىمۇ، لېكىن ئاتلىق ئەسكەرلەر كۆرۈنمەيتتى، دەسلەپتە كەلگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر ئەتىرىتىنىڭ كۈچادىكى ئالدىنقى سەپكە كەتكەنلىكى چوقۇم ئىدى. بەزى دۇكانلار تېخىچە ئوچۇق ئىدى، ھەتتا تېخى يېمەكلىكلەرمۇ سېتىلىۋاتاتتى. بىرمۇنچە سودىگەرلەر ئۆز مالىرىنى ئورا ۋە گەمىلەرگە ئەپچىللىك بىلەن

يوشۇرۇپ قويۇپ، تۇنگانلارنىڭ بۇلاڭچىلىقىدىن ساقلاپ قالغانىدى.

بىز ژولگىن قوبۇل قىلغان ئۆيگە كىردۇق. ژولگىن كۇچاغا كەتكەنىدى. ھويلىدا بىرنەچچە ياش ئوفىتسېر ۋە ئەسكەر تۇراتتى. بىكدېۋ بىزنى ئۆزى چىقىپ قارشى ئالدى ھەمدە كۇچلۇك قولىنى ئۇزاتتى. ئۇ ئوتتۇرا بويلۇق، تېنى ساغلام - قاۋۇل، لېكىن سېمىزرەك، سالاپەتلىك، چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ بىز بىلەن ئەدەپلىككىنە ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، قاپقارا ساقال - بۇرۇتىنى چىرايلىق قىردۇرۇۋالغان بىر ياش ئوفىتسېرنى تونۇشتۇردى. ئۇمۇ بىز بىلەن بىللە ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شىرە ئەتراپىدا ئولتۇردى. شىرە ئۇستىگە ئىستاكان ۋە تاماكىلار قويۇپ قويۇلغانىدى. شۇنىڭ بىلەن 3- قېتىملىق سوراق باشلاندى.

بۇ قېتىم مەن ئىشلارنى بۇرۇنقىدىنمۇ تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم. بىكدېۋ جىيالگجۇن بۇرۇن ژولگىن ۋە پىروشكوراكوۋ ئوتتۇرىغا قويمىغان بىرنەچچە مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

— بۇ يەردە ئۇرۇش بولۇۋاتسا، — دەپ سوردى ئۇ، — نەنجىڭنىڭ بىر تاشيول تەكشۈرۈش ئەترىتىنى ئەۋەتىشى مۇمكىنمۇ؟

— چۈنكى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ئۇرۇمچىنىڭ ئۇرۇش ئاياغلىشىپ بولدى، ھەممە قالايمىقانچىلىق تىنچىدى، دېگەن كاپالىتىنى تاپشۇرۇپ ئالغان، ھالبۇكى ھازىرقى ۋەزىيەت بۇلتۇر كۈزدىكىدىن كۆپ دەرىجىدە پەرقلىنىدىكەن.

— ياق، بۇ يەردە باشتىن - ئاياغ ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇش ھازىر ھەل قىلغۇچ باسقۇچقا كىردى. لېكىن، سىلەر نېمىشقا بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن شېكىڭ شىسەي دۇبەنگە ئۇقتۇرۇپ قويمىدىڭلار؟

— مەن تۆمۈرىول مىنىستىرلىقى جيۇچۈەنگە ئەۋەتىپ، ئاندىن پوچتىكەشىلەر مەن تۇرۇۋاتقان خېشىنىڭ شىمالىدىكى بىزنىڭ

قونالغۇمىزغا ئاپىرىپ بەرگەن تېلېگراممىدىن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ گەنسۇ، نىڭشيا ۋە شىنجاڭ ئۆلكىلىرىنىڭ باشلىقلىرىغا ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ئۇلاردىن زۆرۈر تېپىلغانداردا بىزنى قوغداش ۋە بىزگە يارداەم بېرىشنى تەلەپ قىلغانلىقىنى ئۇققانىدىم. مېنىڭ بىلىشىمچە، گەنسۇ ۋە نىڭشيانىڭ ئۆلكە باشلىقلىرى پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بىزنىڭ ئامانلىقىمىزغا كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا جاۋاب بەرگەن. مەن مەركىزىي ھۆكۈمەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن، شۇڭا، ئۇرۇمچىدىكى ئۆلكە باشلىقىغا شەخسىي تېلېگراما بېرىشكە ھوقۇقلۇق ئەمەسمەن ۋە ماڭا بۇنداق پۇرسەتمۇ چىقمىدى.

كېيىن ئۇ ۋولگىن بىلەن پىروشكوراكوۋ ئوتتۇرىغا قويغان ھېلىقى ئىنتايىن مۇھىم مەسىلىنى، يەنى مېنىڭ نېمە ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆلكە باشلىقىنى زىيارەت قىلماي، ئەكسىچە ئۇنىڭ دۈشمىنى تەرەپتە تۇرغانلىقىمنى يەنە قايتىلاپ سوردى. بۇنىڭغا بەرگەن جاۋابىم بۇرۇنقىغا ئوخشاش بولدى. لېكىن، بۇ قېتىم مەن شۇنى قوشۇپ قويدۇمكى، بىز قومۇلغا كەلگەندە قومۇل ۋە قومۇلدىن تارتىپ تۇرپان، قاراشەھەر، كورلا ۋە كۇچالارغىچە بولغان جايلار ئۇرۇمچىنىڭ ئەمەس، بەلكى ما جۇڭيىڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئىكەن. بىز بىتەرەپ بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئەينى ۋاقىتتىكى ئەمەلىي ئەھۋالغا ماسلاشمىساق بولمايتتى. ئەگەر بىز ئۇرۇمچىگە قارايمىز دەپ بايانات ئېلان قىلىدىغان بولساق، جەزمەن بۇرۇنلا ھەممىمىز قولغا ئېلىنغان بولاتتۇق. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، بىز قومۇلغا كەلگەندە ئۇرۇشتا قايسى تەرەپنىڭ يېڭىپ چىقىشى ئايرىلمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار ئۇرۇمچى ھامان ما جۇڭيىڭنىڭ قولىغا ئۆتىدۇ، دەپ مەيدىسىگە ئۇرغانىدى. شۇڭا بىز ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇق ھەمدە بارلىق مەسىلىلەرنى پەم - پاراسەت ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن بىر تەرەپ

قىلىپ كەلدۇق. لېكىن، ھازىر ئۇرۇشتا كىمنىڭ غەلىبە قىلىدىغانلىقى ئايرىلىدى، مېنىڭچە، ئۇرۇمچىگە ماڭىدىغان يولمۇ ئېچىلىدى، مەيلى ئاپتوموبىللىرىمىز بولسۇن - بولمىسۇن، بىز ئۇرۇمچىگە بېرىپ، شېڭ شىسەي جيالجۇننى زىيارەت قىلىمىز.

— مەن شېڭ دۇبەنىدىن سىلەرنى قوبۇل قىلىدىغان - قىلمايدىغانلىقىنى سوراپ باقاي.

بۇ چاغدا مېنىڭ كاللامغا توساتتىنلا ئۇرۇمچىگە بېرىشنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە كېچىكتۈرگۈنىمىز ياخشى، دېگەن ئوي كەلدى. چۈنكى، بىز ئاپتوموبىللىرىمىزنى شېڭ دۇبەننىڭ دۇشمىنىگە ئارىيەت بېرىپ قويۇپ، ئۇنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويدۇق. بۇ نۇقتا تۇنۇگۈن ئايدىڭلاشتى. چۈنكى، بىكدېۋ شېڭ دۇبەننىڭ قوماندانلىقى بويىچە ئىش قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپلەر شېڭ دۇبەننىڭ پىكىرلىرىنىڭ ئەكىس ساداسى، خالاس. ئۇرۇمچىگە بارساق، قانداق مۇئامىلىگە ئۇچرايدىغانلىقىمىزنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئېھتىمال، ئۇلار بىزنى جاسۇس ۋە دۇشمەن دەپ قاراپ، بارلىق پائالىيەت ئەركىنلىكىمىزدىن مەھرۇم قىلىشى، قەرەلسىز توختىتىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن.

شۇڭا، مەن گەپنى باشقا تەرەپكە بۇرۇۋەتتىم. بىكدېۋ جيالجۇن ناھايىتى قىزىقىپ، دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى. مەن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر پارچە ئاددىيراق خەرىتىسى بىلەن لوپنور رايونىنىڭ چوڭ خەرىتىسىنى ئېلىپ كەلگەنىدىم. بىزنىڭ ئۇچ يېرىم سائەتلىك سۆھبىتىمىزنىڭ كۆپ قىسمى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قاتناش مەسلىسى ۋە ئېرىق - ئۆستەڭلىرىگە دائىر چوڭ مەسىلىلەرگە مەركەزلەشتى. مەن قەدىمكى يىپەك يولىنىڭ كەلگۈسى ئۇلۇغۋار مەنزىرىسىنى تەسىرلىك، قىزغىن سۆزلەر بىلەن سۆزلەپ بەردىم:

ــ بۇنىڭدىن 2000 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت بۇرۇن غايەت زور سودا كارۋانلىرى مۇشۇ يول بىلەن ئاسىيانى توغرا كېسىپ، تۆگىلەر ئارقىلىق سان - ساناقسىز، توپ - توپ يىپەكلەرنى جۇڭگودىن ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا توشۇغان. ئاندىن ئۇنى ئۇرۇش كېمىلىرىگە قاچىلاپ رىمغىچە ئېلىپ بارغان، شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتۈپ، بىزنىڭ دەۋرىمىزگە كەلگەندە، ئەگەر بىرەر ھۆكۈمەت دۇنيا بويىچە بۇ ئەڭ ئۇزۇن يولنى ــ ھازىر تۆگە بىلەن ئەمەس، ئاپتوموبىل، پويىز بىلەن ماڭىدىغان يولنى ئەسلىگە كەلتۈرەلسە، بۇ ھۆكۈمەت ئېرىشكەن شانلىق مۇۋەپپەقىيەت تارىخ سەھىپىسىدىن مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. ئەگەر بىز بۇ ئۇلۇغۋار - شانلىق يولنى ئېچىش جەھەتتە ئازراق تۆھپە قوشالىساق، تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىگە تۇرتكە بولغان بىر ۋەزىپىنى ئورۇنلىغان بولىمىز..... ــ ئاخىرىدا سۆزۈمنى مۇنداق ئاخىرلاشتۇردۇم، ــ ۋولگىن جياڭجۇن، پىروشكوراكوۋ شاڭشياۋ ۋە سىز جياڭجۇننىڭ ماڭا قويغان سوئاللىرىدىن بىلدىمكى، سىلەر مەندىن ھازىر ما جۇڭيىڭ بىلەن مەلۇم مۇناسىۋىتى بار، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئۇرۇش بىلەن مەلۇم پايدا - زىيان مۇناسىۋىتى بار دەپ گۇمانلىنىۋېتىپسىلەر، مەن سىزگە ھۆددە قىلىپ ئېيتالايمەنكى، بىزنىڭ نىشانىمىز شىنجاڭنىڭ ۋاقىتلىق ھوقۇقىنى تالىشىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ پاجىئەلىك ئۇرۇشتىن زور دەرىجىدە ھالقىپ كېتىدۇ. بىزنىڭ قارىشىمىزچە، شېڭ دۇبەن بىلەن ما جۇڭيىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان بۇ ئۇرۇش پەقەت تارىخ سائىتىدىن «چىك - چاك» قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن بىر دەقىقىدىنلا ئىبارەت، خالاس. بىز دەل مەقسەتسىزلا مۇشۇنداق ئۇرۇش قاينىمىغا كىرىپ قالغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئۆزىمىزنىڭ ئامانلىقىمىزنى كۆزدە تۇتۇپ، بۇ ئۇرۇشنىڭ تەرەققىياتىغا يېقىندىن دىققەت قىلماي تۇرالمىدۇق. لېكىن، بىز ۋەيرانە بولۇپ كەتكەن

شەھەر - بازارلارنى، كۆيۈۋاتقان كەنت - مەھەللىلەرنى، قاقاسلىققا ئايلىنىپ كېتىۋاتقان ئېكىنزارلىقلارنى ۋە بىر مىللەتنىڭ ئاچلىق - كېسەللىك تۈپەيلىدىن ئۆلۈپ تۈگەپ كېتىش خەۋپىنى كۆرۈپ، بۇنداق ئۇرۇشتىن چەكسىز زېرىكىش ھېس قىلدۇق. بۇ قېتىمقى لەنتى ئۇرۇش پۈتۈن بىر مىللەتنى تىلەمچىگە ئايلاندۇرۇۋەتتى، ئۇلارنىڭ بىرنەچچە ئەسىر ياكى بىرنەچچە ئەۋلاد تىرىشىش ئارقىلىق بەرپا قىلغان نەرسىلىرىنى ۋەيران قىلدى، چۆل-باياۋانلىقنى قىرغىقنى يەنە بىرنەچچە يۈز كىلومېتىر غەربكە سۈرۈۋەتتى. جياڭجۈن، مەن سىزگە ھۆددە قىلالايمەنكى، مەيلى مەن ئۆزۈم بولاي ياكى مېنىڭ خىزمەتداشلىرىم بولسۇن، ھېچكىم بۇ ئاپەت خاراكتېرلىك ئۇرۇشقا چېتىلىپ قېلىشنى خالىمايدۇ. بىز تىنچلىقنى كۆزلەيمىز، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز بۇ يەردىكى خەلققە ياردەم قىلىپ، ئۇلارنىڭ سودا ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، بۇ بوستانلىقنىڭ ئارىسىدىكى قاتناش لىنىيەسىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت. تۆمۈرىيول مىنىستىرى گۇ مېڭيۇ دوكتور نەنجىڭدە ماڭا نۇرغۇن يولىورۇق بەرگەن، تەكشۈرۈش ئەتىرىتىنىڭ مۇتلەق مەجبۇرىيىتىنىڭ سىياسىيغا ھەرگىز ئارىلاشماسلىق، بىتەرەپلىكنى چىڭ ساقلاش ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسەتكەنىدى. ئەگەر بىزنى بۇ يەرگە بىز ئاللىقاچان ئاياغلاشتى دەپ قارىغان، ئاقۇتتى بىزنىڭ ۋەزىپىمىزگە قىلچىلىكمۇ تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغان بۇ ئۇرۇشقا ئارىلاشقىلى كەلگەن دەپ قارىسا، مەن بۇنى ھەقىقەتەنمۇ چۈشىنەلمەيمەن.

جياڭجۈن سۆزۈمنى دىققەت بىلەن ئاڭلىدى. كېيىن ئۇ مۇنداق دېدى:

— سىلەر جەنۇبىي شىنجاڭغا كەلگەن ئىكەنسىلەر، ئۇنداقتا، ئالدى بىلەن تارىم دەرياسىنىڭ يېڭى ئېقىنى ۋە لوپنورغا بېرىپ، ئاندىن ئۇ يەردىن يەنە قەشقەرگە، ئەڭ ئاخىرىدا ئۈرۈمچىگە

بارساكلار قانداق؟

ــ بۇنداق بولسا، بىز ئۇچۇن تولىمۇ ياخشى بولغان بولىدۇ. جياكجۇن، ئەگەر سىز مۇشۇ پىلانىنى تەستىقلىتىپ بېرەلىسىڭىز، سىزگە ئىنتايىن رەھمەت ئېيتقان بولاتتۇق. بىزنىڭ لوپنورغا، تارىم دەريالىرىنىڭ تۆۋەن ئېقىنلىرىغا، يېپەك يولىغا بولغان قىزىقىشىمىز ئۇرۇشقا بولغان قىزىقىشىمىزدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ چۈشىدۇ. كورلىدىكى قوشۇنلار چېقىپ كەتكەندىن كېيىن، بىز لوپنورغا قېچىپ بېرىۋالماقچى بولغاندا، ھۇجۇمغا ئۇچرىغانلىقىمىز، ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ بىزنى يالاپ قايتۇرۇپ كەلگەنلىكى بۇنىڭ ئەڭ ياخشى دەللىلى، شۇنىڭدىن باشلاپ بىز بۇ يەردە ئەسىر بولۇپ تۇردۇق، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئاپتوموبىللىرىمىزدىن ئايرىلىپ، قىمىرلىيالمايدىغان بولۇپ قالدۇق.

ــ مەن شېكىڭ دۇبەندىن سىلەرنىڭ لوپنورغا بېرىشىڭلارغا قارىتا باشقىچە پىكرى بار - يوقلۇقىنى سوراپ باقاي، جاۋاب كەلگەن ھامان سىلەرگە ئۇقتۇرۇش قىلىمىز. ئۇ سىلەرنى ھازىرلا ئۇرۇمچىگە بېرىشقا دەۋەت قىلماسلىقى مۇمكىن. چۈنكى، ھازىر يوللار خەتەرلىك. بىزنىڭ چارلاش ئەترىتىمىز تۈنۈگۈن قاراشەھەر بىلەن كورلا ئارىلىقىدا سەككىز ئادەم كاللىسىنى ئۇچرىتىپتۇ، ئۇنىڭ ھەممىسى يولۇچىلار ــ تۇرپان ۋە قومۇلۇق شوپۇرلارنىڭ كاللىسى بولۇشى مۇمكىن.

ــ سىلەر تۇرپانىدىكى ھېلىقى ئۇچ نەپەر ياش رۇس شوپۇرنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟

ــ بىز تەرەپ - تەرەپتىن ئىزدەپ كۆردۇق، لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچقانداق خەۋىرىنى ئالالمىدۇق، بىز بەكمۇ تەقەززا بولۇپ كېتىۋاتىمىز.

ــ بىزنىڭ كورلىدىكى ئەركىنلىكىمىز قايسى دەرىجىدە بولىدۇ؟

— سلەر دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقماڭلار، بازار ئىچىدە يەنە تۇنگان لۇكچەكلەر بار، مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلەر توپ - توپ بولۇپ، يەنىلا ئۇياق - بۇياقتا بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتىدۇ. تۇنۇگۈن ئاخشام بىزنىڭ بىر قاراۋۇلىمىز تەخمىنەن 50 باندىتنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپتۇ، بىزنىڭ يارەمگە ئەۋەتكەن ئادەملىرىمىز نەق مەيدانغا يېتىپ بارغۇچە ھېلىقى لۇكچەكلەر قېچىپ بوپتۇ. كىشىلەرنىڭ دېققىتىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن، ئەگەر ياخشىسى سىلەر دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقمىساڭلار.

— جىياڭجۇن، سىزنىڭچە، شېڭ دۇبەن بىزگە قانداق مۇئامىلە قىلار؟

— ئىنتايىن قىزغىن، سەممىي مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۇ تەربىيە كۆرگەن ئادەم، ياپونىيەدە ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئالغان. ئۇ ما جۇڭيىڭغا تامامەن ئوخشايدۇ، دەرۋەقە، ما جۇڭيىڭ باتۇر، روھى ئۇرغۇپ تۇرغان ئادەم بولسىمۇ، لېكىن رەھىمسىز، ۋەھشىي.

مەن جياڭجۇنگە دوختۇرىمىز خېمىلىڭ ھويلىمىزدا بىر دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسى ئېچىپ، ما جۇڭيىڭنىڭ ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرى ۋە نۇرغۇن كىشىلا ئاھالىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالىغانلىقىنى؛ ئەمدىلىكتە رۇس قاراۋۇللىرى بۇ يەردە كېسەل كۆرسىتىشكە كەلگەن كىشىلەرنى ھەيدەۋەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ بۇ ساۋابلىق ئىشىنىڭ توختاپ قالغانلىقى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بەك ئەپسۇسلىنىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردىم.

— قاراۋۇللار بۇيرۇق بويىچە ئىش قىلغان، — دەپ جاۋاب بەردى بىكىدېۋ، — ھازىرقى ئەھۋالدا، تەكشۈرۈش ئەتىرىتىنىڭ ئەزالىرى بۇ يەردىكى ئاھالە بىلەن ھېچقانداق ئالاقە قىلماسلىقى لازىم.

— ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، مەن كورلا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئاھالىلەرنىڭ رەسىمىنى سىزسام بولامدۇ؟

ــ بولمايدۇ، ئەڭ ياخشىسى بىرئاز تەخىر قىلىڭ.

بىكدېۋ جىياڭجۇن بىز ئۇچۇن تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ بېرىشكە ماقۇل بولدى ھەمدە ماڭا تېلېگراممۇ كۆپىيەسى تۇزۇپ چىقىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى، شۇنىڭدەك خەتچى ئارقىلىق تېلېگراممۇ كۆپىيەسىنى بەش كۇن ئىچىدە ئۇرۇمچىگە يەتكۈزمەكچى بولدى. ئۇ يەردە تېلېگراممۇ بېرىش ئىشلىرى تامامەن نورمال يولغا قويۇلۇۋېتىپتۇ.

ئۇ يەنە ئىككى - ئۈچ كۇندىن كېيىن كۇچاغا ماڭماقچىكەن. ئۇ مەندىن كورلىدا تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە كىچىك ئاپتوموبىلنى ۋاقتىلىق ئارىيەت بېرىپ تۇرۇشقا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا بىزنىڭ كىچىك ئاپتوموبىلىمىزدا ئولتۇرۇپ، كۇچاغا بېرىش تەكلىپىنى بەردىم. چۈنكى، مەن ئۇنىڭ يولدا پۇرسەت تېپىپ بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىزنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئېلىپ بېقىشىنى، ئەگەر ئۇلار قىينىچىلىققا يولۇققان بولسا، ئۇلارغا ياردەم قولىنى سۇنۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلاتتىم.

جياڭجۇن ئاخىرىدا:

ــ دوكتور، ئۆتكەن قېتىم كۆرۈشكەن ۋاقتىمىزدىكى ئەھۋاللار ئېسىڭىزدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

مەن نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي تۇرسام، ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

ــ 1928 - يىلى كۈزدە سىز دەل ئۇرۇمچىدىن لوپنورغا بارماقچى بولۇپ تۇرغان چېغىڭىزدا، مەن سىز تۇرغان ئورۇنغا ئىزدەپ بارغان ھەمدە مەنمۇ سىز بىلەن بىللە بارسام بولامدۇ، دەپ سورىغانىدىم.

ــ ئۇنداقتا مەن نېمە دېگەنىدىم؟

ــ سىز ئىش تېخى تولۇق ھەل بولۇپ كەتمىدى، جىن شۇرېن سىزنىڭ بېرىشىڭىزنى تەستىقلىمايۋاتىدۇ، دېگەنىدىڭىز.

لېكىن، لوپنورنىڭ ئاچقۇچى ھازىر جىن شۇرۇننىڭ قولىدا ئەمەس.

بىكدېۋ مېنىڭ ئىلگىرى جەنۇبىي شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىمنى بەك ئېنىق بىلىدىكەن. ئۇنىڭ بىزنىڭ پىلانىمىزنى قوللايدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولاتتى. بىزنىڭ تەلىيىمىز ھەقىقەتەنمۇ ئوڭدىن كەلگەنىدى. بىز دەل ئۇنىڭغا تازا ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان چاغدا، ھېچكىمنىڭ قولىغا چۈشمەي، شۇنىڭ قولىغا چۈشۈپتىمىز. ئىلگىرى ئۇنىڭ نىكولاي پادىشاھنىڭ قوشۇنىدىكى مەنسىپى خېلى ئۈستۈنكەن، ئىنقىلابتىن كېيىن ئۇ ئۇرۇمچىگە كۆچۈپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇمچىدە رۇس تىلى ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ياشاۋاتقىنىغا 13 يىل بوپتۇ، بۇ قېتىمقى ئۇرۇش پارتلىغاندىن كېيىن، ئۇ شىمالىي ئارمىيەنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىنىپتۇ[1]. ئۇ پىروشكوراكوۋ بىزگە يەتكۈزگەن گەپلەرنىڭ ـ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئەۋەتىپ، ما جۈگيېنىڭ قېچىشىغا ياردەملەشكىنىمىزگە بولغان نارازىلىقىنى ئېغىزغا ئېلىپمۇ قويمىدى. ئۇ باشتىن ـ ئاياغ خۇشال، دوستانە، مۇلايىم، يېقىملىق پوزىتسىيەدە بولدى.

مەن بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىزنىڭ تەقدىرىدىن بەك ئەنسىرەيتتىم. مەن بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، ئۇ:

ـ ئۇلارنىڭ ئەھۋالى، ئەلۋەتتە، ئىنتايىن خەتەرلىك، سىلەرنىڭ غېمىڭلارنى يېنىكلىتەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، مەن تولىمۇ ئەپسۇسلىنىمەن. لېكىن، بىز بارلىق كۈچىمىز بىلەن ئۇلارنى قۇتۇلدۇرىمىز، ئۇلار توغرىسىدا بىرەر ئەھۋال ئاڭلىغان ھامان، مەن دەرھال سىلەرگە ئۇقتۇرىمەن، ـ دېدى.

---

[1] سۆزىت چېگرا مۇداپىئە قوشۇنلىرى چېگرادىن كىرگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي كىشىلەرنىڭ كۆزىنى بويىاش ئۈچۈن، ئۇلارغا جۇڭگو قىسىملىرىنىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ ئۆزلەشكەن قوشۇنى قىلىپ نىقابلاندۇرغان ھەمدە ئۆزلەشكەن قوشۇنلارنىڭ باشلىقى بىكدېۋنى ئاتاقتىكى باش قوماندانلىققا تەيىنلىگەن.

ۋاسلىيۇ شاكۇبي مېنى ئۆيىمىزگىچە ئۇزىتىپ باردى. ئۇ قايتىش ۋاقتىدا، جياڭجۇننىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، بىزنىڭ سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتىمىزنى ئېلىپ كەتتى. بۇ ئاپپاراتنى بىز كۇمۇش پۇللارنى يوشۇرغان چاغدا، ئۇنىڭ بىلەن قوشۇپ، ئىشەنچلىك جايغا كۆمۈپ قويغانىدۇق. پۈتۈشكىنىمىز بويىچە ئۇلار ئاپپاراتنى ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا بىزگە قايتۇرۇپ بەرمەكچى بولدى.

تۇن پەردىسى يەنە يېيىلدى. بوران گۈركىرەپ، چاڭ - توزانلار هويلىدا پىرقىراپ يۈرمەكتە. دەرەخ شاخلىرى بىر - بىرىگە سوقۇلماقتا. بىز تار ئۆيىمىزدە ئولتۇرۇپ، سەۋزە، قىيما ۋە ياڭيۇ سېلىپ ئېتىلگەن شورپىنى ئىچۋاتقىنىمىزدا، تۇيۇقسىزلا هويلىدىن ئاپتوموبىل سىگنالى ئاڭلاندى. بىز هەممىمىز چۆچۈپ ئورنىمىزدىن تۇرۇپ كەتتۇق. چوقۇم جورجىلار كەلدى! لېكىن، هويلا قۇپقۇرۇق ئىدى. سىر تېزدىن يېشىلدى. ئىككى قاراۋۇل كىچىك ئاپتوموبىلنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭ لاباسىغا قولى تېگىپ كەتكەنىكەن.

بوران چىققان چاغدا، تېمپېراتۇرا هامان ئۇستۇن بولىدىكەن، شۇڭا بۇگۈن كېچىدىكى تېمپېراتۇرا 2.1℃ بولدى.

ئەتىسى، 19 - مارت ئەتىگەن سائەت 11 دە بىكدېۋ جياڭجۇن ۋە ئۇنىڭ يارداملىرى بىزنىڭكىگە جاۋابەن زىيارەتكە كەلدى. بىز ئۇلارغا قەھۋە ۋە تاماكا تۇتتۇق. بىكدېۋ جياڭجۇن بىزگە ئۆزى كورلىغا كەلگەن چاغدا، كورلىدا 1600 نەپەر تۇنگان ئەسكەر بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ 500 نەپىرىنىڭ ئەسىرگە ئېلىنغانىدىن كېيىن قورالسىزلاندۇرۇلۇپ ئۆز يۇرتى — تۇرپان، ماناس ۋە چۆچەكلەرگە قايتۇرۇلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ بىزگە سىرتقا چىقماسلىقنى يەنە بىر قېتىم تاپىلىدى هەمدە نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغانلىقىنى، يېقىنقى ئىككى - ئۈچ كېچە ئىچىدە بىرنەچچە ئۇيغۇرنىڭ ئولتۇرۇلگەنلىكىنى دەپ بەردى.

بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىزنىڭ تەقدىرى ئۇستىدە جىيىڭجۇن تۇنۇگۈنكىدىن ئۈمىدۋار قاراشتا بولدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ما جۇڭيىڭ ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلالمايدىكەن، ئەگەر ئۇ ياۋروپالىقلارغا قول سىلىشقا پېتىنىدىغان بولسا، بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ساق قالغان تەقدىردىمۇ، مەيلى بالدۇر ياكى كېيىن بولسۇن، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاخىرقى ھېسابتا ناھايىتى كۆپ بەدەللەرنى تۆلەيدىكەن. مەن بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان بىر قاراشنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. مېنىڭ قارىشىمچە بولغاندا، ئۇلارغا ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزى زىيانكەشلىك قىلمىغان تەقدىردىمۇ، بىكدېۋ جياڭجۇننىڭ قول ئاستىدىكىلەر ۋە ئەسكەرلىرىنىڭ خەۋپ يەتكۈزۈشىدىن ساق قالىدۇ دېيىش تەس. لېكىن، بىكدېۋ جياڭجۇننىڭ قارىشىچە بولغاندا، ما جۇڭيىڭ سەھىندىن يوقالغان ھامان، ئۇنىڭ قالدۇق كوماندىر - ئەسكەرلىرى ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئۆزلىرىنىڭ يۇرت - ماكانلىرىغا قايتىشى، ما جۇڭيىڭ بولسا گىرىم قىلىپ باشقىچە ياسىنىپ، ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىدىن 10—20 ئادەمنى باشلاپ، خوتەنگە قېچىشى، ئۇ يەردىكى بازاردا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، پۇرسەت كەلگەندە چەرچەن، چاقىلىق ئارقىلىق دۇنخۇاڭ ۋە ئەنشىگە قايتىشى مۇمكىن. لېكىن، ئۇ گەنسۇغا بارغان بىلەن، ئۇ يەردە كىشىلەرنىڭ ئۇنى قارشى ئېلىش - ئالماسلىقى يەنىلا بىر مەسىلە، ئۇنىڭ يەنە بىر يول بىلەن قېچىش ئېھتىماللىمۇ بار، بۇ خىل ئېھتىماللىق يوق دېيەرلىك، ئۇ بولسىمۇ قېيىق ياكى سالغا ئولتۇرۇپ، تارىم دەرياسىنى بويلاپ لوپنورغا، ئاندىن قۇمۇلۇقنى كېسىپ ئۆتۈپ، شەرق تەرەپكە كېتىشتىن ئىبارەت.

پەرەز قىلىنىشچە، ھازىر ما جۇڭيىڭنىڭ ئارانلا 1000 دەك ئەسكىرى قاپتۇ. قالغانلىرى قېچىپ، باندىت بولۇپ كېتىپتۇ ياكى ئۆيلىرىگە قايتىشىپتۇ، كۇچانىڭ بىر ھەپتە ئىچىدىلا ھۇجۇم بىلەن

ئېلىنىشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىكەن.

چۈشتىن كېيىن پىروشكوراكوۋ شاڭشياۋ ئىككى نەپەر تېخنىك ئەسكەرنى باشلاپ كېلىپ، ھېلىقى كىچىك ئاپتوموبىلنى كۆرۈپ باقتى ۋە ئۇنىڭ كىچىك چاتاقلىرىنى ئوڭشىدى، كېيىن ئۇ ئۇرۇمچىنىڭ قەغەز پۇلىغا 100 كويلۇق كۈمۈش تەڭگە ئالماشتۇردى- دە، كىچىك ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ، چاڭ - توزانلار ئىچىدە غايىب بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ تۇرمە ھويلىمىز تېخىمۇ چۆلدەرەپ كەتتى.

ئۇزاق ئۆتمەيلا بىز شۇنى سەزدۇقكى، بۇ ئاق رۇسلار بىلەن ئالاقە قىلىپ، بىز ساپلا زىيان تارتىپتىمىز. ئۇلار بىزنىڭ سىمسىز تېلېگىراف ئاپپاراتىمىزنى بۇزۇپ قويۇپتۇ؛ كىچىك ئاپتوموبىلنى بىزنىڭ قولىمىزغا قايتۇرۇپ بەرگەندە، ئاللىقاچان جۇلۇقى چىقىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا قەغەز پۇلنىڭ كۇرسى كۇندىن - كۈنگە تۆۋەنلەۋاتقان چاغدا، بىز ئۇلارغا كۈمۈش تەڭگە ئالماشتۇرۇپ بېرىپ، بىر ھاماقەتلىك قىپتۇق. لېكىن، بىز بۇ ئىشلارنى بىلىپ يەتكەن چاغدا، ۋاقىت ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەنىدى. 19- مارت 25 سەرلىك قەغەز پۇلغا بىر كۈمۈش تەڭگە ئالماشتۇرغىلى بولاتتى. كېيىن ئوخشاش مىقداردىكى كۈمۈش تەڭگىگە 400 سەرلىك پۇل ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان بوپتۇ. شېك شىسەي كىمكى ما جۇڭيېڭنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كەلسە، شۇنىڭغا 2 مىليون سەر پۇل تارتۇق قىلىنىدۇ، دەپ ئېلان چىقارغان چاغدا، بۇ تارتۇقنىڭ قىممىتى پەقەت 80 مىڭ تەڭگىدىنلا ئىبارەت ئىكەن. كېيىن بۇ پۇل 5000 كۈمۈش تەڭگىگە تۇغرا كەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. لېكىن، ئالماشتۇرۇش نىسبىتى تۆۋەنلىگەنسېرى، تارتۇقنىڭ مىقدارىمۇ ئۆستۈرۈلگەن بولۇشى مۇمكىن.

بىز تاغارچى ئەتراپىدىكى رايونلاردا كۆيۈۋاتقان ئۆيلەرنى ھەمدە بىر تال تېلېگىراف سىمىنىڭ يولنى كېسىپ ئۆتكەنلىكىنى

كۆرگەنىدۇق. ھازىر ئاڭلىشىمچە، بىز ھېلىقى يېزىدىن ئۆتكەن كۇننىڭ ئەتىسى توپ - توپ موڭغۇل باندىتلار قاراشەھەرگىچە بولغان يولنىڭ ھەممە يېرىنى ئىگىلىۋاپتۇ. بىزنىڭ شۇ جايلاردىن ئامان - ئېسەن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىمىز، بولۇپمۇ قاراشەھەردىن تىرىك چىقالىغانلىقىمىز ھەقىقەتەنمۇ كەم - كوتسىز مۆجىزە ئىكەن.

مەجبۇرلاش خاراكتېرىنى ئالغان بىكارچىلىق ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ سەۋرچانلىقىمىزغا نىسبەتەن بىر سىناق بولدى. مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەر بىزنىڭ ئىچ پۇشۇقىمىزنى چىقىرىش، ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېلىشىمىزگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن بولسىمۇ، بىزگە ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بەرمىدى. ئۇلار بىز بىلەن ھەرگىز گەپلەشمەيتتى، بىز گەپ سورىساق، يا «ھەئە»، يا «ياق» دەپلا جاۋاب بېرەتتى، ھەتتا بەزىدە جاۋابمۇ بەرمەي قويىاتتى. مەن مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەرنىڭ بىز بىلەن گەپلىشىشىنىڭ مەنئى قىلىنغانلىقىنى تېزلا بىلىۋالدىم. يا ئاپتوموبىلىمىز بولمىسا، يا شوپۇرىمىز بولمىسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە پېشايۋان ئاستىدا بىرمۇنچە نەرسىلىرىمىز دۆۋىلەكلىك تۇرسا، بىزنى قېچىپ كېتىدۇ دەپ قاراش ھەقىقەتەن تولىمۇ بىمەنىلىك - دە. ھەممە يەرنى باندىتلار ۋە لۇكچەكلەر قاپلاپ كەتكەن رايوندا، بىزنىڭ نېمىشقا قاچىدىغانلىقىمىز، نەگە قاچىدىغانلىقىمىزنى دەپ بېرەلەيدىغان ئادەم چىقسا تولىمۇ قىزىقارلىق ئىش بولغان بولاتتى - دە! بىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۆزىمىزنىڭ ھويلىسىدىن چىقماي، شىمالىي ئارمىيەنىڭ يەتتە ئەسكىرىنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا تۇرۇش ھەممىدىن بەختەر ئىش ئىدى.

لېكىن، بۇ تۆت تام ئىچىدە كۇنىمىز تولىمۇ ئاستا ۋە مەززىسىز ئۆتۈۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە، خاتىرجەم بولالمىغانلىقىمىزدىن نورمال خىزمەتكە كىرىشىپ كېتەلمەيتتۇق، بىز پەقەت بىر ئامال قىلىپ،

ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈشنىڭ كويىغا كىردۇق. قولى ئەپچىل دوختۇرىمىز بىزگە شاھمات تاختىسى ۋە قەغەزدىن ئۇرۇق ياساپ بەردى. يۇ يىنجاۋ بىلەن ئىككىمىز بۇنى بىر باشلىساق، بىرنەچچە سائەتكىچە داۋاملاشتۇرۇپ باش كۆتۈرمەي ئويناپتتۇق، باشقىلار ئۆزلىرى ياسىۋالغان قارتىنى ئويناپتتى.

بىزنىڭ ئىچ پۇشۇقىمىزنى چىقىرىشتىكى بىردىنبىر يولىمىز مەنبەسى ئانچە ئىشەنچلىك بولمىغان خەۋەرلەرنى ئاڭلاش ئىدى. كەچتە ئىككى ئۇيغۇر كىشى بىزنى يوقلاپ كەلدى، ئۇلار بايىلا بۇگۈردىن كەلگەنىكەن، قاراۋۇللار ئۇلارنى كىرگىلى قويمىغاندا، ئۇلار بىزگە خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ، چىڭ تۇرۇۋالدى. ئاخىر، قاراۋۇللار ئۇلارنىڭ كىرىشىگە يول قويدى. ئۇلار بىزگە خەۋەر يەتكۈزۈۋاتقاندا، ھازىرقى تەرتىپنى بۇزۇش مەقسىتىدە سۆيىقەست قىلىدىغان بىرەر ئىشنىڭ بار - يوقلۇقىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن، ئىككى قاراۋۇل تۆپىدە تۇردى، بۇ ئىككى ئۇيغۇرمۇ باشقا ئاھالىلەرگە ئوخشاشلا، ما جۇڭيىڭنىڭ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلگەچكە، بىزنى ئۆزلىرىنىڭ بۇنىڭدىن تۆت كۈن بۇرۇن بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىسا چوقۇم خۇش بولىدۇ دەپ ئويلاپتۇ. بىزنىڭ تۆت ئاپتوموبىلىمىز بۇگۈر بىلەن يېقىن ئەتراپتىكى بىر يېزا ئارىلىقىدا ھەربىي لازىمەتلىكلەرنى توشۇۋاتقانمىش، بۇ خەۋەر بىزگە ئومىد بېغىشلىدى. بىز خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلەرگە ئازراق سوۋغا - سالام بەردۇق.

بۇ چاغدا لى پىروفېسسور بىلەن ئۇنىڭ ئۇچ ئوقۇغۇچىسى يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىزگە ئېيتىپ بېرىشىچە، بىز قاراشەھەردىن چىقىپ كەتكەن كۈنى، ما جۇڭيىڭ لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنى ھەمدە بىزنى قولغا ئېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. لېكىن، بۇچاغدا بىز كورلا تەرەپكە مېڭىپ

كەتكەنلىكىمىز ئۇچۇن، پەقەت لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىلا قولغا ئاپتۇ ھەمدە ئەسكەر چىقىرىپ، ئۇلارنى ھەيدەپ مېڭىپتۇ.

ئۇلار چەرچىدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلارنى ھەيدەپ ماڭغان ئەسكەرلەر ئات مىنگەن، ئۇلار ئېشەك مىنگەن بولغاچقا، ئەسكەرلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىلىقى بارغانسېرى يىراقلىشىپ بېرىپتۇ. لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى كېينىكى قونالغۇغا يېتىپ بارغاندا ئۆلتۈرۈلۈشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يولنىڭ جەنۇبىدىكى بىر پارچە چۆپلۈككە قېچىپ كىرىۋېلىش قارارىغا كەپتۇ - دە، ئېشەكلىرىنى، يۈك - تاق ۋە 200 كوي پۇلنى قۇربان قىلىپ، يۇلغۇنلۇق ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. ئۇلار بۇ جايدا قاراڭغۇ چۈشكۈچە يوشۇرۇنۇپ ياتقاندىن كېيىن، بىر ئەگرى - بۈگرى چىغىريول بىلەن ئارقىغا قايتىپ، 17- مارت كەچتە كورلىغا يېتىپ كەپتۇ.

ما جۇڭگىنىڭ پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتىدىكىلەرنى قولغا ئېلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى لى پىروفېسسور ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ 11- مارت بىز قېچىپ كېتىۋاتقان چېغىمىزدا، ئۇلارنىڭ ئوق چىقىرىپ، بىزنىڭ ئالدىمىزنى توسۇشىدىكى مەقسىتىنى بىلىدىكەن. ئۇلار ئەينى ۋاقىتتا، ھەرقانداق بەدەل بېرىشتىن قورقماي، بىزنىڭ ئۆلۈكىمىزنى بولسىمۇ تۇتۇشقا بەل باغلىغانىكەن. ئۇلار بىزنى تۇتۇۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن بىزدىن خاتىرجەم بولۇپتۇ. بىزنىڭ ھاياتىمىز بىرنەچچە قېتىم ئەنە شۇنداق قىل ئۇستىدىلا قاپتۇ، بىز بۇنى پەقەت بىلمەي يۇرۇپتىمىز. بىزنىڭ بىرىنچى قېتىملىق ئەسىرلىك ھاياتىمىز ئاخىرلىشىپ، ئىككىنچى قېتىملىق ئەسىرلىك ھاياتىمىز باشلانغۇچە، يەنى تۇنگانلارنىڭ قولىدىن رۇسلارنىڭ قولغا ئۆتكۈچە بولغان ئارىلىقتىمۇ بىزنىڭ ھاياتىمىز خەۋپ ئىچىدە تۇرغانىكەن. تۇنگانلار ئەگەر رۇسلار بىزنىڭ ئاغزىمىزدىن مەغلۇپ

قوشۇننىڭ ئەسكىرىي كۈچى ۋە ئۇنىڭ قوراللىرى توغرىسىدىكى مۇھىم ئاخباراتنى بىلىۋېلىشى مۇمكىن، دېگەننى خىيالىغا كەلتۈرۈپ قالسا، ئۇلار بىزنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ مېڭىشى ياكى بىزنى شۇ يەردىلا جايلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. بەختىمىزگە ياريشا، ھەرنېمە بولسا بىزدە ما جۇڭگىنگغا ناھايىتى زۆرۈر بولغان تۆت ئاپتوموبىل بار ئىكەن، بولمىسا، ئۇلار بىزگىمۇ، خۇددى لى پىروفېسسور ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا قىلغانىدەك مۇئامىلە قىلىدىكەن ــ بىزنى بۇلايدىكەن ۋە بىللە ئېلىپ ماڭىدىكەن. مەن شۇ چاغدا ۋە شۇنىڭدىن كېيىن تەدرىجىي ھالدا، شەپقەتلىك تەڭرىمنىڭ ھىممىتىدىن باشقا، بىزدە ئاشۇ بىرنەچچە ئاپتوموبىل بولغانلىقى ئۈچۈنلا، بۇ قورقۇنچلۇق ئۇرۇشتا ئامان - ئېسەن قالغانلىقىمىزغا قەتئىي ئىشەندىم.

ئىككىنچى قېتىملىق نەزەربەند

بىر قېتىملىق بوران - چاپقۇندىن كېيىن، تېمپېراتۇرا ھامان تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. 19 - مارت كېچىدە تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 3.4℃ قا چۈشتى.

ئەتىسى — 20 - مارت ئاكلىغان تۇنجى خەۋەر تۇنگانلار بىلەن رۇسلار لوپنور ناھىيەسىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا بىر مەيدان ئۇرۇش قېتىۋ، تۇنگانلار چاقلىق تەرەپكە قاراپ قېچىپتۇ دېگەندىن ئىبارەت بولدى. بۇ يەردىكى رۇسلار ھېلىقى بىز ئاكلىغان قۇرۇقتاغدىن ئۆتۈپ، تىكەنلىك ۋە كورلىغا يۇرۇش قىلغان 400 — 500 ئادەمنىڭ بىر قىسمى ئىكەن.

بىز ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىگىسى ئابدۇكېرىم ئادەتتە ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن مۇشۇ بوستانلىقنىڭ چېتىدىكى بىر يېزىدا تۇرۇپ، بەزى - بەزدە بازارغا كىرىپ ئۆيلىرىنى يوقلاپ قوياتتى. ئىككى تەرەپتىكى ئۆيلەر ئىچىدە ئۆي جاھازلىرى قويۇلمىغان بىر ئىغىز بوش ئۆي بار ئىدى. بىز ئۇنىڭدىن شۇ ئۆينى بىزگە ئىجارىگە بېرىپ تۇرۇشنى سورىدۇق. لېكىن، ئۇ ئۆينىڭ ئاستىدا پول يوق، تورۇسلىرىمۇ تۆشۈك بولغاندىن تاشقىرى، دېرىزە - كېشەكلىرى يوق ئىدى. ئاخىر بىز بازاردىن بىر ئۇستا تەكلىپ قىلىپ، ئۆينى ئوڭشىماقچى بولدۇق. ئۇ ئۆينىڭ ئاستىغا تاختاي بېسىپ، تورۇسنى رېمونت قىلدى، دېرىزە - كېشەك ئورنىتىپ

بەردى. بىز ئۆينى پاكىز تازىلاپ - سۈرتۈپ، شىرە - ئورۇندۇقلارنى قويدۇق. بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ كىچىك تاماقخانىمىز پۈتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بىز دائىم شۇ ئۆيدە غىزالىنىدىغان، كىتاب ئوقۇيدىغان، ئۇنى - بۇنى يازىدىغان ۋە قارتا ئوينايدىغان بولدۇق ھەمدە مېھمان كېلىپ قالسا شۇ ئۆيدە كۈتتۈق. كەچقۇرۇنلىرى پاتېفون قويۇپ، شۈبۈتسىيەنىڭ «سەن شىمالدىكى قەدىمىي، ئەركىن، ھەيۋەتلىك دۆلەت» دېگەن دۆلەت شېئىرىنى ياكى پادىشاھ ئوردىسى ناخشىسى، ھاۋاي كۈيى، بېرمان مۇزىكىلىرى ۋە باشقا ئۇسسۇل مۇزىكىلىرىنى ئاڭلىدۇق. بىز مۇزىكا قويۇشقا باشلىغان ھامان، رۇس ئەسكەرلەردىن بىر - ئىككىسى كىرىپ تىڭشايتتى.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئىككى ھەپتىلىك بولغان بىر مۇزىيى بار ئىدى. ئۇلار ئۇنى ھەر كۈنى كەچتە ھويلىغا قويۇۋېتەتتى. بىزنىڭ «قاپلان» ناملىق ئىتىمىز بۇ مۇزاينى بىزنىڭ تۇرالغۇمىز بىلەن مۇناسىۋىتى يوق ياۋايى ھايۋان دەپ قاراپ، ھويلىدا سۇر - توقاي قىلىپ يۈرەتتى. ھېلىقى مۇزاي قۇيرۇقىنى تىك تۇتۇپ قېچىپ كېتىۋېتىپ، ئىتنى قاتتىق تېپەتتى. - دە، ئۆزىنى قوغلاپ يۈرگەن بۇ مەخلۇقتىن ئاسانلا ۋە چىۋىقىغا ئالماي قۇتۇلۇپ كېتەتتى. ھويلىدا مېڭىپ يۈرگەن ۋە دەرۋازىدا پوستتا تۇرغان ئەسكەرلەر ھەر كۈنى تەكرارلىنىپ تۇرغان بۇ ئويۇندىن تولۇق بەھرىمەن بولاتتى.

21- مارت يەنە بىر يېڭى كۈن بولدى. ھاۋا يەنىلا چاڭ - توزانلىق بولسىمۇ، قۇياش ئاخىر زورۇققانىدەك ئۇپۇقنى يېرىپ چىقىپ، ئاجىز نۇرلىرىنى تۆكۈشكە باشلىدى. بىزنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىمىز ھازىر بەش كىشى ئىدى، نۆۋەتچى قاراۋۇل ھازىر دەرۋازىدا تۇراتتى، مەن ھويلىدا ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتىم. شىمال تەرەپتىن ئىككى پاي زەمبىرەك ئوقىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، ھويلىمىزنىڭ تېمى سىرتىدىلا «پاڭ!» قىلغان مىلتىق

ئاۋازى چىقتى.

— نېمىش بولدى؟ — دەپ سوردىممەن ھېلىقى ئەسكەردىن.

— ھېچ ئىش يوق، بەزى جايلاردا ھامان ئۇششاق - چۈششەك ۋەقەلەر بولۇپ تۇرىدۇ.

— بىزنىڭ كىچىك ئاپتوموبىلىمىز نەگە كەتتى؟ جىمىجۇن ئۇنىڭغا ئولتۇرۇپ كۇچاغا كەتتىمۇ؟

— ياق، ئاپتوموبىل قومانداناتلىق ئىشتابىنىڭ ھويلىسىدا تۇرىدۇ.

ھە، ئۇلار بىزنىڭ جورجىلارنى ئىزدەپ، كۇچاغا ئادەم ئەۋەتىشىمىزنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، كۇچاغا بارىمىز دەپ قويغانىكەن - دە، چۈنكى ئۇلار بىزنىڭ شوپۇرلارنى ۋە ئاپتوموبىل، يۈك - تاقلارنى تاشلاپ قېچىپ كېتىشىمىزگە جەزمەن ئىشەنمەيدۇ.

كورلىدا تۇرۇشلۇق ئېگىز بوي، بەستلىك بىر تۇنگان دېھقاننىڭ ئەسكەر بولغان بىر ئوغلى بار ئىكەن. بۇ يىگىتنىڭ يوتىسىدا ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك بىر يىرىكلىق يارا پەيدا بولۇپ قاپتۇ. دوختۇر ئۇنى بىرنەچچە كۈن داۋالىغاندى. ھازىر بۇ بىچارە دېھقان ئوغلىنى نوسلكىغا سېلىپ، يەنە كۆتۈرۈپ كەپتۇ. بىراق، دەرۋازىدا ئۇلارنى قاراۋۇل توسۇۋالدى. مەن قاراۋۇلغا بىز پەقەت ئۇنىڭ بالىسىنىڭ يارىسىنلا داۋالاپ قويىمىز، خالاس، دەپ كاپالەت بەرگەندىن كېيىنلا، قاراۋۇل ئۇلارنى كىرگۈزدى. دوختۇر بىزگە بۇ يىگىتتىن ئۈمىد يوقلۇقىنى، ئۇنىڭ بىرنەچچە كۈنگە قالماي، قاندىن زەھەرلىنىپ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ھېلىقى تۇنگان ئوغلىنى نوسلكىغا سېلىپ يەنە كۆتۈرۈپ كەپتۇ، يىگىتنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ يامانلىشىپ كەتكەنىدى، بىر كۈنى ھېلىقى تۇنگان دېھقان ئۆزى

يالغۇز كېلىپ، يىغلىغان هالدا، ئوغلىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

مەن هېلىقى قاراۋۇللارنىڭ باشلىقىدىن دوختۇرنىڭ ئالدىغا كەلگەن ئاغرىقلارنى كەتكۈزۈۋېتىش توغرىسىدا قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ بۇيرۇقى بار - يوقلۇقىنى سورىسام، ئۇ بۇيرۇق بار، دېدى. مەن ئۇلارنىڭ بازاردىكى خەلق ئىنتايىن مىننەتدار بولۇپ كېلىۋاتقان ساۋابلىق ئىشلارنىمۇ توسقانلىقىغا هەيران قالغانلىقىمنى ئېيتسام، ئۇ بۇ هەربىي بۇيرۇق، بىرنەرسە دېيىش تەس، دېدى.

قاراۋۇللار بىز بىلەن هەرگىز تەشەببۇسكارلىق بىلەن سۆزلىشىپ باقمايتتى. بىز سوريغان سوئاللارغىمۇ، ئادەتتە ئەڭ كۆپ بولغاندا، «هەئە» ياكى «ياق» دەپلا جاۋاب بېرەتتى. بىر كۈنى مەن بىر شاگىياۋدىن:

— بىز بىلەن سۆزلىشىشكىلار مەنئى قىلىنغانمىدى؟ — دەپ سورىدىم. چۈنكى، مېنىڭچە، ئۇلار يا گاس - گاچا، ياكى سارالڭ ئەمەس ئىدى.

— ئەلۋەتتە شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ، — جىنايەتچىلەرگە قارايدىغان قاراۋۇللارنىڭ جىنايەتچىلەر بىلەن، بولۇپمۇ سىياسىي جىنايەتچىلەر بىلەن سۆزلىشىشگە رۇخسەت قىلىنمايدىغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىن ئېنىق.

شۇنىڭدىن باشلاپ، مەن بۇ قاراۋۇللارغا خۇددى ئەرۋاهقا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلدىم، يەنى كۆرسەمۇ كۆرمەسكە سېلىش پوزىتسىيەسىنى قوللاندىم.

مەن هېلىقى ئىككى جىياگجۇن بىلەن بىر شاگىياۋغا هەمىمە ئەهۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەن بولساممۇ، ئۇلارنىڭ بىرنى يەنىلا جاسۇس دەپ قارىشى هەقىقەتەنمۇ هەم كۈلكىلىك، هەم هاقارەت خاراكتېرىنى ئالغان ئىش بولدى، هەتتا نەنجىڭنىڭ بىرگە بەرگەن پاسپورتىنى ئۇلار نەزىرىگە ئېلىپمۇ قويمىدى. شىمالىي

ئارمىيە ئەمەلىيەتتە بىزنى ما جۇڭيىڭ قوشۇنلىرىنىڭ شېرىكلىرى دەپ قاراۋاتاتتى. بىزنىڭچە، يېڭى تاماقخانىنىڭ سەرەمجانلاشتۇرۇۋ-لۇشىدىن ئۇلار خاتىرجەم بولۇشى كېرەك ئىدى. چۈنكى، ئۇلار بۇنىڭدىن بىزنى ئوبدان ئورۇنلىشۋېلىپ، ئۇزاققىچە قامىلىپ يېتىشقا بەل باغلاپتۇ دېگەن يەكۈننى چىقىرالايتتى.

ما يىجىڭ دېگەن تۇنگان جيائجۇن چۇمپاقنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئۇرۇشتا، ئۆزىگە قاراشلىق 800 ئەسكەرنى باشلاپ شىمالىي ئارمىيە تەرەپكە ئۆتۈپتۇ، دېگەن خەۋەر تارقالدى. ھېسابلاشلارغا قارىغاندا، ما جۇڭيىڭ داۋانچىڭدىن چىقىپ كورلىغا كەلگۈچە، ئۆلتۈرۈلگەنلىرى بىلەن ئەسىرگە چۈشكەنلىرى قوشۇلۇپ، جەمئىي 9000 ئادەمى چىقىم بولغان. ئومۇمەن ئېيتقاندا، بىزنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدا ئاڭلىغانلىرىمىز كۆپ ئەمەس ئىدى. بىز ناھايىتى قاتتىق قامال قىلىنغانىدۇق. لېكىن، قانداق ۋەقەلەر سادىر بولغانلىقى ياكى سادىر بولىدىغانلىقى توغرىسىدا بىزدە بىر خىل سېزىم پەيدا بولۇپ تۇراتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۇرۇشتا كىمنىڭ غەلىبە قىلىشى، كىمنىڭ مەغلۇپ بولۇشى بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولغانىكەن، يەنە كېلىپ، بىز ئۇرۇشتىن جاق تويغانىدۇق. بىزنى بارغانسېرى قىيناۋاتقان بىردىنبىر ئىش ھېلىقى تۆت شوپۇرىمىزنى سېغىنىش ئىدى. 10 كۈندىن بۇيان، بىز ئۇلار توغرىسىدا ھېچقانداق خەۋەر ئاڭلىيالمىدۇق. ئەگەر ئۇلارنىڭ بېشىغا ياخشى كۈننىڭ يامىنى كېلىپ قالسا، مەن جورجىنىڭ ئاتا-ئانا ۋە ئاكا - ئۆكىلىرىغا، ئېفىنىڭ ئانىسى ۋە ئاچا - سىڭىللىرىغا ھەمدە ئىككى موڭغۇلنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىگە قايسى يۈزۈم بىلەن قارايمەن؟

22- مارت چۈشتىن كېيىن سائەت 2 بولغاندا، تېمپېراتۇرا 15℃ قا چىقتى. باھار يېتىپ كەلگەندى، تام سىرتىدىكى دەرەخلەر بىخ چىقىرىشقا باشلىدى. بۇ كۈن بىزنىڭ سەپىرىمىز

جەريانىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋە ئەڭ بەختلىك كۈنلەرنىڭ بىرى بولدى.

كۈن چۈش بولغان بولسا كېرەك، يۇ يىنجاۋ بىلەن ئىككىمىز ئولتۇرۇپ قارتا ئويناۋاتاتتۇق. بىر قاراۋۇل ئەسكەر بىر پارچە خەتنى ئېلىپ كىردى. بۇ خەت خاتىرە دەپتەردىن يىرتىۋېلىنغان بىرنەچچە ۋاراق قەغەزگە قېرىنداش بىلەن يېزىلغانىدى. مەن خەتنى كۆرۈپلا جورجىنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى تونۇدۇم. خەتكە چېسلا يېزىلمىغانىدى، بانگېمون خەتتە نېمىلەر يېزىلغانلىقىنى پەرق ئېتەلمىدى. خەت جورجىنىڭ ئالاھىدە شۇڭېتسىيە يېزىقىدا يېزىلغانىدى. خەتتە مۇنداق دېيىلىپتۇ:

سۆيۈملۈك ئەترەت باشلىقى:

نۇرغۇن ئىشلارچىلىكلەرنى تارتىپ، نۇرغۇن جايلا - مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن، بىز ئاخىر تۇنگان ئەسكەرلىرىنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چىقتۇق. بىز يېڭىسارغا كەلگەندىن كېيىن، تۇرغاۋۇت ئەسكەرلەر بىزگە ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلدى. لېكىن، ھازىر بىزنى يەنە نەس باستى — ئۇلار سەيرات بىلەن چومۇچاغا ئىككى ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ شەرققە سەپەر قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى — ئۇلار كورلىغا بېرىش- بارماسلىقنى ئېيتمىدى. لېكىن، ئۆزىمىزنىڭ ئۈمىدى بويىچە، ئېنې بىلەن ئىككىمىز رۇسلار بىلەن بىرلىكتە غەربكە قاراپ مېڭىپ، ما جۇڭيىڭ بىلەن بولغان ئۇرۇشقا قاتنىشىدىغان بولدۇق. بىراق، ئۇلار بىزنىڭ ئالدىنقى سەپكە بارماسلىقىمىزغا ماقۇل بولدى.

بىز ھازىر بەك خۇشال — ھەر كۈنى تەڭرىگە ئىبادەت قىلىۋاتىمىز. يول بويى بىزنى تەڭرى ساقلاپ كەلدى. سەيرات بىلەن چومۇچا ھازىرلا ماڭدۇ، شۇڭا خەتنى ناھايىتى قىسقا يازدىم، مېنىڭچە، سەيرات بىلەن چومۇچا ئەھۋالنى سىلەرگە

تەپسلىي سۆزلەپ بېرىشى مۇمكىن.
بىز ئۇچۇن دۇنيا قىلىپ قويۇڭلار، تەڭرىم بىزگە يار بولغاي،
ئېنى ۋە بىز هەممىمىزدىن سىلەرگە سالام.

جورجى

بىزدىكى غەمكىنلىك خۇددى تاڭ قۇياشىنى كۆرۈپ تارقىلىپ كەتكەن تۇماندەك بىراقلا يوقىلىپ كەتتى. بىزنىڭ ھەتتا ئۇسسۇل ئوينىپ، ناخشا ئېيتقۇمىز كېلىپ كەتتى. شوپۇرلىرىمىز ھايات ئىكەن، ئۇلار ئاخىر ما جۇڭگىسىگىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپتۇ. ھازىر ئۇلار رۇسلارنىڭ قول ئاستىدىكەن، بارلىق خەۋپ - خەتەرلەر ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

لېكىن، خەت بىزنىڭ قولىمىزغا قانداق تېگىپ قالدى؟ بىز تەكشۈرۈپ كۆرسەك، سەيرات ئۆزى كېلىپ بىزنىڭ دەرۋازىنى قېقىپتىكەن، لېكىن قاراۋۇللار ئۇنى توسۇۋېلىپ، قايتۇرۇۋېتىپتۇ ھەمدە خەتنى ئېلىپ قېلىپ، بىزگە ئەكىرىپ بېرىپتۇ. بانگىمون بىلەن ئىككىمىز رۇخسەت ئېلىپ، ئەسكەرلەرنىڭ نازارىتى ئاستىدا قوماندانلىق ئىشتابىغا باردۇق.

بىز نام - ئەمەل كارتوچكىسىنى كىرگۈزۈۋېتىپ، كۈتۈپ تۇراتتۇق. بۇخارىن ئىسمىلىك بىر شاڭشياۋ چىقىپ كەلدى، ئۇ ھازىرلا يېڭسارداىن بىزگە بىكدېۋ جياڭجۇننىڭ ئاغزاكى سالىمىنى ئېلىپ كەلگەنىكەن. لېكىن، ئۇ كۆپ گەپ قىلىشقا ئۇلگۈرەلمىدى. چۈنكى، دەل شۇ چاغدا قاراۋۇللار بىزگە ناريكا شاڭشياۋنىڭ بىزنى قوبۇل قىلماقچى بولغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

بىز كىردۇق، شاڭشياۋ بىزنى ناھايىتى ئەدەپ - قائىدىلىك يوسۇندا قوبۇل قىلدى.

— ئۆيىمىز بەك مەينەت ھەم قالايمىقان، — دېدى ئۇ، — ئەيىبكە بۇيرۇمىغايسىلەر، چۈنكى بىز ھازىر ئۇرۇش قىلىۋاتىمىز.

— سىز تېخى بىزنىڭ ئۆيلىرىمىزنىڭ قانداقلىقىنى كۆرمىدىڭىز، — دەپ جاۋاب بەردىممەن.

شاڭشياۋ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— بۇخارىن شاڭشياۋ بايىلا ماڭا بىكدېۋ جياڭجۇن ئەۋەتكەن بىرپارچە خەتنى بەردى، خەتتە باشقا بەزى ئىشلار يېزىلغاندىن تاشقىرى، — ئۇ بىر تەرەپتىن خەتكە قاراپ، بىرتەرەپتىن گەپ قىلماقتا ئىدى، — ئېھتىياج تۈپەيلىدىن سىلەرنىڭ ئاپتوموبىلىڭلارنى ئۈچ - تۆت كۈن ئارتۇق ئىشلتىشكە تۇغرا كەلگەنلىكى ئۈچۈن، سىزدىن ئەپۇ سورايدىغانلىقىمۇ يېزىلىپتۇ. ئۇ مەندىن سىلەرگە سۇدېب بىلەن شېلىنىڭ سالامەت ئىكەنلىكىنى، تۆت ئاپتوموبىلنى پۈتۈنلەي ساپساق سىلەرگە قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇشنى تەلەپ قىپتۇ.

— خۇش خەۋەر يەتكۈزگەنلىكىڭىز ئۈچۈن رەھمەت، شاڭشياۋ، مەن ھازىرلا بىر پارچە مىننەتدارلىق خېتى يېزىپ بەرسەم، مالال كەلمىسە مەن ئۈچۈن جياڭجۇنگە يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز. بىزنىڭ موڭغۇل شوپۇرىمىز سەيرات سائەت 12 ئەتراپىدا بىزنىڭ جايىمىزغا كەلگەنىكەن، لېكىن قاراۋۇللار ئۇنى ھەيدىۋېتىپتۇ.

— غەلىتە ئىشقۇ بۇ! مەن سىزنىڭ ئىككى نەپەر موڭغۇل شوپۇرىڭىزنىڭ قولىغا قاراۋۇللارنىڭ ئۇلارنى كىرگۈزۈۋېتىشى توغرىسىدىكى يازما بۇيرۇقنى بەرگەنىدىمغۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇلار بۇ خەتنى قولغا ئېلىشتىن بۇرۇنلا ئۇ يەرگە بارغان ئىكەن - دە، ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىللىرى ھازىر يېنىمىزدىكى ھويلىدا.

قاراپ بېقىشقا ئادەم چىقىرىلغانىدى، لېكىن سەيرات بىلەن چوموچا بايىلا چىقىپ كېتىپتۇ، يەنى بۇ قېتىم ئۇلار ھېلىقى بۇيرۇقنى ئېلىپ مېڭىپتۇ.

شۇڭا، بىزمۇ دەرھال تۇرار جايىمىزغا قايتتۇق.

شۇبتسىيەلىكلەر، خەنزۇلار، موڭغۇللار ۋە رۇسلاردىن تەركىب تاپقان بىر توپ ئادەم ئىنتايىن ھاياجانلانغان ھالدا سۆزلەشمەكتە ئىدى، سەيرات بىلەن چومۇچا ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان بولۇپ ناھايىتى ساغلام كۆرۈنەتتى، چىرايى ئاپتاپتا قارىيىپ كەتكەن، خاتىرجەم، روھلۇق ئىدى. ئەتراپتىكىلەر ئۇلاردىن خەنزۇچە ۋە موڭغۇلچە تىلدا ئارقا - ئارقىدىن سوئال سورايتتى.

— قورسقىكلار ئاچمۇ؟

— ياق، يېڭىساردا بىرگە تۇرغاۋۇتلار بىرمۇنچە ئالىي يېمەكلىكلەرنى بەردى. تۇنۇگۈن كېچە سائەت 12 دە بىر بىر تۇركۈم رۇسلار بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ئوبدان غىزالىنىۋالغانىدۇق.

ھالبۇكى، بايىاتىن ناربكا شاڭشياۋنىڭ ئېيتقىنى بويىچە ئىككى شوپۇر سائەت 12 دە ئاپتوموبىللىرىنى ئېلىپ يېڭىسارغا قايتىپ كېتىشى كېرەك ئىدى. ھازىر سائەت 1 بولدى. مەن قاراۋۇلدىن:

— ئىككى شوپۇر قوماندانلىق ئىشتابىغا ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلىشقا بارمىسمۇ بولامدۇ - يوق؟ — دەپ سورىدىم.

— بارمىسمۇ بولىدۇ، ۋاقتى كەلگەندە، ئۇلارنى ئېلىپ كېتىشكە ئادەم ئەۋەتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇلار.

سائەت 2 يېرىم بولدى. ئىككى موڭغۇل بىر پىيالىدىن چاي ئىچتى، بىرنەچچە پارچە بولكا يېدى. تۇنۇگۈن كېچە ئاپتوموبىل بىلەن بىللە كەلگەن ئىككى رۇس تاماق شىرەسى ئالدىغا كېلىپ، ھازىر يولغا چىقىدىغانلىقىنى، سەيرات بىلەن چومۇچانىڭ قوماندانلىق ئىشتابىغا بېرىشى كېرەكلىكىنى ئېلان قىلدى. سەيرات ئۆزىنىڭ پىيالىسىگە 8 - قېتىم لىق چاي قۇيۇپ بولۇپ، ھېلىقى ئىككى رۇسنىڭ دولىسىنى قاققان ھالدا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئوچىن خاروشو[1]، — دېدى.

---

[1] رۇسچە ناھايىتى ياخشى، دېگەن سۆز.

سەيرات يېڭساردا چومۇچا بىلەن ئازراق قارا قاپلان تېرىسى سېتىۋالغانىكەن، شۇڭا ئۇنى ئاپتوموبىلدىن ئېلىپ كېلىشكە خىزمەتكار لى بىلەن لېۋنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە قوماندانلىق ئىشتابىغا ئېلىپ بارماقچى بولدى.

ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپ جورجى بىلەن ئېفقا يېزىلغان خەتنى ئالدى ھەمدە كۆپچىلىك بىلەن چىقىپ - چىقىپ قول سقىشىپ، بىردەمدە دەرۋازا سىرتىدا غايىب بولدى.

يەنە شۇ بىرنەچچىمىز قېلىپ، شۇ كۈنى سادىر بولغان مۇھىم ئىشلار ئۈستىدە پاراڭ قىلىشتۇق. بىز سەيرات بىلەن چومۇچانىڭ ئېيتىپ بەرگەنلىرىگە ئاساسەن، تۆۋەندىكى مۇھىم ئىشلار خاتىرىسىنى قۇراشتۇرۇپ چىقتۇق:

ئاپتوموبىل ئەترىتى 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى چۈش ئەتراپىدا بىزنىڭ ھويلىدىن چىقىپ، شۇ كۈنى كەچىدە چېدىرغا يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ يەردە بىرنەچچە سائەت ئارام ئالغاندىن كېيىن، داۋاملىق يېڭسار تەرەپكە قاراپ يۈرۈش قىپتۇ. يېڭسارغا بارغاندىن كېيىن، چاڭ - تۇزانىدا سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلى ئېفنىڭ ئاپتوموبىلىغا سوقۇلۇپ كېتىپ، رادىياتورى بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ. شۇڭا، سەيرات يېڭساردا قالدۇرۇلۇپ، قالغان ئۈچ ئاپتوموبىل داۋاملىق بۇگۈر تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.

سەيراتنى ناھايىتى غېرىبلىق تۇتقان بولسىمۇ، ھېچ ئامال قىلالماي، شۇيەرنىڭ يېزا باشلىقىنى تېپىپ، يۇ يىنجاۋ يېزىپ بەرگەن ئىسپاتنامىنى كۆرسىتىپتۇ، يېزا باشلىقى ئۇنىڭغا يارەم بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ، سەيرات بولسا ئاپتوموبىلنى رېمونت قىلىشقا باشلاپتۇ.

14 - مارت كەچتە تەخمىنەن بىر - ئىككى تۇەن

تۇرغاۋۇت قىسملىرى يېڭىسارغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر چارلاش ئەترىتى سەيراتقا ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭ كىملىكىنى، نېمىش قىلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ ئۇلارغا يۈينجاۋ يېزىسىغا بەرگەن ئىسپاتنامىنى كۆرسىتىپتۇ ھەمدە ما جۇڭيېڭنىڭ ئۆزى ۋە باشقا ئوچ شوپۇرنى ئاپتوموبىللىرى بىلەن قوشۇپ مەجبۇرەن ئېلىپ ماڭغانلىقى، ئۇنىڭ ئاپتوموبىلى بۇزۇلۇپ قالغانلىقتىن ئارقىدا قالغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ما جۇڭيېڭنى ئىزدەپ يۈرگەن بۇ تۇرغاۋۇتلار چۈشەنگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، بېشىنى لىڭشىتىپتۇ ھەمدە بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىمىز دەپ كېتىپ قاپتۇ.

سەيرات ئاپتوموبىل رېمونت قىلىۋاتقان ھويلىدىكى بىر ئۆيدە بەش تۇنگان ئەسكەر ئولتۇرغانكەن، تۇرغاۋۇتلارنىڭ چارلىغۇچىلىرى ئۇلارنى كۆرۈپ قېلىپ، تۇتۇپ كېتىپتۇ.

لېكىن، ھېلىقى تۇرغاۋۇتلار قايتىپ كېلىمىز دېگەن بولسىمۇ، كەلمەپتۇ. سەيرات ئىچى تىت - تىت بولۇپ، ئۇلارنىڭ باشلىقىنى ئىزدەپ بېرىپتۇ، گەرچە ئۇلارنىڭ شېۋىسىدە ئوخشاشلىق بولسىمۇ، بەربىر موڭغۇل قېرىنداشلار بولغانلىقتىن، ئۇلار سەيراتنى قىزغىن كۈتۈۋاپتۇ، تۇرغاۋۇتلارنىڭ باشلىقى ئۇنىڭغا بىر پاسپورت تەييارلاپ بېرىپتۇ.

سەيرات يېڭسارداتوت كېچە - كۈندۈز تۇرۇپتۇ. 18 - مارت ئۇ بىر تۇرغاۋۇت ئەسكەردىن غەرب تەرەپتىن بىر ئاپتوموبىل كەلگەنلىكىنى، لېكىن يېزىغا كىرىشكە رۇخسەت قىلىنمىغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ يېڭى كەلگەن ئادەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ، كۆرۈشۈپ بېقىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئۇلار ماقۇل بوپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئەگەر ئۇ ئاپتوموبىل دەل ئۆزلىرى ئەسىرىگەندەك تۇنگانلارنى ئېلىپ كەلگەن بولسا، ئۇلارنى

ئېھتىياتچانلىق بىلەن يېزىغا باشلاپ كىرىپ، تۇرغاۋۇتلارنىڭ باشلىقىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى تاپىلايتۇ.

ئۇ بېرىپ قارىسا، يېڭى كەلگەن ئادەم جورجى ئىكەن. جورجنىڭ ئېيتىپ بېرىشچە، ئۇلار 14 - مارت كەچتە كۇچاغا يېتىپ بېرىپتۇ، ما جۇڭگىنىڭ ئادەملىرى ئۇلارغا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىپتۇ. 17 - مارت سەھەردە ئۇلارغا كۇچادىن ئايرىلىپ، شەرق تەرەپكە قايتىش رۇخستى بېرىلىپتۇ. ئۇلار چۈمپاق يېزىسىغا كەلگەندە، ئېفىنىڭ ئاپتوموبىلىنىڭ ئارقا ئوقى سۇنۇپ كېتىپتۇ. سايمان ۋە زايچاسلارنىڭ ھەممىسى سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىدا بولغاچقا، جورجى بۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن يېڭىسارغا كېلىشكە مەجبۇر بوپتۇ، بۇچاغدا ئېفى بىلەن چومۇچا يولدىلا قالغانلىقتىن، ھەر ۋاقىت تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچرىشى مۇمكىن ئىكەن.

جورجى، ئېفى ۋە چومۇچىلار كۇچادىن يولغا چىقىدىغان چاغدا، ما جۇڭگىنىڭ ئۇلارغا بىر پاسپورت تەييارلاپ بەرگەنىكەن. كۇچادىن قايتىپ كېلىشتا تۇلارنى بىرنەچچە تۇركۈم تۇنگان قاچاقلىرى توسۇۋاپتۇ، جورجى ئۇلارغا: «بىز ما جۇڭگىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيمىز، ھەممىمىز بىر ئائىلە كىشىلىرى» دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن، قاچقۇن ئەسكەرلەر ئۇلارغا چېقىلماپتۇ.

كورلا يولىدىكى ئوچ كۆۋرۈكنى ما جۇڭگىنىڭ ئەسكەرلىرى كۆيدۈرۈپ تاشلىغانىكەن، تۇرغاۋۇتلار ريمونت قىلىپ قويۇپتۇ. ئۆيلەر تېخى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمايتۇ. بىر تۇرغان ئۆينىڭ ئىگىسى جامالدىن ھاجى ئۆزىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىنى پېچەتلىۋېتىپ، ۋاقتىدا قېچىپ كەتكەنىكەن، لېكىن ماجۇڭگىنىڭ ئادەملىرى پېچەتنى بۇزۇپ تاشلاپتۇ. يېڭىساردا گومانلىق دەپ قارالغان بەزى ئۇيغۇرلار

ئېتىپ تاشلىنىپتۇ.

جورجى ئېغى بىلەن چومۇچانىڭ يېنىغا قايتىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇچەيلەن بىرلىكتە سەيراتنىڭ يېنىغا قايتىپ كەپتۇ.

21- مارت رۇسلار جورجى بىلەن ئېغنى ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ بۇگۇرگە، ئىككى موڭغۇلنى كورلىغا بېرىشقا بۇيرۇپتۇ. ئىككى موڭغۇل شۇ كۈنى كېچە سائەت 11 دە كورلىغا كەپتۇ. ئەينى ۋاقىتتا، كىشىلەر 24- مارت كۈچانىڭ بومبارديمانچىلىققا ئۇچرايدىغانلىقىنى پەرەز قىلىشقانىكەن. رۇسلارنىڭ 1929- يىلى ئىشلەنگەن «فورت» ماركىلىق تۆت پورشېنلىق ئاپتوموبىلىدىن ئونى كورلا بىلەن بۇگۇر ئارىلىقىدا قاتناپ تۇرىدىكەن، يول بويىلىرىدا ئۇلارنىڭ سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتلىرى بار ئىكەن. جورجى كۈچادىن 300 گاللون كىرسىن سېتىۋاپتۇ.

ئىككى - ئۈچ سائەتتىن كېيىن خىزمەتكار لى بىلەن لیۇ قارا پاقلان تېرىلىرىنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ دوكلات قىلىشچە، سەيرات بىلەن چومۇچا قوماندانلىق ئىشتابىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، يەنە سەپەرگە چىقماپتۇ، ئۇنىڭ ئەكسىچە، بىر رۇس ئوفىتسېرى ئۇلارنى قاتتىق سوراق قىپتۇ. ئۇ ئۇلاردىن ما جۇڭيىڭ نېمە ئۈچۈن سىلەرنى ئۆلتۈرۈۋەتمەي، ھەتتا ھېچبولمىغاندا ئەسىرگە ئېلىپ قالماي، كۈچادىن قايتۇرۇۋېتىدۇ، دەپ سوراپتۇ. بۇ ھەقىقەتەنمۇ چۈشىنىش تەس بىر ئىش ئىدى. بۇنى بىز ما جۇڭيىڭ بىلەن بىر يولدىكى ئادەملەر، بىز ئۇلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتىمىز، دەپ چۈشەندۈرۈشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

سائەت 6 بولدى. شۇ چاغقۇچە بىز سەيرات بىلەن چومۇچانىڭ ئەھۋالىنىڭ زادى قانداق بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر

تاپالمىدۇق. لى بىلەن لىۇ ئىككى شوپۇرىمىزنىڭ گۇمان ئاستىغا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن بەك بىئارام بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن، رۇسلارنىڭ گۇمانلىنىشىنى چۈشىنىشكە بولاتتى. مەن تېخى بايىلا خېمىل بىلەن بانگېمون ئىككىيلەنگە ما جۇڭيېڭنىڭ بۇ قىلمىشى چۈشىنەلمىگەنلىكىمنى ئېيتقانىدىم، ئۇنى بۇ بىرنەچچە شوپۇرنىڭ جېنىدىن كېچىپتۇ دېگەنىدىمۇ، ھەربىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئۇ بۇ بىرنەچچە ئاپتوموبىلنى كۆيدۈرۈۋېتىشى كېرەك ئىدى. چۈنكى، ئۇ بۇ ئاپتوموبىللارنى ساق پېتىچە قويۇۋەتسە، رۇسلار ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدۇ - دە، ئۇنىڭ قېچىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ.

— ئۇلاردا چوقۇم مەلۇم دەرىجىدە ھەققانىيەت تۇيغۇسى بار، — دېدى خېمىل، — ئۇنىڭ ئاغىنىسى، ھېلىقى ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ يارىلانغان جىياڭجۇنى ما خۇشەن ئەينى ۋاقىتتا يۇ يىنجاۋ بىلەن ئىككىمىزگە ئاپتوموبىللارنى چوقۇم تۆت كۈن ئىچىدە بىزگە قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقى توغرۇلۇق كاپالەت بەرگەنىدى، ئۇلار شۇنداق قىلدى. كېيىن ئاپتوموبىللارنى رۇسلار تۇتۇپ قالدى، بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ ئامالى يوق ئىدى.

23- مارت ھېچقانداق چوڭ ۋەقە يۈز بەرمىدى. ئانچە - مۇنچە مىلتىق ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇردى، بۇ چوقۇم بۇلاڭچىلارنى تۇتقان ۋە ئۇلارنى ئاتقان چاغدا ئاڭلانغان مىلتىق ئاۋازى بولسا كېرەك. كېچىدىكى تېمپېراتۇرا 5℃ بولۇپ، تېرەكلەر بىخ چىقارغان، ھاۋادا باھار پۇرىقى قويۇقلاشقانىدى. بىزگە قارايدىغان قاراۋۇل ئەسكەرلەر كۆنىدە ئالماشتۇرۇلۇپ تۇراتتى. 24- مارت كەلگەن قاراۋۇل ئەسكەرلەر بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنىڭ بىرەرسىنىڭمۇ كورلىدا ئەمەسلىكىنى جەزملەشتۇرۇپ ئېيتتى.

بىز ھېلىقى ئىككى ئۇيغۇر كۆزەتچى — شەمشىدىن بىلەن ھاشىم ئاخۇننى قايتۇرۇۋەتتۇق. لېكىن، سۇ توشۇغۇچى قادىر ئاخۇننى ئېلىپ قالدۇق. بىزنىڭ ئەترىتىمىزدىكى خىزمەتكارلارنىڭ

پەقەت ئوتۇن يېرىشتىن باشقا ئىشى يوق ئىدى. ئەلۋەتتە، ئاشپەز جىياگوي باشتىن - ئايىغ ئالدىراش ئىدى. سەنۋازى بىزنىڭ كۆڭلەكلىرىمىزنى يۇياتتى، يوتقان - كۆرپىلىرىمىزنى ھويلىدىكى تانىغا يايىاتتى. كىشىنى تۇنجۇقتۇرۇپ قويغۇدەك دەرىجىدىكى قىشلىق ئۇۋىمىزغا قۇياش نۇرى ۋە باھار شامىلىنى كىرگۈزۈش ھەقىقەتەن ئېسىل ئىش ئىدى!

بىر جۈپ كەپتەر بىزنىڭ تاماقخانىمىزدا ئۇۋا سالغانىدى. دېرىزىلەرگە ئەينەك سېلىنغاندىن كېيىن، ئۇلار چىقسا كىرەلمەيدىغان، كىرسە چىقالمايدىغان بولۇپ قالدى، بىر كەپتەر تاشقىرىغا چىقىمەن دەپ ئەينەككە ئوقتەك ئۆزىنى ئۇرۇپ، ئەينەكنى سۇندۇرۇپ تاشلاپتۇ. ئۇ مۇشۇنداق قاتتىق ۋە ئاۋاز چىقىرىدىغان ھاۋاغا سوقۇلۇپ كەتكىنىگە چوقۇم ئىنتايىن ھەيران قالغان بولۇشى مۇمكىن! بىز ئۇلارنىڭ ئۇۋۇسىنى ۋە باچكىلارنى ھويلىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى بىخەتەرەك پېشايۋان ئاستىغا يۆتكەپ قويدۇق. كەپتەرلەرمۇ بىزنىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشىمىزغا رازى بولدى.

بىزنىڭ تاماقخانىمىز بارغانسېرى چىرايلىق بېزىلىپ كەتتى. مەن سىزغان جورجى بىلەن ئېفىنىڭ رەسىملىرىنى تامغا ئېسىپ قويدۇم. بۇ رەسىملەرنىڭ ئىككىسى تەرىپىگە شۇبېتسىيە ۋە جۇڭگونىڭ دۆلەت بايراقلىرى جايلاشتۇرۇلدى.

25- مارت ئىنسانىي تۈيغۇغا تېخمۇ باي بولغان بىر يېڭى قاراۋۇل كەلدى. ئۇ جىنايەتچىلەر بىلەن گەپلەشمەسلىك توغرىسىدىكى بۇيرۇقنا ھەرگىز پىسەنت قىلمايتتى. ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشچە، كۇچا ئەمەلىيەتتە شىمالىي ئارمىيەنىڭ قولىغا ئۆتۈپ بولۇپتۇ. ئۇنى ساقلاۋاتقان قىسىملارنىڭ ھەممىسى ئەسىرگە ئېلىنىپتۇ. لېكىن، بىرەر ئادەممۇ ئۆلتۈرۈلمەي، ھەممە ئەسكەرلەر قورالسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، رۇسلارنىڭ نازارىتى ئاستىدا

ئۆزلىرىنىڭ يۇرتىغا قايتۇرۇۋېتىلىپتۇ. كۇچادىن كورلىغىچە بولغان يول ھەر خىل مۇساپىرلار بىلەن تولۇپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى پۇقرا، بەزىلىرى مەغلۇپ بولغان ئەسكەرلەر ئىكەن. ئەسكەرلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ بالىچاقلىرىمۇ بار ئىكەن. ئەسكى - تۈسكى كىيىم - كېچەك ۋە يوتقان - كۆرپىلەر قاچىلانغان كالا ھارۋىلىرى ۋە ئات ھارۋىلىرى غىچىرلاپ ئاۋاز چىقىرىپ يولنى بىر ئاپتۇ. بالا كۆتۈرۈۋالغان نامرات ئانىلار نەرسە - كېرەكلىرى قاچىلانغان تاغار - خۇرجۇن يۈكلەنگەن ئېشەكلەرگە مىنىشكەن پېتى، يۇرت - ماكانلىرىغا قايتىشماقتا ئىكەن. ئاتلىق سودىگەرلەر ۋە دېھقانلار، كىچىك ئېشەك كارۋانلىرى ئاشلىق، ئۇن ۋە گۈرۈچ ئېلىپ، بازارغا كېتىۋاتاقتا ئىكەن. ھازىر بۇ يەردىكى ساراي - دۇكانلار ئېچىۋېتىلىپتۇ. قانلىق ئۇرۇش يەنە تىنچ باردى - كەلدى ۋە سودا - سېتىققا ئورۇن بېرىپتۇ. قازاق چارۋىچىلار تەڭرىتاغدىن توپ - توپ قويلارنى ھەيدەپ كېلىپ، تالان - تاراجدىن كېيىنكى بازارلاردا سېتىشماقتا ئىكەن. بۇ يەردە بۇزغۇنچى كۈچلەر چېكىنگەندىن كېيىن، ھاياتلىق ۋە ئىجتىمائىي ئالاقىنىڭ گۈللىرى يەنە ئېچىلىشقا باشلاپتۇ. كوچىدىن گاھ تولۇق قوراللانغان ئاتلىق رۇس كازاكلىرى چاڭ توزىتىپ ئۆتسە؛ گاھ كۆك ۋە قىزىل تاشلىق جۇۋا كىيگەن تۇرغاۋۇت ئاتلىق ئەسكەرلىرى يۇلتۇز دەريالىسى ۋادىسىنىڭ سېمىز، بەردەم ئاتلىرىنى مىنىپ ئۆتۈشمەكتە ئىكەن.

بۇ نېمىدېگەن رەڭدار تۇرمۇش مەنزىرىسى - ھە! بىز بۇنىڭدىن ئىككى ھەپتە بۇرۇن كۆرگەنده خۇددى قاقاس چۆلگە ئوخشاش ئۇن - تىنسىز سوزۇلۇپ ياتقان بۇ يول بۇگۈن نېمىدېگەن جانلىنىپ كەتكەن - ھە! مەغلۇپ بولغان قوشۇن مۇشۇ يول بىلەن قېچىپ كەتتى ۋە تارمار بولدى، شىمالىي ئارمىيەمۇ مۇشۇ يول بىلەن غەربكە يۇرۇش قىلدى. پۈتۈن نىيىتى بىلەن باي بولۇش كويىغا چۈشكەن ھېلىقى ئاچ كۆز ئۆلكه

باشلىقى بىلەن شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تەقەززا بولۇپ، قارا نىيىتى قېپىدىن چىقىپ كەتكەن جىياڭجۇن مىڭلىغان - ئونمىڭلىغان ئائىلىنى تەسۋىرلەش قىيىن بولغان قاباھەت ۋە قالايمىقانچىلىق ئىچىگە ئېلىپ كىرگەنىدى.

رۇس ئارمىيەسى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئاناتولى ئىسمىلىك بىر شوپۇرى بىز تۈرۈشلۇق جايغا كېلىپ بىزنىڭ كىچىك ئاپتوموبىلنى تۇنۇگۈن ناركا شاڭشياۋ قاراشھەرگە ئېلىپ كېتىپ، ھازىر كورلىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى، ئازراق بېنزىن بەرسەك، ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ئەكېلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بىز كىچىك ئاپتوموبىلىمىزنى كۆرۈپ، گويا كى قەدىناس دوستىمىز بىلەن كۆرۈشكەندەك بولدۇق. لېكىن، ئاپتوموبىلنىڭ سول ئىشكى بىرنەرسىگە سوقۇلغان بولۇپ، بەزى جايلىرى ئازراق ئېگىلىپ كەتكەنىكەن. ئاناتولى بىلەن بۇ ئاپتوموبىلنى قاراشھەرگە ھەيدەپ بارغان ياش شوپۇر بۇ ئەھۋالنى دېمىگەن بولسىمۇ، دوختۇرىمىز سېزىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلار ناھايىتى خىجالەت بولۇپ، بۇ ئىشنى جياڭجۇنگە ئېيتماسلىقنى قايتا - قايتا تەلەپ قىلدى. بولمىسا، ئۇلارنىڭ كۈنى تەس بولىدىكەن. ئۇرۇمچىدىكى ئاپتوموبىل بازىرىدا بىر رېمونت دۇكىنى بار بولۇپ، ئۇنى ئاسانلا رېمونت قىلىپ ئوڭۇشلۇق بولاتتى. كېيىن بىز رۇسلارنىڭ ئاپتوموبىلىمىزنى قىسقا ۋاقىت، ئەمما قوپاللىق بىلەن ئىشلىتىش جەريانىدا، موتورىنىمۇ قاتتىق زەخىملەندۇرگەنلىكىنى بايقىدۇق.

چۈشتىن كېيىن ياش بىر جۈڭۈبې ئىككى ئەسكەر بىلەن بىرلىكتە بىر ساندۇقنى ئېلىپ كىردى. ساندۇقتا بىزنىڭ سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتىمىز قاچىلانغانىدى. ئۇرۇمچىدىن ئۇلارغا بۇنى بىزگە قايتۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق كەپتۇ. ئۇلار بىزدىن ئاپپاراتنى بۇنىڭدىن كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە ئىشلەتمەي تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. غەلىتە گەپ، بۇ ئۇرۇش يەنە 10 كۈندىن

كېيىن ئاياغلىشىدۇ دېگەنلىكمىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە، ئۇلار ئاپپاراتنى دەرھال ئىشلەتسەكلار بولىدۇ، دېسىمۇ بەربىر ئوخشاش ئىدى، چۈنكى بىزنىڭ تېلېگراف مۇتەخەسسىسمىز چېن زۇڭچى تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئارقىلىق، ئاپپاراتنىڭ ئىشلەتكىلى بولمايدىغان دەرىجىدە بۇزۇلغانلىقىنى بايقىغانىدى.

ھېلىقى گەپ قىلىشقا ئامراق قاراۋۇل بىرگە ۋولگىن، بىكدېۋ ۋە پىروشكوراكوۋلارنىڭ كۇچادا ئىكەنلىكى، ما جۇكېينكنىڭ مەغلۇپ قىسىملىرىنى قوغلاپ زەربە بېرىۋاتقان قىسىملارنىڭ ھازىر كۇچا بىلەن ئاقسۇ ئارىلىقىدىكى باي ناھىيەسىگە يېتىپ بارغانلىقى ۋە پۈتۈن قومانداتلىق ئىشتابىنىڭ پات ئارىدا كورلىغا قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

بىز زادى قەيەرگە مېڭىشىمىزنى بىلەلمەي قالدۇق. قەشقەرگە بېرىش كېرەكمۇ، ئۇرۇمچىگىمۇ؟ مەيلى قەيەرگە بارايلى، ماي يېتىشمەيتتى. بىزدە پەقەت 360 گاللون بېنزىن بىلەن 90 گاللون كىرسىنلا بار. ئاناتولىنىڭ ئاشكارىلاپ قويۇشىچە، قاراشەھەردە رۇسلارنىڭ 30 ئاپتوموبىلى بېنزىن بولمىغانلىقتىن، بىكار يېتىپتۇ. لېكىن، پەرەز قىلىنىشچە، ئۇلار ئۆز دۆلىتىدىن نۇرغۇن مىقدارىدا يېقىلغۇ يۆتكەپ كېلىشى مۇمكىن ئىكەن. بىز شۇنىڭ ئىچىدىن بىر ئۇلۇش ئېلىۋالارمىز دېگەن ئۈمىدتە.

26 ـ مارت، ھاۋا تۇتۇق، تۇمانلىق بولۇپ، شامال چىقىۋاتاتتى. بۇنداق كۆكۈلسىز كۈندە ئەسىرلەرنىڭ مەنىسىز، بىر خىللا تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇش تولىمۇ قىيىن ئىدى. شۇنداقتىمۇ، بىز يەنىلا روھلۇق ئىدۇق. كەچ كىرگەندە، تاماقخانىدىكى پاتېفونىمىزدىن «تاۋاپچىلار خورى»، ھاندېلنىڭ «لارگى» ۋە «باركارول» دېگەن مۇزىكىلىرى ئاڭلانغاندا، مۇزىكىنىڭ قۇدرىتى بىز تۇرغان تۇرمىنىڭ تاملىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، بىزنى چەكسىز گۈزەل مەنزىرىسى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولۇپ تۇرغان باشقا بىر

دۇنياغا ئېلىپ كىرگەنىدەك تۇيۇلۇپ كەتتى. كىچە بىزنىڭ ئەڭ سىرداش دوستىمىز بولۇپ، چۈش دېگۈزىدا ھېچقانداق چەكلىمە يوق ئىدى، ئۇ يەردە بىز ئۇچۇن ھەممە دەرۋازىلار ئۇلۇغ ئوچۇق تۇراتتى.

شۇ كۈنى يەنى 3- ئاينىڭ 26- كۈنى، دوختۇرنىڭ: «بۇگۈن ھاۋا بەك يامان، سىلەرنىڭ يوتقاندىن چىقماي ياتقىنىڭلار تۈزۈكتەك قىلىدۇ» دېگەن بىر جۈملە سۆزى بىزنى ئويغىتىۋەتتى.

مەن فىيودوروۋ ئىسىملىك بىر تۇەنجاگىدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدىم، ئۇ بىزدىن بىر چېلەك كىرسىن، ئالتە تال شام تەلەپ قىپتۇ.

تازىمۇ ياخشى زۆرۈرىيەت لازىمەتلىكلەر باشقارمىسى ئىكەنمىز - دە، بىز! بىز ئاسىيانىڭ يېرىمىنى قاق ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، مىڭ تەسلىكتە ئېلىپ كەلگەن لازىمەتلىكلىرىمىز ئارقىلىق شىمالىي ئارمىيەگە قايتا - قايتىلاپ يارىدەم بېرىشكە مەجبۇر بولۇۋاتىمىز. يەنە كېلىپ، بۇ شىمالىي ئارمىيە قوراللىق قىسىم بولغانلىقتىن، قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئۇرۇمچىگە بارىدىغان مۇتلەق بىخەتەر بىر قاتناش لىنىيەسى بولۇشى كېرەك ئىدى - دە!

27- مارت يەنە بىزنىڭ سەۋر - تاقىتىمىزنى سىنايدىغان بىر كۈن بولدى. ئەڭ يامان بولغىنى سەھەر ئورنىمىزدىن تۇرۇپلا خۇشال - شېرىن چۈش ئىچىدىن بىراقلا مەززىسىز رېئاللىق ئىچىگە كىرگىنىمىز بولدى. لېكىن، يۇيۇنۇپ - تارىنىپ، ساقال - بۇرۇتلارنى قىرىپ، كىيىملىرىمىزنى كىيگەندىن ھەمدە قەھۋە ئىچىپ، تۇخۇم، بولكا، مۇرابا يېگەندىن كېيىن، ھايات گويا يەنە ئازدۇر - كۆپتۇر روشەن تۇس ئالغانىدەك بولدى. ھەيران قالارلىقى شۇكى، كۈن شۇنداق تېز ئۆتۈپ، كۆزنى يۇمۇپ

ئاچقۇچىلا كەچلىك چاي ئىچىدىغان ۋاقىت[1] بولۇپ قالغانىدى، ئۇزاق ئۆتمەي قاراڭغۇمۇ چۈشتى - دە، بىز كەچلىك تاماققا ئولتۇردۇق. تاماقتىن كېيىن، بىز قارتا، شاھمات ئويناشقا ياكى شام يورۇقىدا كىتاب ئوقۇش، مۇزىكا ئاڭلاشقا كىرىشىپ كەتتۇق. بېيجىڭدىن كورلىغا كەلگۈچە بولغان ئارىلىقتا بىز ھەددىدىن زىيادە جاپا چەككەن بولساق، ھازىر، مەيلى خالاپ ياكى خالىماي بولسۇن، بەرىبىر قانغۇچە ئارام ئېلىۋالغانىدۇق.

بىزنىڭ سۇ توشۇپ بېرىدىغان خىزمەتكارىمىز قادىر ئاخۇن كىرىپ كەلدى ۋە ئاغرىنغان ھالدا، نىيازھاجىنىڭ ئۇنىڭ ئىككى ئېشىكىنى بىر تىينمۇ بەرمەي ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ بەرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. مەن بۇرۇن، شەرق مىللەتلىرى ئىچىدە جېدەل - ماجىرا يۈز بەرگەندە، كۆپ قېتىم ئالىي سوتچىلىقنى ئۇستۇمگە ئېلىپ، قانۇننى ئىجرا قىلغان، ئادالەتنى ياقلاپ چىققانىدىم. نىيازھاجى بولسا، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە كۆپلەپ ئېشەك يىغىپ، ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ بېرىش توغرىسىدا يۇقىرىدىن بۇيرۇق ئالغان، ئۇ 30 ئېشەك يىغىپتۇ، مەن ئۇنىڭغا بىچارە قادىر ئاخۇنىنىڭ پۇلىنى بېرىۋېتىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلدىم. لېكىن، پۇلنى بەرگەن - بەرمىگەنلىكىنى ئۇقمىدىم. ئەھۋالدىن قارىغاندا، مەيلى ئۇرۇمچى ياكى كورلىدا بولسۇن، كىشىلەر ئېشەكتەك تۆت پۇتلۇق ھاماقەتلەرنىڭ كەملىكىدىن قىينىلىۋاتقان بولسا كېرەك.

يۇ يىنجاۋ بىلەن ئىككىمىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى لیۇ ۋېنلۇڭ ۋە ئۇرۇمچىنىڭ باش قوماندانى شېڭ شىسەيگە ئىنگلىز تىلىدا بىرپارچە ئۇزۇن تېلېگراممىا يېزىپ چىقتۇق. بۇنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ ۋەزىپىلىرى سۆزلەندى ھەمدە بىزنىڭ ئۆلكە مەركىزىگە بېرىش ئارزۇيىمىز ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

---

[1] ياۋروپا، ئامېرىكىلىقلار ئادەت بويىچە ھەر كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 — 5 لەردە پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر بىرلىكتە بىر قېتىم چاي ئىچىپ، ئازراق پىچىنە - پىرەنىك يېۋالىدۇ.

مەن ھەتتا ئۇنى رۇس تىلىغمۇ تەرجىمە قىلىپ چىقتىم. بىز ئەمدى تېلېگرامما بېرىش ئۈچۈن قوماندانلىق ئىشتابىغا ماگماقچى بولۇپ تۇرغىنىمىزدا، تاماقخانىمىزغا تۆت رۇس شاگشياۋ كىرىپ كەلدى. ئۇلار ناربكا، شاروماگىن، نىكولايېۋ ۋە فىيودوروۋلار ئىدى.

ئۇلارنى ئۇزۇن شىرە ئەتراپىغا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن چاي ۋە تاماكا تۇتتۇق. بۇ چاغدا خۇددى چۆچەكلەردىكىگە ئوخشاش باشقا بىر غەلىتە قىستۇرما پەيدا بولدى. ۋاھالەنكى، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشىمىزدە بۇنداق قىستۇرمىلار كۆپ بولۇپ تۇراتتى.

ناربكا بۇ تۆت شاگشياۋنىڭ بايانىاتچىسى بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن جىددىي پوزىتسىيە بىلەن ماگا تېكىلىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— بايىلا شېڭ دۇبەننىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالدۇق، ئۇ تېلېگراممىدا، سىلەرنىڭ ھازىر ئۇرۇمچىگە بېرىشىڭلاردىكى مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى، چۈنكى قاراشەھەر بىلەن ئۆلكە مەركىزى ئارىلىقىدا، بەزى چاغلاردا رۇس ئارمىيەسىنىڭ ئاپتوموبىللىرىمۇ يول بويىدىكى قىيا تاشلارنىڭ ئارقىسىغا مۆكۈپ ياتقان ئەسكەرلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى، شۇڭا سىلەرنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىش ۋاقتىڭلارنىڭ كېچىكتۈرۈلۈشى كېرەكلىكىنى ئېيتىپتۇ. شېڭ دۇبەن يەنە ئارقىدىنلا سىزنىڭ ۋە ئەترىتىڭىزنىڭ لوپنورغا بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ سۇغىرىش جەھەتتىكى ئىمكانىيىتىنى تەكشۈرۈپ كېلىشكە ھوقۇقلۇق ئىكەنلىكىڭلارنى ئېيتىپتۇ. شۇڭا، سىلەر، ئەڭ ياخشىسى، لوپنوردا ئىككى ئاي تۇرۇپ، ئاندىن ئۇرۇمچىگە بېرىڭلار.

مەن ئۆز قۇلىقىمغا ئىشەنمەي قالدىم، ئورۇندۇقتىن سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتمەسلىك ئۈچۈن جەينىكىمنى شىرەگە تىرىۋالدىم، لېكىن چاندۇرمىدىم، مەن يانچۇقۇمدىن لېيۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ

شەسەيگە يازغان تېلېگراممنى چىقىرىپ، ئۇلارغا مۇنداق دەپ جاۋاب بەردىم:

— ھەيرانمەن، مەن بايىلا شېكى دۇبەنگە قارىتىلغان بۇ تېلېگراممنى يېزىپ بولۇپ، سىلەرنىڭ ئىشتابىڭلارغا بېرىپ يوللىۋېتەي دەپ تۇرسام، سىلەر شېكى دۇبەننىڭ جاۋابىنى ئېلىپ كېلىۋاتىسىلەر! بۇ تېلېگراممنى ئوقۇپ بېقىڭلار. بۇ ئەمدى ئارتۇقچە بولۇپ قالدى، ئەلۋەتتە. بىزنىڭ ئاپتوموبىل ۋە شوپۇرلىرىمىز كورلىغا قايتىپ كېلىشى بىلەنلا، بىز لوپنورغا بېرىش تەييارلىقىغا كىرىشىمىز. ئۇ يەردە ئىككى ئاي تۇرغاندىن كېيىن، كورلىغا قايتىپ كېلىمىز. شۇڭچاغدا مەن شېكى دۇبەننىڭ مۇددىئاسىنى يەنمۇ چۈشىنىپ بېقىشنى ھەمدە ئۇرۇمچىگە بېرىش ئۈچۈن لازىملىق بولغان بېنزىننىغا ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

— ئۆلكە مەركىزىدىن كورلىغا كەلگۈچە بولغان يولدىكى ئىستولبىلارنىڭ، — دېدى ناريكا، — ئادەمنىڭ بويى يەتمەيدىغان، ئېگىز قىيا تاشلارنىڭ ئۈستىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىرىدىن باشقىلرىنى ما جۇڭگىنىڭ ئادەملىرى كۆيدۈرۈپ تاشلاپتۇ. ھازىر بۇ ئىككى شەھەر ئارىلىقىغا بىر رەت يېڭى ئىستولبا ئورنىتىۋاتىمىز. بۇ ئىشنى تاماملاشقا ئالتە ھەپتە ۋاقىت كېتىدۇ. شۇڭا، سىلەر لوپنوردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، شېكى دۇبەن بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەت ئورنىتالايسىلەر. بېنزىن مەسلىسىگە كەلسەك، ئىش مۇنداق، چۆچەك بىلەن ئۇرۇمچى ئارىلىقىدىكى يولدا ھازىر قار ئېرىۋاتىدۇ، شۇڭا ئېغىر تېپىتكى ئاپتوموبىللارنى ھەيدەشكە بولمايدۇ، بىر ئايدىن كېيىن ئاندىن يول ئېچىلىدۇ، ئۇ چاغدا سىبىرىيەدىن كۆپلەپ بېنزىن يۆتكەپ، قازاقىستان ۋە جۇڭغارىيە ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە كەلتۈرۈلىدۇ. سىلەر قانچىلىك لازىم بولسا، شۇنچىلىك سېتىۋالسىلار بولىدۇ.

— هازىرچە، ئالدىن بىرئاز زاكاز قىلىپ قويساق، بىز لوپنوردىكى چاغدا، بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇلسا تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟

— سىلەر كورلىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئورۇنلاشتۇرساقمۇ بولىدۇ، ئەنسىرەش بىھاجەت.

— شاڭشياۋ، سىزنىڭچە ئىككى ئايدىن كېيىن، بىز ئۆلكە مەركىزىگە بېرىشتىن بۇرۇن، قەشقەرگە بىر بېرىپ كەلسەك بولامدۇ؟

— بېرىشقا بولۇشى مۇمكىن، كۇچانى ئاللىقاچان ئىگىلەپ بولدۇق. ما جۇڭيىك ئۆزىنىڭ 1000 غا يەتمەيدىغان ئەڭ ئاخىرقى قالدۇق ئەسكىرىنى ئېلىپ، غەربكە قاراپ كەتتى، ئۇ ھازىر بايدا قورشاۋغا چۈشۈپ قالدى، ئۇ ئەمدى بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ. ھازىر سىزمۇ بەلكىم كۇچانىڭ غەربىگە بارالماسلىقىڭىز مۇمكىن. لېكىن، سىلەر لوپنوردىن قايتىپ كەلگەندە، ھەممە يەر تىنچلىنىدۇ. شۇ چاغدا نەگە بېرىشنى خالىساڭلار، شۇ يەرگە بارالايسىلەر، پەقەت شېكىڭ دۇبەنىنىڭ رۇخستى بولسلا بولۇۋېرىدۇ.

ئاڭلىشىمىزچە، قومۇل تېخى ئىگىلەنمەپتۇ. پەقەت ئۇ يەردىكى تۇنگانلار چېكىنىپ چىقىپ كېتىپ، بازار ئىچى ئادەم يوق بولغانلىقتىن چۆلدەرەپ قاپتىمىش، خالاس. ئەر - ئايال ۋە باللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 5000 دەك مۇساپىر ماناس، چۆچەك ۋە جۇڭغار ئويمانلىقىدىكى باشقا شەھەر - بازارلارغا قايتىۋېتىپتۇ. ئۇلار ئۇرۇشتىن بېزىپتۇ ھەمدە ما جۇڭيىگىنىڭ ۋەدىلىرىگە ئىشەنگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ يېتىپتۇ. ئۇلار ياقۇبېگ زامانىسىدىن بۇيان ئۇرۇشنى باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغانىكەن ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىنكى 60 يىل ئىچىدىمۇ قايتا ئۇرۇش بولماسلىقىنى ئۈمىد قىلىدىكەن.

ئەڭ ئاخىرىدا، مەن ناربكا شاڭشياۋدىن بىرەمدىن كېيىن بىرنەچچە پارچە تېلېگراممىا تەييارلاپ ئىشتابقا ئاپىرىپ بەرسەم، مەن ئۇچۇن يوللاپ بېرەلەيدىغان - بېرەلمەيدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇ بىزنىڭ تېلېگراممىا ۋە خەت - چەكلىرىمىزنى يولغا سېلىشقا مەسئۇل بولۇشنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۇردى.

شۇ گەپتىن كېيىن شاڭشياۋلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، بىز بىلەن خوشلاشتى.

يۇ يىنجاۋ ئىككىمىز شېڭ دۇبەن بىلەن لىۇ ۋېنلۇڭغا يېڭىباشتىن بىر پارچە تېلېگراممىا يېزىپ، چوقۇم ناربكا شاڭشياۋ ئوتتۇرىغا قويغان پىلاننى ئىجرا قىلىدىغانلىقىمىزنى ھەمدە ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان غەمخورلۇقى ۋە يارىدەمگە مىننەتتار ئىكەنلىكىمىزنى بىلدۇردۇق.

بىز نەنجىڭ تۆمۇر يول مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى، دوكتور گۇ مېڭيۇگە يەنە بىر پارچە تېلېگراممىا يېزىپ، تەكشۈرۈش خىزمىتىنىڭ كېتىپ بېرىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلدۇق.

مەن يەنە ستوكھولمدىكى ئاچا - سىڭىللىرىمغا تېلېگراممىا يېزىپ، ھەممە ئىشنىڭ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتقانلىقىنى، بىنزىننىڭ ئەنشىگە يەتكۈزۈپ بېرىش توغرىسىدىكى ئەسلىي توختامنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىشنى ئۇقتۇردۇم.

جۇڭگولۇق دوستلىرىمىزمۇ ئائىلىسىدىكىلەرگە تېلېگراممىا ئەۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ غەلىتە كۈنمۇ ئاخىرلاشتى. بىزنىڭ ئەسىرلىك ھايىاتىمىزمۇ ئۆتۈپ كەتتى، تۇرمە دەرۋازىسى ئېچىۋېتىلدى.

1928 - يىلى، مەن ئەينى ۋاقىتتىكى ئۆلكە رەئىسى جىن شۇرېندىن بىزنىڭ لوپنورغا بېرىشىمىزغا رۇخسەت قىلىشنى ئۆتۈنگەن ۋە تەلەپ قىلغان ئىدىمغۇ؟ ئۇ مېنىڭ تەلىپىمنى

هاكاۋۇرلۇق بىلەن رەت قىلىۋەتكەن ئەمەسمىدى؟

بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ئۇنىڭ ئىزىنى باسقان جىيانجۇن شېڭ شىسەي تەشەببۇسكارلىق بىلەن بىزنىڭ لوپنورغا بېرىشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

مەيلى قايسى تەرەپتىن ئېيتقاندا بولسۇن، بۇ بىز ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ھەل قىلىش چارىسى ئىدى. كۈچاغا بارغىنىمىزنىڭ قانداق پايدىسى بولار؟ بىز ئۇ يەرگە بارغاندەك بولدۇق، تېخىمۇ غەربكە ماڭايلى دېسەك، قەشقەرگە بارغىلى بولمايدۇ، ئۇرۇمچىنىڭ يوللىرىدا بولسا، باندىتلار ۋە بۇلاڭچىلار تولۇپ يېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۇ شەھەردىن بەزگەنىمەن، بىزنىڭ ئالدىنقى قېتىملىق تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ ساھىبخانى ۋە بىزنىڭ دوستىمىز يالڭ زېڭشىن جىيانجۇن شۇ شەھەردە ئۆلتۈرۈلگەن، تۇرغاۋۇتلارنىڭ ھۆكۈمرانى شىنجىن گېگېنمۇ شۇ يەردە قىلىچىدىن قان تامىدىغان جىن شۇرېننىڭ قولىدا ئېتىپ تاشلانغان.

يەنە بىر تەرەپتىن، لوپنورغا بارىدىغان يول ۋە ئۇ دېرەك بېرىپ تۇرىدىغان ھەممە نەرسە بىرگە ئاجايىپ بىر مەنزىرىنى ئېچىپ بېرىدۇ. مەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرغان دەسلەپكى پىلاندا، تارىم دەريا‌سىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى يېڭى سۇ يولى — قۇم دەريا ئارقىلىق لوپنور قۇملۇقلىرىنى سۇغىرىش مەسلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. بۇ پىلان ئوتۇپىيەلىك پىلان ئەمەس، بۇنىڭدىن 2000 يىل بۇرۇن بۇ دەريانىڭ بويلىرىدىكى رايونلار ۋە كىشىلىرى قەدىمىي شەھىرى ئېپرىق - ئۆستەڭلەر ئارقىلىق سۇغىرىلغانىكەن. ئېپرىق - ئۆستەڭلەر ئارقىلىق ئەنە شۇ سېپرىق توپىلىق توزلەڭلىك ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇرۇلغان. بۇنىڭدىن 34 يىل بۇرۇنقى بۇگۈنكى كۈندە، يەنى 1900 - يىلى 3 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەن كىشىلىرى خارابىسىنى تاپقان چاغدا، بۇ نۇقتىنى پەرەز قىلغان. خەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى جۇڭگولۇقلار قىلالىغان ئىشنى

نېمىشقا نازۇك تېخنىكىنى ئىگىلىگەن ھازىرقى زامان كىشىلىرى قىلالمايدىكەن؟

مەن ھۆكۈمەتكە تاپشۇرغان ئەسلەتمەمدە ئوتتۇرىغا قويغان يەنە بىر دىققەتكە سازاۋەر مەسىلە كىرورانىدىن ئۆتىدىغان، 2000 يىللىق تارىخقا ئىگە بولغان يېپەك يولىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ئىدى. ئەگەر بۇ يول ئاپتوموبىل يولى قىلىپ ئۆزگەرتىلىدىغان بولسا، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرى بىلەن قەشقەر ئوتتۇرىسىدىكى بۇاستە، شۇنداقلا قولاي قاتناش يولى بولۇپ قالاتتى.

ئەڭ ئاخىرقىسى لوپنور كۆلى مەسلىسى بولۇپ، بۇ جۇغراپىيەلىك، گىدرولوگىيەلىك ۋە تارىخي ئەھمىيەتكە ئىگە ئىلمي مەسىلە. بۇ مەسىلە 1877 ـ يىلىدىكى پىرژۋالسكىنىڭ[1] زور ئىختىراسى ۋە 1878 ـ يىلىدىكى لىسخوفېننىڭ[2] ئوبزورى بىلەن باشلانغان. بولۇپمۇ دوكتور ئەيرۇك نورىن، نىرىس ھىلنار ۋە چىن زۇڭچى ئەپەندىلەر[3] بۇ زور مەسىلىنى ھەل قىلىشتا ناھايىتى قىممەتلىك تۆھپىلەرنى قوشقان. ھازىرغا قالغان ۋەزىپە يېڭى دەريا بولغان قۇم دەريانى ئۆلچەش مەسلىسىدىن ئىبارەت.

مەن بۇ يەردە، بىز ئۇچۇن كىرۇران ۋە «كۆچمە كۆل» — لوپنور ئەتراپىدىكى تىلىسماتنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ بەرگەن شېئىڭ شىسەي جيائجۇن ۋە بۇ جەريانداا بىر ئۇلۇش كۈچ چىقارغان بىكدېۋ جيائجۇنگە كۆپلەپ رەھمەت ئېيتىمەن.

---

[1] پىرژۋالسكى — رۇسىيە ئېكسپېدىتسىيەچىسى، 1870 ـ يىلىدىن 1884 ـ يىلىغىچە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ جەمئىي تۆت قېتىم ئېلىمىزنىڭ غەربىي شىمال رايونلىرىنى تەكشۈرۈپ چىققان ھەمدە جۇڭگو تارىخىدىكى ھەقىقي لوپنور كۆلىنىڭ ئېنىق ئورنىنى تاپقانلىقىنى ئېلان قىلغان، ئۇنىڭ بۇ يەكۈنى كېيىنكى ئىلمي مۇڭەپپەقىيەتلەر تەرىپىدىن ئىنكار قىلىنغان.

[2] لېسخوفېن — گېرمانىيەلىك جۇغراپىيەشۇناس. ئۇ پىرژۋالسكىنىڭ لوپنور تەلىماتىغا قارىتا تۇنجى قېتىم ئۆز گۇمانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، لوپنورنى قايتا تەكشۈرۈش دولقۇنىنى قوزغىۋەتكەن.

[3] ئەيرۇك نورىن، نىرىس ھىلنار ۋە چىن زۇڭچىلار لوپنورنى تەكشۈرۈشكە ئۆزلىرىنى بېغىشلىغان جۇڭگو ۋە چەت ئەل ئالىملىرى.

شوپۇرلىرىمىزنىڭ قايتىپ كېلىشى

بىكدېۋ جياڭجۇننىڭ سەممىي خېتى ۋە شوپۇرلىرىمىز توغرىسىدا تۆت شاڭشياۋدىن ئاڭلىغان بارلىق ئەھۋاللار بىزنىڭ يارىمىزغا سۇركەلگەن ئاغرىق توختاتقۇچى دورىدەك ئەندىشىمىزنى خۇشاللىققا ئايلاندۇردى. بىز شوپۇر يىگىتلىرىمىزنىڭ باشقىلارنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا، قايتىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىققانلىقىدىن خەۋەر تاپتۇق. شۇڭا، بىز ھەر مىنۇت، ھەر سېكۇنتتا ئۇلارنىڭ دەرۋازا سىرتىدا تۇرۇپ بەرگەن سىگنال ئاۋازىنى ئاڭلىشىمىز مۇمكىن.

دوختۇر بىر قىزىل داستىخان ۋە ئاق دېرىزە پەردىلىرىنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ، تاماقخانىنى بېزىمەكتە ئىدى. چېن زۇڭچى بولسا، تامدىكى جورجى ۋە ئېفلارنىڭ رەسىملىرىنىڭ ئىككى تەرىپىگە قىزىل قەغەزدىن ئۇستىلىق بىلەن قىيىلغان بىر توپ شەپەرەڭ (بەختنىڭ سىمۋولى) ۋە بېغىشلىمىلارنى چاپلاۋاتاتتى. بىزدىكى ئەسىرلىك تۇيغۇسى ئۇن - تىنسىز يوقىلىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىنى شەرقنىڭ تېخى سىرى ئېچىلمىغان چۆللىرىدىكى كۆزىمىزگە كۆرۈنۈپلا تۇرغان چەكسىز ھۆرلۈك مەنزىرىسى ئىگىلىدى.

بىزنىڭ بەزى سەپداشلىرىمىز، ئۆتكەنده بىز يولۇققان ئوققا تۇتۇش ۋە بومباردىمان قىلىشلار يېتىشمىگەنده‌ك، 3- ئاينىڭ 28- كۈنى كەچتە بىر پارتلاشنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنداق ئىشلار ئەگەر ئوبدان بىر تەرەپ قىلىنمىغاي قالسا، يامان

ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ!

بىز زوئولوگىيە ۋە ھاۋا رايى ئىلمىي تەجرىبىلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ساپ ئىسپىرتنىمۇ بەش گاللونلۇق بىر تۈگىگا قاچىلاپ قويغانىدۇق. ئۇ تۈگىنىڭ ئاغزى كەپشەرلىۋېتىلگەنىدى، ھەر قېتىم ئىشلىتىدىغان ئىسپىرتنى بوتۇلكىلارغا ئالىدىغان چاغدا، سەيرات تۈگىدىن بىر تۆشۈك ئاچاتتى - دە، ئىسپىرتنى بوتۇلكىغا قاچىلىۋالغاندىن كېيىن، يەنە ئېھتىياتچانلىق بىلەن تۆشۈكنى پۇختا كەپشەرلەپ قويىاتتى.

28- مارت، دوختۇر، چېن زۇگچى، يۇ يىنجاۋ ۋە لىيۇ جيالار تاماقخانا سىرتىدىكى دەھلىزدە تۈگىدىن بوتۇلكىغا ئىسپىرت ئېلىۋاتاتتى، مەن ئۇلارنىڭ ئۇستىدە بىردەم قاراپ تۇرۇپ، بىر نەرسە يېزىش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

مەن ئەمدىلا ئولتۇرغانىدىم، ئۆينى تىترىتىۋەتكۈدەك قورقۇنچلۇق بىر پارتلاش يۈز بېرىپ، تورۇسنىڭ لايلىرى ئاجرىلىپ چۈشتى. مەن ئۆگزىگە بىر بومبا چۈشكەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، دەرھال سىرتقا قارىدىم، دەھلىزنىڭ پوللىرى ۋە بىر تۈۋرۈكى گۇر-كىرەپ كۆيۈۋاتاتتى، بىراق ھەممىدىن يامان بولغىنى لىيۇ جياغا ئوت تۇتىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ گويا ئوت ئادەمگە ئوخشاش ئۆلەر-تىرىلىشىگە باقماي چېپىپ يۈرەتتى. دوختۇر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ ۋارقىرايتتى:

— ئۇنى يېقىتىپ كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېتىڭلار!

لىيۇ جيامۇ قورققىنىدىن سىراقا بولاي دەپلا قالغانىدى. باشقىلار ئۇنى تۇتۇپ يېقىتىپ، كۆيۈۋاتقان كىيىم - كېچەكلىرىنى سالدۇرغاندا، ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ خېلى كۆپ جايى كۆيۈپ بولغان، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاللىقاچان ھوشىدىن كەتكەنىدى.

مەن سىرتقا يۈگۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، ئاندىن نېمىش بولغانلىقىنى بىلدىم. ئىسپىرت تۈگىدىن ئېچىلغان تۆشۈكنى قايتا

ئېتىۋېتىدىغان چاغدا، پۈتۈن بىر يۇرۇش كەپشەرلەش سايمانلىرى ئاپتوموبىل ئۈستىدە قالغانلىقتىن، چېن زۇڭچى تۇڭدىن ئېچىلغان تۆشۈكنى سىر پۈركۈپ يەملىۋەتمەكچى بوپتۇ. شۇ چاغدا تاسادىپىي هالدا بىر تامچە قىزىق سىر تۇڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ ـ دە، دەرهال پارتلاش يۈز بېرىپتۇ. چېن زۇڭچى بىلەن دوختۇرنىڭ هېچ يېرى يارىلانماپتۇ. بۇ تامامەن بىر مۆجىزە بولدى، لېكىن شۇ چاغدا تۇڭنى يانتۇ تۇتۇپ تۇرغان لىيۇ جيا ئوت يالقۇنىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپتۇ، هېلىمۇ بەختكە يارىشا، بۇ ۋەقە ئۇنىڭ بەدىنىدە ئۇزاق مۇددەتلىك يارا قالدۇرمىدى.

بۇ قېتىمقى قورقۇنچلۇق پارتلاش يەنە بىر تەرەپتىن كومېدىيە خاراكتېرلىك ئۇنۇم هاسىل قىلدى. بىزدىكى رۇس قاراۋۇللار بىزنىڭ بۇ جىمجىت هويلىمىزدا بىرەر قورقۇنچلۇق زوراۋانلىق هەرىكىتى يۈز بەرگەن ئوخشايدۇ دەپ قاراپ، ئالدىراپ ـ سالدىراپ مىلتىقلىرىنى كۆتۈرگىنىچە ئوت كۆيۈۋاتقان دەهلىزگە يېتىپ كېلىشتى، ئوت تېزلا ئۆچۈرۈۋېلىندى، بىزنىڭ دوختۇرىمىزمۇ داۋالايدىغان يېڭى بىر ئاغرىققا ئىگە بولدى، بىزنىڭ ئىتىمىز «قاپلان» بىزنى خۇددى تۇنگان ئەسكەرلەرگە ئوخشاش سارىڭ بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان بولسا كېرەك، قورققىنىدىن قېچىپ چىقىپ كېتىپ، كوچىنىڭ يەنە بىر بېشىدا كۆزدىن غايىب بولغانچە ئەتىسى ئەتىگەنده قايتىپ كەلدى.

29ـ مارت ئەتىگەن سائەت 9 يېرىم بولغاندا، مەن هويلىدا كىشلەرنىڭ ئۇيان ـ بۇيان ماڭغان ئاياغ تىۋىشى ۋە ۋارقىراشلىرىدىن ئويغىنىپ كەتتىم هەمدە ئاپتوموبىلنىڭ سىگنال ئاۋازى ۋە ئادەملەرنىڭ ۋارقىراشقان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم.

ــ ئاپتوموبىل قايتىپ كەلدى! ئاپتوموبىللىرىمىز قايتىپ كەلدى!

مەن تەرەت كەشمنى سۆرىگەن پېتى، كېچىلىك كىيىملىرىم

بىلەنىلا دەرھال ھويلىغا چىقتىم. مەن ھويلىغا چىققان چاغدا، جورجى ئاپتوموبىلنى ئالدىرىماي، سالماق ھەيدەپ دەرۋازىدىن كىردى ۋە ھويلىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى كونا جايدا توختاتتى. سەيرات، چومۇچا ۋە ئېشەك ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىردى. ئاپتوموبىللارنىڭ ھەممىسى جەم بولدى، گويا ھېچقانداق ئىش سادىر بولمىغاندەكلا تۇراتتى.

شوپۇرلار ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشتى ـ دە، بىز بىلەن قۇچاقلىشىپ ۋە قاتتىق قول سىقىشىپ كۆرۈشۈپ كەتتى.

ـ تەڭرىمگە تەشەككۈر، نېمىلا بولسۇن، سىلەر ھايات قايتىپ كەلدىڭلار! سىلەر ئۈچۈن بىزنىڭ قانچىلىك غەم يېگەنلىكىمىزنى سىلەر تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسىلەر!

ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىيىپ كەتكەن ئېشەك ئاۋۋالقىدەكلا روھلۇق ھالدا مۇڭداق دېدى:

ـ بىزنىڭ ئەھۋالىمىز باشتىن- ئاياغ ياخشى بولدى، لېكىن بىرنەچچە قېتىم ئاجايىپ خەتەر ئىچىدە قالدۇق.

ـ ئاپتوموبىللارنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

ـ سەيراتنىڭكىدىن باشقىسىدا چاتاق يوق.

يەنە بىرنەچچە سوئال سورىلىپ، جاۋابلار بېرىلدى. ئادەملەر موكىدەك ئۇياقتىن بۇياققا ئۆتۈشۈپ، چۇقان-سۇرەن سېلىشىپ، ھويلىنى بېشىغا كىيىشكەنىدى. كۆزلىرىمىز ئەنە شۇ ئاپتاپتا قارىيىپ كەتكەن چىرايلارغا مىڭ قىلماي تىكىلىپ تۇراتتى، ئۆزىمىزنى كۆز ئالدىمىزدىكى خىيالى مەنزىرە ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ھەقىقەتەن قايتىپ كەلگەنلىكىگە ئىشەنمەۋاتاتتۇق. ئۇلارنى قولىمىز بىلەن تۇتۇپ باققۇمىز كېلەتتى. ھەقىقەتەن بىر مۆجىزە بارلىققا كەلدى، ئۇلار يەنىلا ھايات، ما جۇڭگىنىڭ ئۇلارنى ئېتىۋەتمىدى، مۇشۇ نۇقتىدىنلا ئۇنى تەڭرىم ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! بىزنىڭ ھويلىمىز ئەزەلدىن مۇنداق قاتتىق پاتىپاراق

بولۇپ باقمىغان، بۇگۈن كۈنگە پەيشەنبە[1]. بىزنىڭ ئارىمىزدا ھېچكىم مۇنداق پاسخا (تىرىلىش) بايرىمىنى باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان، ئۇلار خۇددى ئۆلۈپ تىرىلگەن ئادەملەردەكلا قايتىپ كەلدى.

ئۇلار چوتكا ۋە سوپۇن بىلەن بەدەنلىرىدىكى قېلىن بىر قەۋەت مايى ۋە يولنىڭ چاڭ-توزانلىرىنى چىقىرىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ھېلىقى كىچىك تاماقخانىغا باشلاپ كىرىلدى. ئۇلار كۆز ئالدىدىكى گۈزەل مەنزىرىلەرگە — بايراق، پەردە، داستىخان ۋە ئۇلارنىڭ ئۆز رەسىملىرىنىڭ ئەتراپىغا بەخت ۋە ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈشىنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە ئېسىلغان قېيما رەسىم ۋە بېغىشلىمىلارغا ھەيران-ھەس بولدى. شىرە ئۇستىگە قەھۋەدىن باشقا، بىز تاپالىغان ھەممە يېمەك-ئىچمەكلەر كەلتۈرۈلگەنىدى. ئەگەر بىزدە شامپان ھارىقى بولىدىغان بولسا، ئۇلارغا يېڭى بىر پارتلاش ساداسى[2] بىلەن ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولاتتۇق. ئالدى بىلەن سۆز قىلىپ، ئۇلارنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىگە بولغان خۇشاللىق ھېسسىياتىمىزنى ئىپادىلىدۇق.

ئاپتوموبىللارنى مۇھاپىزەت قىلىپ كەلگەن ئىككى رۇس ئەسكەرمۇ بىزنىڭ ئولتۇرۇشىمىزغا قاتناشتى. ئۇلار جورجى بىلەن ئېفىنىڭ قەدىناس دوستلىرىغا ئايلىنىپ قالغانىكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىز بىلەن لوپنورغا بىللە بېرىش نىيىتى بارلىقىنى سەمىمىي بىلدۈرۈشتى.

بىز بىرنەچچە سائەت مۇڭداشتۇق ھەمدە سەپداشلارغا ئۆزىمىزنىڭ يېڭى پىلانىنى تونۇشتۇردۇق. ئالاھازەل سائەت 2 بولغاندا، 3- تۇەننىڭ تۇەنجاڭى شارۇماگىن كىرىپ كەلدى. ئۇ

---

[1] كاتولىكلارنىڭ ھېسابى بويىچە شۇنداق — مۇھەررىردىن.

[2] شامپان ھارىقىنىڭ ئاغزىنى ئاچقاندا، شىشە ئىچىدىكى گاز شىددەت بىلەن سىرتقا قاراپ ئېتىلغانلىقتىن، پارتلىغاندەك ئاۋاز چىقىدۇ.

قىزىقچى ۋە تۇز، ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىكەن. ئۇ شېكى شىسەينىڭ رۇسىيە كازاكلىرىدىن تۆت ئادەمنى ئاجرىتىپ، مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويۇش توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. ئۇ بۇنىڭدا پەقەت بىزنىڭ ئامانلىقىمىزغا كاپالەتلىك قىلىشلا مەقسەت قىلىنىدىغانلىقىنى كېيىپ ئېيتتى. بۇنىڭدا شەك يوق! لېكىن، مەن شۇنى جەزملەشتۇرۇپ ئېيتالايمەنكى، ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ۋەزىپىسى بىزنىڭ قوملۇقنى كېيىپ ئۆتۈپ، دۇنيادىكى تەرەپكە كېتىپ قېلىشىمىزنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت.

— بۇيرۇقتا يەنە سىلەرنىڭ لوپنورغا تېزرەك يۇرۇش قىلىشىڭلار تەلەپ قىلىنغان.

مەن جورجىدىن سورىدىم، ئۇ ئۇچ كۈندە تەييارلىنىپ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— مەن سىزدىن شۇنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەنكى، — دېدى شاڭشياۋ، — يولغا چىقىش ۋاقتى 4- ئاينىڭ 1- كۈنىدىن كېچىكمەسلىكى قالمەسۇن. بۈگۈن چېسلاغا 29. مەن ئۇرۇمچىگە قايتىماقچى، لېكىن سىلەر لوپنورغا مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن، ئاندىن كورلىدىن ئايرىلىمەن.

— شاڭشياۋ، كورلىنىڭ جەنۇبىدىكى بەزى كۆۋرۈكلەر بىزگە كۆپ جاپا سالغانىدى، شۇ كۆۋرۈكلەر تۈپەيلىدىن، بىز بەش سائەتتە ئاران 4 كىلومېتىر يول ماڭالىغان، بۇ كۆۋرۈكلەرنى رېمونت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

— مەن دەرھال ھاكىمغا بۇيرۇق چۈشۈرىمەن ھەمدە ئۆزۈمنىڭ ئەسكەرلىرىنى كۆۋرۈك رېمونت قىلىشقا يارىمىگە ئەۋەتىمەن.

— بىزنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئۇچۇن بىر چېدىر ۋە نورمىدىن تاشقىرى تەمىنات — گۇرۇچ، ئۇن، چاي، قەنت - شېكەر، 15 قوي ۋە باشقا نەرسىلەرنى تەييارلىۋېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

— ماڭا سىلەرگە ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنىڭ

تىزىملىكىنى بېرىڭلار. كورلىغا ئەكېلىپ بېرىشكە تېگىشلىك ۋە ئۇرۇمچىدە سېتىۋېلىشقا تېگىشلىك بېنزىن ۋە سىلىقلاشتۇرۇش مېيىنىڭ مىقدارىنىمۇ يېزىپ بېرىڭلار.

— سىز بىزگە ۋاكالىتەن خەت - چەك ۋە تېلېگراممىلىرىمىزنى يولغا سېلىپ بېرەلەمسىز؟

— ھەممىنى تەييارلاپ قويۇڭلار، مەن ئۇنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ بېرىپ، پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى چىركىگارد ئەپەندىگە تاپشۇرۇپ بېرىمەن.

— بىز لوپنورغا ماڭىدىغان چاغدا، ئاپتوموبىلدىن بىرنى ۋە ئۆزىمىزگە ئېھتىياجلىق بولمىغان يۈك - تاقلارنى كورلىدا قالدۇرۇپ كەتمەكچىمىز.

— ناھايىتى ياخشى، مەن بۇ ئىشقا مۇھاپىزەتچى قىسمىنى مەسئۇل قىلىپ قويايى.

— بىزدە يەنە 800 گاللون بېنزىن ۋە كىرسىن بار، بۇلار لوپنورغا بېرىشقا يېتىدۇ. لېكىن، ئۇرۇمچىگە بېرىشقا يەتمەيدۇ، سىلەرنىڭ ئادەملىرىڭلار بىزدىن 166 گاللون ماي قەرز ئېلىپ كەتكەنىدى.

— ئۇنىڭ ھەممىسى قايتۇرۇلىدۇ. سىلەرنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىشىڭلارغا كېتىدىغان ماي بۇ يەرگە كەلتۈرۈپ بېرىلىدۇ. شېڭ دۇبەن سىلەرگە دوستانە پوزىتسىيە تۇتىدۇ. ئۇ سىلەرنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىڭلارغا بارلىق كۇچى بىلەن ياردەملىشىدۇ.

مەن جورجى بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، شارۇماگىنغا:

— بىز ئۇچۇن 100 پۇت بېنزىن، ئالتە پۇت سىلىقلاشتۇرۇش مېيى ۋە بىر تۇركۇم ئاپتوموبىل زاپچاسلىرىنىڭ كورلىغا ئەۋەتىپ بېرىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. بىزگە ئۇرۇمچىدە 200 پۇت بېنزىن، 10 پۇت سىلىقلاشتۇرۇش مېيى بولسا يېتىدۇ.

— بۇلارنى تىزىمغا يېزىڭلار. سىلەر بۇ يەرگە قايتىپ

كەلگەنـدە، بىزنـىڭ قومانـدانلىق ئـشتابتا سـىلەرگە ئېھتىيـاجلىق بولغان 100 پۇت ېېنزىن بىلەن ئالتە پۇت سىلىقلاشتۇرۇش مېيى ساقلاپ قويۇلغان بولىدۇ. قالغانلىرىنىمۇ ئۆلكە مەركىزىدە ساقلاپ قويىمىز. ئۇنداقتا، سىز 4- ئاينىڭ 1- كۈنى لوپنور تەرەپكە قاراپ يولغا چىقىشقا ماقۇل بولدىڭىز!

ــ بىز پاسخا بايرىمى كۈنى ئەتىگەندە كورلىدىن ئايرىلىمىز، خاتىرجەم بولغايسىز. بىزنىڭ يولداشلىرىمىزنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ بۇ قورقۇنچلۇق بازاردا ئەمەلىي ئېھتىياجىدىن ئارتۇق بىر مىنۇتمۇ تۇرغۇسى يوق.

شارۇماگىن ماڭا رەھمەت ئېيتىپ، ئورنىدىن تۇردى - دە، چىقىپ كەتتى. بىز تاماقخانىدىكى چوڭ شىرە ئەتراپىدا چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ پۈتۈن بىر كۈن پاراڭلاشتۇق. جورجى بىلەن ئېپ:

ــ بىز راستىنلا قايتىپ كەلدۇقمۇ؟ چۈش كۆرۈۋاتمايدىغاندىمىز؟ ــ دەپ قايتا - قايتىلاپ توۋلاپ قويۇاتتى.

جورجىنىڭ ئېيتىپ بېرىشچە، سەيرات يېڭىسارىدا قالغاندىن كېيىن، ما جۇڭگىڭ ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەر ئوچ ئاپتوموبىلنى شوپۇرلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ قېلىپ، باي ۋە ئاقسۇ تەرەپكە قېچىشتا پايدىلانماقچى بوپتۇ. جورجى بىلەن ئېپ ئۇنى داڭلاپ ئۇچۇرۇش، تۆمۈرلەڭ ۋە ناپولېئونغا ئوخشىتىش ئارقىلىق، ئۇنىڭدا ياخشى تەسىر قوزغاپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشۋاپتۇ. ئۇ بەك خۇش بولۇپ كەتكەنلىكتىن، مەسلىھەتچى خادىملىرىنىڭ نەسىھەت قىلىپ توسقىنىغا قارىماي، بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

جورجىنىڭ قارىشىچە، ئۇلار ئېتىپ تاشلىنىشقا تاس - تاماس قاپتۇ. چۈنكى، ما جۇڭگىڭنىڭ مەسلىھەتچى خادىملىرى، ئەگەر شوپۇرلار قويۇۋېتىلسە، ئۇلار بىزنىڭ ئەسكىرىي كۈچىمىز، پىلانىمىز ۋە چېكىنىش يوللىرىمىز توغرىسىدىكى ئاخباراتلارنى بىزنى قوغلاپ

كېلىۋاتقان شىمالىي ئارمىيەگە پۈتۈنلەي يەتكۈزۈپ قويىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەن ئۈچ ئاپتوموبىلدىن پايدىلىنىپ كەتسە تېخىمۇ چاتاق بولىدۇ، دەپ ما جۇڭيىڭنى قايتا - قايتا ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرغانىكەن. شۇڭا، بۇ يەردىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى 3- ئاينىڭ 5- كۈنى كېچىدە كورلىدا يۈز بەرگەندەك، تامامەن روھىي ھالەت جەھەتتىكى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان بىر دەقىقە ئىچىدىلا بىر تەرەپ قىلۋېتىلىدىكەن. شۇ چاغدا جورجى ئالدىنقى قېتىمدىكىگە ئوخشاش، چوقۇم ئېتىپ تاشلىنىمىز دەپ ئويلاپتۇ. بىراق، بۇنداق ئىش سادىر بولماپتۇ. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ما جۇڭيىڭ جەزمەن ئۆزىنىڭ بۇ قېتىم ئۇتتۇرۇۋۈتكەنلىكىنى، بۇ ئىككى شۇۋېتسىيەلىك بىلەن بىر موڭغۇلنىڭ جېنىنى ئالغان تەقدىردىمۇ، ئۆزىگە ھېچقانداق پايدىسى تەگمەيدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈپ يەتكەن بولسا كېرەك. لېكىن، جورجى پەرەز قىلغانىدەك ۋەقە سادىر بولۇپ قالمىدىغان بولسا، سەيرات ئۆزىنىڭ تەقدىرىدىن خۇشال بولاتتى. چۈنكى، ئۇ تازا دەل پەيتىدە ئاپتوموبىلنى سوقۇشتۇرۇۋۈتىپ، يېڭىسارداا قېلىشقا مەجبۇر بولۇپ، تۇرغاۋۇت قوشۇنلىرىغا ئۇچرىشىپ قالغانلىقتىن، ئۇلار ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان.

جورجى ماڭا بىكدېۋ جىياڭجۇننىڭ بىر پارچە خېتىنى ئالغاچ كەلگەنىكەن. مەن بۇ خەتنى كەچتە ئەل - جاھان تىنچلانغاندىن كېيىن كۆرۈشكە باشلىدىم. ئۇ خەتتە مۇنداق يېزىپتۇ:

بۇ قېتىم سىلەرنىڭ ئاپتوموبىلىڭلارنى كۈچادىن قايتۇرۇۋۈتىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، سىزنىڭ بىزگە قىلغان غەمخورلۇق ۋە ياردىمىڭىزگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىمنى بىلدۈرىمەن.

مەن شېڭ دۇبەندىن سىلەرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى

پائالىيەتكىلار توغرىسىدا بىر پارچە جاۋاب خەت تاپشۇرۇپ ئالدىم. ئۇرۇمچىنىڭ يولى يەنىلا بىخەتەر بولۇپ كېتەلمەيۋاتقانلىقتىن، دۇبەن سىلەرنى يەنىلا ۋاقتىنچە لوپنورغا بېرىپ، ئۇ يەردە ئۆزى قىلماقچى بولغان تەكشۈرۈشنى قىلىپ تۇرغىنى ياخشى، دەپ قارايدىكەن. سىلەر ئۇ يەردىكى خىزمەتنى تامامىلىغۇچە، ھەممە يەر تىنچىيدۇ، ئۇ چاغدا ئۇرۇمچىگە بېرىپ دۇبەن بىلەن كۆرۈشسەڭلار بولىدۇ. دۇبەن ماڭا بۇ قارارنى سىزگە يەتكۈزۈشنى ھەمدە سىزگە سىلەرنى قوغداش، سىلەرنىڭ مۇتلەق بىخەتەرلىكىڭلارغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن تۆت نەپەر قوراللىق رۇس ئەسكىرىنى ئاجرىتىپ، سىلەرنى لوپنورغا، ئاندىن ئۇ يەردىن ئۇرۇمچىگە مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىشنى بۇيرۇپتۇ.

بۇلار مېنىڭ ۋەدەم بويىچە قولۇمدىن كېلىشىچە قىلالايدىغانلىرىم. مەن سىلەرنىڭ سەپىرىڭلارنىڭ كۆڭۈللۈك بولۇشىنى، لوپنوردىن ئامان - ئېسەن قايتىپ كېلىشىڭلارنى تىلەيمەن. سىز ئەۋەتكەن سۈدىپ ئۇستا ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىنىڭ بىزگە قىلغان ياردىمىگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. ئۇلار خىزمەتنى ناھايىتى ياخشى ئىشلىدى.

ئۇرۇمچىدە تېخىمۇ خۇشاللىنارلىق مۇھىتتا يۈز كۆرۈشۈشكە تىلەكداشمەن.

ھۆرمەت بىلەن: بىكدېۋ جياڭجۇن

مېنىڭ جاۋاب خېتىم مۇنداق يېزىلدى:

سۆيۈملۈك جياڭجۇن:

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. سىزنىڭ ماڭا ۋە بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزگە قىلغان ياردىمىڭىزگە چىن كۆڭلۈمدىن

رەھمەت ئېيتىمەن.

مەن سىزنىڭ بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزگە لوپنورغا بېرىش رۇخسىتى ئېلىپ بەرگەنلىكىڭىزگە نىسبەتەن رەھمەت ئېيتىشنى بىلمەيۋاتىمەن. بىزنىڭ ئۇ يەرگە بارالىشىمىز، بىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، غايەت زور مۇۋەپپەقىيەت ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا كېيىن بىزنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىپ شېڭ دۇبەن بىلەن كۆرۈشەلىشىمىزمۇ بىز ئۈچۈن چوڭ شەرەپتۇر. مېنىڭ ۋە تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ شېڭ دۇبەنگە بولغان سەمىمىي رەھمەت - تەشەككۈرلىرىمىزنى يەتكۈزۈپ قويۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە سىلەرنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، مۇھاپىزەتچى ئەۋەتكىنىڭلارغا تەشەككۈر بىلدۈرىمەن.

ھۆرمەت بىلەن: سۈۋېن ھېدىن

بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ھازىر ناھايىتى ئۈمىدلىك! جورجى بىلەن ئېچ ئۆزلىرىنىڭ چېچەنلىكى ۋە دىپلوماتلارچە ئەقىل - پاراسىتى ئارقىلىق، ما جۇڭيېڭنىڭ تۆمۈر تاپىنى ئاستىدىن قۇتۇلۇپ چىقتى. بۇ تەرەپتە بىزمۇ ھەر خىل تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىش ئارقىلىق، سىياسىي جەھەتتە تامامەن بىتەرەپلىكنى ساقلاش شەرتى ئاستىدا، شىمالىي ئارمىيە قوماندانلىقىنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشتۇق. ئۆز ئەھۋالىمىزنى ئۆزگەرتىش ئۈمىدى بۇرۇن يوق دېيەرلىك بولغان بولسا، ھازىر ئوڭۇشلۇق ھالدا بار بولدى.

مەن ھايىاتلا بولىدىكەنمەن، ما جۇڭيېڭنىڭ جياڭجۇندىن مىننەتدار ئىكەنلىكىمنى ھەرگىز ئېسىمدىن چىقارمايمەن، ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ گېپىگە كىرىپ كېتىپ، بىزنىڭ شوپۇرلارنى قىرىۋەتمىگەنلىكىگە ھەمدە ئۇلارغا ئاپتوموبىل جىددىي ئېھتىياجلىق

بولۇۋاتقان تۇرۇقلۇقمۇ، يەنىلا ئاپتوموبىل بىلەن ئەركىنلىكنى شوپۇرلىرىمىزغا قايتۇرۇپ بەرگەنلىكىدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

ئوخشاشلا، شېكى شىسەي جياڭجۇننىڭ بىزگە ئىپادىلىگەن سەمىمىيىتى ۋە كەڭ قورساقلىقىدىن، بىزنىڭ لوپنورغا بېرىشىمىزغا رۇخسەت قىلىپ، بىزگە نەنجىڭدا تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى شىنجاڭدا ئىزچىللاشتۇرۇشىمىزغا پۈرسەت يارىتىپ بەرگەنلىكىدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

يۇقىرىدا شېپى كەلتۈرۈلگەن خەت - چەكلەر بىز ئۆزىمىزنىڭ پىلانى ۋە ئارزۇلىرىنى خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا بىكدېۋ جياڭجۇنگە قانداق رەھىمەت ئېيتقانلىقىمىزنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

جورجى ۋە ئېفنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن بىللە قېچىشى

بىز يېڭى دەريادا بارىدىغان يولدىكى سىنايغۇ يېزىسىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئاندىن مەن خاتىرجەم بولۇپ، جورجى بىلەن ئېفتىن ئۇلارنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن بىللە پۇتۇن ئاپتوموبىل ئەترىتىنى ئىلىپ، كۇچاغا ئالدىراپ - تېنەپ قاچقانلىقىغا دائىر ئەھۋالنى تەپسىلىي سۇرۇشتۇردۇم.

ئۇلار جېنىنىڭ بارىچە قاچقان يول دەل بىز 7-، 8-، 9-مارت كۈنلىرى — ئۇچ كۈن ئىچىدە بېسىپ ئۆتكەن يول ئىدى. بىزنىڭ شۇنچىسىيەلىك ئىككى قابىل ئۇستىمىز بىلەن ئىككى موڭغۇل — سەيرات بىلەن چومۇچالارنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشتىن باشقا ئامالى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ بولغان ئىشلارنى خاتىرىۋېلىشى خەتەرلىك ئىدى، ئۇلارنى گۇمانلاندۇرۇپ قويماتتى؛ شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا خاتىرىلىۋېلىشقا ۋاقىت ۋە پۇرسەتمۇ يوق ئىدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ماڭا سۆزلەپ بەرگەنلىرىمۇ ئۇنچىۋالا ئېنىق ۋە تولىمۇ خەمەس ئىدى. مەسىلەن، ئۇلار قايسى ئىشنىڭ قايسى كۈنى سادىر بولغانلىقىنىمۇ تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرەلمەيتتى، شۇنداقلا ئۇلار ئېلىپ ماڭغان ۋە ئۆزئارا سۆزلەشكەن بارلىق جياڭجۈنلەر ۋە باشقا تۇنگان ئوفتىسېرلىرىنىڭ ئىسمىنى ئېسىدە ساقلىيالىشىمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى. لېكىن، ئۇلار شۇ قېتىمقى ئاجايىپ سەپەرنىڭ ئاساسىي ۋەقەلىكلىرىنى ئېنىق تەسۋىرلەپ، بىزدە شۇ ۋەقەلەر

توغرىسىدا ئومۇمىي تەسىرات قالدۇرالىدى. ئۇلار ئۇرۇش سائىتىنىڭ ئىستېرىلكىسى 12 گە يېقىنلاشقاندا سادىر بولغان بىر قېتىملىق تارىخىي ۋەقەنىڭ گۇۋاھچىسى ئىدى.

ما جۇڭيېڭنىڭ كۆرەڭلەپ خۇددىنى بىلمەي، قارا نىيىتى ھەددىدىن ئاشقان ھالدا شىنجاڭغا چېقىلىشى ئەڭ ئاخىرقى مەزگىلدىكى قورقۇنچلۇق گۇمران بولۇشقا يېقىنلاشقاندا، جورجى بىلەن ئېفىنىڭ قوللانغان تاكتىكىسى ئۇنىڭغا يەل بېرىپ، ئۇنىڭغا شۇ چاغدا ئۇچرىغان ئوگۇشسىزلىقلار ئۇنتۇلۇپ، ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا ئەڭ كۆركەم رەڭ بېرىشتىن ئىبارەت بولغان. ما جۇڭيىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىككى شۆبۈتسىيەلىك شوپۇرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ناھايىتى تېزدىنلا دوستانە ۋە يېقىن مۇناسىۋەتكە ئايلىنىپ كەتكەن.

ئەگەر سىز ما جۇڭيىڭ بىلەن ئېفىنىڭ كابىنكىدا قىلىشقان پاراڭلىرىنى ئاڭلىسىڭىز، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ قىزىق ئىش يوق بولسا كېرەك دەپ قالىسىز.

بىز ئۇچراشقان خەنزۇلار، تۇنگانلار ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا ما جۇڭيىڭنىڭ پىلانى بەك چوڭ دېيىشتى. ئۇنىڭ قارا نىيىتى گەرچە چىگىرخاننىڭكى بىلەن سېلىشتۇرغۇدەك دەرىجىگە يەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن كەم دېگەندىمۇ تۆمۈرلەڭنىڭكى بىلەن تەڭ دەرىجىدە ئىكەن. ئاقساق تۆمۈر پۈتۈن غەربىي ئاسىيانى ھۆكۈمرانلىق قىلغان، ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا، جۇڭگو مىڭ سۇلالىسىنىڭ خانى يۇڭلې خانغا قارشى يۈرۈش باشلىغان. ئۇنىڭ جاسۇس گۇماشتىلىرى پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭغا تارقالغان ھەمدە دۇنخۇاڭدىن ئۆتۈپ جيۇچۈەنگىچە يېتىپ بارغان. ئۇنىڭ بىزنىڭ دەۋرىمىزدىكى ۋارىسى بولغان ما جۇڭيىڭ ئالدى بىلەن پۈتۈن شىنجاڭ ۋە گەنسۇنى بويسۇندۇرۇپ، ئاندىن قارا دېڭىز ۋە ئىران چېگرالىرىغىچە بولغان پۈتۈن رۇسىيە تۈركىستانىنى ئۆزىنىڭ

پادىشاھلىقىغا قوشۇپ ئالماقچى بولغان. ئۇنىڭ ئۆزى ئىسلام دىنى مۇرىتى، ئۇنىڭ نىشانى بولسا، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى پۈتۈن تۈرك دۇنياسىنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئېلىشتىن ئىبارەت. ئۇ خۇددى تېھراندىكى رىزا شاھ ئىرانغا پادىشاھ بولغاندەك، دولان[1] لارنىڭ سۇلتانى بولماقچى.

ما جۇڭگىنىڭ دۇشمەنلىرى بولغان خەنزۇلار، رۇسلار، ئۇيغۇرلار، تۈرغاۋۇتلار ۋە ئەسكەرلىكتىن قاچقان تۇنگانلار ئۇنىڭ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزغا ئولتۇرۇپ كۇچاغا قاچقانلىقىغا قاراپ، ئۆلگۈسى كەلگەن چاشقان مۇشۇكنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلىگەندەك ئىش بولدى، ئۇ ئەمدى قاچالمايدۇ، مەغلۇپ بولۇش تەقدىرىدىن قۇتۇلالمايدۇ، دەپ قاراشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا، شىمالىي ئارمىيە بار، ئۇلار قاراشەھەر ۋە كورلىدىن چىقىپ، ما جۇڭگىنى قوغلاپ ماڭماكتا؛ ئۇنىڭ ئالدى تەرىپىدە، تەڭرىتاغدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئاقسۇ ۋە بايغا كىرگەن ئىلى قوشۇنلىرى تۇرۇپتۇ؛ ئەمەلىيەتتە، ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارى ئانچە زور بولمىسمۇ، خوجىنىياز ھاجىنىڭ قوشۇنلىرى مۇشۇ سەپتە ئۇرۇشقا تەييارلىنىپ، سەپ تارتىپ تۇرماقتا. تاغ تىزمىلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ چېكىنىش مۇمكىن ئەمەس. پەرەز قىلىشقا بولىدىغان بىردىنبىر چېكىنىش يولى جەنۇب تەرەپتىن ئىبارەت.

ما جۇڭگىنىڭ ئۆتمۈشى بىلەن تونۇشىدىغان كىشىلەر ئۇنىڭ ھازىرغا قەدەر ھەرقانچە ئېغىر خېيىم - خەتەرلەردىنمۇ قۇتۇلۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى بىلگەچكە، ئۇ بۇرۇنقىدەكلا ھەرگىزمۇ باشقىلارغا تۇتۇق بەرمەي ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئىزىنى يوقىتىپ، گىرىم قىلىپ يوشۇرۇنۇۋېلىپ، پۇرسەت كۈتۈپ يېتىۋالىدۇ، ئۇ ھاياتلا بولىدىكەن، شۇنداقلا ئۇنىڭ ھەرىكەت قىلىش ئەركىنلىكىلا

---

[1] دولان — ئورال - ئالتاي تىلى سىستېمىسىدىكى مىللەتلەرنى كۆرسىتىدۇ.

بولىدىكەن، ئوتتۇرا ئاسىيا تىنچىمايدۇ، دەپ قارايدىكەن.

هالبۇكى، دۇنيانىڭ ئەنە شۇ يېڭى ھۆكۈمرانى دەل بىزنىڭ بىر ئاپتوموبىلىمىزنىڭ كابىنكىسىدا، شۇڭا تىسىيەلىك بىر پوپنىڭ ئوغلى، ساپ شۇڭا تىسىيەلىك پۇشتىدىن بولغان، تېتىك - جۇشقۇن يىگىت كارل ئىلروم شىلنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. بۇ ئىككى ياش يىگىت — بىرى، 23 ياشلىق جياڭجۇن (بۇ ما جۇڭيىڭنىڭ بۇنىڭدىن بەش يىل بۇرۇنقى ئاشكارا يېشى)؛ يەنە بىرى، 20 ياشلىق شوپۇر — كۇچا يولىدا كېتىۋېتىپ، يانمۇيان ئولتۇرۇشماقتا. قارىماققا، بۇ ئىنتايىن غەلىتە مەنزىرىدەك كۆرۈنەتتى.

بىز ئېغىنى چوڭقۇر چۈشىنىمىز. جەزمەشتۇرۇشكە بولىدۇكى، بۇ جياڭجۇن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولسا زېرىكىپ قالمايدۇ. ھېچقايسىمىز ئېغىنىڭ سۆزۈن — جىددىي ۋە غەمكىن قىياپەتتە تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ئەمەس. ئۇ پەقەت بىرلا ئاخشام، يەنى كورلىدا بىزنىڭ كۆكسىمىزگە تاپانچا تەڭلەكلىك تۇرغان، ئۆلۈم خەۋپى كۆزىمىزگە كۆرۈنۈپلا قالغان ئەھۋال ئاستىدىلا ناخشا ئېيتمىدى. ئادەتتىكى چاغلاردا، ئۇ شۇنداق جۇشقۇن، كۆتۈرەڭگۇ - روھلۇق ۋە خۇشال - خۇرام يۈرەتتىكى، بىز ۋە خىزمەتكارلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتۈن تەكشۈرۈش ئەترىتىنىمۇ ئىلھاملاندۇرۇپ، شاد - خۇرام كەيپىياتقا چۆمدۈرۈۋېتەتتى.

مەن ئېغىتىن ئۆزىنىڭ بۇ مەشھۇر يولۇچىسىغا قانداق مۇئامىلە قىلغانلىقىنى سورىۋىدىم، ئۇ ئاددىي ۋە كەمتەرلىك بىلەن مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى:

— مەن ئۇنى بىردەمدۇ جىم ئولتۇرغۇزمىدىم، يەنى ئۇنىڭغا كۆلكىلىك جۇڭگو ناخشىلىرىنى ئېيتىپ بەرسەم، ئۇ ئۇچيىي ئۇزۇلۇپ كەتكۈدەك كۈلەتتى.

— سىلەر نېمە توغرۇلۇق سۆزلەشتىڭلار؟

— مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى ۋە ئاجايىپ سەرگۈزەشتىلىرىمنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇمۇ ئارقىدىنلا ماڭا ئۆزىنىڭ ئۇرۇش قىلىش جەريانىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى ۋە گەنسۇ، شىنجاڭلاردا ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

— ئۇ قانداق ئادەمكەن؟ قاتمال - قوپال ئادەممىكىن ياكى كەبرىسى يوق، چىقىشقاق ئادەممىكەن؟

— ئۇ بەك جەلپكار ئادەمكەن. بىز ئىككىمىز بەئەينى ئىككى ساۋاقداشقا ئوخشاپ قالغانىدۇق، ئايرىلىدىغان چاغدا، ئۇ: «پۇتۇن ئۆمرۈمدە كۆڭلۈم بۇنداق ئېچىلىپ باقمىغانىدى» دېدى، مېنىڭمۇ ھەقىقەتەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمايلا قالدى.

— ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرغان ئىككى خەۋپلىك ئادەمنى كۆزدىن يوق قىلىش ئۇچۇن، ئۇنىڭ سىزنى ئېتىۋېتىشىدىن قورقمىدىڭىزمۇ؟

— شۇنداق، بۇ مېنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئاپتوموبىل ھەيدىشىم بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ، دېگەن نەرسە كاللامدىن پەقەت نېرى كەتمىدى، لېكىن ئۇنىڭ مۇئامىلىسى ئىنتايىن سەممىي ئىدى. ئۇ شىنجاڭنى پۈتۈنلەي ئىگىلەپ بولغاندىن كېيىن، بىزنىڭ بارلىق تەلەپلىرىمىزنى قاندۇرۇشقا ۋەدە بەرگەنىدى. مەن بۇنداق تۇز، دۇرۇس، سېخىي ئادەمنىڭ بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدىغان ئىشلارنى قىلىشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز ئۇنىڭ شىمالىي ئارمىيەدىن قېچىپ قۇتۇلۇشىغا ياردەم قىلىۋاتساق، دەپ ئويلىغانىدىم. لېكىن، ھەر قېتىم پۈتۈن جەريانىنى ئەسلىگىنىمدە، يەنە بىزنىڭ جېنىمىزنى پەقەت تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتىلا ساقلاپ قېلىۋاتىدۇ، دەپ ھېس قىلىمەن.

— بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىز توغرىسىدا گەپ سوردىڭىزمۇ؟

— سوردىڭىز، مەن ئىلاجسىز ئەترەتنىڭ تەشكىللىنىش ئەھۋالى، ۋەزىپىسى ۋە مۇددىئاسىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەردىم. ئۇ

چۆل - جەزىرىلەرنى كېسىپ ئۆتۈپ، شىنجاڭغا ۋە شىنجاڭنىڭ ئىچكىرى جايلىرىغا باردىغان ئاپتوموبىل يولى ياساش ناھايىتى ئاقىلانە ۋە زۆرۈر ئىش دەپ قارىدى. ئۇ يەنە بىزنىڭ جەمئىي نەچچە ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى، كىمنىڭ نېمىش قىلىدىغانلىقىنى سورىدى، شۇنداقلا بىزنىڭ باشلىقىمىزنىڭ ئىلگىرى شىنجاڭ ۋە تىبەتكە بىرنەچچە قېتىم كېلىپ كەتكەن ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىگەنلىكىگە ئەپسۇسلاندى. بىزنىڭ باشلىقىمىزنىڭ 70 ياشلارغا بېرىپ قالغان ئادەم بولسىمۇ، يەنىلا مۇشۇنداق جاپا - مۇشەققەتلىك سەپەرگە بەرداشلىق بېرىپ كېلىۋاتقانلىقىغا ھەيران قالدى.

بىز جورجى، ئېنى، سەيرات ۋە چومۇچالارنىڭ 13 - مارت چۈشتە بىزنىڭ ھويلىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرگەنىدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئاپتوموبىللارنى ھەيدەپ، ھېلىقى خەنزۇچە پاسوندا سېلىنغان كىچىك ھويلىنىڭ سىرتىغا، يەنى ئۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ سائەت بۇرۇن خېمىل بىلەن يۇ يىنجاۋ ما جۇڭيىڭنى كۆرگەن جايغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئەينى ۋاقىتتا ما جۇڭيىڭ ھېلىقى تار كوچىدا ئاپتوموبىللارنى ئۆتۈۋالسۇن دەپ، ئەدەپ بىلەن بىر چەتتە تۇرۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ شۇ چاغدا بۇ بازاردىن بىللە چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان قول ئاستىدىكى كىشىلەرنىڭ يېنىغا كېتىۋاتقانىكەن.

ئاپتوموبىللار ھېلىقى ھويلىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىغاندىن كېيىن، بىر توپ ياردارلار ۋە ئەسكەرلەر ئاپتوموبىلغا چىقىۋېلىش ئۈچۈن، قىستىلىشىپ ئاپتوموبىل ئەترايىغا ئولىشىۋاپتۇ. كىشىلەر خېمىل داۋالغان ھېلىقى ياردار ئاتلىق ئەسكەرلەر جىياڭجۇنى ما خۇشەننى سەپەر كىيىملىرىنى كىيدۈرگەن ھالدا نوسىلكىدا كۆتۈرۈپ كېلىپ، «ئېتىسل» ماركىلىق ئاپتوموبىلغا

ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ نۇرغۇن يۈك - تاقلىرى بار ئىكەن. قالغان ئاپتوموبىللارغىمۇ لىق ياردار ئەسكەرلەر قاچىلىنىپتۇ.

پېشقەدەم جياڭجۇن ما خۇشەن جورجىنىڭ كابىنكىسىدا ئولتۇرۇپتۇ. گەرچە باشقا ئوچ ئاپتوموبىل تېخى تەييارلىنىپ بولمىغان بولسىمۇ، ئۇ ئاپتوموبىلنى دەرھال يولغا چىقىشقا ئالدىرىتىپتۇ. جورجى ئاپتوموبىلنى چاپسان ھەيدەپ بوستانلىقتىن تېزلا يىراقلىشىپتۇ. تاپتاقىر تۇزلەڭلىككە چىققاندىن كېيىن، ئۇ ئارقىسىدىكى ئاپتوموبىللارغا قاراپ باققانىكەن، بىرەرسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. شۇڭا، ئۇ ئاپتوموبىلنى توختىتىپ، كۇتۇپ تۇرۇپتۇ ھەمدە ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپ موتورنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان جياڭجۇن: «ھەيدەڭ!ىرىڭ!» دەپ توۋلاپتۇ. بۇنىڭ بىلەن جورجى تاكى چىدىرغىچە توختىماي ھەيدەپتۇ. ما خۇشەن شۇ چاغدىلا سەل توختاپ تۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي قالغان ئوچ ئاپتوموبىل شەرق تەرەپتىن چاڭ توزۇتۇپ كېلىپ، «ئېتسىل»نىڭ يېنىدا توختاپتۇ.

كېيىنكى ئوچ ئاپتوموبىلنىڭ ئەڭ ئالدىدىكىسى ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلى ئىكەن. ئورۇققىنا كەلگەن ئېگىز بىر ياش ئوفىتسىر چاققانلىق بىلەن ئېغىنىڭ ماشىنىسىنىڭ كابىنكىسىدىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ قەددى - قامىتى كېلىشكەن بولسىمۇ، لېكىن چىرايىدىن جىددىيلىك ۋە چېچەنلىك، سەزگۈرلۈك چىقىپ تۇرىدىكەن. ئۇ ئۇچسىغا كۇل رەڭ كىيىم، بېشىغا شەپكە، پۇتىغا ئاتلىق ئەسكەرلەر ئۆتۈكى كىيىۋالغانىكەن. جورجى گەرچە ئۇنى بۇرۇن پەقەت كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كىملىكىنى دەرھال تونۇپتۇ، ئۇنىڭچە، پەقەت ما جۇڭيىڭنىڭ تۇرقىلا ئاشۇنداق بولۇشى كېرەك ئىكەن. جورجى ئۇنىڭ كەيپىياتىنىڭ ناھايىتى ياخشى ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلىۋاپتۇ ھەمدە ئېغىر ئۇنىڭغا ئاللىقاچان بىرىنچى دەرىسنى ئۆتۈپ بولغان بولسا كېرەك

دەپ ئويلاپتۇ. جورجى باشتىن - ئاياغ ئالدىدا ماڭغانلىقى ھەمدە يول بويى بۇ جياڭجۇننى كۆرۈپ باقمىغانلىقى ئۈچۈن، ئېغىر چوقۇم يول بويىدىكى ھېلىقى ئۆيدىن ئۇنى ئاپتوموبىلغا سېلىۋالغان بولسا كېرەك دەپ پەرەز قىپتۇ.

ما جۇڭيىلڭ بىر تەرەپتىن ئۈياق - بۇياققا مېڭىپ، بىر تەرەپتىن ئۆزىگە سالام بېرىپ، قوپال ھالەتتە دىققەتتە تۇرغان ئوفىتسېرلەرگە كۆلكىلىك ۋە قىزىق گەپلەرنى قىلىپ قويىدىكەن. ئۇ بەزىلەر بىلەن چاقچاقلىشىپتۇ، بەزىلەرنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ قاتتىق كۈلۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا بەزىلەرگە كۆچاغا چېكىنىش، قىسىمنىڭ يۆتكىلىشى ۋە تەمىنات تارقىتىش، ئاپتوموبىل ئەترىتىنىڭ ئىلگىرىلىشى قاتارلىقلار توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپتۇ.

كېيىن ئۇ جورجنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئۇنىڭ قولىنى سىقىپ كۆرۈشۈپتۇ ھەمدە بىر سەپداشقا ئوخشاش ھېچقانداق قورۇنماي ئەھۋال سوراپتۇ.

— مەن ئىنتايىن خىجىل، — دەپتۇ ئۇ، — تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ ئاپتوموبىللىرىنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولغانلىقىمىزغا بەكمۇ ئەپسۇسلىنىمەن، لېكىن ئەھۋال شۇنداق بولۇپ قالغانلىقتىن، ئىشلەتمەي بولمىدى. مەن بۇ ئاپتوموبىللارنى ئارىيەت ئېلىپ ئىشلەتكەن مەزگىلدە، ئەترەت باشلىقىغا چوڭ ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمەسلىكنى ئۈمىد قىلىمەن.

شەرقىي ئاسىيادا چوڭ بولۇپ، شەرقىي ئاسىيانىڭ دىپلوماتىيە سەنئىتى بىلەن خېلى ئوبدان تونۇشۇپ كەتكەن جورجى سۈدىپ چىرايىدىن كۆلكە ياغدۇرغان ھالدا ئۇنىڭغا تەزىم قىپتۇ ھەمدە ئەڭ چىرايلىق ئاتالغۇلارنى تېپىپ، ما جۇڭيىڭغا: «سىزدەك مۇشۇنداق ئۇلۇغ ۋە قۇدرەتلىك جياڭجۇن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش بىز ئۈچۈن شۇپۇر ئۈچۈن مەڭگۈ ئۇنتۇلماس شەرەپ» دەپتۇ.

جورجى كېيىن ئۇنىڭ بىلەن تۇنجى قېتىملىق كۆرۈشۈش ئەھۋالى توغرىسىدا ماڭا مۇنداق دەپ بەردى:

— مەن مۇ جۇڭيىڭنىڭ پوزىتسىيەسىنىڭ ئوبدانلىقىنى كۆرۈپ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭدا ياخشى تەسىر قالدۇراي، ئۇنىڭ ئىشەنچ ۋە دوستلۇقىنى قولغا كەلتۈرەي دەپ قالدىم. ھېلىقى ياردار جىياڭجۇن ما خۇشەن مېنىڭ ئاپتوموبىلىمدا ئولتۇرغانىدى. مەن ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى، مۇشۇنداق ناچار يولدا ئاپتوموبىلنىڭ سلكىنىشى بىلەن پۇتىنىڭ ئاغرىغان - ئاغرىمىغانلىقىنى سورىدىم. ما جۇڭيىڭ بىلەن ھېلىقى ياردار جىياڭجۇن ئۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق بىئاراملىق ھېس قىلمىغانلىقىنى، قانچە تېز ھەيدەشنى خالىساق، شۇنچە تېز ھەيدەۋەرسەك بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. سەيرات بىلەن چومۇچانىڭ ئاپتوموبىللىرىغا چۈشكەن ئوفىتسېرلەر ئەھۋالدىن قارىغاندا ئاچچىقلىنىۋاتقان بولسا كېرەك، بىزگە تەھدىت كۆزى بىلەن قاراۋاتاتتى، لېكىن مەن ئۇلارغا چاقچاق قىلىۋەردىم ھەمدە ئۇلارغا 3- ئاينىڭ 6- كۈنى مەن ئاپتوموبىل بىلەن جاڭ سەنيۈن ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى كۈچاغا ئېلىپ بارغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىلدا بېشى قېيىپ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردىم. بۇنىڭ بىلەن ئوفىتسېرلەر كۈلۈشتى، كەيپىياتى نورماللىشىپ، چىرايى ئېچىلىپ كەتتى.

دەل شۇ چاغدا ما جۇڭيىڭ: «ئاپتوموبىلغا چىقايلى» دەپ توۋلىدى ھەمدە ئۆزى ئېغىنىڭ يېنىدىكى ئورۇنغا سەكرەپ چىقىپ ئولتۇردى. باشقىلارمۇ چاقماق تېزلىكىدە ئۆز ئورۇنلىرىنى تېپىشتى. ئاپتوموبىل غەربكە قاراپ داۋاملىق ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. قۇياش گويىاكى بىر ئوت دېگىزىغا ئوخشاش ئالدىمىزدىكى بىر يېزا كوچىسىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى سۆگەتلەر ئارقىسىدا لاۋۇلداپ يانماقتا ئىدى. گۈگۈم چۈشتى، ئارقىدىنلا جىمى جاھاننى

قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. دەل شۇ پەيتتە ھېلىقى قېچىۋاتقان جىياڭجۇن يېنىدا ئولتۇرغان ئېپقا ئاپتوموبىلنى قانداق ھەيدەش، قايسى يول بىلەن مېڭىش توغرىسىدا ئۇزۇكسىز تەۋرەدە ياخشى تەكلىپلەرنى بەرمەكتە ھەمدە يولنىڭ ئەھۋالى ئۇستىدە خىلمۇخىل پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويماقتا ئىدى. ئۇ بەزىدە، بۇ يوللارنى ھەقىقەتەن رېمونت قىلمىسا بولمىغۇدەك، دەپ قويسا؛ بەزىدە، ئاپتوموبىل دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ، چېكىنىۋاتقان ئەسكەرلەرگە قاراپ ۋاقىراپ گەپ قىلىپ قويياتتى. ئۇلارنىڭ تۇنۇگۈن ئاخشام نەدە قونغانلىقىنى ياكى يېگۈدەك بىرەر نەرسە تاپالمىغان - تاپالمىغانلىقىنى سوراپ قويياتتى. لېكىن، ئۇ غەربكە قاراپ يۈرۈشكە ئالدىرىغانلىقتىن، ھېچكىم بىلەن ئۇزاق سۆزلەشمەيتتى. ئېھتىمال ئۇ كۇچادىن ئۆزىگە سادىق ئادەم ۋە قورال - ياراغلارنى يېتەرلىك دەرىجىدە تېپىپ، شۇ يەردە پۈت تېرەپ تۇرۇش ئارقىلىق، ئارقىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلارغا قارشىلىق كۆرسىتىشنى؛ بۇ مەزگىلدە، قول ئاستىدىكى ئوفىتسېرلەرنى ئاقسۇ ۋە قەشقەر تەرەپلەرگە ئەۋەتىپ، يېڭى ئەسكەر ئېلىش ۋە يېڭى قوشۇن توپلاشنى ئويلاۋاتقان بولسا كېرەك. بۇ ئىش توغرىسىدا، ئۇ ئېپقا سەمىمىيلىك بىلەن سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئېنى ما جۇڭيېڭنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن ئۇ بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتنى پىسخىكىلىق جەھەتتىكى ئالماپتۇ، شۇنىڭدەك جەنۇبىي شىنجاڭ ئۆزۈمنىڭ قولىدىلا بولىدىكەن، جۇڭغارىيە بىلەن تۇرپان ئويمانلىقىدىن چېكىنىپ چىقىشنىڭ كارايىتى چاغلىق دەپ قارايدىكەن، دېگەن تەسىراتنى ئاپتۇ.

ئۇ ئېپقا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەگەر رۇسلارنىڭ ياردىمى بولمايدىغان بولسا، شىمالىي ئارمىيە مېنى ئۇرۇمچى، داۋانچىڭ ۋە تۇرپاندىن ھەرگىز قوغلاپ چىقىرالمايتتى. مېنىڭ قىسىملىرىمنىڭ يامغۇردەك بومبا تاشلاۋاتقان ئايروپىلانلارغا، بىرونزۇيىك ماشىنىلارغا ۋە كۇچلۇك زەمبىرەكچىلەر

ئەتـرىتىگە تاقابىـل تۇرۇشـى ئاسـان ئەمەس. لـېكىن، مېنىـڭ قىسىملىرىم كۆچادا يېڭىباشتىن توپلىنىدۇ، ئەگەر قارشى تەرەپ ئـۇ يەردىمـۇ بـىزدىن زىيـادە ئۈسـتۈن كەلسە، ئاقسۇ ۋە قەشـقەرگە، تەڭرىتاغنىـڭ جەنۇبىـدىكى ھەمـمە يەرگە، يەكەن، خـوتەن، ھەتتـاكى چـاقىلىققىچە بېرىـپ، ھىمـايە قىلغـۇچىلارنى توپلايـدۇ، گەرچە بىرئـاز ۋاقىـت كەتـسىمۇ، لـېكىن مەن پۈتـۈن شـىنجاڭنى ئىگىلەيمەن.

ئاپتوموبىـل ئەترىتـى يېرىم كېچىـدە ئەشـمە يېزىـسىغا كېلىـپ توختـاپتۇ. مـا جۈڭيـڭ قـول ئاسـتىدىكىلەرگە يـېمەك ـ ئىچـمەك تەييارلاشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. ئۇلار قـوي گۆشـى، نـان ۋە گـۈرۈچ تـامىقى يەپتـۇ، چـاي ئىچىپتـۇ، كېيىـن مـا جۈڭيـڭ بىـر سـارايغا كىرىپ، گىلەم ئۈستىدە ئۇخلاپتۇ.

4ـ مارت سەھەر سائەت 2 دە ما جۈڭيىڭ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، جىددىي سىگنال بېرىپتۇ. شۇيۇرلار ئۇخلىمـاي، ئاپتوموبىـل يېنىدا تاماكا چەككەچ پاراڭلىشىپ ساقلاپ تۇرۇپتۇ. بـۇ چاغـدا مـاي بـاكلىرى ۋە رادىيـاتورلار لـىق تولـدۇرۇلۇپ، ئـاپتوموبىللار قاچـان دېسە، شۇ چاغدا يولغا چىققۇدەك تەييارلاپ قويۇلغانىكەن.

ئـۇلار يېڭـسار ئەتراپىغـا يېتىـپ بارغانـدا، ئېغىـر ئـاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىش ئېھتىمالى بولغان بىر ۋەقە يۈز بېرىپتـۇ. سـەيرات بۇ ۋەقەنىڭ جەريانىنى بىزگە سۆزلەپ بېرىـپ بولغانىـدى. لـېكىن، ھازىر بۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى ئېيتماڭ ئاغزىدىنمۇ ئاڭلىدۇق. ئـۇلار بۇ كىچىك يېزا بازىرىدىن ئەمدىلا چىقىپ، 8ـ مـارت بىزنىـڭ لـىق يۈك ماشىلانغان ئاپتوموبىللىرىمىز كۆپ قېتىم پېتىپ قالغان پاتقاق رايونىنىڭ غەربىگە يېتىپ كەپتۇ. بـۇ قېتىم ئۇلارنىـڭ يـۈكى ئېغىـر بولمىغـانلىقتىن، بـۇ رايونـدىن ئـاپتوموبىللارنى ئاسـانلا ئۆتكـۈزۈپ كېتىپتـۇ. بـۇ چـاغ تـاڭ سـەھەر بولـۇپ، ئـۇلار قۇرغـاق بىـر يولـدا كېتىۋاتقـانىكەن. جورجىنىـڭ «ئېتـسىل» مـاركىلىق ئـاپتوموبىلى

باشقىلاردىن خېلى ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇ. كەينىدىكى ئۈچ ئاپتوموبىل ئىچىدە، ما جۇڭيىڭ ئولتۇرغان ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلى ئالدىدا ماڭغانىكەن، سەيرات ئۇنىڭغا ئۇلىشىپلا مېڭىپتۇ. ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلى قويۇق چاڭ - توزان چىقىرىپ كېتىۋاتقانلىقتىن، سەيرات 2 — 3 مېتىرنىڭ نېرىسىنى كۆرەلمەيدىكەن. دەل شۇ چاغدا شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئايروپىلانلىرى ئۇلارنىڭ بېشى ئۈستىدىلا غوڭۇلداشقا باشلاپتۇ. سەيرات ھودۇقۇپ كېتىپ، ئاپتوموبىلنى جېنىنىڭ بارىچە ئالدىغا قاراپ تېز ھەيدەپتۇ. لېكىن، چاڭ - توزان تۈپەيلىدىن، ئالدىدىكى ئېغىنىڭ ئاپتوموبىلىنىڭ جىددىي تورمۇزلاپ توختىتىلغانلىقىنى كۆرەلمەي قاپتۇ. شۇڭا، ئۇ يۇقىرى تېزلىك بىلەن كېلىپ، ئۇنىڭغا سوقۇلۇپتۇ - دە، ئاپتوموبىلنىڭ رادىياتورى ۋە مۇھاپىزەت قانىتى ئېغىر دەرىجىدە مەجلىپ كېتىپتۇ.

ما جۇڭيىڭ جىيالجۇن بىلەن ئېنى ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ، سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە زەخمىلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ، تەلتۆكۈس رېمونت قىلمىسا بولمايدىكەن دېگەن قاراشتا بوپتۇ. ما جۇڭيىڭنىڭ بەك ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھېچكىمدىن ئاغرىنماپتۇ. ئۇ پەقەت سەيراتنى بىر ئىلاج قىلىپ يېڭىسارغا قايتىپ، ئاپتوموبىلنى رېمونت قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلنى رېمونت قىلىپ بولۇپ نېمە قىلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا ھېچنېمە دېمەپتۇ. سەيرات باشقىلاردىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن ئىنتايىن يالغۇزلۇق ۋە بىئارامىلىق ھېس قىپتۇ. لېكىن، ئېنى: «نېمىدېگەن ياخشى - ھە! ئۇ بۇ قېتىم جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى!» دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇلار بۇگۇرگە يېتىپ بارغاندا، ۋاقىت تېخى ناھايىتى بالدۇر ئىكەن. جورجى بىلەن ئاتلىق ئەسكەرلەر جىيالجۇنى ما خۇشەن

باشقا ئاپتوموبىللارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ئېق يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ يەنە ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ، تاماق ۋە چاي تەييارلاشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ، ئاندىن جورجىغا قاراپ:

— ھېيدىن دوكتورنىڭ بىر ئاپتوموبىلىنى سوقۇپ بۇزۇۋەتكىنىمگە تولىمۇ خجىلمەن، لېكىن ئۇ تېزدىن رېمونت قىلىنىپ ئوڭشىلىدۇ، — دەپتۇ.

كېيىن ئۇ شۇ يەردىكى مەمۇرىي ئەمەلدارلارغا 20 ئات ئەۋەتىپ، سەيراتنىڭ بۇزۇلۇپ كەتكەن ئاپتوموبىلىنى يېڭىسارغا ئاپىرىپ قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.

بۇرۇن ما جۇڭيىڭ ئۇرۇمچىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلغاندا قولغا چۈشۈرگەن بىردىنبىر بىرونېۋىكنى ھەيدىگەن ۋاڭ فامىلىلىك خەنزۇ شوپۇرمۇ جورجىنىڭ ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇۋالغانىكەن. بىز ئۇنى كورلىدا كۆرگەنىدۇق. ما جۇڭيىڭ ئۇنى ماشىنىدىن چۈشۈپ دەرھال ئات بىلەن سەيراتنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىنى رېمونت قىلىشقا ياردەملىشىشكە بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇزۇلغان ئاپتوموبىل يېزىغا ئېلىپ كېلىنىپ، رېمونت قىلىش ئىشى باشلىنىپ كېتىپتۇ. ئۇلار بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ رادىياتورنى كەپشەرلەپتۇ ۋە ئاپتوموبىلنى سىناپ كۆرۈپتۇ. لېكىن، ئاپتوموبىلنىڭ مېڭىشى ناھايىتى ئاستا ئىكەن. سەيرات مەقسەتلىك ھالدا ئىشنى ئاقىستىپ، ئىلاج بار ۋاقىتنى ئارقىغا سۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. چۈنكى، ئۇ ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ داۋاملىق كۈچا تەرەپكە قاراپ يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق كېلىشتىن بۇرۇن، شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى قىسىملىرىنىڭ يېتىپ كېلىپ ئۆزىنى قوتۇلدۇرۇۋېلىشىنى ئۈمىد قىلىدىكەن.

ما جۇڭيىڭ بۇ كۈنلەردە بۈگۈردە كۈتۈپ تۇرالمايتتى، شۇڭا ئۇ داۋاملىق ئىلگىرىلەش بۇيرۇقىنى چۈشۈرۈپتۇ. 14- مارت ئەتىگەنىدە

ئارقا - ئارقىدىن ئىككى ئاپتوموبىل يولغا پېتىپ قاپتۇ. بىراق، ما جۇڭيىڭ ئۆزىنىڭ تاقەتسىزلىنىۋاتقانلىقىنى ھەرگىز چاندۇرماپتۇ ۋە ھەممىگە سوغۇق قانلىق بىلەن مۇئامىلە قىپتۇ.

چۈشتىن كېيىن سائەت 4 تە، ئاپتوموبىل ئەترىتى كۆچاغا كىرىپ، تۇنگانلارنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. كۆچانىڭ ھەربىي قوماندانى ۋاڭ بۇ چاغدا ما جۇڭيىڭنىڭ شوپۇرلارنى ئوبدان كۈتۈش توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇلارنى ئىنتايىن ياخشى تاماق ۋە چايلار بىلەن كۈتۈۋاپتۇ ھەمدە بىر ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە يېتىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئاشۇ ھويلىنىڭ ئىچىدىكى بىر ئۆيگە ما جۇڭيىڭ ۋە يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بىر جيا‌ڭجۇن ھەمدە تۇرپاندا بىرگە ئىنتايىن يېقىملىق مۇئامىلىدە بولغان تەلىم - تەربىيە تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى جاڭ شىنمىنلەر ئورۇنلىشىپتۇ. ئاپتوموبىللارنىڭ يېنىغا ھېچكىمنى يولاتماسلىق توغرىسىدا قاتتىق بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈپتۇ ۋە ئاپتوموبىل ئەترا‌پىغا پوست قويۇلۇپتۇ.

جورجى، ئېف ۋە چومۇچالار كۆچادا تولۇق ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بوپتۇ. لېكىن، ئۇلار ئاپتوموبىل ھەيدەپ يۈرمىگەنلىكتىن يىراقتا كېتەلمەيتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار خالىسا، ھېلىقى ئاپتوموبىللاردىن ۋاز كېچىپ، ئات مىنىپ قاچىسا قاچالايتتى. ما جۇڭيىڭ بولسا ئۇلارغا ئىشىنىدىغاندەك قىلاتتى.

ئۇلار بىرىنچى كۈنى كەچتە شۇڭبىتسىيە دىنىي جەمئىيىتى پونكىت قۇرغان دۇشەنبە بازارغا بېرىپتۇ. 70 ياشلىق ئېنۋال خېنىمنىڭ بۇ يەردە يەككە - يېگانە ھالدا ياشاۋاتقىنىغا 17 يىل بولغانىكەن. ئۇ بىزنىڭ ئالدىنقى قېتىمقى تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزنىڭ ئەزالىرىنى ماختاپ: «ئۇلار بەك ياخشى ئىدى» دەپتۇ. 1931 - يىلى سېترون تەكشۈرۈش ئەترىتى كۈچادىن ئۆتكەن چاغدا، ئۇ ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئاپتوموبىل

كۆرگەنىكەن. ئۇ جورجىدىن قەشقەرگە ماڭاشىدا كۆچادىن ئۆتكەندە، ئۇنىمۇ ئېلىۋېلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. چۈنكى، ئۇ بەك قېرىپ كەتكەنلىكتىن، يالغۇز ياشىيالمايدىكەن. ئۇ ئىككى يىلدىن بۇيان بىرەر پارچە خەتمۇ تاپشۇرۇۋالماپتۇ. ھازىر بۇ يەردە ئىككى نەپەر شۆبىتسىيەلىك ياشىنى، يەنە كېلىپ ئىككى نەپەر پوپ ئوغلىنى كۆرۈپ، ئادەتتىن تاشقىرى خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

بىزنىڭ ئۇنى ئۆز ئارزۇسى بويىچە قەشقەردىكى دىنىي جەمئىيەتكە ئالغاچ كەتكۈمىز بار ئىدى، بىراق بەختكە قارشى ئۇنداق قىلالمايمىز. مەن تېخىچە ئېنىق ئۇال خىنىمنى كۆرەلمىگەنلىكىمگە ئەپسۇسلىنىپ يۈرىمەن. بىر ئادەم بەلكىم ئۆزىنىڭ ئۆمۈر بويى كۆرەش قىلىدىغان ئالىي غايىسى مەدەت بېرىپ تۇرسا، ئوتتۇرا ئاسيانىڭ كىچىك بىر يېزىسىدا 17 يىلغىچە يەككە - يېگانە ياشاشقا بەرداشلىق بېرەلىشى مۇمكىن. لېكىن، ئۇرۇش مەزگىلىدە، بۇلاڭ - تالاڭغا ۋە زوراۋانلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ تەھدىتىگە ئۇزۇكسىز ئۇچراپ تۇرغان ئەھۋالدا بۇنداق يەردە ياشاش، بولۇپمۇ بىر ئايال ئۇچۇن ئېيتقاندا، كىچىك ئىش ئەمەس. ھالبۇكى، ئۇنىڭغا چېقىلىشقا ھېچكىم پېتىنالماپتۇ. ھەتتا ئاشۇ ھەممىدىن قەبىھ تۇنگان لۇكچەكلىرىمۇ، خۇددى ئۇنىڭ يېنىدا كۆزگە كۆرۈنمەس مۇھاپىزەتچىلىرى بارىدەك، ئۇنىڭ بوسۇغىسىدىن پۇت ئالالماپتۇ. بىر شوپۇرنىڭ ئاڭلىشىچە، بىر باندىت باشلىقى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئات بۇلىماقچى بولۇپ بارغانىكەن، ئۇ ئۇنى تازا كېلىشتۇرۇپ بىر كاچاتلاپتىكەن، ھېلىقى باندىت ھەيرانۇھەس بولۇپ، بۇلىماقچى بولغان ئاتنىمۇ ئۇنتۇپ كېتىپ قاپتۇ.

كېيىن بىز بۇگۇرنىڭ ھاكىمى جامالىدىن ھاجى بىلەن كۆرۈشكىلى بېرىپ، ئۇنىڭدىن ھەربىي ۋەزىيەتنى كۇچلاپ سۇرۇشتۇرگەندە، ئۇ: «سىلەرنىڭ شوپۇرۇڭلار كۇچادىكى چاغدا،

نېمىشقا دۇشەنبە بازاردىكى ھېلىقى چەت ئەللىك ئايال پوپتىن سوراپ باقمىغاندۇ؟ ئۇنىڭ ھەممە ئىشتىن خەۋىرى بار ئەمەسمۇ!» دەپ جاۋاب بەردى.

15 ـ مارت، شوپۇرلار نېمە ۋەقەنىڭ سادىر بولۇشىنى ئۇقمايدىكەن. جورجى ھېلىقى جياڭجۇاندىن ئۆزلىرىنىڭ كورلىغا قايتىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلىشىنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ئەمەلگە ئاشماپتۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇلار ئۇنىڭغا ما جۇڭيىڭنى ئاپتوموبىلغا ئولتۇرغۇزۇپ ئامبال يامۇلىغا ئاپىرىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. يامۇلنىڭ ھويلىسىغا ئىلىدىن كەلگەن مۇساپىرلار، قوراللىرىنى ما جۇڭيىڭغا تاپشۇرۇۋەتكەن قاچقۇن ئەسكەرلەر، شۇنداقلا بالىچاقلىرىنى يېتىلىشىۋالغان پۇقرالار تولۇپ كەتكەنىدى. تەخمىنەن 1000 دەك ئادەم بۇ يەردە كۇچا ھاكىمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. كۇچا ھازىر ئەمەلىيەتتە ما جۇڭيىڭنىڭ قولىدا بولۇپ، ئۇنىڭ قوماندانلىقىغا بويسۇنۇۋاتقان ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە زېمىن ئىدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ چۇشىدىكى پادىشاھلىقتا قۇياش پېتىپ كېتىۋاتاتتى. ئالتە ھەپتىدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن ئىلگىرى، 12 ـ فېۋرال بىز قومۇلدىن يولغا چىقىپ كورلىغا يۇرۇش قىلغان چاغدا، ما جۇڭيىڭ تېخى تاكى قەشقەرگە بارغۇچە بولغان پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ چاغدا ئۇ يەنىلا ئۆزى قورشاپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئورۇمچىنى ئىگىلەش ئۈمىدىدە ئىدى.

ھازىر ئۇ كۇچادىن باشقا ھەممە يەردىن ئايرىلدى. شەرق تەرەپتە، رۇسلارنىڭ ئالدىنقى قىسملىرى يېڭسارغا قىستاپ كەلمەكتە؛ غەربتە، دۇشمەنلەر باي ناھىيەسىنى كونترول قىلىپ تۇرماقتا؛ پەقەت كۇچالا ما جۇڭيىڭنىڭ گۇمران بولغان دۇنياسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تايانچ پونكتى بولۇپ قالغانىدى؛ پەقەت كۇچالا ما جۇڭيىڭنىڭ بەربات بولغان پادىشاھلىقىنىڭ

هۆكۈمرانلىقىغا يەنىلا بويسۇنۇپ كېلىۋاتاتتى.

لېكىن، ئۇ ھازىر يەنىلا ئۆزىنىڭ جاسارىتىنى، تىزگىنلىگىلى بولمايدىغان ئۈمىدۋارلىقىنى، ئەقىل - پاراسىتىنى ۋە پولاتتەك ئىرادىسىنى ساقلاپ كەلمەكتە. ئۇ ئۆزىنى تۈتماقچى بولغان دۈشمەنلەرنىڭ جان تىكىپ قىلغان تىرىشچانلىقلىرى ئۈستىدىن كۈلمەكتە.

ئۇ تۆمۈرلەڭگە سېلىشتۇرغۇدەك ئىشەنچ بىلەن يامۇل ھويلىسىنىڭ بىر تەرىپىدىكى بايراقلار بىلەن بېزەلگەن مۇنبەرگە چىقىپتۇ - دە، تىترەكسىز ئاۋازى بىلەن نۇتۇق سۆزلەپتۇ. ئىلى قوشۇنىنىڭ 100 دىن ئارتۇق قاچقۇن ئەسكىرى ئۇنىڭ نۇتقىنى ئاڭلاپ، قورققىنىدىن شۇركۈنۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئاچ قالغان، يىرتىق، مەيىنەت كىيىملەرنى كىيگەن ئادەملەر زىچ ئورىۋالغانىكەن. ئۇلار ئۇنىڭ قىزغىن سۆزلىرى ۋە قايمۇقتۇرۇش خاراكتېرىدىكى ۋەدىلىرىنى ئاڭلاپتۇ. ئەينى ۋاقىتتا ياندا تۇرۇپ ئاڭلىغان جورجى بىلەن ئېفمۇ ما جۇگېيگىنىڭ نۇتقىنىڭ بەك ياخشى سۆزلەنگەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بېشىغا غەلىبە تاجى كىيدۈرۈلگەنىدەك، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ قالغان ئەڭ ئاخىرقى ئازغىنا قىسمىنى چوقۇم ئىگىلەيدىغانىدەك تولۇق ئىشەنچ بىلەن سۆزلەپتۇ. ئۇ نۇتقىدا مۇنداق گەپلەرنى قىپتۇ:

— قېرىنداشلار، دوستلار، ئەسكەرلەر! مەن سىلەرنى قارشى ئالىمەن! سىلەرنىڭ مېنىڭ قوشۇنۇمغا قېتىلىشىڭلارنى قارشى ئالىمەن! بىز غەلىبىلىك ئالغا ئىلگىرىلىشىمىزگە توسقۇنلۇق قىلىشقا پېتىنىۋاتقان شىمالىي ئارمىيەنى ۋە بىزنىڭ بارلىق دۈشمەنلىرىمىزنى بىرلىكتە يوقىتايلى؛ سىلەر شىمالىي ئارمىيە رەھبەرلىرىنىڭ قولىدا ئاچلىق، ئازاب - ئوقۇبەت ۋە قۇللۇقتىن باشقا ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەيسىلەر. سىلەر گەنسۇدىن چىققان «بالا قوماندان» دېگەننى ئاڭلىغان بولغىيدىڭلار؟ ھە، شۇ «بالا قوماندان» دېگەن

مەن بولىمەن! بۇ يەردىكى بارلىق مىللەت ۋە ئىرقلارنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر ئۇلۇغ تېررىتورىيە ھاسىل قىلالايدىغان ئادەم مەن بولىمەن. مەن سىلەرنىڭ مەدەت ۋە يارەم بېرىشىڭلار ئاستىدا، پۈتۈن خەلقنىڭ بەختى ۋە گۈللەپ ياشنىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن. مەن سىلەرنى ھۆرلۈك، شاد - خۇراملىققا ئېرىشتۈرۈپ، ھەممە نەرسەڭلار ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدىغان قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىمەن. بىز بىرلىكتە بۇ رايوننى تەشكىللەپ، ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك، مەشھۇر ماكانغا ئايلاندۇرايلى.

قەھرىتان سوغۇق، بوران - چاپقۇن ۋە نامراتچىلىقنىڭ قىستىشى ئارقىسىدا، تەڭرىتاغنىڭ قارلىق داۋانلىرىدىن ئېشىپ كەلگەن ئىلى ئەسكەرلىرىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاش، مۇشۇنداق ئۇلۇغ ۋە ئاجايىپ يولباشچى بىلەن يۈزتۇرا تۇرۇش چوقۇم ئۇلارنىڭ روھىنى كۆتۈرۈپ، كۆڭلىگە ئىلھام بېرىدىغان ئىش بولدى. بۇ ئەسكەرلەر ئىچىدە ما جۇڭيىڭنى، يەنى گەنسۇلۇق «بالا قوماندان»نى تونۇمايدىغان بىرەرسىمۇ يوق ئىدى. ئۇلار دەل مۇشۇ ئادەمگە قارشى سەپەرۋەر قىلىنغانىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ قوماندانى، ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارى جاڭ پېيىۋەننى ئۆز ئەسكەرلىرى تاشلىۋەتتى، نەتىجىدە ئۇ ئۆزىنى ئولتۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ قوشۇننىڭ قالدى - قاتتىلىرى مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا كۇچاغا كەلگەنىدى.

ھالبۇكى، ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتمەيلا، كۇچانىڭ بازىرىدا، رىملىقلارنىڭ «گانىنبال شەھەر دەرۋازىسىغا يېقىنلىشىپ قالدى» دەپ توۋلىغىنىدەك بىر سادا ياڭراپ كەتتى. شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى قىسىملىرى شەرقىي دەرۋازىغا كېلىپ بولغانىدى! ئامبال يامۇلىنىڭ ھويلىسىدىكى ھېلىقى باتۇر، گەپدان ناتىق بولسا، ئۇستۈنلۈكنى ئىگىلەپ تۇرغان قوشۇنغا يول قويۇشقا مەجبۇر بولۇپ، داۋاملىق غەربكە قاراپ قاچتى.

ئۇنىڭ نۇتقى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، جورجى ما جۇڭيىڭنى ئۇنىڭ «ئوردا» سىغا قايتۇرۇپ كەپتۇ. ئۇ يولدا ماڭغاچ بۇ ياش جياڭجۇن بىلەن ئەستايىدىل پاراڭلىشىپتۇ.

— كېيىن بىز نېمە كۈنلەرنى كۆرەرمىز؟ شىمالىي ئارمىيە كەلگەندىن كېيىن بىزنى ۋە بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كېتىشى، ھەتتا بىزنى ئېتىۋېتىشى مۇمكىن. بىز سىزنىڭ مۇھاپىزىتىڭىز ئاستىدا ئاقسۇغا بېرىۋالساق بولارمۇيا؟

ما جۇڭيىڭ كۈلۈپ قويۇپ، شۇيۇرلارنىڭ ئەندىشە قىلماسلىقىنى جېكىلەپتۇ.

16- مارت چۈشتىن كېيىن جورجى ما خۇشەن بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇنىڭ ما جۇڭيىڭغا خىزمەت ئىشلەپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەركىنلىكىنى بالدۇرراق ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىپتۇ. كەچتە، بىزنىڭ دوستىمىز — قاراشەھەرنىڭ قوماندانى خۇاڭ ۋېنچىڭ جورجى تۇرۇشلۇق جايغا كەپتۇ ۋە:

— ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن سىلەردىن ئۇنى ۋە ئۇنىڭ مەسلىھەتچىلىرىنى ئاقسۇغىچە ئاپىرىپ قويۇشقا ئۇنايدىغان - ئۇنمايدىغانلىقىڭلارنى سوراۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

جورجى ئەگەر مۇستەھكەم ئىستىھكاملار قۇرۇلغان باي ئارقىلىق ئۆتۈپ ئاقسۇغا بارغاندا، ئاپتوموبىلنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويۇش، ھەتتا جاندىن ئايرىلىشنىڭ ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىنلىقىنى بىلىدىكەن. شۇڭا، ئۇ:

— ياق، ئۇنداق قىلالمايمىز! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

خۇاڭ ۋېنچىڭ ئارقىدىنلا يەنە مۇنداق دەپ سوراپتۇ:

— بىرەر ئاپتوموبىل ئاجرىتىپ، جياڭجۇننى ئاقسۇغا ئاپىرىپ قويالامسىلەر - يوق؟

— ئەگەر مەن بىر ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ئاقسۇغا بارىدىغان بولسام، ئۇ ھالدا ئاقسۇدىن داۋاملىق ئالغا قاراپ مېڭىپ، قەشقەرگە

بېرىشىمغا توغرا كېلىدۇ، قەشقەرگە بارغاندىن كېيىن، ئاپتوموبىلىم بىلەن بىللە ئەنگلىيە باش كونسۇلخانىسىدا پاناھلىنىشىم كېرەك بولىدۇ.

— نېمىشقا؟

— مەن شۇ‌ېتىسىيە گىراژدانى، بىتەرەپ ئادەممەن. ئۇرۇشنىڭ مەن بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق، ئەگەر ما جۇڭگىنىڭ مېنىڭ ھېدىن دوكتۇر ۋە تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ يېنىغا كېتىشىمگە رۇخسەت قىلمىسا، مەنمۇ تارتىشىپ تۇرمايمەن. مەن ئەنگلىيە باش كونسۇلخانىسىغا كىرىپ، تېلېگراما بېرىش ۋە خەت يېزىش ئارقىلىق، تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ قولدىكى ئاپتوموبىللاردىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ۋە ئېغىر خەۋپ ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى پۈتۈن دۇنياغا جاكارلايمەن.

— ياق، — دەپتۇ خۇاڭ ۋېنچىڭ، — بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ، ئارىمىزدىكى دوستانە مۇناسىۋەتنى بۇزىدىغان ئىشلارنى قىلمايلى. بىزنىڭ جىددىي ئېھتىياجىمىز ئۈچۈن ئاپتوموبىلدىن بىرنى ئاجرىتىپ بېرىڭلار، قالغان ئىككىسى قايتىپ كەتسە بولىدۇ. سىلەر يېڭىسارغا بارساڭلار ئۇ يەردە يەنە بىر ئاپتوموبىلنىڭلار بارغۇ.

جورجىنىڭ ئېيتىشىچە، كېيىن ما جۇڭگىنىڭ ئۆزىنىڭ تەلىپىدىن يېنىشقا باشلاپتۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەتراپىدىكىلەر بىلەن جورجىنىڭ گەپلىرى ئۇستىدە جىق ئويلىنىپتۇ. ئۇ ئويلاپتۇكى، ئەگەر شوپۇرلارغا كەڭچىلىك قىلىپ قويسام، تەكشۈرۈش ئەترىتى، بولۇپمۇ جورجى بىلەن ئېنى مېنىڭ پۈتۈن دۇنيا دائىرىسىدە ياخشى ئاتاققا ئىگە بولۇشۇمغا ھەمدە ھېسداشلىققا ئېرىشىشىمگە كاپالەتلىك قىلىشى مۇمكىن. ما جۇڭگىنىڭ ئەستايىدىل ئويلانغاندىن كېيىن قول ئاستىدىكىلەرگە:

— مېنىڭچە ئۇلارنى قويۇۋەتكىنىمىز تۈزۈك، بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتى بىلەن بولغان ئوبدان مۇناسىۋىتىمىز بۇزۇلۇپ

كەتمىسۇن، — دەپتۇ.

كېيىن ئۇ جورجىغا مۇنداق دەپتۇ:

— سىلەر ئەتە كۆچادىن چىقىپ كەتسەڭلار بولىدۇ. ئەمدى ماڭا سىلەرنىڭ ياردەمگىلار كېرەك ئەمەس. خاتىرە بولۇپ قالسۇن ئۈچۈن، سىلەرگە ماۋۇ بىر پارچە سۈرىتىمنى بېرەي.

17- كۈنى ئەتىگەندە جورجى 130 كوي كۈمۈش تەڭگىگە 300 گاللون كىرسىن سېتىۋاپتۇ. ما جۇڭيىڭ ئۆزىنىڭ بىر پۈڭغا ئەرزىمەيدىغان قەغەز پۇللىرى ئارقىلىق بۇ پۇلنى مەن تۆلەيمەن دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. جورجى ئۇنىڭ پۇلىنى ئالغان بولسىمۇ، سودىگەرنى ئالدىماسلىق ئۈچۈن، ئۇنىڭغا كۈمۈش تەڭگە تۆلەپتۇ. ما جۇڭيىڭ بىزنىڭ 30 گاللون بېنزىنىمىزنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

شوپۇرلار يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغاندا، يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئوفىتسېر ئۇلارنى يوقلاپ كەپتۇ. ئۇ شوپۇرلارغا بىر قارا، بىر ئاق پاقلان تېرىسى بېرىپتۇ، بۇلار دوختۇر خىمىل بىلەن ماڭا ئەۋەتىلگەن سوۋغىلار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئۇ يەنە ئۈچ شوپۇرنىڭ ھەربىرىگە بىردىن تېرە سوۋغا قىپتۇ. ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭدىن ماڭا يەنە بىر قېتىم سالام يوللاپتۇ ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى ئەپۇ قىلىشىمنى سوراپتۇ. ئۇ بۇ ئىشنىڭ ئائىلاجلىقتىن بولغانلىقىنى چۈشىنىشىمنى ئۈمىد قىپتۇ. چۈنكى، ۋاقتى - قەرەلدە مېڭىۋېلىش، ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھايات - ماماتقا تاقىشىدىغان مەسىلە ئىدى. ئاخىرىدا، ئۇ شوپۇرلارغا ئۆزى ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان رايونلاردا ئاقىدىغان، ئۆزىنىڭ تامغىسى بېسىلغان بىر پاسپورتنى بېرىپتۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى شوپۇرلارغا يەنە ئىككى پارچە خەت بېرىپتۇ. بۇلارنىڭ بىرى لۇيجاڭ خەي خەن جياڭجۇنگە، يەنە بىرى 3- لۇيىنىڭ لۇيجاڭىغا يېزىلغان خەتلەر بولۇپ، ھەر ئىككى خەتتە ئۇلارغا شوپۇرلارنى ھەر خىل يوللار بىلەن توسۇپ قويماي ۋە ئۇلارنىڭ

ئاپتوموبىللىرىنى ئىشلىتىۋالماي، ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلگەنىدى.

چۈشتىن كېيىن شوپۇرلار ئېنىۋال خېنىم بىلەن خوشلىشىپ بولۇپ، كۆڭلى ئازادە ھالدا ئاپتوموبىللىرىنى ئوت ئالدۇرۇپتۇ - دە، كۇچادىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئاپتوموبىللار بوستانلىقتىن چىققاندىن كېيىن، يولدا مىڭلىغان - ئونمىڭلىغان مۇساپىرلارغا يولۇقۇپتۇ. بۇ مۇساپىرلار ئىچىدە قورال كۆتۈرۈۋالغانلارمۇ، قورالسىزلارمۇ، ئايالار (ئۇلارنىڭ ئايرىملىرى قورال كۆتۈرۈۋالغانىكەن) مۇ، ئېشەككە مىنىۋالغان بالىلارمۇ، نوسۇلكىغا سېلىنغان يارىدارلارمۇ، يۈك - تاق بېسىلغان ھارۋىلارمۇ، ئاتلىقلارمۇ، پىيادىلەرمۇ بار بولۇپ، ئۇلار قايمۇققان ھالدا شىمالىي ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى قىسىملىرىنىڭ قوغلاپ يېتىشۇۋېلىشىدىن قورقۇپ، ئالدىراش غەربكە قاراپ ئاقماقتا ئىكەن.

بۇگۈنىڭ 24 كىلومېتىر غەربىدىكى قوشئاۋات يېزىسىغا يەتكەنىدە، ئېنى ھەيدىگەن ئاپتوموبىلنىڭ ئارقا ئوقى سۇنۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۇلار شۇ يەردە توختاپ قونۇشقا مەجبۇر بوپتۇ. بۇ يېزىدا بىرمۇ ئۇيغۇر قالمىغانىكەن. ئۇلار بىر دېھقانىنىڭ تاشلاندۇق ئۆيىگە كىرىپ ئورۇنلىشىپتۇ ۋە ئۇ يەردە كەچلىك تاماق ئېتىپ يېيىشىپتۇ.

18- كۈنى سەھەردە جورجى ئىلاجسىز ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ يېڭىسارغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ، چۈنكى ئاپتوموبىل رېمونت قىلىدىغان قورال - سايمانلارنىڭ ھەممىسى سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىدا قالغانىكەن. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ، بىر توپ تۇنگان ئەسكەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپتۇ. ئۇلار ئاپتوموبىلغا سەكرەپ چىقىپ، ئۇ ئېلىپ ماڭغان ئازغىنا نەرسە - كېرەكلەرنى بۇلىماقچى بوپتۇ. جورجى بۇ چاغدا ما جۇڭيىنىڭ بەرگەن پاسپورتىنى كۆرسەتكەنىكەن، ئۇلار كېتىپ قاپتۇ.

ئۇ تەخمىنەن چۈش مەزگىلىدە يېڭىسارغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ يەردە ئۇ ھېلىقى 3- لۇينىڭ لۇيجاڭىنى ئىزدەپ تېپىپ، ئىنتايىن دوستانە كۈتۈۋېلىشقا سازاۋەر بوپتۇ. ئۇ سەيراتنىمۇ تېزلا ئىزدەپ تېپىپتۇ. سەيرات بايىلا ئەسكەرلەرنىڭ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشىغا ئۇچرىغانلىقتىن، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن، كەيپىياتى جايىدا ئەمەس ئىكەن. ئۇنىڭ ئاپتوموبىلىدىنمۇ، باشقا ئۈچ ئاپتوموبىلدىكىگە ئوخشاشلا، بىر دانە شۇبتسىيە دۆلەت بايرىقى بولسىمۇ، ئۇ بايراق ھېچنېمىگە دال بولالماپتۇ. جورجى 3-لۇينىڭ لۇيجاڭىدىن ھەرقانداق ئادەمنىڭ سەيراتقا كاشىلا سېلىشىنى چەكلەش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈشنى تەلەپ قىپتۇ، بۇ لۇيجاڭ ئۇنى قوغداشقا دەرھال ماقۇل بوپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن جورجى قورال - سايمانلارنى ئېلىپ ئارقىسىغا قايتىپتۇ. بۇگۈردە ئۇ ھاكىمغا دەپ يۈرۈپ بىر تۆمۈرچى تېپىپتۇ. ئۇ يېڭىساردىن ھېلىقى ۋاڭ فامىلىلىك خەنزۇ شوپۇرنىمۇ ئالغاچ كەلگەنىكەن. ئۇلار قوشئاۋاتقا كېلىپ قارىسا، ئېغى بىلەن چومۇچا ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى ئىنتايىن چىڭ بېكىتۋالغانىكەن، ئۇلار بىر-مۇنچە كۈچ سەرپ قىلىپ، مىڭ تەستە ھويلىغا كىرىپتۇ. ئۇلار بىر كىچە-كۈندۈز ئىشلەپ، مېڭىر جاپادا ھېلىقى زاپاس ئوقنى ئالماشتۇرۇپتۇ.

20-كۈنى كەچتە، ئۇلار ئۇچەيلەن داۋاملىق شەرققە قاراپ مېڭىپتۇ. بۇگۈرگە كەلگەندە ھېلىقى 3-لۇينىڭ لۇيجاڭى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بۇ لۇيجاڭ بىزنىڭ دوستىمىز — ھاكىم جامالىدىن ھاجىنىڭ يامۇل دەرۋازىسىنى قوللۇپلاپ قويۇپ، قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتكەنلىكىدىن قاتتىق ئاچچىقلىنىپ تۇرغانىكەن. ئەسكەرلەر دەرۋازىنى چېقىپ يامۇل ئىچىگە كىرىپتۇ ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، تاماق، ھاراق، چاي تەييارلىتىپتۇ ھەمدە شوپۇرلارنى تەكلىپ قىلىپ، بىرلىكتە غىزالىنىپتۇ. ئەمەلىيەتتە 3-

لۇيدىكىلەرنىڭ بۇنداق يەپ - ئىچىپ ئولتۇرغۇدەك ۋاقتىمۇ، پەيزىمۇ يوق ئىكەن. لېكىن، ئۇلار « ما جۇڭيىگنىڭ يۇزىنى چۈشۈرمەسلىك ئۈچۈن»لا مۇشۇنداق خۇشال قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ.

جورجى 3-لۇيدىكىلەرنى زىرىكتۈرۈپ، ئۆز يولىغا راۋان بولۇش نىيىتىدە، زىياپەتنىڭ ۋاقتىنى قەستەن ئۇزاققا سوزۇپتۇ. ئاخىرىدا، ئۇلار ما جۇڭيىگنىڭ بەرگەن پاسپورتقا قايتىدىن تامغا بېسىپ بېرىپتۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار داۋاملىق ئالغا قاراپ مېڭىپتۇ. بارلىق كۆۋرۈكلەر كۆيدۈرۈۋېتىلگەنلىكتىن، قاراڭغۇ كېچىدە ئاپتوموبىللارنى ئېرىق-ئۆستەكلەردىن ئۆتكۈزۈپ مېڭىش ئىنتايىن تەسكە چۈشۈپتۇ.

ئۇلار يېڭىسارغا بېرىپ قارىسا، ئۇ يەر ئىشغال قىلىنىپ بولغانىكەن، شوپۇرلار ئىنتايىن ھەيران قاپتۇ، ھەتتا جورجىمۇ تۇنجى قېتىم ھودۇقۇپ ھوشىنى يوقتىپ قويۇشقا تاس قاپتۇ. ئۇ ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ خەنزۇ تىلىدا:

— بىز ما جۇڭيىگنىڭ قىسمىلىرىدىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

بەختىگە يارىشا، ئۇلار ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئۇقماي قاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە، ئۇلار ئۇلارنىڭ ئۆزئارا موڭغۇل تىلىدا سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ، ئۇلارنىڭ شىمالىي ئارمىيەگە تەۋە قىسىم ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ - دە، قاتتىق ئاۋاز بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

— بىزدە بېيجىڭدىن ئېلىپ كەلگەن موڭغۇلچە پاسپورت بار. ما جۇڭيىگنىڭ بىزنى تۇتۇپ كەتكەنىدى، لېكىن بىز ئاخىر قېچىپ كەلدۇق!

ئۇلار ئۇنى بىر تۈرغاۋۇت ئوفىتسېرنىڭ يېنىغا ئېلىپ كىرىشىپتۇ. ئۇ بولسا ئۇلارغا ئۆزىنىڭ موڭغۇلچە پاسپورتىنى كۆرسىتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ما جۇڭيىگنىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىز ئۇزۇلدى. بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىمىزگە

نسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ ئاللىقاچان تارىخ سەھنىسىدىن يوقالدى. ما جۈگىيىڭنىڭ يېڭىلا تامغىسى بېسىلغان پاسپورتى ھازىر يارەدەم بېرىش رولىنى يوقاتقان، ھەتتا خەتەرلىك نەرسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتىشتىن بۇرۇن، ئوبدان يوشۇرۇشقا تۇغرا كەپتۇ. ھېلىقى ئوفىتسېر ئاپتوموبىللارنى بىر دېھقانلىق ھويلىسىغا ھەيدەپ كىرىشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇ يەرگە بارغۇچە بولغان يولدا، ئۇلار ئۆزلىرىگە قاراپ تەلۈلەرچە ۋارقىراپ كېلىۋاتقان سەيراتقا يولۇقۇپتۇ.

— بىز موڭغۇللارنىڭ قىسمىلىرى! — دەپتۇ ئۇ.

كېيىن ئوچ ئاپتوموبىل بازار تەرەپكە ھەيدەپ مېڭىلغانىدا، تۇرغاۋۇتلار كۆڭلىدە ما جۈگىيىڭنىڭ ئەسكەرلىرى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشقا كەلدىمكىن، دەپ ئويلاپ قاپتۇ، لېكىن ئىش تېزدىن ئايدىڭلىشىپتۇ. شوپۇرلار تۇرغاۋۇت قوشۇنلىرى جياڭجۇننىڭ يارەمچىسىنىڭ يېنىغا باشلاپ كىرىلىپتۇ. ئۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا تاماق ۋە چاي كەلتۈرۈپتۇ ھەمدە:

— سىلەر ئۇنى تونۇيدىكەنسىلەر، سىلەر بىلەن بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، دوستلارمىز. مېنىڭچە، سىلەرنىڭ ئاپتوموبىلىڭلاردا يوشۇرۇنغان تۇنگانلار يوقتۇ؟ پاسپورتۇڭلارنى كۆرۈپ باقساق بولارمۇ؟ — دەپتۇ.

شوپۇرلار پاسپورتنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، ھەممە گۇمانلار تۈگەپتۇ.

21- مارت تۇرغاۋۇتلارنىڭ باشلىقى شوپۇرلار ئۈچۈن بىر چوڭ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، شوپۇرلارنى خاتىرجەم قىپتۇ. ئۇلارغا يېڭىدىن موڭغۇلچە پاسپورت بېرىلىپتۇ. ھېلىقى تۇرغاۋۇت قوشۇنلىرى جياڭجۇننىڭ يارەمچىسى ئۆزىنىڭ رۇس قوشۇنلىرىنىڭ كومانىدىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن چېدىرغا بارماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ھەمدە يولدىكى كۆۋرۈكلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ

كۆيدۇرۇپ تاشلانغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇڭا، جورجى ئۇنىڭغا بىر ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە بېرىپ، يول ئەھۋالىنى كۆرۈپ بېقىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە رۇس كوماندىرلىرىدىن ئۇلارنىڭ كورلىغا بېرىشنى يول قويۇش-قويماسلىقىنى سوراپ بېقىش نىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ھېلىقى تۇرغاۋۇت قوشۇنلىرى جياڭجۇنىنىڭ ياردەمچىسى ماقۇل بوپتۇ، تېخىمۇ تۇغرىراقى، جورجىغا تۆت ئاپتوموبىلنىڭ ھەممىسىنى ھەيدەپ چېدىرغا قاراپ يولغا چىقىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇڭا، ئۇلار سەيراتنىڭ ئاپتوموبىلىنى رېمونت قىلىشنى تېزلىتىپتۇ، لېكىن بۇنىڭغا ۋاقىت كېرەك ئىكەن. 20- مارت ئۆتۈپ كېتىپتۇ. 21- مارت تۇرغاۋۇت قوشۇنلىرىنىڭ يەنە بىر شاگىياۋى كېلىپ، جورجىدىن توختاپ تۇرۇشنى تەلەپ قىپتۇ. چۈنكى، پات ئارىدا بىر يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدار بېتىپ كەلمەكچىكەن. ھېلىقى تۇرغاۋۇت شاگىياۋ يەنە ئۇلارغا تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ كورلىدا ئامان-ئېسەن تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

21- مارت كەچتە، رۇسلارنىڭ «فورت» ماركىلىق بىر ئاپتوموبىلى يېڭىسارغا يېتىپ كەپتۇ، ئاپتوموبىل كابىنكىسىدا بىكدېۋ جياڭجۇن ئولتۇرغانىكەن.

ئۇزاق ئۆتمەي ، ئۇلار شوپۇرلارنى رۇسلارنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇلار بىلەن ما جۇگىيىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر قېتىم تەلتۆكۈس سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان بىر ئوفىتسېر ئۇلاردىن:

— ھېلىقى باندىت باشلىقىنىڭ قولىدىن تىرىك پېتى قايتىپ كېلىش قانداق مۇمكىن بولسۇن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىز نۇرغۇن ياغلىما گەپلەرنى قىلىپ، ما جۇگىيىڭنى ئېرىتتۇق.

بۇ چاغدا پىروشكوراكوۋ شاڭشياۋ كىرىپ كەپتۇ، ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

ــ سىلەر بىز بىلەن تۆت - بەش كۈن بىللە تۇرۇپ تۇرىسىلەر. سىلەرنىڭ ئىككى ئاپتوموبىلىڭلار كورلىغا كەتسۇن، ئىككىسى بىز بىلەن كۇچاغا بارىدۇ، سىلەر بىزگە ئوت-چۆپ توشۇپ بېرىسىلەر.

سەيرات بىلەن چومۇچانىڭ كورلىغا ئامان - ئېسەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەنىدۇق. 22- مارت جورجى بىلەن ئېف ئاپتوموبىللىرىغا قۇرۇق ئوت - چۆپ ۋە كۆممىقوناق قاچىلاپ، بۇگۇرگە بېرىپتۇ. بۇ چاغدا بۇگۇرنى تۇرغاۋۇتلار ئىشغال قىلىپ بولغانىكەن. ھېلىقى تۇنگانلار ئۆزلىرىنىڭ لۇيجاڭى بىلەن بىرلىكتە داۋاملىق تۇردە كۇچاغا چېكىنىپتۇ. شۆبۈتسىيەلىك ھېلىقى ئىككى شوپۇر بۇگۇردە رۇس ئەسكەرلىرى بىلەن بىر جايدا تۇرۇپتۇ. كېيىن ئۇلار رۇس ئەسكەرلىرى ئاپتوموبىل بىلەن ئېيتىشقانلىقتىن جېدەللىشىپ قېلىپ، باشقا جايغا يۆتكىلىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە، ئۇلار بىكدېۋ جياڭجۇننى قوشئاۋاتقا ئاپىرىپ قويغاندىن كېيىن، ئاپتوموبىلنى تۇغتۆپە دېگەن يەرگە ھەيدەپ كەپتۇ ھەمدە دالىدىلا كېچىنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

24- مارت ئۇلار كۇچادىن 90 چاقىرىم يىراقلىقتىكى توقۇيەڭ دېگەن يەرگە يېتىپ كەپتۇ. پۈتۈن سىمسىز تېلېگراف ئۇسكۇنىلىرى ۋە بىكدېۋ جياڭجۇننىڭ يۇك - تاقلىرى مۇشۇ ئىككى ئاپتوموبىلغا قاچىلانغانىكەن. جورجى ئۆزىنىڭ پاسپورتىنى يوقتىپ قويۇپتۇ ھەمدە بۇ ئىشنى جياڭجۇنگە مەلۇم قىپتۇ، جياڭجۇن ئۇزۇل-كېسىل تەكشۈرۈش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەندىن كېيىن، پاسپورت تېپىلىپتۇ، شۇ كۈنى ئاخشىمى شوپۇرلار ياخشى بىر ئارامگاھقا ئېرىشىپتۇ.

جورجى بىپەرۋالىق قىلىپ، ما جۇڭيىڭنىڭ سۈرىتىنى

كابىنكىسىغا چاپلاپ قويغانىكەن. پىروشكوراكوۋ ئوغلى ئېلىپ كېتىپ، ئەسكەرلەرنىڭ سۈرەتنى كۆرۈپ ما جۈگىيىگىنى تونۇۋېلىپ، ئۇچرىتىپ قالسا تۇتۇۋېلىشى ئۇچۇن، بۇ سۈرەتنى كۆيلەپ كۆيەيتىپ پۈتۈن شىمالىي ئارمىيەگە تارقىتىپ بېرىپتۇ. جورجى شۇنىڭدىن كېيىن بۇ سۈرەتنى قايتۇرۇپ ئالالماپتۇ .

ئۈلار 25- مارت تۇرغاۋۇت قىسىملىرىنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا كۇچاغا كىرىپتۇ . ئۈلارنى قايتىپ كەپتۇ دەپ ئاڭلىغان يۇزلىگەن-مىڭلىغان ئۇيغۇرلار باشلىرىغا ئاق سەللىلەرنى ئوراپ ، ئۈلارنى قارشى ئاپتۇ . ئۈلار جورجى بىلەن ئېفنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇش بولۇپ كېتىپتۇ ۋە ھەممەيلەن ئۈلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشمەكچى بولۇشۇپتۇ .

ـ سىلەر قانداق قىلىپ تىرىك قېچىپ كېتەلىدىڭلار ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئۈلار، خۇددى جورجى بىلەن ئېفى بۇ جەڭدە ئۈتۈپ چېقىپ، مەشئۇم ما جۈگىيىگىنى قوغلۇۋەتكەندەك. شوپۇرلار يەنىلا بۇرۇن تۇرغان ئۆيدە تۇرۇپتۇ، بىكدېۋمۇ شۇ يەردە تۇرۇپتۇ.

پەقەت 27- مارتلا ئۈلار كۇچادىن كېتىش رۇخسىتىگە ئېرىشىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۈلار ئاپتوموبىلىنى بۇگۈرگە ھەيدەپ كېلىپ، ئۇيەردە بىر كېچە قونۇپتۇ، ئەتىسى ئۈلار كورلا بوستانلىقىنىڭ ئەتراپىغا يېتىپ كەپتۇ. يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، 29 - مارت ئۈلار بىزنىڭ ھويلىغا ئامان - ئېسەن، ساق - سالامەت كىرىپ كەلدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ روسىيە تۇركىستانىغا قىچىشى

31- مارت بىز كورلىدىكى تۇرمە ھويلىمىزدا ئۆتكۈزگەن ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن بولۇپ، بىز بۇ ھويلىنىڭ دەرۋازىسىغا ئاسقان سۆيۈملۈك دۆلتىمىز شۇبتىسىيەنىڭ بايرىقىنى چۈشۈرگەنلىكىمىزگە قىلچە ئەپسۇسلانمىدۇق ھەمدە بىكىدىۋ جياڭجۇننىڭ بۇيرۇقى بويىچە لوپنۇرغا بارغۇچە سايىمىزدەك بىز بىلەن بىللە باردىغان مۇھاپىزەت ئەتىرىتىنى تولىمۇ قىزىقىش بىلەن قوبۇل قىلدۇق . ئۇلار ئىچىدە پەقەت بىرلا ئادەم، يەنى سىملىچىنسكىدىن كەلگەن ياش سولۇنلا ئۇيغۇرچە سۆزلىيەلەيتتى. قالغان ئۈچى رۇس ئىدى. بىرىنىڭ ئىسمى گاگارىن بولۇپ، ئۇ بۇرۇن ئالچىگىل دېگەن جايدا ياغاچچىلىق قىلغانىكەن. ئۇنىڭ بىزگە دەپ بېرىشچە، ئۇ بار ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىدە 500 ئادەم بار بولۇپ، ئۇلار تۇرپاندىن يولغا چىقىپ، ئاتلىق قۇرۇقتاغدىن ئۆتۈپ، يىڭىپەنگە يېتىپ كەپتۇ. يىڭى دەريا ــ قۇم دەرياسىدىن ئۆتۈپ، تىكەنلىككە كېلىپ، ئۇيەردىن يەنە ئاتلىق مېڭىپ كورلىغا كەپتۇ. دېمەك، جەمئىي 16 كۈن يول مېڭىپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشچە، تىكەنلىكتە بارلىق ئۇيغۇرلار قېچىپ كېتىپ، بىرنەچچە تۇنگانلا قالغانىكەن. بۇ خەۋەر رۇس قوشۇنلىرىنىڭ ماڭغان يولى توغرىسىدا بۇرۇن بىزنىڭ ئاڭلىغانلىرىمىزنى ئىسپاتلىدى:

مەن شاروماگىن شاڭشياۋدىن ما جۇڭيىڭ توغرىسىدا بىرەر

خەۋەر ئاڭلىغان - ئاڭلىمىغانلىقىنى سوردىم . ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇرۇشنىڭ ھەل قىلغۇچ پەيتى يېتىپ كەلگەنلىكتىن، ما جۇڭيىڭ ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئادەملىرى (ئېھتىمال 800 ئادەم بولسا كېرەك) بىلەن بىللە كۇچا بىلەن ئاقسۇ ئارىلىقىدىكى باي دېگەن كىچىك بازارغا قاۋىلىپ قاپتۇ. بۇ ياش جياڭجۇننىڭ ھېچقانداق قۇتۇلۇپ قېلىش ئېھتىمالى يوق ئىكەن.

لېكىن، يازغا كەلگەندە، بىز ما جۇڭيىڭنىڭ تەقدىرى توغرىسىدا بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان خىلمۇخىل گەپلەرنى ئاڭلىدۇق. بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە، ما جۇڭيىڭ باي ئەتراپىدا دۇشمەننىڭ قورشاۋىدىن قۇتۇلۇپ، ئاز بىر قىسىم يېقىن ئادەملىرى بىلەن بىرلىكتە كېمىگە ئولتۇرۇپ تارىم دەرياسىنى بويلاپ، ئۇنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا كەپتۇ - دە، لوپنورغا، ئاندىن لوپنوردىن يولغا چىقىپ قۇملۇق ئارقىلىق دۇنخۇاڭغا بېرىپتۇ، ئۇ بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ما بۇفاڭغا بېرىۋەتكەن بىر قىسىم گەنسۇ زېمىنىنى قايتۇرۇۋالماقچىمىش. مۇشۇ گەپچە بولغاندا، ما جۇڭيىڭ بىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا يەنىلا خەتەرلىك، ئۇ يەنە بىر قېتىم بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى توختىتىپ قويۇشى مۇمكىن.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى باش كونسۇلى گ. ئا. ئاپلىسوۋنىڭ بىزگە دەپ بېرىشىچە، ئۇ قەشقەردىكى بىر خىزمەتدىشىدىن تاپشۇرۇۋالغان بىر پارچە خەتتە ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزىنىڭ قالدۇق ئەسكەرلىرى بىلەن بىللە، جان تالاشقان ھالدا قەشقەرگە قېچىپ بارغانلىقى، ئاخىرىدا ئۇ يەنە 120 ئادىمى بىلەن ئەركەشتام ئارقىلىق رۇسىيەگە ئۆتۈپ كەتكەنلىكى، ئۇيەردە تۇتۇلۇپ قورالسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، تاشكەنتكە ئەۋەتىپ بېرىلگەنلىكى يېزىلىپتۇ. كېيىن ئۇ يەنە موسكۋاغا ئەۋەتىپ بېرىلدىمۇ - قانداق بۇنى ھېلىقى باش كونسۇل ئۇقمايدىكەن.

يەنە بىرخىل گەپچە، ما جۇڭيىڭ قەشقەردىن خوتەنگە

بېرىپتىمىش؛ ئۇ يەردە قانلىق كوچا ئۇرۇشلىرى ئارقىلىق، پۈتۈن خوتەن بوستانلىقىنى ئىشغال قىپتىمىش. كېيىن قوشۇنىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىپ، كېرىيە، چەرچەن ۋە چاقىلىق قاتارلىق جايلارنىمۇ ئۆزىنىڭ يېڭى تېررىتورىيەسىگە كىرگۈزۈپتىمىش. مۆلچەرلىنىشچە، ئۇ چەرچەن ئارقىلىق كورلىغا قايتىپ كېلىپ، ئۇ يەردىكى تۇنگانلارنى قوتۇرتىش ئارقىلىق، شىمالىي ئارمىيەگە ئارقىدىن تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، ئاخىرىدا پۈتۈن شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا كىرگۈزۈش ئېھتىمالى بارمىش.

بۇنىڭدىن تەخمىنەن بىر يىل كېيىن، يەنى 1935- يىلى 2- ئايدا مەن نەنجىڭدىكى چاغدا، ھەممە گېزىتلەرگە ما جۇڭيېڭنىڭ بېيجىڭغا كەلگەنلىكى توغرىسىدا كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرىدىغان بىر پارچە خەۋەر بېسىلدى. شۇ يىلى 3- ئايدا مەن نەنجىڭدىن بېيجىڭغا قايتىپ كەلگەن چاغدا، گېزىتلەر ما جۇڭيېڭ جياڭ جيېشى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن نەنجىڭغا كەلدى دېگەن خەۋەرنى تارقاتتى. 4- ئايدا گېرمانىيەنىڭ نوۋۇسبىرىسكتىكى كونسۇلى گورۇسكافنىڭ دوكلات قىلىشچە، ما جۇڭيېڭنى رۇسىيەلىكلەر ئالمۇتىغا ئېلىپ كەپتۇ، ئېھتىمال شۇيەردە نەزەربەند قىلىنىشى مۇمكىن ئىكەن. لېكىن، يەنە ما جۇڭيېڭ رۇسىيەدە ئۆلۈپتۇ دېگەن خەۋەرمۇ تارقالدى. ھەقىقەتەنمۇ، يەنە بەزى كىشىلەر، ما جۇڭيېڭ ئەنگلىيەنىڭ ياردىمىنى ئېلىپ، شىنجاڭغا قارىتا يېڭى ھۇجۇم قوزغاش ئۈچۈن، ھىندىستانغا كەلگەن بولۇشى مۇمكىن، دېگەن پەرەزلەرنىمۇ قىلىشتى. ئۇنداقتا، ئۇ ئەنگلىيەنىڭ مەنپەئەتىنىڭ شىنجاڭدىكى گۇماشتىسى بولۇپ قالغان بولىدۇ.

كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك، ما جۇڭيېڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا، مۇمكىن بولمايدىغان ئىش يوق، دېگەن تونۇشتا بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ قۇملۇقتىن ئۆتۈپ دۇنخۇاڭغا بېرىشىدىن ئەنسىرەۋاتقان چاغدا، مەن ئوخشىمىغان پىكىردە، يەنى

ئىسسقىنىڭ دەستىدىن چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇ تاپقىلى بولمايدىغان ئەھۋال ئاستىدا، ئۇنىڭ بۇنداق قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس، دېگەن قاراشتا بولدۇم. لېكىن، كىشىلەر مۇنداق دېيىشتى:

— توغرا، بۇنداق قىلىش باشقا ھەرقانداق ئادەمگە نىسبەتەن مۇمكىن بولمىسمۇ، لېكىن ما جۇڭيىڭ ئۇچۇن مۇمكىن. ئۇ ئىلگىرى بۇنداق ئىشلارنى قىلغان. ھەرقانداق قىيىن شارائىت، مەيلى مۇز تاغ، قۇملۇقلار بولسۇن ياكى ھەرقانداق ناچار كىلىمات، يەنى سوغۇقتىن ئۆتىدىغان قەھرىتان سوغۇق، بەدەننى كۆيدۈرىدىغان سەراتان ئىسسىق بولسۇن، ئۇنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىنى توسۇپ قالالمايدۇ. ئۇ ھەرقانداق توسقۇنلۇقلاردىن قورقماي بۆسۈپ ئۆتەلەيدۇ. ئۇ بىر يەردە ئۇرۇپ يېقىتىۋېتىلسە، يەنە بىر يەردىن باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ.

— بەزىلەر ئۇنى ئۆلدى دەۋاتامدۇ؟

— ياق، ئۇ ئۆلمەيدۇ، ئۇ تېخى يەنە ئۇرۇش قىلىدۇ. ئۇ پەقەت بىر ئېزىنتقۇ كېمىگە ئوخشاش قۇم دېڭىزى ئىچىدە ئۈزۈپلا يۈرىدىكەن، ئاسىيانىڭ بۇ بىر قىسمى ئەمىن تاپالمايدۇ.

تېخى بايىلا ۋۇجۇدىدىن قان پۈراپ تۇرغان ما جۇڭيىڭ ئەمدىلىكتە شۇنچە جىمغۇر ۋە سىرلىق بولۇپ قالدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئىزلىرى ۋە پائالىيەتلىرى توغرىسىدا خىلمۇخىل رىۋايەتلەرنى سۆزلەشمەكتە. ئۇنىڭ نامى، ھەربىرى ۋە مىجەزىنى خېلى بۇرۇنلا بىر قەۋەت سىرلىق پەردە ئوراپ ئالغانىدى، ھەتتا ئۇ كىچىك ۋاقتىدىلا «بالا قوماندان» دەپ نام ئالغانىدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئۈستىدە سۆزلىشەتتى، لېكىن ئۇنى راستىنلا كۆرگەن ئادەملەر يوق دېيەرلىك ئىدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭ قۇملۇقتىن ئۆتكەن چاغدىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك تېز سۈرئەتلىك سەپىرى توغرىسىدا سۆزلىشەتتى، لېكىن ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇ

گویاکی ئاقار یۇلتۇزدەك چۆل - بایاۋانلار ۋە یایلاقلار ئۇستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى يەردىن ئوت ۋە قان ئېتىلىپ چققان. ما جۇڭيىڭ چاقماقتەك ئۆتۈپ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە غايىب بولغان. ئۇ گويا بىر بورانـدەك، كىشىلەر ئۇنىڭ ئاۋازىنىلا ئاڭلىيالىغان، ئەمما نەدىن چىقىپ، نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىگەن. نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭ قانلىق پائالىيەتلىرى توغرىسىدىكى رىۋايەتلىرىنى ئاڭلىغان، بەزىلەر ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن گۇمانلانسا، يەنە بەزىلەر ئۇنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ، ئەڭ ياخشىسى، ئۇنىڭ ھېلىقى كۈل رەڭ شۇم ئېتىغا مىنىپ، پەيدا بولۇشىنى كىشىلەر چۈشىگىمۇ كىرگۈزۈپ باقمىغان بىر بۇلۇڭ - پۇچقاققا — جاھاننىڭ ئەڭ يىراق بىر چېكىگە كېتىشىنى ئۈمىد قىلىشقان.

«بالا قوماندان» مانا شۇنداق ھېچنېمىگە پىسەنت قىلمايدىغان، چوڭ يۈرەكلىك، چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدىكى رەھىمسىزلىك ۋە تەسۈرلەپ بەرگىلى بولمايدىغان تېزلىك ئارقىلىق، كىشىلەرنىڭ كەيپىياتىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان بىر خىل غەلىتە كۈچكە ئېرىشكەن. بەختىمزگە يارىشا، بىز ئۇنىڭ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. بىزنىڭ ئۇنىڭ تېررىتورىيەسىدە سەمىمي كۈتۈۋېلىشقا ئېرىشىمىز ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن بولغان. لېكىن، بىزنىڭ ئارىمىزدا پەقەت بىر قىسىم كىشىلەرلا ئۇنى كۆرەلىگەن. بىز تۇرپانغا بارغان چاغدا، ئۇ قەمەرىيە بويىچە كېلىدىغان يېڭى يىل بايرىمىنى ئەمدىلا ئۆتكۈزۈپ بولۇپ، تۇرپاندىن ئايرىلغانىكەن. بىز داۋانچىڭنى زىيارەت قىلىشنى تەلەپ قىلساق، ئۇ رەت قىلغان. بىز ئۇنىڭ كورلىدىكى مۇھاپىزەتچى قىسمىلىرىنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىدا ئەسىر بولۇپ تۇرغان چاغدا، ئۇ كورلىغا كەلگەنىكەن، لېكىن ئاڭلىشىمىزچە، بىزنى يوقلاشقا ۋاقىت چىقىرالماي قاپتۇ. ئەگەر ئۇ بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزنى

ئېلىپ كېتىش ئارقىلىق، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كونكرېت ھالدا ئېسپاتلىمىغان بولسا ئىدى، بىزنىڭمۇ بۇنداق بىر ئادەمنىڭ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇتلۇقىدىن گۇمانلىنىپ قېلىشىمىز ئېھتىمالغا بەك يېقىن ئىدى.

بىز ئۇنىڭ تەسىر كۈچى دائىرىسىگە قەدەم قويغان بىرىنچى كۈندىن باشلاپ، بىزدە كۆچمە قۇم ئۈستىگە دەسسەپ تۇرغاندەك بىر خىل ھېسسىيات بولغانىدى. كېيىنچە، بىز ئۇنىڭ تېررىتورىيەسىدە 800 كىلومېتىر يول يۈرۈپ، ئۇنىڭ تېررىتورىيەسىنىڭ بىزنىڭ ئارقىمىزدا خۇددى باھار قۇياشىنىڭ نۇرىدا ئېرىپ تۇگەپ كېتىۋاتقان قار دۆۋىسىدەك ئۇزۇكسىز كىچىكلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. ھالبۇكى، بۇ چاغدا ئۇ خۇددى قۇيۇنغا ئوخشاش كەڭ زېمىنىدىكى چاڭ - توزانلارنى ئاسمانغا كۆتۈردى - دە، غىل - پال كۆرۈنۈپلا قويۇپ، خىيالىي كۆلەڭگىگە ئوخشاش يەنە غەرب تەرەپكە قاراپ شىددەت بىلەن يۈرۈپ، ئۇپۇق سىزىقىدا كۆزدىن غايىب بولدى.

ھەتتا بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىزنىڭ قايتىپ كېلىشى ئارقىسىدا ما جۇكېيىڭ بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدىكى بارلىق ئالاقىلەر ئۇزۇلگەندىن كېيىنمۇ، ئۇنىڭ ئەرۋاھى بىزنىڭ قونالغۇمىزدا يەنىلا قايتا - قايتا پەيدا بولۇپ تۇردى.

بىز كورلىدا تۇرغان ئەڭ ئاخىرقى بىر ئاخشىمى بىرەيلەن بىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك زور بىر مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەۋاتىپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى چىقىرىپ قالدى. مەن ئۆي ئىگىسى ئابدۇكېرىم ئاخۇنغا ئامان - ئېسەنلىك تىلەۋاتقان ۋە بىزگە سەممىيلىك بىلەن ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھويلىسىنى تۇرمە ئورنىدا ئىشلىتىشكە بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىۋاتقان چاغدا، ئۇ مېنى بىر چەتكە تارتىپ، ئەتراپتا ئەسكەر بار - يوقلۇقىنى ئېنىقلىۋالغاندىن كېيىن، ماڭا كۇسۇرلاپ مۇنداق دېدى:

— بۇرۇن مەن سىزگە بىر گەپنى ئېيتىشقا پېتىنالمىغانىدىم، لېكىن ئەتە سىلەر كورلىدىن كېتىدىكەنسىلەر، مەن ئەمدى ئېيتىپ قويساي: بۇنىڭدىن ئىككى ھەپتە بۇرۇن، يەنى رۇس قىسىملىرى كورلىغا كىرگەن كۈنى، ئۇلار مېنى قوماندانلىق ئىشتابىغا چاقىرتىپ، قاتتىق سوراق قىلدى. ئۇلار مەندىن سىز ۋە سىزنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىڭىزنىڭ ئەھۋالىنى سوردى. بۇ قېتىملىق سوراق تۆت سائەت داۋاملاشتى، ئۇلار مېنىڭ جاۋابىمنىڭ ھەممىسىنى خاتىرىلىۋالدى. ئۇلار مەندىن: «دوكتور ھېدىن ياكى ئۇنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىدىكى باشقا ھەرقانداق بىر خادىمنىڭ ما جۇڭيىڭ جياڭجۇن بىلەن ئالاقە قىلغان يېرى بارمۇ - يوق؟ ما جۇڭيىڭ 3- ئاينىڭ 13- كۈنى كورلىدىكى چاغدا، تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ تۇرار جايىغا كەلدىمۇ؟ دوكتور ھېدىن ياكى ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىرەر كىشى ما جۇڭيىڭ جياڭجۇننى يوقلاپ باردىمۇ؟ ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكىلەردىن تەكشۈرۈش ئەترىتىنى زىيارەت قىلغانلار بارمۇ؟ تەكشۈرۈش ئەترىتى كورلىدا كىملەر بىلەن باردى - كەلدى قىلىشتى؟ كىملەر سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە كېلىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشتى؟ تەكشۈرۈش ئەترىتى ئاپتوموبىللارنى ما جۇڭيىڭغا ئۆز ئىختىيارىي بىلەن بەردىمۇ ياكى زورلاش ئارقىسىدا ئارىيەت بەردىمۇ؟» دېگەندەك سوئاللارنى ۋە مېنىڭ ئېسىمدىن چىقىپ كەتكەن نۇرغۇن مەسىلىلەرنى سوردى. مەن بۇ سوئاللارغا ئەينەن جاۋاب بەردىم. مەن سىلەرنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىڭلارنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتتىم.

ئەينى چاغدا ئۇلار ئاپتوموبىل ئارىيەت بېرىش ئارقىلىق ما جۇڭيىڭغا يارەملەشكەن بىزنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن زادى قانداق مەخپىي ئالاقىمىزنىڭ بارلىقى، ئۇنىڭ قېچىشىنى تېزلىتىش ئۈمىدىمىزنىڭ بار - يوقلۇقى قاتارلىق مەسىلىلەردىكى گۇمانلىرىنى چىقىرىپ تاشلاشقا ئامالسىز ئىدى. ما جۇڭيىڭنىڭ قېچىشىغا

ياردەملەشكەن ئاشۇ ئاپتوموبىللارنى كېيىن رۇسلار ما جۇڭيىڭنى قوغلاپ تۇتۇشقا ئىشلەتتى، بۇ ھال بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى ئازدۇر - كۆپتۇر ياخشىلىدى. گەرچە مەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يوليورۇقىدا بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىمىز قاتتىق مەنئى قىلىنغانلىقىنى تەكرار چۈشەندۈرۈپ تۇرغان بولسامۇ، لېكىن ئۇلار ئۇنى پەقەت دىپلوماتىك سۆز - ئىبارىلەر دەپ قاراپ، بىزدىن گۇمانلىنىپلا يۈردى. بۇ ھال بىرنەچچە ئايدىن كېيىن بىزنىڭ ئۇرۇمچىدە ئادەمنى زىبرىكتۇرگۇدەك دەرىجىدە ئۇزاق مۇددەت تۇتۇپ تۇرۇلۇشىمىزدا ئىپادىلەندى.

بېقىندا، يەنى 1935 - يىلى 9 - ئاينىڭ باشلىرىدا، مەن شىنجاڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدىكى بەزى دوكلاتلارنى تاپشۇرۇۋالدىم. مەن بۇلارنى ئاسىيا ئۇرۇشى توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنىڭ خاتىمىسى سۈپىتىدە بۇ يەردە بايان قىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

1934 - يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا، جۇڭگولۇقلار جەنۇبىي شىنجاڭنى يەنە بىر قېتىم قايتۇرۇۋاپتۇ. لېكىن، بۇ قېتىمقىسى بۇنىڭدىن 56 يىل بۇرۇنقى زو زۇڭتاڭنىڭ قايتۇرۇۋېلىشىغا ئوخشىمايدىكەن. ئۇ چاغدا زو زۇڭتاڭنى بېيجىڭدىكى مەنچىڭ ھۆكۈمىتى ئەۋەتكەن بولۇپ، رۇسىيەنىڭ ياردىمى يوق ئىدى.

مەغلۇپ بولغان تۇنگان قوشۇنى 1934 - يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا خوتەن بوستانلىقىغا چېكىنىپ، يەكەن دەرياسىنىڭ ئەتراپىغىچە بولغان جايلارنى ئىگىلىۋاپتۇ. شۇڭا، خېلى بىرقىسىم زېمىن تېخى جۇڭگو ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قايتۇرۇۋېلىنماپتۇ.

تۇنگانلار لاداق ۋە ھىندىستانغا بارىدىغان ئىككى كارۋان يولىنى تېخىچە كونترول قىلىپ تۇرماقتا ئىكەن.

1933 - يىلى ماي ئايلىرىدىلا تۇرپاندىن كەلگەن بىر تۇنگان قىسمى قەشقەرگە كىرگەن بولۇپ، ئۇلار دەسلەپتە ئۇيغۇرلار بىلەن ئوبدان ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار بىلەن

ئۇيغۇرلار ئوتتۇرىسىدا ماجىرا يۈز بېرىپتۇ، قىرغىزلار ئۇيغۇرلار تەرەپتە تۇرۇپتۇ. ئاخىرىدا تۇنگانلار ئائىلاج قەشقەر ئەتراپىدىكى يېڭىشەھەرگە يوشۇرۇنۇۋاپتۇ. ئۇيغۇرلار بىلەن قىرغىزلار بىرلىشىپ، يېڭىشەھەرگە ئالتە ئاي قورشاپ ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، قايتۇرۇپ ئالالماپتۇ، ھەتتا خوجنىياز ھاجى قوماندانلىقىدىكى شىمالدىن كەلگەن بىر قوشۇن كېلىپ ياردەملەشكەن بولسىمۇ، ھۇجۇم مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلمەپتۇ. خوجنىياز ھاجى سۆزىت ئىتتىپاقىدىن سېتىۋېلىنغان بىر تۈركۈم قورال، بومبا ۋە ئوق-دورىلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەنىكەن. لېكىن، ئۇ 1934- يىلى يانۋاردا مەغلۇپ بولۇپ، قالدۇق قوشۇنلىرىنى ئېلىپ قەشقەرگە قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

1934- يىلى 6- فېۋرال بىز قومۇلغا كىردۇق. شۇ كۈنى 2000 تۇنگان قەشقەر تەرەپكە يۈرۈش قىلغانىكەن. ئۇيغۇرلار ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى مىش - مىش گەپلەرنى ئاڭلاپلا، يېڭىشەھەرگە قىلىۋاتقان ھۇجۇمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، چېكىنىپ كېتىپتۇ. شۇ كۈندىن تارتىپ ئالتە ئاي ئۆتكۈچە قەشقەرگە تۇنگانلار غوجايىنلىق قىپتۇ. يېڭىشەھەردىكى مۇھاپىزەتچى قىسىم قورشاۋدىن قۇتۇلۇپ، ئۇزاقتىن بۇيان چىڭ تاقىلىپ تۇرغان ئىككى شەھەر دەرۋازىسى يېڭىباشتىن ئېچىلىپتۇ. پانىي ئالەمدىكى دوزاخقا ئايلىنىپ كەتكەن يېڭىشەھەردىمۇ ئازراق خەنزۇلار ۋە ئۇيغۇرلار بار ئىكەن. شۇبتسىيە دىن تارقىتىش جەمئىيىتىنىڭ دىن تارقاتقۇچىلىرى ھەممە ئىشنى توختىتىپ قويۇپ، يارىلانغانلارغا ۋە ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلغان نامراتلارغا پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بېرىشكە كىرىشىپ كېتىپتۇ.

تۇنگان قوشۇنلىرىنىڭ كورلا ئارقىلىق قېچىۋاتقانىدا بىز كۆرگەن ئاساسىي كۈچى 1934- يىلى 7- ئاپرېل قەشقەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ قوشۇنغا ما جۈگىيىڭ ۋە ئۇنىڭ سەنمۇبۇسى قوماندانلىق

قىلىدىكەن. ما جۇڭيىڭ ۋە ئۇنىڭ سەنمۇبۇسىنى بىزنىڭ شوپۇرلىرىمىز 13- ۋە 14- مارت كۈنلىرى كۇچاغچە ئايرىپ قويغانىدى. شۇڭا، ما جۇڭيىڭ شارۋاگىن شاڭشياۋ ئويلىغانىدەك، بايدا مۇھاسىرە ئىچىدە قالماستىن، بەلكى بىزنىڭ ئاپتوموبىللىرىمىزدىن ئايرىلغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ، 562 كىلومېتر مۇساپىنى تېز سۈرئەت بىلەن بېسىپ قەشقەرگە بېرىپ بولغان. ئۇنىڭ بىلەن بىللە قەشقەرگە بارغانلار ئىچىدە، بۇرۇن ئۆلكىدە مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالغان بىرنەچچە جىنايەتچىمۇ، جۈملىدىن بىز تۇرپاندىكى چاغدا تونۇشقان، گۇچۇڭنىڭ قوماندانى لى خەيرۇ قاتارلىقلار بار ئىكەن. تۇنگانلار 1934- يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىنىڭ باشلىرىغىچە قەشقەردە تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ يېرىمى ما جۇڭيىڭنىڭ بۇيرۇقىدا قوماندانلىقىدا قەشقەردە، قالغان يېرىمى ئاتلىق ئەسكەرلەر جياڭجۇنى ما خۇشەننىڭ قوماندانلىقىدا مارالبېشىدا تۇرۇپتۇ. ما خۇشەن دېگىنىمىز بىزنىڭ دوختۇرىمىز خېمىل تۇرپان ۋە كورلىدا داۋالىغان، ئوڭ يوتىسىغا بومبا پارچىسى تېگىپ يارىلانغان جياڭجۇن شۇ ئىدى. ما خۇشەن دوختۇر خېمىلنىڭ بۇ جياڭجۇننىڭ يارىسىدىن داۋاملىق خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش تەلەپ قىلىنغان خېتىنى كۆتۈرۈپ شۇبۇتسىيە دىن تارقىتىش جەمئىيىتىنىڭ قەشقەردىكى دوختۇرلۇق پونكىتىغا بېرىپتۇ. بۇ جياڭجۇننىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلگەنلىكتىن، شۇبۇتسىيەلىك ئەقىللىك، ئۇستا دوختۇرنىڭ قولىغا چۈشكەنىدى. بىزمۇ تەلەيلىك ئىكەنمىز. چۈنكى دوختۇر خېمىل ئۇنىڭ ئوڭ يوتىسىنى داۋالاپ ساقايتىپ قويغانلىقتىن، مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، شوپۇرلىرىمىز ۋە ئاپتوموبىللىرىمىز قۇتۇلۇپ قالدى.

ما جۇڭيىڭ قەشقەردە تۇرغان مەزگىلىدە، شۇبۇتسىيە دىن تارقىتىش پونكىتىنى زىيارەت قىپتۇ. ئۇنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرى ناھايىتى ئەدەپ - قائىدىلىك بولۇپ، ھەممەيلەن بىلەن خۇشال-

خۇرام پاراڭلىشىپتۇ. ئۇ تېخى ناھايىتى ئۇستۇن كەيپىيات بىلەن پەي توپمۇ ئويناپتۇ. ئۇ ئەنگلىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ باش كونسۇللىرىنى قايتا - قايتا زىيارەت قىلىپ بېرىپتۇ، بۇنىڭدا بەلكىم ئۇ سودىگەرلەردىن بۇلۇڭالغان پۇل - ماللارغا بۇ ئىككى دۆلەتنىڭ بىرىدىن بىرئاز قورال - ياراغ ۋە ئوق - دورا سېتىۋېلىشنى مەقسەت قىلسا كېرەك. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ پىلانى ئەمەلگە ئاشماپتۇ.

ما جۇڭيىڭ ئۇرۇش سەھنىسىدىن يوقالغاندىن كېيىن، تۇنگان قوشۇنلىرىنىڭ باش قوماندانلىق ھوقۇقىنى ما خۇشەن ئۆتكۈزۈۋاپتۇ. 1934- يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا، تۇنگانلار قەشقەر شەھىرىنىڭ چوڭ - كىچىك كوچىلىرىدا ئېلان چاپلاپ، ئۇرۇمچى ھۆكۈمىتى بىلەن قەشقەردىكى تۇنگانلارنىڭ كېلىشىم ھاسىل قىلغانلىقى، بۇ كېلىشىمگە ئاساسەن، قەشقەرنىڭ ئۇرۇمچى ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىدىغانلىقى، تۇنگانلار بولسا، خوتەن بوستانلىقى باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە بولىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىنلا تۇنگانلار قەشقەردىن چېقىپ كېتىپتۇ.

قەشقەرگە بىرىنچى تۇركۈمدە ماموت[1] شىجاڭ (دىۋېزىيە باشلىقى) قوماندانلىقىدىكى ئۇيغۇرلار كەپتۇ. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن لیۇ بىن جياڭجۇن باشچىلىقىدىكى خەنزۇ قىسىملىرى كەپتۇ. لیۇ بىن ماراليېشىغچە ئايروپىلان بىلەن كېلىپ، ماراليېشىدىن رۇسلارنىڭ بىر ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇپ قەشقەرگە كەپتۇ. ئۇ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، قەشقەردىكى ئەمەلىي ھوقۇقلۇق شەخس بولۇپ قاپتۇ. مەن ئۇنى ئۇ ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى كۈنى كۆرگەنىدىم.

خەنزۇلار بۇرۇنقى ھەرقانداق چاغدىكىدىنمۇ كۆپ ئۇيغۇرلارنى

---

[1] ئەسلىي ئىسمى مەھمۇت، يەنى مەھمۇت مۇھىدى. بىراق، قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن نېمە سەۋەبتىندۇر ماموتقا ئۆزگىرىپ قالغان — ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنىڭ مۇھەررىرىدىن.

يۇقىرى دەرىجىلىك ۋەزىپىلەرگە ئۆستۈرۈپتۇ. خوجىنىياز ھاجى مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى بوپتۇ[1]. بىرنەچچە ۋالىي ۋە ھاكىملىق ئورنىمۇ ئۇيغۇرلارغا بېرىلىپتۇ. لېكىن، خەنزۇلارنىڭ ئارقىسىدا رۇسىيەنىڭ تەسىرى بارلىقىنى كۆرۈۋېلىش قىيىن ئەمەس ئىكەن.

شىنجاڭدىن ماڭا كەلگەن ئەڭ يېڭى خەۋەرلەرگە قارىغاندا (1935- يىلى 7- ئاينىڭ 12- كۈنى)، يېڭىشەھەردە يەنە بىر قېتىم يېڭى توپىلاڭ يۈز بېرىپتۇ، بۇ توپىلاڭدا لىيۇ بىن جياڭجۇن جېنىدىن ئايرىلىشقا تاس قاپتۇ.

تۇنگانلار ئۆزىنىڭ باشلىقى ما خۇشەن جياڭجۇننىڭ رەھبەرلىكىدە، خوتەن ۋە ئۇنىڭ غەربىي چېگرا سىدىكى يەكەن دەريا سىغچە بولغان جايلارنى يەنىلا مۇستەھكەم كونترول قىلىپ تۇرماقتا ئىكەن. شۇڭا، ئۇلار پوسكام، قاغىلىق، گۇما، خوتەن، چىرىيە، كېرىيە، نىيە، چەرچەن ۋە چاقىلىقلارنى ئىگىلەپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ئاشۇ يەرلەردىلا تۇرۇۋېرىدىكەن، شىنجاڭدا تىنچلىق، خاتىرجەملىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن چوڭ ئۈمىد يوق.

ما جۇڭيىڭ توغرىسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى خەۋەردىن قارىغاندا، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى تېررىتورىيەسىگە قېچىپ بېرىپتۇ. خەۋەرلەردە ئېيتىلىشىچە، ئۇ 1936- يىلىنىڭ بېشىدا موسكۋاغا بېرىپتۇ. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇنى ئۆزى بىلەن ئۇرۇش قىلغان شىنجاڭ دائىرىلىرىگە تاپشۇرۇپ بەرمەيدىغاندەك قىلىدۇ. لېكىن، رۇسىيەدە تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان ما جۇڭيىڭنى قانداق تەقدىر كۈتۈپ تۇرۇۋاتقاندۇ؟ ئەگەر رۇسىيە شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى ساقلاشقا قىزىقىدىغان بولسا، ئۇنىڭ قىزىل بايراقنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا بايقاشات كۈتۈۋېلىشلاردىن بەھرىمەن بولۇشى خېلى ئۇزاققا

---

[1] گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتلەردە رەئىسلا تەسىس قىلىنىپ، مۇئاۋىن رەئىس تەسىس قىلىنمىغانىدى. خوجىنىياز ھاجىنى شېڭ شىسەي ۋاقتىنچە ئۆز يېنىغا تارتىش ئۈچۈن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقىنى ئالمايلا ئۆز ئالدىغا بەلگىلەپ قويغان. ئۇزاق ئۆتمەي خوجىنىياز ھاجى ئۇرۇمچىدە شېڭ شىسەي تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

سوزۇلۇشى مۇمكىن.

ما جۇڭيىڭنىڭ بوران - چاپقۇنلۇق ھاياتىدىكى ھەربىر كەتلىرى ئىچىدە، كىشىلەرنىڭ چۈشىنىشى ھەممىدىن قىيىن بولغان بىرنەرسە ئۇنىڭ شىنجاڭ ھۆكۈمىتىگە ياردەم بېرىۋاتقان ھەمدە ئۆزى ئۆچ كۆرىدىغان بىر دۆلەتكە، يەنى رۇسىيەگە قېچىپ بارغانلىقىدىن ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ بۇنداق ئىنتايىن مۇھىم بىر يولنى تاللىۋېلىشىغا چوقۇم ھەربىي ۋەزىيەتنىڭ ئىنتايىن ناچار بولغانلىقى سەۋەب بولغان بولسا كېرەك. كىشىلەر كۆڭلىدە، بۇنداق ئادەم چوقۇم خوتەننى مەركەز قىلغان ھەمدە گەنسۇغا بېرىشقا بولىدىغان بىر يولنى، بەلكىم يەنە تىبەتكە بارغىلىمۇ بولىدىغان بىر يولنى ساقلاپ قالغان بىر پادىشاھلىقنى قۇرىدۇ دەپ قارىشى مۇمكىن. لېكىن، ئەگەر ئۇ ئاشۇنداق قىلىدىغان بولسا، ئەھۋال قانداق بولاتتى؟ ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىللىق كۈنلەرنىڭ بىردە، ئۇنىڭ ئوبرازى قۇملۇقنىڭ مەركىزىدە قايتىدىن باش كۆتۈرەمتىيا؟ ھەرقانداق شەيئىنىڭ بارلىققا كېلىش ئېھتىمالى بولغان بىر دەۋردە، سىناق تەرىقىسىدە بېرىلگەن بۇنداق بېشارەتنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوققۇ دەيمەن[1]!

ئەھۋالدىن قارىغاندا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنى بېسىۋېلىش نىيىتى يوقتەك قىلىدۇ. كۆلىمى 1 مىليون 600 مىڭ

---

[1] «پادىشاھلىق ئوتتۇرا ئاسىيا ئىلمىي جەمئىيىتى ژۇرنىلى»نىڭ 1935- يىلى 1- ئايدىكى 22- سانىدا «جۇڭگو تۈركىستانىدىكى توپىلاڭ» دېگەن سەرلەۋھىلىك ناھايىتى ياخشى يېزىلغان بىر ماقالە ئېلان قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدا مۇنداق بىر ئابزاس گەپ بار (بىرىنچى قىسىم 102- بەت): «جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال ئارمىيەسى قەشقەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، شۇيەردىكى سوۋېت ئىتتىپاقى باش كونسۇلى ما جۇڭيىڭغا رۇسىيەگە بېرىش توغرىسىدا مەسلىھەت بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بولشېۋىك كونسۇلخانىسىنىڭ كاتىپى كونستانتىنوۋ ۋە سودا ۋاكالەت ئورنىنىڭ بىرنەچچە خادىمىنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا ئۇلۇغچاتتىكى چېگرىغا يېتىپ بارغان (بۇ ئەسلىدە ئەركەشتامغا ناھايىتى يېقىن ئىدى، كېيىن ئۆزگەرتىلگەن). خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئۇ موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن ئۆلگەن.

كىۋادرات كىلومېتىردىن ئارتۇق كېلىدىغان بۇ بېسۇبلىنغان زېمىندا بىر يۇرۇش باشقۇرۇش ئاپپاراتى ۋە ھەربىي تەشكىلاتلارنى ساقلاپ تۇرۇش ئۈچۈن خېلى يۇقىرى بەدەللەرنى تۆلەشكە توغرا كېلىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، مۇھىمى بۇ رايونىنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋە سودا جەھەتتىن كونترول قىلىپ تۇرۇشتىن ئىبارەت. ئۇلار بۇ مەقسەتكە ئاللىقاچان يەتتى. بىز شىنجاڭدىكى چاغدا، شىنجاڭنىڭ ھەممە سودىسى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن قىلىندىكەن، جۇڭگونىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلىرى بىلەن بولغان سودا بولسا ئۇزۇلۇپ قالاي دەپ قاپتىكەن، ھىندىستان بىلەن بولغان مال ئالماشتۇرۇشمۇ تەدرىجىي ئازىيىۋاتقانىكەن.

4- ئاينىڭ 1- كۈنى — پاسخا بايرىمى كۈنى، ئاپتوموبىل ئەترىتىمىز تۆت كۆزنەك بىلەن كۈتۈۋاتقان لوپنور قۇملۇقى سەپىرىنىڭ تەييارلىقلىرىنى تۈگەتتى. لوپنور بىز 3- ئاينىڭ 11- كۈنى ئۇرۇشنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىدىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئېلىش ئۈچۈن كېتىۋالماقچى بولۇپ، بارالمىغان جاي ئىدى.

شاروماگىن شاگىشياۋ ئۆزى بىۋاستە كېلىپ بىزنى ئۇزىتىپ قويىدى ھەمدە شۇبۇتسىيە ۋە جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىگە ئەۋەتىلىدىغان بىر باغلام خەت - چەك ۋە تېلېگراممىمىزنى ئېلىپ كەتتى. بۇ خەت - چەكلەر ئۇرۇمچى پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خارالد چىركىگارد ئەپەندىگە تاپشۇرۇپ بېرىلمەكچى. چىركىگارد ئەپەندى بۇرۇن بىزگە كۆپ ياردەم قىلغان. خەت - چەكلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز جايلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىلىپتۇ، لېكىن تېلېگراممىلىرىمىز خۇددى دېگىزغا چۈشۈپ كەتكەن تاشتەكلا ئىز - دېرەكسىز يوقلىپ كەتتى. شۇڭا، ئائىلىمىزدىكىلەر بىزدىن بەك ئەنسىرەپتۇ، بىزنىڭ خەتلىرىمىز ۋە ئەسلىلىرىمىز ئۇرمۇشىمىز توغرىسىدىكى دەسلەپكى خەۋەرلەرنى ئۇلار بىرنەچچە

ئايدىن كېيىن تاپشۇرۇۋالىتۇ.

شاڭشياۋ بىزگە يەنە كورلا مۇھاپىزەتچى قىسمىغا يېڭىدىن تەيىنلەنگەن كوماندىر دۇنياشىن شاڭۇبينى تونۇشتۇرۇپ قويدى. ئۇ سىرتىدىن سەمىمىيلىك چىقىپ تۇرىدىغان، ھەربىيلەرگە خاس ھەربىكەت قىلىدىغان ئادەم ئىكەن. ئۇ بىز قالدۇرۇپ كەتكەن ئاپتوموبىل ۋە سەپەردە ئارتۇقلۇق قىلىدىغان يۈك - تاقلارنى مۇھاپىزەت قىلىشقا مەسئۇل بولماقچى. دۇنياشىن بىزنىڭ ئامبارنىڭ ئاچقۇچىنى تاپشۇرۇۋالدى. شاڭشياۋ ئۇنىڭغا ئىككى قاراۋۇل ئاجرىتىپ، ئابدۇكېرىم ئاخۇننىڭ ئۆيىنى كېچە - كۈندۈز قوغداش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇنىڭ بىلەن بىز ئاسىيانىڭ كىندىكىگە قىلىنىدىغان ئەڭ قىزىقارلىق بىر قېتىملىق سەپىرىمىزگە ئاتلاندۇق. چۈنكى، مەن ھازىر 34 يىلدىن كېيىن، كىرۇران خارابىلىكىنىڭ ئەتراپىدىكى كونا جايىمغا، داۋالغۇپ تۇرغان كۆل بويىغا يېڭىباشتىن قايتىپ كېتىۋاتماقتا ئىدىم. بىز سەلكىن شامال شىرىلداپ ئاۋاز چىقىرىپ ئۆتۈپ تۇرىدىغان قۇملۇقتىكى تەبىئەتتىن ھالقىغان باشقا بىر جىمجىت دۇنياغا سەپەر قىلماقتا ئىدۇق. شىنجاڭدىكى ئۇرۇش بىزنى بەكمۇ زېرىكتۇرۇۋەتكەنىدى. ھازىردىن باشلاپ بىز ئۇ يەردە جېنىمىزنى ۋاقتىنچە بولسىمۇ ئارام ئالدۇرماقچى. ئۇ يەردە، زېمىن ئۆتكەنكى نەچچە مىڭ يىللىق ئەسلىمىلەرگە تولۇپ ياتىدۇ، ئۇنىڭ ئەڭ زور جەزىبىلىك كۈچى شۇ يەردىكى، ئۇ يەردە رەھىمسىز ھەربىكەتلەر بولمايدۇ، تىنچلىقنى بۇزىدىغان ئازاب - ئوقۇبەت، دەرد - ئەلەملەر بولمايدۇ، بۇ قەدىمىي دىيارنى دەسسەپ - چەيلەيدىغان ئادەممۇ بولمايدۇ.

本书根据宁夏人民出版社 1987 年 2 月第一版、第一次印刷版本翻译出版。

图书在版编目（CIP）数据

马仲英逃亡记 ：维吾尔文 / （瑞典）海定著 ；达吾提·哈孜，塔依尔·塔里甫译. —3版. —喀什：喀什维吾尔文出版社，2014.6
ISBN 978-7-5373-3397-9

Ⅰ. ①马… Ⅱ. ①海… ②达… ③塔… Ⅲ. ①马仲英（1908～1937）—生平事迹—维吾尔语（中国少数民族语 言）②新疆—地方史—史料—民国—维吾尔语（中国少数 民族语言） Ⅳ. ①K825.2②K294.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2014)第 142362 号

编　　辑：图尔洪江·苏里坦
责任编辑：迪丽拜尔·阿不都热依木
责任校对：姑丽巴哈尔·麦麦提依明

马仲英逃亡记

作　者	（瑞典）海定
译　者	达吾提·哈孜　塔依尔·塔里甫
出　版	新疆人民出版总社 喀什维吾尔文出版社
电　话	0998 — 2653927
地　址	喀什市塔吾古孜路 14 号
邮　编	844000
发　行	新疆新华书店
印　刷	喀什维吾尔文出版社彩印厂
开　本	880× 1230 毫米　1/32
印　张	13.75
版　次	2014 年 6 月第 3 版
印　次	2014 年 6 月第 1 次印刷
定　价	40.00 元